

BEATRIX KIRÁLYNÉ

(1457–1308)

TÖRTÉNELMI ÉLET- ÉS KORRAJZ

IRTA

BERZEVICZY ALBERT

2. MÁTYÁS ÉS BEATRIX TUDÓSAIK KÖRÉBEN
Ferenczy István dombormű-vázlata.

BEVEZETÉS.

Humanas actiones non ridere, non
lugere, neque detestari, sed intelligere.
Spinoza.

A NÉGYSZÁZ éve halt meg Nápolyban, a Castello Capuanóban Aragoniai Beatrix, a Corvin Mátyás király özvegye s Magyarországnak nem törvény, nem ítélet, hanem a tények által száműzött királynéja.

Magyarországi szereplése őt nemzetünk szemében egyikévé tette történelmünk leggyűlöltebb alakjainak; Mátyás birodalmán kívül töltött életidejét pedig úgy a magyar mint az olasz történetírás majdnem teljes homályban hagyta.

E mű célja az ő életét és korát nagyrésztben kiadatlan okmányok s egykorú forrásművek fölhasználásával a lehető-

ségig teljesen állítani az olvasó elé. Élete és alakja egyaránt megérdemlik ezt.

Élete egyike a legérdekesebbeknek, melyeket még az ő oly drámailag mozgalmas korában is találhatunk. Maga ez a kor kifogyhatatlan anyagot nyújt a történelmi érdeklődés számára, kivált azokban a még nem minden részben földerített vonatkozásaiban, melyek a renaissance politikája és kulturája terén Magyar- és Olaszország között fönnállanak. Ezért, és mert fölfogásom szerint egy élet rajzának nemcsak az illetőnek személyes cselekedeteit, hanem a lelki életére kiható koreseményeket és viszonyokat is föl kell tüntetnie, el nem kerülhettem, hogy munkámat bizonyos tekintetben korrajzzá ne bővítsem ki.

Azonban a Beatrix királyné szorosán vett életfolyása is mindenkép méltó a behatóbb földolgozásra. Sorsa neki két nemzet történetében adott szerepet; már gyermek- és leánykorában, gyakran hányatott és válságos viszonyok közt élve, fontos politikai vonatkozásokkal bíró házassági tervek tárgyává lesz, azután osztályosává Mátyás király uralkodása legfényesebb korszakának s nagy hatású tényezővé a magyar politikai és kulturai életben egyaránt. Mátyás halálával egy időre középpontjává válik a trón elnyerése körüli versengéseknek, majd megindítójává és makacs folytatójává egy szinte példátlanul álló házassági pörnek, mely az országot majdnem tíz esztendeig nyugtalanságban tartja s nemcsak a Szentszéket, hanem Európa s különösen az olasz föld több fejedelmi udvarát is foglalkoztatja. Pervesztessége teljes bukásával egyértelmű s mikor — úgyszólván bujdosóként — hazájába visszatér, ott ép akkor teljeseedik be családjának végzete: az Aragoniaiak elűzetnek, a francziákkal rövid időre megosztott uralom után a spanyolok veszik kizárólagos birtokukba Nápolyt s Beatrix több nőrokona — megannyi fejedelmi özvegy — társaságában, siratva két hazában letűnt dicsőségét, a nemzetségét trónjától megfosztott rokonok védelme alatt, kegyelemkenyéren tengődve hanyatlik korai sírja felé. Alig van az akkori Magyar- és Olaszországnak neve-

zetes, érdekes és vonzó alakja, ki változatos életébe be nem folynék, vagy kívül érintkezésbe nem jutna, s alig képzelhető életpálya s különösen női életpálya, mely Shakespeare tollára méltó tragikummal oly ellentéteket egyesítene magában: az emelkedés, hatalom, fény és dicsőség oly magasságait, s a bukás, megaláztatás, sőt anyagi nyomorúság oly mélységeit állitaná egymás mellé, mint a Beatrixé.

A mily gazdag anyagát az életrajz- és korfestésnek nyújtja külső életfolyása, oly érdekes problémája a jellemtanulmánynak lelki élete. Különösen erre nézve mondhatjuk, hogy, bár Beatrix történelmünk általánosan ismert alakjai közé tartozik, rávonatkozó ismereteink mégis fölötte hiányosak, mert történetírásunk is eddig csak hézagosan foglalkozott vele. Mátyás dicsősége, alakjának népszerűsége ismertté tette Beatrixot is, de a közfelfogás neki férje mellett olyanféle szerepet adott, mint az árnyék-nak, mely szinte elválaszthatatlan a testtől, de annál sötétebbnek tűnik föl, minél tündöklőbb világításban áll emez. Úgy-szólván csak arra valónak látszik, hogy mindazért okolható legyen, a mit a Mátyás uralkodásának utolsó évtizedében eltévesztettnek, vagy ellenszenvesnek ismerünk föl.

Ez kétségkívül egyoldalú és téves fölfogás. A történetírásban a szerecsenmosásnak ép oly kevésbé vagyok barátja mint a képrombolásnak, mert mindkettő többnyire mellékes célokat szolgál. Igyekeztem lelkiismeretesen, csak a szigorú igazsághoz tartani magamat, a mi annál könnyebb volt, mert Beatrix nem tartozik azok közé az ellenállhatatlanul vonzó, megnyerő, vagy vakító alakok közé, kikkel való foglalkozásunk alkalmas megvesztegetni ítéletünket.

Vizsgálódásom mégis arra a meggyőződésre juttatott, hogy tárgyamra vonatkozó történelmi fölfogásunk sok tekintetben helyreigazítást s kiegészítést igényel.

Először is hiányzott eddig a Beatrix alakjának kellő beállítása a maga korába és a maga nemzetébe. Csak magyar szempontból nézve őt, nem láttuk, hogy a legtöbb a mi benne

nekünk visszatetsző, közös vonása az olasz renaissance-életnek, s különösen az akkori olasz fejedelmi személyeknél — a nőket ki nem véve — megszokott és általános volt. Vagyis föltételezhetjük, hogy ha Mátyásnak saját hajlamától Olaszország felé irányzott választása más fejedelmi hölgyre esett volna, valószínűleg hasonló panaszok és vádak támadtak volna, mert azoknak gyökere nem a Beatrix egyéniségében, hanem az akkori magyar és olasz világnézet óriási különbségeiben rejtett, a melyek Beatrixot elfogulttá tették a magyarok iránt ép úgy, mint a magyarokat Beatrix iránt. Az ő eddigi megítélése történelmünkben tehát hasonló ahhoz a tizedelési eljáráshoz, a mely ellen Macaulay a történelem filozófiája nevében oly erőlesen tiltakozott.

A tárgyamba való elmélyedésben is megővni igyekeztem magamat attól, hogy annak jelentőségét túlbecsüljem. Tudom, hogy a Beatrix királyné alakjának történelmünkben tulajdonképpen inkább negatív jelentősége van. A mi az ő életének tragikumuma volt: magtalansága, az nemzetünk balvégzetévé is lett, mert lehetetlenné tette a Hunyadiak nemzeti dinasztiájának megalapítását. Káprázatos képet alkothat a képzelet arról, hogy miképpen fejlődhetett volna Magyarország sorsa, ha Mátyásnak sikerül hatalma tetőpontján, halálakor bírt uralmaival legitim nemzeti dinasztiát alapítania s azt előnyös külföldi házassági összeköttetésekkel megerősítenie. A történetíró el nem kalandozhat ily conjecturákba, de a Beatrix életrajzírója tartozik rámutatni annak a valószínűségére, hogy ha e királynénk fiat szül s férje halála után királyok anyjává lesz, a természettől beléoltott s egész életében tanúsított erős családi érzékével és nagy szeretetével a hozzá közel álló gyermekek iránt, az anyai szerepet a trónon és a trón közelében bizonyára ép oly jól töltötte volna be, mint nénje, Eleonora, a ferrarai hercegné. Heves vérmérsékében gyökerező, szinte féktelen becsvágya és makacs, szívós erélye akkor férje akaratát és — gyermekei érdekében — új hazája érdekét szolgálta volna, míg így: meg-

fosztva igazi életcéljától és — nemcsak saját hibájából — a csalódottság és elhidegülés érzelmeivel találkozva, gyermekszeretete idegen érdekek oltárán áldozott, becsvágya és erélye ellentétbe hozta őt férjével és országával s még attól is megfosztotta, hogy küzdelme és bukása részvétre indítsa azt a népet, melynek trónjára vezérelte egykor a sors.

Mert épen az a nagy tévedés, melyet Beatrixnak gyűlöletből elfogult és fölületes megítélése eredményezett, hogy szemben az őt mértéktelenül dicsőítő olasz udvaroncokkal és írókkal, a magyar közvélemény előtt valóságos ördöggént tűnt fel ő, vagyis mint olyan, ki minden gonoszra és csak gonoszra képes. Pedig a valóságban sem angyal, sem ördög nem volt, hanem csak a szó hamleti értelmében: asszony, telve gyarlósággal, a ki kedvező föltételek és körülmények között jóvá válhatott volna, a kinek azonban helyzete és viszonyai majdnem csak rossz tulajdonait juttatták kifejlődésre. Így aztán igaz, hogy maga idézte elő balvégzetét, de az oly kegyetlen szigorral és folytonossággal sújtotta, hogy vezeklése színültig betölti bűneinek mértékét. És ezért, ha választott hazája ellenszenvét meg is érdemelte, ha rokonszenvvel még az utókor sem fordulhat alakja felé, nem tagadhatjuk meg részvétünket keserves szenvedéseitől s négy század leteltével talán elérkezett az ideje annak, hogy a magyar történetírás az engesztelődés egy olajágát tegye le a sorsüldözött királyné homályba borult sírjára.

*

Mintegy hat évvel ezelőtt boldogult *Schönherr Gyula* fölszólítására vállalkozván a Beatrix királyné életének a «M. Történeti Életrajzok» számára való leírására, e föladatom megoldása némi megszakítással több évi kutató munkát tett-szükségessé, mely sokkal könnyebbnek és teljesebb eredményűnek bizonyult a külföldön, mint a hazában. A meglevő külföldi anyagból, azt hiszem csak kevés kerülhetett el figyelmemet, ellenben benn az országban sejtmem sem lehet róla, hogy esetleg mely megyei, városi vagy magánlevéltárban lappang még valami kiaknázatlan s

a Beatrix magyarországi életére vonatkozó elszört adat; csak abból a körülményből, hogy a vele legszorosabb összeköttetésben állott városok levéltárai is aránylag nem sok, életére új világot vető okmányt mutatnak föl, vélek arra következtethetni, hogy azok a hazai levéltárak, melyekkel összeköttetésbe nem léphettem, sem nyujtanának fontos fölfedezésekre alkalmat. A rendelkezésemre állott anyag megközelítő megbecslésére szolgálhat az a tény, hogy könyvemben csak magának Beatrixnak 164 eddig kiadatlan levelét vagy oklevelét használtam föl. Hogy ezek közül 107 külföldi s 57 hazai levéltárból került elő, az nem nyújt megfelelő fogalmat az ott és itt található anyag egymáshoz való arányára nézve, mert míg a hazában levő Beatrix-oklevelekből eddig alig lett valami közölve, a külföldi nagy lelhelyek, különösen a modenai levéltár idevágó anyagának Mátyás életébe eső részét majdnem teljesen kiadta már az Akadémia a «Mátyáskori Diplomaciai Emlékek» sorozatában.

Modena nagy állami levéltárának az Esték idejéből való gyűjteménye szolgált az én kutatásaimnak is legbővebb forrásaül. Az ott fölhalmozott, Beatrixtól való, vagy reá vonatkozó elfakult levelek úgyszólván maguk beszélnek el nekünk a királyné életének örömeit, küzdelmeit és sanyarúságait. Modenával nem mérkőzhetnek, de fontosságban követik Milano és Velence levéltárai, míg a nápolyi inkább csak a gyermek- és leánykorra vet világot, az ottani «Biblioteca Nazionale» pedig leggazdagabb egykorú forrásművekben. Az Olaszországon kívüli külföldi levéltárak közül a bécsi udvari-, a drezdai állami-, a brüsseli királyi levéltár s a párisi Bibliothèque Nationale kéziratára érdemelnek figyelmet. A magyar lelhelyek közt a Beatrix-korszak szempontjából az Országos Levéltár anyagával vetélkedik Selmeczbánya városé, fontossággal bírnak még Kassa, Pozsony és Körmöczbánya levéltárai.

Munkámnál kitünő szolgálatot tett az Akadémia olaszországi okiratmásolatainak gazdag gyűjteménye, melynek kiegészítése czéljából gondoskodtam a fölhasznált s eddig még le nem másolt okiratok másolatainak megszerzéséről is, és rajta leszek, hogy

ez az egész kiadatlan okmányanyag — melyet munkám jegyzetei ismertetnek, — mielőbb napvilágot lásson. Előmozdítani óhajtánám ugyanis azok munkáját, kik talán a megjelölt nyomokon tovább kutatva, teljesebb és szerencsésebb eredményekhez fognak eljutni tudni; mert csak nagyon is érzem, hogy igyekezetemnek nem sikerült minden homályos pontot földeríteni minden vitás kérdést tisztázni. Ezekre nézve mentségemül csak az szolgálhat, a mivel Dante ajánlotta magát a Vergilius szellemének:

«Vaglia mi il lungo studio e il grande amore
Che mi ha fatto 'l cercar»

De az, hogy mindent, a mi művem teljességéhez hozzátartozott volna, talán fölkutatnom nem sikerült, nem csökkentheti hálámat azok iránt, kik tanulmányaimban szíves szolgálatkészséggel s czélom iránti igaz tudósi érdeklődéssel támogattak.

Azok közül, kiknek közreműködése a külföldön hathatósan előmozdította kutatásomat, legyen szabad itt hálásan kiemelnem az azóta már, fájdalom, elhunyt *Eugen Müntz*öt, a nagynevű francia művészettörténészt, továbbá *Benedetto Crocè*t, a kiváló nápolyi író és kritikust, *Cav. Giovanni Ogniben*et, a modenai áll. levéltár nagyérdemű, veterán igazgatóját s a velencei áll. levéltár és a Biblioteca San Marco buzgó igazgatóit: *Carlo Malagola* tanárt és *Cav. Carlo Fratit*. Köszönettel tartozom *Marchese Emilio Nunzianté*-nak is a Ferrante király-, és *Tommaso Persico*-nak, a Diomede Carafa életrajzírójának, valamint *Nicola Barone* tanárnak s *Luigi Volpicellá*-nak, a nápolyi levéltár főtisztviselőjének. A milanoi levéltár anyagának kihasználásában *Achille Giussani* levéltári tisztviselő, a vatikáni adatokra nézve *Pogatscher Henrik*, a római osztrák történelmi intézet könyvtárnoka, a párisi Bibliothèque Nationalera nézve *dr. Kont Ignác*z, hazánkfia voltak szíves segítségemre, a bécsi állami és udvari levéltár, valamint a bécsi egyetem okmánytárát illetőleg *Károlyi Árpád*, akadémiai kollegám mellett *dr. Goldmann Arthur* közreműködését is bírtam. A külföldön mun-

kalkodik jeles hazánkfia s akadémiánk tiszteleti tagja *Fabriczy Kornél* is, ki szakismeretével szintén készségesen támogatott.

Hazai szakférfainkra nézve már épenséggel elmondhatom, hogy lekötelező érdeklődésükkel és bugalmukkal majdnem mindnyájan munkatársaimmá lettek. Különösen le kell azonban rónom köszönetemet nagybecsű irányító támogatásáért Mátyás király kitűnő életrajzírójának, *Fraknoi Vilmos*-nak s mint szintén e korszak avatott bűvárának, *Csánki Dezső*-nek. Nagy segítségemre voltak a Nemzeti Múzeum, úgyszintén az Akadémia és a budapesti egyetem könyvtárának vezetői, köztük különösen *Szalay Imre*, *Fejérfataky László*, *Szily Kálmán*, *Ferenczi Zoltán*, *Áldásy Antal* és *Hellebrant Árpád*; a külföldi levéltárak anyagára nézve becses útmutatásokkal szolgáltak *Óváry Lipót* és *Veress Endre* is, míg művem illusztrációinak összeállításánál főképp *Kammerer Ernő*, *Hampel József* és *Csontos János* támogatásában volt részem. Nem hagyhatom említés nélkül *Pór Antal* és *Erdélyi László* akad. kollégáim szíves készségét sem, s meg kell emlékezni a nevezetesebb városi levéltárak anyagának föltárása körül *Jurkovich Emil*, *Richter Ede* és *Batka János* segítő munkásságáról is.

Nekik mindnyájoknak e helyen is meleg köszönetet mondok, mikor munkámat a szakkörök és a közönség jóindulatú méltánylásába ajánlva ezennel közrebocsátom.

Berzeviczén, 1908. szeptember 13-ikán.

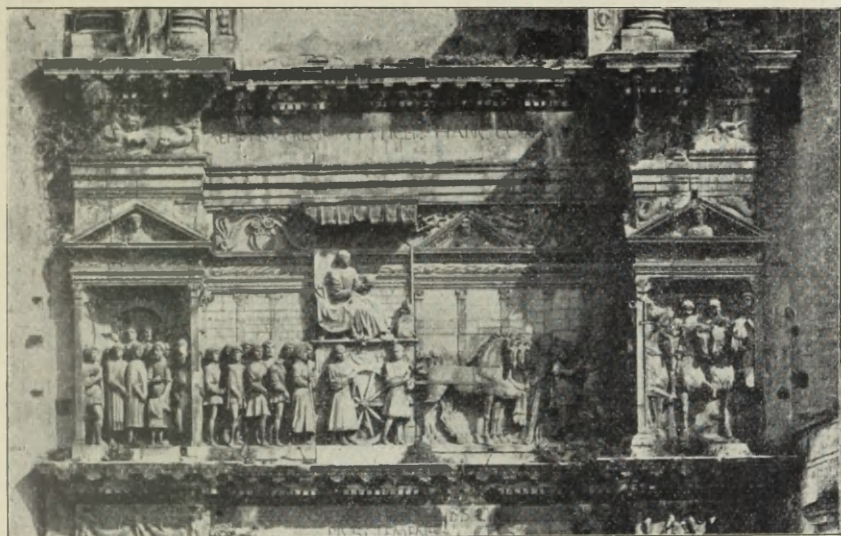
B. A.

3. BEATRIX MINIATUR-KÉPE A BRÜSSELI CORVIN-MISSALÉBAN.

ELSŐ KÖNYV

GYERMEK- ÉS LEÁNYÉVEK

4. I. ALFONSO DIADALMENETE.
Dombormű a nápolyi Castello Nuovo diadalkapuján.

I.

Z OLASZ királyleánynak, a ki hivatva volt Magyarország legdicsebb uralkodójának élete társává lenni, bölcsőjét ott ringatták a Sirenek tengerének partján, s gyermekkorá legnagobbbrészt abban a Castello Nuovonak nevezett várban telt le, melynek sötét, morgva bátyáit most is egyik oldalról a tenger

hullámlázása, a másíkról Partenope városának sohasem szűnő kikötői és utczaí zaja zsongja körül.

Aragoniaí Beatrix 1457. éví november 14-íkén született' Nápolyban, mint Ferdinánd — olaszosan Ferrante — akkori

¹ *Cronca di Napoli di Notar Giacomo*, pubbl. di P. Garzilli, Napoli 1845. 99 l. Ezzel megegyezik: *Le Cronache de li antichi Ri del Regno di Napoli di D. Gaspare Fuscolillo*, Archivio Storico per le Province Napoletane t. 49. l. *Giuliano Passero (Storia in forma di Giornali*,

Napoli, 1785. 26. l.) november 11-íkére teszi Beatr. születését, de szintén hétfői napra, mint Notar Giacomo és Fuscolillo; már pedig 1457-ben november 14-íkére esett a hétfő. Lásd még: *Nicolo Caputo: Descendenza della real Casa d'Aragona nel Regno di Napoli*, 47. l.

calabriai hercegnek s a nápolyi trón örökösének és nejének, Isabella di Chiaromonténak törvényes gyermeke.¹ A sorshatalmak már bölcsője fölött látszottak határozni jövőjének alakulásáról, mert születése alig több mint két hónappal előzte meg azt a téli napot, melyen a Duna jegén összesereglett köznemes-ség és a Buda várában tanácskozó főrendek egyértelműleg Hunyadi Mátyást kiáltották ki Magyarország királyául.²

Az Aragoniai ház nagyra tartotta ugyan uralkodói jellegének a monda ködébe vesző régiségét,³ de nápolyi uralma a Beatrix születésekor nem volt régi keletű. Igényét a nápoly-sicíliai királyságra még a Manfréd leányától, Constanzától, III. Aragoniai Péter nejétől származtatta s a sicíliai vecsernye által 1282-ben az Anjouk gyűlölt uralma alól főlzabadult szigetre nézve érvényesítette is, de a nápolyi államban az első, Aragoniai házból való király csak a később «nagylelkű»-nek és «bölcs»-nek nevezett Alfonso lett, kit a megszorult II. Anjou Johanna királyné hívott Spanyolországból segítségül 1420-ban. V. Márton pápa ugyanis, látva a Johanna rossz kormányzatát, a szintén Anjou-családbeli III. Lajosnak szánta a trónt; hogy ezt meghiúsítsa, a gyermektelen királyné Aragoniai Alfonsót örökbe fogadta s trónutódjának nyilvánította. De ingatag természetű csakhamar más elhatározásra juttatta; Alfonsótól elfordulva rokonát, lotharingiai Renét hívta meg örököseül, végnélküli viszályok és küzdelmek magvát vetve el ezzel. I. Alfonsónak csak 1442-ben, Johanna és Lajos időközben bekövetkezett

Johann Hübner (Genealogische Tabellen, Leipzig 1708. 328. tábla) nem tünteti föl Beatr. születésének évét; nem jelöli meg a *Nagy Iván és B. Nyáry Albert*-től szerkesztett «*Mátyás király korabeli Diplomatai Emlékek*» iv. kötetének élén Muratori és Gatterer nyomán összeállított s az Aragoniai házra vonatkozó leszármazási táblázat sem; a magyar történeti művek rendszeren idősebbnek tüntetik föl Beatrixot Magyarországba jöttékor, mint a minő valósággal volt.

¹ Nem törvénytelen, mint a régibb hazai írók közül *Sam. Timon* (*Epitome chronologica rerum hungaricarum*, Claudiopoli 1764. 165. l.) valószínűleg *Dlugoss János* (*Historiae Polonicae*. Tom. v. 642. l.) nyomán állította, a mit már *Pray György* (*Annales Regum Hungariae*, Vindobona, 1766.) iv. 91. lapon megczáfolt.

² 1458. január 24-ikén.

³ *Caelii Calcagnini ferrariensis, opera aliquot*, Basileae 1544. (In funere Beatricis Pannoniarum Reginae oratio) 504. l.

halála után sikerült Nápolyt ostrommal bevennie, s az Anjouk hosszú és többnyire szerencsétlen uralmát megtörvén, az Aragoniaiak részére szerezni meg Nápoly trónját is, Aragonia, Valencia, Sicilia és Sardinia mellé.¹

Gyermek- és hajadonkorában Beatrix mindig szemei előtt látta ennek az Alfonsónak, az ő nagyatyjának dicsőségét hirdető domborműveket a Castello Nuovo bejáráásánál, melyet Nápoly meghódítójának diadalkapujává alakítottak Francesco Laurana, Isaia da Pisa, Andrea dell' Aquila és társaik, némelyek szerint Leon Battista Alberti tervei nyomán. Ez a legkorábbi olasz mű, melyen a római antik építészet hű és öntudatos alkalmazását látjuk, főleg a Septimius Severus és Constantinus római diadalkapuinak mintájára; ép úgy mint a majdnem egykorú riminii Tempio Malatestiano homlokzata Augustus ottani diadalkapujának formáit látszik követni.² A kapu belső falainak márványtáblái a hadba induló s a hadból visszatérő Alfonsót ábrázolják vezéreiktől, országnagyaitól, udvaronczeitől környezve.³ A homlokzat felírása «regum princeps»-nek — királyok fejedelmének — nevezi őt, «jámbornak, kegyesnek és legyőzetlennek»; itt erényeit symbolikus nőalakok példázzák, győzelmeit egy diadalmenet ábrázolása örökíti meg, egészen a római triumfátorok bevonulásainak mintájára, mint a hogy az olasz renaissance egyáltalán nem tudta a dicsőséget másképp elképzelni és élvezni, mint azokban a formákban, a melyekben a régi rómaiak ünnepelték nagyjaikat. Különben a valóságban is olyanféle lehetett, mint az itt ábrázolt, az Alfonso arany diadalkocsija, melyet 1443-ban a

¹ Gio. Antonio Summonte: *Historia della Città e Regno di Napoli*, Seconda edit. Napoli, 1675. III. 2. s. köv. I.

² C. von Fabriczy: *Der Triumphbogen Alfonso's I. am Castel Nuovo zu Neapel* (Jahrbuch der K. preuss. Kunstsammlungen 1899. évfoly.) 3. s. köv. I. — Wilh. Rolfs: *Franz Laurana*, (Berlin, 1907.) 46. s. köv. I. — Ettore Bernich cikkei a «*Napoli Nobilissima*» cz. tudom. folyóirat XII. évf. 114. s. köv. és XIII. évf. 148. s. köv. lapján,

valamint W. Rolfs válasza u. ott a 171. s. köv. lapon. — Camillo Mimeri Riccio: *Gli Artisti ed Artefici che lavorarono in Castel Nuovo a tempo di Alfonso I. e Ferrante I. di Aragona*, Napoli, 1876. 3–6. l. Ugyane szerzőtől: *Alcuni fatti di Alfonso I. di Aragona* (Archivio Storico p. I. province Napoletane, VI.) 113. l.

³ Rolfs szerint (id. m. 147. s. köv. I.) csak a hadba indulás jelenetének főalakja I. Alfonso, a második II. Alfonsót ábrázolja.

Nápoly falain tört résen keresztül történt bevonulásánál használt s melyet Beatrix még láthatott a San Lorenzo templom főbejárata fölött, a hová emlékül helyezték.¹

I. Alfonso «a tizenötödik század egyik legkáprázatosabb és legregényesebb alakja;»² kortársai nem csak csodálták a győzelmekért, melyeket fegyvereivel, diplomatai ügyességével és ékesszólásával aratott, hanem szerették is nemes és lovagias, valóban fejedelmi tulajdonaiért, melyeknek köszönhette, hogy — a mi az ő korában ritkaság volt s annál nagyobb dicséretet érdemelt — őrizetlenül és fegyvertelenül járhatott alattvalói körében.³ Egész legendákat jegyeztek föl az Aragoniaiak udvari költője, Beccadelli és mások a tudományokért, különösen az ókori latin classikusokért való rajongásáról s a tudósok és írók iránti bőkezűségéről. Élete utolsó éveiben kedvencz tartózkodási helye könyvtára volt, a hol fölváltva a római classikusokat vagy a szentírást olvastatta föl magának, s tudósaival hittudományi vitatkozásokba bocsátkozott.⁴ De «mint uralkodóház alapítója s birodalomszervező, nem szerzett érdemeket;»⁵ háborúi megsarczolták a föld népét, melynek boldogulásáért voltaképen semmit sem tett, pazarlása kiürítette pénztárát s halátlanokat gazdagított, úgy hogy utódjára minden tekintetben zilált és válságos viszonyok vártak.

Általán a nápolyi királyságra nézve nehéz idők voltak azok, melyekbe a Beatrix születése esett. 1456 decemberében iszonyú földrengés pusztított Nápolytól egész Brindisiig, melynek magában a fővárosban is sok épület, sőt sok emberélet is esett áldozatul;⁶ a közhit e csapást ép úgy, mint az üstökös csillagok

¹ 1580-ig volt ott; lásd *Fabriczy* id. m. 7. l.

² *John Addington Symonds: Renaissance in Italy*, London, 1882. I. (The age of the despots.) 518. l.

³ *Pasquale Villari: Nic. Machiavelli e i suoi tempi*, Firenze, 1877. I. Introduzione 79. l.

⁴ *Vespasiano da Bisticci: Vite di uomini illustri del Secolo xv.* Firenze 1839. 59. l.

Jacob Burckhardt: Die Cultur der Renaissance in Italien, Leipzig 1896. I. 251—253. l.

⁵ *Villari* id. köt. Introd. 80. l. — Még szigorúbban ítéli meg Alfonsót: *Lodov. Antonio Muratori: Annali d' Italia*, Venezia 1833. XLVI. 31. l.

⁶ *A. di Constanzo: Storia Napoletana*, Aquila 1582. 427. l. — *Muratori: Annali* XLIV. 24—25. l.

megjelenését s a később kitört pestisjárványt a király bekövetkezett halálának előhírnökeiül tekintette.¹ 1458 évi június 27-ikén hűnyt el Nagylelkű Alfonso,² a Castello dell' Ovoban, vagyis

5. I. VAGY «BÖLCSE» ALFONSO KIRÁLY MELLSZOBRA DOM. DI MONTEMIGNANOTÓL.
(A bécsi udvari múzeumban.)

¹ *Giov. Battista Carrafa: Dell' Historie del Regno di Napoli*, I. (Napoli 1580.) 207. l.

² *Notar Giacomo* id. m. 99. l; ugyanígy

Passeronál (26. l.) és *Muratorinál* (*Annali* XLIV. 31. l.); *Fuscolillo* (id. m. 49. l.) június 26-ikára teszi A. halálát.

«tojasvár»-ban, mely akkor még a városon kívül feküdt s a melybe kevéssel halála előtt vitette ki magát, állítólag azért, hogy a ragálytól fertőzött városból meneküljön, de valószínűleg óvatosságból is, hogy a várható zavarokkal szemben örökösét a királyi vár korlátlan birtokába juttassa.¹

Alfonso, kinek törvényes ivadéakai nem voltak, spanyol örökös tartományait, valamint Siciliát és Sardiniát testvérére, Jánosra hagyta, Nápolyban azonban törvénytelen fiát, Ferrante calabriai herceget, Beatrixunk atyját rendelte utódjául. A trónörökös származása még fokozta a helyzet nehézségeit. Nem mintha Olaszországban akkoriban a törvénytelen eredetet komoly öröklési akadálnak tekintették volna; hiszen tudjuk, hogy még ott is, a hol törvényes szülött volt, a törvénytelen gyermek öröklés, méltóságok és javadalmak adományozása tekintetében amazzal úgyszólván egyenlő elbánás alá esett, sőt az érettebb kor és egyéni kiválóság gyakran erősebb jogcímnek bizonyult a törvényes származásnál.² Ámde Ferrantének eredetét teljes homály fődte; anyai leszármazása sem látszott egészen tisztázottnak s voltak, a kik atyját nem Nápoly trónján, de a legalsóbb néposztályok, kétes/eredetű spanyol, török, vagy épen szerezsen jövevények között keresték.³ Mégis, minden körülményt egybevetve valószínűnek kell tartanunk, hogy ő az Alfonso természetes fia volt, Gilardona Carlinótól, egy valenciai nemes hölgytől, kit a király utóbb a barcelonai Gaspere Revertittel házasi-
tott össze,⁴ kit Ferrante később is mindig anyjául ismert el, mint olyat tisztelt, s ki a trónváltozás idejében a Castel Capuanoban lakott Nápolyban, fiával együtt, úgy hogy valószínűleg Beatrix is e várban született.

¹ Michele Vecchioni: *Notizie di Eleonora e di Beatrice di Aragona*, Napoli 1790. 32—33. l.

² Talán elég urbinoi Federigo, ferrarai Leonello és Borso, Francesco Sforza, Sigismondo Malatesta, s a későbbi korban Cesare és Lucrezia Borgia példáira utalni.

³ Emilio Nunziante: *I. primi anni di Ferdinando d'Aragona e l'invasione di*

Giovanni Angio (Arch. Stor. Napol. xvii.) 311. és 739. l. Passero id. műv. 26. l. — Sokaknak hite szerint a Ferrante atyja spanyolországi «Marrano» vagyis kikeresztelt zsidó volt, a mit azzal támogattak, hogy ő mint király az ilyeneket, ha hazájokból kiűzettek, Nápolyban védelmébe fogadta.

⁴ Caputo id. m. 42. l.

6. I. ALFONSO HARCZOSAI KÖZÖTT.
Márvány dombormű a nápolyi Castello Nuovo diadalkapuján.

Ferrantén kívül, kit Alfonso úgyszólván szemei előtt királyi hivatásra neveltetett s kit még életében ismertetett el úgy az ország bárói, mint IV. Eugén és V. Miklós pápák által is trónörökösnek, két törvénytelen leánygyermeke is volt még Alfonsonak: Mária, ki Leonello d'Este ferrarai örgróf hitvese lett s Eleonóra, ki a milanói herczeg egyik fiának volt szánva, kit azonban Marino Marzano, Sessa és Rossano herczege vett nőül. Ferrante kiházásítására kerülván a sor, azzal a tervvel szemben, hogy a calabriai herczeg VII. Károly francia király egy leányát vegye nőül,¹ el lett határozva s 1444-ben végbe is ment házassága Isabella di Chiaromontéval, a francia származású Tristano, Copertino grófjának és Caterina Orsini del Balzonak leányával s Taranto herczegének, a királyság egyik leghatalmasabb főurának unokahúgával.² Ebből a házasságból már a Beatrix születését megelőzőleg négy gyermek származott:³ Alfonso, capuai és calabriai herczeg, Ferrante utódja a trónon, ki Beatrix születésekor kilencz éves volt;⁴ Eleonora, később Ferrara herczegnője, ki hét évvel, Federigo — utóbb szintén király — ki öt évvel és végül Giovanni, a későbbi bibornok s esztergomi érsek, ki egy évvel volt idősebb Beatrixnál.⁵ Ezeken kívül azonban Ferrantének volt még számos törvénytelen gyermeke is,⁶ kik közül több már a Beatrix születésekor életben volt s nyilván a királyi udvarnál is nevelkedett.⁷

¹ Nunziante id. m. (Arch. Stor. Nap. xvii.) 315. l.

² Notar Giacomo id. m. 90. l.² *Vecchioni* id. m. 14. l.

³ Az *Aragoniaiak leszármazási tábláját* lásd a 24. lap mellett.

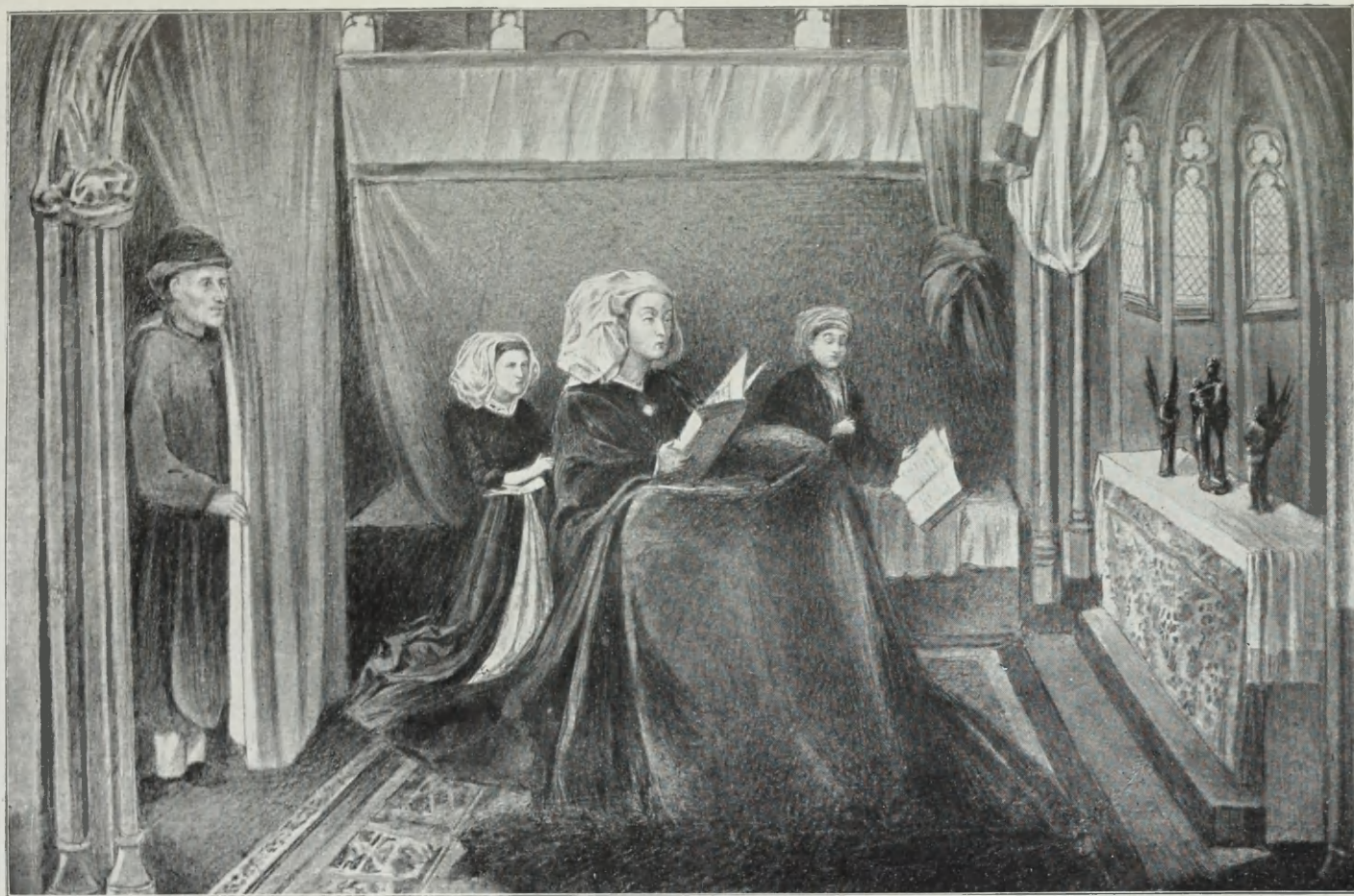
⁴ Notar Giacomo (id. helyen) 1448-ra teszi Alfonso herczeg születési évét s *Summonte* is (id. m. iir. 501 l.) halálakor (1495.) 47 évesnek mondja.

⁵ Giovannira nézve a rendesen megbízható Notar Giacomo (id. m. 96. l.) pontos adata elfogadható szemben *Caputo*-val (id. m. 47. l.), ki 1463-ban születettnek mondja s kinek nyomán indult valószínűleg *Ráth György* is *«Aragoniai János»* cz. tanulmányában (Századok 1890. évf. 328. l.)

Nem valószínű, hogy a pápa Jánost már 16 éves korában (1479) legátusként küldte volna Magyarországra s Mátyásnak a következő évek alatti levelezése vele szintén arra mutat, hogy akkor már teljesen érett, a pápa és a király bizalmát egykép bíró fiatal embernek kellett lennie.

⁶ Számukat *Erasmus Percopo* (*La Morte di Don Enrico d'Aragona*, Archivio Stor. Nap. xiii. 132. l.) nyolczra teszi, *Caputo* (id. h.) három leányról és négy fiuról tesz említést. Tévesen mondja *Gregorovius* (*Geschichte der Stadt Rom im Mittelalter*, vii. 232. l.) ferrarai Eleonorát a Ferrante természetes leányának.

⁷ Különösen *Cesaret* gyakran említi Beatrix leánykorában a király törvényes

ISABELLA NÁPOLYI KIRÁLYNÉ LEÁNYAIVAL ÁJTATOSKODIK.

(Egykorú festmény fényképe után Richter Aurél rajza.)

Isabella királyné, a Ferrante hitvese s Beatrix anyja, rendkívüli lelki tulajdonokkal megáldott asszony volt, kinek segítségével nélkül férje alig állotta volna ki a trónfoglalását követő évek nehéz megpróbáltatásait s talán nem tévedünk, ha az ő korai halálát végzetes következményűnek tekintjük úgy az ország és az Aragoniai dynastia, mint a Beatrix személyes sorsának további fejlődésére nézve. Ot valószínűleg nem érdemetlenül érték azok a magasztalások, melyeket róla, annak a dicshymnusokhoz nagyon is hozzászózott kornak udvari költői és írói zengtek.¹ Külsejét is fejedelminek mondják kortársai; termetét magasnak és karcsúnak, szőke haját hosszúnak, feltűnően fehér kezeit nemesen formáltaknak. Dicsérik ékesszólását, zengzetes hangját, tisztos nőiségét, jótékonyágát és megnyerő nyájasságát; szívesen hallgatott a komoly és tudós emberek szavára, de megvetette a léhakat, szigorú erkölcsöt és illemtartást követelt udvari környezetétől, még a ruházkodásban sem tűrte a ledérséget és fényűzést s az idegen divatokat, hanem udvarhölgyeivel együtt ő maga is egyszerű nápolyi mód szerint öltözködött.² Szívesen ereszkedett le a néphez, elvivén gyermekeit is magával az utcára, a templomokba, melyeket sűrűn látogatott, dús adományokban is részesített, mert vallásossága szinte tulságba ment s néha töntető jelleget öltött. Őt egyébiránt nemcsak az egy-

gyermekeivel együtt a királyi ház pénztári naplóí. (Cedole della Tesoreria Aragonese.)

¹ *Le Rime di Benedetto Gareth, detto il Chariteo* (con introduz. e note di Erasmo Percopo, Napoli 1892.) Ebben a VII. Canzone következő versei vonatkoznak Isabella királynőre, — a kit különben Chariteo, ki 1467–68. táján jött Nápolyba (Introduz. XIX. l.) személyesen nem ismerhetett:

«Questa primiera donna,
Benchè mostre la fronte mesta et trista,
Ti farà pur contento et lieto padre,
Questa sarà feconda altera madre
Di Re, d'Imperatori et di Regine,
Nascer vedrai di questa, alta e felice,
Fruttifera radice,
Mulle piante gentili et pellegrine;

Et poi che sia arrivata,
Come nave nel porto, al suo bel fine,
Del cielo cercar sciolta et liberata,
Ritornerà qua sù, lieta et beata.»

Ugyancsak reá vonatkozik a Canticó v. della Pasca következő két verse:

«Di vostri una Ysabella fu consorte,
Morigera, fidel, casta e prudente.»

² *Joanne Sabadino de li Arienti: Gyne vera de le clare Donne.* (Scelta di curiosità letterarie etc.) Bologna 1888. 245 s köv. l.

— *Philippus Bergomensis: De claris et selectis mulieribus;* Ferrara 1497. 154. v. s köv. l.

korú följegyzések egybehangzása alapján, hanem történeti szerepe után is ítélve, komoly gondolkozású, nagy elhatározásokra képes, szinte férfias lelkületű nőnek kell tartanunk.¹

A nápolyi királyság, vagyis «a világító tornyon inneni Sicilia», mely akkor a pápai államtól délre eső egész olasz szárazföldet, tehát a Terra di Lavorót, vagyis a Nápolyt környező vidéket, az Abruzzokat, Apuliát, Otrantot, Basilicatát és Calabriát foglalta magába, még a normannok ideje óta pápai hűbérnek volt elis-

7. III. CALIXTUS PÁPA ÉREMKÉPE.
(Guazzalotti műve; A. Heyss «Les Médailles
de la Renaissance» cz. művéből.)

merve, s így a trónralépő új királynak mindenekelőtt a hűbérúr investitúráját kellett elnyernie. Emlettük már, hogy Ferrantét törvénytelen származása ellenére Alfonso király buzgó közbenjárására két pápa ismerte el még atyja életében a nápolyi trón örökösének. Ámde ez az elismerés annál kevésbé jelenthette az uralomba való beiktatást, mert időközben V. Miklós pápa is meghalt s utódja, III.

Calixtus, ki 1455-ben foglalta el Szent Péter székét, minden várakozás ellenére föltűnően barátságtalan magatartást tanúsított a király minden tervével és törekvésével szemben. Alfonsot annál inkább meglepte s elkéséltette ez, mert az új pápa — családi nevén Alfonso Borgia — szintén spanyol volt, az Aragoniai ház kegyencze, sőt teremtménye, Alfonsónak egykor titkára és Ferranténak nevelője; mégis, a mint a király, kivel, bár lekötözöttje volt, szintén sokat viszálykodott, szemét behunyta, a pápa határozottan megtagadta az új uralkodó elismerését, sőt feloldozta alattvalóit a már letett

¹ Jo. Joviani Pontani *Historiae Neapolitanae*. De Bello Neapolitano libri sex. (Raccolta di tutti i più rinomati Scrittori dell'istoria generale del Regno di Napoli. Napoli, Gravier 1769. v.) 16., 46. és köv.

1. — Summonte id. m. III., 272., 475. l. — Giuseppe Cosenza: *La Chiesa e il Convento di S. Pietro Martire* (Napoli Nobilissima IX.,) 90. s köv. 1.

hűségi eskü alól, s hovatovább nyilvánvalóvá lett, hogy Nápoly uralmában dédelgetett rónai valamelyikét kívánja részesíteni.¹

III. Calixtus e magatartása csakhamar lángra lobbantotta a belső viszályok üszkét is. Szent Antonin tanúsága szerint I. Alfonso halalos ágyán három dolgot hagyott meg trónja örökösének: hogy szállítsa le a magasra fokozott adókat, hogy olaszokkal, ne spanyolokkal környezze magát s hogy igyekezzék békében élni a pápával és a többi olasz hatalmakkal.² Ez az utasítás tulajdonképen bevallott csődje az Alfonso egész kormányzati politikájának, melynek keserű gyümölcseit nálánál kevesebb dicsfénytől környezett fiának kellett ízlelnie. Egy dologban kétségkívül követte Ferrante atyja tanácsát: a gyűlölt «catalanok» alatta nagy szerepet nem vittek a kormányzatban. Erre nézve egyébiránt az Alfonso ellen támasztott vádak sem voltak egészen igazságosak; hiszen ő úgyszólván elszakadt spanyol örökös tartományaitól, hogy erejét, tevékenységét egészen olasz királyságának szentelje; fia megházasításában, ivadékai nevelésében az a határozott szándéka nyilatkozott meg, hogy az Aragoniai ház Nápolyban uralkodó ága egészen olaszszá legyen; és ezt tartotta Ferrante is szem előtt. Ellenben az adók leszállítása és a béke fönntartása tekintetében nehéz volt atyja rossz példájától eltérnie, mert Alfonso nem csak üres pénztárt, hanem terhes tartozásokat is hagyott hátra s az új király magát minden oldalról megtámadva látván, kénytelen volt fegyvert fogni és védekezni.

Még az Anjouk uralmának végzetes hagyománya volt a királyság hűbéreseinek, az ország «bároinak» növekedő hatalma, melyet maguk a királyok voltak kénytelenek megerősíteni, hogy lázongó alattvalóikkal szemben s külső háborúikban reá támaszkodhassanak, mely azonban ép oly alkalmas volt arra is, hogy

¹ *Nunziante* id. m. Arch. Stor. Nap. XVII. 314–563., 734–748. l. *Gregorovius Geschichte d. Stadt Rom i. Mitt.* VII., 147–149. l. *Dr. Georg Voigt: Enea Silvio de' Piccolomini*, Berlin, 1856–1863. II. 194. l. és III. 23–25. l. *Ludwig Pastor* is

(*Geschichte der Päpste* etc. Freiburg i. B. 1889. I. 600. l.), ki pedig szembetűnően igyekszik a viszálykodás hibáját Alfonsóra hárítani, kénytelen a pápa e törekvésének valószínűségét elismerni.

² *Muratori: Annali*, XLVI. 32. l.

trónkövetelőknek vagy a hűbérjogon beavatkozó pápának szolgáljon eszközül a tényleges uralkodó állásának megingatására, annál inkább, minthogy a bárók is szívesen használták föl az ily alkalmakat egyik vagy másik féltől várt engedmények, előnyök kicsikarására.¹ Láttuk, hogy Alfonso rokoni kötelékekkel igyekezett a leghatalmasabb és legveszedelmesebb bárókat az uralkodó házhoz lánczolni, más házassági ajánlatok visszautasításával egyik leányát Sessa herczegéhez adván nőül s fiát a tarantoi herczeg unokahúgával házassítván össze. Ferrantének azonban csakhamar meg kellett győződnie róla, hogy e kötelékek a hatalmi érdekekkel szemben nem bizonyultak eléggé erőseknek.

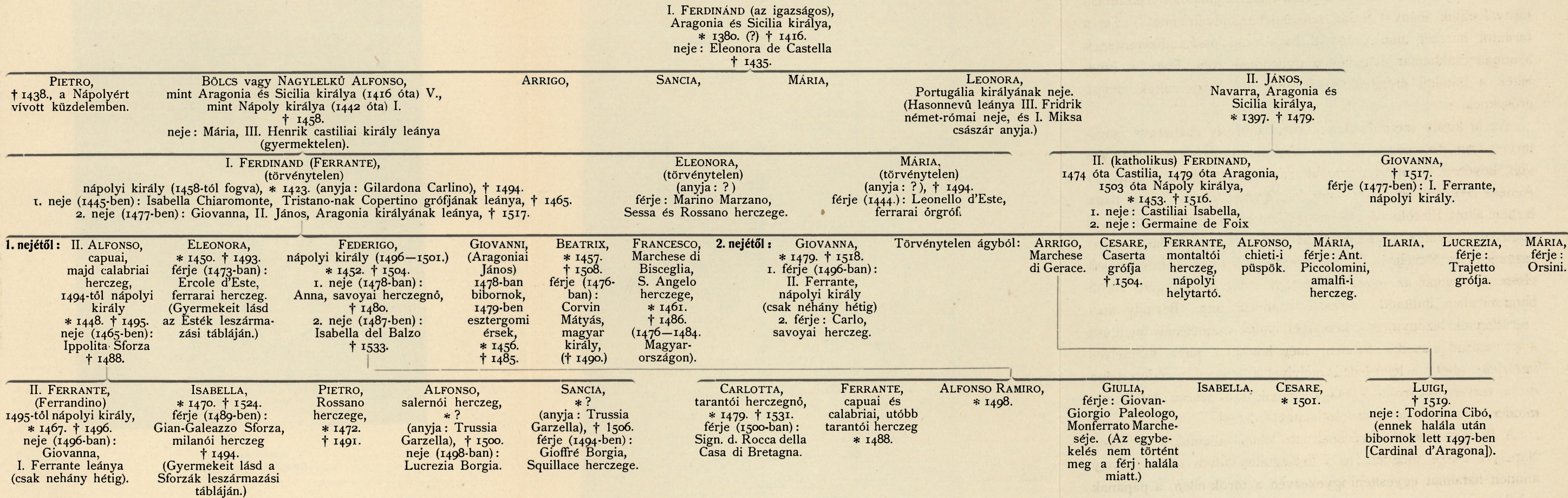
Az új király szerencséjére a váratlanul oly ellenséges magatartást tanúsított pápa, ki már megválasztásakor is aggastyán volt, kevéssel a nápolyi trónváltozás után meghalt. Utódja az Aeneas Sylvius név alatt mint humanista író és tudós nagy hirben állott Piccolomini bibornok lett, kit II. Pius néven 1458 augusztus havában koronáztak pápává s ki uralkodása vezéreszméjévé és főczéljávé a Byzancznak 1453-ban bekövetkezett eleste óta immár az egész keresztény világot fenyegető török hatalom ellen indítandó keresztes háborút tette. Bármily korszerűtlennek bizonyult is a keresztes hadak eszméjének fölüjtása a xv. század második felében, még hozzá a pápa személyes vezérlete alatt,² a lelkesedés, melylyel a beteges, törődött pápa ezt a tervet fölkarolta s magát annak szó szerint föláldozta, mindenesetre tiszteletet és csodálatot érdemel.

A II. Pius merész tervének az olasz államokra s főkép Nápolyra nézve megvolt az a kétségtelen üdvös hatása, hogy minden hatalmat egyesíteni igyekezvén a török ellen, a pápának a belső viszályok megszüntetésére s a fennálló uralmak megerősítésére kellett törekednie. Ennek tulajdonítható, hogy II. Pius sietett Ferrante királynak bizonyos föltételek teljesítése fejében

¹ *P. Villari* id. m. Introduz. 80—82. l.

² *Pastor*: id. m. 1. 536. l.

AZ ARAGONIAIAK LESZÁRMAZÁSI TÁBLÁJA.

az investitúrát 1458 november 1-jén kelt bullájával megadni, kijelentvén azonban, hogy ebből mások netáni jogaira sérelem

8. II. PIUS PÁPA.
Mellszobor F. Lauranától.

nem háromolhatik, a mit az Anjou trónkövetelők érdekében a szent széket követői által ostromló francia királyra való tekintetek igazoltak.¹

¹ Ugyanott II. 19. l.

Mert, bár Ferrante most már 1459 február 4-ikén Barlettában¹ Orsini bibornok, pápai legátus közbejöttével nagy fényvel megkoronáztathatta magát, az ország nagy része tényleg lázadásban volt s kitűzte az öreg Anjou Renének zászlaját, kinek fia, János, egy lovagias hajlamokkal bíró ifjú, addig a francia király megbízásából Génua parancsnoka, a keresztes háború czíme alatt toborzott hajórajjal már indulóban volt Nápoly felé. A trónkövetelőhöz csatlakoztak az ország bárói közül maga Gian-Antonio Orsini, tarantói herceg, a királyné nagybátyja és Antonio Centiglia cotronei marchese, ki azonban hamar fogságba került,² nemkülönben Antonio Caldora és Giosia Acquaviva az Abruzzokban, továbbá Pier Giovanni Cantelmo, Sora hercege, Niccola, Campobasso grófja s csakhamar Marino Marzano sessai és rossanoi herceg is, kit az elhunyt király, mint vejét, dús birtokokkal halmozott el, ki tehát Ferranténak sógora volt,³ «drága rokon», mint a hogy őt Isabella királyné Francesco Sforzához intézett levelében gúnyosan nevezte.⁴

Mialatt a király csekély fegyveres- és még csekélyebb pénzerejével előbb Calabriában, azután az Abruzzókban igyekezett a lázadást elnyomni s a pártütő főurak egymás közötti visszavonását a maga javára fordítani, Nápolyban az ország kormányzását s a főváros védelmét időközben capuai és calabriai herceggé kinevezett, de még nagyon zsenge korú elsőszülött fia, Alfonso névleges helytartósága mellett s egy kormánytanács mellé rendelkezésével a királynéra bízta, «s ez a lelkes nő képesnek is bizonyult a nehéz feladatra, de volt is tennivalója elég!»⁵ Szükségesnek mutatkozván Sorrentót hűbérurának Marino Cor-

¹ *Notar Giacomo* id. m. 102. l. *Fuscolillo* id. m. 49. l. (a koronázás napja itt tévesen 1458. augusztus 16-ikára van téve, a mikor Ferrante még a királyságban megerősítve sem volt). *Muratori Annali* XLVI. 37–38. l. *Di Costanzo* id. m. 431. l. *Passero* id. m. 26. l.

² *Nunziante* id. m. (Arch. Stor. Nap. XVIII.) 612–614. l.

³ *Muratori Annali*, XLVI. 38–45. l.

A magyarnak nincsenek megkülömböztető kifejezései a «Duca» és a «Principe» fogalmai számára; Marino Marzano «Duca di Sessa» volt és «Principe di Rossano», ép úgy mint az időszerinti nápolyi trónörökös rendszerint «Duca di Calabria» és «Principe di Capua».

⁴ *Nunziante* id. m. Arch. Stor. Nap. XIX. 337. l.

⁵ Ugyanott 320. l.

realénak kezeiből, elégedetlen hűbéresei segítségével alattomosan kivonni, a király 1459 tavaszán utasította nejét, hogy légváltoztatás ürügye alatt s a ragálytól fertőzött város elkerülésével tegye át lakását Pozzuoliból, hol addig tartózkodott, Sorrentóba s vigye oda magával gyermekeit, — tehát a kisdéd Beatrixot is — udvarát és kormánytanácsát, helyezkedjék el az alkirály házában, járasson oda feltűnés nélkül hajókat Nápolyból s alkalmas pillanatban ragadja magához úgy Sorrento, mint a szomszédos Vico és Massa uralmát. Hogy meddig időzhetett a királyi család a viruló kertektől borított sorrentói sziklapartokon, az azurkék nápolyi öböl e legkiesebb pontján, azt nem tudjuk, de annyi bizonyos, hogy a campaniai kis zsarnokok elleni sakkhúzásnál fontosabb és sürgősebb föladatok vették igénybe csak-

9. ANJOU JÁNOS ÉREMKEPE.

hamar a királyné figyelmét és tetterejét. A férje iránt mindig barátságos Francesco Sforza, milanói herczeg már szeptemberben figyelmeztette, hogy erősítse Nápoly és Gaeta kikötőit s készüljön tengeri harczra. Villamarina tengernagy 15 hajóból álló rajt gyűjtött a francziák ellen, Terracina, Gaeta, Ischia, Capri védelmi állásba helyezkedtek, magában Nápolyban is 6000 katonát toborzott össze az éjjel-nappal tevékeny királyné, ki teljes bizalommal nézve a jövőbe, maga öntött lelket a kételkedőkbe, maga látta el utasításokkal embereit s folytonos levelezésben állván férjével és Sforzával, ezeket is biztatva azt írta nekik, hogy nem fél Anjou Jánostól s majd nemsokára «kedves hírrel fog szolgálni».¹

¹ Pontano : de Bello Neapolitano 16. l. — Nunziante : id. köt. 325—326. l.

Október hó 25-ikén¹ megjelent a francia hajóraj Nápoly előtt; a királyi család nem minden szívszorulás nélkül láthatta a tengersíkon föltűnni annak vitorláit, a ki őket tróntól, országtól készült megfosztani. Lotharingiai Anjou János tizenkilencz gályával és négy kisebb kalózhajóval jött a Riviera di Levantéről, de lőtávolon túl maradva, három órai veszteglés után Bajae felé vonult vissza. A következő napon János egy fegyveres csapatot kiszállított Pozzuolinál, abban a hitben, hogy annak lakói vele tartanak, de a királynétól odarendelt katonák elűzték embereit s ugyanez ismétlődött Ischia szigetén, a hol a francziák élelmi szereket akartak beszerezni. Látva Nápoly és vidéke e magatartását s hallván Calabria meghódolásának hírért, a trónkövetelő rosszul fölszerelt hajóival s fegyelmetlen katonáival már-már visszatért volna Genuába, ha Marzano, sessai herczeg árulása ott nem marasztja, lehetővé tévén neki, hogy a Volturno torkolatánál, Sessa közelében fekvő Castellammare di Volturno előtt partra szálljon s bár hajórajától cserben hagyatva és pénz nélkül, jelenlétével s kiáltványa terjesztésével szítsa a lázadás tüzét.²

A királyné ismételt hívására Ferrante most visszatért a hozzá hűségben maradt Nápolyba, mert a közeledő téli idő úgy sem volt alkalmas nagyobb hadműveletekre, ellenben a trónkövetelő közelléte s a sógor pártütése nagyon is szükségessé tette megjelenését. Székvárosában, hol kitörő lelkesedéssel fogadták, megpihenhetett néhány hétig s ölelhetette gyermekeit, kik abban az időben vajmi ritkán láthatták atyjukat.

Az 1460-iki év az uralkodó családra nézve rossz előjelek között kezdődött. A trónkövetelő ellenfél, kinek Sessában pompás fogadtatást rendezett a herczeg,³ diadallal járta be majdnem az egész országot, az Abruzzók elveszettnek látszottak, már

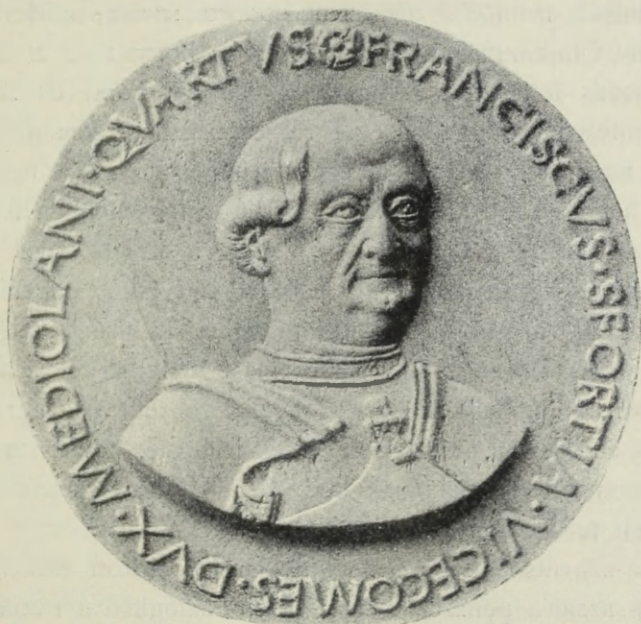
¹ *Fuscollilo* id. helyen; *Nunziante* id. köt. 328. l.; *Passero* id. helyen október 5-ikét mond.

² *Nunziante* id. köt. 328–330., 340–

342. l. — *Muratori Annali* XLVI. 40. l. — *Vecchioni* id. m. 17–18. l.

³ *Filiberto Campanile: L'armi ovvero insegne de nobili*, Napoli, 1610.: 285. l.

Foggia is az Anjouk pártjához állott, már Capuában is kitört a lázadás s az ellenség majdnem behatolt a városba; Ercole d'Este, az uralkodó modena-ferrarai fejedelem, Borso testvére és örököse, ki az Alfonso király udvarában nevelkedvén, Ferrantével majdnem testvéri bizalmas viszonyban állott s kit ő küldött Angliába, hogy a tarantói herceget megtérítse, San Severóban

10. FRANCESCO SFORZA, MILANO HERCEGE.
(Sperandio érme után.)

csatlakozott Anjou Jánoshoz s szintén a király ellen fordult.¹ És mindennél még súlyosabb csapást mérendő az Aragoniai házra, Jacopo Piccinino gróf, a híres bérhadvezér, ki Alfonso szolgálatában állott, bosszúból azért, hogy az általa a pápai államból elfoglalt helyek visszaszolgáltatását Ferrante az investitura érdekében a pápával kötött szerződésben megígérte, seregével ellenségeként tört be az Abruzzokba s érintkezést keresett a pártütő bárókkal.

¹ Vecchioni id. m. 26—30.

A király e vészterhes helyzetben sem vesztette el bizalmát a sikerbe; önérején kívül csak két támasza volt: atyai barátja Francesco Sforza¹ és a pápa. A milánói herceg a francia király és az előbbi pápa minden kísértései, csábításai és fenyegetéseivel szemben kitartott mellette; bizonyára nemcsak baráti érzelemből tette ezt, hanem okos politikai számításból, belátva azt, a minek szem elől tévesztése sodorta szerencsétlen utódait s általuk Olaszországot is a romlásba: hogy t. i. a francia beavatkozás fölidézése nemcsak a nápolyi trónt, de az egész apennini félsziget függetlenségét veszélyeztetheti.² Hasonló magatartást tanusított II. Pius, ki egyetértve Sforzával, s úgy vélekedve, hogy «René király távoli barát lenne, ellenben Ferrante közeli ellenség»,³ bullát adott ki, melyben Anjou János tényeit s a bárók részéről iránta való hűségre tett esküt semmiseknek jelentette ki, a minek következtében a francziák felé hajló Firenze és Velencze is semleges állást foglaltak el a nápolyi kérdésben. A pápa barátsága azonban terheesebb volt Ferrantéra nézve a Sforzáénál, mert arra a nehezen beváltható ígéretére emlékeztette, hogy trónjának megszilárdítása után jelentős részt fog venni az indítandó keresztes háborúban.

Az e szövetségeitől rendelkezésére bocsátott csekély haderővel s azzal a pénzzel, melyet részint zálogkölcson útján szerzett, részint a királyné szedett össze a nápolyi vámjövödelmekből, 1560 tavaszán harczra készült Ferrante, a nélkül azonban, hogy az ellenfeleivel való megegyezés iránt Placido di Sangro és különösen régi bizalmasa, Diomede Carafa útján indított tárgyalásokat egy perczre is megszakította volna. Sógorával, Marzanóval, Sessa és Rossano herczegével maga kívánt tárgyalni s

¹ Ferrante Sforzát leveleiben is «Pater noster colendissimé»-nek szólította; lásd a *párisi Bibliothèque Nationale*-ban őrzött Archivio Visconteo-Sforzescho 1590 számú codexében a 219. számú levelet.

² Sforza és Ferrante viszonyát különösen behatóan tárgyalja Ant. Da Trezzo

milánói követ jelentései alapján *E. Nunziante* többször idézett tanulmányában. Ide vonatkozik: *Murator* id. köt. 44. l. és *Pastor* id. m. II. köt. 53. l.

³ *Nunziante* id. m. Arch. Stor. Nap. xx. 218. l.

eközben majdnem beléesett a törbe, melyet neki ez a régi, alattomos ellensége vetett. Teano és Calvi között Torricellánál ment végbe megegyezésszerűen a találkozás, május 30-ikán. Egy harmad mér földnyire egymástól állott meg a két sereg, egyfelől a király, másfelől a herczeg előre lovagoltak két-két kísérő társaságában; a király Giovanni Ventimiglia marchese di Geracét és Coregliát vette magához, a herczeg kíséretében voltak Diofebo dell' Anguillara és Jacopo di Monteagano. Találkozván, a király a herczeget öleléssel, ennek kísérői a királyt kézcsókkal üdvözölték, mire a két főszemély a többiektől különválva s egymás mellett lovagolva beszélgetett körülbelül egy óráig, azután pedig a meglegedés és barátság jelei között válni készültek. Ekkor Diofebo, látszólag búcsúvétel végett közeledván a királyhoz, hirtelen tört rántott ellene; ez kardot vont védelmére, mire ellenfele is ugyanazt tette s a herczeg másik kísérője is támadólag lépett föl. Az összecsapásnak hamar véget vetett a király kísérőinek közbelépése s a seregből előre vágatott néhány lovas megjelenése s Ferrante nagy lélekjelenléttel és ügyes számítással szándékosan azt a színt kölcsönözte az esetnek, mintha Diofebo régi személyes gyűlölségből a herczeg tudta nélkül tört volna ellene, de kétségkívül már ekkor eltökélte magában, hogy ha egyszer hatalmába kerül, elbánik sógorával.¹

Erről az epizódról, mely könnyen életébe kerülhetett volna atyjának, Beatrix bizonyynyal sokat hallott gyermekkorában, mint a gyilkos szándékú törbecsalás akkor nem is elszigetelt példájáról, sőt leánykorában az eset képét is maga előtt láthatta, mert a trónkövetelő szerencsés kiűzése után Ferrante győzelmes hadjárata legemlékezetesebb jeleneteit s azok között a torricellai találkozót is lefesttette poggo-realei nyaralójában s a Castel-Nuovo belső kapuinak ércztábláin domborművekben örökíttette

¹ *Nunziante* id. köt. 245—251. l. *Summonte* id. m. III. 279—281. l. Némileg eltérően beszél el az esetet *Tris-*

tano Caracciolo: De varietate fortunae (Muratori, *Rerum Italicarum Scriptores* Mediol. 1734. xxii. 69—70. l.)

meg, ugyanott, a hol a kapu felső ívében barlettai megkoronáztatásának domborműképe talált helyet.¹

Most már elkerülhetetlenné vált a felek mérkőzése; a pápa új segédcsapatot küldött Simonetto vezetése alatt, az Anjou-párt segítségére is új hajóraj érkezett Nápoly elé; ezt azonban olyan golyózápor fogadta a város erődeiből, hogy csakhamar tovább kellett vonulnia a Sarno torkolata felé. A háború mindinkább közeledett a fővároshoz, az Aragoniaiak utolsó mentsvárához; a Terra di Lavoro ligeteiben, a nápolyi öböl partjain «Raneri!» (Anjou René) «Orso!» (Orsini, Taranto hercege) és «Ragona!» (Aragonia) csatakiáltások hangzottak föl. Ferrante alkalmasnak vélvén a pillanatot s nem várva be a nagy-senescalco, Alfonso Davalos seregének megérkezését, a július 6. és 7-ike közti éjjel, a hegyeken átcsempészte előcsapatát s meglepetésszerűen támadta meg az Anjou-pártiaktól megszállott Sarno várost, ezzel elhatározó csapást remélvén a felkelőkre mérhetni. De elhamarkodás rontotta el a vállalkozást; az éjjeli küzdelem a királypártiak teljes vereségével végződött, egyik vezérök elesett, egy másik megsebesült, egész fölszerelésök az ellenség martalékává lett, közülök sokan foglyúl estek, maga Ferrante is csak 20 lovasal menekült el Nápolyba.² S hogy az ürömpohár csordultig teljék, a király nemsokára hírül vette, hogy az Abruzzókban Piccinino megütközött az Alessandro Sforza és Federico urbinói herczeg vezetése alatt álló királypárti seregekkel San Flaviano mellett, s bár az utóbbiak néhány napig urai maradtak a csatatérnek, súlyos veszteségeket szenvedtek és nemsokára elvonulni kényszerültek.

Ezek után már a pápa is elveszettnek látta a Ferrante ügyét

¹ *Fabriczy* id. m. 140–141. l.; *E. Berteaux*: *L'arco e la porta trionfale d'Alfonso e Ferdinando d'Aragona a Castel Nuovo*. (Archiv. Stor. Napol. xxv.) 44 s köv. l. — *Antonino Maresca di Serracapriola*: *Battenti e decorazioni di antiche porte in Napoli*, Nap. Nobiliss. x. 17 s köv. l. A szóbanforgó ércdombor-

műveken — melyek a kapuszárnyak legfelsőbb mezőit foglalják el — a király nem történetihven csak egy kísérvél van ábrázolva, s a fölírás Hektornál bátrabbnak mondja őt.

² *Notar Giacomo* id. m. 102. l. — *Nunziant* id. köt. 450–455. l. *Voigt*: *Enea Silvio Piccolomini* III. 141. l.

s csak Sforza rábeszélésének sikerült öt további kitartásra bírni. Szerencsére a gyöngé és magában meghasonlott Anjou-párt

II. A NÁPOLYI CASTELLO NUOVO ÉRCZKAPÚJÁNAK DOMBORMŰVEI.

nem sietett győzelmeit kihasználni, s így a királynak ideje volt törhetetlen erélyével és szívósságával újraszervezni a védelmet.

Nagy segítségére volt ebben felesége, a ki most mutatta meg igazán lelki nagyságát. Mindenekfölött pénzre lévén szükség, mert Apulia elvesztése a szomszéd tartományokból legeltetés végett évenként odahajtott marhacsordák után fizetett vámnak, a kincstár egyik főjövedelmének elapadását is jelentette,¹ a királyné maga látott hozzá a gyűjtéshez; naphosszat ült a Pietro Martire-templomban — mely majdan az ő és leánya, Beatrix temetkező helyévé lett — könyörgéssel, rábeszéléssel, ha kellett fenyegetéssel készítette az embereket az uralkodó drágaság közepett a háborúra való adakozásra, nemcsak pénzadományokat gyűjtve, de iparostól munkát, gazdától terményt vagy állatot követelve; rámutatott kis gyermekeire, a «nagylelkű» Alfonso unokáira, a kik — úgymond — olaszok, nápolyi polgárok, köztük nők föl, a kiket a nápolyiak nem tehetnek földönfutókká azért, hogy a negédes francziák uralmának hódoljanak!² Az egykorú és későbbi krónikairók a valószínűtlenségig megható részleteket jegyeztek föl Isabella királynő önmegtagadással teljes fáradozásáról, melylyel férje pénztárát újra megtölteni, seregét újra harczképessé tenni nem csekély eredménnyel igyekezett;³ leleményességére nézve jellemző, hogy mikor a Castel-Nuovo várnagyát egy elfogott pártútó megszökéseért kellett megfenyíteni, a királyné életben hagyta a nyomorultat, de kegyetlenül megsarcolta,⁴ a szerint az abban a korszakban másutt is divatozott elv szerint, hogy a «bűnös éljen, de fizessen!»⁵

Ilyenképen sikerült a nyár folyamában annyira fokozni a

¹ *Sigismondo dei Conti da Foligno: Le storie de' suoi tempi dal 1475 al 1510.* Roma, 1883. II. 299. l.

² Pontano id. m. 46—47. l.

³ *Tristano Caracciolo: De varietate fortunae* 70. l. Némelyek szerint a királyné álaruhában házról-házra koldult. (*Passero* id. m. 27. l. *Muratori* Annali XLVI. 46. l.) Azt is állítják, hogy Izabella meztlábos barátnak öltözve járt titokban nagybátyjánál, a tarantói hercegnél s rávette őt, hogy pártoljon el Anjou Jánostól; ezzel magyarázzák a hercegnék ebben az időben tényleg inga-

dozó magatartását. (Így adja elő: *Di Costanzo* id. m. 444. l. *Muratori* id. h. *Vecchioni* id. m. 19. l.) *Notar Giacomo* szerint a királyné csak követet küldött a herceghez, ki megnyugtató választ adott. Legmese-szerűbben s a történeti tények összezavarásával adja elő a dolgokat *Sabadino* id. m. 253—259. l.

⁴ *Nunziante* id. köt. 506. l.

⁵ *Stefano Infessura: Diario della città di Roma* (*Muratori* *Scriptores* II. par II. 1226. l.)

királyi párt harczkészségét, hogy legalább a Terra di Lavoro megvédésére elegendő katona legyen s a nápolyi öbölben czéltalanul czirkáló francia hajórajjal is megfelelő tengeri haderőt lehessen szembeállítani. Szeptemberben azután újabb segédc csapatok érkeztek Milanóból, októberben pedig Kastriota, máskep Skanderbeg György, Albánia fejedelme, a nagy törökverő, Krisztus athletája, mint III. Calixtus elnevezte,¹ az elhunyt Alfonso iránti kegyeletes hálából jött Ferrante segítségére, mintegy 800 albán harczosával, kik Traniban és Barlettában szállottak olasz földre. A király most már nekibátorodva megkezdte az elveszett területek visszahódítását s hét nap alatt Nápolytól Beneventóig minden az ő kezében volt.²

A következő évnek mindjárt kezdetén sikerült Ferranténak megegyezésre jutnia a lázadó főurak egyikével, Sanseverino grófjával, kivel aztán együtt vonultak be ünnepélyesen Nápolyba. Azalatt azonban Piccinino az Abruzzókból betört Apuliába, az Alfonso egykori kedvese, Lucrezia d'Alagno, kit fennhéjzásáért gyűlölt a királyné s kinek pénzkölcsöneit Ferrante mostohául hálálta meg, bosszúból az ellenséghez pártolt,³ s Alessandro Sforza, a király vezére, lanyhaságával kevésbé akadályozta Piccinino előnyomulását. Ilyen körülmények között Ferrante kénytelen volt a pápának minden követelését teljesíteni, melyet további segédc csapatok szolgáltatásának föltételéül szabott: törvénytelen leányát, a szépségeért csodált Donna Maria d'Aragonát oda kellett ígérnie Antonio Piccolomini, a pápa unokaöccse feleségeül, azonkívül e pápai rokonnak volt kénytelen adományozni Amalfi herczegségét s a Gran-Giustiziero méltóságát egy később megüresedendő hűbéri uradalom ígéretével. E megegyezés után 1461-ik évi május 23-ikán ment végbe Nápolyban nagy fénynyel az ifjú herczegi pár esküvője.

¹ *Pastor* id. m. I. 573. l.

² *Nunziante* id. köt. 484—496. l. *Muratari* (id. m. XLVI. 54. l.) a következő évre (1461.) teszi az albán segélyhad érkezését.

³ *Giulio de Montemayor: La piazza della Sellaria*, Nap. Nob. v. 116. s köv. lapok.

Az év hátralevő része elhatározó ütközet nélkül mégis a királyra nézve kedvező kisebb hadi tények közt telt el, melyek erkölcsi hatásához hozzájárult az a kiábrándulás, a melyet a lázadó bárók hűbéresei éreztek, látva, hogy uraik még súlyosabb adókkal róják meg őket, mint a minőket a királytól kellett elviselniök. Ekképen Ferrante azzal a megnyugtató tudattal küldhette téli szállásaikra csapatait, hogy az Abruzzókat és Calabriát majdnem egészen visszaszerezte, a Terra di Lavorónak korlátlan urává lett s legjobb kilátásai voltak a tavaszra várható döntő mérkőzés eredményére nézve.¹

A bekövetkezett tél örvendetes eseményt hozott a király törvényes ivadékaiknak körébe is: 1461 december 16-ikán szülte Isabella királyné hatodik és utolsó gyermekét, Francesco d'Aragonát,² ki utóbb marchese di Bisceglia és Sant'Angelo hercege lett, Beatrixot nászútján Magyarországra elkíserte s alig több mint 24 éves korában meghalt.

Az örömet azonban nemsokára komoly aggodalom váltotta föl; 1462 elején Francesco Sforza oly súlyos beteg lett, hogy országszerte s így Nápolyban is már holt hírét költötték; Ferrante legerősebb támaszát veszítette volna el épen az elhatározó pillanatban, ha e hír valónak bizonyul vala, mert tudva volt, hogy a pápát is, ki már-már sajnálta a keresztes háborútól az Aragoniai ház javára elvont pénzét, csak a milánói levelek és követek tartották a Ferrante partján. Annál nagyobb örömet okozott Nápolyban az agg herceg fölgögyugulása; hálaadó istentiszteletet és körmenetet rendeztek az esemény megünneplésére, melyben az esős idő ellenére az egész udvar, a királyi gyermekek is részt vettek.³

¹ *Muratori Annali* id. köt. 51–54. l. — *Nunziante* id. m. Arch. Stor. Nap. xx. 507–513. l. xxi. köt. 268–288., 494–532. l.

² Így mondja *Notar Giacomo* (104. l.), ki a születés napját (deczb. 16.) és óráját is megjelöli; *Fuscolillo* is (id. m. 50. l.) 1461-re teszi Francesco születését; talán az évnek végére járó ideje okozta azok

valószínű tévedését, kik — mint *Passero*, (id. m. 27. l.) és *Caputo* (id. m. 47. l.) — nap megjelölése nélkül 1462-re teszik ezt az eseményt. Franciscót a «*Magyar nemzet története*» (iv. 287. l.) tévesen mondja törvénytelen születtnek.

³ *Nunziante* id. m. Arch. Stor. Nap. xxii. 49–64., 204. l.

Hosszas késedelmeskedés után, mely a lázadókat már-már újra fölbátorította, végre júniusban a király seregével elindult Apuliába, hogy ott a milanói hercegnek testvére, Alessandro Sforza vezetése alatt működő csapataival egyesüljön. Az ellenfél azonban még mindig nagy túlsúlyban lévén, csak Roberto Orsininak és Sanseverino grófjának csatlakozása után augusztus 18-ikán¹ jutott döntő küzdelemre a sor, az Apenninek északkeleti lejtőin, Foggiától nem messze, a Cervaro folyó közelében fekvő Troia megerősített város előtt s a hat óráig tartó² heves küzdelem vége a király seregének teljes és fényes győzelme lett. Az ellenség csak nehezen tudott a városba menekülni, zsákmányul hagyva táborát; vezetőik az éj homályát használták föl a városból való szökésre, Anjou János és Piccinino Manfredoniában hajóra szállottak,³ mire a város is sietett megadni magát s a bárók, kiket minden politikai gondolat híján, egyedül a minden uralomnak való ellenszegülés tartott az Anjouk táborában, rendre meghódoltak a királynak, úgyszólván csak Campobasso grófja és Sessa hercege maradtak még ellenségesek. Az a troiai nap «semmisítette meg az Anjou János reményeit és biztosította Ferrantének koronáját»,⁴ miért is ez utóbbi nem mulasztotta el annak három jelenetét örökíttetni meg a nápolyi új-vár bronzkapuinak reliefképein.⁵

A tarantói herceggel, legveszedelmesebb ellenfelével, a királyné nagybátyjával Ferrante Diomede Carafa és a pápai legátus közvetítésével külön békét is kötött, mielőtt hadműveleteit arra az évre befejezte volna; de valószínű, hogy a herceg alattomban tovább is áskálódott még a király ellen, s csak betegeskedése akadályozta a határozottabb fellépésben. A lázadás ugyanis, bár szűkebb területen, megújult, mikor Anjou János és Piccinino visszalopódzván az országba, a következő tavasszal

¹ Passero (id. m. 27. l.) tévesen mond júliust.

² Muratori Annali XLVI. 57. l.

³ Notar Giacomo id. m. 104. l.

⁴ Nunziante id. köt. 227. l.

⁵ A troiai győzelmet ábrázoló domborművet a francziák ellen 1496-ban intézett ostrom alkalmával egy ágyúgolyó átlukasztotta. (Lásd Fabriczy és Ant. Maresca id. cikkei.)

ismét zászlót bontottak s a trónkövetelő, Sessa herczegével keresett érintkezést. A király már most — ösztökélve a pápától is, ki türelmetlenül várta unokaöccsének, Antoniónak a sessai herczegségbe való beiktatását, — seregével sógora ellen fordult, ki az 1463 július 5-ikén vívott csatában oly súlyos vereséget szenvedett, hogy csak életveszéllyel jutott székvárosába. Mialatt a győzelmet követő béketárgyalások folytak, az Abruzzókban Piccininóval hadakozó Alessandro Sforzának is sikerült a condottierével megegyezésre jutnia; kissé drága áron ugyan, mert annak értelmében Ferranténak 90.000 arany évi bér mellett kellett ellenfelét szolgálatába fogadnia. A király kellenlül egyezett belé az alkuba, egyrészt azért, mert kényszerítve volt rá, másrészt valószínűleg azért, mert el volt határozva Piccininótól más módon szabadulni. Ez a béke meghatárltatta a még ellenséges egy-két főurat s megegyezésre hangolta a sessai herczeget is, ki még mindig menedéket adott a minden reményét vesztett Anjou Jánosnak.¹

A két sógor közötti béketárgyalásokat Bartolommeo Roverella bibornok és ravennai érsek, mint pápai legátus közvetítette, egy szegény sorsú ferrarai családból származott, jeles humanisztikus képzettséggel bíró főpap, ki többnyire követségi szolgálatokat teljesített, Mátyás király elismerését is kíván,² s kortársainak tanúsága szerint a bíboros collegium legérdemesebb és legtiszteletreméltóbb tagjai közé tartozott.³ Ő kormányozta a pápa uralma alá visszabocsátott Beneventót s része volt a király és a tarantói herczeg közötti béke létrehozásában is.⁴ A tárgyalások során már augusztusban fölmerült az az eszme, hogy a béke fönntartására elégtelennek bizonyult sógor-

¹ *Nunziante* id. m. Arch. Stor. Nap. xxii. 144—168. l. — *Muratori* XLVI. 62—63. l.

² Érdemeiről melegen emlékszik meg Mátyás 1476 májusában Ercole d'Este ferrarai herczeghez intézett s az akkor már elhunyt bibornok örököseinek ügyét ajánló levelében. (*Fraknoi Vilmos: Mátyás király levelei, külügyi osztály* I. Budapest 1893. 341. l.)

³ *Vesp. Bisticci* id. m. 149 s. köv. l. *Pastor* id. m. II. köt. 208. l. Ez a Roverella 1476-ban halt meg; testvérei: Lorenzo, ferrarai püspök és Florius lovag követként Magyarországon is szerepeltek. (*Ciacconius: Historiae Pontificum Romanorum et Cardinalium*, Roma, 1677. II. 1051—1052. l.)

⁴ *Litta: Famiglie celebri italiane* (Edit. Basadonna) 62. füz. I tábla.

sági viszony egy újabbal erősíttessék meg s Marino Marzano fiainak egyike a király leányainak egyikével lépjen házassági frigyre. A létrejött szerződés, mely Anjou Jánosnak szabad elvonulást biztosított, a házassági ígéretet is magába foglalta; vőlegényül a herceg egyetlen fiát Giovan-Battista Marzanót jelölték ki,¹ a ki mintegy négy éves volt s kit a trónkövetelő Anjou János tartott — Sessába jövetelekor — keresztvízre, a miért a keresztségben az ő nevét kapta;² menyasszonyul a király az akkor hat éves Beatrixot szánta. Tekintettel a közeli vérrokonságra, a pápai legátus a szentszék engedélyét kérte ki az eljegyzésre,³ s egyúttal elhatározták, hogy — mint az abban az időben nem volt szokatlan,⁴ — a kiskorú ara hosszabb időre leendő apósa házához fog költözni, mintegy jövő otthonához való szoktatás végett, különben is rokoni házban találva ott magát; de kétségtelen, hogy a kis Beatrix odaköltöztetésének valódi oka a felek kölcsönös bizalmatlansága volt: a herceg kezezt kívánt arra az időre, a míg az ő szerződészerű követeléseit teljesítve lesznek.⁵

Szeptember 7-ikén a Capua és Sessa között körülbelül félúton fekvő Torre di Francolisi melletti táborban ment végbe a formai házasságkötés, melyre nagy kísérettel elhozták a kis Beatrixot s onnan még az estve elkísérték Sessába. «Anjou János még Sessában volt s valószínűleg hallotta az üdvkiáltásokat, melyek ezt a gyermekleányt, mint a béke zálogát üdvözölték, mint a hogy őt szabadítóként üdvözölték néhány évvel előbb ugyanazok.»⁶

¹ Így nevezi meg *Pontano* (id. m. 125. l.) *G. B. Carrafa* (id. m. 254. l.) *Muratori Annali* (XLVI. 63. l.) *Nic. Vicenzio (Dell' Istoria del regno di Napoli* etc. 1816. II. 204—205. l.) és *Caputo* (id. m. 48. l.) A megegyezésre nézve — mint egyedüli fől-kutatható okmányt — lásd a milánói köve-tek jelentését Franc. Sforzához augusztus 28-ikáról «Ex felicibus castris prope Fontem Populi» keltezve (eredetije a *párisi Bibliothèque Nationale*-ban: Archivio Vis-

conteo-Sforzesco, 1589 számú Codex, fol. 198.) a *Függelék* 2. száma alatt.

² *Summonte* id. m. III. 271. és 449. l. Egykorú milánói követjelentés (1. *Függelék* 3. szám) *Filib. Campanile* id. m. id. h.

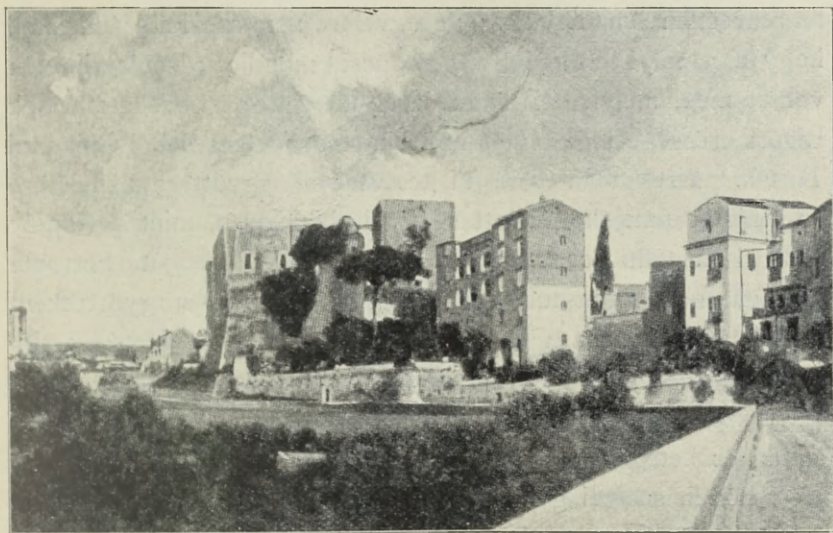
³ *Pontano* id. helyen.

⁴ *Vecchioni* előszava Passero id. krónikájához, 47. l.

⁵ *Nunziante* id. köt. 173—180. l.

⁶ *Nunziante* u. ott. *Summonte* id. m. III. köt. 272. l.

A gyermek-menyasszony az alkalomhoz mért fényes fölszereléssel vonult be nagynénje, Eleonóra hercegnő házához, a gaetai öböl feletti borteremő halmokon fekvő Sessa várába. A királyi ház azon időbeli pénztári naplója¹ részletes és érdekes adatokat tartalmaz az ez alkalomból készített és szállított föl-

13. A HERCEGI VÁR ROMJAI SESSÁBAN.

szerelési cikkekről. Egy hónap alatt 342 ducatot² utalványoztak a kis királyleány s az ő hű dajkája, Nardella, valamint egy rabszolganője ruháira és használati tárgyaira; karmazsin-vörös damaszt-brokátból készült hosszú ruha és köpeny, vörös bár-

¹ *Cedole della Tesoreria aragonese*, több száz kötetre terjedő kéziratok a nápolyi Archivio Grandéban; egy részét *Nicola Barone* közölte az Archivio Storico per l. Prov. Nap. 1884. és 1885. évfolyamaiban.

² Nápolyban Ferrante király kezdett először ducato-kat veretni, addig többnyire a velencei ducatot használták; a nápolyi ducato 5 tarira s 100 granora oszlott s az ezüst pénzhez viszonyítva eredetileg 12 carlinonak felelt meg; V. Károly idejé-

ben hat ducato tett egy unciát. Ezt a ducatot belértéke szerint 4 frank 25 centimere becsülik, a mi természetesen megközelítő fogalmat sem ad azon időbeli vásárló erejéről, mely körülbelül mai 19–20 franknak felelt meg. Volt Nápolyban ezüst ducato is (ducato di Carlini), mely valamivel csekélyebb értékű volt a ducato d'oronál. (Lásd *Antonio Vergara: Monete del Regno di Napoli*, Roma, 1715, 71., 122., 123., 131. l.)

sonyból, violaszín szövetből, fehér és zöld damasztból szabott ruhák, arany és ezüst övek, illatszerekkel átitatott gyapjúszővek, prêmes nemezkalapok, magas, tarka keztyűk, különféle színű bársonyczipők, borostyánból faragott tükrök, olvasók, szekrénykéek szerepelnek a felszerelésben.¹

Kevéssel Beatrixnak Sessába érkezése után hajóra szállt a szerencsétlen Anjou János; de egyelőre nem azzal a szándékkal, hogy a nápolyi területnek végső búcsút mondjon; Ischia szigetén vonult meg, melynek Alfonso királytól épített s bevehetetlennek ismert erőssége akkor még az Alfonso rendelkezéséből Giovanni Torella² birtokában volt, ki testvérével együtt catalan létére az Anjouk pártjához állott s úgy Ischia várán, mint a Nápoly melletti Castello dell'Ovon kitűzte a lilomos lobogót. Ferrante egyelőre nem sokat törődött Jánossal; székvárosa győztesként fogadta,³ s nemsokára oly hírt vett, mely a jövőt illetőleg minden eddiginél jobban nyugtathatta meg: Gian Antonio Orsini del Balzo tarantói herczeg november 14-ikén elhunyt; öreg volt ugyan és beteges, de azért mégis könnyen terjedt el az a hit, hogy hűtlen szolgálai gyilkolták meg,⁴ s a hol ez a hit gyökeret vert, ott közelében találta azt a másikat, hogy ebben a gyilkosságban a királynak is része volt. Annyi bizonyos, hogy Ferrante legveszedelmesebb — mert leghatalmasabb — ellenségét vesztette el a herczegben, — ki egyébiránt felesége nagybátyja volt, — és az is tény, hogy sietett a gazdagságáról és zsugoriságáról egyaránt híres, jobbágyaitól gyűlölt rokon birtokait,

¹ *Cedole d. Tes. arag.* Vol. 41. anno 1464 fol. 162., 163., 184., 187., 188., 189., 216., 248., 277., 490. A dajka így van megnevezve: Nardella di Nola, de alig lehet kételyünk felőle, hogy ugyanazzal a Nardella Parmesanával van dolgunk, ki — mint látni fogjuk — Beatrixot Magyarországra is elkísérte s itt Mátyástól birtokadományozásban is részesült, kiemelésével azoknak az érdemeknek, melyeket úgy ő, mint férje Sabatino Viola a Beatrix gyermekkori nevelése körül szereztek.

A keleti rabszolgánok tartása Olaszországban a xv. század közepén nagyban divatozott.

² Így nevezi *Summonte* (id. műv. III. köt. 352. l.), ki őt Lucrezia d'Alagno, az I. Alfonso egykori kedvese férjének mondja; *Muratori* (Annali, id. köt. 63. l.) Pietro Torigliát említi.

³ *Pontano* id. m. 127. l.

⁴ *Notar Giacomo* id. m. 106—107. l. *Passero* id. m. 27. l. *Muratori Annali* XLVI. 65—66. l.

melyek némelyek szerint hűbér-visszaszállás címén, mások szerint végrendelet alapján lettek övéi, megszállani. Az azokhoz tartozó Bari hercegséget — támogatása jutalmául — Francesco Sforzának, illetőleg fiának, Sforza Mariának adományozta, ki akkoriban a Ferrante legidősebb leányának, Eleonórának jegyese volt.¹ Tarantóban töltötte a karácsonyt is a király, — «trónra lépte óta bizonyára az elsőt, melyet nyugodtan megünnepelhetett».²

Nemsokára Anjou János is jobbnak látta végleg elhagyni az országot s ezért most már elérkezettnek vélte Ferrante az idejét annak, hogy a lázadásban részt vett bárók nyíltan hűséget fogadjanak neki; e végből 1464 tavaszán — Nápolyban a pestis dühöngvén — Capua melletti táborába hívta meg őket. Megjelent Marzano, Sessa hercege is, kit a király nagyon rokoniasan fogadott, ebédre is meghítt s hosszan tárgyaltak, a nélkül azonban, hogy végleges eredményre jutottak volna. A herceg visszatért Sessába, hol nemsokára a király újabb meghívását vette a közeli Carinolába, állítólag azzal a hozzáadással, hogy távollmaradása hűtlenségének jele volna;³ neje visszatartotta, rosszat sejtve, de a milanói követ, Antonio da Trezzo, hercege, Sforza nevében megnyugtathatni vélte őt, hogy bántódása nem lesz. Erre elment a király táborába s jelen volt, mikor ez június 8-ikán szemlét tartott csapatai fölött Torre di Francolisi közelében. A szemle alatt egy gyorsfutár levelet kézbesített Ferranténak, melynek olvasására arcza egyszerre elsötétült. «Rossz hírek — úgymond, — János hajói visszatérnek, serege megszállja Ischiát.» Ezután a herceghez fordult, kérdőre vonta őt, vajjon volt-e erről tudomása? A herceg tagadó válasza daczára kijelentette, hogy most már néhány napra vele kell jönnie Nápolyba; estére pedig vasra verték Marzanót s éjen át a

¹ Lásd *Lodov. Pepe* művének (*Storia della successione degli Sforzeschi*) ismeretét az *Arch. Stor. Napol.* xxvi. 103. s köv. lapján.

² *Nunziante* id. köt. 179—180. l. *Sum-*

monte (id. m. III. 444. l.) szerint a király meg is jutalmazta a herceg gyilkosait.

³ *Colenuccio Pandolfo: Compendio dell' Istoria del regno di Napoli*, I. Venezia 1591. 165. l.

király sátorában tartván őt, másnap elvitték a Castel Nuovóba, a hol börtönbe vetették, melyet többé élve nem hagyott el.¹ A király sietett elfoglalni sógora várait és birtokait, csak nejének — saját nővérének — vagyonát kímélte, részére 3000 arany évdíjat is rendelt s őt a nála levő kis Beatrix hercegnővel együtt Aversa várába költöztette.²

Ennek az eljárásnak nehéz oly magyarázatát találni, mely egyúttal igazolás volna. A királynak valószínűleg volt oka még a gyermekeik között létrejött házasság után sem bízni sógorában; de másrészt az elfogatás előzményei és végrehajtása, tekintetbe véve az alapul szolgált s János újabb hadi vállalatára vonatkozó hír valótlanságát is, határozottan a tervszerű elrendezés benyomását teszi s alkalmas még azt a gyanút is kelteni, hogy a Beatrix eljegyzése is csak a körülhálózás egyik eszköze volt. Ezért érthető, hogy kortársak és történetírók a király és a herceg között az engesztelhetetlen gyűlölség mélyebben rejlő okait is keresték; egyesek a hercegnek már atyja által is elismert javíthatatlan gonosz természetében vélik azt föltalálhatni,³ mások Ferrante és nővére Eleonóra, Marzano neje között természetellenes viszonyt sejtjenek.⁴ Mindkettő valószínűtlen, és tekintve a többi fölkelők magatartását s a király eljárását akkor és később hatalmába került ellenségeivel szem-

¹ *Philippe de Comines (Les Mémoires de messire P. d. C. par Denis Godefroy, Paris, 1649. VII. 303. l.)* azt állítja, hogy II. Alfonso mikor királylyá lett, az atyjától fogságba helyezett bárókat, köztük Sessa és Rossano hercegeit (itt nyilván egy személyből csinál kettőt) is kivitette Ischia szigetére s ott kegyetlen módon megölette őket. Ilyet sejtet *Paolo Regio is (Della felicità e della miseria, Dialoghi sette, vico Equense 1597. 88—89. l.)*, azt mondván, hogy Marino Marzano a Castello Nuovóban «con violenta morte» halt meg.

² A milánói követek jelentése a párisi Bib. Nat. id. osztályáb. Cod. 1582., fol. 198., továbbá: *Notar Giacomo* id. m. 109. l.

Pontano id. m. 129. l. *Angelo de' Tummulillis, Notabilia temporum* (Corvisieri, Fonti per la Storia d'Italia, Roma 1890.) 118—119. l. *Nunziante* id. köt. 193—194. l. *Summonte* (id. m. III. 448—449. l.) némileg eltérően adja elő az elfogatás történetét.

³ *Summonte* id. m. III. 267—268. l.

⁴ Ezt *Nunziante* említi (id. m. Arch. Stor. Nap. XIX. 330—331. l.), habár maga is kétségbe vonja. Legkalandosabb a *Vecchioni* föltevése (előszava Passero Storiájához 48. l.), mely szerint Ferrante a sógora elleni cselet azért eszelte ki, hogy szépségeért már akkor csodált leányát — kit később Mátyás királynak szánt nőül — az áruló após kezei közül visszaragadjá.

ben, talán nem is szükséges azt ebben az esetben — ha visszaszátízóbb is, — rendkívílí és kívételes lelki indítékokkal magyarázni.

Elfogatásakor a sessai herczeg keserűen kikelt Sforza ellen, kitől elámitottnak vélte magát; a milanói herczeg azonban sietett kijelenteni, hogy neki a király szándékáról tudomása nem volt s követeinek jelentései¹ tanuskodnak róla, mily érthetően adta tudtára Ferranténak, hogy eljárása a világ előtt igazolást igényel; a mire a pápa szemrehányása is figyelmeztette. A király úgy előtte, mint a Marzano példájától halálra rémült bárók s különösen Piccinino előtt váltig bizonygatta, hogy sógorával a békekötés után elkövetett árulás miatt volt kénytelen így elbánni.² Valószínűleg sugalmazott történeti följegyzések sokat tudnak beszélni róla, mily gyanús magaviseletet tanusított a herczeg a király táborában való tartózkodása alatt, hogy egyszer szökni is próbált, Anjou Jánossal váltott s kézre került levelei is tanusították árulását.³ Ferrante eljárása igazolására szívesen hivatkozott arra is, hogy sógora hűbéreinek birtokbavétele a herczegné beleegyezésével ment végbe, hogy ennek elnyomott jobbagyai alig várták, hogy urat cseréljenek s hogy mikor néhány évvel később Marzano neje meghalt, a király, leányait saját családja körébe fogadta s őket kiházásította.⁴ Nagyra volt vele Ferrante, hogy bebörtönözött ellenfele megöletésének gondolatát elutasította magától s mint mondják, e nemes elhatározása emlékére alapította a hermelinrendet, e fölírással: «Malo mori, quam foedari!»⁵

Azonban a Ferrante bosszújának mértéke, úgy látszik, még

¹ Antonio da Trezzo és Otto de Carreto jelentései 1464 jún. 14-ikéről, 16-ikáról és 29-ikéről a *Milanói áll. levéltárban* (Sezione Storica, Potenze Estere, Napoli).

² Ferrante levele Sforzához és Ant. da Trezzo követjelentése a *Párisi Bibl. Nationaleban*, Arch. Visc. Sforz. Cod. 1590. fol. 217. 221.

³ *Colonnuccio Pandolfo* id. m. 165. l.

⁴ Lásd az id. követjelentéseket, továbbá *Tummulillis* id. m. 183—184. l. és *Filib. Campanile* id. m. 286. l.

⁵ *Nunziante* id. m. (Arch. Stor. Nap. xxiii.) 195., 201. l. — *Summonte* (id. m. iii. 449—450. l.) a hermelinrend e jelmondatát a hölgymenyétnek minden szennnytől irtózó természetével is hozza összekötetésbe.

ezzel sem telt be. Nem atyjával egyidejűleg, hanem később, börtönbe csukatta Marino Marzano fiát is, Gian-Battistát, a Beatrix völegényét; talán épen azért, hogy a formai házasságkötés alapján támasztható igényeitől megszabaduljon. A tény körülményeire az egykorú feljegyzések nem vetnek elegendő világot, de maga a tény kétségtelen s elfogadható ok rá — egy öt éves gyermeknél — alig képzelhető. Tudva van az is, hogy Gian-Battista Marzano csak akkor szabadult ki — idő előtt megöszülve — börtönéből, mikor 1495-ben VIII. Károly francia király bevette Nápolyt.¹ Elképzelhető, milyen hatással volt Beatrixnak, mint gyermekeleánynak, majd hajadonnak kedélyére az, hogy neki hozzá kellett szoknia annak a tudatához, hogy ott, hol ő jólétben, fényben, örömben éli napjait, ugyanannak a királyi palotának földalatti rejtekeiben szenvedő ártatlanul a reménytelen rabság minden iszonyait az, ki egyszer jogosítva volt benne jövő élettársát láthatni.

A királynak most már érdekében állott a megtért pártütöket jóakaró szándékai iránt megnyugtatni; Sforza közbenjárására szabadon bocsátotta tehát Caldorát és valószínűleg a királyné kérésére kegyelméről biztosította Sora herczegét.² Még csak Jacopo Piccinino gróf volt hátra, kinek gyanuját legnehezebb volt eloszlatnia s a kit legjobban szeretett volna közelébe édesgetni, — hogy mi czélból, azt a következmények megmutatták.

Ez a condottiere, kit az Abruzzók alkirályává nevezett ki Ferrante, a ki azonban csakhamar tapasztalni volt kénytelen, hogy szerződésileg biztosított évdíjának behajtása mennyi nehéz-

¹ *Diaria Neapolitana* (Muratori, *Scriptores* XXI.) 1134. l. *Tristano Carracciolo*: De Variet. fort. 72. l. *Paolo Regio* id. h. *Summonte* id. m. III. 449. l. Hogy a Marzano fia később lett fogolylyá mint atyja, az kitűnik az id. jún. 14-iki milánói követjelentésből, továbbá két, a *párisi Bibl. Nat.* kéziratrában (Cod. 1590. fol. 219. és 270.) őrzött levélből, melyek egyikeben, június 8-án a király maga úgy beszél a herczeg bebörtönözése után annak

fiáról, mint vejéről, kinek az elfogott lázadó javait meghagyni kívánja, míg a későbbi követjelentés (július 7-ikéről) azt tanúsítja, hogy ekkor már a király a herczeg javairól szabadon rendelkezhetett. Ellenben nem valószínű a mit *Phil. de Comines* mond (id. h.), hogy a fiatal Marzano csak 15–16 éves korában került börtönbe.

² *Nunziante* id. köt. 205. l.

séggel jár, el volt telve ösztönszerű bizalmatlansággal a király iránt, azonban szívesen követte a milánói herczeg, az öreg Francesco Sforza hívását, ki a rendes ütőkártyát játszotta ki ellenében, Drusiana nevű természetes leányát ajánlván föl neki feleségül.¹ A gróf Milanóba ment s a következő évben — mint a Sforza veje, teljes biztonságban vélvén magát, — ellátogatott Nápolyba is, a hol minden kitelhető tisztelettel és ünnepélyességgel fogadták, Ferrante megölelte s megvendégelte őt, kincseit is megmutatta neki a Castel Nuovóban, végül pedig lánczra verette és tömlöczbe záratta; valószínű, hogy a milánói herczeg kezdettől fogva összejátszott vele. Piccininót kevéssel később halva találták börtönében; a hivatalos magyarázat szerint az ablakba kapaszkodván föl, hogy a nagy ágyúzással a kikötőbe érkező hajókat lássa, egyensúlyát veszítve lezuhant és nyakát törte; Muratori azonban kedélyesen megjegyzi, hogy «alighanem egy kicsit segítettek neki meghalni».²

Miután ebben az időben az Anjou-párt utolsó mentsvárai: Ischia vára és a Castello dell'Ovo is megadták magukat, Nápolyt kivilágították az öröm jeléül s a város visszhangzott a diadal-ünnepélyek zajától, a királyné pedig hálaimákat mondott az összes templomokban.³

Az 1464-ik év szeptember havában a pápai trónon változás állott be. II. Pius szerencsétlen keresztes hadjáratának előkészületei közepett, Anconában, a hol már hajóra kellett volna szállnia, hogy a törökök ellen induljon, meghalt s a szent collegium Pietro Barbo velencei származású bíbornokot választotta meg utódjává II. Pál néven. Az új pápa is fölkarolta a kereszténység védelmének ügyét, melyet a törökök fenyegető terjeszkedése mindinkább szükségessé tett s a nápolyi királyra — ki még

¹ *Nunziante* id. köt. 187—191. l.

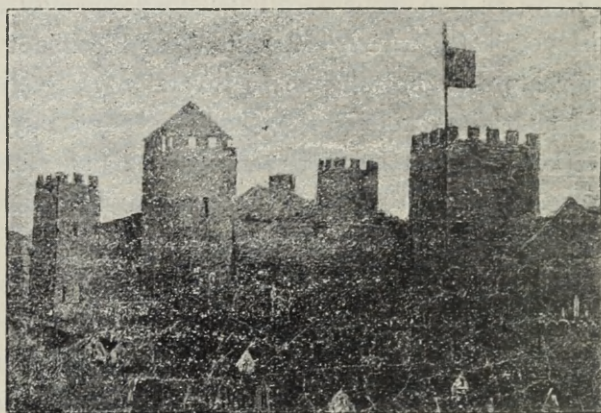
² *Notar Giacomo* id. m. 110—112. l. *Tummulillís* id. m. 131. l. úgy adja elő a Piccinino halálát, mint a mely Ischia visszahódításakor történt, holott Notar Giacomo szerint (109. l.) Ischia már 1464 augusztu-

sában megadta magát s Piccinino csak 1465 júniusában jött Nápolyba. *Muratori Annali* id. köt. 56., 74—76. l. *Summonte* id. m. III. 465. s köv. l.

³ *Tummulillís* id. h. *Summonte* id. m. III. 462. l.

atyja e célra szánt hagyományának is csak egy részét fizette le — 80.000 arany évi hozzájárulást vetett ki; a király, ki most már trónján biztonságban látta magát, s az előbbi pápa támogatásáért nem érezte magát az újnak lekötelezve, e hozzájárulás fejében hűbéri adója elengedését kérte s ez megtagadtatván, fenyegetőleg lépett föl, a mi folytonos surlódásokat idézett elő a római s nápolyi udvar között.¹

Mintha érezte volna, hogy élete legfontosabb hivatását immár betöltötte, Isabella királyné, kevéssel a férje elleni lázadás teljes

14. AVERSA VÁRA.

megszünte után, elköltözött az életből. Már 1464 szeptemberében súlyos, majdnem reménytelen betegségbe esett,² mely teljesen leorvasztotta, s melyet állítólag az mérgeített el, hogy szeméremből baját az orvosok előtt föltárni nem akarta.³ 1465 márczius 30-ikán, midőn elsőszülött fia épen nősülni készült s másodszülött fia, Federigo, Róniában s Milanóban járt, hogy bátyja mátkáját hozza haza, meghalt Nápolyban, még csak 41 éves korában, vallásosan a mint élt, siratva mindenkitől, mert — mint Pontano mondja, — «mindenki, de különösen a jók, hosszú életet kívántak volna neki». Mondják, hogy halála

¹ *Pastor* id. m. II. 236., 319–320. l.

³ *Philippus Bergom.* id. m. 156. l.

² *Ant. da Trezzo* követjelentése a *Tummulillis* id. m. 127–128.
Milanói levéltár-ban, Pot. Est. Nap.

után egy rejtegetett szelenczében, melyről azt hitték, hogy a királyné drágaságait tartalmazza, ciliciumot és flagellumot talál-
tak — a vallásos önsanyargatás eszközeit. Nagy pompával
temették el abban a Péter vértanúról nevezett nápolyi templom-
ban, melyet 8000 aranyra menő költséggel állíttatott helyre
végéveiben, s a hol ferrerri Szent Vincze oltárképe alatt egy
németalföldi festő örökítette meg a jámbor királyné alakját, a
mint leányaival, Eleonórával és Beatrix-szal magánkápolnájában
ájtatoskodik.¹ Temetkező helyét eredetileg Domenico di Luca
jelölte meg síremléssel, de a templomnak 1561-ben történt meg-
rongálódása következtében hamvai közös sírba kerültek nagy-
bátyjával, az I. Alfonso testvérével, a hősi halállal kimúlt Pietro
d'Aragonával.²

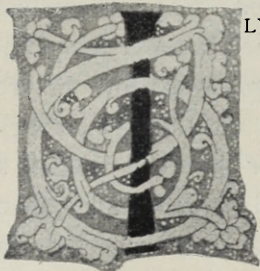
Hogy Beatrix kegyeletesen őrizte egész életén át korán
elhúnyt anyja emlékét, azt azzal is bizonyította, hogy már
özvegy korában, Magyarországon rendelkezést tett anyja lelki
üdveért hetenkint olvasandó misék iránt.³ A gyermekeleány
lelki fejlődésére anyjának befolyása két irányban látszott tar-
tósan érvényesülni: a buzgó vallásosságban, és abban a szen-
vedélyes erélyben és makacs kitartásban, melyet — mint látni
fogjuk, — jó és rossz elhatározásainak végrehajtásában minden-
kor tanusított.

¹ *Notar Giacomo* id. m. 110—111. l.
Passero id. m. 27. l. *Pontano* id. m. 47. l.
Sabadino id. m. 261—262. l. *Phil. Bergom.*
id. h. és *Gius. Cosenza* id. m. Nap. Nob.
ix. 118. l.

² *Summonte* id. m. III. 475. l. *Fabriczy*
id. m. 28. l. és *Cosenza* id. m. Nap. Nob.
ix. 93. l.

³ *Magyar Országos Levéltár* D. 19999.
szám. Beatrix özvegy királyné 1493. áprí-
lis 13-ikáról Esztergomból kelt ren-
delvénye, melylyel a mármarosmegyei
pálosokat bizonyos sójárándóság fejé-
ben kötelezi a szóbanforgó engesztelő mi-
sékre.

II.

LY MOZGALMAS első gyermekévek után Beatrix alig nyolcz éves korában megfosztva látta magát nemes tulajdonokkal megáldott anyjától. Hogy lelki és szellemi fejlődésére ezentúl kik gyakoroltak befolyást, arra csak a külső körülményekből vonhatunk következtetést. Mostohát nem kapott, mert Ferrante király, ki első neje halálakor negyvenkét éves volt,¹ addig meg nem nősült másodszor, míg mindkét törvényes leányát férjhez nem adta. Miután a királyi ház számadási naplója ebben az időben Beatrixot mindig többi testvéreivel együtt említi, semmi okunk sincs hinni, hogy soká maradt volna Aversában nagynénjénél, a bebörtönzött sessai herczeg nejenél, ellenkezőleg minden jel arra mutat, hogy atyja a politikai okokból létrejött gyermekmátkaságot közte és a pártütő herczeg fia között a tények által meghaladottnak tekintette,² s e leányát is saját udvaránál tartotta és neveltette.

Erről a nevelésről, — melyet később hiteles adatokkal is megvilágítunk, — s általán a Beatrix leánykori életéről oly vonzó képet fest Bonfin,³ hogy azt, bár aligha alapúl közvetet-

¹ *Summante* id. m. III. 539. l.

² Nem sok valószínűséggel bir *Caputo*-nak (id. m. 48. l.) alighanem *Colenuccio Pandolfo* (id. m. 166. l.) állítására alapított ama föltevése, mintha a király a Mátyással való előnyösebb összeházasítás kilátása okából bontotta volna föl leánya és a fiatal Marzano házasságát. Mint később látni fogjuk, tény az, hogy Ferrante már 1465-ben följánlotta az özvegygé lett Mátyás királynak egyik leánya kezét; de hogy már akkor Beatrixra gondolt volna, ki csak 8 éves volt, és nem inkább a tizenötéves Eleonórára, az alig föltételezhető. *Summante* (id. köt. 439. l.) ép úgy mint *G. B. Carrafa* (id. m. 254. l.) a házasság fölbontásának okául azt adják, hogy a pápa

ellenezte a házasságot a jegyesek közeli vérrokonságára való tekintettel; az lehet, hogy hivatalos okként ez szerepelt, de komoly akadály alig foroghatott fenn a szentszék részéről, miután — mint láttuk — *Pontano* szerint pápai fölmentés alapján ment végbe a házasságkötés, valószínűleg ép úgy mint már előbb az Eleonóra és Ercole d'Este közötti, melyet megelőzőleg Eleonórának a Franc. Sforza fiával kötött frigjét kellett a pápának föloldania.

³ *Ant. Bonfini: Symposion Trimeron*, de Pudicitia conjugali et virginitate, (Joan. Sambucus, Basileae 1572.) 395—397. l. E könyvet Bonfin — mint tartalmából kitűnik — Otranto visszavívása (1480.) után s az Aragoniai János életében (tehát 1485

len értesülésen, már csak mint korjellemezőt s mint fejedelmi családok akkori leánynevelésének valószínű ideálképét, figyelemünkre kell méltatnunk. «Angyalinak látszott akkori életem, — így szól a költött párbeszédben maga Beatrix — mert testem ápolásán kívül minden időmet magasztos tanulmányoknak szánhattam. Hajnalkor keltem föl s a nap első szakát az istentiszteletnek szenteltem; sűrű ájtatoskodásom alatt elmém soha el nem kalandozott, vágyam másfelé el nem vont. Eleget téve Istennek, a különböző tudományok mestereinek tanítását fogadtam, a miben társaim voltak fivéreim, kiknek vitatkozása a lecke után is fejlesztette szellemünket. Azután jó atyánk üdvözlésére sietünk, kit jelenlétünk s beszédünk fölvidított. Majd nevelőnöm tisztas asszonyi vezetése mellett a kelmeszöveg- és festőműhelyeket néztem meg; de már kilencz órakor újra hozzáültem a szorgos tanuláshoz, vagy tudós és vallásos beszédek hallgatásával üdítettem lelkemét s testemet. Következett ismét az ájtatoskodás és szentkönyvek olvasása, melyre a nap legnagyobb részét fordítottam; utána kis séta az oszlopos csarnokban vagy az üde bájú kertekben, a hol helyenkint szentképeket állíttatott föl atyám, hogy elménket mindenütt az Istenre is irányozzuk. Leszállván az est, ismét az áhítat sohasem szünő szent kötelessége hívott. Vacsora után sem hiányzott az erkölcsös olvasmány vagy a hasznos társalgás, s íme az álmod nem kellett hívni: váratlanul szállott meg és így a nyájas napot békés éjjel végeztem.»

Maga a király a valóságban közvetlen személyes befolyást gyermekei s különösen leányai nevelésére aligha gyakorolhatott; habár a következő évek a megelőzőkhöz hasonlítva viszonylag nyugodtaknak, legalább is kevésbé válságosoknak és háborúsaknak mondhatók, Ferrantét kormányzati teendőin kívül már szenvedélyes hajlama a katonaelet, a lótenyésztés és vadászat iránt is szükségkép megakadályozta abban, hogy gyermekeinek

előtti) írta, s miután ő 1486-ban jött Magyarországra, kétségtelen, hogy a mű még Olaszországban készült s kézirati példá-

nyát — mely a bécsi udvari könyvtárban van — alighanem érkezésekor ajánlotta föl Beatrixnak.

— különösen serdületlen leánygyermekének — sok időt és figyelmet szenteljen s velők sokat érintkezzék.¹ Meglevő levelezései tanúsítják, mennyiszer változtatta tartózkodási helyét s mennyit időzött oly helyeken, hová családja alig kísérhette el;² már tizenhárom különböző helyen levő ménésének és lóidomítótelepének éjjel-nappal való szemmeltartása³ is sok utazgatást igényelt. De hogy ennek a kora uralkodói közül sok tekintetben kiváló királynak, sötét és visszataszító jellemvonásai mellett mindenesetre erőteljes egyénisége kortársai között főképp hozzátartozóit vonta a maga szellemi hatása körébe, ahhoz kétely alig férhet.

Ferrante király külseje különösen későbbi éveiben kevésbé hasonlított az I. Alfonso mindvégig nemes alakjához;⁴ testalkata a haladó korral mindinkább zömök, tagbaszakadt lett; életrajz-írói középnagyságúnak, nagyfejűnek s nagy testi erejűnek mondják, e mellett különösen jártasnak és ügyesnek a fegyverforgatásban s lóidomításban.⁵ Már uralkodásának első éve is igazolják, hogy benne nem csekély becsű fejedelmi tulajdonok egyesültek:⁶ fáradhatatlan tetterő, bátor és gyors elhata-

¹ «Ad pena ve have praticha», mondja Beatrrixről, — atyjára vonatkoztatva — Diomedea Carafa, később ismertetendő emlékiratában. (*Ben. Croce, Memoriale a Beatr. d'Aragona*, Napoli 1895. 40. l.)

² *Francesco Trinchera: Codice Aragonesé* (Napoli 1866.) I. kötetének tanúsága szerint Ferrantének az 1467–68. évekből keltezett számos levelei még a téli hónapok alatt is havonként ötször-hatszor változó helyről vannak keltezve.

³ E helyek: Nápoly, Aversa, Capua, Carinola, Arnone, Casale, Nola, Sarno, La-Longola, Lago-Picciolo, Li-Schiavi, Tre-Pergole és Pozzuoli; lásd *Giul. Passero* id. művének függelékében a 340. lapon. Hogy Ferrante néha éjjel is betekintett istállóiba, Diomedea Carafának Francesco herceghez intézett emlékirata bizonyítja; *Tommaso Persico: Diomedea Carafa*, Napoli 1839. 230. l.

⁴ Itt közlött mellszobra *W. Rolfs* szerint

(id. m.) Francesco Laurana műve; a 235. lapon látható későbbit *Fabrizzy Kornél* Adriano (dei Maestri) Fiorentino művének tartja; (*Die Renaissance-Sculptur Toscana's* című czikke, Münchener Allg. Zeitung melléklete 1906. 37. szám. 291. l.) *Adolfo Venturi* (*La Scultura Emiliana nel Rinascimento*, az Archivio Storico dell' Arte 1890. évfoly. 5–22. l.) Guido Mazzoninak tulajdonítja, ép úgy *W. Rolfs* (Berühmte Kunststätten, *Neapel* II. 167. l.)

⁵ *Tristano Caracciolo: De Var. fort.* 71. l.; *Bastian Biancardi: Le Vite de'Re di Napoli*, Venezia 1737. 365. l. Itt el van mondva (Summonte nyomán), hogy a király egy ízben egy elszabadult bikát szarvánál fogva megfékezett. *Caputo* id. műv. 42. l.

⁶ *Camillo Porzio: La Congiura de' Baroni* (Raccolta di più rinomati scrittori etc. V. Napoli, Gravier 1769.) 2. l. *Summonte* id. m. III. 137–138., 540. l.

rozás, szívós kitartás és politikai éleslátás képessé tették őt a legkétségbeejtőbb helyzetek fölött való diadalmaskodásra; nem ok nélkül mondja róla Machiavelli, hogy a maga idejében a legbölcsebb fejedelemnek tartották.¹ Értett ahhoz is, hogy magát kiváló emberekkel környezze s azok szolgálatait okosan értéke-

15. 1. FERRANTE FIATALKÖRI MELLSZOBRA.
Francesco Laurana műve.

sitse; hosszú időn át főminisztere s egyúttal történetírója, Gioviano Pontano korának egyik legjelesebb latin írója és tudósa is volt s így könnyen érthető, hogy a nápolyi király diplomáciai jegyzékeinek némelyike még abban a minden téren formai tökélyre törekvő korban is kitűnik úgy politikai dialek-

¹ *Niccolo Machiavelli*: Discorsi sopra Tito Livio, Lib. II. Cap. XII. *Alfr.* v. *Reumont*: *Lorenzo dei Medici*, il Magnifico, Leipzig 1874. II. 293. l.

tika, mint művészi írásmodor tekintetében.¹ Némelyik történetíró a király bőkezűségét, jótékonyságát is dicséri, érdeklődését a nép bajai iránt,² s hogy könyvtárára, írókra, művészeti alkotásokra, sőt műipari és tengeri kereskedelmi vállalkozásokra is szívesen áldozott, tudva van.

Ámde mind e jó tulajdonai az elfajulás hajlamában szenvedtek: királyi pompaszeretete és nagylelkű ajándékozó kedve esztelen tékozlásra is csábította, rábeszélő képessége, megnyerő modora többnyire csak arra szolgált, hogy az embereket megtéveszsze, s törbe csalja,³ híveit gyakran csak azért tette gazdagokká, hogy idővel kölcsön vagy ajándék czimén megzsarolhassa, vagy valami ürügy alatt megfosztván őket szabadságuktól, sőt életüktől, vagyonukra egészen rátehesse kezét.⁴ Egyrészt rákényszerített, másrészt nyugtalan tetterejétől fölidézett harczok és vállalkozások szoktatták rá, hogy az anyagi eszközök előteremtésében eszélyt, kíméletet, sőt tisztességet se ismerjen. A hivatalok és egyházi javadalmak áruba bocsátása, egyeseknek és egyházi testületeknek mindenféle ürügyek alatt való megzsarolása napirenden volt; az összes kereskedelmet egyedárúképen egy minisztère, Francesco Coppola, sarnói gróf kezében összpontosította; mesterséges áruhiányt idézve elő különösen gabonában és olajban, az árakat szertelenül fölverte s ily módon nyeréskedett; nyeréskedésének részét, Coppolat pedig utóbb a bárók összeesküvésében való részesség czimén elfogatta és kivégeztette. A hitszegést sokakkal szemben megtorlásképen követte csak el, az igaz, de benne min-

¹ A *Trinchera*-féle Codice Aragonésében olvashatók.

² *Biancardi* id. műv. 357. l. *Tom. Persico*: *Diomede Carafa*, 161. l.

³ *Pontanus*: (*De Sermone*, 1538-iki baseli kiadás II. köt. Lib. II. cap. 9, 384.) egész művésznek mondja Ferrantét a színlelésben és csalfa beszédben: «et ipse fuit artifex et vultus componendi et orationes in quem ipse usum vellet.»

⁴ *Trist. Caracciolo* id. műv. 87–89. l. *Camillo Porzio* id. m. 108. s köv. l. *Jacob Burckhardt*: *Die Cultur der Renaissance in Italien*, Leipzig, 1896. I. köt. 37. l. Ferrante gonoszságaival igyekszik a francia invasiót megokolni a *Chronicon Venetum* (Muratori, *Scriptores* xxiv.) 15. l. és a *Diario Ferrarese* (u. ott) a 294–295. lapokon. *Philippe de Comines* id. m. id. helyén.

den ellenfelénél nagyobb mesternek bizonyult; szinte megfoghatatlan, hogy annyi elrettentő példa után mégis mindegyik áldozata jóhiszeműen belément a neki vetett hálóba.¹ A kegyetlenség vádjával jogosan sujtják Ferrantét Olaszország legkomolyabb

Commissario Perche la prece nostra et la fidele et dilecta nra Françoise, figlia et herede del condan missi Jacobo de Padula sia osservata la immunita et franchigia so la e stata osservata dal vostro prefetto et so la forma dello privilegio et ne ha da nra mte in Committimo et Comandamo et non li debba dare alcuna molestia osservandola come per spassato li e stata osservata Insupradetti franchigia / no facendosi alcun dubio o difficulta per questo et la nra volonta la pnto Tenere per una cautela Data in casteli principis die xxvij mcdm cccc Lxxv. *Ferrante*

J. Guicciardini

Ant.

Ant.

J. A. Sessa

15. OKMÁNY-HASONMÁS FERRANTE KIRÁLY ÉS ANT. PETRUCCI TITKÁR NÉVALÁÍRÁSÁVAL.

és leglelkiismeretesebb történetírói,² s ez alól a vád alól nem menthetjük őt fel azért, mert az ellenfelek, kikkel kegyetlenségét éreztette, gyakran még nálánál is zsarnokabb kényuraknak bizonyultak.³ De viszont talán nem szükséges teljes mértékben hitelt

¹ Nunziante id. műv. Arch. Stor. Nap. XXIII. köt. 187. l.

² Summonte id. műv. III. köt. 471. l. Franc. Guicciardini: *Istorie d'Italia* (Firenze. Conti 1818.) I. köt. 53–54., 128–129. l. Pasqu. Villari: *La Storia di Girol. Savonarola e de' suoi tempi*, Firenze 1898. I. köt. 27–28. l.; u. attól: Machiavelli e i suoi tempi, I. k. Introd. 82–83. l.; Jac. Burckhardt id. műv. I. köt. 36. lapján Ferrantét kora fejedelmek között legrsőbb-

nek mondja. Carducci «falso e crudel»-nek mondja Lorenzo de' Medici verseihez írt előszavában. (Firenze 1859. XI. l.)

³ Nunziante id. köt. 208–210. l. Hogy a sessai herceg alattvalói örültek, mikor annak uralma alól a királyé alá kerültek, az kitűnik a milánói követ 1464 június 10-iki és 14-iki jelentéseiből (*Párisi Bibl. Nat. Cod. 1590. fol. 221.* és a *Milánói áll. levéltárban* levő jelentés).

adnunk azoknak az egykorú közléseknek, melyek szerint a kegyetlenkedésben kéjelgett, foglyainak a haláltól való rettegésében gyönyörködött,¹ megöletések után pedig őket életökben viselt ruháikban kitömött állatok módjára szobáiban fölállította volna;² ily beteges perversitásokat nehéz a Ferrante erőteljes, mindenben a gyakorlati, a célszerű és hasznos felé hajló természetével összeegyeztetnünk.

A renaissancekori Olaszország sajátos erkölcsi légkörét félreismeri az is, ki az oly jellemeket, minő a Beatrix édes atyja volt, teljesen képteleneknek tartja még a baráti és családi élet körében is a gyöngédebb érzelmekre.³ Az olasz renaissanceban a művészet csodálatos virágzását főképp az magyarázza meg, hogy akkor az emberi élet és tevékenység minden körében valóságos művészi szellem, fölfogás uralkodott; különösen a politikában.⁴ Valamely nagy politikai cél elérni annál művészibb feladat volt az olasz renaissance államférfiai szemében, minél nagyobbak voltak a leküzdendő akadályok, minél kockázatosabbak a választandó eszközök, minél nagyobb fölényt igényelt a siker nemcsak előrelátásban és elszántságban, hanem ravaszságban és könyörtelenségben is. Ebből következett

¹ Pontanus de Immanitate (1538-iki baseli kiadás 1. köt.) IX. fejt. 599. l.

² Jac. Burckhardt id. műv. 1. köt. 37. l. *Diarium Ferrariense* ab 1409–1502. a non uno auctore synchrono (Muratori, Scriptores XXIV. köt.) 294. l. Az így tartogatott halottak csontjait vélték egy a Cast. Nuovo temploma alatt 1840-ben fölfedezett boltozatos fülkében fölhalálhatni. (*Nap. Nobilissima* II. 121. l.)

³ Bonfin a *Symposion Trimeron*, 7. lapján rendkívül érzékenyen írja le Ferrante búcsúját Beatrixtól, *Benedetto Croce (Isabella del Balzo*, Regina di Napoli, in un inedito poema sincrono, Napoli, 1897. 19. l.) rámutat egy jelenetre, mikor Ferrante és fia Alfonso, Isabella, Altamura hercegnénél, becézik, csókolják a király kis unokáit «mint a szelidített fenevadak!»

Guicciardini (id. műv. I. 9. l.) viszont azt mondja róla, hogy gyermekei halálakor sem sírt, a mit mások megezáfolnak. Ragaszkodó baráti nyájasság jeleinek nyoma Ferranténál: *Pontano: Actius Dialogus*. id. kiad. II. 194. l.

⁴ Jac. Burckhardt többször id. művének 1. kötetében kifejti, hogy az olasz renaissance magát az államot mint művészeti alkotást fogta föl; (*Der Staat als Kunstwerk* 3–7. l.) *Symonds* id. művében (I. 521. l.) épen Ferrantéről mondja, hogy «szépművészetként valóította meg az áru-lás eszményképét». *Nic. Machiavelli* Cesare Borgia cselét, melylyel az áruló bérhadvezéreket Sinigagliában hurokra kerítette s megölette «bellissimo inganno»-nak, gyönyörű cselnek nevezi.

minden egyéb szempontnak alárendelése a politikai siker egyedül érvényes szempontja alá, s a politika eszmekörében való teljes színvakság a cselekedetek erkölcsi oldalával szemben. Avval a léleknyugalommal, a melylyel a képiró festőtábláján a kitűzött tárgy és az elérendő művészi hatás követelményei szerint választ világos vagy sötét színeket, választottak az olaszországi renaissance politikusai egyedül a czélszerűség útmutatása szerint erkölcsileg nemes vagy gyalázatos eszközöket. Valóban egy neme az öntudatlanságnak nyilatkozott meg ebben s az iszonyú szakadás politika és morál között csak akkor tűnt szembe, mikor Machiavelli azt, a mit az ő mintaképei évtizedek óta hidegvérrel követtek el, ugyanoly hidegvérrel foglalta tan-tételekbe.

Ferrante alakjának rettetes oldalai akkor váltak leg-szembeötlőbbekké, mikor, már

hajlottabb korában az uralkodást mintegy megosztotta fiával, Alfonso calabriai herczeggel s mindinkább az ő befolyása alá került; kormányzata első éveiben, úgy látszik, ne-jének jótékony befolyásától sem zárkózott el egészen, s azután még egy ideig Alfonsónak fiatalságára való tekintettel keve-sebb beavatkozást engedett. A calabriai herczeg, Beatrix leg-idősebb testvére, atyjának csak rossz tulajdonait látszott örö-kölni, kormányzati képességei és szívós elszántsága nélkül. Egyik szemének hibája miatt «il guercio»-nak, a kancsalnak nevezte őt a nép, melynek körében, úgy látszik, soha kedveltségnek nem örvendett, akkor sem, mikor későbbi hadi tényeiért az udvari költők egekig magasztalták.¹ Gonoszságait — ellentét-

17. 1. FERRANTE NAPOLYI KIRÁLY ARANY PÉNZEI

¹ *Erasmus Percopo: Il Chariteo.* (Introduzione) 124., 127., 130—131., 138—139. l.

ben atyjával — bizonyos cynikus nyíltsággal követte el és sokkal inkább volt kéjencz is, mint Ferrante. Később, mikor fékezhetetlen háborús hajlamával egész Itáliát lángba borította, s hit-szegéseivel és kegyetlenkedéseivel kortársai utálatát vonta magára,¹ alakja valóban úgy tűnik föl mint a «Cesare Borgia előhírnöke».²

Beatrix későbbi élete egy oly vonást mutat, mely határozottan rávall az Alfonsóval való lelki rokonságra; ez azonban nem ellenszenves vonás, a minthogy általán a calabriai herczeg gyűlöletes szerepe inkább a nővérei férjhezmenetele utáni időben kezdődik. A krónikások följegyezték róla, hogy betegségében épúgy mint nagyatyja, I. Alfonso, szívesen keresett üdülést költők szavalatában, vígjátékok előadásában s bohócok mókáiban;³ a gyöngélkedés óráinak ily elszórakoztatásával fogunk majd Beatrixnál is, mint királynőnél találkozni. Öt egyébiránt a költészet iránti hajlamban másik testvérbátyja, Federigo is megerősíthette, kiről tudjuk, hogy már 13 éves korában ismerkedett meg a fiatal Lorenzo de' Medicivel, ki számára költeményeket íratott le egy kötetbe s ahhoz maga szerkesztett előszót;⁴ Federigo később mint király is a költők lelkes barátjának bizonyult.

Alfonso trónörökös a művészetek pártolójaként is szeretett föltűnni s magát Firenze neveltjének vallotta.⁵ Az álarckészítőből lett modenai szobrász, Guido Mazzoni, ki a maga többnyire

¹ *Philippe de Comines* (id. műv. 303—305. l.) — ki egyébiránt talán nem tekinthető egészen elfogulatlannak — őt a legkegyetlenebb, leggonoszabb, legkapzsiabb embernek mondja, ki valaha élt; az egyébként mérsékelt hangon ítéző *Camillo Porzio* is (Congiura de' Baroni, id. kiadás) «giovane feroce»-nak mondja s féktelen becsvágyával folytonos harcok okozójának. Kortársai «Dio della carne»-nak nevezték. (*Reumont*: Lor. d. Medici II. 295. l.) Sajátságos véletlen, hogy épen e sivár jellemű ember életfolyásáról bírnak a legapróbb részletekig menő pontos följegyzéseket:

Effemeridi delle cose fatte per il Duca di Calabria 1484--1491. di *Joanpiero Leostello*. (Gaetano Filangieri: Documenti per la Storia, le arti e le industrie delle provincie napolitane, Napoli 1883. I. köt.)

² *Jac. Burckhardt* id. műv. I. köt. 92. l.

³ *Percopo* id. műv. 43. l. *Leostello*: *Effemeridi* (id. köt.) LXXII. és 251. l.

⁴ *Henri Thode*: *Michelangelo und das Ende der Renaissance*, Berlin, 1903. II. köt. 109. l.

⁵ *Giul. Grimaldi*: *Bernardo Dovizi alla corte d'Alfonso II. d'Aragona* (Arch. Stor. Napol. xxv.) 220. l.

színezett, kissé lárvaszerű arczokat mutató, de szenvedélyes kifejezéseikkel és mozdulataikkal megragadó szoborcsoportjai

18. ALFONSO CALABRIAI HERCEG ARCZKÉPE A CAPPELLA SIXTINÁNAK A «KULCSÁTADÁS»-T ÁBRÁZOLÓ KÉPÉN. (Peruginótól vagy Luca Signorellitől.)

által a népies plasztika egy nemének megindítója lett s kit Alfonso már trónörökös korában is szívesen foglalkoztatott, a nápolyi Montoliveto-templomban egy a holt Krisztust sirató csoportozatot alkotott terracottából, mely ma is látható s mely-

nek alakjai kétségtelenül képmások. Az előtérben térdeplő két korosabb férfit, kik közül az egyik Nicodemust, a másik arimathiai Józsefet személyesíti, legtöbben Gioviano Pontano, az államférfiú és tudós író s Sannazzaro, a pástor-elégiák és satyrák költője képmásának tartják, kiknek jellemi, életök és munkáik sajátságosan ellenkeznek az áhitatos elragadtatással, melyben őket a művész itt föltüntette.¹ A Pontano alakja mellett egy hosszú hajfűrtű, szép ifjút látunk, meghajolva és ájtatoskodva; ez a hasonlatosság szerint valószínűleg Alfonso, kinek megrendelésére készült e mű s kit e szobra nyilván fiatalabb korában ábrázol, mint a minőben az elkészítés idejében volt.² Hogy ő a maga alakját itt e szent tárgyú ábrázolásba helyezte belé, annak magyarázata a szokáson kívül az olivetán — vagyis fehér benczés — barátok s kolostoruk iránti előszere-
tetében keresendő inkább, mintsem mélyebb vallásos érzületben, mert ilyet csak élete legvégén tanusított.³

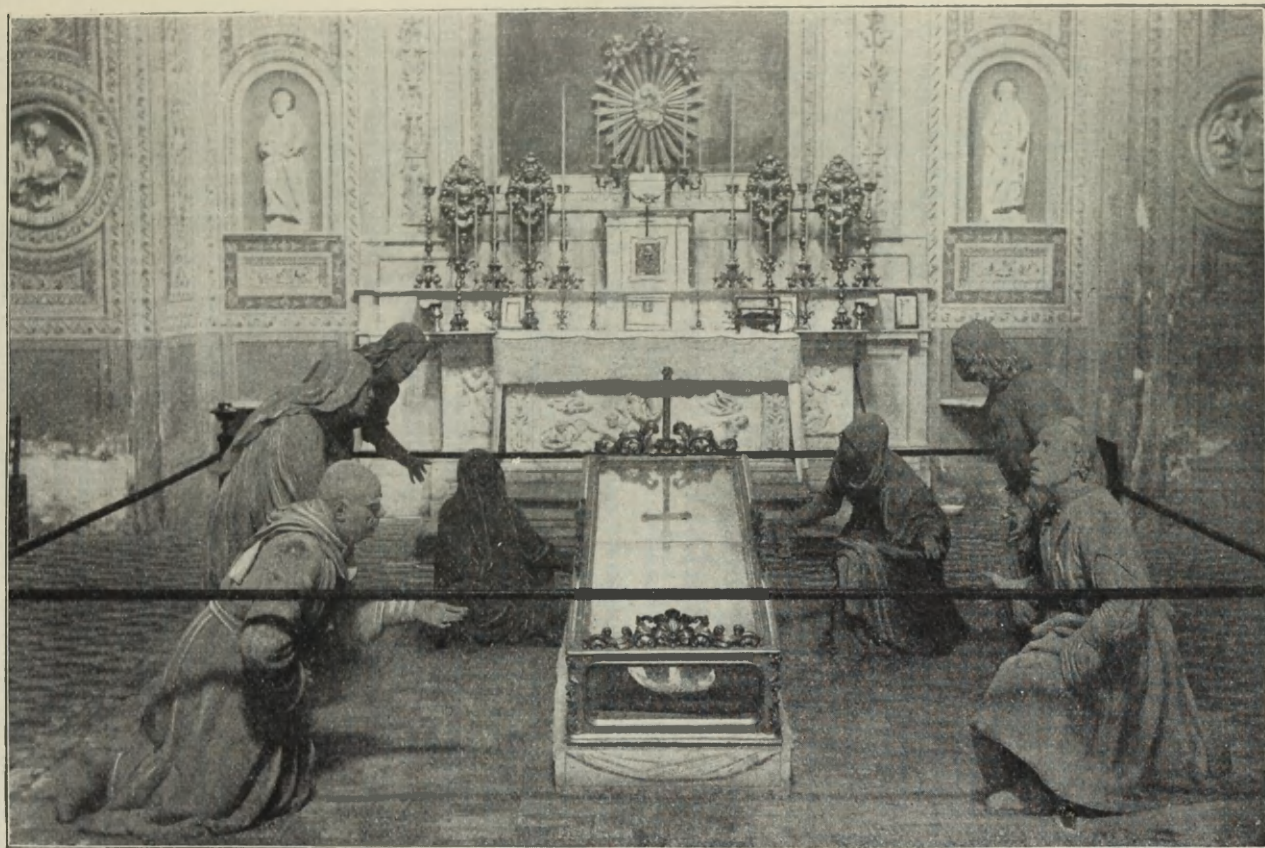
Aligha tévedünk, ha a királyi család tagjai között a Beatrix lelki életének fejlődésében anyja halála után legnagyobb befolyást idősebb nővérének, Eleonórának tulajdonítunk. Ez is ugyan még csak tizenöt éves volt ebben az időben, de mégis hét évvel idősebb Beatrixnál, kivel mindig együtt volt, s bár leánykori lényének egyéni vonásait az egykorú följegyzések conventionalis magasztalásaiból alig lehet kihüvelyeznünk, tudjuk azt, hogy

¹ Symonds id. m. 11. (Revival of learning) 365. l. Lásd még a szoborcsoporthozatra s a Mazzoni nápolyi működésére nézve *Adolfo Venturi* id. cikkét az Arch. Storico dell'Arte 1890-iki évfoly. 5—23. lapján; e szerint a montoliveto *«Lamentatio»* 1492-ben készült el. A személyek tekintetében kételynek ad helyet az a körülmény, hogy Pontano (a jobboldalon, mint Nicodemus), ki itt majdnem fiatalabbnak látszik a kövér, kopasz Sannazzarónál, a valóságban ennél 33 évvel idősebb volt. *Summonte* (id. műv. III. köt. 544. és 503. l.) a szoboralakok egyikét a Ferrante képmásának mondja, a mit legalább hasonlatosság alapján következtetni nem lehet. *II. Rof's*

(Neapel, II. 167. s. köv. l.) az alakokban nem keres történeti képmásokat.

² *Ernst Steinmann* szerint (*«Die Sixtinische Kapelle»* München, 1901. I. köt. 344—347., 362. l.) Alfonso herceget Perugino (vagy Luca Signorelli) lefestette a Sixtina-kápolnának a «Kulcsátadás»-t ábrázoló ismert, remek képén; a balszá-
len látható ifjú harczos ábrázolja őt, ki a kép elkészülése idejében (1482.) vonult be Rómába, Campo-mortoi csatavesztése után s IV. Sixtus pápával szövetségre lépett.

³ *Philippe de Comines* (id. helyen) szerint Alfonso évekig nem gyónt s nem áldozott.

19. GUIDO MAZZONI «LAMENTATIO»-CSOPORTJA A NÁPOLYI MONTOLIVETO-TEMLOMBAN.

Eleonóra később, mint ferrarai hercegnő nagyon okos, ép oly megfontolt mint bátor s családanyai szerepét komolyan betöltő asszonynak bizonyult, és tudjuk későbbi sűrű levelezésökből, hogy Beatrix, nővére iránt nemcsak határtalan bizalmat és ragaszkodást, de oly tiszteletet és szolgálatkészséget is tanusított mindig, minőt az iránt szoktunk érezni, kinek tekintélyét már gyermekkorunkban elismertük. Hiszen abban az időben, mikor Magyarország hatalmas királynője volt, befolyása java-részt a nővére családjának boldogítására fordította, mikor pedig már özvegységének sanyarúságai ránehezedtek, leveleiben nénjéhez «mint egy leány édes anyjához» fordult panaszaival és kéréseivel.¹

A nápolyi királynénak, családjára oly súlyos veszteséget hárító halála Federigo herceget, ki akkor 13 éves volt, nem akadályozta abban, hogy folytassa útját Milano felé, nem kevesebb mint hatszáz lovasból álló fényes kíséretével. Miután Rómában hódolatát mutatta be az új pápának s ettől Laetare vasárnapján az arany-rózsza adományozásának kitüntetésében részesült,² tovább utazott toscanai területre, hol az ifjú Lorenzo de' Medici jött, atyja küldetésében eléje. Firenzébe már — a közbejött gyászeset miatt, — a herceg egész kíséretével gyászruhában vonult be.³ A gyász azonban nem tarthatott sokáig; a királyi ház pénztári naplójának tanúsága szerint már két hónappal a királyné halála után egy hátrahagyott arany nyaklánczát alakították át leánya, Beatrix használatára,⁴ s már ugyanazon év nyarán és őszén különböző, nemcsak violaszín, hanem zöld s egyéb színű, sőt aranybrokát ruhákat és arany fejéket készítenek Eleonóra és Beatrix hercegnők számára.⁵

¹ Ezt tanusítják különösen Beatrixnak Eleonóra hercegnőhöz az 1492—93. években intézett s a modenai áll. levéltárban őrzött, később többször idézendő levelei; az anyának szolítás, mint különös tisztelet jele, előfordul néha Eleonórának Beatrixhoz intézett levelében is, kivált mikor különösen lekötölezve érezte magát. (Lásd a modenai áll. levéltárban Canc. Ducale, Minute di lettere a Principi esteri, Busta

18. Ungheria, az 1486 április 13-ikáról és 1493 július 21-ikéről kelt levelek fogalmazványait.)

² *Notar Giacomo* id. m. 110. l. *Muratori* Annali id. köt. 76. l.

³ *Reumont* Lor. d. Medici I. 212. l.

⁴ *Cedula d. Tes. Arag.* Vol. XLII. fol. 264.

⁵ *U. ott* Vol. XLIII. fol. 146., 204., 330.

A trónörökös lakodalma sem szenvedett halasztást. Szeptember 14-ikén, épen egy napfogyatkozás napján érkezett meg az ara, Ippolita Sforza, leendő sógora Federigo s testvérei Filippo Maria és Sforza Maria társaságában és kísérve «kiváló és előkelő uraktól és hölgyektől, hercegektől, grófoktól, báróktól és más nagyságos uraktól, úgyszintén mindkét nembeli katonáktól»,¹ mint egy egykorú krónikás följegyezte. A király maga, a főuraktól környezve, eléje ment egy mérföldnyire Aversa felé s a bevonulás trombitaharsogás, taraczkdurrogás, zene és a nép örömujjongása közt ment végbe. A tizenöt napra terjedő nász-ünnepélyek sorában olyan bajvívás is fordult elő, ahol férfiak nőkkel — bizonynyal az Ippolita társaságában érkezett amazonokkal — törtek lándzsát s a király személyes döntése szerint a nők lettek egytől-egyig győztesek.²

Az Aragoniai ház és hű barátja, Francesco Sforza között még I. Alfonso idejében kettős házassági összeköttetés volt tervben: Ferrante calabriai herceg — utóbb király — elsőszülött fiát Alfonsót, Sforza leányával Ippolitával, legidősb leányát Eleonórát pedig a milanói herceg fiával Sforza Mariával³ kívánták összeházasítani. A most leírt nász-ünnepélyek sorában mindkét házasságnak meg kellett köttetnie, de csak az Alfonso és Ippolita közöttinek véglegesen, a Sforza Maria és Eleonóra közöttit egyelőre — valószínűleg mindkettőnek fiatalságára való tekintettel — csak szertartásszerűen kötötték meg, a tényleges egybekelést későbbre halasztották s az — mint látni fogjuk — soha létre nem jött. Ugyanez alkalommal kellett az ifjú Sforza Mariának atyja nevében s mintegy annak szolgálatai fejében a nápolyi királytól Bari hercegségét birtokba vennie. Az e meg egyezések végrehajtását célzó ünnepélyes cselekmények legnagyobb része a Castello Nuovo nagy termében folyt le, melyet

¹ *Tummulillis* id. m. 133. l.

² *Notar Giacomo* id. m. 112. l. *Passero* id. m. 27. l. Filippo Maria Sforza és Sforza Mariának Nápolyból szeptember 21-ikéről hazaküldött jelentése a *Milanói*

levéltárban, Sez. Stor. Potenze sovrane, Sforza Fil. Maria.

³ Lásd a milanói *Sforzák leszármazási tábláját* a 64. lap mellett.

erre a célra istentiszteletre is fölszereltek s a hosszan elhúzó-
dott szertartásokról — melyekben Bartolommeo Roverella
ravennai bíbornokérsek is részt vett, — a két fiatal Sforza
részletesen beszámolt anyjának írt levelében,¹ megemlítvén benne
a nyolczéves Beatrix hercegnő jelenlétét is, ki nényével és
leendő sógornőjével Ippolitával együtt térdelt az oltár jobb-
oldalán s járult azután kézcsókra atyjához, a királyhoz.

A milanói herceggkisasszony egybekelése a nápolyi trónörö-
kössel annál nagyobb vívmánynak tűnhetett föl a nápolyiak előtt,
mert tudva volt, hogy a francia király mindent elkövetett, hogy
Sforzát szándékában megtántorítsa s leánya kezét a trónkövetelő
Anjou René fia, János számára nyerje el.² Ippolitának azonban
kevésrel előbb más kérője is volt: Mátyás, a magyar király; ez
özvegyiségre jutván, talán a Sforzák és Hunyadiak hatalmas
katonanemzetségének fölemelkedésében nyilvánuló hasonlatosság-
ból merítette azt a gondolatot, hogy új aráját a milanói uralkodó-
házban keresse. Velence áskálódása okozta, hogy a nagy titok-
ban folytatott tárgyalások megghiúsultak, s most íme az, kit ő
szemelt ki arájának, annak a fejedelmi családnak a kötelékébe
lépett, melyből egy évtizeddel később a Mátyás hitvese került ki.³

Ippolita Sforza, a Beatrix új s nálánál 11 évvel idősebb
sógornője, nagy műveltségű, sőt tudós hajlamú nő volt, Laskaris
görög tudós neveltje, ki görög grammatikáját is neki ajánlotta.⁴
Szépségét és megnyerő modorát is talán nem ok nélkül dicsérik
életrajzírói,⁵ azt is följegyezvén, mennyire vallásos volt és mily
jótevője a szegényeknek, mily jártas a mezőgazdaságban s
mindenféle ismeretekben, mily szellemes a társalgásban, sőt azt
is, mily kecses mozdulattal játszott keztyűjével, mialatt kihallga-
tásokat adott. Ippolitának kétségkívül nagy szerep jutott

¹ Az előbb idézett jelentés a *milanói levéltárban*; ez a levél összetéveszti Giovanni és Francesco hercegek neveit; Francescót mondja protonotariusnak s Giovanniról mondja, hogy karon hordozták.

² *Summonte* id. m. III. 178., 182—183. l.
Ninziante id. m. Arch. Stor. Nap. XVII. 308. l.

³ *Fraknoi Vilmos: Hunyadi Mátyás király*, 156—157. l.

⁴ *Litta* id. m. 15. füz. v. táb.; *Bonfin.* Symposion Trim. 149. l.

⁵ *Philippus Bergom.* 163—164. l. *Sabadino* id. m. 336—352. l.

A SFORZÁK LESZÁRMAZÁSI TÁBLÁJA.

FRANCESCO, * 1401. † 1466. Muzio Sforza da Cotignola fia, 1450 óta Milano hercege, 1. neje (1418—1420.): Polissena Ruffo, 2. neje (1441.): Bianca Maria Visconti, az utolsó Visconti, Filippo Maria leánya. † 1469.																											
2. nejétől: GALEAZZO MARIA, * 1444. † 1476. 1466. Milano hercege, 1. neje: Dorotea Gonzaga, 2. neje (1468.): Bona di Savoia, † 1494 táján.		ASCANIO, * 1445. † 1505. 1484. bibornok.		IPPOLITA MARIA, * 1446. † 1488. férje (1465.): aragoniai Alfonso, calabriai herceg. (Gyermekeit lásd az Aragoniaiak leszármazási tábláján.)		FILIPPO MARIA, * 1448. † 1492. neje: Costanza Sforza.		SFORZA MARIA, * 1449. † 1479.		LODOVICO (IL MORO), * 1451. † 1508. Bari, majd 1494. Milano hercege; elűzetik, majd visszatér; 1500. francia fogságba jut, neje (1490.): Beatrice d' Este, * 1475. † 1497.		OTTAVIANO, * 1459. † 1477.		ELISABETTA, férje: Monferrato marchese.													
CATERINA, (törvénytelen) † 1509. 1. férje (1477—1488.): Girolamo Riario, Forli ura, 2. férje (1490—1495.): Giacomo Feo di Savona, 3. férje: Giovanni Medici.		GIAN GALEAZZO, * 1469. † 1494. előbb anyja, majd nagybátyja Lodovico gyámsága alatt Milano hercege, neje (1488.): Aragoniai Isabella.		ERMES, * 1470. katona és követ		BIANCA MARIA, * 1472. † 1510. jegyben járt Filiberto di Savoia-val; képviseleti uton férjhez ment Corvin Jánoshoz 1487.; e házassága feloldatott, férje (1493.): Miksa császár.		ANNA, † 1497. férje (1491.): Alfonso d'Este.		ALESSANDRO, 1500 után élt, előbb pap, utóbb katona, neje: Barbara Balbiani.		GALEAZZO, 1500 után élt, katonás- kodott.		PAOLO, (törvénytelen; anyja: Lucrezia Crivelli) † 1535. condottiere, neje: Violante Bentivoglio.		MASSIMILIANO, (törvénytelen) * 1490. † 1530. (eredetileg Ercole- nek keresztelve), Miksa császár szolgálatába lépett.		MADDALENA, (törvény- telen).		BIANCA, (törvény- telen) † 1497. férje: Galeazzo Sanseverino.		FRANCESCO, (mint milanoi herceg II.) * 1492. † 1535. 1497 óta Bari, 1522 óta Milano hercege, neje (1534.): Christierna dán hercegnő.		LEONE, (törvény- telen).		CESARE, (törvény- telen).	
FRANCESCO, * 1490. † 1511. 8 éves korában Franciaországba került; papi pályára lépett.		BONA, * 1491. † 1557. anyja Izabellának, Zápolya János magyar király nejének (1519—1559.) férje (1518.): Zsigmond, lengyel király.		IPPOLITA, † 1501., kiskorában.																							

Nápolyban, mert — bár a trónörökös a Castel-Capuanóban székel, nem a királyi várban — neje volt az egyetlen asszony a királyi családban s oly fejedelmi házból jöven, mely szintén választékos előkelőségéről, fényűzéséről és műszeretéről volt ismeretes s mely a mellett Olaszország éjszaki szélén sűrű érintkezésben állott a francziákkal és németekkel, valószínűleg új elemeket is vegyített a nápolyi udvar életébe és szokásaiba.

A gyászt oly gyorsan követő nász a király családjában nem is csak a trónörökös házasságára szorítkozott: Don Enrico, Ferrante első törvénytelen Fia Diana Guardatótól, kit törvénytelen származása ellenére Alfonso herceg s a többi testvérek is különösen szerettek, ugyanez évben vette nőül Polissenát, Cotrone marchese leányát, kitől született fia Luigi szerepelt utóbb — előhaladott korban papi pályára lépven, — mint Cardinale d' Aragona.¹

A földrengést, mely a következő télen Nápolyban és vidékén inkább rémületet, mint károkat okozott, s melynek leírását magától Ippolita hercegnőtől bírjuk, anyjához intézett levelében,² könnyű volt ismét gyászos események előhírnökeül tekinteni, mert kevéssel utána, 1466 márcziusában meghalt Francesco Sforza 64 éves korában, s az ő halála nemcsak Nápoly leendő királynőjének gyászt jelentette, hanem következményeiben, utódai hibái által oly bonyodalmak előidézője lett, melyek az egész olasz földnek, de leginkább a nápolyi királyságnak válságát hozták magukkal.

Még ugyanazon év szeptemberében nevezetes látogatója volt a nápolyi udvarnak. Piero de' Medici, Firenze koronátlan ura küldte oda akkor 18 éves fiát, a később oly nagy hírévé lett Lorenzót, hogy a megelőző évben közte s Federigo herceg között szövődött barátság révén erősítse meg a nápolyi királyt a Mediciek iránti hajlamában. A nagyeszű s vonzó modorú ifjú

¹ *Erasmus Perco: La Morte di Don Enrico d'Aragona* (Arch. Stor. Napol. XIII. költ.) 130. s köv. l.

² *Emilio Motta: I terremoti di Napoli negli anni 1456 e 1466.* (Arch. Stor. Napol. XII. költ.) 154—155. l.

kitűnő benyomást tett az egész udvarra, melyben kétségkívül megismerkedett a kilenczéves Beatrix-szal is, kinek élete egy fontos mozzanatában kellett neki néhány évvel később közbenjáróként szerepelnie.¹

A legközelebbi esemény a nápolyi királyi ház életében a trónörökös első fiának megszületése volt, ki a keresztségben nagyatyja nevét kapta s megkülömböztetésül és talán közkedveltsége jeleképen is a kicsinyítő Ferrandino néven lett ismeretessé.²

A királyi ház pénztári naplójának tanúsága szerint már 1465-ben, tehát 8 éves korában kezdte meg Beatrix grammatikai tanulmányait,³ de csak két évvel később, az 1467. év tavaszán, találkozunk először nevelője nevével, ki mellette marad egész tizenhétéves koráig; Abbate Antonio de Sarcellis a neve,⁴ s eleinte mint «maestro di grammatica», majd mint «maestro di rettorica», végül egyszerűen mint «maestro della illustrissima donna Beatrice» szerepel s mindvégig havi hat ducato fizetést élvez. Abbate Antonio egyéniségéről közelebbi adataink nincsenek; csupán valószínűnek tarthatjuk, hogy a nápolyi Carmine Maggiore conventjét bíró Carmelita-rendnek provinciálisa volt.⁵

¹ *Reumont* Lor. d. Medici I. 224. l.

² *Notar Giacomo* (id. műv. 115. l.) Ferrandino születését 1476 június 26-ikára teszi, s ezt az adatát megerősíti a királynak egy u. a. év július havában Castel di Sangróból keltezett levele (*Trinchera*: Codice Arag. I. 252. l.), melyben a milánói hercegnőt a calabriai herceg fiának születése alkalmából üdvözlí. E szerint *Passero* (id. m. 28. l.) s valószínűleg az ő nyomán *Caputo* (id. m. 52.) és *Hübner* (id. m. 328. tábla) tévesen teszik Fer. születését 1469-re.

³ A *Cedole d. Tes. Arag.* 1465 márczius 30-iki följegyzése egy grammatika, írószerek és tanulmányfüzet beszerzéséről Beatrix számára, hogy grammatikát és írást tanuljon.

⁴ Helyenkint «de Sarcello», vagy «de Cercello», «de Cercellis» sőt «de Xerxellis» is olvasható; (*Cedole d. Tes. Arag.*

Vol. 45. fol. 464. Vol. 46. fol. 174., 236., 343. Vol. 47. fol. 278., 350. Vol. 50. fol. 333. Vol. 56. fol. 246., 340. Vol. 63. fol. 198. Vol. 66. fol. 158., 335. stb.) Semmi esetre sem azonos azzal az Antonaccio da Sessával, kit — mindig ily megjelöléssel és nem mint Abbatét — a Francesco herceg tanítójaként említenek a Cedolák.

⁵ *Filangieri* «Monumenti per la Storia etc.» című műve III. kötetének 326. lapján (Estratti di Schede Notarili) olvassuk, hogy a nevezett rend provincialisa 1471-ben «P. M. Nicola Antonio de Arcellis» volt; tekintve a tulajdonnevek helyesírásának folytonos ingadozását a xv. századbeli okmányokban, valószínűnek tarthatjuk, hogy itt Antonio de Sarcellissal, vagyis a Beatrix nevelőjével azonos egyénről van szó.

Az oktatásnak, melyben Beatrix részesült, irányára az olaszországi renaissance nőnevelésének általános jellegén kívül

20. LORENZO DE' MEDICI FIATALKORI MELLSZOBRA.

a részére beszerzett könyvekre vonatkozó adatokból is biztos következtetést vonhatunk. Ezekből láthatjuk, hogy már 10 éves

korában megkapja Cicero «De Senectute» című művét, pergamentre írva.¹ Akkor természetesen még nyomtatott könyv ritka volt, Beatrix 16 éves korában kapta az elsőt; a kéziratokat úgy látszik többnyire a királynak e célra alkalmazott másolói állították elő,² s tekintve, hogy tankönyvekkül szolgáltak, eléggé drágáknak mondhatók,³ ép úgy mint a kis hercegnő részére beszerzett, pergamentből való tanulmányfüzetek.⁴ Cicero különösen nagy szerepet vitt a Beatrix tanulmányaiban; a «De Senectute» mellett a «De Officiis» és «Epistolarum liber» is előfordul a számára beszerzett könyvek között és természetesen Vergilius, a kinek az olasz renaissanceban általán és Nápolyban különösen nagy jelentőséget tulajdonítottak. Az oktatás tehát kétségkívül a humaniorák körében mozgott s főkép a latin classikusok munkáin alapúlt; ez felelt meg a nőnevelés amaz elveinek, melyeket az olasz renaissance az előkelő házak leányainál megvalósított, szellemi műveltség tekintetében lehetőleg egyenlő színvonalra igyekeztén azokat emelni férjeikkel, sőt nem is csodálhatjuk, hogy ezek sok esetben tovább haladtak a régi classikusok ismeretében, s a latin stílikában mint férfi kortársaik, a kiket a katonai nevelés igényei rendesen korábban elszólítottak a könyvek mellől.⁵ Szellemes társalgást folytatni s abban minél nagyobb ismeretét árulni el a classikusoknak: ezt tekintették akkor a női műveltség ideáljának is, a melynek, — mint látni fogjuk — kortársai tanúsága szerint Beatrix is megfelelt.⁶ Különös elismeréssel emlékeztek meg akkoriban az oly nőkről, kik még alkalmadtán egy választékos latin beszéd elmondására is képesek voltak; így följegyezték Ippolita Sfor-

¹ *Cedola d. Tes. Arag.* Vol. 45. fol. 390.

² Bizonyos Joan Marcho Lombardo szerepel mint ilyen több helyen: (*Cedole* Vol. 45. fol. 390. és Vol. 60. fol. 345.) úgyszintén Sabatino de Nola, ez utóbbi kétségkívül Beatrix dajkájának férje, ki utóbb Magyarországra jött. (*Cedole* Vol. 50. fol. 231. és Vol. 56. fol. 95.). A könyvsajtót Nápolyban Ferrante király honosította meg. (*T. Persico* id. m. 168. l.)

³ Áruk 3—20 ducato közt váltakozik. (L. a *Cedole* u. a. helyein.)

⁴ Áruk 1 ducato 10 grano. (*Cedole* Vol. 53. fol. 186. és Vol. 55. fol. 138.)

⁵ *Baldassare Castiglione: Il libro del Cortegiano*, Milano, 1803. II. 17. l. *Vecchioni*: *Notizie* etc. 77. l. *I. Burckhardt* id. m. II. köt. 122—127. l.

⁶ *Gregorovius: Lucrezia Borgia*, Stuttgart 1875. 25—31. l.

záról, a Beatrix sógornőjéről, hogy a mantuai congressus alkal-
mával mint 14 éves leány szép latin beszédet intézett II. Pius
pápához, melyről egy jelenlevő bíbornok elragadtatással jegyezte
meg, hogy «istennő sem beszélhetett volna jobban»;¹ ugyanő
Milanóban is azon időtájt buzdító beszédet tartott a keresztes
háború mellett;² Firenzében, a Lorenzo idejében igen sok nő
volt ismeretes mint jeles latin és görög versek szerzője.³ Hogy
Beatrix is folyékony latin beszéddel és idézetekkel tündökölt később
Magyarországon, azt tudjuk;⁴ rá nézve a latin nyelv ismerete,
melyet zsenge leánykori tanulmányainak köszönhetett, határo-
zottan gyakorlati fontosságúvá is vált, mert oly országba került
mint királyné, a hol — míg csak valamennyire meg nem tanult
magyarul, — kétségkívül a latin nyelv volt érintkezésének főesz-
köze, valószínűleg még férjével szemben is.

Beatrix tehát olvashatta Vergiliust, a kinek regeszerű sirját
őrizte Nápoly, és művei olvasásánál ifjú képzelete a mythos leg-
csodásabb, legvonzóbb alakjaival népesíthette be a «dulcissima Par-
tenopé»-t, azt a természet minden bájával megáldott világot, mely
szemei előtt elterült. A Castello Nuovóban még mostani kaszár-
nyai sivárságában is találhatók a tenger felőli oldalon félig
elrejtett erkélyfülkék, melyekből elragadó kilátás nyílik a szem-

¹ *Pastor* id. műv. II. köt. 43. l. A be-
széd közölve van *Tummulilis* Memora-
biliái mellett a Corvisieri-féle id. forrás-
kiadásban 231. lapon.

² *Pasqu. Villari*: Storia di Savonarola
I. köt. 10. l. Ezekkel szemben föltűnő,
hogy *Sabadino*, ki Gineverájában annyi
magasztalást halmoz Ippolitára, mégis
azt mondja róla: «intendea assai mediocre-
mente, latino» (Id. m. 340. l.)

³ *Villari* fentebbi m. 41. l.

⁴ *Galeotti Martii* narniensis: *De egregie,
sapienter, jocose dictis ac factis S. Regis
Mathie*, ad incl. Ducem Joannem ej. filium
(*J. G. Schwandtner*: *Scriptores Rerum
hungaricarum*, Vindob. 1766. Pars II. és
több magyar kiadás.) Cap. xxv.

Bonfin (Symposion Trimeron II. l.) azt

mondja Beatrixról: «Danubium barbara
verba redolentem Latine loqui coegisti.»
*Peter Eschenloer's Geschichten der Stad
Breslau* od. Denkwürdigkeiten seiner Zeit,
Kunisch közlése nyomán Jos. Max kiad.
Breslau 1828. II. köt. 342. l.: «Sie ist
wol gelärt und in Latein sehr gespräche
und behende.» *Dubravius* is (*Historia
Bohemica*, Frankfurt 1687, 805. l.) kiemeli
Beatrix «sermonis Latini elegantia»-ját.
Lásd még *Christoph. Persona* ajánlását
Agathias-fordításához: Ábel-Hegedüs Ana-
lecta Nova etc. I. 407. l. *Jacob Fugger*:
*Spiegel der Ehren des Erzhauses Öster-
reich*, Nürnberg, 1668, 831. l. *Gerardus
de Roo*: *Annales Rerum belli domique ab
Austriacis Habsburgicae gentis* Princ. ges-
torum, Veniponti 1592, 310. l.

ben emelkedő Vesuvra, a sorrentoi félsziget, a Posilipo, középen Capri álmoképszerű körvonalaira s a fehér vitorláktól tarkított azurkék tengersikra; itt szöhetette Beatrix is leánykori ábrándjait. A szép Vesuvio akkoriban nagyon csöndes hegy volt, mert azok az évek beléestek a vulkán hosszú, közel ötszázéves pihenésének idejébe; még egykori pusztításait is csak a Plinius és Seneca közléseiből ismerhették a nápolyiak, minthogy Pompeji és Herculaneum romjai még fölfedezve nem voltak; azonban annál gyakoribb földrengések nyugtalanították akkortájt azt a földi paradicsomot.

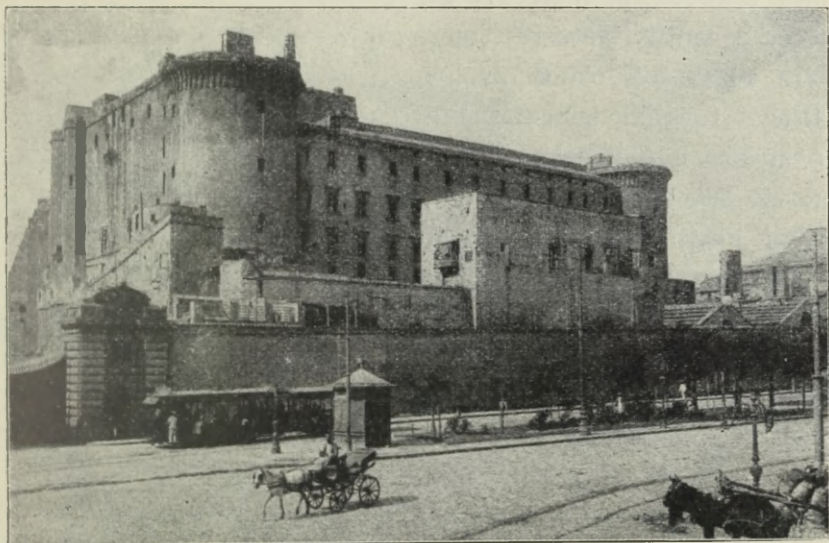
Az olaszországi renaissance szellemi vívmányainak egyike a természet szépségei iránti érzék, az öntudatos természetélvezet iránti hajlam újraébredése, melyet már Petrarcánál és Aeneas Sylviusnál, sőt assisii Szent Ferencznél is megfigyelhetünk. Hogy ebben is része volt az antik irodalom hatásának, azt világosan mutatják a Pontano iratai, ki Nápoly és vidéke festésénél főképp azoknál a helyeknél időz, melyeket már a régiek kedveltek s hitregiek körébe vontak, mintha azok bájának magasabb ihletet kölcsönözne az a tudat, hogy benne már Lucullus, Cicero, Plinius és Vergil is gyönyörködtek.¹ Úgy ő, mint Sannazzaro csak a római költők bucolicái és eclogái hangján és nyelvén tudják Nápoly, Sorrento, Bajae, Cumae, Salerno szépségeit megénekelni. És ez az érzék nemcsak az irodalomban nyilatkozott meg, hanem az életben is. Számos jelét bírjuk annak, hogy az Aragoniai ház különösen értett hozzá a tartózkodás, az élet kellemeit természetélvezettel is fokozni. Ferrante nagyszerű kertet tart fenn a Castel Nuovo szomszédságában, a tengerpartnak azon a részén, melyet most a királyi palota és kert foglal el,² gyakran időz Pozzuoliban, fürdöz Bagnolóban, kedvelt tar-

¹ Pontani Historiae Neapolitanae etc. 147–148. l.

² Camillo Minieri Riccio id. m. 11. l. Az újabban a firenzei Strozzi-palotában fölfedezett kép, mely Nápolyt 1479-ben ábrázolja a tenger felől, a Lorenzo de' Medici érkezésekor, melyet Benedetto Croce

adott ki a «Napoli Nobilissima» 1904. évi áprilisi füzetének mellékleteként s melyet az ő szíves beleegyezésével itt közlünk, mutatja a Castello dell' Ovetól egész a Castel del Carmineig a város képét, a Castello Nuovo akkori kinézését is, a mellette fekvő kertekkel.

tózkodási helyei közül Casal di Principe, Casale di Arnone, Nola, Calvi, Teano, Aversa, Nápoly környékének, a Campagna felicé-nek buja termésű ligeteiben, Astroni s valószínűleg az eltűnt Tripergole is a regeszerű «phlegräi mezőkön»,¹ a Pozzuoli fölötti erdős hegyek egy kihamvadt kráterében, Castel di Sangro az Abruzzók közepén, Venafro a Volturno regényes völgyében feküdtek. Még nagyobb inyenecz a környezet és ter-

21. A CASTELLO NUOVO NÁPOLYBAN.

mészet élvezetében a fiatal Alfonso; már mint calabriai herczeg egyre-másra építi, nagyobbitja a palotákat, alakítja a myrtus és citromfákkal, forrásokkal és fürdőkkel, lovagló- és kocsipályákkal csábító kerteket; hangulata szerint változtatja ebédje helyét, gyakran udvarával, családjával együtt a szabadban eszik, letelepedve a fűbe, a zuhogó víz mellett, a hol aztán élénk társalgás fűszerezi és hosszabbítja az idylli lakomát.² Mindezek a helyi

¹ Nicola del Pezzo: *Siti reali, i campi flegrei e gli Astroni* Nap. Nobil. VI. 119. és 149. l.

173., 241., 259., 289., 323., 326., 343., 347. l. Summonte id. m. III. köt. 502. l. Alfred v. Reumont: *Die Carafa von Maddaloni*, Berlin, 1851. II. 33. l.

² Leostello: *Effemeridi del Duca di Calabria* (Filangieri, Monumenti I. köt.)

és családi előzmények fejleszthették ki Beatrixban is azokat a hajlamokat, melyek később — szerencsésen találkozva Mátyás rokonérzésével, — a királyi pár számos, megcsodált magyarországi alkotásainak magyarázatát adják.

Hogy Nápoly a Beatrix leánykorában milyen volt, arról most bizony nehéz világos fogalmat alkotnunk magunknak. Mindenesetre híre volt utczái, terei rendezett, csinos és kényelmes állapotának, mert IV. Sixtus pápa abbeli elhatározását, hogy a vaticáni városrész utczáinak kiszélesítése érdekében érelyes rendszabályokhoz nyúljon, a rómaiak általán a nápolyi király 1475-iki látogatása befolyásának tulajdonították.¹ Az Aragoniai házból való királyok sokat tettek az akkor még alig 40.000 lelket számláló város fejlesztésére, de különösen a királyi várak megerősítésére és kibővítésére. I. Alfonso alatt épült ki voltaképen a Castello Nuovo, úgyszintén a magaslaton fekvő Pizzofalcone erőd és az alatta, mintegy folytatásaképen merészen a tengerbe kinyúló Castello dell' Ovo, melynek rendeltetése főképp az volt, hogy a katonaság benne szigorú fegyelem alatt tartatván, kicsapongásaitól a város megóva maradjon,² mert akkor a város csak a királyi vártól éjszakra terjedt ki, még a mostani Via di Roma vagy Toledo helye is városonkívüli terület volt. Ugyancsak Alfonso tetemesen nagyobbította a kikötőgátat s lecsapoltatta a várost környező posványokat.³ A vár sánczárkaiból fölhányt földből alkotott úgynevezett Piazza delle Correggién — másképp Piazza dell' Incoronatán — még szintén Alfonso létesítette az első királyi istálló- és lovarda-épületet, Ferrante építette azután — nem messze amattól — a másodikat;⁴ s ugyanő nagy költséggel folytatta a Molo és a kikötő kiépítésének munkálatait a hajógyártás céljainak szem előtt tartásával is.⁵ A Castello Nuovo udvarán, termeiben, templomán,

¹ *Infessura* id. m. (Muratori Scriptores, III. 2.) 1145. l.; ezt *Steinmann* (Sixtin. Kapelle I. 22. l.) megczáfolhatni véli azzal, hogy Sixtus már 1475 januárius 1-én adott ki egy bullát a város szabályozása ügyében.

² *Caputo* id. m. 14. l.

³ *Giov. Bat. Carrafa* id. m. 205. l.

⁴ *G. de Blasiis: Le Case dei Principi Angioini nella Piazza di Castelnuovo* (Arch. Stor. Napol. XII. 431. l.)

⁵ *Notar Giacomo* id. m. 122.

NÁPOLY A BEATRIX KORÁBAN.

A „Napoli Nobilissima“ cz. folyóiratból.

védőművein és kertjeiben is állandóan sok építész s egyéb művészt és mesterembert foglalkoztatott Ferrante,¹ ki ezenfölül a selyemipar meghonosítása által is sokat tett Nápoly lakosságának számbeli és vagyoni gyarapodására.²

A Castello nagy udvarának nyílt lépcsőzetéről, lovagtermének erkélyéről Beatrix leánykorában gyakran láthatta, amint atyja vagy bátyja szemlét tartottak fegyvereseik fölött, láthatta a pánczélók és alabárdok csillogását, hallhatta a fölvonulás és sorakozás robaját s a csatába hívó kürtök ércszavát. Mert alig volt év, mely a hadi zajtól egészen ment maradt volna. Majd a közeli Ischia miatt voltak a tengeren összetűzések a Torellákkal,³ majd a Nápoly iránt is ellenséges Anguillarak hatalmának megtörésében kellett a pápát megsegíteni,⁴ majd viszont Sora herczegségének birtokát a pápától kidaczolni,⁵ a Malatestákat Velence, Milano és Firenze hozzájárulásával a pápai hatalom ellen támogatni, míg végre mindezeknél komolyabb harcok: a félhold hatalma terjeszkedésének visszaszorítása vette igénybe a legjobban fenyegetett nápolyi királyság fegyveres közreműködését.

Ferrante király viszonya II. Pál pápához mindvégig ellenséges maradt; bár nyílt és közvetetlen harcz nem támadt közöttük, a pápa — többnyire nem ok nélkül — minden ellene irányzott támadásban, elkezdve a Platina-féle római összeesküvésen, seregeinek Rimini melletti súlyos vereségeig s az 1470-ben végre rákényszerített békéig mindenben a nápolyi király kezét látta s elkeseredésének nyílt kifejezést is adott.⁶ E tekintetben fordulatot csak a törökök elleni sürgős védekezés szüksége s azután még inkább a pápa személyében beállott változás idézett elő.

¹ *Cam. Min. Ruccio* id. h.

² *Summonte* id. m. III. 481. l.

³ *Passero* id. m. 28. l. *Notar Giacomo* id. m. 112. l.

⁴ *Muratori Annali* id. köt. 72—73. l. *Pastor* id. m. II. köt. 366. l.

⁵ *Pastor* id. köt. 372. l. *Muratori Annali* id. köt. 87. l.

⁶ *Notar Giacomo* id. m. 115—117., 122. l. *Pastor* id. köt. 297., 303., 373., 380—381. l.

1470 nyarán terjedt el Olaszországban a hír, hogy II. Mahomet szultán seregei a görög Archipelagos legnagyobb szigetét, a velenceiektől védett Negropontét, a hajdani Euboeát árulás segítségével elfoglalták.¹ Ez, az ozmán hatalom terjeszkedése szempontjából roppant vívmányt s a keresztény Európára nézve komoly veszélyt jelentett. Byzancz eleste óta lidércznyomásként nehezedett a törököktől való félelem közép s déli Európára, de legkivált Olaszországra. Az Apennini-félsziget ugyanis tengeren minden oldalról megtámadható lévén, itt legfenyyegetőbbnek, legközelebbnek érezték a veszélyt, mert a Levantét járó velenceieket és génuaiakat legtöbb érdek fűzte a kelethez s legtöbb értesülésök is volt az ott történekekről és mert az olasz földet elárasztó byzanczi menekültek, már csak azért is, hogy fokozzák a sorsuk iránti részvétet, megrázó részleteket tudtak mindamaz iszonyatosságokról elbeszélni, a melyek a keresztényeket a vad, fanatikus és könyörtelen törökök részéről érhetik. Könnyen érthető ennél fogva, hogy a rémhír hatása alatt az olasz hatalmak hamar elfelejtették egymás közti torzsalkodásait s egytől-egyig készek voltak a közös védelem érdekében szövetkezni.

Ezt az egyetértést tettekre váltani már nem juthatott II. Pál pápának feladatúl; 1471 nyarán, még nem öreg korban, hirtelen halt meg az erőteljes férfiú s a pápai széket Francesco della Rovere bibornok foglalta el IV. Sixtus néven, egy szegény sorsból fölemelkedett, nagytudományú férfiú, a Szent Ferenc szerzetrendjének generálisa, kiről senki sem hitte volna, hogy pápasága Itáliának egy mindvégig harczias korszakát fogja jelenteni. Elődjének tapasztalatai s a törökök elleni háború érdeke nagyon előzékenynyé tették az új pápát a nápolyi királyljal szemben. Ez magát ugyanakkor még egy másik ellenségtől is megszabadítva látván Anjou János korai halála által,² készségesen megígért mindent, a mit a kereszténység védelme nevében

¹ *Notar Giacomo* id. m. 119–121. l.

² *Reumont, Lor. d. Médici*: I. 303. l.

tőle követeltek, s ezenfölül még egyik törvénytelen leányát nőül adta a pápa unokaöcscséhez, Lionardo della Roveréhez, Róma praefectusához, hozományul szánván Sora herczegségét, melynek birtoka rá nézve úgyis mindig kétes volt. Ezek fejében

22. II. MAHOMET SZULTÁN ÉRENKÉPE.

(De Constanzo műve; A. Heyss: «Les Médailles de la Renaissance» cz. munkájából.)

viszont a pápa elengedte Ferranténak éltelhossziglan a fizetendő hűbért s beérte jogelismerésül egy fehér paripának évenkénti följánlásával,¹ sőt még jobban lekötelezendő a királyt, akkor tizenöt éves fiának, Aragoniai Jánosnak, a későbbi esztergomi érseknek s már akkor pápai protonotáriusnak a monte-cassinoi

¹ *Muratori Annali* id. köt. 107. I. *Gregorovius Geschichte d. St. Rom.* VII. 232. I.

apátságot s egy évvel később a salernói érsekséget adományozta.¹

Most már hadba indultak a szövetségesek a török ellen: Nápoly 24 hajót szerelt föl, a többi Velence és a pápa szolgáltatták;² IV. Sixtus személyesen áldotta meg útjára flottáját, mely Oliviero Carafa bíbornok, nápolyi érsek mint tengernagy vezetése alatt elindulván, Nápolyban is megállapodott s itt nagy ünneplés tárgya volt. Az olasz hajóraj Rhodosba indult s Satalia kikötőjét el is foglalta, de a Velence és Nápoly között folytonosan megújuló surlódások megbénították működését.³

A királyi család életteljes törzse ezek alatt az évek alatt új hajtásokkal gyarapodott: a trónörökös-párnak 1470-ben leánya, 1472-ben pedig második fia született; a leány Isabella nevet kapott s idővel szerencsétlen nejévé lett Gian Galeazzónak, Milano törvényes herczegének; a fiú: Pietro d' Aragona, utóbb Rossano hercege, fiatalon halt meg Nápolyban, mielőtt családot alapított volna.⁴

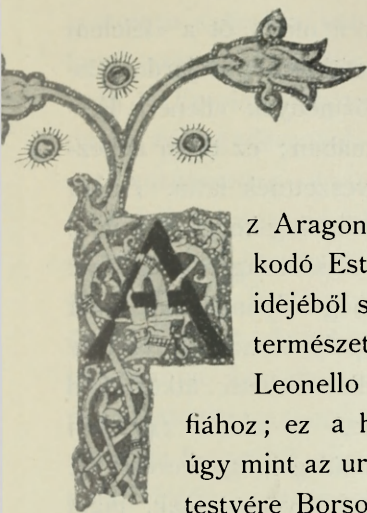
Egy, Beatrixot ezeknél még sokkal közelebbről érdeklő esemény előkészületei is ugyanebben az időben indultak meg: küszöbön állott egyetlen nővérének, Eleonórának férjhezmenetele Ferrara herczegéhez.

¹ *Pastor* id. köt. 412. l. *Caputo* id. m. 66–67. l.

² *Muratori*, *Annali*, id. köt. 106. l.

³ *Pastor* id. köt. 420–421. l.

⁴ *Passero* id. m. 28. l. *Notar Giacomo* id. m. 121., 125. l. *Caputo* id. m. 52. l.

III.

z Aragoniai ház és a Modena-Ferrara fölött uralkodó Esték közötti összeköttetés már I. Alfonso idejéből származott; ő — mint említettük, — egyik természetes leányát, Máriát, 1444-ben nőül adta Leonello d'Estéhez, a III. Niccolo természetes fiához; ez a házasság magtalan maradt. Leonello, ép úgy mint az uralomban őt követő, szintén törvénytelen testvére Borso, atyjok kívánságához képest, de, mint idősbek az erősebbnek jogán is megelőzték az atya fejedelmi örökében ennek törvényes előszülött fiát Ercolét, ki csak Borso halála után, már negyven éves korában, 1471-ben vehette át az uralmat.¹ Ezek a közbejött törvénytelen öröklések egyébiránt sem Ferrarának, sem magának Ercolénak nem váltak hátrányára, mert úgy Leonello, mint különösen Borso jeles fejedelmek voltak, ez utóbbinak sikerült Ferrarát és Modenát örgrófságból herczegség fokára emelni s így törvényesebb jogú öcscse tőle tekintélyben és erőben gyarapodott uralmat örökölt.²

Ercole maga is jól ismert alak volt Nápolyban. Már 1444-ben Nápolyba küldték mintegy nevelésbe az I. Alfonso fényes udvarához, valószínűleg azért is, hogy az őt uralomban megelőző törvénytelen bátyjainak otthon veszélyessé ne válják.³ Ercole tehát úgyszólván együtt nevelkedett föl a nálánál ugyan több évvel idősebb Ferrantéval s módja volt, legalább mint gyermeket, megismerhetni már akkor leendő aráját is. Nápolyban szerették és nagyrabecsülték, különösen lovagias bátorságaért, melyet Galeazzo Pandone, venafrói gróffal szerelmi ügyből

¹ Lásd az *Esték leszármazási tábláját* a 80. lap mellett. *Vecchioni*: Notizie etc. 24—27. l. *Muratori* Annali id. köt. 102. l. *C. Foucard*: *Fonti di Storia Napole-*

tana nell' Archivio di Stato di Modena (Arch. Stor. p. 1. Prov. Napol. II.) 5—6. l.

² *Gregorovius*: *Lucrezia Borgia* 274. l.

³ *Litta* id. műv. 39. füz. XII. táb.

támadt bajvivása alkalmával mutatott ki, a miért őt a «félelem nélküli lovag» megtisztelő címével ruházták föl, s Bojardo hősként énekelte meg.¹ Láttuk, hogy ez előzmények ellenére Ferrante csalódott Ercoléba helyezett bizalmában; ez talán neheztes okából, vagy mert a király ügyét veszettnek látta, Anjou Jánoshoz pártolt, s a sarnói ütközetben állítólag kevés híja volt, hogy sajátkezüleg nem ejtette foglyúl a szorongatott királyt. Ferrante azonban szívesen bocsátott meg olyanoknak, kiket megnyerni érdekében állott. Ercole a nápolyi lázadás leveretése után másfelé katonáskodott, a Mollinella melletti ütközetben sebet is kapott, mely kissé sántává tette,² s midőn 1471-ben uralkodó herceggé lett, Ferrante valószínűleg maga kereste az alkalmat a kibékülésre, midőn hajdani fegyvertársának, majd ellenfelének, ki Olaszország egyik legtekintélyesebb fejedelmi trónján ült, legidősebb leánya kezét ígérte oda.

Eleonóra, kinek — mint láttuk — előbb már megkötött házasságát Sforza Mariával³ — valószínűleg pápai engedéllyel — fölbontották, akkor és különösen Olaszországban szokatlanul sokáig maradt hajadon; huszonhárom éves volt, mikor 1473-ban egybekelését, melyben húga Beatrix, mintegy a maga jövőendő férjhezmenetelének előízét érezhette, rendkívüli, részben szeretlennek is mondható fénynyel megünnepelték.

Május tizenhatodikán érkezett Nápolyba Sigismondo d'Este, Ercole herceg testvéröccse és képviselője, nagyszámú, fényes kísérettel, melynek soraiban volt Alberto d' Este, a herceg természetes testvére, Ugoletto Facino követ, Lodovico Carbo, Tito di Strozza írók és Matteo Maria, Bojardo lovag, az «Orlando Innamorato» költője, az Ariosto előhírnöke, valamint számos kiváló olasz és német zenész. A király rendkívül meleg és kitüntető fogadtatásban részesítette őket a Castello Nuovo dísz-

¹ Vecchioni id. m. 27—28. l. *Luigi Olivi: Delle Nozze di Ercole I d'Este con Eleonora d'Aragona*, (Modena, 1887.) 22—23. l.

² Vecchioni id. m. 30. l.

³ Sforza Maria az Eleonóra férjhezmenetelkor élt s bírta a Bari-i hercegséget, 1479-ben halt meg. (*Arch. Stor. Nap.* xxvi. évf. 103. l. *Lod. Pepe* művének ismertetésében.) *Litta* id. m. xv. füz. v. táb.

termében s azután maga vezette be a küldöttséget leányához, kinek szépségét, kellemét és nyájasságát az elragadtatás hangján írták le Ercolénak követei.¹ De mialatt a nyilvános nyájaskodások és fogadkozások határt nem ismertek, a király és a herczeg megbízottjai visszavonultak s vásáros szatócsok módjára maradtak s végre egy kis szemfényvesztésben történt a megalkudoztak a herczegnőnek adandó hozomány összege fölött. Azonban bármennyit beszéltek a megajánlottösszeggelelégedetlen ferrariaiak a nápolyi király arannyal telt tornyaitól, s a herczeg részéről hozott áldozatokról, a nápolyiak hajthatatlanok állapotás: 80.000 aranyat tettek a szerződésbe mint a hozomány összegét, de meg egyeztek az iránt, hogy a király az ékszerek és drágaságok értékének belészámításával tényleg csak 60.000-et fog adni s Ercole nem fogja követelni a hiányzó 20.000-et.²

A királyi várban történt fogadtatás után az egész diszes társaság lóra ült, köztük ötvennél több hölgy is, és kivonultak a Castello előtt elterülő Piazza dell' Incoronatára,³ melyen állítólag 20.000 néző számára volt hely, hogy a menyegző nyilván-

23. ARAGONIAI ELEONÓRA, FERRARAI HERCEGNÉ.
(XVI. századbéli, a modenai levéltárban őrzött kézírati
codex vízfestménye után)

¹ Passero id. műv. 29. l. *Notar Giacomo* id. műv. 126. l. *Lod. Antonio Muratori: Delle Antichità Estensi*, (Parte seconda, Modena 1740.) 232. l. *Olivi* id. műv. 8–9. l. és egy egykorú levéltöredék másolata a 19. s köv. l. *Tummulillis* id. m. 193. l. *C. Corvisieri: Il Trionfo Romano di Eleonora d'Aragona*, (Arch. Stor. della Società

Romana di Storia Patria, Roma 1878. i. 487. l.)

² *Olivi* id. műv. 9–15. l.

³ Körülbelül a mai Piazza del Municipio-nak felelhetett meg, de mindenesetre nagyobb kiterjedésű volt; éjszakkéleti irányban egészen a ma is fennálló «S. Maria Incoronata» nevű kis templomig kellett terjednie.

nos ünnepélyességében minél többen gyönyörködhesse-
nek. Itt az egykorú följegyzések már megemlékeznek Beatrixről is, ki a
királyi család számára készített, s bizonyára a völegény nevére
való emlékeztetésül Hercules alakjával díszített páholyemel-
vényen, Eleonórával s Ippolita calabriai hercegnővel együtt a
király jobbján ült s talán a tánczban is részt vett, mely sípok
zenéje mellett mintegy bevezetésül szolgált az ünnepélynek.
Azután következett az ara egyházi megáldása, melyhez öltö-
zékét cserélt, majd a házassági okmányok nyilvános kihirdetése
s a nászajándékok átadása a völegény képviselője s a ferrarai
küldöttség részéről, melyek közül Eleonórának különösen egy
sötét és világos rubinokból egybefoglalt nyakékben telt gyönyör-
rűsége. Másnap zajlott le a lovagtorna s azután a calabriai
hercegnél a vendégek tiszteletére rendezett lakoma, a hol álta-
lánosan föltűnt, hogy a király, ki az utóbbi években még ünnepi
alkalmaknál is sötétbarna ruhát viselt, ezúttal aranybrokát öltözék-
ben jelent meg. Az ünnepélyek tíz napig tartottak s a királyi család-
ból kiszakadó fiatal hercegnő megható búcsúztatásával végződtek.¹

A mi azonban az Eleonóra és Ercole nászának különösen
nagy hírt szerzett, az a Nápolyból Rómán, Sienán és Firenzén
át Ferrarába utazott násznépnek római fogadtatása és ünnepe-
tetése volt. Ebbe kétségkívül politika is vegyült, a mennyiben
IV. Sixtus pápa ezt az alkalmat is meg akarta ragadni, hogy
kitüntesse a nápolyi királylyal való szövetséges és barátságos
viszonyát; hanem az ünneplésnek az a neme, a mely itt tárult
föl az örök város lakossága s az egész akkori művelt világ
előtt, egészen rávall rendezőjére, a tékozlásáról és tobzódó éle-
téről hirhedt Pietro Riario bíbornokra, a pápa unokaöccsére,
s rövid élete alatt politikai ügyekben mindenható tanácsadó-
jára. Corio² és Infessura,³ de egy levelében Eleonóra maga

¹ *Oliví* id. műv. 13., 17–22. l. *Tummu-
lilis* id. h.

² *Bernardino Corio: L'Historia di
Milano*, (Padoa, 1646.) 821–826. l.

³ *Infessura* id. műv. (Muratori Scripto-

res III. 2.) 1143–1144. l. E kútforrás sze-
rint Eleonóra udvari hölgyeinek még éjjeli
edényei is aranyozva voltak. A lakoma
maga állítólag 20.000 scudiba került. Lásd
még *Corvisieri* előbb id. művét is.

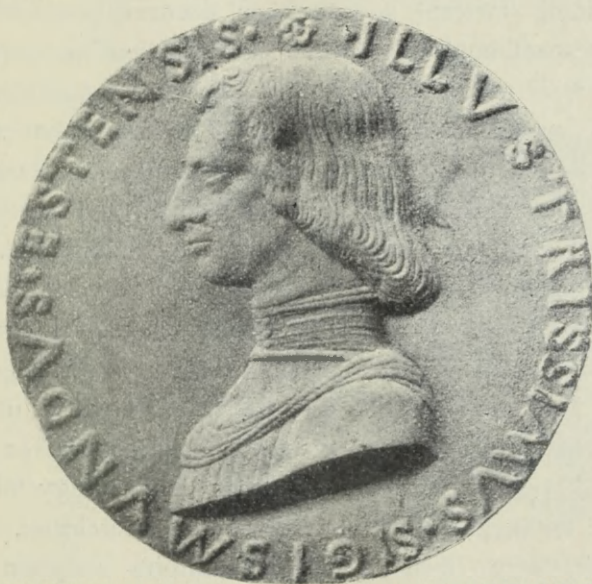
AZ ESTÉK LESZÁRMAZÁSI TÁBLÁJA.

III. NICCOLO,
Ferrarai örgróf,
* ? † 1441.

Alberto d'Este törvénytelen fia Isotta Albaresani-tól.
Törvényesítve lett 1391. ; atyja uralmát örökölte 1393. ; önálló fejedelem 1402.
1. neje (1397—1416.) : Gigliola da Carrara,
2. neje (1418.) : Parisina Malatesta, hűtlenség miatt lenyakztatott 1425.,
3. neje (1431.) : Ricciarda da Saluzzo, † 1474.

UGO, (törvénytelen) * 1405. † 1425. (mostoha anyjával, Parisinával való szerelmi viszony miatt kivégeztetett).	LEONELLO, (törvénytelen ; anyja : Stella d'Assassino), ferrarai örgróf (1441.), * 1407. † 1450. 1. neje (1435—1439.) : Margherita Gonzaga, 2. neje (1444—1449.) : Aragoniai Mária, I. Alfonso törvénytelen leánya.	BORSO, (törvénytelen ; anyja : Stella d'Assassino), Ferrara hercege (1450.) * 1413. † 1471.	ALBERTO, (törvénytelen) * 1415. † 1502. 1473-ban Nápolyban járt Eleonoráért ; 1476—1484. száműzve összeesküvés miatt.	GINEVRA, (Lucia ikertestvére), * 1419. † 1440. férje : Sigismondo Malatesta, ki megmérgeztette őt.	LUCIA, (Ginevra ikertestvére) * 1419. † 1437. férje : Carlo Gonzaga.	I. ERCOLE, * 1431. † 1505. 1463. Modena kormányzója, 1471. Ferrara és Modena hercege, neje (1473) : Aragoniai Eleonora, † 1493.	SIGISMONDO, * 1433. † 1507. katonáskodott, néha Ercole helytartója volt.	Ezekon kívül még a következő törvénytelen gyermekei voltak : 1. NICCOLO ; 2. FRANCESCO ; 3. ALBERTO (II.) ; 4. GURONE ; 5. MELIADUSE (1406—1452.) ; 6. FOLCO ; 7. RINALDO † 1503., neje : Lucretia di Monferrato ; 8. ALBERTO (III.) ; 9. BIANCA (1440—1506) ; 10. MARGHERITA férje : Roberto Malatesta ; 11. MARGHERITA (II.) † 1452. ; 12. VERDE ; 13. ISOTTA (1425— 1456.) ; 14. CAMILLA férje : Rod. Varano, Camerino ura ; 15. BEATRICE (1427—1497.) férje : Niccolo da Correggio ; 16. ORSINA ; 17. ISOTTA (II.) (1403—1404.).	
NICCOLO, * 1438. † 1476. Ercole elleni pártütés miatt kivégeztetett.	FRANCESCO, (törvénytelen) * 1444. részt vett Niccolo pártütésében s ezért száműzetett.	ISABELLA, * 1474. † 1539. férje (1490.) : II. Francesco Gonzaga, a mantuai örgróf fia, később maga örgróf (jegyváltás 1480.).	BEATRICE, * 1475. † 1497. férje (1490.) : Lodovico Sforza. (Gyermekeit lásd a Sforzák leszármazási tábláján.)	I. ALFONSO, * 1476. † 1534. Ferrara és Modena hercege (1505.), 1. neje (1491.) : Anna Sforza, Galeazzo Maria leánya, † 1497. 2. neje (1501.) : Lucrezia, Rodrigo Borgia, (VI. Sándor pápa) és Vanozza Catanei leánya, † 1519.	FERNANDO, * 1477. † 1540. 1495 óta francia szolgálatban hadakozott 1506-ban összeesküvés miatt börtönbe került, ott halt meg.	HIPOLIT, * 1479. † 1520. 1487. esztergomi érsek ; 1493 óta bibornok ; 1497 óta egri püspök.	SIGISMONDO, * 1450. † 1524.	GIULIO, (törvénytelen ; anyja : Isabella d'Arduino) * 1481. † 1561. 1506-ban összeesküvés miatt börtönbe került ; 1561-ben kiszabadult.	LUCREZIA, (törvénytelen anyja : Lodovica Condulineró) férje (1487.) : Annibale Bentivoglio.
2. nejétől : II. ERCOLE, * 1508. † 1559. 1534 óta Ferrara hercege.		IPPOLITO, * 1509. † 1572. 1538-ban bibornok, a tivoli-i Este-villa építője.		ELEONORA, * 1515. † 1575. apácza lett.	FRANCESCO, * 1516. † 1578. katonáskodott.	IPPOLITO, (törvénytelen ; anyja : Dalila de' Putti) 1551-ben Antonio da Campeggitől törvényesítve.	ELISABETTA, (törvénytelen) férje : Giberto Pio, Sassuolo ura.		

is¹ leírták az utókor számára azt a mesés pompát, melylyel a pápai kegyencz vendégeit s különösen a nápolyi királyleányt fogadta, az aranyozott lenge fa-palotát, melylyel számukra erre az alkalomra lakóházát a Piazza de' Santi Apostolin kibővítette, s melyet a legbecsesebb pápai szőnyegekkel, bársony- és selyem-kárpitokkal, bearanyozott élő alakokkal, ugrókutakkal, drága

24. SIGISMONDO D'ESTE.
(Sperandio érme után.)

bütorokkal, arany és ezüst edények tömegével díszített. Leírták a hat óra hosszant tartó lakomát, melynél a szolgák selyembe voltak öltözve s minden vadpecsenye, még a vaddisznó is, az állat egész alakjában jelent meg; a hol egy tálon fölhordott hegyből élő ember bűjt ki s üdvözölte a vendégeket, a hol czukorneműből készült mozgó várakból és hajókból szórták a csemegét a künn ujjongó népnek, míg a vendégek szórakoztatására Olaszország legjobb színészei játszottak fölváltva mythologiai jelene-
teket és a szentírásból vett mysteriumokat.

¹ Közölve *Tummulilis Memorabiliáinak* id. kiadásában a 194. l.

Hogy ez a kicsapongó vendégszeretet, mely már a komolyabb kortársakat is gondolkodóba ejtette,¹ a nápolyi udvarban s különösen Beatrixnál nagy benyomást hagyott hátra, azt azért is föltételezhetjük, mert Bonfinius magyar történetében is helyet talált a ferrarai hercegnő római időzéséről való megemlékezésre.²

Eleonóra útjáról, mely Nápolytól Ferraráig egy hónapig és kilencz napig tartott,³ s különösen firenzei ünnepeltetéséről⁴ bő értesítéseket küldött az otthoniaknak, névszerint megemlítve Beatrixot is, s nem késett őket arról a lelkes fogadtatásról sem tudósítani, melyben férje országában és székvárosában részesült, a hol minden faluban tánczvigalommal ünnepelték meg a fejedelmi nászt s magában Ferrarában diadalmenet, vígságok, lovagtorna, fegyverjátékok és lakomák jártak egymás nyomában.⁵

Beatrix akkoriban már tizenhat éves volt s valószínűleg erre való tekintettel körülbelül nénje férjhezmenetelével egyidejűleg teljesen önálló udvartartást kapott, melynek ismertetésére még rátérünk. Már 1472 április és június havában együttes utalványozások történtek a királyi pénztárnál az Eleonóra és Beatrix hercegnők kelengyjére;⁶ világos ennélfogva, hogy mindkettőt egyszerre látták el legalább is teljes ruhafőlszereléssel, a mit az is indokolt, hogy ebben az időben már több irányban komoly tárgyalások indultak a Beatrix kiházásitása iránt is.

A férjül kijelöltek egyike a genfi tó és a Po felső folyása közt elterülő havasi tartománynak, Savoyának kiskorú uralko-

¹ *Muratori*: Annali id. köt. 110. l.

² *Antonii Bonfinii Historia Panonica, sive Hungaricarum rerum Decades* (Joann. Sambucus, Coloniae Agrippinae, 1690.) Dec. iv. lib. III. 419. l. azt mondja a római ünnepélyekről: «nihil aetate nostra magnificentius sit auditum». Némileg előzményeül szolgált ennek a tüntetően fényes római fogadtatásnak Galeazzo Maria Sforza milánói herceg és neje Savoyai Bona firenzei ünnepeltetése 1471-ben, valamint az a vetélykedően diszes és lelkes fogadtatás, a melyben Palaeolog Zoët (Zsófia) mint a III. Iván nagyfejedelem aráját részesítették Olasz- és Németország különböző

helyein, midőn 1472-ben mint a pápa védencze s a katholicismus vélt üttörője utazott új hazájába, Oroszországba. (*Muratori*: Annali, id. köt. 104. l. és *Pastor* id. m. II. 423. l. *Reumont*: Lor. d. Medici I. 315–316. l.)

³ *Olivi* id. műv. 31. l.

⁴ Levelét lásd *Corvisieri-Tummulillís*-nál 203. l. *Reumont* Lor. d. Medici I. 344–345. l.

⁵ *Diarium Ferrariense* (Muratori, *Scriptores* xxiv. kötet.) 248–249. l. *Muratori*: *Antichità Estensi* 233. l.

⁶ *Cedole* d. Tes. Ar. Vol. LX. fol. 268. és 417.

dója, Filiberto volt, ki atyjának, VIII. Amadeónak halála következtében ép akkor lett — még csak hétéves korában — névleges uralkodóvá; a tényleges kormányzati hatalmat a kevéssel előbb, VII. Amadeo alatt szépen meggyarapodott s hercezség rangjára emelt tartomány fölött az özvegy királyné, Jolante a VII. Károly francia király leánya s XI. Lajos, akkor uralkodó király nővére gyakorolta. A kiszemelt jegyesek közötti, kissé természetellenes különbség ellenére a tárgyalások 1473 tavaszán már annyira haladtak, hogy már a Beatrix hozományának összegét is emlegették úgy a francia királyi, mint a ferrarai hercegi udvarnál, bár eltérő értesülés alapján.¹

Ebbe a tervbe váratlanul beléavatkozott a kis savoyai herceg nagybátyja, a francia király, és pedig azért, mert Beatrixot a saját előszülött fiának kívánta arául. 1473 június 19-ikéről Amboiseból levelet írt XI. Lajos a vele szövetséges Firenze polgárfejedelmének, Lorenzo dé' Medicinek, melyben barátságának meleg megnyilatkozása után teljes bizalommal közli vele, hogy hírt vett a napolyi királynak, leányára² s a savoyai herczegre

25. IV. SIXTUS EREMKÉPE.
(Guazzalotti műve.)

¹ Tudtommal ennek a tervezett mának csak két helyen maradt írott nyoma: az egyik XI. Lajos alább bővebben ismertető levele s az arra adott válasz, melyet *Abel Desjardins* közöl a *Giuseppe Canestrin*től összegyűjtött oklevelek között a *«Négotiations diplomatiques de la France avec la Toscane»* 1. kötetének (Páris 1859.) 161. s köv. lapjain; a másik *Olivé* többször id. művében (*Delle Nozze etc.* 11—13. l.) található. Amott a francia király úgy van értesülve, hogy Ferrante Beatrixot a savoyai herczeghez férjhez adni

készül «cum dote trecentum millium ducatorum,» emitt pedig a ferrarai követek azt jelentik Nápolyból, hogy «la Duchessa di Savoia havea domandato per la dote da Mad. Beatrice, dovendola tuore per suo figliolo 200.000 scudi e che cum mancho de 100.000 la no se havea a maritar».

² A már előbb id. levél a napolyi király «filia primogenita»-járól szól; ez tévedés, melybe a kiadók is beléestek, jegyzetökben mondván: «La fille ainée de Ferdinand ... Beatrice, mariée a Mathias Corvin;» hogy azonban XI. Lajos csakugyan

vonatkozó házassági terve felől, mely azonban még nem végleges. Hánytorgatván azt elméjében, arra a meggyőződésre jött, hogy úgy az ő saját, mint ama király érdekének sokkal jobban felelne meg, ha közöttük jönne létre házassági kötelék, nevezetesen, ha az ő fia, a dauphin, venné el a nápolyi királyleányt. Lorenzo útján kívánja ez Ferranténak tudomására hozni s az ő véleményét és szándékát kipuhatolni, esetleg a leányának szánt hozomány tekintetében is, habár ő nagyobb súlyt helyez a nápolyi király tartós barátságára és szövetségére, mint a hozomány összegére. Ez a barátság és szövetség ugyanis, a mint védelműl szolgálna Ferranténak az Anjouk ellenében, — kiket ő, Lajos is hűtleneknek ismer, — ép úgy megerősítené a francia királyt ellenségeivel, különösen az aragoniai királylyal szemben; szóval: egyiköknek barátjai és ellenségei a másiknak is barátjaivá és ellenségeivé válnának. Kéri Lorenzót, járjon el ebben az ügyben s értesítse őt a tapasztaltakról, hogy majd a kifelendőkhöz képest követeket küldhessen a további tárgyalások végett; a firenzei megbízottakat azonban utasíttatni kéri, hogy erről az ügyről csak vele magával tárgyaljanak s belőle el ne áruljanak semmit még a király vérbeli rokonai előtt sem.

A francia király elsőszülött fia, kit ilyenképen Beatrixszal összeházasítani kívánt, tudvalevőleg Károly volt, az akkor csak hároméves — tehát Beatrixnál tizenhárom évvel ifjabb — trónörökös, ugyanaz, ki utóbb mint VIII. Károly, olaszországi hadjáratával halálos csapást mért az Aragoniaiak uralkodó házára. XI. Lajos ajánlatával elárulta, hogy jól ismeri a nápolyi király sebezhető oldalait; tudta, hogy a trónkövetelő Anjouktól s azok francia hátvédjétől fél, és tudta, hogy meg nem szűnt nehezíteni nagybátyjára az aragoniai királyra, ki az ő nápolyi uralmának törvényességét még mindig vonakodott elismerni.

A még a tervezett savoyai házasságénál is kedvezőtlenebb

Beatrixra gondolt, azt kétségtelenné teszi az, hogy az igazi «*filia primogenita*», Eleonóra akkor már egy hónapja neje

volt Estei Ercolénak és hogy a savoyai házassági terv megdöntéséről van szó.

korviszony bizonyára nem volt az egyedüli, sőt nem is volt kifejezetten szereplő szempont a Ferrante állásfoglalásánál, melyet augusztus 9-ikéről Lorenzo de' Medicihez intézett leveléből ismerünk meg.¹ A politikában egyébként oly cynikus királynak ezúttal kétségkívül érdekében állott szigorúan becsületesnek és lovagiasnak tűnni föl. Válasza az ajánlatra udvarias, de határozottan elutasító volt; méltányolja — úgymond — az érveket, melyeket Lorenzo a hatalmas francia királlyal való házassági összeköttetés mellett fölhozott, de az ajánlat föltételei őt becsületében érintenék; szövetségeket kellene megszegnie, hogy a följánlott előnyös rokonságba lépjen, s ezt becsülete nem engedi! Inkább meghal, mintsem hogy nagybátyján az aragon királyon hűtlenséget kövessen el; inkább lépjen Lajos is baráti viszonyba vele. Az Anjoukkal ám bánjunk el a király érdemök

26. XI. LAJOS FRANCZIA KIRÁLY ÉREMKÉPE.
(Franc. Laurantától.)

szerint, de Merész Károly burgundi fejedelem — ki ellen Lajos ádaz háborút folytat, — neki szövetségese, barátja, vele szakítania lehetetlen, a francia királynak kellene kibékülnie vele, ha Nápoly szövetségére törekszik. Előtte a hűség és becsület első! azt elébe helyezi minden előnynek, haszonnak, annak birodalmát, életét kész föláldozni. Am szüntesse meg Lajos ellenséges viszonyát a spanyol királysággal s a burgundi herczeggel, fordítsa fegyvereit a hitetlen török ellen s akkor nemcsak rokonságát és szövetségét keresné, de mindenben szolgálatára állana. Ismételve, hogy tisztességesebb föltételek mellett a házassági

¹ Desjardins-Canestrininél, I. 163—165. l.

ajánlatot szívesen fogadná el, Lorenzónak köszönetet mond jóakarataért s őt szeretetéről és szolgálatkészségéről biztosítja.

Hogy e visszautasítás titkos okai között nem szerepelt-e egy meg nem nevezett más jelöltre, a magyar királyra való tekintet, — kivel való házassági összeköttetés iránt — mint látni fogjuk, — már előbb indultak tárgyalások? azt nehéz volna eldönteni. Vannak egyébiránt nyomai annak, hogy e visszautasítás ellenére a házassági tervet Lajos és Ferrante titkon tovább tárgyalták egymás között;¹ a dologból azonban tudvalevőleg semmisem lett s valószínű a föltevés, hogy a képmutatás két nagy mestere versengő játékot folytatott egymással, mintegy próbára tévén kölcsönösen hiszékenységöket s e mellett játékszerűl a Beatrix személye szolgált.²

De csakhamar megszakadt a savoyai házassági terv fonala is; Ferranténak a későbbi fejleményekkel szemben nem állhatott érdekében addig várni második leánya kiházásításával, míg a savoyai herczeg³ házasságra alkalmas kort ér el.

Eleonóra távoztával a Beatrix udvartartását egyelőre mint hajadonét rendezték be Nápolyban, 1473 nyarán. Ez időtől fogva fordul elő a Cedole di Tesoreriában állandó rovat gyanánt a herczegnő háztartásának költsége: «la spesa della casa della ill. Donna Beatrice,»⁴ egyúttal azonban folytonos utalványozások a háztartás felszerelésére: pohárszék, mosdómedenczék, karosgyertyatartók, evőszerek, ládák, ágyneműek, kápolnadisz, lószerszám és nyergek, konyhaeszközök, virágok beszerzésére s e mellett mindig még ruházatok és ékszerek külön adományozásával is találkozunk. Ezer ducatóban volt Beatrix évi háztartási kiadása megállapítva;⁵ ez nem soknak látszik, de ezen mindig túlmenő utalványozások történnek különösen öltözeti és

¹ H. Francois Delaborde: *L'Expédition de Charles VIII. en Italie*, Paris, 1888. 97. l. B. Buser: *Die Beziehungen der Mediceer zu Frankreich*, Leipzig 1879. 162—166. l.

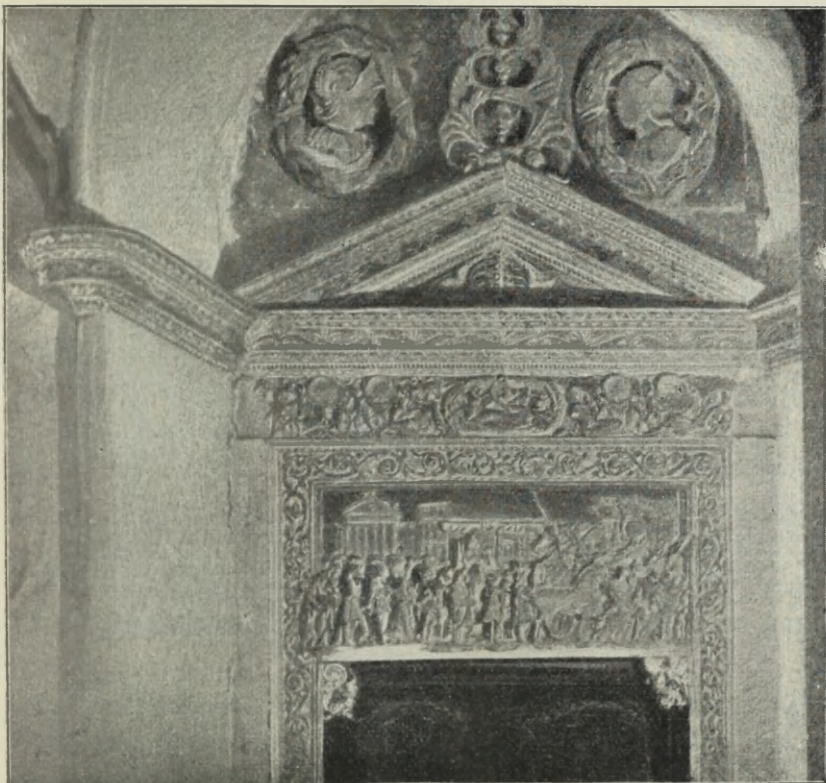
² Reumont Lor. d. Medici 1. 323. l. Delaborde előbb id. helyen.

³ A herczeg már 1482-ben, 17 éves korában meghalt.

⁴ Először 1473 július 6-ikán. (Cedole, Vol. LXIII. fol. 148.)

⁵ Cedole d. T. Ar. Vol. LXIII. fol. 329.

piperetárgyakra, és roppant személyzetének fizetései is külön szerepelnek. Hogy mekkora személyzettel rendelkezett, azt az 1474-iki számadások részleteiből tudjuk: udvarnagya Lucido di

27. A NÁPOLYI CASTELLO NUOVO NAGYTERMÉNEK AJTÓOROMZATA. (Domenico Gajini műve.)

Sangro volt, még mellette van tanítója, Antonio de Sarcellis, orvosa messer Christofano Dartaldo, orvostanár a nápolyi egyetemen, számadó titkára Bartolommeo Loret;¹ van főszakácsa, bevásárlója, pinczemestere, étektálalója, szobamestere,² sütőmestere, kapusa, szakácsa, istálló mestere, kuktája, pohár-

¹ A Loret család már I. Alfonso udvari emberei között szerepel, l. *Filangieri* id. m. VI. 72. l.

² „Maestro di sala,” főkomornyik-féle lehetett.

noka, két mosónéja, egy öszvérhajcsára és még ezeken kívül egy sereg szolgálata szerint meg nem jelölt cselédje;¹ udvarhölgyei számáról nincs értesülésünk, csak annak van nyoma, hogy számukra nyergeket rendelnek meg;² a hercegnő lovai számára az 1474. év folyamában 573 tomola zabot szolgáltatott ki.³

És ilyen, szükségesnek valóban nem mondható ellátás mellett Beatrixnak már 17 éves korában adósságai vannak; az udvari pénztár kénytelen ismételve nagyobb összegeket is folyósítani a hercegnő tartozásai, sőt «régi adósságai» törlesztésére; egy év alatt 2128 ducatóra megy, tehát a megszabott évi átalányt több mint kétszeresen meghaladja az, a mit ily czímen fordítanak a hercegnő kiadásaira.⁴ Nyilvánvaló tehát, hogy Beatrix nem tudott bánni a pénzzel s igen korán szokott hozzá a könnyű költekezéshez, sőt az adósságcsináláshoz, a minek későbbi életében oly sok jelével találkozunk; habár föltételezhető, hogy korán történt önállósítása sokaknak nyújtott alkalmat arra, hogy tapasztalatlanságával, s talán jó szívével is visszaéljenek. A tékozlási hajlam nála némileg öröklött hiba is volt; nagyatyjáról, Alfonsóról mondták, hogy neki Nápolyban egy napra ezer arany, Nápolyon kívül 1500 kellett; atyja, Ferrante, különösen lovak tartásában és ajándékozásában volt pazar; állítólag egy barátjának összesen 300 lovat ajándékozott,⁵ s lótartásra évi 7500 aranyat fordított.⁶ Testvérbátyja, Alfonso is fényűző volt és nagy adósságba merült.⁷ Hogy a nápolyi udvarnál a nők adósságcsinálása nem volt szokatlan dolog, mutatja a trónörökös nejének, Ippolita hercegnének példája, ki 1474-ben Lorenzo de'

¹ Valamennyi névszerint elősorolva a *Cedole* LXVI. kötetéb. 165. fol.

² *Cedole* Vol. LXIII. fol. 321.

³ A *Cedole* LXV. számú külön kötete, a mely a kiszolgáltató gabonaneműekről s egyéb terményekről szól, 266–306. tétel-szám. A «tomola» valamivel több mint egy fél hectoliternek felel meg.

⁴ U. ott Vol. LXVI. fol.: 239., 322., 392., 431., 515., 537., 550.

⁵ *Nunziante* id. m. Arch. Stor. xvii.

300. l. *Bast. Biancardi* id. m. 358. l. Ferrante gyakori ló-ajándékozásai a *Codice Aragonese*-ben foglalt levelekből is kitűnnek; Lorenzo de' Medici is tőle ajándékba kapott paripán jelent meg 1467-ben egy firenzei ünnepélyen. (*Paul Müller Walde: Leonardo da Vinci*, 57. l.)

⁶ *Passero* id. m. függelékében 340. l.

⁷ Lásd erre nézve: *Tom. Persico: Diom. Carafa* 92–94. l.

Medicítől kért kölcsön «női becsületszóra»¹ 2000 aranyat, pontos fizetést ígérve s ékszereket ajánlva föl zálogul.

Egyébiránt a fényűzés, melynek kétségkívül Beatrix is már leánykorában nekiadta magát, bizonyos tekintetben együttjárt a talán Európaszerte legfényűzőbbnek elismert nápolyi királyi udvar szokásaival, életmódjával, az olasz renaissanceot jellemző öndicsőítés és életélvezet ösztönével, gyönyörködésével az embert

28. LAKOMA OLASZ KIRÁLYI HÁZBAN A XVI. SZÁZAD ELEJÉN.

környező színekben és formákban s mindenben művészierre, tehát választékosra való törekvésével. Nápolyban különösen az egész nemesi osztály hajlandósággal bírt a pompakifejtésre ruhában és házi berendezésben, s így annál inkább követelték ezt meg a legmagasabb rangúaktól; a kifejlett selyempipar lehetővé tette, hogy ügyszólván minden ember selyemben járjon,² s ezért becsesebb bársony- és brokátszövetek és nagyobb ékszer-s egyéb dísz által lehetett csak egyeseknek kiválniok. A kor-

¹ «A fede de leale Madama», *Reumont*: *Lor. d. Med.* I. 310. l.

² *G. Weber: Allgemeine Weltgeschichte*; IX. köt. 710. l. *Reumont* Carafa v. Mad. II. 45. l. A nápolyi ruházatkodás fényűző

voltát mutatja az is, hogy bizonyos arany-szövetű női öltönyt «veste d'oro secondo il costume napoletano»-nak nevezték. (*Olivi* id. m. 32. l.)

társak épen Nápolyban legtöbbet panaszkodtak a divat gyors változásai s az idegen, különösen francia és az Aragoniaiakkal együtt jött spanyol divatok behatolása miatt.¹ Tekintve azt, hogy a tizenötödik században, sőt később is, még általános szokás volt a drágább szövetből készült, gazdagabban ékesített ruhadaraboknak ép úgy mint az ékszereknek nemzedékről nemzedékre való átöröklítése,² csakugyan föltűnőnek kell találnunk a többnyire fényes kiállítású új meg új ruhaneműeknek azt a sűrű megrendelését, melylyel a nápolyi királyi ház pénztári naplójában Eleonóra és Beatrix szükségleteinél találkozunk. Az idegen, különösen a francia divat térfoglalásának nyomát találhatjuk itt is; gyakran fordulnak elő a ruha szöveténél vagy szabásánál francia eredetre vagy modorra való utalások.³ Végre az öltözkedés fényűzésének egyik indító oka volt akkor, különösen udvaroknál, a gyászok különböző neme, s annak az egész személyzetre s a mindig gazdag paripadíszre való kiterjesztése is; a legmélyebb fekete gyászon kívül hordtak némely esetben barna, sőt sötétkék gyászt is, s a gyász részben a ruha szabására is kihatott;⁴ elképzelhető, mekkora költséggel járt egy magas állású egyéniségnek egész «famigliájával», vagyis gyakran több százra menő háznépével megfelelő gyászruhában való megjelenése,⁵ s a hátaslovak csótárainak, takaróinak, farmatringjainak a gyász követelményei szerinti cserélgetése.⁶

¹ J. Burckhardt id. m. II. köt. 98. l.

² Ben. Croce: Isab. del Balzo, 17. l.

³ Cedole Vol. II. fol. 346. és Vol. XLVII. fol. 434. Lásd ezenkívül Ben. Croce fentebb idézett művét is az 59. lapon. Riccardo Bevere adattárát (Vestimenti e gioielli in uso nelle province Napoletane dal XII al XVI secolo) az Arch. Stor. Napol. XXII. köt. 317. lapján, és Giulio de Montemayor cikkét (La Piazza della Sellaria) a Nap. Nobil. V. köt. 21. s köv. lapján. A francia szabás főképp a függő ujjak bőségében s az oly hosszú ruhában nyilvánult, mely övön alul szétnyílt s láttatta a szoknyát.

⁴ Barna gyászruhára nézve l: Pasqu.

Villari: Storia di Savonarola I. 382. l. sötétkékre nézve: Cedole Vol. XLIV. fol. 179. sötét szövet mint gyász u. ott Vol. XLVII. fol. 445. A francia királyi udvar különböző gyászöltözékeire nézve l. Paul Lacroix: Vie militaire et religieuse au moyen age et à l'époque de la renaissance, Paris, 1877. 548—554. l.

⁵ Alfonso calabriai herceg az 1490-ben Mátyás halála alkalmából Nápolyban rendezett gyászünnepélyen 300 feketébe öltözött kísérvél jelent meg. (Leostello Efemeridi etc. a Filangieri «Documenti»-je I. köt. 156., 326. és 428. l.)

⁶ Példa rá: Cedole Vol. XLVII. fol. 294.

Általán az öltözködés alkalomszerűsége nagy áldozatokat követelt; gyakran külön öltözéket készítettek csak egy-egy vadászat céljára; mert a vadászatok különben is nagy és mondhatjuk fontos szerepet vittek a nápolyiak s főkép a nápolyi udvar életében, és adataink vannak rá, hogy Beatrix nővérével együtt már tizenegy éves korában vett részt, még pedig «mandolavirág szín» lovaglóruhában az Astroniban rendezett udvari vadászatban.¹

Ezekről a gyakran ismétlődő astronii udvari vadászatokról élénk képet festett a xvi. század végén Summonte, leírván egyet, melyet még I. Alfonso rendezett vendége, III. Fridrik német császár tiszteletére, ezen a «szépségre nézve egész Olaszországban páratlan helyen».²

Astroni most is királyi vadász kastély, Bagnoli és Solfatara fölött fekszik, a flegrai mezők és az egykori Lago d' Agnano közelében, egy kihamvadt kráterben, melynek lejtőit abban az időben gyönyörű dús forrásokkal bővelkedő erdő borította, egészen vadaskertté alakítva, s gondosan őrizve. Vadászat alkalmával több ezer hajtó vette körül a katlanszerű erdő felső karimáját s hajtotta le nagy zajjal az agyaras és agancsos vadat a kráterfenékből alakult lapályra, a hol a király vadászai vártak rájuk falkáikkal, lándzsáikkal és vadász késeikkel s az erdőt szegélyező sátrakból mint páholyokból néző udvarbeliek és temérdek nép szemeláttára ment végbe az üzött vad leöldöklése.

Az ily vadászatoknál a nőkre természetesen inkább csak szemlélő szerep várt; de azért szerették nemcsak a végjelenet véres látványát, hanem mindazt, a mi a vadászattal együtt járt: a lovaglást, a társaságban, udvarlások közt eltöltött estéket, a hosszabb vadász kirándulások pihenő-napjait, a falusias fesztelen életet, a reggel üde uráinak a szabadban való élvezését, a városi s még inkább az udvari élet terhes repraesentatív kötelességei-

¹ U. ott fol. 241.

del Pezzo id. cikkei a Nap. Nob. vi. évf.

² *Summonte* id. m. III. 132—135. l. Nic.

119. és köv. s 151. és köv. lapjain.

től való menekülést.¹ Ezért a renaissance női mindenütt, de különösen Olaszországban szenvedélylyel hódoltak Dianának, Ercole Strozzi Lucrezia Borgiának ajánlotta a «Vadászat»-ról nevezett költeményét,² a vadászat szeretetében kellett fölnevelkedniök, különösen ama nápolyi királyleánynak, kinek már nagyatyja érmet veretett a maga merész vadászkalandjai emlékére,³ s kinek atyja mint korának egyik legszenvedélyesebb vadász volt ismeretes.

Ferrante a vadászatot, melyet az olasz renaissance általán a legelőkelőbb kedvtelésnek ismert el,⁴ úgy tekintette és kezelte mint elsőrendű államügyet. Mikor követének Milanóba fontos utasításokat küld, rátér vadászataira is, elmondja a legutóbbinak fényes eredményét, hirt kér az ottaniakról, meghagyja követének, hogy a közlöttekről tegyen jelentést Galeazzo Maria milanói herczegnek, kivel mint híres és szenvedélyes vadász-ebtenyészttel is szoros viszonyban állott.⁵ Még behatóbban tárgyalja a vadászebek dolgát s a koronkint ebeikkel rendezett versenyeket a modenai herczeggel való levelezése; ezek a classikus latinsággal — valószínűleg a saját személyére nézve is nagy vadász Pontano tollával — írt diplomatiái jegyzékek oly emelkedett hangon szólnak a vadászebek nemes fajbeli tulajdonairól, mintha a két fejedelem egymás seregeinek harczkészségét dicsőítené.⁶

Beatrixnak úgy mint a középkor és a renaissance többi vadászatkedvelő hölgyeinek legsajátabb személyes sportja nem is lehetett más mint a szárnyas vadakra sólyommal való vadászat. Hiszen mint magyar királyné is kitanított vadászsólymokat kért sógorától Ercole herczegtől, mert olasz módra kívánt vadászni.⁷ Ezt, a vadászat legrégebbi nemei közé tartozó, a

¹ *R. de Maulde la Clavière: Les Femmes de la Renaissance*, (Paris, 1904.) 345—346. l.

² *U. ott* 339. l.

³ Lásd az éremnek, mely egy vadkant ölö vadászt ábrázol I. Alfonsóra mint «venator intrepidus»-ra vonatkozó felirással, képét és leírását Aloiss Heyss: *Les médailles de la Renaissance* című műve Nic. Pisano-ról czimz. füzetében.

⁴ Castiglione Libro del Cortegiano-jában (I. 37. l.) mondja: «la caccia... ha una certa similitudine di guerra, ed è veramente piacer di gran Signori, e conveniente ad uom di corte.»

⁵ *Codice Arag.* I. 6—7. l.

⁶ *U. ott* 85—86. l.

⁷ *Magyar Diplomacziái emlékek Mátyás kir. korából*, Budapest, 1877. III. 378. l.

khorsabadi reliefek tanúsága szerint már Ninivehben és Babylonban gyakorolt, s nemcsak az araboknál, hanem Angliában és Németország némely helyén még ma is divatozó sportot¹ abban az időben Nápolyban az előkelő világnak kiválóan repraesentativ kedvteléseül tekintették, a mit az is bizonyít, hogy sok xiv. és xv. századbéli síremlék a benne nyugvókat vagy hozzátartozóikat — férfiakat és nőket egyaránt — vadászsólymaikkal kezükön tünteti föl, s hogy az Ippolita Sforza nápolyi trónörökösnő életrajzírója külön főlemlítendőnek tartotta, mennyi tájékozottsággal tudott a hercegnő vadászsólymokról beszélgetni.² Nápolynak e tekintetben kiváltságos helyet biztosított Sicilia közelsége, melynek bérceiből kerültek ki a legjobb sólyomfajok; onnan szerezte Ferrante is sólymait, kinek ügyes sólyomidomítóit a milánói herceg s Lorenzo de' Medici is igénybe vette³ s ki 1475-iki római látogatása alkalmával még oda is annyi sólymárt és sólymot vitt magával, hogy állítólag egyidőre mind elpusztultak a baglyok Rómában.⁴ A sólyommal való vadászat, melynek idomító része voltaképen a legkegyetlenebb állatkínzásnak mondható,⁵ magának a vadászat cselekményének külső megjelenésében, különösen nőknél, mint a biztos lovaglás, bátor s a mellett kecses mozgás próbája, mindenesetre a legnetsze-
tősebb s legfestőibb kedvtelések közé volt sorolható, s hogy a Beatrix kor- és honfitársainál mily becsben állott, arra világot vet az is, hogy Lorenzo de' Medici költeményt szentelt sólyomvadászati élményei leírásának.⁶

¹ Lásd a Duke of Beaufort szerkesztésében megjelenő *Badminton Library of sports and passtimes* (London, Longmans etc. 1892.) *Coursing and falconry* című kötetében a 217. s köv. lapokat.

² *Sabadino* id. m. 345. l.

³ *Codice Aragonese* I. 373., 406. és 413. l. *Reumont* Lor. d. Medici I. 346. l. Ferranténak egy kedvelt sólymármestere Jacovaccio d'Alessandro a Pietro martire templomban kapott előkelő síremléket. (*Cosenza* id. czikke a Nap. Nob. IX. köt. 116. lapján.)

⁴ *Infessura* id. m. (Muratori Scriptores

III. 2.) 1144. l. *Notar acomo* (id. m. 129. l.) «circha tricento falconerit» emlit.

⁵ A sólymokat, mint természetből különösen vad s az embertől idegenkedő állatokat, napokon át éheztetve és virrasztásra kényszerítve gyöngítik s szelidítik meg, míg a vadásznak való engedelmességre szoktatják. Lásd: *Dr. G. L. Hartig: Lexikon für Jäger u. Jagdfreunde*, (Berlin, 1861.) 15–17., 74., 164–166. l; továbbá a *Badminton Library* id. kötetéb. 226–232. l.

⁶ «La caccia col falcone.» (*Poesie di Lorenzo de' Medici*, Firenze, 1859. 278. l.)

Valószínű, hogy a szerencsejáték is nagy szerepet vitt egy királyi udvarnál, a mely abban a Nápolyban székel, a hol a szerencsejátékok adója vagy inkább bírsága I. Alfonso óta a mindenütt pénzt hajhászó királyok fontos jövedelmi forrásául szolgált.¹ Már az Anjou-ház nőtagjai mint szenvedélyes szerencsejátékosok voltak ismeretesek; hogy Beatrix mennyire hódolt e kedvtelésnek, s nem volt-e esetleg ez egyik oka adóságainak? az biztosan meg nem állapítható; egyetlen rá vonatkozó adatunk oly játékkártya beszerzéséről szól, a melynek használata a rendőrileg nem tiltott mulatságok közé tartozott.²

Azonban a nemesebb szellemi szórakozások is buzgó pártfogókra találtak az Aragoniai ház tagjaiban, így nevezetesen a tréfás vagy komoly színelőadások és a zene is. A színelőadásoknál nem szabad szem elől tévesztenünk, hogy azoknak nagy része vallásos céloknak is szolgált; ilyen «ludi sacri», vagy «sacre rappresentazioni», különösen nagypénteken a Beatrix leánykorában is sűrűn fordultak elő, s teljesen színpadias kiállításukkal, díszleteikkel, álarczos és jelmezes alakjaikkal nemcsak előadó-, de képzőművészeket és mesterembereket is foglalkoztattak.³ Ezekhez legközelebb állottak a «farse allegoriche», a különböző örvendetesen, ünnepélyes alkalmaknál szintén nagy fölszereléssel rendezett, szavalatokból, párbeszédéből, sőt egész jelenetekből álló s rendesen az ünnepeltnek dicsőítésére szolgáló alkalmi előadások. Egészen a színművészet körébe tartoztak a «Spettacoli drammatici», melyeknek változatos kifejlődése Nápolyban egyenesen az Aragoniaiaknak köszönhető, mert úgy a Cas-

¹ *Giuseppe Ceci: Il giuoco a Napoli durante il medioevo*, (Arch. Stor. Napol. XXI. 290–310. l.) *Vesp. Bisticci* (id. m. 58. l.) szerint I. Alfonso fiatal korában szintén kártyás volt s aztán fogadalomképen hagyta abba a játékot.

² A *Cedole d. T. Ar.* Vol. LXVI. 208. lapján megrendelés olvasható Beatrix részére egy játék kártyára: (az eredeti

catalán nyelven) «hun joch de cartes: dit trihumfes»; a «Trionfi» kártyajátékra nézve — melynek rajzai valószínűleg a Petrarca akkor közismeretes «Trionfi»-iből voltak véve, — lásd szintén *Ceci* fentebb id. tanulmányát.

³ *Benedetto Croce: I Teatri di Napoli, Secolo xv–xviii.* (Arch. Stor. Napol. XIV. köt. 556. s köv. l.)

telnuovóban Ferrante, mint a Castel Capuanóban a trónörökös Alfonso herczeg gyakran rendeztetett nagyobb ünnepi összejöveteleknél, sőt koronkint — különösen az utóbbi — csak a saját szórakoztatására is, többnyire magának a szerzőnek közreműködésével ily szellemesen mulattató előadásokat. Ezeket mindenesetre magasabb színvonalon állóknak tekinthetjük az akkortájt Nápolyban is kedvelt «buffoni» vagyis udvari bolondok neveltető mókáinál.¹

Az ily előadások kétségkívül többnyire zenével is voltak összekötve, a mint általán a nápolyi királyi ház nagy zenekedvelőként volt ismeretes és zenészei jó hírben állottak. Hogy Beatrix már leánykorában is kedvelte a zenét, azt abból is következtethetjük, hogy az udvar flamand származású zenészeinek főnöke, a híres Giovanni Tinctor, ki később valószínűleg a Beatrix udvarához került,² 1474-ben Nápolyban nyomtatás alá is került művét, a «Diffinitorium musicae»-t Beatrix herczegnőnek ajánlotta.³

És az ily előadások lehettek egyúttal legkedveltebb és legalkalmasabb közvetítői az irodalom behatolásának Nápoly legmagasabb köreibe. Már I. Alfonso ideje óta Nápoly — főkép a királyi udvar pártfogása által — egyikévé lett az olasz renaissance irodalmi középpontjainak. Az a két író, a ki Ferrante és utódai idejében különösen rászolgált az udvari költő nevére: Jacopo Sannazaro és Chariteo — igazi nevén Benedetto Gareth, — a Beatrix leánykorában még nem szerepelhetett. De teljes mértékben élvezte még Alfonso uralkodása óta az udvar kegyeit az öreg Antonio Beccadelli, ki, mint közönségesen Panormita néven ismeretes szerzője a hirhedt és zsinatilag elégetett Hermaphroditusnak, talán legszemérmetlenebb képviselője volt a renaissance irodalmi ledérségének; ez azonban nem szolgált akadályául annak, hogy kellő megtérés után első szervezője legyen a később

¹ *U.-ott*, úgyszintén, *Leostello*: *Effemeri* (id. köt.) 251. és 322. l.

helyén, a III. könyv 4. fejezetében fejtem ki.

² Erre vonatkozó föltevésemet a maga

³ *Ben. Croce* most id. m. a 577. l.

Pontanóról nevezett nápolyi akadémiának s hogy köztisztéletnek örvendő végezze napjait nápolyi tengerparti kéjlakában.¹

Maga Pontano — kivel mint államférfiúval már megismertünk, s kit némely történetíró a trónörökös, Alfonso októjaként is tüntet föl,² — az udvarnál s Nápoly hölgyvilágában aligha keltett visszhangot a középkori csillagászatot hexametekbe foglaló «Uránia»-jával és erkölcsbölcséleti értekezéseivel. Nagyobb érdeklődésre számíthatott ott az akkori nápolyi életet bámulatos élénkséggel és sok gúnnyal is festő párbeszédeivel s izzóan érzékies és színdús, Partenope városa környékének minden báját ábrándos alakokban megszemélyesítő latin lyrai dalaival.³

Pontano mellett egy szellemes novellaírója volt ama korban Nápolynak, kinek munkái elárulják otthonosságát az udvari körökben s a ki mint Juvenal és Boccaccio bevallott utánzója, elbeszéléseinek hangjában ép úgy mint tárgyaiban bizonyára eltalálta azt, a mit azok a körök olvasmányul kívántak. És jellemző ezeknek a köröknek nemcsak erkölcsére, hanem vallásosságuk őszinteségére is, hogy ez az író, salernói Masuccio, nem csak a legsikamlósabb történeteket tárgyzó, hanem azokba minduntalan a legcynikusabb módon vallásos fogalmakat vegyítő novellagyűjteményét⁴ Ippolita hercegnőnek, a trónörökös nejének, az egyes novellákat pedig külön-külön az uralkodóház egyes tagjainak ajánlotta. Szerzetesek csúfos szerelmi kalandjait tárgyzazzák azok, melyek a királynak és a trónörökösnek vannak ajánlva; nem kevésbé trágár az, melyet Federigo hercegnek s a még föl sem serdült Francescónak szánt; Giovanni hercegnél talán egyházi jellegét, Eleonóránál és Beatrixnál

¹ Symonds id. m. II. 254—258. l. *Girol. Tiraboschi: Storia della Letteratura Italiana*, Milano, 1834. xvi. 170—178. l.

² Guicciardini id. m. I. 182—183. l.

³ Symonds id. m. II. 465—468. l. *Pasqu. Villari: Machiavelli e i s. tempi* I. *Introduz.* 210—214. l. *Tiraboschi* id. m. IX. 1427 s. köv. l. Pontano már id. művein

kívül lásd *Joan. Joviani Pontani Carmina*, Firenze, 1902, két kötet; ezek közt egy Eleonóra hercegnő nászára írt Epithalamia (II. 412. l.).

⁴ Kiadva toscanai nyelven ily cím alatt: *Il Novellino di Masuccio Salernitano*, Genfben 1765.

hajadoni mivoltukat vette tekintetbe, midőn az ő nevökkel földíszített munkáinál mérsékelte ledér hajlamát, s számukra inkább érzékeny, szomorú történeteket írt.¹ Kevésbé valószínű, hogy a nápolyi udvarral személyes érintkezésben állott volna egy másik egykorú novellairó, a bolognai Giovanni Sabadino degli Arienti,² ki «Ginevera delle clare Donne» című gyűjteményében az Aragoniai ház nőtagjainak is életrajzait adta.³

Másnemű szellemi befolyás lehetett az, a melyet leánykoruk határáig úgy Eleonóra, mint Beatrixra az akkori Nápoly és a királyi udvar egy különösen tekintélyes és tulajdonképen íróként is jelentős alakja gyakorolt: Diomede Carafa, Maddaloni grófja.⁴

Egészen sajátos szerep az, melyet ez a nevezetes férfiú I. Alfonso és I. Ferrante királyok oldala mellett vitt. Mint Nápoly egyik legrégibb s legtekintélyesebb nemesi családjának sarja, kinek atyja, Antonio Malizia Carafa, az Alfonso behivatásánál vitt főszerepet,⁵ Diomede első föltünését hadi tetteinek köszönhetette. Mikor Alfonso 1442-ben Nápolyt elfoglalta, annak a kétszáz elszánt katonának, kik a vízvezetéken át először hatoltak be a városba, vezetését az akkor még fiatal Diomede Carafa századosra bízta;⁶ később ugyanőt egy portyázó csapattal Firenze vidékének nyugtalanítására küldte ki. Katonai jellegét Carafa mindvégig megtartotta s a calabriai herceget is ő képezte ki katonává; soká volt a Castello dell'Ovónak parancsnoka s az Eleonóra házassági szerződését az ország

¹ A Beatrixnak ajánlottnak előszava alázatoskodó s magasztaló hangon van írva; a novella maga két szerelmesről szól, kiket a sors elszakít egymástól; a férfi fogságba kerül, a nő férfiruhában keresésére indul s egyszer meg is menti, de mikor másodszor is foglyul esnek s a férfit megölik, a nő öngyilkossá lesz.

² *Tiraboschi* id. m. IX. 1293–1294. l.

³ Fennebb többször idéztük.

⁴ A XVII. században Magyarországon gyászos hírnévre szert tett Antonio Caraffa nem az itt szóbanforgó nemzet-

ségből való volt. *Tommaso Persico* (*Diomede Carafa, uomo di Stato e scrittore del sec. xv. Napoli 1899, 2. l.*) említi azt a mondát, a mely szerint a Carafák egy Magyarországon uralkodott orosz (!) fejedelmi családból származtak volna, a minek állítólag egyedüli alapjául czimeröknek a magyar czimerrel (talán a vízszintes pólyák miatt) való hasonlatossága szolgált volna.

⁵ *A. Reumont: Die Carafa v. Maddaloni* I. 194. s köv. l.

⁶ *Summonte* id. m. II. 650–651. l.

méltóságviselői közt mint «Miles Comes Magdaloni» írta alá.¹ De Ferrante király őt kezdettől fogva fontos polgári szolgálatokra is alkalmazta; számadó titkára lett, majd legbizalmasabb tanácsadója, házának minisztere, s kényes ügyekben kiküldöttje, ki «éjjel-nappal vele volt», a király szívének kulcsait bírta,² s időnkint pénzkölcsönökkel és áruba bocsátott koronajavak megvételével is segítségére volt a mindig pénz szűkében szenvedő Ferranténak, ki őt viszont kitüntetésekkel, Maddaloni grófságával és egybűbéri adományokkal halmozta el.³ Némely tör-

29. DIOMEDE CARAFA EMLÉKÉRME (I)
A BRESCIAI MŰZÉUMBAN.

ténetíró őt a király leányai oktatójának is mondja;⁴ ilyennek tulajdonképen nem volt tekinthető; ép oly kevésbé volt hivatásszerű paedagogus, mint hivatásszerű író, bár választékos műveltségére vall az antik és egykorú művészet iránti szeretete.⁵ De hogy a király gyermekeinek nevelésére — és pedig a leányokéra is — befolyást gyakorolt s előttük szinte atyáskodó tekintélyben állott, azt az a körül-

mény is tanúsítja, hogy Ferrante több gyermeke számára az életbe való kilépésekor vagy valamely fontos megbízatásakor Diomede Carafa a gyakorlati életbölcse és politikai

¹ *Olivi* id. m. 51. l.

² *Nunziante* id. m. Arch. Stor. Nap. xvii. 751. l. *T. Persico* id. m. 74. l. u.-ott (298. l.) egy adománylevelében a király azt mondja Diomedéről: «Nobiscum dies, nobiscum noctes, nobiscum itinere, nobiscum sub armis, algore et estu semper egit etc.»

³ Lásd a *nápolyi nagy levéltár* «Privilegii della Cancellaria Aragonesa» osztályában (Vol. 3 fol. 96.) levő 1486-iki okmányt.

⁴ *Nunziante* ismertetésében *Olivi* id. művéről: Arch. Stor. Nap. xii. köt. 473—484. l. A király adományleveiben Diomede minden érdemei elő vannak sorolva, de leányai nevelőjének sehol sem mondja őt

Ferrante; Carafa maga sem vallja magát annak Eleonórával és Beatrix-szal szemben, iratai ajánlásaiban. Eleonóra egy hozzá intézett levélben (előszóul szolgál Carafa Guarinótól fordított munkájához: «*De Regis et boni principis officio*», kiadva Nápolyban 1668.) azt mondja róla: «in patria iuvenilem aetatem meam erudire, et ad bonorum morum disciplinam te mihi Duce[m], Consiliatore[m]que et Rectorem proebere nunquam destiteris.»

⁵ *Reumont*, *Die Carafa* i. 206., 211. l. Diom. Carafa művelt izlésre valló palotája ma is látható Nápolyban a Via S. Biagio dei Librai és Vicolo S. Filippo e Giacomo szögletén.

ildom szabályait összefoglaló utasítást vagy emlékiratot készített. Ilyet írt Eleonórának férjhezmenetelekor, kiterjeszkedve benne a fejedelem összes kötelességeire; hadászati jellegűek azok, melyeket Alfonso calabriai herceg számára a Marca Anconába való elindulásakor s máskor is készített; Francesco hercegnek Magyarországra menetelekor és Federigo hercegnek franciaországi kiküldetése alkalmából szerkesztett emlékiratot, s írt egyet — mint látni fogjuk — a Beatrix saját fölkérésére az ő férjhezmenetelekor is, s utóbb a magyar királynét egy újabb könyve följajánlásával tisztelte meg. Mindezek a munkák az akkor még Nápolyban irodalmilag nagyon fejletlen olasz nyelven voltak eredetileg írva, de hogy jelentőségek nemcsak személyes vonatkozásaikban rejlett, azt legjobban bizonyítja az a tény, hogy közülök többet még a xv. vagy a következő századok folyamában lefordítottak latinra vagy átdolgoztak olasz irodalmi nyelven, s azok kétségtelenül hatással voltak a xvi. század olasz publicistáira.¹

30. DIOMEDE CARAFA EMLÉKÉRME, (II)
A BRESCIAI MÚZEUMBAN.

Minde műveiből Diomede Carafát úgy ismerjük meg, mint a gyakorlat emberét, kit tulajdonképen írói becsvágy nem vezet, ki nem hivatkozik a classikus ókor példáira, mint egy-

¹ Lásd mindezekre nézve: *Reumont* fentebb id. művének I. köt. 195 s köv. lapjait, továbbá *Benedetto Croce*: «*Memoriale a Beatrice d'Aragona Regina d'Ungheria, di Diom. Carafa Conte di Maddaloni*» (Napoli 1895.) 5—19. l. úgyszintén: *Cson-tosi János*: «*Diom. Carafa, de institutione vivendi, a parmai Corvin-Codexből*», (Bpest 1890. Magyar Könyvszemle és külön lenyomat.) Diom. Carafának még életében készült szép síremléke, Agnello del Fiore és Giovanni da Nola műve, ma is látható a nápolyi San-Domenico Maggiore-templomban; képét a II. könyv 2. fejezeténél hoz-

zuk. Lásd még: *Tom. Persico* id. művét, melyben az Eleonóra számára a fejedelem kötelességeiről írt s a hercegnő megbízásából Guarinótól latinra fordított emlékirat is közölve (külön kiadása előbb idézve) s a Francescóhoz intézett ismertette van. Carafának egy vénségében ismeretlen alkalomból írt emlékirata: «*Memoriale et recordo de quello have ad fare la mugliere per stare ad bene con suo marito etc.*» korlátolt számú példányokban nyomatott ki Nápolyban 1887-ben. — Diomede Carafa nagyatyja volt IV. Pál pápának.

korú, hivatásos íróársai, hanem inkább a szentírásból veszi — ott a hol kell, — idézeteit; ki nem oktató tekintélylyel, de őszintén hirdeti a jó erkölcs s józan élet szabályait és ítéli el a korában fölbujánzott fényűzést és elpuhultságot. Távol áll ugyan minden idealismustól, mint gyakorlati politikus ad tanácsokat, de sehol szembe nem száll a jog és igazság, a becsület és emberiesség követelményeivel s inkább a nép barátja, mint a nagyoké. Ilyenképen Carafa erkölcsi szempontból magasan fölötte áll ugyan a néhány évtizeddel később föllépett Macchiavellinek, de tanítása nincs összhangban annak a királynak a kormányzatával, a kihez annyi hűséggel ragaszkodott s kit mindig mestereként magasztalt.

Mint kora és nemzete irodalmával, úgy képzőművészetével is bizonyos összeköttetésbe hozták Beatrixot már leányévei.

A Gustave Dreyfus párisi műgyűjteményében van egy, az olasz Quattrocento félreismerhetetlen jellegét magán viselő mellszobor, melyet egykorú fölírása is: «Diva Beatrix Aragonia», a mi Beatrixunk képmásának mond; 16—17 éves leánykorában ábrázolja őt, nem különösen szép, vagy megnyerő vonásokkal, oly arczczal, melyben a még csak fejledező nőiség bizonyos, akkor valószínűleg divatszerű kényesség kifejezését ölti, de a mely valószínűként tünteti föl az idővel megtelő vonások szépülését, sőt a Beatrix asszonykori képmásain szembetűnő tokának kifejlődését is. E mellszobor szerzőjére nézve eddig bizonytalan-ság uralkodott.

A bécsi udvari múzeum őriz egy szintén azon kori színes márványmellszobrot,¹ melyre nézve kétségtelennek mondható, hogy az valamivel későbbi, fejlettebb kinézésében, élénkebb, megnyerőbb arczkifejezéssel szintén Aragoniai Beatrixot ábrázolja; a szerzője eddig ennek sem volt megállapítható.

A berlini, Fridrik császárról nevezett múzeumban pedig van egy kiválóan gondos és díszes kivitelű mellszobor, melyet a

¹ Czimkép gyanánt adjuk utánzatát.

múzeum igazgatósága egy nápolyi hercegisasszony képmásának s a Francesco Laurana művének ismert el.¹ Francesco Lauranáról tudva volt, hogy ő 1472–74 között a királyi udvar megbízásából Nápolyban dolgozott s ott többek között a Castel-Nuovo Szent Borbáláról nevezett kápolnájának kapuoromzatába faragott egy Szűz-Mária csoportot, mely ma is látható. Később honfitársunk, Fabriczy Kornél azt is kimutatta, hogy Laurana azonos azzal a Francesco Azzarával, kinek a Castel-Nuovo diadalkapuja szobrászi díszén való közreműködését a királyi udvar számadó-könyvei igazolják; hogy tehát e jeles szobrász személyében egy Zarába, vagy a Zára melletti Auranába (Laurana, Vrána, Zara Vecchia) való dalmatával van dolgunk.²

A művészettörténeti ismereteknek ez az állása lényeges és nevezetes gyarapodást ért el Wilhelm Rolfs egy újabban megjelent munkája által,³ melyben kiterjedt és alapos kutatások nyomán arra az eredményre jut, hogy nemcsak a most említett három mellszobor mind a Laurana műve s mind a három Beatrixot ábrázolja, de hogy ugyanattól a művésztől való a Louvre híres, eddig legtöbbször Desiderio da Settignano-nak tulajdonított⁴ «Ismeretlen»-je, mely szintén Beatrixszal azonos, s hogy a megnevezeteken kívül a palermói nemzeti múzeumban, az Andrée Eduardné párisi, a Stefano Bardini firenzei gyűjteményében,⁵ továbbá a berlini, aixi, chamberyi múzeumokban,⁶ valamint Bourges, Le-Puy-au Velay és Villeneuve múzeumaiban szintén bírnak Lauranától részint mellszobrokat, részint lárvaszerűen csak az arcot ábrázoló márványképmásokat, melyek egytől-egyig a mi Beatrixunkat ábrázolják, kit a nevezett mester kimutathatólag tizenháromszor tett képmásművészete tárgyává.⁷

Rolfs föltevését nemcsak a képmások legtöbbszörének szembe-

¹ A II. könyv 3. fejezeténél közöljük tényképmásolatát. Lásd erre nézve: *Wilhelm Bode: Die italienische Plastik*, Berlin, 1893, 142. l.

² *Fabriczy Kornél* id. m. 29–30. l. *Ben. Croce: Memoriale etc.* 26–27. l.

³ *«Franz Laurana»* Berlin, 1907.

⁴ *Marcel Reymond: La sculpture Florentine*, Florence 1899. II. 72–73. l.

⁵ Ezt a II. könyv 3. fejezeténél mutatjuk be.

⁶ Ezek is a II. könyv 3. fejezeténél találhatók.

⁷ *Rolfs* id. m. 347. és 400. l.

öltő hasonlatossága, hanem az a körülmény is támogatja, hogy Laurana nápolyi munkássága idejében Eleonóra már valószínűleg ott nem volt s egyébiránt az ő ismert éremképmásai nem is mutatnak semmi hasonlatosságot az itt szóbanforgókkal. Az azonban lehetséges, hogy e Beatrix-képmásoknak csak egy részét készítette Laurana a hercegnő leánykorában, Nápolyban s hogy azoknak némelyike, melyek fejlettebb, teltebb arczat mutatnak, — mint a két berlini, a firenzei, aixi és chambéryi — esetleg már házaselete első idejében, magyar földön keletkeztek, mely esetben Lauranát is a Mátyástól behívott olasz művészek közé kellene sorolnunk.¹

Míg ilyenképen a Beatrix leánykori egyéniségének külső megjelenését meglehetősen biztossággal tudjuk magunk elé állítani, lelkülete megismeréséhez leányéveinek gyér adataiból csak kevés oly vonást nyerhettünk, mely élénkebb helyi színeket vegyítene abba a sok magasztalásba, a mivel később a királyi arát vagy a hatalmas királynét udvaronczt költők és történetírók elhalmozták, kiterjesztve azt az ünnepeltnek előttük többnyire ismeretlen leánykorára is.

Az olasz renaissance, habár a leányoknak a férfiakéhoz sokban hasonló nevelést adott, azok egyéniségének érvényesülésére a míg leányok voltak, tulajdonképen ép oly kevés tért nyitott, mint az egész középkor. Beatrixnak például egyetlen leánykori levelét ismerjük, azt is abból az időből, mikor már, mint Mátyás menyasszonya, jogosítva érezte magát neve alá odatenni a magyar királynéi címet.² E levél, mely talán egyházi befolyás alatt keletkezett, talán attól a gondolattól volt sugalva, hogy írója új keletű méltóságát mindjárt fontos ügyben érvényesítse, a pápához van intézve s Beatrixot buzgó kérelmezőként tünteti föl egy, némi vakhittel vegyülő vallásos kegyeletből eredő törekvés érdekében. Arra kéri a pápát,

¹ *U.-ott* 349.

² Az 1475 július 30-ikáról Nápolyból keltezett s latinul írt levél eredetije a

velencei Szent-Márk-könyvtárban van (Class. x. Cod. clxxv. fol. 91.), másolata a Nemzeti Múzeum könyvtárában.

— támogatva atyja ez iránti előterjesztését, — hogy egy Bonaventura nevű kegyes életű és nagytudományú minorita barátot, ki már régebben meghalt, avatna a szentek sorába, s kérése támogatására fölhozza azt is, hogy a megboldogútnak valószínűleg Nápolyban vagy annak környékén őrzött holttestével csoda történt: míg egyéb részei elporladtak, nyelve, mely az isteni ígét oly győzelmes erővel hirdette, épen maradt. Nem tudjuk, volt-e eredménye Beatrix ezen első diplomáciai szereplésének? de a levél mindenesetre jellemző leánykori gondolkodására.

A mint a hízeltők későbbi magasztalásait Beatrix leánykori egyéniségének megítélésénél teljes értékű bizonyítéknak el nem fogadhatjuk, úgy viszont egyes, kétes hitelű, ismeretlen krónikásoknak, Nápoly akkori botránykrónikájából Beatrixra nézve is följegyzett kalandos állításait nem tekinthetjük történeti adatoknak.¹ Ily híresztelések legfőleg annak érthető jelei, hogy Beatrixnak, ki gyermekkorától óta nélkülözte az anyai vezetést s fölserdült kora óta még tapasztaltabb nővérének támaszát is, ki egy ledér szellemtől áthatott korban és városban, egy csillogó külszín alá súlyos bűnöket rejtő udvar körében túlkorán szerzett önállóságát tékozló és élvhajászó életre használta föl, leány-

¹ Hol *Silvio et Ascanio Corona*, hol *Fran.ESCO Confuorto* neve alatt szerepelnek különböző könyvtárakban a XVII. századból származó kézirati krónikák ily cím alatt: *La Verità svelata, Fatti tragici, Amorosí successi* in Napoli e altrove a Napolitani. Magában Nápolyban négy, csekély eltéréseket mutató példányról van tudomásom a nemzeti s egyéb könyvtárakban; értesülésem szerint a párisi *Bibliothèque Nationale* olasz kéziratát között is megtalálható. E följegyzések egyike Beatrixról szól s tehetségeinek, műveltségének és egyéb jeles tulajdonainak dicsérete után s pontosan és helyesen elsorolt egyéb életrajzi adatok közt elmondja, hogy ő leánykorában heves szerelemre gyulladt Don Ramiro Villaracuta nevű nemes apródja iránt; a föltűnő viselkedése által

ébresztett gyanu teljes igazolását találta abban a véres tényben, hogy Don Ramirót egy napon a hercegnő hálószobájában («e nel suo letto medesimo») kötéllel megfojtva találták. Ez állítólag 1475-ben történt, tehát akkori, a mikor Beatrix már Mátyás menyasszonya volt. Elképzelhető-e, hogy ennek az esetnek — ha az valóban megtörtént volna — hírének a következő évben Nápolyban járt sok magyar a hazába el nem vitte s az Magyarországon — hol Beatrixot később annyira gyűlölték — el nem terjedt volna? — Az efajta kéziratok csekély megbízhatóságát mutatja ki *Dom. Morellini* is «*La fonte di alcuni successi de' mss. Corona*» című cikkében, a Nap. Nobil. xiv. köt. 77. lapján.

erényét nem sikerült kortársai minden gyanujától is megmenteni.

Abban az időben, tudniillik az Eleonóra és Beatrix férjhezmenetele között letelt rövid három évben, kevés oly esemény történt, mely a most már egyedül maradt királyleány életének folyására emlékezetes hatással lett volna. Nővére, Eleonóra minden évben egy-egy gyermek születésének hírével lephette meg atyját és testvéreit; házassága első évében született legidősebb leánya Isabella, ki azután Gonzaga mantuai örgróf neijévé lett; a következő évben ismét egy leány, ki kétségkívül nagynénje tiszteletére a Beatrice nevet kapta a keresztségekben s Milano herczegéhez ment utóbb férjhez;¹ kevésbé a Beatrix házasságát megelőzőleg végre világra jött a várva várt fiú is, Alfonso trónörökös, kinek születését nagy örömnépélyek követték Ferrarában.² Közbe azonban Eleonóra még időt talált arra is, hogy férjével herczegségek másik székvárosában, Modenában látogatást tegyen, a hol szintén fényes fogadtatásban részesült.

Két más utazás talán még élénkebben foglalkoztatta a nápolyiak figyelmét akkortájt. 1474 októberében Don Federigo, a Beatrix testvérbátyja nagy kísérettel fölkerekedett Nápolyból, hogy Burgundba menjen leánynézőbe, egyúttal hermelinrendet vivén atyja szövetségesének, Merész Károly burgundi herczegnek.³ Útjában látogatást tett nővérénél is Ferrarában, úgyszintén Milanóban, valószínűleg politikai czélzattal, hogy meggyőztse Ferrara és Milano szövetségét Velenczével Nápoly kijátszásával, a miben nem volt sikere.⁴ Sikertelen maradt a

¹ *Litta* (Famiglie celebri, 15. füz. 5. táb.) azt mondja, Beatrice d'Este Nápolyban született 1475 június 29-ikén; ez tévedésnek látszik, mert sem a nápolyi, sem a ferrarai egykorú krónikákban — melyek pedig kisebb jelentőségű eseményeket is följegyeztek — nincs nyoma annak, hogy Eleonóra férjhezmenetele után s Beatrix otléte alatt Nápolyban tartózkodott, sőt ott gyermeket szült volna.

² *Muratori*: *Antichità Estensi* 233. l. *Diarium Ferrariense* 250. l.

³ *Notar Giacomo* id. m. 128. l. tévesen mondja, hogy Federigo nőül vette a burgundi herczegnőt; az ő első neje Anna savoyai herczegnő lett; l. *Caputo* id. m. 62. l. *Tummulillis* id. m. 211—212. l.

⁴ *Muratori* *Annali* id. köt. 114. l. *Antichità Estensi* 233. l.

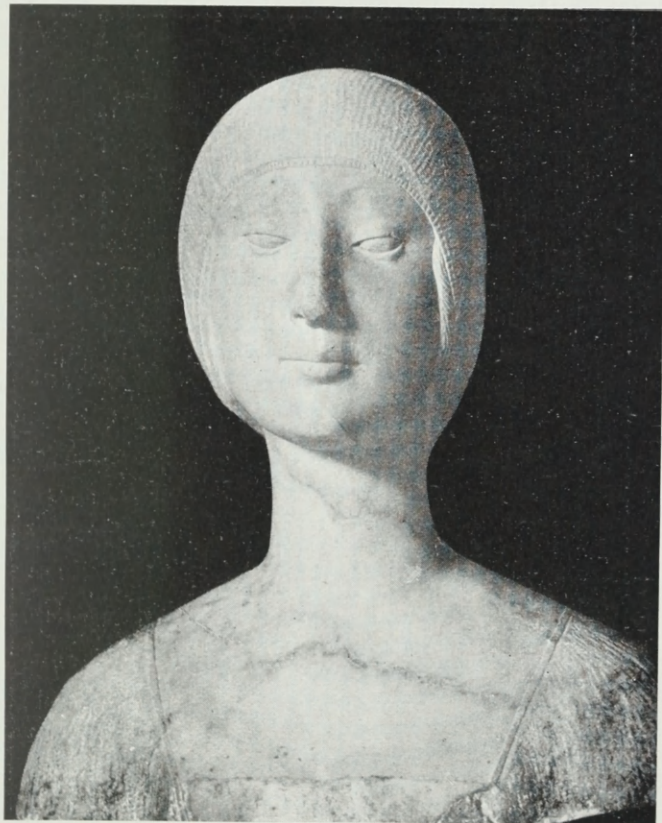
BEATRIX LEÁNYKORI MELLSZOBRA A PÁRIZSI DREYFUS-GYŰJTE-
MÉNYBEN.

(Fr. Laurana műve.) Fénykép után.

BEATRIX ALLÍTÓLAGOS MELLSZOBRA A PÁRIZSI LOUVREBAN
FR. LAURANÁTÓL.

(W. Rolfs, Fr. Laurana cz. művéből.)

BEATRIX ÁLLÍTÓLAGOS MELLSZOBRA A PALERMÓI MÚZEUMBAN
FRAN. LAURANÁTÓL.

(W. Rolf, Fr. Laurana cz. műéből.)

burgundi házasság terve is, noha abban ezidőtájt már Mátyás király is támogatta a nápolyiak törekvését.¹ A másik utat maga Ferrante király tette 1475 elején, hogy az akkor huszonöt évenként ismétlődő jubiláris esztendő alkalmából hódolatát mutassa be a pápának, kivel akkor kölcsönös kedveskedések és dús ajándékok között a Velence és Milano. szövetségével szemben való állásfoglalást s a törökök elleni hadviselést is megbeszélte. Ez a római útja Ferrantét az ott időző urbinói fejedelemmel is összehozta, valamint két későbbi pápával: Rodrigo Borgia és Giuliano Rovere bibornokokkal, kik a pápa megbízásából Terracinaig mentek eleje.²

Még ugyanazon év őszén egyszerre és súlyosan betegedtek meg a calabriai herczeg és a király; az utóbbit Carinolából kellett Nápolyba behozni, s állapota egy ideig oly aggasztó volt, hogy egészsége helyreállításáért közimák mondattak a templomokban; felgyógyulását Fra Giacomo della Marca szent életű szerzetes közbelépésének tulajdonították.³

E betegségökről Alfonso herczeg a nápolyi király magyarországi követének is hírt adott,⁴ mert akkor már Beatrix menyasszonya volt Mátyás királynak; bár a menyegző 1476 őszére maradt, az eljegyzés iránti tárgyalások egész 1474-ig nyúlnak vissza, sőt még régebbi előzményeikkel találkozunk.⁵

¹ *Fraknoi Vilmos*: Mátyás király. 244. l. *Joh. Gust. Droysen*: *Geschichte der Preussischen Politik*, Leipzig, 1868. II. 301. l.

² *Notar Giacomo* id. m. 128–129. l. *Passero* id. m. 30. l. *Tummulillis* id. m. 213–215. l. *Pastor* id. köt. 456–458. l.

³ *Passero* id. m. 30–31. l. *Tummulillis* id. m. 218. l. *Summonte* id. műv. III. köt. *Notar Giacomo* (131. l.) a király megbetegedését 1476 november 11-ikére teszi, míg Passero 1475 november 9-ikére; itt Not. Giacomo alighanem az évszámot tévesztette el, mert nem valószínű, hogy Ferrante két évben egymásután majdnem ugyanazon a napon betegedett volna meg, s 1475-iki betegségéről van levélbeli híradás is, holott az 1476-ikéről nincs.

⁴ *Mátyás korab. Dipl. Emlékek*, II. köt. 292–293. l.

⁵ *Vecchioni* többször idézett művében (54–56. l.) a Mátyás és Beatrix közötti házasságra vonatkozó megállapodás létrejöttét 1473-ra teszi Bonfinra való hivatkozással, ki annak Boroszlóban történt kihirdetését az 1473-iki események között s az Eleonóra férjhezmenetelet megelőzőleg mondja el; (Dec. IV. 149. l.) ez azonban csak egy kis pontatlanság a Bonfin elbeszélésének rendjében. A boroszlói kihirdetés tudvalevőleg 1474 októberben történt, nincs történeti nyoma annak, hogy 1473-ban a két király között e házasság ügyében már megállapodás létezett volna.

Az Aragoniai ház és a magyar király közötti házassági összeköttetés eszméje ugyanis régibb keletű volt. Kevéssel azután, hogy Mátyás 1464 tavaszán, első neje, Podjebrád Katalin korai halála által özvegygyé lett, Ferrante, látván az ő növekvő hatalmát s hírnevét, 1465 elején Velence közvetítésével följánlotta neki leánya kezét.¹ Ez a leány nem lehetett más mint Eleonóra, ki akkor 15 éves volt, míg Beatrix még alig 8 éves, éppen akkor jegyese a királylyal kibékült sessai herceg kis fiának, már koránál fogva sem látszhatott alkalmasnak arra, hogy az özvegy Mátyás az ő fölserdülését bevárja. Velence ismételve kifejezett készsége ellenére² az ajánlat nem látszott gyors eredményre vinni. Mátyás akkor valósággal központja volt majdnem az összes középeurópai udvarokra kiterjedő házassági combinatióknak, s a brandenburgi örgróf leányára és Ippolita Sforzára vonatkozó megíúsult tervezések után főleg a III. Fridrik német császár unokahúgával, a szász választófejedelem leányával kötendő frigy gondolata állott előtérben.³ De Mátyás tárgyalt a nápolyi királylyal is, követeik találkoztak Rómában, s az ügy állítólag a miatt szenvedett megszakítást, mert a leírások szerint a följánlott hercegnő nem volt szép, Mátyás pedig nagyon szépet kívánt.⁴ Ez a hírmondás, a mennyiben megbízhatónak tekinthető, egy bizonyítékkal több arra, hogy mindaddig Eleonóráról volt szó, ki képei szerint csakugyan kevésbé szép volt Beatrixnál.

Ha tehát a házassági tárgyalásokat a két udvar között három évvel később megújulni látjuk,⁵ ezt csak úgy értelmez-

¹ Velencei követutatisítás 1463 februárius 17-ikéről (velencei időszámítás szerint még 1464. év.) Joanno Aimo magyarországi követ részére. (*Velencei áll. lev. tár*, Senato, Secreta, Deliberazioni, reg. 22. c. 69. v.)

² Velencei tanácshatározat 1463 május 25-ikéről, *u. ott* c. 87.

³ *Fraknoi*, Mátyás kir. 155–157. l. Gerardo Colli követjelentése Velenczéből Milanóba 1465 novb. 5-ikéről. (*Milanói áll. lev. tár* Pot. Est. Venezia.

⁴ Gerardo Colli követjel. Velenczéből

Milanóba 1465 novb. 21-ikéről (*Milanói áll. lev. tár*, Pot. Est. Ven.)

⁵ Ezt következteti Fraknoi abból, hogy Mátyás 1468 szept. 15-ikéről Ferrantehoz int. levelében az ennek követe által előadott mindkét ügyre nézve («coram nobis duo principaliter proposuit», Fraknoi föltevése szerint szövetséget és házasságot) hajlandóságát és készségét nyilvánította. *Fraknoi: Mátyás Kir. Magyar Diplomatai*, Budapest 1900. (a «Századok»-ban is 1898. évf.) 82. l. és Mátyás kir. levelei 1. 235–236. l.

hetjük, hogy időközben az ajánlatba hozott személy változott, s az Eleonóra helyére Beatrix lépett. Ő ugyan még mindig csak tizenegy éves volt ekkor, de szerencséjére a Mátyás házassági tervei részint külső, részint belső befolyások következtében, részint a Mátyás saját szándékának változása miatt egytől-egyig meghíúsultak, így az említetteken kívül az is, mely a német császár saját leányára, az is, — és ehhez látszott Mátyás legszívósabban ragaszkodni, -- mely a lengyel királyleányra vonatkozott,¹ s ezzel évek teltek el, épen a Beatrix fölserdülésének éveit.

Időközben a nápolyi és magyar diplomacziái érintkezések nem voltak mindig barátságosoknak mondhatók; 1466 nyarán Mátyás, míg egyfelől a nápolyi követet — nem minden gúnyos mellékíz nélkül — buzdítja, hasson oda, hogy az ő hatalmas és nagylelkű ura váltsa be már egyszer a törökök elleni segélyre vonatkozó szép ígéreteit,² ugyanakkor egy Rómában élő bibornokhoz intézett levelében fölháborodással leplezi le Ferrante kétszínű játékát, melylyel őt biztatásokkal áztatja, mialatt alattomosan a tőle elragadott boszniai területek megszerzésére törekszik.³

Föltételezhetjük, hogy a házassági ügy tárgyalása már akkor újult meg, mikor 1468 szeptemberében Ferrante követe jelent meg Mátyásnál s folytatódott akkor, mikor 1469 tavaszán a magyar király küldötteiként Handó György pécsi prépost és lindvai Bánfi Miklós pohárnokmester s pozsonyi főispán Nápolyba leutaztak s a mikor a velencei államtanácsnak is tudomása volt már Mátyás és a nápolyi király bizonyos megállapodásáról.⁴ A pártütő Marzano börtönben levő fiával formailag megkötött házasságot akkor már a pápa kétségkívül föloldotta,⁵ hogy

¹ *Fraknoi*, Máty. kir. 200. s köv. l.

² *Fraknoi*, Máty. kir. levelei I. 141. l.

³ *U. ott* 142. l.

⁴ *Fraknoi*, Máty. kir. magy. diplomatai 28., 83. l. *Máty. Kor. Dipl. Eml.* II. 100 l.

⁵ *Gioan. Battista Carrara* (Historie del Regno di Napoli I. 252. l.) tudni véli, hogy a Marzano-féle házasság fölbontását a pápa

kívánta, tekintettel arra, hogy a jegyesek elsőfokú unokatestvérek voltak. Körülbelül ugyanezt mondja *Collemuccio Pandolfo* (id. m. 166. l.), ki II. Pius művének tartja a Beatrix és Mátyás házasságát, a mi — miután Pius 1464 őszén halt meg — még akkor sem volna lehetséges, ha az 1465-iki tárgyalások is már Beatrixra vonatkoztak volna.

pedig egy-két évvel később tárgyalások folytak Beatrix és a savoyai herceg, majd Beatrix és a francia trónörökös házassága fölött, azt érthetővé teszi ama kornak gyakorlata, mely szerint uralkodók politikai okokból titokban gyakran többfelé tettek gyermekeikre vonatkozó házassági ígéretet.¹

Hogy a császárral és lengyel királylyal időközben folytatott messzemenő tárgyalások ellenére Mátyás 1474-ben ismét visszatért a nápolyi házasság tervére, abban része volt Lorenzo Roverella ferrarai püspök és pápai követnek, a többször említett bíbornok öcscsének, ki 1469-ben kapott küldetést Német- és Magyarországra a császár és magyar király kibékítése s a cseh kelyhesek elleni rendszabályok ügyében, és ki e küldetését a házassági ügy közvetítésére is fölhasználta, második lévén már a Roverella nevet viselő egyháznagyok között, ki a Beatrix élete alakulásába nevezetes befolyást vett.² A másik, kinek ez ügy körül fontos szerepet kellett vinnie, Antonio d' Ayello, vagy di Taranto bari érsek volt, az Aragoniaiak lelkes híve, nagy jogtudós s éleseszű diplomata, kit Ferrante gyakran küldött ki követül, s ki Magyarországon is működván s Mátyást sziléziai hadjáratára is elkísérvén, legmegbízhatóbb értesüléseket szerezhetett a nápolyi udvar részére a magyar király személye s viszonyai felől.³ Mint e tárgyalások részesét említi az Esték egyik történetírója Ugoletto Facinot is, ki Ferrara követe volt 1473-ban a nápolyi udvarnál.⁴

Valószínűleg ezek működésének volt köszönhető, hogy Mátyás 1474 tavaszán újra leküldte követeit, és pedig ismét Bánfi Mik-

¹ Delaborde, L'Expédition stb. 98 l. Buser id. m. 162., 171. l.

² Lásd a névtelen szász követjelentést Mátyás nászáról Dr. F. A. v. Langem «Herzog Albrecht der Beherzte» (Leipzig, 1838.) című művének függelékében 517. lapon; Litta id. m. LXII. füzet, I. tábla. Sam. Timon, Epitome 162. lap. Lorenzo Roverella 1474-ben halt meg, hogy 1472 júliusától októberéig Magyarországon volt, a modenai levéltárban

őrzött, a ferrarai herceghez int. jelentései tanusítják. (Cancell. Ducale, Lettere di Oratori Esteri.)

³ Bonfinius, Historia, Decas IV. Lib. III. 419. l. Vecchioni Notizie 55–56. l. Michele Garubba: Serie critica de' sacri Pastori Baresi, Bari 1844. LVIII. l. P. B. Gams: Series Episcoporum Eccl. cath. Ratisbonae 1873. 856. l.

⁴ Gio. Battista Pigna: Historia de' Principi di Este, Vinegia 1572. 787. l.

lóst és Handó Györgyöt Nápolyba, — ezúttal már azzal a megbízással, hogy részére a Beatrix kezét ünnepélyesen megkérjék. Ferrante király pedig szeptember 5-ikéről kelt levelében értesítette Mátyást, hogy kérését teljesítve, leányát neki eljegyezte.¹ A szemfüles velencei tanács ezt már szeptember 17-ikén tudta, mert erről a napról van keltezve a levél, melyben a nápolyi királyt, — kitől pedig éppen akkor nagyon éles ellentétek választották el a Signoriát, — kölcsönös szeretetökre való hivatkozással üdvözli leánya eljegyzése alkalmából, kiemelve a köztársaságnak Magyarország királya iránti «régí és állandó barátságát» is, valamint különös jóindulatát Beatrix hercegnő iránt, kit általánosan elismert jelességei és erénye régóta méltóvá tettek arra, hogy «királyi palotából királyi palotába költözve, fenséges királyleányból felséges királynévá váljék».²

Ugyanazon év október 30-ikán a lengyel és cseh király egyesült seregeitől ostromlott Boroszlóban Mátyás örömtüzeket gyújtatott s megkondíttatta a harangokat annak ünneplésére, hogy a nápolyi hírnökök meghozták a király és Beatrix igenlő válaszát az ő házassági ajánlatára, s e hírt Mátyás sietett a büszke lengyel királylyal is közölni, ki ismételten megtagadta volt tőle a maga leánya kezét. Éppen néhány nappal ezen esemény után a magyar király és csapatainak harci főlénye rákényszerítette a számban túlnyomó ellenfélre a béketárgyalásokat, melyek harmadfélévi fegyverszünet kötésével végződtek.³

A következő, 1475. év elején, Gyertyaszentelő Boldogasszony utáni vasárnapon Mátyás Boroszlóban fogadta a nápolyi király s a velencei köztársaság követeit, kik a barii érsek vezetése alatt dús ajándékokat hoztak neki menyasszonyától, különösen

¹ Szalay László: *Magyarország története* III. 270. l. *Fraknoi*, Máty. kir. magy. diplomatai 30. l. *Vesp. da'Bisticci* id. m. 230—231. l. Sajátságos, hogy e követjárásnak az egykorú nápolyi krónikákban nyoma nincs, holott az 1475-ikét följegyezték.

² *Mátyás Kor. Dipl. Eml.* II. 305—306. l.

³ *Eschenloer* id. m. II. 312. l. *Szalay L.* id. m. III. 273—274. l. *Fraknoi* Mátyás kir. 246. l.

fejedelmi díszű ruházatokat, melyeket a király a Szent-Erzsébet templomában öltött fel először s azután versenyfutással és tánczczal egybekötött ünnepélyeket rendezett vendégei tiszteletére.¹

Júniusban jelentek meg Mátyás király követei ismét Nápolyban; ezúttal Vetési Albert veszprémi püspök, Laki Thúz János szlavóniai bán és Francesco Fontana, egy magyar szolgálatban álló olasz, kik már megelőzőleg Velenczében és Rómában is fontos diplomaciai küldetésben jártak el s kiknek főadata most már a házasságnak »per verba de futuro» leendő megkötése volt;² a hozományt illető tárgyalásaik eredményéről a hozomány átadására vonatkozó, egy évvel később kiállított okmányból értesülünk. A nápolyi királyi ház számadásai már 1475 nyaratól kezdve mint »magyar királyné»-t szerepeltetik Beatrixot, s mint láttuk, ő maga is e címet használta levelében;³ a calabriai herczeg pedig az év végén a barii érsekhez, mint magyarországi követükhöz intézett s a házassági frigy fölött örvendező leveleiben nemcsak hogy nővéréről mint magyar királynőről beszél, de Mátyást is »sógor urának», egyúttal »atyjaként tisztelendőnek» szólítja.⁴

Az öröm ezúttal — úgy látszik — mindkét félnél őszinte volt.

Mátyás, kit tizenkét évi özvegysége alatt sokat foglalkoztatott az a gondolat, hogy közvetetlen hatalmi érdekei előmozdítását valamely szomszéd uralkodóházzal kötendő házassági frigyben is keresse s ki e részben bántó visszautasítással is találkozott,⁵ azok után az eredmények után, melyeket 18 évi uralkodása alatt elért, megszilárdult trónján, elismert tekintélye

¹ *Eschenloer* id. m. II. 334. l.

² Florio Roverella követjelentése Budáról május 19-ikéről Ferrarába; *milanói áll. lev. tár.*, Pot. Est. Ungheria (Nemz. Múz. könyvtár másolatgyűjt.); velencei követutasítás június 5-ikéről Sebast. Baduario számára, *velencei áll. lev. tár.*, akad. tört. bizottság másolatgyűjt. — *Notar Giacomo* id. m. 123. l. *Passero* id. m. 30. l. *Tumultillis* id. m. 218. l.

³ *A Cedole* id. 65. kötetének (termékek kiszolgáltatása) 325 s köv. tétel-számai.

⁴ *Máty. Kor. Dipl. Eml.* II. köt. 291—293. l.

⁵ *Bonfin* Dec. IV. Lib. III. 426. l. *Jos. Freih. v. Hormayr: Wien, seine Geschichte u. Denkwürdigkeiten*, Wien, 1823, 32. l. *Fraknói*, Máty. kir. 245. l.

és hirneve magaslatán a maga erejéből is szilárdan megállhatni vélt, s szabad szárnyra ereszhette azt a keblét régen dagasztó vágyát, hogy, mint a nyugati kereszténységben is vezető szerepre hivatott uralkodó, birodalmára egy oly királyi udvar fényét áraszsa, mely a kor új műveltségének, tudomány- és művészetkedvelésének csodált s minden népek nagy szellemeitől fölkeresett középpontja legyen. És vajjon hol kereshetett volna e feladat számára alkalmasabb segítőköt, mint az akkori Olaszország fejedelmi udvaraiban, különösen abban az udvarban, melynek megalapítóját, I. Alfonsót, Mátyás sok tekintetben mintaképeül ismerte el?¹ E vágya, e törekvése magyarázza meg azt a sokszoros összeköttetést, melybe — mint látni fogjuk, — már Beatrix jövetele előtt is lépett az olaszokkal, és kétségkívül e törekvése volt egyik fő indítók arra, hogy minden emberi

31. ARAGONIAI CZÍMER.
(A Nemzeti Múzeumból)

számítás szerint azontúl a béke műveinek is szentelendő életének társául egy az olasz szellemi műveltség légkörében felnövekedett, annak egész varázsát magával hozó fejedelmi hölgyet választson. Habár, mint reális politikus nem hagyta számításon kívül azt sem, hogy leendő apósa az olasz földnek egyik legtekintélyesebb, leghatalmasabb, előnyös családi összeköttetéseken kívül az akkori pápa bizalmát és barátságát is bíró fejedelme volt. Olaszország szétagoltsága mellett is, érdekeinél fogva e király a legszilárdabb támpontja lehetett annak, az ellenséges német

¹ *Iecchioni*, Notizie 86. l.

császár ellen intézett politikának, a melynek érdekében Mátyás épen akkor egy, a császár, a francia király és a burgundi fejedelem közt tervezett szövetség ellensúlyozására irányuló s a pápa vezérlete alatt álló ellenszövetség létesítésével foglalkozott.¹

A következőkben fogjuk látni, hogy mily érzelmeket és várakozásokat keltett a küszöbön álló frigy a nápolyi udvarnál s magánál Beatrixnál.

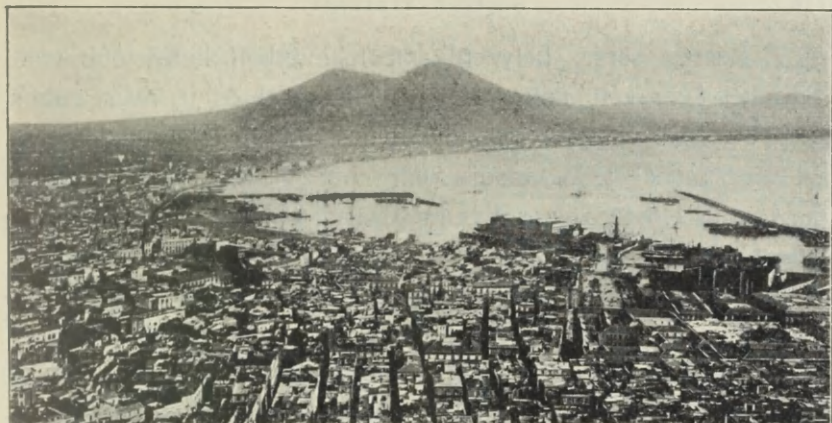
¹ *Szalay L.* id. köt. 270. l. *Fraknoi*: Mátyás király 243., 244. l. *Droysen* id. m. II. köt. 301. l.

32. ELŐKELŐ NÁPOLYIAK VADÁSZSÓLYMAIKKAL.
(Siremléken levő dombormű.)

MÁSODIK KÖNYV

A NÁSZ

33. NÁPOLY.

I.

AJÁTSÁGOS volt a középkori fejedelmi házasságokban a férjhez adott leányok sorsa. Rendszeresen már gyermekkorukban jegyezték el őket politikai érdekből valami távoli ország trónja örökösének, a ki szintén gyermek volt. Évek múltával azután egy idegen küldöttség jelent meg a fejedelmi araszülői házánál: sohasem látott alakok, sohasem látott öltözékekben, idegen szokásokkal, idegen nyelvvél ajkukon, a kik dús ajándékokat hoztak mintegy mutatóul hazájok kincseiből, s azután magukkal vitték leendő úrnőjüket néhány honi kísérijével együtt messze, idegen világba, veszedelmes utakon, hogy ott élettársává legyen egy embernek, a kit sohasem látott, a kinek arczvonásairól legfőllebb megbízhatatlan képek vagy érmekek után alkothatott fogalmat magának s a kivel sok esetben egyetlen közös nyelvet sem beszélt.¹

¹ Mint a régi magyar verses regény mondja :

•Mind főképpen esic ez az Császárokon,
Es az mertoságban való Királyyokon.
Ó utánoc való hatalmas Wrakon,
Az kic uralkodnac nagy soc Országokon.

Eszt ugyan már törvényé már közöttöc tartýác,
Királynac, Császárnac ha Leányát hallyác,
Annac ábrázattyát szépen meg irattyác,
De valóban leánt ök meg nem láthattyác.

A *Fortunátus szép historiája*. Év nélk.
xvi. század.

A Beatrix sorsa, helyzete sok tekintetben kedvezőbb volt. Tizenhét éves volt, mikor Mátyás eljegyezte és 19 éves, mikor — a törökkel való háború miatt halasztott — esküvője Mátyással végbement; tehát módja volt ehhez a frigyhez saját, jól megfontolt elhatározásával is hozzájárulni. Férjét ugyan ő sem látta egybekelésök előtt, de egyéniségét, rendkívüli tulajdonait és tetteit bőven ismerhette hírből. Az iránt sem kellett aggódnia, hogy férjével való érintkezése kedélye és szelleme igényeit legalább kezdetben kielégíteni nem fogja, mert ismeretes volt a király nagy műveltsége is, és — mint láttuk, — Beatrix bírta a latin nyelvet s ismerte annak irodalmát, mely akkor az egész művelt világ szellemi élete fölött uralkodott. De nem lehetett egészen ismeretlen előtte s honfitársai előtt az az ország sem, melybe menendő volt, mely Olaszhonnal s különösen Nápolylyal az elmúlt századokban annyiszor állott érintkezésben s melyre őt magában szülővárosában és annak környékén annyi nyoma a történetnek emlékeztette.

A «Mennyország királynője»-ről nevezett Santa Maria di Donna Regina-templomban Beatrix láthatta annak a népétől annyira tisztelt és szeretett nápolyi királynénak a festészet és szobrászat gazdag alkotásaival díszített, ma is létező sírját, a ki egy magyar királynak, V. Istvánnak az Árpádok véréből származó leánya volt, s a kinek gondoskodásából ama templomban a sienai festőiskola mestereitől festett falképek a magyar királyi család számos tagjának — különösen az egyháztól szentekké avatottaknak — alakjait megörökítették. Ott láthatók Mária anyja, valamint nővére Erzsébet és nagynénje Szűz Szent Margit, továbbá magyarországi Szent Erzsébet, Szent István és Szent László királyok, az Árpád-ház oroszlános címermotivumaival.¹ És láthatta a Szent Januariusról nevezett Duo-

¹ Lásd erre nézve: *Fraknoi: Mária V. István király leánya* nápolyi királyné, (Budap. Szemle 1906. márcziusi füzetében 321. s köv. l.) és ugyanattól: *Mária, nápolyi királyné, magyar királyleány síremléke*

Nápolyban (az Archoeologiai Értesítő 1905-iki évfolyamában), valamint: *Óváry Lipót: A nápolyi magyar síremlékek* (a Budap. Szemle 1874-iki évfolyamában).

móban a Mária fiának, Martell Károlynak, a Dante barátjának sírját, ki ép úgy mint a San Giovanni Carbonara fényes emléke alá temetett László király, igényt tartott a magyar trónra s magát sírján is magyar királynak nevezte. Hogy az Anjou-ház, a melynek egyik ősanja ilyenképen magyar királyleány volt s a melynek két tagja tényleg Magyarország trónján ült, erre a trónra való igényét fennen hirdette, az még érthetőbb, de Beatrixnak a magyar királyi cím annál ismerősebb hangzású lehetett, mert azt — csodálatos jogkövetkeztetéssel — átvették az Aragoniai házból való nápolyi királyok is: viselte I. Alfonso, viselte Beatrix édes atya, Ferrante és viselték ennek utódjai is, czímerök vízszintes pólyáit is a magyar czímer folyótól származtatván.¹ Ferrante még pénzeire is rávésette a magyar királyi czímet;² úgy hogy Beatrix a nápolyi közjogi fölfogás szerint tulajdonképen magyar királyleánynak tekinthette magát, még mielőtt magyar királynévá lett volna.

Nápoly szomszédságában, buján termő ligetek és mezők közepett fekszik Aversa, a melynek várában Beatrix mint kis leány időzött nagynénjénél, a sessai hercegnőnél, miután ennek férjét s vele fiát is, az ő gyermekkori jegyesét bebörtönözték. Ennek a várnak boltívei sokat beszélhettek neki egy magyar hercegről, a ki királyi korona reményében jött ide s a kit saját hitvese tudtával csúfosan meggyilkoltak, a mint azt a nápolyi Duomóban olvasható sírírata is elmondja.³ E tett hírére

¹ *Summante* id. m. III. köt. 5. l. *Biancardi* id. m. 371. és 385. l. *Olivin* id. m. 44. l. Adománylevél bekezdésében is előfordúl e cím: *T. Persico* id. m. 297. l. Az Aragoniai czímer arany mezőből áll, függélyes és vízszintes vörös pólyákkal, liliomokkal és a jeruzsálemi kereszttel. A függélyes pólyák Aragonia, az Anjouktól átvett liliomok és a kereszt Nápoly jelvényei, a vízszintes pólyák a magyar czímer folyóira emlékeztetnek. (*Ces. Antonio Vergara: Monete del Regno di Napoli*, Roma, 1715. 66. l.)

² Lásd a *«Monnaies en or. Vienne, Trattener»* 1759. cz. mű 113. lapján; a fölírás: Ferdinandus D. G. R. Si. Je. U. (Dei gratia Rex Siciliae, Jerosolimae, Ungariae.)

³ A sírirat: Andreae, Caroli Uberti Pannoniae Regis f. (filii) Neapolitanor. Regi, Joannae uxoris dolo et laqueo necato, Ursi Minutuli pietate hic recondito, ne Regis corpus insepultum sepultumque facinus posteris remaneret. Franciscus Berardi f. Lapycius, Sepulchrum titulum nomenq. p. Mortuo annor. XIX. MCCCXLV. XIV. kl. octob.

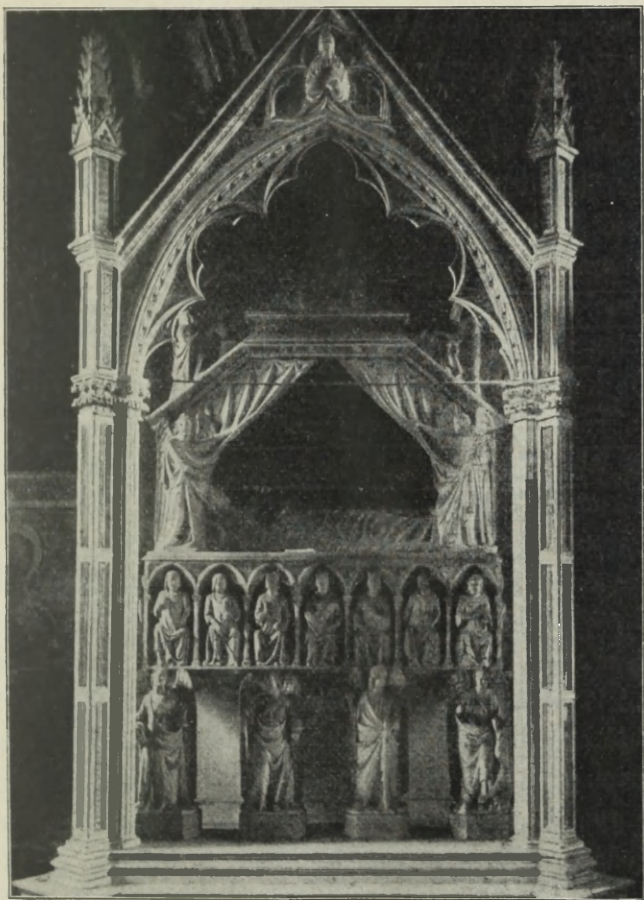
egy magyar király, ki ugyanabból az Anjou-vérből való volt, melyből az Aragoniaiak előzőtt elődei származtak, hatalmas sereg élén vonúlt be tengereken és hegyeken túl fekvő távoli orszagából, rettenő véritéletet tartani a nápolyi birodalomba, kemény bosszút állott öcsce gyilkosain s hosszas háború vérengzéseit idézte föl déli Olaszországban. Ezek az események a Petrarca és Boccaccio költeményeiben is visszhangra találtak.¹

Az Endre meggyilkoltatása és Nagy Lajos két hadjárata után kevéssel a nápolyiaknak ismét okuk volt rémülettel emlegetni a magyar nevet. Híre jött, hogy — mintegy viszonzásául az Endre esetének, — a Nápolyból Magyarországra szintén királyi jogar birtokáért költözött Durazzoí vagy Kis Károlyt, kinek megkoronáztatását magyar királylyá csak az imént ünnepelte meg a maga zajos módján Nápoly, szintén utólrte nemzetsége sorsa: családi gyilkosság áldozata lett ő is; Nagy Lajos özvegye és leánya megölették őt párthíveik által. Az első hír csak sebesülésről szólt, — a minthogy a Károly elleni első gyilkos merénylet nem is idézte elő halálát, — s neje, Margherita mezítláb, égő fáklyával ment, Nápoly egész lakosságától kísérve a S. Maria di Piedigrotta templomba, férje fölgögyulásaért könyörögni. De a gyilkosok nem kegyelmeztek; Károlynak vesznie kellett s nápolyi családjának nem maradt csak a bosszú reménye; ez azonban teljesült. Mikor a királynék pártját az ellenlázadás leverte s annak vezetőit Horvátországban megölték, a két Garai s Forgách Balázs fejeit Nápolyba szállították s ott szamaras kordén körülhordva, közszemlére tették.²

¹ A Nagy Lajos nápolyi hadjáratát meg lehetős részletesen írta le már a xvi. század elején befejezett nápolyi krónikájában *Notar Giacomo* (id. m. 54–61. l.). *Petrarca* és *Boccaccio* idevonatkozó költeményeire nézve lásd: *Stephanus Hegedüs: Analecta recentiora ad historiam renaissance in Hungaria litterarum spectantia*, Budapest, 1906. 14. s köv. l.

² Kis Károly megsebesítése 1386. febr. 7-ikén, megöletése 24-ikén történt, a magyar urak fejeinek közszemlére tévése pedig szeptember 16-ikán. Lásd: *Márki Sándor: Mária királyné* (Tört. Életrajzok) 82. s köv. lapján; *Pór Antal: Az Anjou-ház és örökösei* (Magyar Nemzet Története III.) 373–384. l.); végül: *G. de Blasiis: Le Case dei Principi Angioini nella Piazza di Castelnuovo* (Arch. Stor. Nap. XII.) 410–412. l.

Ezek az események komor és vészes hangzásúvá tették a xiv. század folyamában Nápolyban a magyar nevet, melyhez

34. MÁRIA KIRÁLYNÉ SÍREMLÉKE A DONNA REGINA-TEPLOMBAN NÁPOLYBAN.

soká csak vérbefojtott uralmi igények és kegyetlenül megtorolt bűnök emléke füződött.

De később épen az tette olasz földön s így Nápolyban is csodálat, sőt bizalom- és reményteljes rokonszeny tárgyává Magyarországot, a mi előbb félelmes hírért keltette. ~~A hősi~~ erő, a harcedzettség, sőt a vélt vadság, melyeket a nyugati köz-

vélemény a magyarságtól egyaránt elválaszthatatlan tulajdonoknak tekintett, egyesülve a keresztény hit iránti odaadó buzgalommal, épen alkalmasaknak tüntették föl Árpád népét arra, hogy a xv. század negyvenes éveitől s még inkább Byzancz elestétől kezdve Európa védpajzsa legyen a terjeszkedő félhold ellenében.

Barbároknak tartották öseinket kétségkívül Olaszországban a xv. században is,¹ bár nem hiányoztak lelkes és tekintélyes hangok, mint a Baptista Guarinusé, kik nemzetünk ily megjelölése ellen tiltakoztak.² De egyébként az olaszok barbároknak mondták a németeket, francziákat, spanyolokat is, a kiket e jelszó alatt igyekezett egy harczias pápa a xvi. század elején Itália területéről kiűzni. Ezt a régi görögöktől eredő fogalmat az olaszok a római világuralom egyedüli örökségeként abból a földből és abból a légből szívták magukba, a mely elődeiket éltette; de ez a fogalom náluk már nem jelentette az uralkodásra hivatottnak lenézését a szolgaságra kárhoztatottak iránt. Ha sokban érezték és éreztették is más nemzetekkel szemben fölényüket, elfogulatlan ítéletök volt azok értékes tulajdonai, jelességei, sőt egyik vagy másik föladatra náluknál alkalmasabb volta iránt is. Azt például készséggel elismerték, hogy a törökökkel való szembeszállásra a magyarok alkalmasabbak bármely európai nemzetnél, sőt talán azt is, hogy azok a csaták, melyeket a magyarok már földrajzi helyzetüknél fogva az ozmán hatalom ellen vívni kénytelenek voltak, s melyek egyikében, Varnánál egy olasz bíbornok is a harcztéren veszett el, sokkal komolyabb és veszedelmesebb harczok voltak azoknál az ide-stova vonulásoknál és gyakran színpadias összecsapásoknál, melyekre az embereiket és hadieszközeiket mindig kímélni

¹ Aeneas Sylvius nem ugyan a hunnoktól, hanem a scytháktól származtatta a magyarokat s ugyanezt a leszármazást a törököknek gyakran mint vadságuk okát lobbantotta szemökre. (Voigt, E. S. Piccolomini, II. 308–309. l.)

² Levele Ioanne Bertucióhoz 1467-ből, közölve: Ábel Jenő, *Adalékok a humanismus történetéhez Magyarországon*, Budapest, 1880. 303. s köv. l.

igyekvő olasz bérhadvezérek mint hadi vállalkozók idejüket és megbízójuk pénzét fordították.

Ugyanakkor, mikor az olaszok Magyarországot mintegy a világ végének, népét műveletlen érintkezésűnek, égalját posványai és zordsága miatt veszélyesnek, sőt öldöklőnek tartották,¹ Matteo Villani már a xiv. században érdemesnek találta hadszervezetöket leírni,² s később az olasz fejedelmek követei magasztalással emlegetik a magyarokat, mint katonákat, «kik fegyverben születetteknek látszanak, s kiket már természeti hajlamuk ösztönöz a török elleni harcra».³ Olasz költők, írók magasztalták a magyarok kemény és véres csatáit, melyeket Krisztus nevében vívtak;⁴ magában Nápolyban a legtekintélyesebb férfiak különös elismeréssel voltak a magyarok hűsége, a kereszténységhez és pápasághoz való ragaszkodása iránt.⁵ II. Pius pápa kifogyhatatlan volt utalásokban arra az önfeláldozásra, melylyel a magyarok a pogányság elleni harcban a kereszténységnek «pajzsul és védfalul» szolgálnak, s az összes többi nemzeteknek méltó példát adnak;⁶ a xv. század közepén nyugaton már mindinkább megszokták Magyarországot, nem a görög birodalmat tekinteni Európa védbástyájának a török hatalom ellenében.

¹ Lánçy Gyula «*Sienai dolgok* stb.» című tanulmányában (Budap. Szemle 1895. 113. l.) idéz erre vonatkozó jellemző példákat. Hogy Carvajal bibornok betegségét s korai megvénülését hat évi magyarhoni tartózkodásának tulajdonították az olaszok, azt Pastor (id. m. III. 354. l.) említi.

² Villani krónikája kezdve *Marczali Henrik: A magyar történet kútforrások kézikönyve*, Budapest, 1902. 224. s. köv. l.

³ Florio Roverella ferrarai követ jelentése 1475-ből, *Máty. kor. Dipl. Eml.* II. 273. l. Ugyaníly ítéletet mond a magyarokról a firenzei Pandulphus 1481-ben: «Io ho gran speranza a loro (Hungari) per la ferocità naturale e per la esperienza che hanno con Turchi.» (*Johannis Albini: Lettere, istruzioni ed altre memorie dei Re' Aragonesi* 23. l.)

⁴ Guarino előbb idézett levele Ábel-nél; Lodovico Carbo költeménye Magyarországról és Mátyásról: (*Kazinczy Gábor: Mátyás kortársai tanúsága szerint*, Pest, 1863. 82. l.).

«Pannoniam debent cuncti celebrare poetae, Adversum Turchos asperrima bella gerentem; Eximium fidei decus et tutamina nostrae. Nam nisi Pannonii Turchis sine fine resistant, Actum esset magni pulchro de nomine Christi.»

⁵ Diomede Carafa Beatrixhoz intézett *Memorialé*-jában mondja a magyarokról: «in ungharia, che fanno più extima de la seda apostolica, che altri christiani.

⁶ Nic. Reusnerus, *Selectissimarum orationum et consultationum de bello turcico* etc. 1569. I. 9. l. Voigt id. m. III. 62., 963. l. Pray, *Annales* III. 36. s. köv. l.

S mindazt az elismerést, melyet a magyarok hősi erényeikkel és hithűségökkel Olaszországban is arattak, mintegy betetőzte az a hírnév, melyre Hunyadi János és utóbb fia, Mátyás tettek szert.

Hunyadit, ki maga is járt fiatalkorában Zsigmonddal olasz földön, Carvajal bíbornok kora Makkabäusának, Philippe de Comines «hatalmas, nemes és nagyerejű lovagnak» nevezte;¹ egy jellemző legenda őt törvénytelen úton olasz kényurak véreből származtatta,² déli Olaszországban már szoros barátsága a Capistranói Chioli Jánossal rokonszenves hősalakká tehetette őt. Poggio Bracciolini levelezett vele s ajánlkozott történetírójául,³ s midőn a nagy férfiú halála után egyik fiát verpadra, a másikat pedig fogságba vitték, III. Calixtus pápa — ki nyomban követét küldte ki a Hunyadyak védelmére, — azt a meggyőződését fejezte ki, hogy: «Krisztus dicső hősének méltatlanul meggyalázott családja, a csodákat művelő, igazságos Isten kegyelméből meg fogja érni a fölmagasztalás napját, el fogja venni a Hunyadi János érdemeiért őt megillető jutalmat».⁴

S midőn a pápai követ tevékeny közreműködésével e jóslat teljesült is s Mátyás trónra jutva dicső atyja méltó fiának bizonyult úgy kormányzói bölcsesége, mint a törökök elleni küzdelem győzelmes folytatása által, Olaszország volt az a föld, a hol sikerei a legélénkebb és legrokonszenvesebb visszhangot keltették.

Sabáczi úgy mint később kenyérmezei diadalai alkalmából, ép úgy mint régebben a belgrádi diadal után Rómában

¹ Id. m. VI. 268. l. A francziák is, de főképez olaszok következetesen «Huniadé»-nak nevezték s így nevezik többnyire még a mostani írók is Hunyadi Jánost.

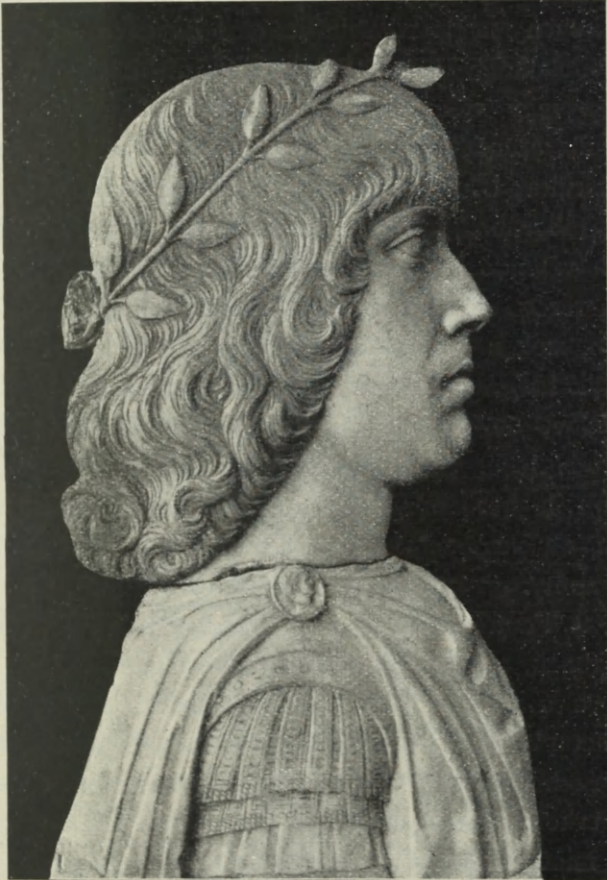
² Gr. Teleki József (A Hunyadiak kora I. 33. l.) közli azt a legendát, mely szerint Hunyadi János Erzsébet királynénak, a Nagy Lajos özvegyének a veronai Scaligerek egyikétől való törvénytelen fia lett volna. Hogy e legendát az igazi vagy vélt Scaliger-ivadékok komolyan vet-

ték, azt tanúsítja Julius Caesar Scaliger «Heroes»-ének egyik költeménye, mely Mátyás királyt «Mathias Scaliger»-nek nevezi «cognomento Corvinus», (Hegedüs István Analecta Recensiora 123. l.) s Josephus Jul. Caesar Scaliger levelei (1629-iki frankfurti kiadás 1—52. l.)

³ Abel Jenő: Adalékok stb. 158. l.

⁴ Fraknói: A Hunyadiak és Jagellók kora (Magyar Nemz. Története IV.) 170. l.

és Olaszország több helyén örömnünet rendeztek, már III. Calixtus a kereszténységnek Istentől vett ajándékaként üdvözölte Mátyást,¹ II. Pius pápa 1459-ben mint a kereszténység

35. MATYÁS KIRÁLY FIATALKORI ESZMÉNYESITETT DOMBORMŰ-KÉPMÁSA A MILANÓI CASTELLO SFORZESCO MÚZEUMÁBAN.

védőjének, szentelt zászlót küldött neki, s egyik unokaöcscsét katonai nevelés végett melléje rendelte.² II. Pál is saját legjelesebb képviselőjét és előharczosát látta benne, s ezért «sem-

¹ Voigt: Enea Silvio, III. 663. l.

² Voigt: Enea Silvio, III. 662. l. Fraknói: Máty. kir. 105. l.

mibe sem egyezett bele, a mit ő ellenzett», egy ízben gyöngyökkel kirakott arany kereszt küldésével tüntette ki.¹ Nem volt kisebb a tekintélye az olasz tudományosság és irodalom képviselői előtt. Pomponius Laetus könyvet ajánl neki,² Lodovico Carbo versben magasztalja hősiségét,³ Lorenzo de' Medici jelképes hódolatként oroszánokat küld neki. Hogy magában Nápolyban mily véleménynyel voltak felőle, azt Ferrantének már korábbi szándéka, őt családi kötelékkel csatolni magához, eléggé elárulta; követei is mindig csak csodálattal nyilatkoztak a Mátyás táborában, hadjáratai alatt tapasztaltak felől.⁴ Diomede Carafa követendő eszményképül állította Mátyást a nápolyi királyi herczeg elé,⁵ s a nápolyi krónikások abban az időben úgy emlékeztek meg róla, mint «nagybátorságú, jeles férfiúról, ki nemcsak Magyarországot védelmezte meg a törökök ellen, hanem Német- és Olaszhoz is».⁶ Tehát Beatrix is úgy állíthatta képzeletében lelke elé leendő férjét, mint világhírű hadverő hőst, mint a kereszténység hatalmas védőjét, mint a német-római császár veszedelmes vetélytársát s e mellett mint a tudomány és művészet bőkezű pártfogóját és terjesztőjét a «barbár»-nak tartott Pannóniában s mint «kedvenczét Olaszország új műveltségének, melyet pártoló kegyeibe fogadott».⁷

Ismerve a nápolyi udvar gondolkozását, egy perczig sem kételkedhetünk abban, hogy a magyar királylyal kötendő házasság tervének megérlelésénél a Mátyás hírnevének és kiválóságának erkölcsi értéke mellett a birtokában levő anyagi — úgy hatalmi, mint pénzügyi — eszközök bősége is nagy szerepet játszott, melyekre nézve — talán a követül küldött barii érsek útján — igyekeztek is minél megbízhatóbb értesülést szerezni.⁸

¹ *Pastor* id. m. II. 378. l. *Gr. Teleki József*: id. m. XI. 122. l.

² *Fraknoi*: Mátyás k. lev. II. XLVIII. l.

³ Előbb idézett költeményében.

⁴ *Vecchioni* id. m. 58—59. l.

⁵ Mikor Francesco d'Aragona Magyarországra ment; lásd: *Ben. Croce*: *Memo-riale* stb. 9—10. l.

⁶ *Notar Giacomo* id. m. 106. l.

⁷ *Droysen*: id. m. II. 319. l.

⁸ A milánói Ambrosiana-könyvtár egy kézirati codexében olvasható egy «*Relation del Regno d'Ungaria* al tempo di Re Mattia, mely kétségkívül a Beatrix férjhezmenetele előtt íratott s bár egyébként meglehetősen fölületes, Mátyás jövedelmei iránt lehetőleg

Tudva volt Mátyásról, hogy katonai ereje még addig minden ellenséggel daczolt s nemcsak fegyelmélettség tekintetében többet ért a megbizhatatlan condottiere-seregeknél, hanem számra is messze felülhaladta azokat a haderőket, melyekkel az egyes olasz államok rendelkezettek. Általán jellemző az olaszok véleményére Magyarország haderejét illetőleg, hogy Marino Sanutónak az 1450-iki európai közállapotokat feltűntető kimutatása a magyar király lovas katonaságának számát valamennyi keresztény fejedeleménél nagyobbbnak mondja.¹ Nem kevésbé tekintélyes volt Mátyás kincstárának állása. Gazdagsága közismert volt, mert már atyjától roppant vagyont örökölt; birtokai az egész országban szétterjedtek s arany- és más fém-bányákat is foglaltak magukban. Pénzügyi rendszabályai, melyekkel messzeható

36. FILIPECZ JÁNOS VÁRADI PÜSPÖK NÉVALÁÍRÁSA

vállalkozásainak anyagi eszközeit teremtette elő, gyakran okoztak ugyan elégedetlenséget, de győzelmei, hódításai elnémították az elégedetlenkedőket s végül tagadhatatlanul az ország anyagi erőit is gyarapították. Hazai történetíróink 7—800.000 magyar arany² forintra teszik kincstárának akkori átlagos évi bevételét, mely azonban időnkint sokkal többre is emelkedett.³ Ily pénzerő

részletes értesítést igyekszik nyújtani. Lehetséges, hogy a nápolyi udvar megbízásából készült.

¹ Lásd: *Cesare Cantù: Storia degli Italiani*, 1858-iki kiad. II. Appendice IX. 1136. s. köv. I. Hogy az olaszok mily gondosan tartották nyilván Mátyás haderejét, mutatja az is, hogy hazai történetíróink egykorú olaszországi följegyzéseket kénytelenek kútfőként használni az akkori hadszervezet leírásánál. (*Fraknoi: Máty. kir.* 313. s. köv. lap, Hunyadiak és Jagellók — Magy. Nemz. Tört. IV. — 277. I.)

² A magyar arany forint, vagy dukát, Albert király idejében 100 dénárból állott s $\frac{1}{4}$ nehéz ezüst márkának felelt meg;

Mátyás alatt 300 dénárra oszlott, körülbelül 7 ment egy márkába; 21 frankkal vagy 10 forinttal szoktuk ma azonosítani.

³ Mátyás pénzügeit legbehatóbban tárgyalja — szintén főképp olasz források nyomán — Csánki Dező: *«Mátyás király pénzügyei»* című, a kolozsvári Mátyás-szobor leleplezése alkalmából 1902-ben Márki S. szerkesztésében megjelent *«Mátyás kir. Emlékkönyv»*-ben. Egyébiránt az erre vonatkozó egykorú adatok nagyon ingadozók és eltérők s különösen az összehasonlítást rendkívül megnehezítik. *G. Voigt* (id. m. III. 669. I.) Mátyás kir. koronajövedelmét 200.000 aranyra teszi; ugyanannyira becsüli a már említett kézirati

birtokában akkoriban Mátyás csakugyan fölvehette a versenyt a leghatalmasabb európai uralkodókkal.

Mindezek a körülmények szerfölött kecsegtetővé tehettek Ferrante előtt azt a gondolatot, hogy Mátyást vejéül nyerje meg, de az élvezethez, fényűzéshez, bőséges költekezéshez szokott Beatrix elhatározásánál is bizonyára nagy súlylyal bírtak.

Azonban ez az összeköttetés, a mily nagy előnyöket nyújtott a jövőre, pillanatnyilag kétségkívül nem csekély terhekkel járó követelményeket is támasztott a nápolyi királyi házzal szemben. Ezek a követelmények valószínűleg nem annyira Mátyástól indultak ki, mint inkább magából a helyzetből folytak s a nápolyi király állásának és leendő vejével való egyenrangúságának következményeiként jelentkeztek.

Említettük, hogy legutóbb 1475 júniusában járt magyar követség Nápolyban a házasság előzetes megkötése végett. Ezt a követséget a király ünnepélyesen fogadta a Castello Nuovóban, a velencei és milanói követek jelenlétében,¹ s az amalfii hercegnél és Carafánál, Maddaloni grófjánál szállásolta el őket;² nagy ünnepélyeket rendeztek tiszteletükre s a királyi kamara bőségesen utalványozta a borokat, sódart, szalonnát és sajtot a követek és kísérik s az abrakot lovaik számára. Kétségkívül e követek föladata volt a királyi ara hozományának megállapítása is, mert bár az átadás csak a nagy lakodalmi követség

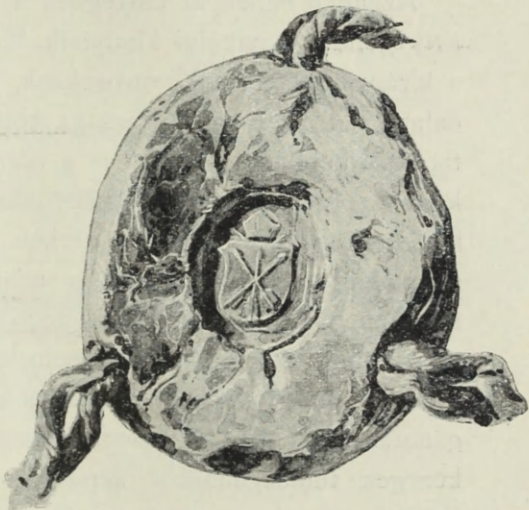
jelentés a *milanoi Ambrosiana*-ban, azonban hozzáteszi, hogy ezt a király főkép a sóból kapja s utal még a «füstök» szerinti adóra és a pénzverési jövedelemre. A nápolyi király jövedelmeit *Pastor* (id. m. III. 77. l.) 1455-ben 310.000 aranyra, 1492-ben 600.000 aranyra számítja; *Passero* szerint (id. m. függelék 340. l.) Ferrante egy év alatt 342.780 aranyat költött, míg *Nunziante* szerint (id. m. Arch. Stor. Nap. XVII. 300. l.) I. Alfonso évi bevétele 1444-ben 830.000 aranyra rügött; *Pastor* (id. helyen) Firenze állami bevételeit 200.000–300.000 aranyra, Velenczéét 800.000–1 millióra teszi. *Philippe de Comines* szerint (id. m. 389. l.) VIII.

Károly uradalmaiból több mint 1 millió frank s adóból harmadfél millió frank jövedelmet húzott.

¹ *Notar Giacomo* id. m. 129. l. Itt a követek érkezésének napja június 20-ikára s fogadtatásuk 23-ikára van téve, azonban a *Cedole d. Tesor.* LXV. (a terményutalványozásokat tartalmazó) kötetének 322–324. és 428–430. lapjain június 7-ikétől július 1-ig terjedőleg fordulnak elő zab- és bor-utalványozások. A fogadtatásról szóló milánói követjelentés: *Máty. kor. Dipl. Eml.* II. 266. l.

² *Cedole* id. köt. 323. és 430. l.

nápolyi időzésekor, 1476 szeptemberében ment végbe,¹ a hozomány összege, kétszázezer arany, melyből 170.000 pénzben, 30.000 pedig ékszerekben volt kiszolgáltatandó, egy milánói követjelentés tanúsága szerint,² már ezen év tavaszán tudva volt. Ez a követ azt is tudni vélte, hogy Mátyás király a hozomány harmadrészének megfelelő jegyajándékban fogja viszont részesíteni menyasszonyát; feltűnő azonban, hogy e viszontajándéknak nemcsak a hozomány-átadási okmányban s a többi egykorú följegyzésekben nincs nyoma, hanem azt később, mikor Beatrix egykori hozományát visszakövetelte s a magyarok — mint látni fogjuk — ellenköveteléseket támasztottak, magyar részről senki föl nem említette.

37. FILIPECZ JÁNOS VÁRADI PÜSPÖK PECSÉTJE.

A Beatrix hozománya-
nak nagyságát megítélendők, jó lesz, ha szem előtt tartjuk, hogy Ferrante király — mint láttuk, — idősebb leányának, ki ugyan csak herceghez ment férjhez, névleg 80.000, tényleg azonban csak 60.000 aranyra menő hozományt adott, hogy továbbá az ő unokája, Isabella d'Aragona, Alfonso trónörökös leánya, mikor Gian Galeazzo Sforza milánói herceg nőül vette, 100.000 aranyat kapott, rokona, Eleonóra, portugali infansnő pedig, mint III. Fridrik császár jegyese csak

¹ E tekintetben hibás a *Máty. kor. Dipl. Emlékek* II. kötetének 277. lapján levő közlés, melyben 1475. szeptember szerepel kelet gyanánt; a nápolyi nagy levéltárban levő eredeti szöveg szerint (*Cedole* LXVIII. köt. 90. fol.) az átadás 1476

szeptemberében történt, a mit a nagy követség megnevezett tagjainak nevei is igazolnak. Lásd még: *Summonte* id. műv. III. köt. 490. l.

² 1476. május 19-ről; l. *Máty. kor. Dipl. Eml.* II. 307—310. l.

60.000 aranyat,¹ hogy Lucrezia Borgia, mikor egy nápolyi herceghez ment nőül, 40.000 arany, s mikor később Ferrara hercegnője lett, 300.000 arany értékű hozományban részesült,² s Bianca Maria Sforza, ki Coryin Jánoshoz 150.000 arany értékű hozománynyal ment volna férjhez, utóbb Miksa császárnak pénzben és ékszerekben 500.000 aranyat vitt hozományul.³

Azonban ennek az összegnek a fölhajtása sem okozott csekély gondot a nápolyi királynak. Már 1475 őszén kezdetét vette a király hűbéreseinek, városoknak, testületeknek, egyházi javadalmaknak a Beatrix házassága költségei címén való megadóztatása. Nápolyban s másutt is a hűbéri szolgáltatások egy nemeként szerepelt az alattvalók bevonása az uralkodóház tagjainak kiházasítása körül fölmerülő terhek viselésébe.⁴ A királyi ház számadókönyvei igen érdekes adatokat szolgáltatnak ahhoz: miképen gyűlt össze a Beatrix hozománya és lakodalmi költsége; a hozzájárulások között szerepelnek kétségtől a köteles mértéket meghaladó, többé-kevésbé önkényteseknek tekinthető szolgáltatások is; de van viszont nyoma annak is, hogy a kincstári közegek túlbuzgalmából kétszeresen való megadóztatás ellen kellett egyeseknek védekezniök,⁵ s hogy a rendkívüli adóteher miatt panaszkodott és zúgolódott a nép.⁶ Legnagyobb adózóként szerepelnek Geronimo Sanseverino, Bisignano hercege 3000 arannyal, az Abruzzók tartománya 2000 arannyal, a

¹ *Summonte* id. m. III. 499. l. *Voigt*: *Enea Silv. Piccolomini* II. 17. l.

² *Gregorovius*: *Lucrezia Borgia* 111. 210. l.

³ *Schönherr Gyula*: *Hunyadi Corvin János* (Tört. Életrajzok 1894.) 49. l.

⁴ *De Maulde la Clavière* id. m. 166. l. Ezekben az esetekben különböző aranyértékek foroghattak szóban, melyek között azonban lényeges különbség aligha volt; a nápolyi és magyar dukát értékével már megismerkedtünk; a velencei úgy látszik nem sokat különbözött a nápolyitól, a firenzei körülbelül 25 mai franknak felelt meg.

⁵ Lásd a fondii zsidók hozzájárulására vonatkozó kamarai edictumot a *nápolyi nagy levéltár*-ban: *Partium Summarie*, Vol. II. fol. 175.

⁶ «Pro cuius (Beatricis) dote imposuit (rex) subditis et vassallis suis regni unum alium tertium extraordinarium ultra aliud tertium solitum, utrumque persolvendum per totum mensem augusti subsequentem, et sic secutum extitit cum maxima difficultate et exasperatione ac penuria subditorum murmurantium, ululantium et se reclamantium ad Deum.» (*Tummulitis* id. m. 218. l.)

Terra di Lavoro zsidóságának egyeteme 1050 arannyal, Giovanni Sanches 550 és Amalfi hercege 564 arannyal. A királyság községei mind kisebb-nagyobb összegeket tartoztak fizetni; a legkisebbek egyike volt Genzano hozzájárulása 9 arannyal. Körülbelül 13.000 aranyra megy az az összeg, a melyre a királynak ilyen módon szert tennie sikerült, s a későbbi események ismerőjében sajátságos gondolatokat kelt az adakozók sorában olvashatni annak az Antonello Petruccinak, a király magántitkárának nevét, a kit Ferrante utóbb a bárók összekülvésében való részesség címén elfogatott és lenyakaztatott.¹

Ez alatt az idő alatt Mátyás is megtette előkészületeit menyasszonya elhozatalára s a nászünnepekre, melyeknek fényével az egész világot — de talán az egész világon leginkább magát aráját — elvakítani s bámulatba ejteni igyekezett. Meg is vádolták, hogy egy idő óta gondolatait a török elleni harczoktól minduntalan elvonja közelgő násza.²

Már májusban kezdtek Budán gyülekezni lovas kíséreteikkel azok a püspökök és főurak, a kik a Nápolyba induló küldöttségben készültek részt venni, vagy a király követeként a menyegzői meghívást voltak elviendők valamelyik fejedelmi udvarhoz.³ Ezernél többre becsülhetjük azoknak a főpapoknak, főuraknak, nemeseknek és kíséreknek számát, a kiket Mátyás ez alkalommal mozgásba hozott s 20.000 forintnál többre a követküldésekkel járó költséget.⁴

Fényes követség ment Domokos, székesfehérvári prépost vezetése alatt Bécsbe, Mátyás régi ellenségének, a német császárnak meghívására, ki azalatt — némely egykorú történetíró tudomása szerint — a nápolyi királyt lebeszélni igyekezett erről a házasságról.⁵ A római német birodalom valamennyi fejedelméhez, főpapjához és főurához, az előkelőbb birodalmi városok-

¹ Mindezek a *Cedole* LXVIII. és LXIX. kötetének különböző lapjain fordulnak elő.

² Pray, *Annales* IV. 103. l.

³ Lucas Lupus már id. követ jelentése: *Máty. k. Dipl. Emi.* II. 307. l.

⁴ Eschenloer id. m. II. 340. l.

⁵ Dlugoss id. m. V. 648. l.

hoz, a lengyel és cseh királyhoz és a cseh főurakhoz, a burgundi herczeghez, a pápához, a velencei és génuai köztársasághoz s az egyes olasz fejedelmekhez külön-külön küldöttséget menesztett a király, meghívásának átadása végett. Már júniusban érkezett némely udvartól válasz, kilátásba helyezve az illető fejedelem képviseltetését:¹ a milanói követ utasítást kapott, hogy csatlakozzék a Nápolyba menő küldöttséghez,² ily célból tartotta vissza Mátyás a nápolyi király egy követét is.³

38 DENGELI PONGRÁCZ JÁNOS
PECSÉTJE.

A királyi ara kíséretéül rendelt küldöttség vezetőjeül és szó-
nokaül Rüdeshelmi Rudolf boroszlói püspö-
köt szemelte ki Mátyás. Nevezetes és érdekes
alak volt ez a püspök ama kor egyház-
nagyjai sorában; szenvedélyes hangú egy-
házi iratai ép úgy ráirányozták a figyelmet,
mint a fontos megbízások, melyekben koron-
kint a római szentszék részesítette; 1465-ben
ő működött mint pápai legátus Csehország-
ban, ő alkalmazta Podjebrád György ellen
az egyházi tilalmat s mentette föl alattvalóit hűségi esküjök
alól.⁴ Boroszló abban az időben a Mátyás birodalmához tartoz-
ván, 1476 tavaszán levelet írt Rudolf püspöknek, kit már előbb
megbízott útján szólított föl a követségben való közreműködésre,
megköszönte nyilvánított készségét, fölhatalmazta, hogy huszonöt
lovast vigyen az ő költségén magával s kiadásai fedezésére
1500 aranyat utalványozott is, egyébként pedig teljes megnyug-
vását fejezte ki bölcsességében és gazdag tapasztalataiban, melyek
a küldöttség legjobb útmutatói és irányítói lesznek.⁵

A boroszlói püspök mellett mintegy második vezetőként a
morva származású prosztaniczi Filipecz, másképp Praisz János
nagyváradi püspök szerepelt, több tudós egyházi férfiú kíséreté-

¹ Máty. kor. Dipl. Eml. II. 315. l.

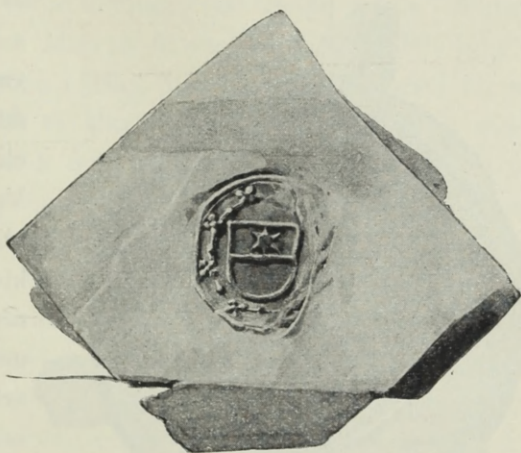
² U. ott 312. l.

³ U. ott 308. l.

⁴ Pastor id. m. II. 343., 355. és 358. l.

⁵ Mátyás kir. levelei I. 340. l.

ben; ez a János püspök huszita atyától, egy kovácsmestertől származott s egészen a Mátyás teremtménye volt, ki őt főkép mint ó-budai prépostot építkezéseiért kedvelte meg s éles észt és kiváló diplomatai tehetséget fedezvén föl benne, a legfontosabb kiküldetésekre használta, utóbb kancellárjává is megtette.¹ Mint világi főurak voltak részesei a küldöttségnek: Dengelegi Pongrácz János, erdélyi vajda, a király unokatestvére s személyének a nápolyi esküvőnél képviselője, Szentgyörgyi János bazini gróf, Mátyás hadvezére,² ennek öcsese, Szentgyörgyi Péter, továbbá Geréb Péter, Felső-Szilézia főkapitánya, szintén unokatestvére Mátyásnak, Frangepán Ber-

39. FRANGEPÁN BERNARDIN PECSÉTJE.

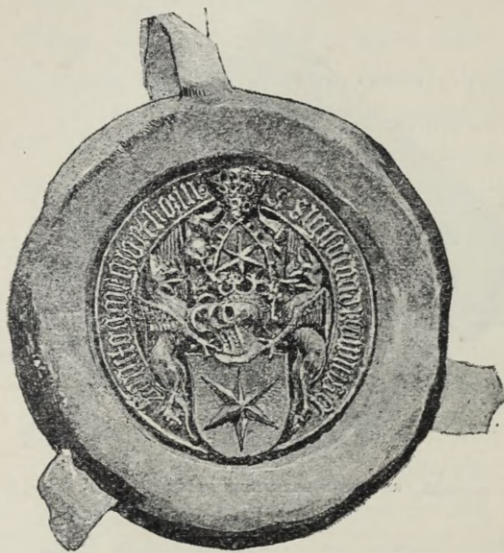
nardin modrusi gróf, Horvátország leghatalmasabb s leggazdagabb főura, ki anyja útján az Estékkal, neje, Aragoniai Aloysia útján magával a nápolyi királyi házzal is rokonságban állott, továbbá Rozgonyi László és Drágfy György. A csehországi főrendek közül a küldöttséghez csatlakoztak: János, Ratibor hercege, Miklós, Oppeln hercege, úgyszintén Henrik, Münsterberg hercege, Podjebrád György volt cseh király fia, tehát Mátyás sógora, ki ugyanazt

¹ *Bonfin* (Decas iv. lib. iv. 424. l.) a váradi püspököt szerepelteti, mint «legationis princeps»-et, de a hozomány-átadási id. okmányban megnevezett négy főküldött sorrendje is mutatja a boroszlói püspök elsőségét. *Eschenloer* is (id. m. II. 340. l.) őt mondja a küldöttség szónokának; ugyanő (402. l.) «ein sehr weltlicher Herr»-nek mondja János püspököt, a mit azon-

ban ez később, kolostorba vonulásával megczáfolt. Filipecz Jánosra nézve l. *Bunyitay Vincze*: A váradi püspökség története, 1883. i. k. 310. l. és *Petri Ranzani*: *Epitome Rerum Hungaricarum* (Schwandtner Script. I.) 420. l.

² Ebben a sorrendben vannak ezek a négyen a hozomány-átadási okmányban megnevezve.

a Brandenburgi Orsolyát bírta nőül, a kit néhány évvel előbb Mátyás akart magának eljegyezni.¹ Ezeken kívül az ismeretesebb magyar nemesi családok közül a Petheő, Telegdy, Justh, Turóczy, Bánfy, Székely és Vitéz nevek viselőivel találkozunk a követség névsorában.²

40. A SZENTGYÖRGYI GRÓFOK PECSETJE.

A magyar küldöttek június közepén hagyták el Budát³ s az olasz határon találkozván a Morva- és Csehországból, valamint Sziléziából kiindultakkal, augusztus legelőjén érkeztek mindnyájan Velenczébe, a hol 756 főre számlálták a követség és kíséret létszámát.⁴ Hogy a részvevő főpapok és főurak mekkora fényt fejtettek ki, azt számokban is mutatják azok a följegyzések, melyek szerint a boroszlói püspök lovas kísérideinek száma 32, a nagyváradie 60, a Pongrácz Jánosé és münsterbergi herczegé 50—50, a Szentgyörgyi Jánosé 36 s a Geréb Péteré 32 volt; négynél kevesebb kísérideje egyiknek sem volt.⁵ Tekintve, hogy Fridrik német császárt 1468-iki római fogadalmi útján

¹ *Wenzel Gusztáv: II. Ulászló magyar és cseh királynak házassági élete.* Századok 1877. 634. l.

² A legteljesebb jegyzéke a küldöttség tagjainak, — a lovasok számának megjelölésével, a *modenai áll. levéltár*-ban van, «Oratores» czimmel megjelölve (Canc. Duc. Doc. d. Stat. Est. Ungh.) s abból az időből való, mikor a követség már visszatérőben Nápolyból, Beatrixszal s az ő kíséridejével együtt, Ferrarába betért. Valószínű, hogy az eredetileg hazulról

elindult küldöttség egyes tagjai ekkor már elmaradoztak vagy előre utaztak.

³ Lupus Lukács követ jelentése Budáról 1476. június 16-ikáról a *milanói áll. levéltár*-ban. (Nemz. Múz. levéltárának másolatgyűjteménye.)

⁴ Leonardo Botta milanói követ jelentése Velenczéből aug. 16-ikáról. (*Milanói áll. lev. tár.*, Sezione Storica, Potenze Estere, Ungheria.)

⁵ Az előbb id. modenai jegyzék szerint.

700 lovas kísérte,¹ valóban el kell ismerni, hogy a Mátyás követ-sége számra nézve a legmesszebbmenő igényeknek megfeleltethetett.

De nem kevésbé volt alkalmas a magyar követjárás feltűnést kelteni külső megjelenésének színgazdag és változatos pompájával.

A magyar viselet már magában véve szokatlan látvány lehetett az olaszok előtt; Zsigmond ottjárta óta nagyobb számban fényesebb magyar ruhákat talán csak akkor láttak, mikor II. Pál pápához küldött Mátyás fényes hódoló küldöttséget² s mikor a megelőző évben Ujlaky Miklós, a fényűzéséről híres boszniai király a jubiláris év alkalmából Rómában járt.³ A magyarok öltözködése már a sok prém, sujtás, bogláros csatt s a gyakran bokáig érő mente által is kétségkívül eltért attól, a miben az olaszok a ruházat előkelőségét és választékosságát keresni szokva voltak; hogy pedig ez alkalommal az a számos, valóban gazdag és hatalmas egyházi és világi főúr, a kik a küldöttséget alkották, fény és pompa dolgában úgy saját személyökben mint kíséretökben csakugyan sokat akartak mutatni, a miben a király is bőkezűen segítette őket, az iránt kételyünk alig lehet. Ámde a küldöttség nemcsak magyarokból, hanem csehekből, morvákból, németekből, dalmatákból is állott, s e miatt is tarkabb, különlegesebb látványt nyújthatott, a mihez — a mint olasz földön városról városra vonúltak, — nem csekély mértékben járultak hozzá a többnyire piros öltözkű csatlósok és szolgák, a mindenféle ábrándos vagy furcsa ruhákba bujtatott bohócok s a nagyszámú zenész, kiknek trombitái, kobozai, dobjai az idegen országban csodásan hangzó zenével kísérték a ragyogó sereg vonulását, s szórakoztatták az urakat pihenő állomásaikon.⁴

¹ *Pastor* id. m. II. 373. l.

² Ezt a küldöttséget leírja *Vesp. da Bisticci* id. m. 225. l.

³ *Pastor* id. köt. 459. l.

⁴ *Bonfin* (id. helyen) azt mondja a nászmenetről, hogy «omnia nostri temporis spectacula superarunt». *Csánki* id. m. 40–42. l. *Eschenloer* id. helyen. Leon.

Botta id. jelentésében azt mondja: «tutti ben forni de arzerenti et assay ben vestiti». A drezdai levéltár egykorú s a nász leírását tartalmazó kéziratában: (*Lan-gen* «Herzog Albrecht d. Beherzte» 518. l.) «all obgenannt gereisige pfärd wol gerüst und den hern von gulden Rittern und Samet knechten von Tamascht und Atlas

A mi pedig a magyar küldöttségnek kétségkívül legnagyobb érdekét és vonzóerőt kölcsönözhetett, az Mátyásnak egy ép oly eredeti mint szerencsés ötlete volt, az t. i., hogy követének kíséretéhez kirendelt mintegy 20 előkelő és fényes öltözékű török hadifoglyot, a kik valószínűleg Sabácز bevételekor kerültek hatalmába.¹ Ez aztán már valóban nemcsak ritka, hanem akkoriban, Otranto visszavívása előtt egészen új és rendkívüli látvány volt Olaszországban, melynek éppen az a rettegés, a melylyel a török hatalom terjeszkedésének híre az olaszokat eltöltötte, kölcsönzött egészen sajátyszerű érdekelt. És valóban semmi sem lehetett volna alkalmasabb Mátyásnak, mint törökverő hősnek hatalmát és dicsőségét az olaszok szeme elé állítani, mint ezeknek a félelmes török harcosoknak látványa, a kikre addig más-kép mint rémülettel gondolni sem tudtak olasz földön s a kik most íme, a magyar király hatalmától megfélekezve, hódolva jöttek díszíteni egy olasz királyleány nászmenetét, a kit az a magyar király a maga trónjára emelt.

A küldöttség tagjait Mátyás bőkezűen ellátta pénzzel² és azonfölül kiosztásra szánt becses ajándékokkal is, hogy útjokban annál szívesebb fogadtatást biztosítson részökre. Velenczéből augusztus 5-ikén nagy bárkákon Ferrarába vonultak, telve vágygyal az olasz föld látása után.³ A ferrarai herczegnek nem kis gondot okozott annyi előkelő vendégnek megfelelő elhelyezése;⁴ azonban hiányt bizonyára semmiben sem éreztek, sőt a zenekedvelő herczeg — kinek talán megtetszett a muzsikájok, — külön 20 arany forintot fizettetett a magyar küldöttség 13 trom-

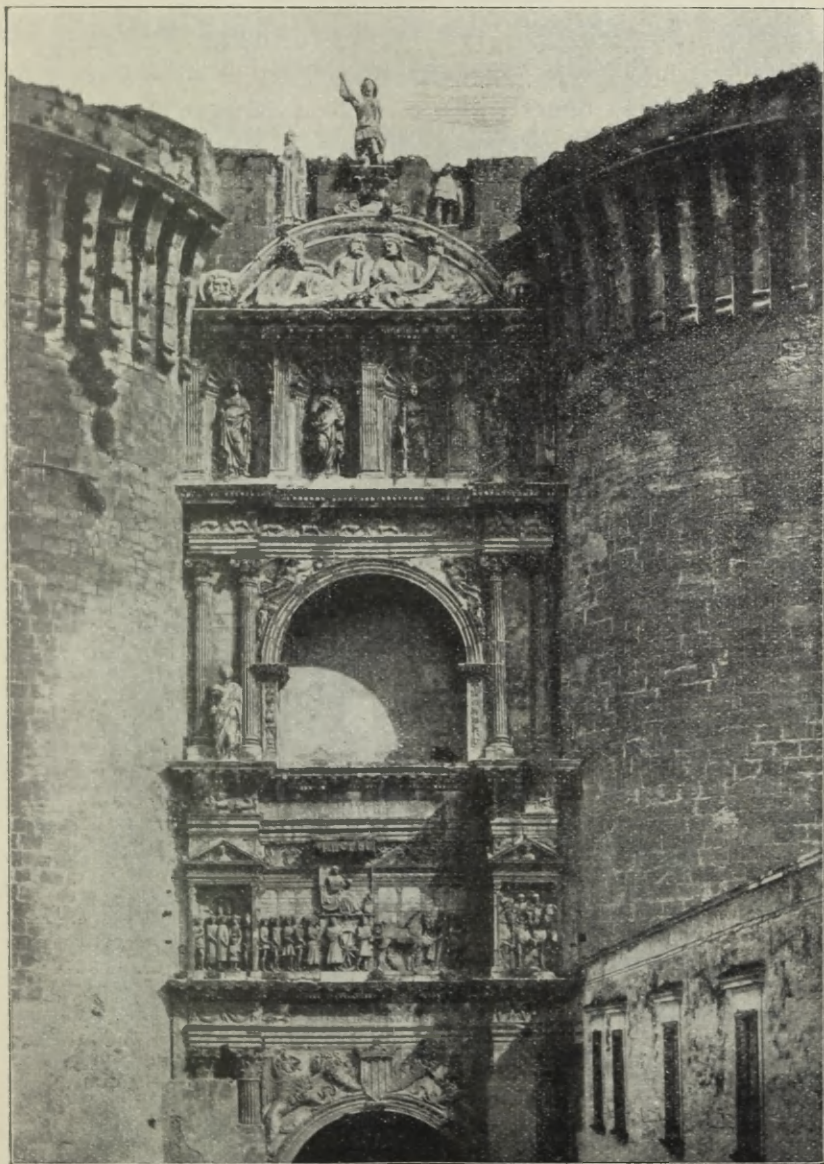
Iren dienern allen Rott pernischen stuk hen etc.»

¹ *Modenai áll. levéltár*, Bibl. Manoscritti, (Cronaca Estense di Fr. Paolo d. L. a C^e 135. vo.) «Et venti Turchi vestiti alla Turchesca.» (A magy. tud. Akadémia tört. bizottságának másolatárában.) A százsz követjelentés (*Langen*-nél id. h.) tizenhat törökről szól, Leon Botta id. jelentése csak négyről, ezek alatt azonban talán csak a főbbeket érti.

² *Eschenloer* (id. helyen) szerint Mátyás minden lovasnak ötven forintot adott úti-költségül; a drezdai kézirat (*Langem*) is így mondja.

³ Leon. Botta előbb id. jelentése a *milanói lev. tár*-ban.

⁴ Augusztus 4-iki, 6-iki, 8-iki és 16-iki ferrarai levelek a *modenai áll. levéltár*-ban (Cancell. Duc. Arch. propr. Herc. i. Epist. Reg. C^e 71., 72., 74. Ak. tört. biz. másolatáráb.).

41. A NÁPOLYI CASTELLO NUOVO DIADALKAPÚJA.

bitása részére.¹ Itt egyúttal Frangepán Bernardin, a herceg rokonának fia, alkalmat talált Ercolétól ajánlást eszközölni ki Beatrixhoz, a calabriai herceghez és Diomede Carafához, atyja, Frangepán István részére, ki a tőle elvett Zengget akarta volna e pártfogás segítségével Mátyástól visszanyerni.²

Ferrarán túl úgy látszik megoszlott a menet, mert a nápolyi király Sancio di Samudio nevű emberét küldte két gályával Argentába, Ferrara tengeri kikötőjébe, hogy a küldöttség főbjeit egyrészt nagyobb biztonságuk, másrészt a szárazföldön uralkodó ragályos betegségek elkerülése végett hajóira fölvegye.³ Hogy hányan és kik követték e meghívást, azt nem tudjuk, de Bonfin följegyzése nyomán⁴ azt kell hinnünk, hogy a követség egy tekintélyes része a váradi püspök vezetése alatt a szárazföldön tovább haladva Urbinónak vette útját s ott Federigo herceg vendégszeretetét élvezve, őt bámulatba ejtették a magukkal hozott ajándékokkal, melyek közül Mátyás történetírója különösen egy művészi kivitelű, drágakövekkel megrakott óriási sőtartót s egy kagylókkal és ékkövekkel díszített, sárkányalakú arany kancsót ír le részletesen.

Valószínű, hogy a megoszlott csapat már csak Nápolyban egyesült ismét, mert az egykorú nápolyi krónika szerint «szep-tember 7-ikén, szombaton tizenhét (déli 11^{1/2} órákor) vonultak be Nápoly városába a felséges magyar király, Mátyás követei»;⁵ azonban a királyi kamara számadókönyvei már augusztus hó

¹ Augusztus 8-iki rendelvény *u. ott.* (Cam. Duc. Mandati 1476. C^o 93.)

² Augusztus 24-iki levelek *u. ott.* (Canc. Duc. Arch. propr. Herc. C^o 78.)

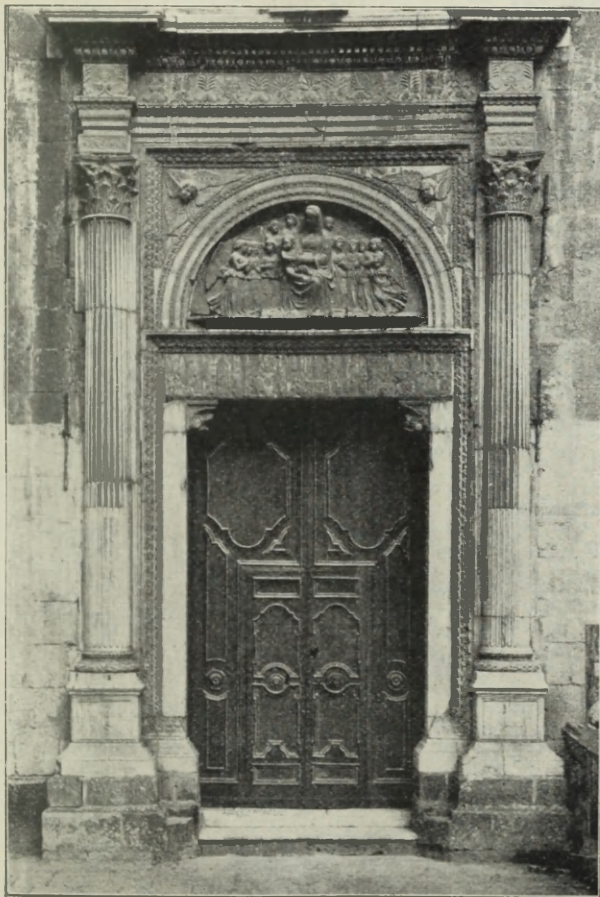
³ Augusztus 6-iki levél *u. ott.*, C^o 72.

⁴ Dec. iv. lib. iv. többször id. helyén.

⁵ *Notar Giacomo* id. m. 130. l. *Teleki* (Hunyadyak iv. 453. és 483. l.) *Pray* nyomán azt mondja, hogy a «kalocsai érsek» és Bánfi Miklós még mindig Nápolyban voltak, mikor a magyar küldöttség odajött; ez bizonyára tévedés; Bánfi és Handó György (akkor még csak pécsi prépost) mint láttuk, 1474-ben jártak Nápoly-

ban, 1475-ben már más követek váltották föl őket; ha ott lettek volna, akkor nevök a hozomány-átadási oklevelen s a ferrarai névjegyzékben aligha hiányoznák. Lehetséges azonban, hogy ott volt Fancesco Fontana, ki 1476. tavaszán kapott újabb kiküldetést Nápolyba (*M. K. Dipl. Emil.* II. 347. l.). *Tummulitis* szerint (id. m. 221–222.) a követséggel nők is érkeztek, («mulieres magne reputationis matrone centum») miután azonban a magyarországi följegyzések erről nem szólnak, azt kell hinnünk, hogy a krónikás olaszföldi vendégeket is a magyar küldöttséghez számított.

13-ikától kezdve tartalmaznak a nászünnepre érkezett magyarok ellátására vonatkozó utalványozásokat.¹ Szeptember második hetében Nápoly már méhkaszhoz hasonlíthatott, melyben nemcsak

42. A NÁPOLYI CASTELLO NUOVO SZENT-BORBÁLÁRÓL NEVEZETT TEMPLOMÁNAK KAPÚJA.

a magyarok csapata, hanem a különböző országbeli követek, vendégek és a kíváncsi nép tarka, nyugtalan tömege várta türelmetlenül a koronázás és menyegző kettős, nagy ünnepének fölvirradását.

¹ *Cedole* Vol. LXV. fol. 438. etc.

II.

NÁPOLYI «újvár», a Castello Nuovo, melynek bástyái annyi ádáz támadással néztek szembe s melynek mély börtönei annyi szenvedés és kétségbeesés sóhaját hallották, 1476 szeptemberében vidám és zajos napokat látott. Ünneplő néppel teltek meg termei; az is, melyet a nagylelkű Alfonso építtetett húsz évvel előbb Ischia szikláiból vágott kövekből,¹ s az is, melyet csak nem rég Ferrante király megrendelésére látott el márványdiszszal udvari szobrásza Pietro di Martino.² Falai között fényes vendéglátásban részesültek a magyar király küldöttjei is, kiknek szállást egyes főurak, gazdag polgárok adtak, míg egy részök vendégfogadóban kapott elhelyezést; Calabria, Sicilia, Spanyolország és Göröghon váltakozva küldték boraikat a dúsan megpakolt asztalokra.³

A királyi család összes tagjai egybegyűltek a Beatrix ünneplésére, csak a férjnél levő Eleonóra hiányzott és Federigo herceg, a ki csak a következő hónapban terhetett vissza burgundi útvjáról.⁴ Az ünneplők között voltak Sessa és Rossano hercegének immár anyjukat vesztett leányai is,⁵ kiknek a király nagybátyjuk volt ugyan, de a kiknek tudniok kellett azt is, hogy atyjok és testvérük az ünnepzajtól visszhangzó Castello börtönfenekén sínlődnek.⁶

Beatrixnak és a királyi családnak egyébiránt azok a napok némi ijedelmet és aggodalmat is okoztak. Ertesülniök kellett a forradalmi merényletről, melyet Ferrarában szeptember elsején a

¹ *Cam. Minieri Riccio*: Alcuni fatti di Alfonso I. (Arch. Stor. Nap. VI.) 104. l.

² *Fabriczy* id. m. 17–19. l.

³ *Cedole* LXV. 391 s. köv. l.; a 461. és 552. lapokon levő följegyzések mutatják, hogy a «rua Catalaná»-ban levő «osteria del Sol»-ban is voltak magyarok elszállásolva.

⁴ *Notar Giacomo* id. m. 132. l.

⁵ A *Cedole* LXV. kötetének 465. lapján vannak Rossano hercegének leányai is az esküvő után a Castellóban maradt udvari hölgyek között fölemlítve.

⁶ *Tummulillis* id. m. 183. l.

Mantuában száműzetésben élő Niccolo d'Este, az elhunyt Lionello örgróf fia intézett nagybátyja, Ercole uralma ellen. Mialatt ez Belriguardo nevezetű nyaralójában időzött, Niccolo, kit valószínűleg az Ercole iránt ellenséges milanói herczeg és velencei signoria bátorítottak e tetre, éjnek idején, öt hajón hozott csapattal váratlanul betört a városba, s ellenállással nem találkozáván, azt elfoglalta. A gyermekágyban levő Eleonóra és sógora Sigismondo alig tudtak a palotából a Castello Vecchióba átmenekülni, a hol biztonságban érezhették ugyan magukat, de élelmi szerekkel nem voltak ellátva. Szerencsére a pártütés visszhangra nem talált a város lakosságában, s Niccolo látva csalódását és félve Ercole visszatérésétől, sietve elmenekült; a ferrariaiak azonban üldözőbe vették s elfogván, Ercole elé hozták, ki mindjárt első dühében lenyakasztatta unokaöccsét s fölakasztatta a pártütőnek főbb híveit. A véres esemény után a herczeg — mintegy engesztelésül — fényes temetést és gyászünnepélyt rendezett a kivégzettnek.¹

A napolyi örömnapok alkalmával nem hiányzottak a kitüntetések sem. Ferrante király elsőként Frangepán Bernardin zenggi grófot, neje révén rokonát avatta föl a Mária-rendbe; később következett Henrik, münsterbergi herczeg, valamint Szentgyörgyi János és Péter grófok kitüntetése.²

Az ünnepélyek sorozatában az egykorú följegyzések megemlékeznek a Castello Nuovóban rendezett «Farse allegoriche», vagyis alkalmi színjátékokról is. Az előadott darabok egyikének szövegét ismerjük, melyben egy isteni küldött szerepelt, ki jelenteni jött, hogy a mennyei hatalmak fölismervén Beatrix erényeit, három kísérőt adtak melléje, kik megkönnyítsék útját egész a tulvilágig; e kísérők: a Szépség, a Tisztesség és — Apollo; ezek egyenkint előléptek, hogy dicsérjék a herczegnő bájait és jeles tulajdonait. A «Szépség» magasztalja szöke fűrt-

¹ *Notar Giacomo* id. m. 132. l. *Passero* id. m. 31. l. *Kuratori*: Antichità Estensi 233—235. l. és ugyanattól *Annali* id. köt. 118—120. l.

² *Mátyás Kor. Dipl. Eml.* II. 326. és 329. l.

jeit, kellemes, nyílt homlokát, tekintetét, mely a paradicsom tükre s a szerelem fényét löveli, fejedelmi orrát, szemöldökét, arcának hajnalpiros rózsáit, hófehér fogsort mutató száját, melynek minden mondása édes zene, fehér nyakát és keblét, egész lényét, melyben oly állandó a kellem s az okosság, hōgy boldog mindenki, ki szolgálhat neki.¹ Az ő születése — így folytatja — meglelégedéssel töltötte el a napot, a holdat, a csillagokat, s az elemeket; róla beszélnek mindig a szépek körében, hozzá hasonlítható nincs a földön s a «Szépség»-nek mennyei boldogságot okoz neki kezét csókolhatni.

Ez után az áradozó dicshymnus után — a «Tisztesség» lépett elő s Beatrix erényeit a Lucreziáé, a Judithé, a Virginiáénak fölébe helyezte. Diana nem vadászhat többé, mert hegy, völgy, erdő és forrás mind telve van a Beatrix dicsőségével. Ő maga — a «Tisztesség» — Beatrixszal szemben nem méltó többé pártját² viselni, s azt följánlja az ünnepeltnek. Apollo is leszállott az égből, kíváncsi volt látni, vajjon a herczegkisasszony csakugyan oly dicső-e, minőnek híre mondta s még hírénel is dicsőbbnek találja. Ég, föld és tenger visszhangozza a dicséretét s hirdeti koronájának fényét, s Apollo, hódolata jeléül lantját nyújtja át neki, már nevénel fogva is boldog életet és boldog uralmat jósol jövőjéül, míg égi kísérői bájos énekökkel

1 «Mira le trezze bionde et quello ameno
Fronte bello et sereno che dimostra
Tanta bellezza vostra, mira il viso
Specchio del paradiso, che riluce
De una amerosa luce, et mira quello
Naso regale et bello, et quelle ciglie
Con le guantie vermiglie, et amerose
Ad guisa de doe rose nel'aurora,
Mira la bocca ancora e i bianchi denti
Che fan sì dolci accenti, che par sia
Soave melodia in ogni suo decto,
Mira la gola el pecto biancheggiante,
Il comparer constante in ogni cosa
Prudente et gratiose, che beato
Qualuncha è destinato al tuo servitio.»

Lásd: *Franc. Torraca*: Studi di Storia letteraria Napoletana, Livorno, 1884. 292—298. l. Az itt ismertetett Farsát egy, a

müncheni könyvtárban levő, a Cinquecento első feléből való kézirat őrizte meg. *Ben. Croce* már id. tanulmányában (l. *Teatri di Napoli* etc. 566, 580 s. köv. l.) annak a nézetének ad kifejezést, hogy e darab Beatrix hazatérése után 1501-ben került színre, azonban a «ghirlanda» följánlása, Beatrix leányos bájainak ecsetelése, az utalás «koronájának fényére» és jövő boldog uralkodására, határozottan valószínűbbé teszi Torraca föltevését, ki e farsát a királyné lakodalmi ünnepélyeiből valónak tartja.

² A «ghirlanda» az «Onestà» kezében bizonyára hajadoni pártát jelent, nem egyszerűen virágfüzért.

elmondják a királyi arának azt is, mily édes harmonia vár reá majd egykor a mennyországban.¹

Nem szünő ünneplések között végre fölvirradt a nagy nap; szeptember 15-ikére, vasárnapra volt a megbízás útján

43. OLIVIERO CARAFA BÍBORNOK SIREMLÉK-SZOBRA A NÁPOLYI DUOMO KRIPTÁJÁBAN.

kötendő házasság ~~egyházi~~ megáldása s egyúttal Beatrixnak királynévá koronázása kitűzve. A megkoronázott Boldogaszszonyról nevezett templom előtt elterülő nagy Piazza dell'

¹ « . . . quanto sia — Soave l'armonia t'e riserbata, Poichè da terra al ciel sarai volata.» Ez a nászünnepélyen mindenesetre szokatlan utalás a túlvilágra

indítja *Ben. Crocè* főképp arra a föltevésre, hogy e versek Beatrix előrehaladottabb korából valók.

Incoronatán, a Castello Nuovo előtt, óriási emelvényt állítottak föl a szertartás céljaira. Miután már egy ideig hullámozott az ünneplő nép Nápoly piacain és utcáin, szólt a zene,¹ folytak a bajvívások és egyéb mutatványok a nép mulattatására, a Castellóból elindult a király, lóháton, teljes fejedelmi díszben, koronával a fején, követve országának nagyjaitól s egyéb kísérvől, kik az egész úton külön erre az alkalomra vert ezüstpénzt szórtak a nép közé.² Utána csakhamar megjelent Beatrix hercegnő is,³ kit az erre az alkalomra külön pápai legátusnak kinevezett Oliviero Carafa bíbornok, az ország püspökeitől kísérve, kézen fogva vezetett. Ez a bíbornok a Carafák nagy nápolyi családjából való volt, az előttünk már ismert Diomede unokaöccse, 1458 óta — tehát már 28 éves korában — Nápoly érseke, 1467 óta a szent collegium tagja s egyik legragyogóbb alakja a IV. Sixtus udvarának; hazájában köztiszteletben álló, tekintélyes, befolyásos és népszerű ember, e mellett mint jogász, theologus és régész jeles tudós is, ki bőkezűen támogatta az irodalmat és sok szegény ifjút képeztetett ki. Bokros egyháznagyi és államférfúi érdemek szerzése után még a tenger-nagyi pálczát is kénytelen volt kezébe venni mint a törökök ellen elindított egyesült olasz hajóraj vezére.⁴

Miután a fényes gyülekezet a nép ezreinek örömrivalgása között elfoglalta a díszes emelvényt, előbb a mise és egyházi esketés következett, melynél Mátyás királyt unokatestvére, dengelegi Pongrácz János erdélyi vajda képviselte; majd a koronázás szertartását teljesítette Carafa bíbornok s a jelenlevő magyar főurakban különös gondolatok támadhattak, mikor lát-

¹ *Tummulillis* id. m. 222. l.

² C. A. Vergara: Monete del Regno di Napoli, 80. l. és 23. tábla. Az itt szóbanforgó ezüstpénz négyfelé osztott czimerpajzsot mutat egyik oldalán, ülő koronás alakot másik oldalán; felirásai: «Ferdinandus D(ei) G(ratia) R(ex) Si(ciliae) I(erosolymae) U(ngariae)» és szintén rövidítve) «Dominus meus adjutor, ego despiciam inimicos meos.»

³ «Sehr zierlich und köstlich abgerichtet», mondja *Eschenloer* id. m. II. 341. l.

⁴ *Pastor* id. köt. 347. l. *Reumont* «Die Carafa etc.» I. 239—244. l. említi azt is, hogy Oliv. Carafa szerezte meg és állította föl római palotája mellett a híres «Pasquino» szobortöredéket. *Bonfin* is (Symposion Trimeron 150. l.) magasztalja Olivierót s általán a Carafákat.

ták, hogy királyuk nejét Nápoly piacznán a nápolyi érsek egy, allitólág a pápától ajándékozott koronával¹ magyar királynévá koronázza. Hogy erről a szertartásról, mely valószínűleg összefüggött a nápolyi uralkodóktól önkényesen viselt magyar királyi czimmel, mit tartott Mátyás maga, azt Beatrixnak utóbb Székesfehérvárott a magyar közjognak megfelelően végbement koronázása legvilágosabban mutatta.²

A nyilvános ünnepély azonban még a koronázással sem ért véget. Következett még a lakoma s a nép megvendégelése, lovagtornák és jelképes fölvonulások, melyek sorában az e mutatványaikról egész Olaszországban ismert és kedvelt firenzeiek a Petrarca «hét diadalát» ábrázolták s végül tűzjáték világította meg az esthomályt.

A lovagtornák a Beatrix idejében Nápolyban úgy mint egyebütt is a legnépszerűbb látványosságot nyújtották, mely ép úgy szolgált az udvar s a nagyok hiúságának mint a nép kíváncsiságának s mulató kedvének kielégítésére. Nápolyban ily alkalmaknál az egész város ünnepelni látszott; a kereskedők legszebb és legértékesebb áruikat tették kirakataikba, a házakat szőnyegekkel, selyem és brokátszövetekkel díszítették föl azokban az utcákban, melyeken a fölvonulás végbement; az emberek ünneplő ruhában jelentek meg, virágokkal kezeikben, melyek mindenféle illatot terjesztettek. Nápolyban csak az egyénenkinti, nem a csapatokban való bajvívás volt szokásos; három-négy lovas szerepelt benne, feltűnő és pompás fegyverzetben s ruházatban; ügyességük és gyakorlottságuk kizárt minden veszélyt, különben a fegyverek sem voltak olyanok, minőket komoly harcban használtak, vér tehát nem folyt, s a látványosság ebben az időben a félelmestől inkább a tréfához

¹ Drezdai kézirat *Langen*-nél 523. l.

² A koronázási szertartást *Notar Giacomo* (id. m. 130–131. l.) *Passero* (id. m. 31. l.) és *Simmonite* (id. m. 111. 491. l.) írják le. Mind egybehangzóan a király érkezésének idejét a XX. órára teszik;

ez a régi olasz időszámítás szerint szeptember közepén d. u. 3 órának felel meg; kissé föltűnő azonban, hogy a mise — melyet *Notar Giacomo* említ — miképen volt a délutáni órákban megtartható?

közeledett. Nápoly tekintély volt e téren s mint a löidomitást úgy a bajvivást is szinte mintaszerűnek tartották itt. Zene- és dobszó közt hirdették ki megelőzőleg a díjakat, melyekben rendszeren nemcsak a legtöbb mérkőzésben győztes, hanem a legdaliásabb megjelenésű lovag is részesült; a győztest a következő lakománál is díszhelyre ültették s joga volt a legszebb hölgyeket megcsókolni.

A Beatrix saját testvérei: Alfonso a trónörökös s másik bátyja Federigo szintén részt vettek olykor az ily mérkőzésekben s ábrándos öltözéköknek, lovuk vértetének és takaróinak, valamint kíséretöknek pompája mindent elhomályosított; csak úgy ragyogtak az aranytól s egyre-másra törték össze ellenfeleik lándzsáit. Ezek a lovagtornák is — melyeket az olaszok giostrának neveztek — a Piazza dell' Incoronatán mentek végbe, mely fölé ilyenkor arany csillagokkal ékesített kék szövetből lengő födelet vontak s a viadal végeztével az emelvényen folyt le a lakoma, miközben czukorsüteményeket szórtak a nép közé.¹

A koronázást követő napon nyújtotta át Beatrixnak atyai barátja, az öreg Diomede Carafa az ő saját kívánságára készített emlékiratot,² melynek egy, jelenleg a parmai könyvtárban őrzött, Colantonius Lentulustól fordított latin szövegét tartalmazó egykorú kézirati példánya valószínűleg a Beatrixé volt; e codex címlapján kezdetleges miniatur-rajzban örökitette meg Joannes Marcus Cynicus az átadás jelenetét, a trónszerű széken ülő fiatal királynét s az előtte hódolva térdelő szerzöt, kinek czimere az Aragoniai ház jelvényei s Mátyás és Beatrix egyesített czimere mellett szintén a címlap ékességeül szolgál, míg az első lapon a fiatal királyné éremképe látható.³

¹ Lásd *G. de Montemayor* tanulmányát: «Una Giostra a Napoli ai tempi di Alfonso d'Aragona» a «Napoli Nobilissima» v. évf. 17. s köv. és 57. s köv. lapjain; itt Alfonso s Federigo részvételéről az 1477-iki koronázási s egybekelési ünnepély lovagtornájában van szó, de valószínű,

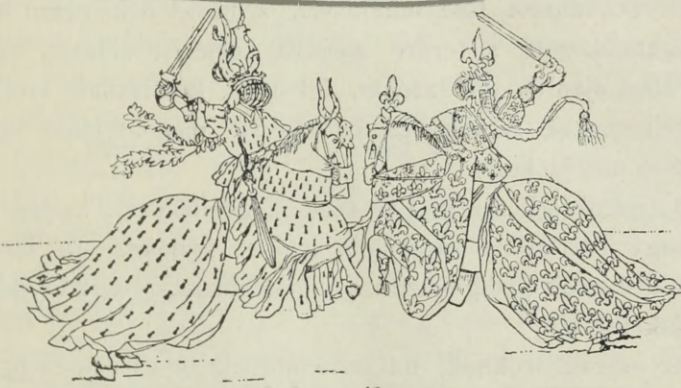
hogy az 1476-ikban is részt vett a jelen volt Alfonso.

² *Ben. Croce*: Memoriale a Beatr. d'Arag. 23. és 47. l.

³ *U.-ott* 24–25. l. *Csontos*: «Diom. Carafa de Institutione vivendi», 54. s köv. l.

Az emlékirat tartalma ¹ rendkívül jellemző nemcsak a szerző sok tapasztalaton leszűrődött életbölcseségére s a korviszonyokra, hanem arra a fölfogásra nézve is, melyet a nápolyi udvarban a Beatrix személyéről, valamint házasságáról s magyarországi szerepéről tápláltak, s a melyet, ha a fiatal királyné az öreg Carafa tanácsaihoz híven a gyakorlatban is követett volna, talán élet-pályája sok tekintetben másként alakul vala.

E jelentőségére való tekintettel nem mellőzhetjük a «Memo-riale» tartalmának beható ismertetését.

44. LOVAGTORNA A XV. SZÁZADBAN.

René király «Livre de tournois»-ja nyomán a «Napoli Nobilissima» folyóiratban közölt metszet után.

A bevezetésben a szerző Beatrix utasítására hivatkozik, melyet ő, mint urának és a királyi háznak engedelmességhez szokott híve, készségesen teljesít, bár érzi a föladat nehézségeit s másrészt úgy véli, hogy megbízójának az ő tanácsaira szüksége nincs is.

Az első, a mit az emlékirat szerzője a magyar királynénak szívére köt, az istenfélelem, annak szem előtt tartása, hogy az egész földi élet «hiúságok hiúsága», s hogy ezért földi életünk alatt túlvilági üdvösségünket kell munkálnunk, oly istenfélelem

¹ Az eredeti vulgáris olasz szöveget lásd a Ben. Croce-féle már idézett kiadás 29. s köv. lapjain; latin fordítását a parmai

Corvin-Codex nyomán a Csontosí szintén idézett közlésében a Magyar Könyvszemle 1890-iki évfolyamában (65. l.).

által, mely a vallás buzgó gyakorlásában is megnyilatkozik; szükséges ez kiváltképen a királyoknál és királynéknál; mert az ő cselekedeteik és mulasztásaik után sokan indulnak, s míg ilyenképen vallásos életök a példaadás erejénél fogva mások lelki üdvének is előmozdítására szolgál, mulasztásuk mások lelki érdekét is károsítja s így annál nagyobb felelősséggel jár.

Ajánlja Beatrixnak, hogy elutazása előtt beszéljen atyjával, mondjon neki köszönetet minden jóért, miben részesítette, s kérje, hogy emlékezzék meg róla szeretettel távollétében is; kérjen bocsánatot tőle mindenért, a mivel neki netán kedvetlenséget okozott, s térdre borúlva kérje ki áldását, egyúttal kegyeibe ajánlva mindazokat, kik neki, Beatrixnak, szolgálatokat teljesítettek. A végbúcsúnál kísértse meg atyjának kezét és lábát is megcsókolni.

Bátyjától, a herczegtől ne csak megemlékezést kérjen, de azt is, hogy pártfogója, szószólója legyen atyjoknál, a királynál, többi testvéreit pedig buzdítsa engedelmességre úgy atyjok mint bátyjuk iránt.

Az országbáróknak, udvari embereknek és nemes hölgyeknek mondjon köszönetet a neki megadott tiszteletért, kérje őket, hogy koronkint keressék föl leveleikkel, az ajándékokat, melyeket bizonyára adni fognak, fogadja, tekintet nélkül értékekre egyforma szívességgel, és ne fukarkodjék a jó szóval, mert aranyat és ezüstöt nem adhat mindenkinek, de jó szót annál könnyebben.

Útközben ne mulasztja el a főtemplomok látogatását; ez jó benyomást fog tenni az őt kísérő magyarokra is. Kíséretével igyekezzék az utazás alatt behatóan megismerkedni; lesz módja hol egyiket, hol másikat vonni társalgásba, s méltóságának sérelme nélkül mindenki iránt figyelmet mutatni, különösen azokkal, kiket a király is tanácsadóiul rendelt, megértetvén, hogy meghallgatásuk nélkül semmit sem kíván tenni. Mert meg kell gondolnia, hogy királyi férje már az utazás folyamában is tudósításokat fog kapni s az első benyomást megdőnteni mindig

bajos. Ezért igyekezzék környezetével szemben jó kedvet mutatni; a nagyoknak kötelességök, hogy az őket környezőknél valóban nagyobbak legyenek s szeszélyeik fölött uralkodni tudjanak.

Azok iránt, kik őt útjának különböző állomásain üdvözik, mutasson érdemök szerinti figyelmet; ne feledje el, hogy a megtiszteltetés, mely őt éri, nagy részben atyjának és férjének szól, s inkább vétsünk túlságos, mint túlkeves udvariassággal. Kísérete körében tartson rendet, ne tűrje, hogy vendéglátóikat fölösleges dolgokkal zaklassák, vagy hogy valahol valamivel tartozásban maradjanak. Hölgyei közt is tartson fegyelmet, legyenek vigyázatosak és tartózkodók a férfiakkal való érintkezésben, mert «a magyarok féltékeny természetűek».

Ha Rómában fog időzni, ott vigyázzon minden szavára; tartsa szem előtt, hogy a bibornokokat oly tisztelet illeti meg, mint a királyokat, azonkívül ott sok oly emberrel jöhet össze, ki kevesebb jelentőséggel látszik bírni, mint a mennyi az értéke s mindent mit ott tesz, följegyeznek és világgá kürtölnek. Ottani idejét fordítsa inkább Róma szent helyeinek megtekintésére, mintsem multságokra, mert a mit ott lát, azt sehol másutt föltalálni nem fogja.

A pápa ő Szentségéhez intézzen kis beszédet, melyben fejezze ki, hogy benne nemcsak szent atyját, de atyja és férje barátját is tiszteli; kérje áldását s hogy választása szerinti lelki atyát küldjön, és ajánlja neki férjét, kit nem fog megszűnni a kereszténység ügyének támogatására buzdítani.

Ferrarába érve, nővérével Eleonórával ne éreztesse, hogy mint királyné fölötte áll a hercegnének; tisztelje nénjét mint anyját s értesse meg ezt magyar kísérőivel is.

Útja állomáshelyein az indulás idejét úgy tűzze ki mindig, hogy akkor valóban indulásra kész legyen s inkább maga várjon, mintsem másokat várásson; mert a kényszerű várakozás elégedetlenséget kelt és zúgolódásra indít; a mi ajándékot kap útközben, azt oszszá meg mindig magyarjaival, s ha valamelyi-

ket baj éri, azon igyekezzék segíteni, vagy ha nem segíthet, legalább mutasson részvétet; ha valamelyik megbetegszik, azt látogassa meg, vagy legalább tudakozódjék hogylétéről. Titkárát pedig bízza meg, hogy értesítse sűrűn úgy férjét, mint királyi atyját útján való előhaladásáról.

Itáliát elhagyva a német birodalom területére fog lépni, a hol meg kell emlékeznie róla, hogy a császár rokona,¹ s örömét kell kifejeznie mindazok fölött, a miket útjában látni, tapasztalni alkalma nyílik.

Megeshetik, hogy férje álrühában, fölismerhetetlenül fog elébe jönni, ezért vigyázzon minden találkozásra, s mutakozzék elmésnek; ha pedig fölismerné a királyt, titkolja el mindaddig, míg ez maga megismertetni nem akar, azután rögtön szálljon le lováról, adja meg neki a kellő tiszteletet, de ne engedje meg, hogy egyebet érintsen, mint kezét.

45 BEATRIX LAKODALMA
ALKALMÁRA VERT EZÜST-
GARAS (I.)

(Bécsi udvari múzeum.)

Írjon útjáról gyakran anyósának is, kifejezve vágyát, őt láthatni, s ha — a mi valószínű — elébe jön, mutasson sok szeretetet iránta; mert rá mint közvetítőre lesz szüksége, férjével szemben; sok dolgok vannak ugyanis, melyeket férjének maga el nem mondhat, s a bizalom, melyet az ő anyja iránt mutat, neki is tetszeni fog, még inkább, ha anyósát arra kéri, legyen valódi anyja s tanácsadója mindenben, a mivel férje tetszését megnyerheti. Mert férje megelégedését elérni: ez a fődolog, és nem mindig oly könnyű a férj iránti kötelességeknek, mint a szülők irántiaknak megfelelni. Mutasson ezért igyekezetet férje természetének megismerésére, s kérdezze ki ez iránt már útítársait is.

Férjével való első találkozása kétségkívül zavarba fogja ejteni, a mit nem is szükséges titkolnia; legyen inkább hallgató, feleljen csak, ha férje kérdezi, «mert a beszédes asszonyt sze-

¹ III. Fridrik akkori császár, portugalli Eleonórá, Beatrix atyjának unokatestvérét bírta nőül.

retjük mindenütt — csak nem a saját házunkban».¹ Férje iránt mutassa a legnagyobb tiszteletet, még ha tiltakozik is ellene, mégis tetszeni fog neki; jelenlétében sohase üljön, a míg ő maga le nem ül, vagy üléssel nem kínálja; ne is beszéljen sokat, mikor ő jelen van s mások előtt ne bizalmaskodjék vele.

Kérje férjét, hogy saját választása szerinti férfiakat és nőket rendeljen ki királynéi udvarába, s ne kövesse azoknak a nőknek rossz példáját, a kik idegenkednek mindenkitől, kiről tudják, hogy férjök szeretetét és bizalmát bírja; ellenkezőleg, legyen bizalommal és szeretettel irántok férje kedvéért, mert az aszszonynak a maga természetét a férjeé szerint kell átalakítania. Kérjen anyósától tanácsot arra nézve is, hogy viselkedjék férje távollétében az országnagyokkal és a kérelmező alattvalókkal szemben? a királytól pedig kérjen bocsánatot azért, a mit talán eleinte tájékozatlanságból kedve ellenére találna tenni és hálálja meg neki, hogy hazájából hozott embereit szolgálatában megtartani engedte; ezekre is szüksége lesz, mert a mint más a viszony atya és leány s férj és feleség között, úgy más azoknak a hűsége, kik magukat atyja s azoké, kik magukat férje szolgálainak tekintik.

36. BEATRIX LAKODALMA
ALKALMÁRA VERT EZÜST-
GARAS (II.)
(Bécsi udvari múzeum.)

Azzal, a mit férje udvartartására szán, gazdálkodjék jól, hogy semmiben hiányt ne szenvedjen, de zavarba se jusson; tartson akarata lépést anyagi képességével és jegyezze meg magának, hogy «inkább hagyjuk vagyonunkat halálunk után ellenségünkre, mintsem hogy életünkben tőle valamit kérnünk kelljen», és hogy «több tiszteletben részesül a posztóba öltözött király, mint az olyan, a ki aranyos ruhában jár, de tartozásait kifizetni nem tudja».

«A felől pedig — így folytatja a jó Diomedé — biztosíthatom Felségedet, hogy mindaddig sok vesződése lesz, míg a magyarok nyelvét meg nem tanulja, úgy férje iránti tekintetből,

¹ Úgy látszik, ez Masuccio Salernitano, az említett kedvelt nápolyi novellairótól

kölcsönzött mondás. (Lásd *T. Persico* id. m. 198. l.)

mint azért, hogy beszélhessen a néppel s főkép a tisztelegni jövő hölgyekkel; ezért keressen már útközben valakit, kitől tanulhat, s majd megtanul jobban is azoktól a nőktől, kiket a király szolgálatára fog rendelni.»

Tovább arra inti az emlékirat Beatrixot, hogy az ajándékokat, melyeket kapni fog, ajánlja föl mindig férjének; az vagy elfogadja, vagy visszaajándékozza, az egyik esetben bírni fogja az ajándékot is, férje meglegedését is, a másik esetben oly valamit fog nélkülözni, a minek birtokát férjének vágya utána úgyis megkeserítené. Már pedig neki férjével kell élnie és hálnia, s együttélésök biztos alapja csak az lehet, ha férje az ő lelkét is úgy megszereti, a mint testét bizonyára szeretni fogja. Mutasson ezért ő is meglegedést házasságában és ne feledje, hogy ha ő talán találhatott volna férjül más királyt is, férje is választhatott volna magának más királynét. Halljon meg mindent, a mi jót mondanak uráról, semmit abból, a mit rosszakarói híresztelnek, és ne feledje, hogy embert úgy mint állatot könnyebb észszel, mint erővel meghódítani. Hízelgőjévé nem akar válni az öreg harcos, de figyelmezteti a királynét, hogy a gondviselés gazdagon áldotta meg a szív és értelem ama kincseivel, a melyeket elkölteni nem lehet; ezeket jól értékesítve, istenfélelemben, férje iránti szeretetben és engedelmességben élve, maga is elégedett lesz, — a mennyire a földön meglegedés található. És ne higgye, hogy van élő ember, a ki mindazt bírja, a mit bírni szeretne; de hát nem is ez a föld a mi életünk czélja, hanem az, hogy itteni cselekedeteinkkel kiérdemeljük ama másik élet üdvét.

Az emlékirat utolsó szakasza tanácsokat tartalmaz arra nézve, hogy Beatrix majdan új hazájából kikkel levelezzen s kikkel váltson koronkint ajándékokat, mindig figyelemmel arra, hogy mások szeretetét és becsülését látva, a magyarok is mind jobban szeressék és becsüljék őt.¹

¹ Az emlékirat záradéka így hangzik :
«Lo supradicto memoriale dedi de mia
proprio mano ala S. Ma de la regina de

Ungaria a di xvi de septembro delo anno
MCCCLXXVI et epsa partio. Finis Amen.»

A mi Diomede Carafának ebben az iratában a legközelebb következett események szempontjából mindjárt szembe ötlük, az az, hogy a «Memoriale» részletes utasításokat tartalmaz Beatrixnak Rómában, a pápával és a bíbornokokkal szemben követendő magatartására nézve, holott tudjuk, hogy a királyné

47. A DIOMEDE CARAFA-CODEX CZÍMLAPJA.

nászkíséretével nem Rómának vette útját, hanem nápolyi területről mindjárt hajóra szállva csak a ferrarai tartományban lépett ismét szárazföldre. Kétségtelen ennél fogva, hogy mikor az emlékirat készült, még római út volt tervezve, s úgyszólván csak az utolsó napokban változott meg a terv. Ezt bizonyítja egy szeptember 4-ikéről keltezett s Ferrarába küldött nápolyi követjelentés is, mely újdonságként közli, miszerint elhatározták,

hogy a magyar királyné tengeren menjen Ferrarába s hogy Manfredoniában fog hajóra szállni.»²⁵ Úgy az eredeti tervnek, mint a változásnak magyarázatát is könnyű megtalálni.

Ha már az Eleonóra férjhezmenetele idejében megokoltnak látszott a fejedelmi ara római fényes fogadtatásában a pápa és a nápolyi király közötti szövetséges és baráti viszony csattanós bizonyítékát szolgáltatni, még több ok szolt e mellett a jelen esetben, midőn a római curia előzékenysége és szívélyessége egyúttal a kereszténység ügye közül oly kiválóan érdemesült s a pápával szintén a legbarátságosabb egyetértésben élő magyar király iránti figyelem nyilvánítása lett volna. Az iránt sem lehet kételyünk, hogy a becsvágyó és pompaszerető Beatrix képzeletét nénje római időzésének emlékezete nyugodni nem hagyta s ő annál inkább tartott igényt rá, hogy azt maga is átélje, minthogy ő királyné volt, nővére pedig csak hercegné.

Hogy mindezek daczára a véglegesen megállapított útítelv mellőzte Rómát s a többi olasz szárazföldet is egészen Ferraráig, annak lehet, hogy közvetlen oka a pestisjárvány volt, mely miatt tudjuk, hogy a magyar küldöttség egy részét is hajóra szállították s a mely a pápát is arra kényszerítette, hogy előbb Viterbóba, majd Foligno hegyes vidékére meneküljön a római nyár elől, s e nyaralásáról csak október 23-ikán térjen vissza Rómába,²⁶ úgy hogy a nápolyi násznép útrakelésekor ő maga tényleg nem is volt Rómában. De nincs kizárva az sem, hogy éppen az a körülmény, mely oly kecsegtetővé tette a Beatrix szemében az első útítervet, hozzájárult annak megdöntéséhez. Pietro Riario bíbornok, a ki az Eleonóra ünnepéyeit rendezte, már nem élt, az ő akkori pazarlása méltó visszatetszést is keltett, s most a római curiának csak kettő között volt választása: vagy ismét az akkori hibába esni, vagy kisebb pompával fogadni most a magyar királynét, mint akkor a ferrarai her-

²⁵ *Modenai áll. levéltár*, Canc. Duc. Cart^o degli Amb^{ri}, Napoli, Vesach (de) Perotto. (Akad. tört. biz. másol. tárában.)

²⁶ *Pastor* id. m. II. 464—465. l.

czegnőt. Lehetséges tehát, hogy a pápa maga tért ki a kényes helyzet elől, kiszabadítva abból a többi középolaszországi városokat is, melyek nem vonhatták volna ki magukat Róma példájának következményei alól s az ily tömeges vendéglátások terhét csak nagyon is érezhették.

Szeptember 18-ikára volt Beatrixnak és kíséretének elutazása Nápolyból kitűzve.¹ Megelőzőleg bizonyynyal buzgó imádságot végzett a Castello Nuovo Santa Barbaráról nevezett vártemplomában, mely leánykora ajtatoskodásainak színhelye volt és a San Gennaro Dómjában, a hová Diomede Carafa utasította; érzékeny búcsút vett, — ha Mátyás egykorú történetírójának hitelt adhatunk, — a királyi vár falaitól, ajtóitól, ősei képeitől, legérzékenyebbet atyjától, kit «nagy szeretete a távozó iránt majdnem megölt,» mert «élete legfőbb gyönyörétől» kellett megválnia.² És elbúcsúzott Beatrix Nápoly népétől is: koronával a fején, kísérve atyjától és az ország báróitól, meglátogatta Nápoly összes kerületeinek főpiaczeit,³ még egyszer körülhordozva szemeit a szép városon, annak élénk, vidám népén és viruló vidékén, mielőtt elhagyta volna e tájat, hogy elköltözzék abba a távoli, idegen világba, a mely felé annyi büszke remény vonzotta s a mely felől annyi ismeretlen veszély ijeszthette és a honnan nem tudhatta: lesz-e valaha és milyen visszatérés?

El volt határozva, hogy Beatrixot öccse Francesco is elkíséri Magyarországra; állítólag Mátyás király élénken nyilvánított kívánságának megfelelően.⁴ Ez a herczeg akkor tizenöt éves volt, nála idősebb nővéréhez, mintegy anyja helyetteséhez, melegen ragaszkodott;⁵ magyarhoni útja bizonyos tekintetben nevelésé-

¹ Így mondják *Notar Giacomo* (id. m. 132. l.) és *Passero*; (id. m. 31. l.) a kevésbé megbízható *Fuscolillo* (id. m. Arch. Stor. Nap. I. 51. l.) 19-ikét mond; *Summonte* (id. köt. 491—492. l.) valószínűleg össze téveszti a Nápolyból való elutazás napját a Manfredoniai hajórászállással (október 2.) s 18-ikára csak a búcsúlovaglást teszi. *Tummulillis* (id. h.) szerint Beatrix csak szeptember 28-ikán hagyta el Nápolyt.

² *Boufin*: Symposion Trimeron 7. l. *Tummulillis* (id. h.) azt mondja: «discessit de Neapoli cum maximo triumpho iocunditate et gaudio cum lacrimis et luctu mixto.»

³ *Notar Giacomo* id. helyen.

⁴ *Modenai áll. levéltár*: Cam. Duc. Arch. propr. Herc. I. Epist. Reg. 1476 Ca 94 v. október 11-ikéről, ad Comitem Magdalonii. (Akad. tört. biz. másol. táráb.)

⁵ *Boufin*: Symposion 19., 131. l.

nek befejezéseül volt szolgálendő, a mennyiben Mátyás mellett mindenesetre bő alkalma nyílhatott magát a hadtudományokban kiképezni s a katonai életre edzeni; legalább erre buzdította Diomede Carafa a számára írt külön emlékiratban.¹ Kivüle a királynét Nápolyból magyarországi útjának legalább egy részén elkísérték Andria hercege, Sora hercegnéje, Terranuova grófja nejével, Montorio grófja nejével, Tommaso Filomarino, bizonyos Madonna Laura di Messer Antonio da Bologna, és számos nemes úr s hölgy háromszázötven lóval. Ezekhez csatlakozott a magyar kíséret.²

Beneventón át Manfredoniáig, vagyis a tengerig vele ment bátyja, a calabriai herceg is, a ki ott búcsúzott el tőle s onnan küldte követé kezeihez szerencsekívánatait Mátyás és a megérkezendő Beatrix számára s ajánlását a magyar főpapokhoz és főurakhoz.³ Vele volt neje Ippolita és fia Fernandino, valamint öccse Giovanni,⁴ s valószínűleg csak idáig csatlakozott a menethez egy másik Alfonso is, a király természetes fia s Beatrix törvénytelen testvére, kit egy ferrarai követjelentés említ a kísérek között.⁵

Manfredonia akkoriban a nápolyi birodalomnak fontos kikötővárosa volt; fekvése szerint ma is legkedvezőbb pontja annak a róla nevezett öbölnek, melyet az Adriai-tenger Apulia felső részében, nem messze Foggiatól s a Monte Gargano kinyúló hegyfokától délre formál, de ennek ellenére most a teljes elhagyatottság, hátramaradás és pangás képét nyújtja. A várost a Hohenstaufen Manfred király alapította a XIII. században, nem messze attól a helytől, melyen a görög-római korszakban a virágzó s később földrengéstől elpusztított Sipontum állott. A tengerig

¹ *Ben. Croce*: Memoriale etc. 8—10., 17—18. l.

² Id. jegyzék a modenai levéltárban Lucrezia Borgia saját udvari személyzete, melylyel — 1501-ben — Ferrarába érkezett, 180 személyből állott; ezekhez járult Róma város küldöttsége és Cesare Borgia 200 főnyi

csapata. (*Gregorovius*: *Lucr. Borgia* 226. lap.)

³ *Mátyás Kor. Dipl. Eml.* II. 331—333. l. *U.-ott.*

⁵ Perotto de Vesach jelentése Nápolyból Ferrarába 1476 szeptemberéből. (*Modenai áll. levéltár*, Canc. Duc. Cart. d. Ambass. Napoli.)

kinyúló, kerek bástyáktól védett négyszögű várát még az Anjouk építették, de az Aragoniaiak is megerősítették s körfalán rajtahagyták czímeröket; sánczárkának falait most füge- és opuncziabokrok födik.¹ Ebben a várban mulatott Beatrix olasz és magyar kísérelével, mielőtt elhagyta volna atyja birodalmát, s itt eszébe juthatott, hogy ugyanebben a kikötőben lépett először

48. MANFREDONIA VÁRA.

olasz földre a dicsőséges Mária nápolyi királyné, a ki abból az országból jött, melybe most ő volt menendő.²

Az út Nápolytól a tengerig s az időzés a kies fekvésű kikötővárosban aránylag soká tarthatott, mert Beatrix csak október 2-ikán szállott kíséretével hajóra, a nápolyi király négy gályájával és egyéb kisebb hajókkal indulva el magyarországi útjára.³

Tengeri útjuk nem volt szerencsés; viharok miatt majdnem két hétig vergődött a szétszórt hajóraj a hullámokon,⁴ míg

¹ Lásd: *Gius. Abatino: Il Castello di Manfredonia*, Napoli nobilissima, XI. évf. 44–45. l.

² *Fraknoi*: Mária nap. királyné, B. Szemle 325. l.

³ *Notar Giacomo és Passero* az id. helyeken; Alfonso hg. levele: *Dipl. Eml.* II. 331. l.

⁴ *Tummulillis* id. m. 227. l.

végre október 13-ikáról 14-ikére éjjel Chioggia közelében partra szállhattak s a Po melletti Corbolában, hol elhelyezésökről fényesen gondoskodott a ferrarai udvar, a fáradalmak és izgalmak után kissé megpihenve, harmadnapra bevonúlhattak Ferrarába. Ercole és Eleonóra már október 5-ike óta várták őket éjjel-nappal nyergelt lovakkal s földiszítt hajókkal; aggodalmaktól gyötörve a Po-torkolat egész környékén kerestették már a nápolyi gályákat s midőn végre hírt vettek kikötésökről, a herczegné maga sietett húga üdvözlésére, még mielőtt az székvárosukba érkezett volna.¹

Ferrarában már hónapok óta folytak az előkészületek is a fogadtatásra. Velenczéből hozatott a herczeg drága szöveteket palotája földiszítésére s szeptember végén érintették Ferrarát a magyar király küldöttei is, kik viszont Firenzéből szállítottak — Mátyás ajánlásával ellátva — díszes szövetneműeket és drágaságokat Magyarországra az ottani nászünnepeleknél leendő használat végett.²

A nászmenet bevonulása Ferrarába október 16-ikán, szerdai napon, a vecsernye után, déleesti 4 óratájban ment végbe nagy ünnepélyességgel, a Porta San Biagión keresztül. A herczeg egész udvarától s a nemesektől lóháton kísérve a városon kívül fogadta a királynét s aranybrokátból készült baldachin alatt vezette be felséges vendégét trombita- és dobszó mellett fényesen díszített palotájába.³ Beatrix magyar és nápolyi kísérete Ferrarába érkeztekor okvetlenül meghaladta a 800 főt.⁴

A palota, melyben a herczegi család az átutazó királynét

¹ A *modenai áll. levéltár*-ban levő jelentések és följegyzések. (Canc. Duc. Arch. Propr. Herc. I. Epist. Reg. 1476 C^o 91., 92., 93., 94. és 95. Guardaroba Reg. Debit, e Cred. dell' off. del Camerlengo C^a 45; *Jornale de l'Officio de la tapezeria* 1475—1476. A.)

² *U. ott* szeptember 13-iki, 20-iki és 28-iki levelek (C^o 85., 41. és 90. l.) úgyszintén: *Mátyás kir. levelei* I. 340. l. A magyar küldöttek meg vannak nevezve:

Farkas László, Komlodi Gál (Gallus) és Zalai János.

³ *Diarium Ferrariense* 252. l. *Antichità Estensi* (Muratori) 235. l.

⁴ A *Cronaca Estense de Fra Paolo de Legnago* (kézirat a modenai levéltárban, C^a 136^r.) 700 lovast mond, de az idéjgyzék összegezése 529 magyar lovast ad és 350 nápolyit, tehát összesen 879-et. Lásd még: *modenai l. t.* Canc. Duc. Mandati C^a III.

fogadta, az a Palazzo del Cortile volt, melyben Ercole később is lakott, s a mely a Duomo homlokzatával szemben terült el, összeköttetésben a nagy, tornyos Castello Vecchióval, melybe Eleonóra a kevéssel előbb lezajlott lázadási kísérlet alkalmával menekült. Legnagyobb diszt ennek a palotának a Castello felé néző nagy termében fejtettek ki s az ehhez csatlakozó szobák

49. UDVARI ÉLET FERRARABAN A XV. SZÁZADBAN.

(Franc. Cossa falfestménye a ferrarai Palazzo Schifanojában.)

voltak a királyné, a nápolyi királyi herceg s közvetlen kíséretük lakosztályaúl berendezve. Karmazsin vörös bársony, újselyem és finom gyapjuszövet szolgáltak kárpitokúl, függönyökúl; lándzsák emelték, díszes zsinegek húzták redőbe a függönyöket; a padlót, az asztalokat szőnyegek borították, a fabútor nagy része berakott művekkel s címerekkel volt ékesítve; a hercegiek mellett díszítésül szolgált «idegen címerek» nyilván a magyar király s a királyné jelvényei voltak. A falkárpitokat

sok helyen címeres füzérek s festett vagy szövött képek borították: férfiak és nők alakjai gyalog és lóháton, zöldelő gyümölcsfák, továbbá — vonatkozással az uralkodó herceg nevére, — Hercules hőstettei, egy helyen pedig «a rózsza regényének», a troubadur-költészetből ismeretes jelenetei. Az előkelőbb vendégek szállása már augusztusban ki volt jelölve s a ferrarai főurak saját lakásuk díszéből bocsátottak egyetmást a herceg rendelkezésére, hogy azzal palotáját a magyar királyné fogadtatására fölékesitse.¹

A magyar királynénak és a magyar uraknak megszállása Ferrarában föleleveníthette az emlékét annak, hogy erről a helyről is került egy fejedelmi hajadon a magyar trónra, kinek ivadéka királylyá is lett,² hogy tehát az Esték már az Árpádokkal voltak rokonságban. Az ő büszke házuk egyébiránt költőinek dalai szerint Trojában kereste eredetét³ s a Nápolyban mythosi háttérhez szokott Beatrix a Po vidékén is található vonatkozásokat a Phaeton bukására.⁴

Bár a ferrarai hercegi család történetét sok véres viszály és bűn emléke sötétítette el, az abban az időben oly fényben ragyogott, hogy udvarát némely történetíró az Augustuséval, X. Leoéval s Lorenzo de' Mediciével hasonlítja össze.⁵ Ercole saját személyére nézve nem bírt magasabb műveltséggel, de mint tapasztalt, okos, higgadt uralkodó, erős kézzel és jól tudott kormányozni, s az irodalomért és művészetekért nemcsak a kor divatja kedvéért, hanem saját hajlamánál fogva is sokat tett. Székvárosát megnagyobbította s megszépítette, hatalmas közkerttel is díszítvén azt. Folyók szabályozásával, mocsarak lecsapolásával a földművelést is előbbre vitte, az építészet pedig

¹ *Modenai áll. levéltár* Giornale de l'Officio de la Tapezeria 1475—1477. A és B betűk alatt.

² Aldobrandino d'Este leánya Beatrix, ki II. András utolsó neje lett, a kinek unokája III. András néven volt az utolsó Árpád-házi király.

³ *Lodovico Ariosto: Orlando Furioso* III. ének 17. versszak.

⁴ *U.-ott* III. 34.

⁵ *Lamartine és Maulde la Clavière* (id. m. 396. l.)

paloták, templomok, kolostorok alkotása által nyert lendületet. Szerette az írókat is, szívesen dicsőíttette magát általok; Bojardo, Collenuccio, Leoniceno, Guarino, Tebaldeo nevei irodalmi téren is fényt kölcsönöznek az Ercole korszakának, s nem kevésbé híresek voltak zenészei, különösen udvari zenekarának hegedűsei.¹ Ha tehát a műzsák cultusában Ferrara bizonyos tekintetben fölülmúlta Nápolyt, fényűzés, elpuhultság, élvezetvágy és feslettség dolgában legalább is nem állott mögötte, mint azt Ariosto életteljes vigjátékai világosan elárulják.²

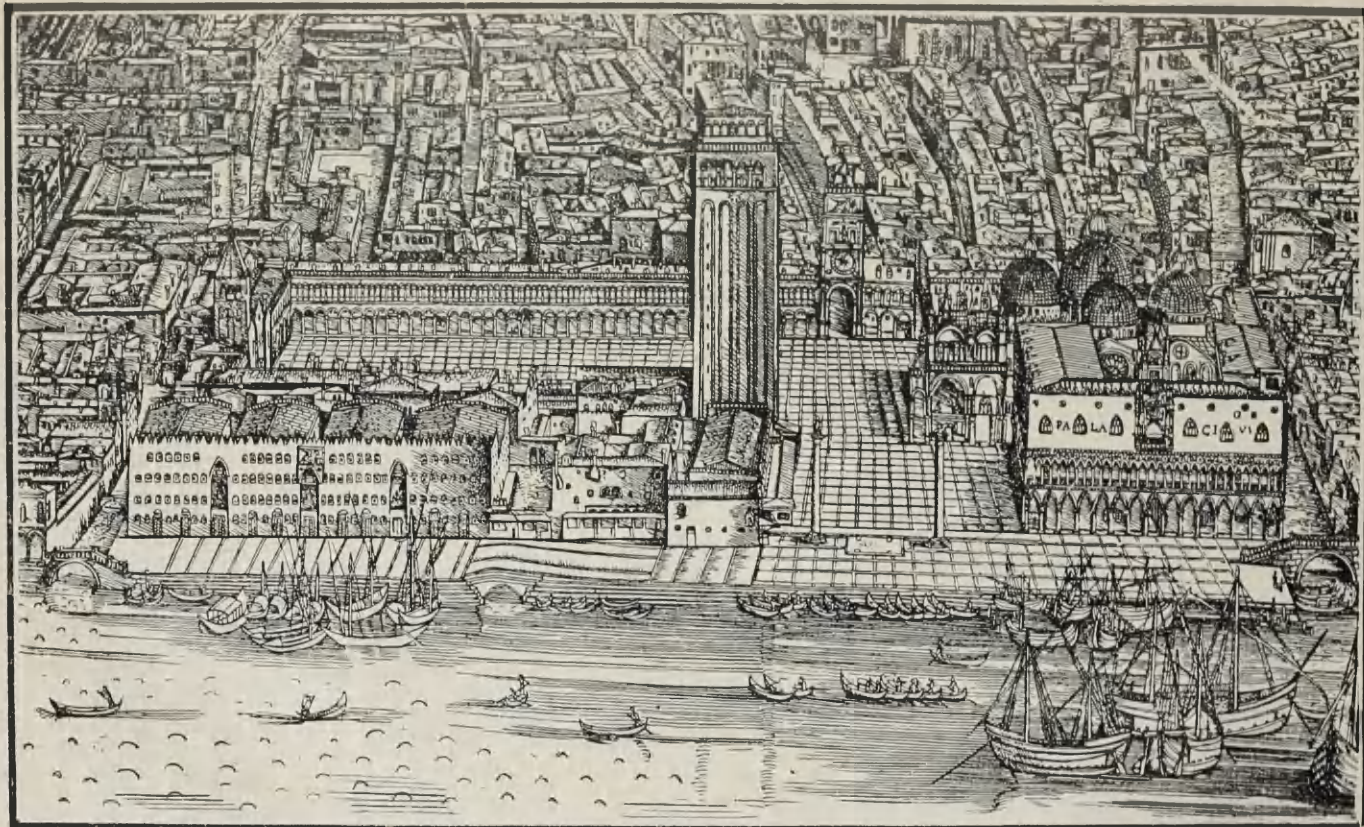
E fényes udvar és virágzó város ünnepi zaja közepett ölelhette Beatrix egyetlen nővérét, Eleonórát, kit férjhezmenetele óta nem látott s ki azóta már három gyermek anyjává lett; ezek egyike a Beatrix saját nevét viselte,³ a legifjabbik, a hercegi trón örököse, akkor még csak néhány hónapos csecsemő volt. De a fejedelmek terhes kötelességei, melyekhez az ünneplés és ünnepeltetés is hozzátartozik, aligha juttattak sok időt a két nővér bizalmas beszélgetésére. Az az öt nap, melyet Beatrix Ferrarában töltött, zajos és változatos ünnepélyek között folyt le, melyeket Ercole herceg különben is kedvelt, s melyeknek czélja ezúttal éppen annak az örömnök a kifejezése volt, a mit Ferrara uralkodó-háza és népe a hercegnő testvérének a magyar trónra emelkedése miatt éreztek. Az ünnepélyek mindenféle mulattató előadásokat és mutatóványokat öleltek föl, melyek főképp a hercegi palotában folytak le s arról tanuskodhattak, hogy az Esték ferrarai udvara már abban az időben nagy tökélyre fejlesztette a mindenféle versenyek és harczjátékok mellett nemcsak a zene-, hanem a színművészetet is. Itt már Ercole idejében állandó színház volt keletkezöben, s itt honosodott meg

¹ *Muratori*, Antichità Estensi, 277. s köv. I. *Litta* id. m. xxxix. f. xii. táb.

² *Pasqu. Villari*, Macchiavelli e. i. s. t. II. könyv 9. feje.

³ *Julia Cartwright* (*Beatrice d'Este, duchess of Milan*, London 1899. 370. l.) téved, midőn azt mondja, hogy az Este hercegi pár másodszülött leányát Arago-

niai Beatrix ugyanazon évi ferrarai időzése alkalmából keresztelték erre a névre, mert Estei Beatrix 1475-ben született, s a mi Beatrixunk látogatása 1476-ban történt; de valószínű, hogy Eleonóra hercegnő szeretett húgára is tekintettel voltak a név választásában.

50. VELENCZE A XVI. SZÁZADBAN.

először a balett, mint a színelőadások járuléka és itt történtek az első kísérletek, a régi classikusok színműveinek — nevezetesen Plautus Menächmijének — színrehozására.¹ Beatrix tehát sokat láthatott, hallhatott itt, a mit majdan a saját udvarában is meghonosítani iparkodott, ez is egy eleme lévén annak az élénk szellemi összeköttetésnek, mely közte és a ferrarai udvar között létrejött.

Mert, hogy ez a találkozás mily szorosra fűzte a kapcsolatot a két testvér között, azt a következő évek s mindaz, a mit Beatrix az Este-házért a maga népszerűsége rovására is tett Magyarországon, eléggé igazolták.

Mikor Beatrix október 21-ikén elhagyta Ferrarát, nem sejtette, hogy nővérének utolsó Isten-hozzát-ot mond. Sógora, Ercole herczeg, Christoforo de' Bianchi lovagot adta mellé kísérőül, egyúttal magyarországi követéül s képviselőjeül a menyegzőn.² Legközelebbi állomáshelyül Rovigo szolgált, a hol még a ferrarai herczeg gondoskodott a fejedelmi ara s kísérete ellátásáról;³ innen azonban a tenger irányában Anguillárának s onnan Chioggiának vették útjokat valószínűleg azért, mert a nápolyi hajók ott vártak a málha egy részével. Itt már velencei területet érintvén a nászkíséret, a köztársaság 20 nobilit küldött ide a királyné üdvözlésére; mint legközelebbi állomáson, Malamoccóban negyven tagú küldöttség fogadta Beatrixot, s San Clemente mellett már maga a Doge, Andrea Vendramin jött elébe, az aranyos Bucintoron, hölgyektől is kísérve.⁴ Bonfin megemlékszik az ékes beszédről, melylyel Beatrix Velence tanácsának üdvözlésére válaszolva, olaszokat és magyarokat egyaránt bámulatra ragadott,⁵ s a Signoria leváltárának lapjai tanuskod-

¹ A *Diarium Ferrariense* és *Antichità Estensi* id. helyein; lásd még *Vecchioni* id. művét (62. l.) továbbá *Maulde de Clavière* id. művét (377. l.) és *Burckhardt* *Cultur d. Ren.* II. 37. lapját.

² *Modenai áll. levéltár* (Cam. Ducale Mand. Reg. 1476. C^a 110 v. és Canc. Duc. Arch. propr. Herc. I. C^a 98 v.)

³ *U.-ott*: Canc. Duc. Arch. propr. C^a 97. és a «Tapezaria duchale» A, B főljegyzései október 18—19-ikéről.

⁴ *Velencei áll. levéltár*: Deliberazioni, (secreta) Senato I. R. 27. (Akad. tört. biz. másolattárában.)

⁵ Decas IV. lib. 424. l. *Antichità Estensi*: 235. l.

nak a bőkezű, de a mellett körültekintő s a fölösleges pazarlástól óvakodó ellátásról, melyben a magyar királyné nagyszámú kísérőivel velencei területen részesült.¹

Október 29-ikén utazott Beatrix kíséretével tovább és pedig — végkép megválva most már a nápolyi hajórajtól — legközelebb Trevisóba² s onnan a friauli havasok felé. Egykorú közlések szerint a magyar határszélre érkeztek a kíséretben szekerek nem voltak, csak háts lovak és teherhordó állatok.³ Habár abban az időben nagyobb utazásoknál társzekerek használatosak voltak,⁴ lehetséges, hogy a havasi utakon a málhát lovak vagy öszvérek hátára rakva kellett átszállítani. Novemberben Villachban látjuk a nászmenetet fölbukkanni, a hol különösen a lovak ellátása okozott sok gondot,⁵ s így bizonyosnak látszik, hogy a nászmenet útjául olasz földről a német birodalomba ugyanazok a hegyszorosok szolgáltak, melyeken át most az Udinepontebbai út- és vasútvonal visz, s hogy nem érintették Istriát, melyet Bonfin említ.⁶ Az útirány e választását a törököktől való félelem okozhatta, kik abban az időben is, úgy mint más években, portyázó csapatokat küldtek Dalmácián és Horvátországon át a szomszédos tartományokba, ezúttal, mint látszott azzal a célzattal is, hogy a fejedelmi arának és kíséretének foglyúl ejtésével egészen rendkívüli zsákmány birtokába jussa-

¹ A *velencei tanács följegyzései* szerint (id. osztály, október 17. s köv. sz.) Chioggiában a kíséret egy napi ellátási költsége 24 soldótól $\frac{1}{4}$ aranyig terjedhetett, Velenczében minden napra 8 borjúért 12 aranyat, 2 marháért 5 aranyat, 200 tyúkért 30 aranyat, 200 galambért 15 aranyat, 50 fogolyért 1 aranyat, világításért 140 aranyat, czukorsüteményekért 16 aranyat, bor fejében 10 aranyat, kenyérért ugyanannyit, fűszerért 2 aranyat, finom czukorért 4 aranyat s nyers czukorért 8 aranyat számíthattak föl.

² *Vite de' duchi di Venezia* (Marino Sanuto) Muratorinál, *Scriptores* XXII. 1205. l.

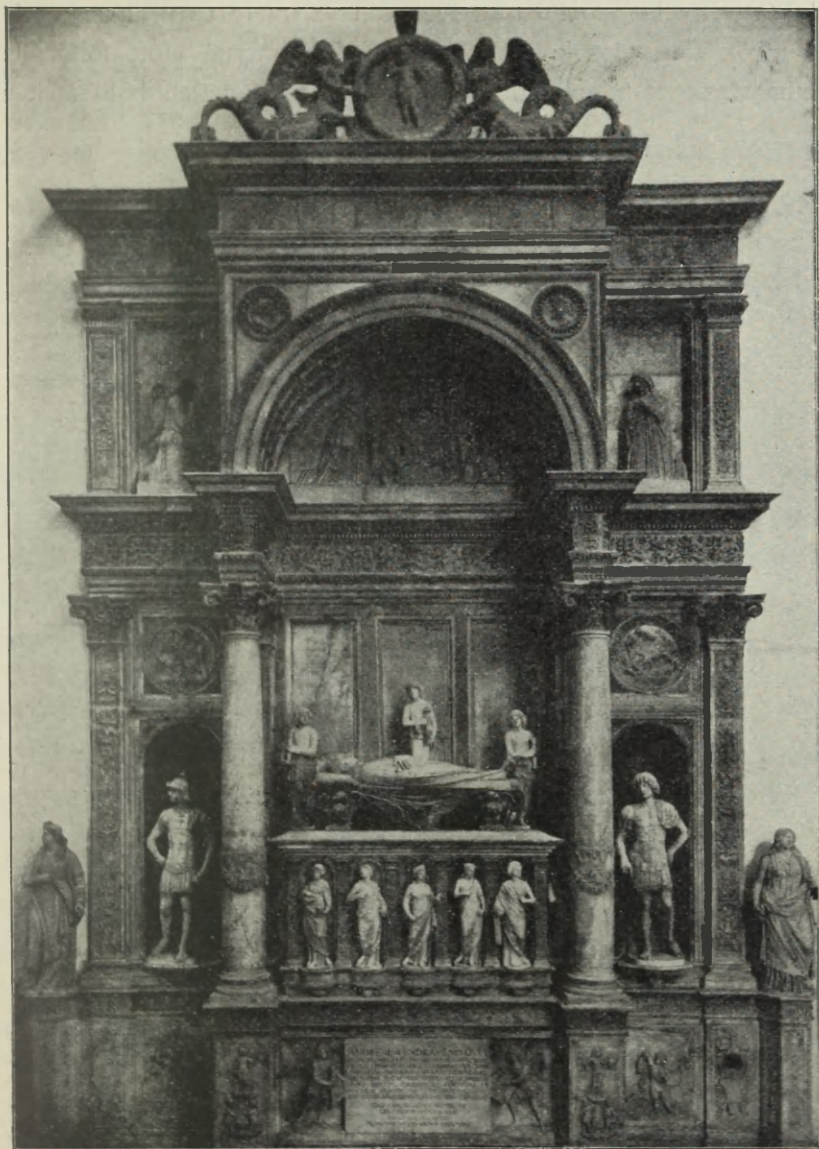
³ *Eschenloer* id. m. II. 342 l.: «wan

sie brachten von Neapolis keinen Wagen, denn Seuwmen». (Saumrosse.)

⁴ Galeazzo Maria Sforza firenzei látogatása alkalmával 1471-ben az úton Milanóból Toscanába 12 öszvérektől vont társzekér — czimeres aranybrokát takarókkal — vitte a matrácokat és vánkосokat; az egész személyzetnek 2000 ló és 200 öszvér kellett s még külön jött a vadász-kíséret. (*Reumont*, Lorenzo d. Medici, I. 315–316. l.)

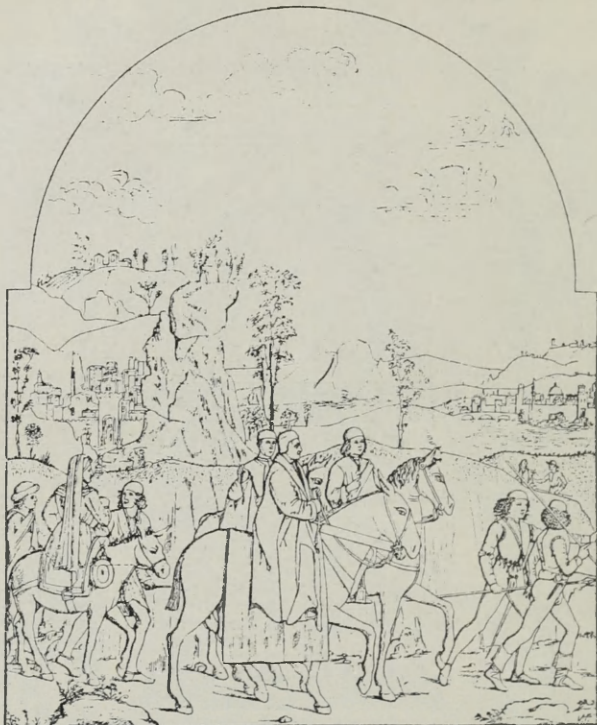
⁵ Lupus Lukács követjelentése a *milanoi áll. levéltár*-ban (Pot. Estere Ungheria 1476.)

⁶ Dec. IV. lib. IV. 423. l.: «per Forum Julium, Istriam et Carnos, in Pannoniam descensuros.»

51. ANDREA VENDRAMIN DOGE SÍREMLÉKE A VELENCZEI GIOVANNI E PAOLO-TEPLOMBAN.

nak. Garázdálkodásuk nyomaival stájer földön találkozhattak is a jövevények. Szomorú látvány volt az, mely az új hazája felé a török martalócok nyomán közeledő királyné előtt föltárult: elhamvasztott templomok, földült falvak, temetetlen holttestek a

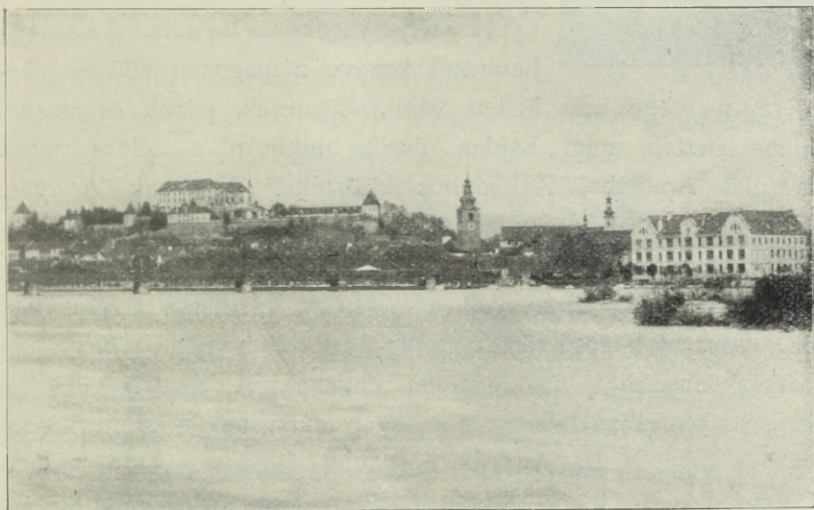
52. UTAZÁS A XV. SZÁZADBAN.

merre csak nézett. Kénytelen volt meglassítani utazását s mindig a magyar küldöttek tanácsával élve, sok helyen megállapodni s bevárni, míg előreküldött csapatok elhárítottak minden akadályt s veszélyt útból.¹

Vége Stiria és Szlavonia határán, Pettau dombra épült váránál, mely a Drávára néz le, volt oly találkozása, mely lelkét fölvidíthatta; Mátyás édesanyja, a nagy Hunyadi János özvegye, az öreg Szilágyi Erzsébet akart az első lenni, ki fia leendő

¹ *Bonfin*, u.-ott 424. l.

hitvesét megpillantja. Kísérve alsó-lendvai Bánfi Miklós pozsonyi gróftól s a király főpinczesterétől, kit már nápolyi követjárása óta ismert Beatrix, udvarhölgyeivel és hűs előkelő magyar hajadonnal jött menyét üdvözölni s Székesfehérvárott várakozó fiához vezetni.¹ A magyar matróna, a ki hősnek neje és hősnek anyja volt, dobogó keblére ölelte a finomúlt nyugati

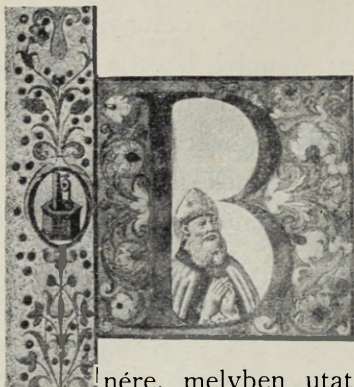
53. PETTAU A DRÁVA MELLETT.

műveltség minden csábjai közt fölnevelkedett olasz királyleányt és ebben az ölelésben két nemzet érzelmvilága látszott egy perczre egymásba olvadni, melyeknek ki nem egyenlített ellentétei és harcrai tették azután küzdelmessé és viszontagságossá a Beatrix életét Magyarországon.

¹ Eschenloer id. m. II. köt. 341. l. Drezdai kézirat. (*Langenn*) 519. l. — Beatrix e bejövetelehez s Mátyással való első találkozásához fűződik a «Peleskei Nótárius» szerzőjének, Gaal József-nek «A király Ludason» című ötfelvonásos vigjátéka,

melyben Mátyás és Beatrix egymást kölcsönösen megteveszteni akarván, az egyik íródiáknak, a másik pedig szobaleánynak öltözik s így belésszeretnek egymásba. Mondani se kell, hogy e vigjátéktárgy semmi történeti alappal nem bír.

III.

BEATRIX tehát magyar földre lépett és a havas, hideg világban, mely a délről érkezőt körülfogta, melegen dobogó szívek vártak reá. Minden jel arra mutat, hogy a királyi arát általános rokonszenv s örömmel és reményekkel teljes várakozás fogadta.¹ Az ország határától kezdve a magasan álló hó ellenére, melyben utat kellett vájni, «nemesek, pórok örömszájjal elébe siettek, mint hajdan őseik, mikoron a délczeg urak Buzillát Apuliából Kálmánhoz kísérték».² Nemcsak királyné, királyok is kerültek már Magyarország trónjára abból az országból; annak a nagy Lajosnak a családja is onnan származott, kinek uralkodása elég dicső volt arra, hogy feledtesse a nápolyiak és magyarok közötti sűrű vonatkozásoknak egynémely, vérengző pártoskodásokhoz fűződő sötét emlékét. A Beatrix név is ismerős hangzású lehetett a magyaroknak, két királyné viselte már előbb: a II. András harmadik felesége, Aldobrandino d'Este leánya, kinek István fiától s Tommasina Morosinitől született unokája, III. András lett az utolsó Árpád-házi király; és a Róbert Károly második neje, VII. Henrik német-római császár leánya.³ Mátyás, ha még nem is hatalmának, de népszerűségének — mondhatni — delelőpontján állott akkor; még el nem merülve a nyugateurópai politikai törekvések útvesztő-

¹ Lupus Lukács követjelentése Milanóba 1476 október 27-ikéről: «Aspettamo la Regina cum grandi alegrezza et grand parati . . .» (*Dipl. Eml.* II. 335. l.)

² Szalay L. id. m. III. k. 280. l.; úgyszintén: Bonfin Hist. 424. l. Buzilla, a Kálmán király hitvese, a normann Robert Guiscard öccsének, Roger szicíliai grófnak leánya volt.

³ Zrínyi Miklós a költő «Mátyás király életéről való elmélkedése»-ben (1655 táján)

azt mondja második házasságáról: «A király megházasodék; a nápolyi királynak leányát, Beatrixot hozatá el magának. Mivelhogy az Isten magának tartotta a nagy emberek házasságát, nem szólhatni hozzá; a mint mondják az olaszok: Nozze e magistrato dal cielo è destinato. Egyéb-iránt a magyarok sententiája sem volna rossz: messze komaságot, közel házasságot kell keresni.»

jébe, nemzeti király volt a szó teljes értelmében, mindenkép hivatott egy nemzeti dynastia alapítására s így saját vágyával egyesült népének az az óhajtása, hogy kötendő frigye házának jövőjét is szilárd alapokra helyezze. Emberi számítás szerint miért ne lehetett volna e remény teljesülését elvárni attól az arától, kinek személyében egy régi, büszke királyi nemzetség előkelősége a viruló ifjúság minden bájával egyesült?

Kissé érthetetlennek látszik, miért kellett a Mátyás és Beatrix menyegzőjének idejét az évszakokra való minden tekintet nélkül megállapítani? A magyar király küldöttségének a legnagyobb nyári melegben kellett Nápoly vidékére leszállania, miközben a hőségnek és pestisjárványnak többen áldozatául is estek,¹ s a déli égaljhoz szokott Beatrixnak és kíséroeinek épen a kezdődő téllal kellett Magyarhonba feljönniök. Ezt kétségkívül az eredetileg tervbe vett határnapoknak — talán a törökök részéről fenyegető veszély miatti — eltolódása okozta, mert nyoma van annak, hogy Mátyás már februáriusban szándékozott a Nápolyba menő küldöttséget összeállítani s hogy akkor a királyné jövetelét Szent Lukács napjára, vagyis október hó 18-ikára várták.²

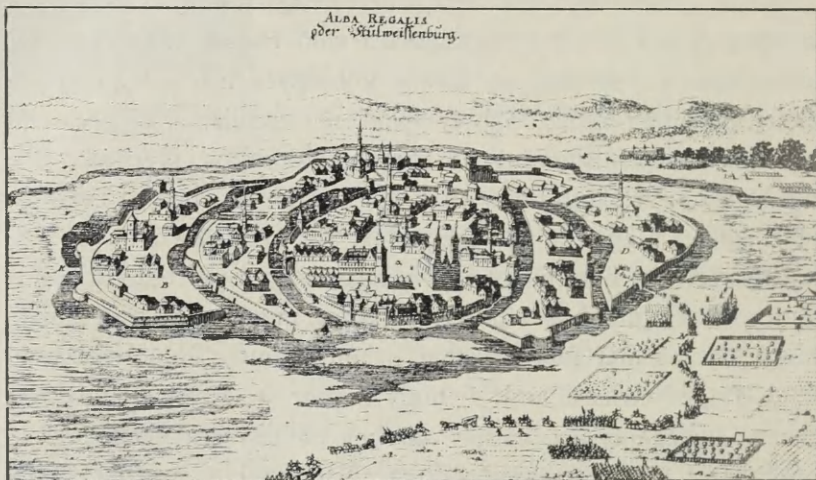
Beatrix és nászakisérete útjokat Nápolytól a magyar földig harmadfél hónap alatt tették meg s eltekintve a hajóúttól, a lovagláshoz szokott királykisasszony úgy látszik mindvégig lóháton utazott, legfőlőbb hordszéket használt talán néha. Mátyás azonban már Pettauba elküldte a pompás kocsikat, melyek anyját s nejét voltak haza hozandók; az, a melyekben Erzsébet és Beatrix helyezkedtek el, egészen be volt aranyozva s reá skófumos zöld bársonytakaró borítva; az ülések vánkosai aranszövetből s a cselédek ruhái, valamint a lovak takarói és csótárai aranygombos bársonyból voltak. Aranyos díszben pompázott a többi hét kocsi is és mindegyiket egyforma színű hat-

¹ Eschenloer id. m. II. 341. l. Sternberg János grófot meg is nevezi a halottak közül. A drezdai követ pedig (*Langenn* 518. l.) Sternbergen kívül Scheller Henriket is.

² Lupus Lukács id. követjelentése februárius 19-ikéről (*Dipl. Eml.* II. 348. l.) Eschenloer id. m. 340. l. Teleki (id. m. IV. 454. l.) tévesen mond augusztust.

hat mén húzta. Egy szemtanú megjegyezte jelentésében, hogy ilyen pompás fogatokat sohasem látott.¹

A vidéket, melyen áthaladt: a Balaton haldús vízsíkját, már akkor is borairól híres, hegyes, lombos környékét,² az Árpád-házi királyokra emlékeztető tihanyi monostort, csak hóleplettől borítva láthatta a jövevény s fagyos hidegben közeledett az akkor mocsaras vidékű városhoz, Székesfehérvárhoz,³ melynek

54. SZÉKESFEHÉRVÁR A XVI. SZÁZAD VÉGÉN.
(A Tört. képcsarnok egykorú rézmetszete nyomán.)

belső, várszerű részét 1473-ban sietve építteté s erősítteté meg újra Mátyás,⁴ és melynek közelében, december hó 10-ikén, keddi napon⁵ ment végbe a fejedelmi mátkapár találkozása.

Mint láttuk, Mátyás a legszélesebb körre terjesztette ki meghívásait⁶ s a külföldi keresztény udvarokkal szemben ez alkalom-

¹ Eschenloer id. m. II. 342. l. Drezdai kézirat (*Langem* 520. l.

² *Ludovici Tuberonis, Dalmatae Abbatis Commentariorum de rebus suo tempore etc. libri XI.* (Schwandtner *Scriptores folio* kiadásában II. köt. I. rész.) 170. l.

³ *Ranzanus: Epitome* (Schwandtnernél) 416–418. l.

⁴ Csánki: *Magyarország tört. földrajza* (Hunyadiak k.) III. 305. l.

⁵ Lásd a nap megállapítását *Teleki-nél* (Hunyadiak k.) IV. 484. l. jegyzet.

⁶ Bocorszló városához német nyelven intézett meghívójában ez áll: «darzu wir nit allain unser undertan, unser erblichen Künigreichen und landen, sunder auch ander in

mal minden ellenségeskedéstől és nehezteléstől eltekintett; lovagias előzékenysége azonban csekély viszonzásra talált, ami neki némileg zokon is eshetett.¹ Milanóra már azért is nehezteltek Budán, hogy sem a nápolyi ünnepélyeken nem képviseltette magát, sem a közelebb eső Ferrarába vagy Velenczébe nem küldött követeket a Beatrix üdvözlésére, amit a Sforzák s a nápolyi királyi ház között az öreg Francesco halála óta elhidegült viszonynak tudtak be.² A német császár, úgyszintén a lengyel és cseh király sem képviseltették magukat, beérték különböző mentegetődzésekkel.³ Követeket küldtek a pfalzi és a szász választófejedelem, Ottó és Lajos bajor hercegek s a velencei signoria; az olaszországi küldöttek legtöbbje különben a menyasszony kíséretével volt jövendő. Személyesen úgyszólván csak Mátyástól függő viszonyban levő fejedelmi személyek jöttek el, úgy mint Ujlaky, bosnyák király, Kristóf, bajor herceg, Fridrik, Liegnitz hercege, a nászmenethez csatlakozott Münsterbergi, Oppelni és Ratibori herceg. Sok sziléziai, lengyel és cseh főúr volt jelen, s a lengyelek «megbánhatták, hogy uruk leányát nem Mátyáshoz, a nemes királyhoz, hanem csak egy herceghez adta férjhez».⁴ Boroszló városa három tanácsbelit küldött 40 lovassal s ezer forint értékű nászajándékkal, azonfölül «költöttek is vagy ezer forintot», mint tanácsjegyzőjük följegyezte.⁵

Mátyást a meghívások nagy részének sikertelensége nem tántorította meg előkészületeiben, melyekkel királyi várát nagy költséggel arája elfogadására minden tekintetben méltóvá s a

aller nation der Kristenheit fursten graven freien herren ritter knecht burger ond menigklich geladen haben in hoffnung zu komen.» (Mátsolat a *Nemzeti Múzeum* levéltárában.)

¹ Heinrich von Milticz követjelentése a *drezdai áll. főlevéltár*-ban: (Wittenb. Arch. Ung. Sachen, fol. 98.) «das nicht, alsfel leut hey sein, als der k. (könig) gern hette.»

² A milanói herceg levele Leon.

Botta követhet 1476 július 1-ről; *milanói áll. levéltár*, (Sezione stor. Pot. est. Ungh.) és Lupus Lukács már id. novemberi követjelentése u. ott.

³ *Teleki* id. köt. 48o. l. *Dlugoss* id. m. 642. l.

⁴ *Eschenloer* id. köt. 343. l. *Dlugoss* (id. h.) azt a szándékot tulajdonítja Mátyásnak, hogy a lengyel királyt mintegy megszégyeníteni akarta meghívásával.

⁵ *Eschenloer* id. h.

lakodalmi ünnepélyeket pompásakká s élvezetessé igyekezett tenni.¹ Neje koronázása alkalmából országgyűlést is hirdetett Székesfehérvárra s arra nemcsak a főrendeket és a nemességet, hanem a szabad királyi városokat is meghívta.² A városokat ebből az alkalomból — utalással a török háborútól okozott kiadásokra s arra, hogy menyegzőjét a saját és országának disze érdekében fényessé kell tennie régi szokás szerint, — meg is adóztatta Mátyás.³

Mária fogantatásának napján, december 8-ikán, fölkerekedett összes, Budán már akkoráig összegyűlt vendégeivel s mintegy 3000 lovassal és Székesfehérvárra ment, a hol már másnap megérkezvén, harmadnap kivonult egy félmérföldnyire a várostól, a szabad mezőre, kísérve összes vendégeitől, udvarától és az egybegyűlt rendektől; előtte haladt tíz apród lóháton, különböző színű bársonyba öltözve, arannyal és gyönggyel ékes lószerszámmal.⁴

A találkozásra kiszemelt helyen három diszes sátort állítottak föl; a középső, mely a királyi párnak volt szánva, rojtos biborszöveggel volt beszegve, előtte pedig tizenkét vég égszínkép posztó volt hosszában leterítve az érkezők és üdvözlők számára. A sátrak mellett fából és rőzséből rakott óriási máglyák lángoltak s szolgáltak a várakozók melegedésére; nem kellett

¹ *Bonfin* Hist. Dec. iv. Lib. iv. 422. l.

² *Teleki* id. h.

³ *Teleki*-nél (xr. 565., 569. l.) rendelvények Korpona és Kassa polgáraihoz. Erélyes hangú meghívás Eperjes városához. (*Bárfiai levéltár.*)

⁴ *Eschenloer* id. köt. 341. l.; a boroszlói tanácsjegyző ezen egykorú krónikáján kívül a Mátyás menyegzőjének lefolyására nézve legbővebb kútforrásunk az az egykorú drezdai kézirat, valószínűleg követjelentés, melyet *Langenn* közölt id. műve (Herzog Albrecht d. Behetzte) függelékének 517. lapján s a pfalzi választófejedelem szintén jelen volt követének jelentése, melyet az eredetinek látszó latin szövegben közölt *Schwandtner* «Scriptores rer.

hung.» című gyűjteményének második részében, (az 1766-iki bécsi kiadásban 143. l.) mint mondja egy *Jacobus Bongarsius*-tól való s a *Pistori János* könyvtárában talált régibb, úgy látszik elveszett kiadás nyomán; e jelentést — melynek hitelességét főleg *Eschenloer*rel és a százsz jelentéssel a külsőségekre és egymásutánra nézve való teljes egybehangzása igazolja, — magyar nyelven kiadta *Kasinczy Gábor* «Mátyás király kortársai tanúsága szerint című, már id. munkája 117 s köv. lapjain. A menyegzői ünnepélyeknek főképe e kútfők nyomán vonzó és népszerű leírását adta *Csánki Dezső* már id. rajzában. (Mátyás király menyegzője.)

egyébíránt soká várakozniok: amint a királynénak s kíséretének érkezését jelezték, Mátyás leszállott lováról s jobbjára állította Ujlaky Miklóst, Bosznia királyát, a választófejedelemek s a bajor hercegek küldötteit; baloldalán a főpapok, főurak s a velencei követek foglaltak helyet; a nádornak, Országh Mihálynak fia, a király előtt tartotta kezeiben a meztelen királyi kardot.

Beatrixot megelőzve megjelent Bánffy Miklós, mint a menyasszony küldöttje s annak nevében pompás virágcsokrot nyújtott át a királynak, melyről drága gyűrű függött le, nagyértékű gyémánttal.¹ Mátyás megilletődve vette kezébe arája ajándékát, melyről azonban tekintetét csakhamar maga a küldő vonta magára! Megjött a várva várt királyi hölgy, kísérve Mátyás anyjától, a húsz magyar hajadontól, Dengelegi Pongrácz Jánostól s az egész magyar és olasz küldöttségtől, — a kocsikról s lovakról leszállva közeledtek a leterített posztón a királyi sátor felé, miközben ezer meg ezer szem szegeződött Magyarország leendő királynéjára

Galeotti és Bonfin Beatrixot képmásainál sokkal szebbnek jellemzik; Galeotti «rendkívüli szépségéről» beszél, mely mellett a többi nők rútaknak látszottak,² Bonfin jellemzése szerint pedig az ő «nemes homloka, magasan ívezett szemöldöke, telt halántéka, piruló orczái, szemének nyájas derűjével, orrának és szájának kellemével annyi bájt egyesítettek, hogy szépségre Venus-hoz, szemérmességre Dianához, bölcseségre és ékesszólásra Pallashoz lehetett őt hasonlítani. Szóval olyan volt — Bonfin szerint, — hogy még Sokrates szívét is lángoló szerelemre gyújtotta volna.»³ Bármennyire szállítjuk le e hízélgéshez szokott tollak dicséretének értékét a tárgyilagossággal kedveért s bár a Beatrix egykorú képmásai szépségéről ép oly kevéssé nyújtanak hírének megfelelő fogalmat, mint például kortársának,

¹ Bánffy Miklóst a pfálzi követjelentés és a drezdai kézirat «Herzog von Limbach»-nak mondja; úgyszintén *Timon* is. (Epitome 166. l.) *Teleki* (id. köt. 484. l.)

Ujlaky Lőrinczet nevezi meg mint a királyné küldöttjét.

² De Dictis etc. III. fej.

³ Dec. IV. lib. IV. 424. l.

Lucrezia Borgiának arczképei ennek bájairól, az kétségtelen, hogy Mátyás mindjárt kezdettől szenvedélyes vonzalom jeleit adta fiatal nejével szemben, s ezt Beatrix egyéb megnyerő tulajdonságain s férje szívének meghódítására irányzott ép oly buzgó mint ügyes törekvésén kívül bizonyára külső megjelenésének is köszönhetete.

Viszont Mátyás, ki ugyan a külsejének szépségét is magasztalásai körébe vonni akaró túlbuzgóságot önérzetesen utasította vissza,¹ s kit udvari írója is «inkább marsi, mint venusi szépségűnek» jellemzett,² mint akkor 36 éves férfiú,³ hősisége, hatalma, hírneve egész nimbusával, szelleme ragyogásával és megjelenésének, föllépésének minden kortársától elismert királyi fenségével csakugyan alkalmas lehetett a hevesvérű, élénk képzeletű és becsvágyó nápolyi királyleányra mély benyomást tenni.

A király menyasszonya elé sietvén, mikor félúton találkoztak, Beatrix térdre akart ereszkedni előtte; Mátyás azonban szelíd nyájassággal magához emelte⁴ s jobb kezénél fogva bevezette a sátorba, hová a király anyja, a kísérő hajadonok, a bosnyák király, a követek s a jelenlevő főméltóságok követtek.

Itt a király meghagyásából Veronai Gábor egri püspök, s a Beatrix honfitársa, kit, mint állítólag Guido Rangoni törvénytelen fiát, Rangoni Gábornak is neveztek, üdvözölte a királynét rövid olasz beszéddel,⁵ kifejezve Mátyás örömét megjötte s egyúttal sajnálkozását hosszú utazásának fáradalmai fölött. Ez első találkozása

¹ Galeotti id. m. xxiii. fejr.

² U.-ott.

³ Mátyás születési évére l. nézve *Fraknoi* «Mátyás király» 73. l.

⁴ «Mathias zoge sie wieder auf gar säuberlich und lieblich müldiglich empfangende, dass ein iederman darbei Wollust und Freude hatte», mondja *Eschenloer* id. köt. 342. l. *Szana Tamás* szerint (Száz év a magyar művészet tört.-ből. Budapest, 1901. 18–19. l.) ezt a jelenetet, Mátyás és Beatrix első találkozását 1828-ban Vándza Mihály magyar festő egy óriási nagyságú képen festette le, melyet

pesti műtermében közszemlére is tett, melynek azonban azóta, úgy látszik, nyoma veszett.

⁵ Itt ismét eltérnek a pfalzi követ és a drezdai jelentés írójának közlései a boroszlói tanácsjegyzőétől; ez utóbbi szerint Gábor püspök ékes «latin» beszédet mondott; ez esetben azonban már azért is több hitelt kell adnunk különösen a pfalzi követnek, mert az — mint a diplomáciai kar szónoka — kétségkívül ott volt a sátorban, holott Eschenloerről ezt biztosan nem tudhatjuk.

volt Beatrixnek az ő életében is nevezetes szerepre hivatott egri püspökkel, ezzel a kétségtől érdekes és jelentős egyéniséggel, ki mint modenai, némelyek szerint mantuai származású minorita-szerzetes a keresztes háborút hirdető Kapisztrán János oldala mellett kezdte pályáját magyar földön, majd pápai küldetésben a hussiták megtérítésén buzgólkodott Csehországban s a trónvesztett Podjebrád cseh koronáját Mátyásnak följajnló küldöttséggel került ismét Magyarhonba, hol előbb mint pápai követ, majd mint erdélyi, később egri püspök s királyi kancellár és egyúttal az apostoli szék legátusa, Mátyás egyik legmeghittebb tanácsadójává lett, ki a királyt majdnem sohasem hagyta el, s az ő befolyásával kevésbé később bíbornoki méltóságra is emelkedett.¹

Beatrix a püspök szavaira «azonnal igen szerényen és nyájasan, kevés, de válogatott és helyes szerkezetű szavakkal felelt,» — úgy látszik latin nyelven,² — s háláját fejezte ki a király iránt. Majd utána a pfalzi választófejedelem követe szólalt föl s a többi követek és azok megbízói nevében is kimenté a meghívott fejedelmek távolmaradását, kifejezván egyúttal azt az örömet, melylyel e házasságot fogadják, a melyet «Isten dicsőségére s a keresztény ügy közjávára szolgálándónak tartanak». A királyné köszönetét erre az üdvözlésre egy megbízott udvari embere tolmácsolta.

Most megszólaltak a kürtök, a zene, s a királyi mátkapár kilépett a sátorból, hogy lóra üljenek s lóháton vonuljanak be a koronázó-városba. A sátorban való időzésök alatt kissé meg-

¹ Litta id. m. 41. füzet III. tábla. *Ciacconius*: *Historiae Pontificum* III. 65. s köv. I. *Dr. Böhm János*: «*Egri bíboros a múltban*», az Egri egyházm. Közlöny 1905 december 16-iki számában; *Kasinczy Gábor* id. m. 177. I. A milánói követ 1476 május 19-iki jelentésében (*Dipl. Eml.* II. 311. I.) azt mondja Gábor püspök s a király viszonyáról: «*Tutti li consilj procedano dal capo del bon frate.*»

² Sem a pfalzi követ, sem a szász kéz-

irat szerzője, sem Eschenloer nem mondják, milyen nyelven beszélt ezen első alkalommal Beatrix, de valószínűbbnek kell tartanunk, hogy latinul, egyrészt, mert ezt talán a Mátyás iránti udvariasság is így hozta magával, másrészt, mert Eschenloer mindjárt e válasz említése után dicséri a királyné folyékony és könnyed latin beszédjét (id. helyen).

³ *Pfalzi követjelentés* 144. I.

bomlott künn a rend: az olaszok bátorító kezdésére a nép darabokra szaggatta a kék posztót, melyen az ünneplők lépkedtek, hogy emléket vigyen magának belőle. Általán az olaszok, különösen a velenczeiek rakoncztalan viselkedését minden egykorú híradás fölemlíti; ez utóbbiak minduntalan elhagyták a nekik kijelölt helyeket, hogy a fejedelmi pár közelébe tolakodjanak.

A királyné fehér paripán, a király barna ménen ült; mindkét ló ércszerszáma aranyból volt, himzett takarója drágakövekkel kirakva. Mikor a fényes menet a városhoz közeledék, Kristóf bajor herczeg Munchingen Vilmos lovaggal a királyné üdvözlésére s mulattatására német szokás szerinti lovagtornát rögtönzött ott az úton; a két lovag a hosszú kopjákkal oly erővel csapott össze, hogy mindkettő lovastul eldőlt s a lovak nehéz vértjeikben tehetetlenül fetrengtek a földön.

A város kapuja előtt az egész lelkészi kar, főpapoktól vezetve s előlvitt ereklékkel várta a menetet; a Szent István jobbának hódolandók a király s királyné leszálltak lovaikról és hordott mennyezet alatt gyalog mentek a szent király ősi bazilikájába, melybe ő és utódai temetkeztek s melynek falaira függesztették a győzelmes csatákban elfoglalt zászlókat, pajzsokat.¹ Ennek szentélyében a király balról, a királyné jobbról helyet foglalván, fölzendült a hálaadó Te Deum-ének. Azután Mátyás maga vezette menyasszonyát lakására, ő pedig a prépost házában vett szállást, melynek lépcsőjéig az összes követek elkísérték.

A következő napon, szerdán, fényes istentisztelet tartatott, melyre a királyt s a királynét ismét lakásukról kísérték el a bosnyák király, a követek s főméltóságok; a szentélyben ismét egymással szemben helyezkedtek el, a királyné előtt telepedtek le udvarhölgyei, a király oldalán a nápolyi herczeg, Francesco,²

¹ *Csánki*: Magy. Tört. Földr. III. 310. l.

² *Vecchioni* id. művében (63. l.) kéte lyét fejezi ki az iránt, hogy Francesco herczeg a Beatrix esküvőjében részt vett volna s azt hiszi, hogy Ferrarában maradt

és csak később látogatott el Magyarországra; ez csak azt mutatja, hogy ismeretlenek voltak előtte az egykorú magyarországi híradások és ferrarai följegyzések, melyek Francesco jelenlétéről s szerepléséről ismételve megemlékeznek.

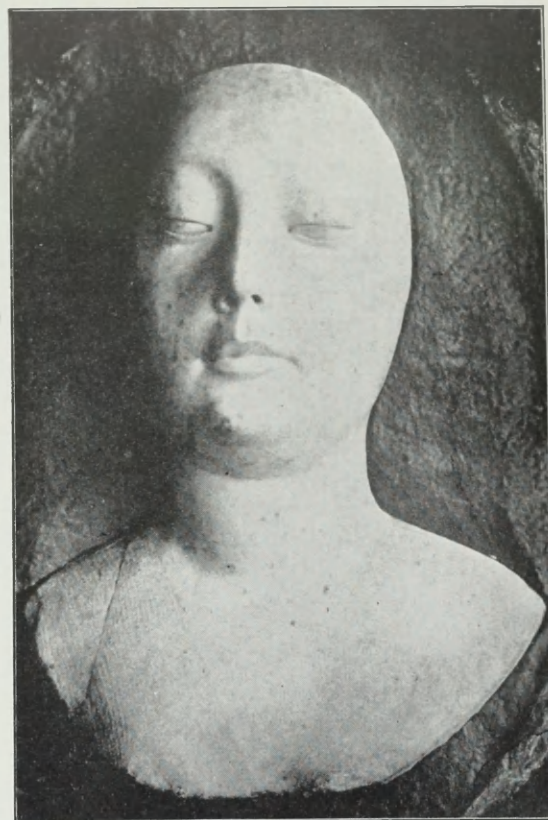
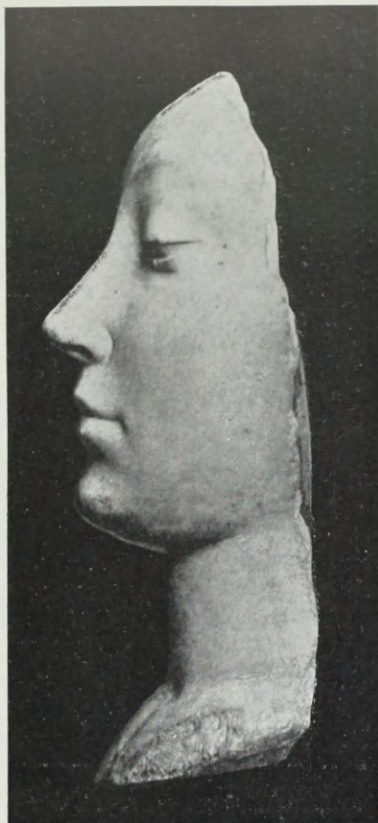
BEATRIX LEÁNYKORI MELLSZOBRA FR. LAURANÁTÓL A BERLINI „KAISER
FRIEDRICH-MUSEUM“-BAN.

(W. Rolfs, Fr. Laurana cz. művének képe után.)

BEATRIX MELLSZOBRA FRANC. LAURANÁTÓL A FIRENZEI BARDINI-
FÉLE MŰKERESKEDÉSBEN.

(W. Rolfs, Fr. Laurana cz. művéből.)

BEATRIX ALLÍTÓLAGOS MÁRVÁNYLÁRVÁI: 1. A CHAMBERY-I MÚZEUMBAN. 2. AZ AIX-I MÚZEUMBAN. 3. A BERLINI „KAISER FRIEDRICH“ MÚZEUMBAN.

W. Rolfs, Fr. Laurana cz. művéből.

kit itt említenek először az egykorú magyarországi közlések, a nápolyi s többi követek, a bari érsek¹ és a birodalombeli főpapok s főurak, köztük a kalocsai érsek² és a boroszlói püspök is.

A mise alatt, melyet az egri püspök olvasott, a templom harsogott a zenétől s énektől; az evangélium után úgy Mátyás mint Beatrix megcsókolták a szent könyvet, miközben hat főnemes vitte előttük az égő gyertyákat. Mikor pedig az áldozat-fölajánlásra került a sor, az egész gyülekezet, a királyi párral együtt körüljárta az oltárt s kiki letette az egyháznak és a szegényeknek szánt, többnyire dús ajándékát.

Ez a nap egyébiránt mintegy pihenőül volt szánva a királynénak s útítársainak; másnap, csütörtökön ment végbe ismét fényes templomi szertartás alakjában a királylyal képviselő útján tulajdonképen már egybekelt Beatrixnak magyar királynévá való megkoronázása, míg a megkötött házasságnak a házaseleik saját személyeiben való megáldása a Budán tartandó ünnepélyek rendje számára volt fönntartva.

A misét ez alkalommal a királyné koronázására jogosított veszprémi püspök, Vetési Albert mondta, kit Beatrix már olaszországi követsége óta ismert s úgy a királyi pár, mint a főpapok és főurak kápráztató fényű öltözékekben jelentek meg; különösen föltűnt a fényűzéséről ismeretes Ujlaky, boszniai király, himzett s egész hosszában skófummal és gyöngyökkel átszőtt dolmányában s ugyancsak aranyszövésű mentéjében, mely ötszáz gyémánttal s számos más drágakövel volt díszítve,

¹ *Eschenloer* mindig bari érseket mond s Antoniusnak nevezi; ez az Ajello (vagy Agello) keresztneve (l. Gams id. h.); a *pfalzi követjelentés* — valószínűleg bari érsek helyett — egyszer «Neapolitanus Episcopus»-t, másszor «Neapolitanus Archiepiscopus»-t, a *drezdai kézirat* is «Erzbischove von Napels»-t mond; ennek nyomán *Teleki* (id. köt. 482. l.) s több történetírónk a nápolyi érseket szerepelteti Beatrix nászmenetében és menyegzőjén;

Nápoly érseke akkoriban — mint tudjuk — Carafa bíbornok volt; ha a küldöttségben és lakodalomban egy bíbornok vett volna részt, annak nyoma volna a ferrarai jegyzékben s az ottani, valamint a nápolyi krónikákban is.

² Ezt *Eschenloer* és a *drezdai kézirat* említik (343. l.), legalább «Erzbischof von Kolatschin» (a második kéziratban «Collatschamo», a drezdaiban «Colozschau») alatt más alig érthető.

nyaklánczát magát tizenhét márka arany súlyúnak, övét pedig hatvanezer arany értékűnek becsülték.¹

A mise közepén a királynét, ki arannyal átszőtt, piros ruhát viselt, fölötté kivágott ujjú, olasz szabású selyempaláستtal, s kinek kibontott gesztenyebarna haját² két sor hatalmas nagyságú gyöngy ékesítette, tizenkét lépcső magasságú, aranyos szőnyeggel borított trónemelvényéről, melyre Mátyás anyja kísérte, az oltár mellé vezették, a hol egy kárpit mögött³ oly ruhába öltözött át, mely jobb karját és hátát mez nélkül hagyá a szentelt olajjal való fölkenés céljából s mely fölé arany-szövésű, bő piros koronázási palástot borítottak.

Ekkor a bosnyák király mint hűbéres fejedelem, az aranyalmával és pálczával kezében a trónján koronával és királyi palástban ülő Mátyás elé ment s őt is az oltár elé vezette; itt térdre borult a királyi pár, a püspök mindkettejüket megáldotta, a királyné pedig letévén a szertartásszerű esküt, jobb karját és vállát fölkenték. Erre Gúthi Ország Mihály nádor harsány hangon kérdezé a királyt, akarja-e hogy a királyné megkoronáztassék? Mire Mátyás igennel felelvén, a veszprémi püspök, a bosnyák király, a nádor s a többi főúr Beatrixnak fejére tették a koronát, melynek drágaköves ékessége és roppant értéke általános csodálatot keltett a jelenlevőkben. Mintegy a közörműnek kifejezést adandók az énekesek és zenészek olyan harsogással töltötték meg e perczen a templomot, hogy «az emberek egymás szavát meg nem érthették».⁴

A szertartás befejezéseül Mátyás, trónján ülve, Szent István kardjával lovagokká ütötte legelőkelőbb vendégeit: Francesco,

¹ *Kazinczy Gábor* id. m. 122. l.

² «Auf welsche gewonheit mit offnem har», mondja a drezdai kézirat. (*Langem* 521. l.)

³ A *pfallsi követ* azt mondja: «sub expanso velo», *Eschenloer* pedig: «hinter einem fürgezogenen Tuche», a *drezdai kézirat*: «unter einem fürgezogen tuch»; ez

utóbbi szerint a királynét «entkleit man bis auf das hemmet».

⁴ Sajátságos, hogy a zene és ének harsogásának jellemzésére három kútforrásunk majdnem szó szerint ugyanezt a kifejezést használja; a drezdai kézirat egy helyen (521. l.) azt mondja, hogy a misét «mit fränzösisch gesetztem Gesang» énekelték.

nápolyi herceget, immár sógorát, Kristóf bajor herceget s több német, morva és cseh főurat.

A koronázást követő lakomát a királyok rendes szállóhelyén, mely a királyné lakásául szolgált,¹ tartották meg, a «boltíves teremben,» mely szép kárpitokkal volt díszítve s a hol egy négyszögletű és egy kerek asztalnál helyezkedett el a társaság. A király jobbján a nápolyi herceg ült; az ebéd huszonnégy fogásból állott, de «a nap rövidsége miatt nem lehetett valamennyit föltálatni».

Sajnos, hogy nem bírunk pontos és kimerítő értesüléssel a felől, kik voltak Beatrixnak ama honfitársai, a kik vele magyar földön töltött első napjainak örömét és fényét megosztották; a ferrarai vendégjegyzék csak keveseket nevez meg kísérői közül s ezek mindegyikéről sem tudjuk, vajjon mindvégig útítarsa maradt-e? Másrészt Ferrarától kezdve is sokan csatlakoztak hozzá, a menyegző egykorú leírásai pedig többnyire csak sommásan említik a «nápolyi követeket» s az «asszonyokat és hajadonokat, kik Nápolyból jöttek».

Kétségtelen Beatrix öcscsének, Francesco herczegnek ittléte,² ki hosszabb ideig Magyarhonban maradt is, úgy hogy Bonfin öt később a Beatrix és Mátyás neveltjének, Mátyás kedvenczének nevezi, ki itt «második Itáliát» talált s öt Mátyással és Beatrixszal folytatott erkölcsbölcséleti vitatkozásokban szerepelteti.³ Valószínűleg vele jött nevelője, Rutilio Zeno is, az Accademia Pontaniana tagja. Egy rokonát itt találta már Beatrix: Aragoniai

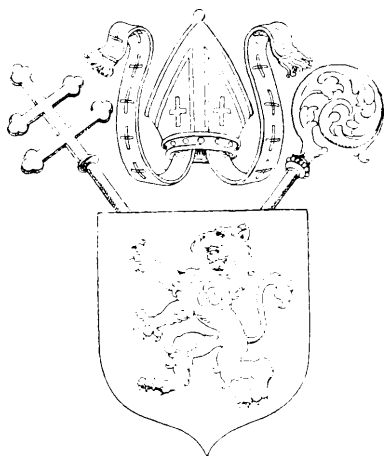
¹ Eschenloer «Königliche Herbergé»-nek mondja, tehát valószínű, hogy a királyi szállás, melyet Mátyás udvariasan átengedett Beatrixnak, az volt, mely mint «parancsnoki palota» — a bazilika közelében — még Székesfehérvár 1688-iki képén (Magy. Tört. Képcs.) — látható. Hogy vajjon ez a Szent Istvántól «a bazilikával szemben» épített királyi lakból alakult-e? azt nehéz volna eldönteni. (Csánki: Magy. Tört. földr. III. 310. l.)

² Horváth Mihály (III. 167. l.) tévesen Ferdinánd herceget mond; ily nevű test-

vére Beatrixnak nem is volt. A ferrarai vendégjegyzék s az ottani krónikák meg nem nevezik Francescót, de — mint láttuk — úgy Notar Giacomo, mint Passero említik, hogy Beatrixszal utazott el, az itteni kútfők már a székesfehérvári ünnepélyekben való részvételt megállapítják; ferrarai följegyzésekben is előfordul egyébiránt neve. (Arch. Propr. Herc. I. C. 94. v. és 95. Giornale d. l. tapezeria 1476. A.)

³ Symposion Trimeron 8, 15., 18., 131. lapokon.

Aloysiát, a már említett Frangepán Bernardin gróf nejét. Nápolytól egész Magyarországba elkíserte a fiatal királynét s itt vele élte át a hosszas lakodalmi ünnepélyeket Sora hercegnője, atyjával Andria hercegeével együtt; ugyanis 1477 tavaszán történt visszatérésökről van tudomásunk.¹ Hasonlóképen kétségtelen a már említett barii érsek: Antonio Ayello di Taranto ittléte a Beatrix érkezésekor; ez azonban nem vele jött, hanem — mint tudjuk, — már évek óta működött a nápolyi király követeként Mátyás oldala mellett, s bár ő kevéssel előbb —

55. ANTONIELLO DI AJELLO Barii ÉRSEK CZIMERE.

valószínűleg a Federigo herceg házasága ügyében — Burgundba kapott kiküldetést, bizonyos, hogy a menyegző idejében már ismét Magyarhonban volt, s itt nagy fényt űzve, mint a nápolyi követ-ség feje szerepelt annál a házasságnál, melynek megkötésében oly fontos része volt.² Valószínűleg a nápolyi vagy ferrarai követek között volt Florio Roverella is, a jeruzsálemi lovagrend tagja, eredeti hivatására nézve orvos, származása szerint pedig ferrarai,

testvére annak a ravennai érseknek és ferrarai püspöknek, kikkel a Beatrix két mátkasága történetében már találkoztunk. Florio, miután előbb pápai szolgálatban Benevento kormányzóságánál hivataloskodott, utóbb Ferrante király szolgálatába

¹ *Tummulillis* id. m. 227. l. *Eschenloer* (id. m. 343. l.) a székesfehérvári ünnepélyek leírásában a barii érsek után a velenzeiek előtt megnevezi «Herzog Andreas von Calabrien»-t; miután a calabriai herceg czimét a nápolyi trónörökös, Alfonso viselte, ki nem volt Magyarországon, itt kétségtelenül névcseré sorog fönns a Herzog Andreas azonos a ferrarai jegyzék és *Tummulillis* «Duca di Andria»-jával.

A *drezdai követjelentés* is «Herzog von Calabrien»-t említ, de az alatt talán a nápolyi királyfit akarja értetni.

² *Lupus* Lukács milanói követjelentése 1476. febr. 19-ikéről és máj. 19-ikéről. (*Dipl. Eml.* II. 307. s. köv. 347. s. köv. l.) u. annak június 16-iki jelentése szerint (*milanói lev. tár.*; másolat Nemz. Múz. könyvt.) Ayello ez időben már Budán volt.

lépett, ki őt bírói, majd diplomáciai teendőkre alkalmazta; részt vett az Eleonóra hercegnő nászkíséretében és utóbb a Beatrix házassági ügyének rendezése végett küldték Magyarországba, hol már 1475-ben találjuk s hol — jelentéseinek tanúsága szerint — a ferrarai hercegnek is diplomáciai szolgálatokat teljesített.¹ Az itt tartózkodó olaszok között Mátyás személyének talán legőszintébb és leghívebb csodálója volt s tőle mind haláláig fontos megbízásokat kapott.²

A ferrarai herceg képviselőjeként egyébiránt a királyné kíséretében Chistoforo de' Bianchi lovag szerepelt, kinek az utazás alatt tett szolgálataival való különös megelégedésének adott kifejezést Beatrix sógorához, Ercole herceghez mindjárt a menyegző után írt levelében.³ Tudomásunk van Firenze akkor itt időzött követéről is, Francesco Bandini de' Baroncelliről, ki kevésbé később jelentést küldött Lorenzo Medicinek a Magyarországon történekről.⁴

És alig lehet kétségünk felőle, hogy a királynéval együtt jöttek be Magyarországba gyermekkori dajkája Nardella s ennek férje Sabatino Viola, kik mindketten előbb Nápolyban, majd Magyarországon Beatrixnak tett szolgálataikért — mint látni fogjuk, — birtokadományozásban is részesültek később.

Végül ne feledjük, hogy Beatrix idejöttékor már nagy számmal talált itt olaszokat. Mátyás sokszoros diplomáciai viszonyainál fogva is, melyek Olaszországhoz fűzték s nem kevésbé az olasz szellemi műveltség iránti előszeretetésétől indítva szívesen vette igénybe az olaszok szolgálatait s mióta Beatrixszal kötendő frigye el volt határozva, «az olasz ügyekre nézve állandó olasz tanácsosok tűnnek föl a Mátyás udvarában, kik ép oly szerves tagjaivá válnak udvartartásának, mint akár a magyarok.»⁵ Lesz

¹ *Litta* id. m. LXII. füz. I. táb. *Dipl. Eml.* II. 273. l. *Milanói lev. tár.* Pot. Est. Ungh. (1475. máj. 19-iki Ferrarába int. jelentés.)

² 1484-ben Rómában mint Mátyás követe működik: L. *Thuasne: Johannis Burcardi Diarium, sive Rerum Urbanarum Commentarii*, Paris, 1883. I. 19., 120.

³ 1477 január 8-ikáról k. levél a *modenai levéltárban*.

⁴ *Archivio Mediceo*, Firenze, Fa. 35. N° 572. (Másolata a Nemz. Múz. Könyvtárában.)

⁵ *Csánki Dezső: I. Mátyás udvara, Századok*, 1883. évf. 619. l.

alkalmunk a Mátyás udvaránál működő olasz diplomaták, írók, tudósok és művészek némelyikének működésével különösen Beat-rixhoz való viszonyukban még közelebbről is megismerkedhetni; itt elég, ha arra utalunk, hogy Magyarországra jöttekor Beatrix — mint láttuk, — itt találta fontos egyházi és állami hivatalban veronai Rangoni Gábort, továbbá mint oly diplomatákat, kik nemcsak olasz udvarok ügynökei voltak, hanem Mátyás szolgál-
latában is állottak, a ferrarai Giustiniano Cavitellit, a milanói Lucas Lupust, nem különben Mariottus Senilist, Quirinót, Leon-
cius Jánost s az eredetileg a király orvosaként működött s Nápolyban és Milanóban többször követségben járt Francesco Fontanát, ki nagy műveltségén és ügyességén kívül kétségtől Gábor püspök rokonságának is köszönhetette a kiváló bizalmat, melyben Mátyás részesítette.¹ Hogy a Mátyás udvarában gyakran föltűnt, koronkint azonban Olaszországban is időző Marzio Galeotti, a fürge tollú, élelmes vándor-író és udvaronc a menyegző idejében Magyarországon lett volna, az nem valószínű.²

A koronázást követő napon, pénteken, december 13-ikán, Lucza napján virradatkor a királyi pár az összes násznéppel együtt elhagyta Székesfehérvárt s ki kocsin, ki lóháton, Budára indult; az akkori kocsiközlekedésre világot vet az a tény, hogy kétszer kellett útközben meghálniok, míg végre vasárnap délelőtt, nagy fénnyel és pompával megtörtént a bevonulás Budavarába.

Legelől huszonnégy trombitás lovagolt, damaszt- és posztó-
ruhákba öltözve, mellükön aranyozott ezüsből való címeres vérttel,³ utánok jött négyezer válogatott lovas, csoportonkint zenészek-től kísérve, majd a király kamarásai és apródjai; ez utóbbiak nagyjából még gyermekek, mind délczég paripákon, fényes szerszámmal, kardosan s a király címerszineibe öltözve.

¹ Csánki id. helyen.

² Akkoriban Bolognában tanárkodott; lásd: *Ábel Jenő*: Adalékok stb. 245., 261. s. köv. l.

³ *Eschenloer* (346. l.) szerint: »grosse silberne überguldete Schilde vornen an

der Brust», valószínű azonban, hogy itt a »Schild» alatt nem pajzs értendő, miután pajzsot nem szokás mellre függeszteni, hanem mellvértől alkalmazott »címer-pajzs».

Az apródok után jöttek a követek¹ s a vendégfejedelmek és főurak, és közvetetlenül utánok a király, ki hófehér ménjén, kalpagjától saruiig aranytól, gyöngyöktől és drágakövektől elborítva, megjelenése fényével «mindenkit túlragyogott». Mögötte szintén pompás öltözékben egy apródja lovagolt s vitte a király arany pajzsát, koronás sisakját és lándzsáját. Azután jött a királyné, — szintén fehér paripán, fején koronával,² aranyszövésű kék köntösben, melyet sárga selyem palást fődött, — úgy nézett ki, «mintha egészen aranyból és drágakövekből állott volna». Körülötte főurak, lovagok alkottak udvart s mögötte nyolcz aranyozott hintó vitte a hölgyeket, mindegyik elé hat fehér ló volt fogva.

A mint a menet Budához közeledett, annak lakossága — legnagyobb részt lóháton — kivonúlt üdvözlésükre a város elé. Legelől jött a zsidók küldöttsége: egy előkelő agg zsidó vezette őket lóháton, kezében karddal, melyről ezüsttel telt edény függött le; mellette lovagolt fia szintén karddal és ezüstös edénnyel, utána huszonnégy lovas, sötétpiros öltözetben, strucztollas süvegekkel, majd meg mintegy kétszáz zsidó jött gyalog, rajtok imádkozó palást, ábrándos jelképekkel himzett piros zászlót vittek elől s középen a vének mennyezet alatt hordozták a tízparancsolatot, melyet üdvözlésképen a királynénak is bemutatnak, átnyujtván ajándékaikat s pártfogásáért esedezvén. A város falai alatt Kristóf bajor herczeg ismét lovagtornát rendezett s a nehéz lovasok zuhanása úgy megrémítette a királynét, hogy fölsikoltott.

A bevonulás valószínűleg az úgynevezett «bécsi kapun» át történt, mert a menet a Nagyboldogasszony templománál³ áthaladva jutott a Szent-György térre⁴ s onnan a királyi palotá-

¹ A *pfalzi követ* kifogyhatatlan a velen-
czeiek rendbontó tolokodásának korholásá-
ban, mindig elmondván azt is, hogy kellő
rendreutatisásban részesültek s az elősza-
bott rangsor ismét helyre lett állítva;
látszik, hogy a követ a saját rangsorát
védte s hogy a kanapékérdések már akkor
nagy szerepet vittek.

² A *drezdai kézirat* szerint (Langenn
523. l.) azt a koronát viselte fején, melyet
a pápa ajándékozott neki s melylyel a
nápolyi koronázást végrehajtották.

³ Később ú. n. «Mátyás-templom».

⁴ Akkor a mostani «Disztér», mely
valószínűleg egész a várig terjedt s a
város legnagyobb tere volt, viselte ezt a

hoz, melyet akkor még sánczárók és fölvonóhid választott el a többi várostól. A várkapu elé itt is kihozta a papság nagy díszben egyházi menettel a szent ereklyéket, s azután a király és királyné, lovaikról leszállva, mennyezet alatt a templomba vonultak, hálaadó istentiszteletre. A várpalota dobogójánál a királyi pár elbúcsúzott mindazoktól a vendégeitől, kik nem a palotában voltak szállva.

A szerencsés megérkezés után egy nap a pihenésnek volt szánva s csak másodnap, kedden fogadta a király ismét vendégeit, fényes lakomát is rendezvén nekik palotájában. Az ünnepély szent misével kezdődött, melyet a várkápolnában Csupor Demeter győri püspök olvasott,¹ s melyet Mátyás udvari zenekara művészi zenével kísért; azután egy nagy teremben a követek szerencsekívánatait fogadta a király, mely alkalommal a velenceiek állítólag nagyon eldicsekedtek azokkal a szolgálatokkal, melyeket Beatrixnak útjában tettek; ellenben a ferrarai követek röviden, egyszerűen szóltak.² A király nevében az egri püspök választott az olasz követeknek.

Most a lakoma következett, mely egy még nagyobb és fényesebb teremben várt a vendégekre. Itt a falak piros selyemkárpitokkal voltak bevonva, melyeken elszórva gyöngyök tündököltek, a királyi asztal melletti falat pedig arany szövésű szőnyeg borította, az emelt helyen levő királyi asztal három selyemszőnyeggel volt hosszában befödve, a középsőt a királyné, a két szélsőt a király címere díszítette.³ Ennél foglalt helyet a királyi pár a külföldi vendégek legelőkelőbbjeivel. Mátyás sárga atlasz mentét s czobolyprémes dolmányt viselt, Beatrix pedig

nevet. (*Csánki*: Magyar Tört. Földr. 1. 7. l.)

¹ A *pfalzi követ* jelentésében azt mondja: «episcopus babensis», ezt Kazinczy G. úgy fordítja «babiai püspök» és hozzáteszi jegyzetben: «Nápolyban»; miután ily nevű püspökség a nápolyi királyságban nem volt, valószínűleg *Eschenloer*-nek van igaza, a ki azt mondja: «Bischof von Raab».

Teleki szerint (rv. 489. l.) az erdélyi püspök tartotta a misét.

² *Drezdai kézirat* Langennél 524. l.

³ A *drezdai kézirat* a többi közlésektől eltérően azt mondja, hogy a középen volt a király címere s balra és jobbra «Nápoly és Sicilia címerei», a mi szokatlannak látszik.

56. BUDA A MÁTYÁS IDEJÉBEN.
(A Schedel-féle krónika képe után.)

aranyszövetből való ruha fölött szintén czobolyprémes, arannyal átszőtt piros ujjast. A királytól jobbra a nápolyi királyfi, a barii érsek, az andriai herczeg s a többi nápolyi és velencei követ; balra a királyné oldalán Kristóf bajor herczeg és a német követek ültek. A többi vendégek nyolcz kisebb asztalnál helyezkedtek el, melyek egyikénél a király anyja, másiknál a nádor, a többinél más egyházi és világi főméltóságok foglalták el a diszhelyet. A vendégségben részes követek, kiknek az ünnepélyek leírását köszönhetjük, magasztalással sőt bámulattal szólnak az asztalokon s különösen az akkoriban minden asztalhoz hozzátartozó pohárszékeken fölhalmozott drága evő- és ivókészletről, az arany és ezüst edények és tartók számát közel ezerre becsülván. A király asztala mellett álló, s valószínűleg a boltozatot tartó köoszlophoz támaszkodó pohárszék nyolcz polczra oszlott, ezen magán ötszázhatvan arany és ezüst serleg, kupa, kancsó, csésze, tányér diszlett. A legalsóbb polczot díszképen két, összesen 700 márka ezüsből vert, Mátyás czímerét viselő egyszarvú foglalta el, mindkettő valószínűleg a narváltól kölcsönzött valóságos 3 rőf hosszú szarvval a fején,¹ e polcz előtt 600 márka súlyú magas ezüstmedence állott, részben megaranyozva, benne ugrókút csobogott, körülötte pedig öt nagy ezüst kenyérkosár sorakozott.² Továbbá ezüst állványon két-akós ezüst hordó csüngött, mely négy részre volt osztva és négy csapra járt; ebből

¹ Az egykorú följegyzések mind két »egyszarvú»-ról szólnak, melyeken 3 rőf hosszú természetes szarv volt látható; ilyeneknek látta ezeket Mátyás kincstárában később a castelloi püspök is. Miután az »egyszarvú» képzeleti symbolikus állat volt s nevét olykor az orrszarvúra (Rhinceros) is alkalmazták, *Pulszky Ferencz (Magyarország Archeológiája 1897. II. kötet. 236. l.)* arra a következtetésre jut, hogy a szóbanforgó ezüst alakok orrszarvúkat ábrázoltak; ámde akkor nehéz elképzelni, hogy az állat természetes szarvának (rendesen 55 cm.) hossza három rőfnyi volna. Maga Pulszky is említi itt a narvált, mely-

nek fűrészszerű hosszú magányos fogat a középkorban varázserejűnek tartották s belőle dísztárgyakat, péld. püspöki pálczákat készítettek. A heraldika az egyszarvút néha a narvál fogához hasonló fűrészes szarvval ábrázolta (péld. az angol czímerben); legvalószínűbb ennél fogva, hogy a Mátyás ebédlötermének megcsodált díszei egyszarvúak voltak, narvál-foggal szarvgyanánt.

² A vízmedence és egyszarvú ezüstsúly szerinti mostani értékét *b. Nyáry Albert (A modenai Hyppolit-codexek, Századok 1872. évf. 356. s köv. l.)* 156.370 frankra becsüli.

csapolták a négyféle bort a király s vendégei asztalai számára; a királyi pár előtt külön asztaldísz is állott, tiszta aranyból, ló formájában, e körül sorakoztak a külön arany evő- és ivőedények. A király asztalánál főurak jártak körül az ételhordásnál; az ételfogók vezetőiként nem kisebb urak mint Hinkó (Henrik) münsterbergi herczeg, Podjebrad György cseh király fia, Ujlaky Lőrincz, a bosnyák király fia s Liegnitz és Ratibor herczegei voltak láthatók.

A mint a lakoma véget ért «s a király és királyné kezeit megmosák,»¹ az asztalokat elhordták s ugyanabban a teremben megindult a táncz. Hat körbe oszolva tánczoltak s a tánczban a király is részt vett a királynéval, úgyszintén a nádor, a herczegek s főurak; egészen külön tánczot járt azután a királyné öccsével, a nápolyi herczeggel, egy egész óra hosszat; ez a táncz a többiek előtt, úgy látszik ismeretlen volt; a boroszlói tanácsjegyző és egy drezdai jelentés olasz táncznak mondják, a pfalzi követ ellenben német néven «der Zeuner»-nek nevezi. A táncz végeztével Mátyás elbúcsúzott vendégeitől, a királynét lakosztályába vezette s miután a követek a király anyjának is jó éjszakát kívántak, kiki lakására vonult.²

A következő napok is, egészen a karácsony előtti vasárnapig, melyre az esküvő volt kitűzve, fejedelmi lakomák és lovagtornák közt teltek el; az utóbbiakban legnagyobb szerepet vitt mindig a bajor herczeg, Kristóf, ki egészen otthonos volt a Mátyás udvaránál, de részt vett bennök a münsterbergi herczeg és Bánfy Miklós is s mindháromnak lovag-bajtársai. A bajvívásokat egészen német módra rendezték; általán a külsőségekben és szer-tartásokban a kortársak sok német vonatkozást láttak, a mi

¹ *Pfalzi követjelentés* 153. l. Az illatos vízzel való kézmosás ebéd után az olaszoknál is szokásban volt, sőt illatszernek a teremben való szétfecskendezése is. Lásd a firenzei Salutatitól 1476. febr. 16-ikán Nápolyban adott lakoma leírását *Reumont*-nál (Lorenzo d. Medici II.) 425. l.

² Ezt a *drezdai kézirat* közli; (525. l.)

ugyanítt az mondatik, hogy a király egészen a hidig kísérte a királynét, ki «saját várába» (in ir Gslosse) vonult. Ez alatt valószínűleg csak a királyi palota más szárnya értendő, mert érkezéskor mint láttuk, — az összes egykorú följegyzések szerint, — a király s a királyné is a várpalotába vonultak s annak dobogóján búcsúztak el vendégeiktől.

némelyeket arra a következtetésre indított, hogy Mátyásnak menyegzője rendezésénél a német-római császárság elérése lebegett szemei előtt.¹

Vasárnap, december 22-én már reggeli 8 órára hívta össze Sternach Waczlau báró, a király szertartásmestere az összes násznépet a várpalotába, melynek udvarán szállott lóra Mátyás és Beatrix, s innen indult a fényes menet — a király anyja az udvarhölgyekkel diszkocsikon, — a Boldogasszony templomába, a hol az esküvőnek kellett végbemennie. A királyi pár magas trónszékeken teljes fejedelmi díszben foglalt helyet, fejük fölött az aranyos mennyezetet főurak — köztük német és cseh herczegek — tartották. Az egyházi szertartást az esketéssel együtt most is Gábor egri püspök végezte, az ég áldását könyörögvén le az oltár előtt térdelő egybekeltekre, kik a szertartás végén ismét leszállván trónszékükről, az összegyűltek szerencsekívánatait fogadták. Elsőként Szilágyi Erzébet üdvözölte fiát s menyét, azután a nápolyi herczeg, úgy a többiek. A szertartás befejeztével az előírt rendben vonult vissza a menet a palotához, hol a lakomát ezúttal a külföldi követektől hozott nászajándékok átadása követte. Az összes ajándékoknak, melyeket Beatrix e napokban kapott, értékét az egykorú krónika 100.000 forintra becsüli.² Ajándékokkal halmozták el különösen a birodalombeli városok is úgy, hogy «minden tárházak megtelének vala»,³ ezeknek adományai közül följegyeztek harminczkilencz nagy arany billikomot, hat gyönyörű lovat és három «Ruthénországból» való vadászsólymot.⁴ Beatrix Stein György, a király tanácsosa, mint tolmács útján fejezte ki köszönetét az ajándékozóknak.

A karácsonyi ünnepek alatt ismétlődtek a lovagjátékok, melyeknek kíséretében nem hiányzottak a népies és tréfás mutatványok sem; vastagon kitömött bohóczruhákba öltözött fiatal legények, nyereg nélkül a ló meztelen hátán ülve, dorongokkal

¹ Joh. Christ v. Engel: *Geschichte des ungarischen Reichs*, Wien, 1813. III. 420. l.

² Eschenloer id. köt. 348. l.

³ Heltai Gáspár: *Magyar Krónika*, II. köt. 150. l.

⁴ *Pfalzi követjelentés* 154. l.

szurkálták és lökték le egymást, mintegy gúnyolva az idegen urak bajvivását s megkaczagtatva a népet,¹ a mely künn ünnepelt szintén, az utczákon, tereken, miközben a királyi pár, követve az udvari néptől és vendégektől, a frissen esett havon aranyos szánon, csilingelő fehér paripákon járta be a várost, — oly multság, a minőben Beatrixnak és a nápolyiaknak aligha lehetett addig részök.

A lakodalom vidám zaját azonban hirtelen gyászharangok kongása szakította meg: mialatt a násznép — melyet a jókedvében levő király vízkeresztig nem akart elbocsátani, — karácsony utáni hétfőn tartandó újabb udvari lakomára készült, megelőző éjjel — talán épen az olasz út fáradalmai következtében — váratlanul meghalt Dengelegi Pongrácz János erdélyi vajda, Mátyásnak anyai ágon közeli és kedvelt rokona, ki személyének képviselőjeként járt Nápolyban Beatrixért s a fehérvári és budai esküvői ünnepélyekben is élénk részt vett.

Néhány napra minden vígság elhallgatott most, az udvar gyászt öltött, s mielőtt a halottat nyugvóhelyére, Gyulafehérvárra kísérték volna, Mátyás fényes gyászünnepélyt rendeztetett ravatala fölött a budai templomban. Mikor a koporsót a templomba vitték, harmincznégy égő szövétnek világolt előtte, melyekbe ezer darab magyar arany volt beillesztve; ez arra szolgált, hogy elégvén a szövétnek, a lehulló pénzeket fölszedhessék a szegények,² s ez a neme a halott fölötti áldozat-bemutatásnak ismétlődött a templomban, a hol Mátyás és vendégei aranyakkal megrakott szövétnekekkel kétszer járultak az oltárhoz. Azután a lándzsára tűzött s a koporsó előtt vitt gyászlobogót az oltár előtt szétvágták és a ravatalra borították.

Újév után folytatódott a vendégeskedés az udvarnál s csak vízkeresztkor oszlott szét a fényes társaság; akkorára már

¹ A *dresdai kézirat* szerint (526. l.) ezeket a tréfás bajvivásokat a nagyváradi püspök rendezte.

² *Kazinczy Gábor* szerint (id. m. 136. l.)
*a Székelységen még egy embernyom előtt

divott a szokás, az egybefont halottasgyertyákba, az elhunyt körülményeihez képest, kisebb-nagyobb ezüst pénzt illesztetni».

Magyarországba is elérhetett a híre egy eseménynek, mely még alkalmasabb volt a nászának örömeit élvező Beatrixot megdöbbenteni, mint az erdélyi vajda halála. Karácsony másodnapján Milanóban egyike a legiszonyúbb fejedelemgyilkosságoknak szennyezte be vérrel Szent István vértanú templomát, hirtelen

57. GALEAZZO MARIA SFORZA MILANOI HERCEGE.
(Bernardino Luini falfestménye a milanoi Castello Sforzesco-ban.)

gyászba borítva a Sforzák hercegi családját, melylyel a nápolyi uralkodóház legközelebbi sógorság viszonyában állott.

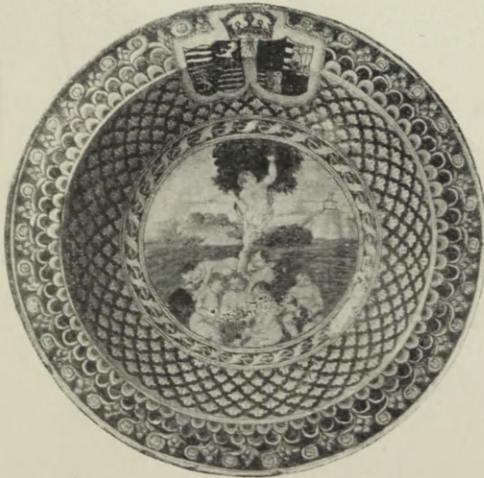
Galeazzo Maria Sforza, atyját, Francescót fölváltván az uralomban, nem annak bölcs elvei, hanem a saját szeszélyes és zsarnoki természetének sugallata szerint kormányozta népét;¹ anyját minden kormányzati befolyástól eltávolítván, erőszakosságaival, kegyetlenségével és fajtalanságával annyira maga ellen bősztette

¹ *Muratori Annali*, id. köt. 120—121. l.

alattvalóit, hogy az elkeseredés csak alkalmat keresett a kitörésre. Magánsérelemből eredő bosszútól is indítva Gian-Andrea Lampugnani, Girolamo Olgiati és Carlo Visconti, milanói nemes ifjak összeesküdtek a herczeg élete ellen s midőn ez szokása szerint Szent István vértanú napján az erről nevezett templomba vonúlt udvarával ájtatoskodni, közelébe hatolván tördöfésekkel meggyilkolták. A tetteseket részint a hely színén fölkonczolták, részint kivégezték.¹ Galeazzo Mariát, — ki a calabriai herczegnőnek, Beatrix sógornőjének testvére volt, — népe meg nem siratta, de halálának következményei: fiának s törvényes utódjának, Gian Galeazzónak zsenge kora s ezzel szemben öcscsének Lodovicónak hatalomvágya, végzetes zavarokba sodorták Milanót, Nápolyt is, sőt egész Olaszországot.

E megrendítő esemény hatása alatt Beatrix megbecsülni tanultatta új hazájában egy oly uralkodó helyzetét, kit nemcsak fejedelmi erényeiért és érdemeiért, hanem emberi tulajdonaiért is igazi tisztelet környez, s kinek életét a harc gyakran veszélyezteti, de az orgyilok egyszer sem.

¹ *Muratori* u. ott, *Passero* id. m. 32. l. *Timundillis* id. m. 224—225. l.

38. MÁTYÁS ÉS BEATRIX CZÍMEREIVEL ÉKESÍTETT EGYKORÚ FAYENCE-TÁL.
(A londoni Kensington-múzeumban)

HARMADIK KÖNYV

AZ URALKODÓTÁRS

59. OLTARPREDELLA MATYÁS ES BEATRIX CZIMEREIVEL.
A lőcsei Szent-Jakab-templomban

I.

MAJDNEM egy hónapig tartó magyarországi nászünnepek lezajlása után Beatrixnak végre módja volt számot vetni új helyzetével s magának fogalmat alkotni új környezetéről. Az ismerkedés ugyan már Nápolyban kezdődött, s ha megfogadta atyai barátja, az öreg Diomede Carafa tanácsát, akkor már hosszú

utazása alatt magyar kísérőitől is hallhatott egyetmást új hazája felől, de mindez nem pótolhatta a szemléletet és tapasztalást, kivált ott, ahol addigi életviszonyainak, hivatásának és környezetének oly gyökeres változásáról volt szó.

A szerep, melyet neki férje, a király, már eleve szánt s melyet iránta házas életük kezdetétől fogva megnyilvánuló, szenvedélyes vonzalma mindinkább nagyobbított, valóban fényes volt s módot nyújtott neki úgy a kormányzatba való befolyásra, mint az udvari életnek saját vágyai szerint való alakítására. Meg fogjuk látni, hogy e befolyást és hatalmat miképpen érvényesítette Beatrix; itt azt a belső és külső politikai helyzetet kell szemügyre vennünk, melyet talált s azokat a tényezőket, melyeknek barátságos vagy ellenséges hatásával látta magát szembeállítva.

Mátyás addigi, 19 éves uralkodása alatt kemény iskolán ment keresztül, de az csak megedzette, nem törte meg, nem is lanykaszította el erejét; s bár ez idő alatt — kivált eleinte — sok csalódást, sőt kudarczot is kellett elviselnie, sok hűtlenséget és hálátlanságot tapasztalnia épen a hozzá legközelebb állók részéről, végül mégis minden irányban diadalmaskodott. Hübéri fennhatóságát érvényesítette Szerbiával és Boszniával szemben, Dalmáciának csak kis részében volt kénytelen a velenceziek uralmát megtűrni; viselte — bár nem ellenmondás nélkül — Csehország királyi méltóságát s Sziléziát és Morvaországot tényleg birtokában tartotta. Véres küzdelmekben sikerült visszavernie a törököt; irgalmatlanul kiirtotta az ország éjszaknyugoti részeiből a cseh rablókat, néhány veszedelmes ellenségtől pedig épen idejében szabadította meg a halál. A német császártól, ki őt vajdájának, magát pedig magyar királynak tekintette, kicsikarta a Szent István koronáját s azzal megkoronáztatván magát, minden lázongó törekvésnek nyakára hágott. Seregét úgy szervezte, hogy azt messze országokban szinte mintaszerűnek ismerték el, s kellő pompakifejtés és fejedelmi bőkezűség mellett még a tudományok és művészetek barátjának méltó hírnevére is tett szert.

Igaz, hogy uralkodása eredményeinek e fényes képébe sok sötétebb vonás is vegyült. Céljai követésében erőszakos és önkényes volt, az alkotmányon, törvényen és jogon gyakran kiméletlenül túltette magát; az ország nem egyszer följajdult az adóteher, a királyi közegeknek — mondhatni fosztogató — eljárása alatt. De azzal, hogy a békétlenkedőkkel szemben, ott a hol az indokolt volt, kiméletes is tudott lenni s hogy a hatalmaskodást — bár maga gyakorolta — másoknak meg nem engedvén, a gyöngébbeket gyakran vette védelmébe a nagyok túlkapásai ellen, megszerezte az «igazságos» nevet s tekintély mellett a nemzet széles rétegeiben népszerűséget is vívott ki. Hadi és kormányzati sikerei végül annyira elnémitottak minden ellenmondást, hogy a nemzet hovatovább szentesíteni látszott azt is,

a mit jogai mellőzésével cselekedett s belényugodott abba, hogy «az állami élet legfontosabb érdekei egészen a királyra legyenek bízva».¹

A Mátyás helyzete azonban mindezek után is telve volt nehézségekkel és veszélyekkel, különösen a külső viszonyok terén. A törököt úgyszólván csak a zord tél tartotta féken; becsapá-

60. MÁTYÁS ÉREMKÉPE.
(Nemzeti Múzeum.)

saitól egy perczig sem volt biztonságban az ország. «És mikoron az Urak megették volna immáron az bélest Budán a menyeközbe, — mondja Heltai Gáspár,² — visszatérvén, megtalálák az pusztá helyeket hazájokba.» A milanoi követ már a megelőző év októberében annak a közvéleménynek adott jelentésében kifejezést, hogy lakodalma után Mátyás csakhamar kénytelen lesz Szendrő alá vonulni.³ Borúlt volt a nyugoti politika szemhatára is, mert a

¹ *Fraknoi*, Mátyás király 321. l.

² *Id. m. II. 151. l.*

³ *Dipl. Eml. II. 334. l.*

III. Fridrik császár ravasz, megbízhatatlan magatartása különösen a cseh uralom vitás kérdésében folytonos meglepetéseknek tette ki Mátyást.

Magában az országban sem voltak mindenkorra eltemetve azok az ellentétek, melyeket Mátyás merész és messzeható politikai tervei s az azokkal járó áldozatok és veszélyek a nemzet nagyjai között is támasztottak, s azok mellett, a kik udvaronczai engedelmességből, vagy lekötelezettségöknél fogva, vagy nagyra-vágyó önérdékből a király minden tervével egyetértettek, nem hiányoztak leghívebb emberei sorában sem olyanok, kik — a régi nemzeti párt hagyományaihoz híven — őt a német birodalom felé irányuló vállalkozásoktól visszatartani s a török erejének megtörésére indítani igyekeztek.

Beatrixnak volt bizonyára elég politikai iskolázottsága arra, hogy ezeknek az ellentétes törekvéseknek a szövevényeibe bepillantani tudjon s az udvar és az ország szereplő egyéneit azok szempontjából is megítélhesse.

A király elhatározásaira olykor befolyást gyakorló tényezők között legelőször s talán legbehatóbban is azzal a fejedelmi hölgygyel kellett megismerkednie, a ki a magyar udvarban férje után mindenesetre legközelebb állott hozzá s a ki már fogadtatásakor tanuságot tett róla, hogy nemcsak anyósnak, hanem anyának a helyét akarja mellette betölteni. A Mátyás anyja, Szilágyi Erzsébet magas korban állott már ekkor, de erőteljes lelkét a kor bizonynyal ép oly kevésbé törte meg, mint életének megpróbáltatásai. A Hunyadi-ház nagy vagyonának megalapításában s megóvásában, a jó helyen alkalmazott áldozatkészségben s a hol kellett a szívós, sőt makacs kitartásban is a ház érdekeinek és hatalmának előbbrevitele körül, mindenütt fölismerjük azt a hőslélkű matrónát, a ki «kedves magzata, László lealacsonyító halálán nem siránkozik asszony módra, hanem azt férfiként fegyverrel akará megbosszulni»,² s a ki másik fiát, Mátyást

¹ *Teleki*, Hunyadiak kora II. 522. l.

61. HUNYADI SZILÁGYI ERZSÉBET.

(Gr. Teleki József: «A Hunyadiak kora» cz. munkájából)

is «inkább halva akarta látni, mint korona nélkül»¹. Őt már Aeneas Sylvius mint bíbornok, hozzá intézett levelében magasztalta érdemeiért;² az olaszok is «heroica mulier»-nek nevezték s egyúttal mély és buzgó vallásosságára és bölcsességére való tekintettel «sanctissima et sapientissima donná»-nak, kinek nagy tekintélyéről s arról, hogy köztiszteletben és közszeretetben áll, Beatrixnak már olasz földön is volt módja értesülni.³

Már férje hagyományaira való tekintettel is mindenkép valószínű, hogy a Mátyás anyja a királyi udvarnál szintén annak az irányzatnak az erősítésén fáradozott, mely fiát az ősi nemzeti politika ösvényén igyekezett megtartani. Beatrix azonban az ország nagyjai között számosakat találhatott, kik ebben s más politikai kérdésekben nyílt ellenkezésbe jutottak Mátyással a múltban, sőt olyanokat is, kik mint házának ellenségei, vagy mint pártütők állottak vele egykor szemben. Mert a mily kíméletlen tudott lenni Mátyás olykor a büntetésben, ép oly bölcs mérséklettel tudott megbocsátani és felejteti is ott, hol a politikai érdek azt követelte.

Például Ujlaky Miklós, Boszniának pompaszerető, bár akkoriban már öregedő királya, tudvalevőleg hosszú időn át legelkeseredettebb ellensége volt a Hunyadiaknak; mint erdélyi vajda, Gara nádorral együtt részt vett abban a vérbíróságban, mely Hunyadi Lászlót lefejeztette; Mátyás azonban kitüntető bizalmával s különösen hiúsága folytonos táplálásával teljesen magához lánczolta őt s mikor kevéssel a királyi nász után súlyos betegségbe esett, mely el is ragadta őt, még halálos ágyán is meglátogatta.

¹ *Fraknóinál*, (Máty. kir. 12. l.) mantuai követjelentés nyomán.

² *Pör Antal: Aeneas Sylvius, II. Pius pápa* (Házi könyvtár 33. köt. Budapest 1880.) 176. s. köv. l.

³ Ez utóbbi jellemzést a milánói *Ambrosiana* már id. codexének «Relation del Regno d'Ungaria» című kézírata foglalja magában, mely szó szerint megegyezik azzal, a mit *Engel* nyomán *Szalay L.* (id.

m. III. 179. l.) idéz. — *Ransanus* is, ki ugyan nem ismerte Erzsébetet, fogadtatásakor Mátyáshoz és Beatrixhoz intézett beszédjében azt mondja róla: «... non dubitem affirmare nullam se novisse nostro seculo feminam ipsa pudicitio rem, prudentio rem, denique christiana pietate insigniorem. (Historiae Hungariae *Fontes domesticí*, IV. *Chronica minora*, *Rec. M. Florianus*, Budapest 1885. Index 1. 130–131. l.)

Két összeesküvésben voltak részesek a Zápolyai testvérek, Szepesvármegye dús-gazdag örökös grófjai is. Az idősb, Imre, már Hunyadi János bizalmas titkára s jószágainak felügyelője volt, Mátyás is különösen szerette őt; ¹ Bosznia meghódításában szerzett érdemeiért e tartomány kormányzata volt egy ideig rábízva, a kincstárnoki hivatalt is viselte; a nemzeti ellenhatásban kétizben vezető szerepet vivén, teljesen kegyvesztetté lőn, de újabb szolgálatokkal annyira kiengesztelte Mátyást, hogy ez, öreg, atyai barátjának és törhetetlen hívének, Guthi Ország Mihály nádornak utóbb bekövetkezett halálakor beléegyezett Zápolyaynak nádorrá választatásába. Öcscse, az akkoriban mintegy 37 éves, nagytermetű István, Alsó-Szilézia főkapitánya és Felső-Lausitz vogtja, Mátyás hű tanítványa, vitéz vezéri karának egyik legfényesebb alakja volt, kinek hőstetteiről Bonfinius különösen megemlékezett. ² Zápolyay vitte

62. UJLAKI MIKLÓS, BOSZNIAI KIRÁLY SÍREMLÉK-KÉPMÁSA.

¹ *Heltai* id. m. II. 209. l.² *Eschenloer* id. m. II. 388. l. *Kollár**Adám: Analecta Monumentorum Vindobonensia*, Bécs, 1762. Tom. II. ebben: *Ant.*

belé a király elleni lázadásba a német eredetű, szintén dúsgazdag Szentgyörgyi grófokat is, Jánost és Zsigmondot, kiknek egyike, János egy időben erdélyi vajda is volt; botlásukért teljes bűnbocsánatot nyervén, Mátyás hű udvari embereivé lettek s János a nászkisérettel lenn is járt Nápolyban. Kemény ellensége volt a Hunyadiaknak Vetési Albert veszprémi püspök is, egy időben kanczellár, kit Beatrix szintén nápolyi követjárásából ismert. Maga a Mátyás hű és lelkes kegyencze, ki a moldvabányai véres éjjeli ütközetben saját testével védte őt, kit «mindig úgy tekintett, mint testvérét»,¹ jószágadományozásokkal halmozott el s kit a királyné érkezésekor az ő szolgáló lovagjaként láttunk szerepelni: Bánffi Miklós pozsonyi gróf és főpinczester, oly nemzetségből származott, mely mindig a Hunyadi-uralom ellen lázadozott.

Habár Mátyás rokoni részről is sok támadásnak volt pályáján kitéve, mindvégig szívesen helyezte belé rokonait magas állásokba, így a Dengelegi Pongráczokat, Laki Thúzokat és Gerébekeket. Keresztatyja,² Laki Thúz János ebben az időben is tárnoki s Szlavonországban báni méltóságot viselt s e minőségben követül volt küldve a házasságkötés ügyében Nápolyba; testvéröccse, Thúz Osváth, Zágráb püspökségét bírta. A Gerébek közül László ez idő tájt erdélyi püspök volt, Péter és Mátyás mint hadvezérek vitézkedtek; Pétert ott láttuk a Beatrix nászkíséretében, Mátyás utóbb Horvátország báni méltóságára emelkedett. Bonfin a király «kardjának» mondja az egyiket, «pajzsának» a másikat;³ dúló hadjárataikat rettegtek az ellenséges tartományok.

Az egyháznagyok sorából hiányzott akkoriban az ország egyházi főméltóságának viselője, mert a német Beckenschlager János,⁴ kit Mátyás e javadalomba helyezett, hűtlenül és hálát-

Bonfinii Praefatio, Philostrati operibus praefixa, 525. l. — Lásd Bart. Chalco 1490-iki követjelentését is a *Dipl. Eml.* iv. 196. lapján.

¹ *Teleki* id. m. v. 413. l.

² U. ott 134. l.

³ Az id. helyen.

⁴ Az egykorú német források rendszeren csak Erzbischof Johannsen von Granak nevezik; b. Nyáry Albert szerint

lanúl kiszökött a császárhoz s ott szötte méltatlan ármányait volt ura tervei s állítólag házassága ellen is.¹ Jövedelemre második helyen sorakozott akkor az egri püspökség, melynek 16.000 aranyra becsült járandóságát² a már méltatott veronai Rangoni Gábor élvezte. Beatrix már Nápolyból ismerhette a boroszlói és nagyváradi püspököt, úgyszintén Handó György, akkor még csak pécsi prépostot, ki kevéssel később Gábor kalocsai érsek és kancellár³ helyére az ország második érseki székébe emelkedett. Ugyancsak préposti állásban találta még Beatrix Nagylucsei Dóczi Orbánt, ki azután az ő pártfogásával is oly fényes egyházi és politikai pályát futott be. A győri püspökséget Csupor Demeter, a váczit az Olaszországban képzett Báthori Miklós, a szerémit Pálóczy Zsigmond, az olmützit Protasius, a pécsit pedig az akkor még fiatal Erneszt Zsigmond bírta, kit nagy humanisztikus műveltségére való tekintettel Lodovico Carbo olasz humanista «Mátyás dicső tulajdonairól és viselt dolgairól» irt párbeszédének egyik részesévé tett meg.⁴

Mátyásnak a cseh korona több tartománya, valamint Bosznia és Szerbia fölött gyakorolt uralma hozta magával, hogy udvarában a magyar egyházi és világi nagyok s hadvezérek mellett németekkel, csehekkal, morvákkal, sőt szerbekkel is találkozhatott Beatrix; így a német Stein Györggyel, Mátyás fő tanácsadójával birodalmi ügyekben, kit már egyszer a Beatrix szónokaként láttunk szerepelni s kit az olaszok Georgius de Lapidének neveztek,⁵ továbbá Hasenberg csehországi kancellárral és Boskovitz Venczel főkamarással, báró Sternach Watzlau szer-

(Mod. Hip. Cod.) családneve Flans volt; *Fugger* (Spiegel d. Ehren 875. l.) azt mondja róla: «eines *Beckenschlager's* Sohn von Breslau»; valószínűleg innen ered az újabb történetírásunkban használatos «Beckensloher» név.

¹ *Pray Annales*, rv. 100. l.

² *Dipl. Eml.* II. 311. l. Lupus L. követjelentése. Ezt a számítást b. *Nyáry Albert* (Moden. Hip. Codexek Száz. 1870. 369. l.) is igazolja.

³ Ennek csak keresztnévét ismerjük, családnevéről nincs adat; *Gams* id. művében is csak Gabrielnek mondja. (372. l.)

⁴ *Kazinczy Gábor* id. művében 78. l. Bartol. Chalco 1490-iki követjelentése szerint Zsigmond püspök akkor félszemérek volt. *Dipl. Eml.* rv. 209. l.

⁵ *Castelloi püspök* követjelentése: *Marcsali H.* A magyar történet kútforrások kézikönyve 284. l.

tartásmesterrel; a hadvezérek közt Magyar Balázs, Egerváry László, Ujlaky Lőrincz, Dávidházy István, Rozgonyi László és Tárczai Tamás¹ mellett ott szerepelt a német báró Grafeneck Ulrik és Tettauer Vilmos, a cseh-morva Hag Ferencz, Podmaniczki László és Zeleni János, valamint Gregorievics Brankovics Vuk szerb deszpota és a szintén rácz Jaksics Demeter.⁴

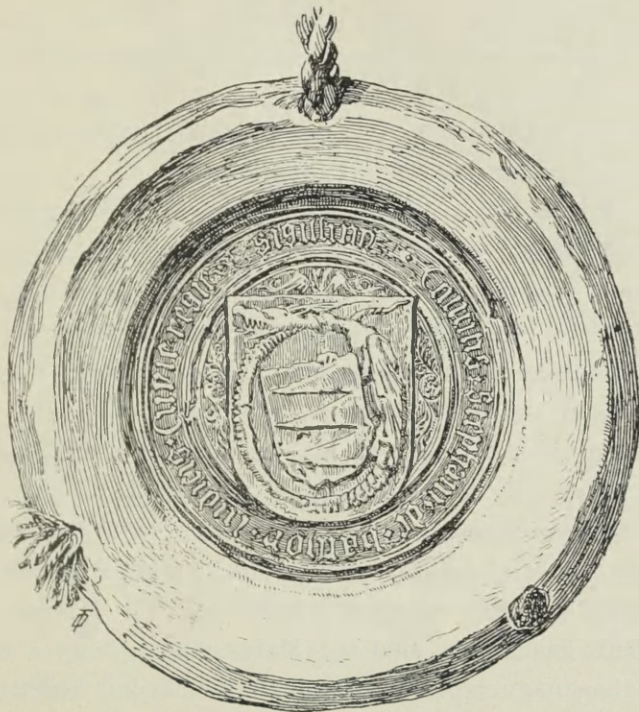
Azonban a Mátyás király paladinjai fényes sorának legünnepelebb alakjai már akkor is, — bár legszebb babérjaikat még csak később, a kenyérmezei csatánál voltak kiérdemlendők, — Báthori István és Kinizsi Pál lehettek, kiknek hőstettei az olasz királyleány képzeletét is élénken foglalkoztathatták. A mi a magyar sereg vezérlő vitézeinek más, például a mindig változó szolgálatban álló bérhadvezérekkel szemben kétségkívül bizonyos ideális dicsfényt kölcsönzött, az az a körülmény volt, hogy fegyvertényeik javarésze egyértelmű volt a kereszténység védelmével az előnyomuló pogány hatalommal szemben. Ennek a vallásos vonásnak feleltek meg többnyire szigorú erkölcsaik is. Kivált a régiek még egészen annak a vallásos lelkesedésnek a varázsa alatt állottak, melyet a nagy Hunyadi János alakja árasztott a magyar seregbe s mely szinte a vértanúi önáldozat dicsőségét látszott a hadi hőstettekben keresni. A Mátyásnál jóval idősebb, még a Hunyadi János tanítványai közül való Báthori István erdélyi vajda és országbíró, kiról kortársai azt tartották, hogy soha nőhöz nem közeledett, az öldöklő ütközet előtt az oltári szentségben részesíttette minden vitézét s az elesettek porai fölébe maga állíttatott kápolnát az áhítatos kegyelet számára.³ A regeszerűség határát érinti már a Báthorinál jóval fiatalabb Kinizsi Pál alakja: az egyszerű molnárlegény, a ki a Magyar Balázs figyelmét hatalmas testalkatával és erejével vonja magára; felcsapva katonának, vezére leányát kapja nőül, idővel Mátyás

¹ Tárczay Tamásnak szép síremléke látható a sárosmegyei héthársi templomban.

² *Fraknoi* Hunyadiak és Jagellók kora (Magy. Nemz. története iv.) 327. l.

³ *Szalay L.* id. köt. 294., 296. l. *Bonfin* Dec. iv. Lib. viii. 468. l. Bartol. Chalco 1490-iki követjelentése: *Dipl. Eml.* iv. 195. l. A castelloi püspök jelentése *Praynál* (iv. 165. l.)

jóvoltából temesi főispán lesz, kiterjedt javak ura s maga is hadvezér: «dux Hercle fortissimus»,¹ s «mint egy oroszlán oly fene a viadalban».² Van valami hasonlatosság a Sforzák őse és a Kinizsi pályája között; ilyen alakokat a renaissance úgy látszik főképp olasz és magyar földön termett.

63. BÁTHORI ISTVÁN PECSÉTJE.

A nemzeti és a birodalmi politika, a keleti és a nyugati érdekek régi vitakérdése csakhamar ismét ütközőpontra jutott, a mint a menyegzői vígságokat a kormányzás gondjai váltották föl. Bonfin közli az ékes, bölcs és keresztényi szellemtől áthatott beszédet, melyet — hite szerint — az országnagyok tanácsában Báthori István tartott, arra igyekeztván rávenni a királyt, hogy

¹ Bonfin mondja id. előbeszédjében. Franc. Fontana 1490-iki követjelentése *Dipl. Eml.* IV. 210—211. l.

² *Heltai* id. m. II. 183. l.

feledje inkább a német császártól szenvedett sérelmeket s indítsa hadát a hitetlenek ellen; és közli a Kinizsi Pál állítólagos ellenbeszédét, mely az osztrák tartományok ellen indítandó háború melletti érveket foglalta egybe s melynek meghallgatása után a király — természetesen közhelyeslés között — kimondta s megokolta elhatározását, hogy a császár ellen fordul.¹ Ez a leírt jelenet annyiban mindenesetre megfelel a valóságnak, a mennyiben tudvalévő, hogy Báthori István ép úgy mint Zápolyai Imre, a nagyváradi s a veszprémi püspök határozott ellenzői voltak a német császár elleni hadviselésnek.

Hogy Mátyás mégis ez utóbbira határozta el magát, annak okait Beatrix előtt is csak az előzmények megismerése tehetné érthetővé.

A Habsburgok már Albert király óta igényt tartottak a magyar trónra s ezt az igényöket semmi sem veszélyeztette annyira, mint az a tény, hogy Mátyás személyében hosszú idő — mondhatni az Árpádház kihalta — óta először jutott ismét egy nemzeti király uralomra Magyarhonban. Ezért igyekezett Fridrik császár oly megátalkodottan akadályozni a Mátyás trónjának megszilárdulását, előbb az elismerés nyílt megtagadása, majd mindenféle alattomos sakkhúzások, a magyarok ellenségeinek támogatása, az ország nyugtalanítása, sőt Mátyás házassága elleni gáncsvetés által is.² Mátyás tudta, hogy a nemzeti királyságban nagy erő rejlik, de olykor kételkednie kellett abban, vajon ez az erő pótolhatja-e azt a támaszt, melyet egy oly királynak, ki nem csupán Magyarország uralkodója, más országok birtoka nyújt? Ezért igyekezett sokáig a császárral szoros szövetségbe jutni; házassági összeköttetést keresett, sőt örökbe fogadtatta magát a császár által, kit «atyjaként» tisztelt s hogy annak pénzvagyát is kielégítse, magyar koronáját «arannyal töltötte meg»³, mielőtt visszakapta. Azonban «német és magyar fő sohasem lehet egy fő», mondja ép erre a viszonyra vonat-

¹ *Decas* iv. Lib. iv. 427—430. l.

² *Jos. Freih. v. Hormayr: Wien, seine Geschichte u. seine Denkwürdigkeiten, Wien, 1823, 32. l.*

³ *Bonfin* Dec. iv. Lib. iv. 429. l.

kozólag Zrínyi Miklós, a költő;¹ az érdekek és a két ember ellentéte minden őszinte és tartós frigyét kizárt; így Mátyásban szinte önkénytelenül ébredt föl a gondolat, hogy uralmának külső támaszt keresendő, maga álljon a német-római birodalom élére, a mire a pápa segítségével elnyert cseh királyi méltóság — mint a választófejedelemségek egyike — lépcsőül szolgálhatott. Ámde Fridrik hamar átlátta e törekvés veszélyes voltát s Ulászló, a lengyel király fia oldalára állott, kit a huszita cseh rendek királyul választottak meg s kivel a császár már 1476 decemberében szövetséget kötve Mátyás ellen,² oly föltétel mellett, hogy seregével ő is betörni tartozik Magyarországra, készséggel kiállította részére a cseh királyságba való beiktatásáról szóló okmányt. Casus bellinek ez kétségekívül elég volt s a viszony elmérgesítéséhez még hozzájárultak a megszökött Beckenschlager áskálódásai. Mátyás ennél fogva szinte kényszerítve volt Fridriknek 1477 június 12-ikén hadat üzenni.³

Azonban a háborúnak sem akarta új házaselete örömeit föláldozni; a nyár derekán⁴ fölkerekedvén seregével, magával vitte feleségét s — mintegy ennek fényesebb kíséretet adandó — anyját is, úgy hogy a szemtanú egri püspök megjegyzése szerint ez a hadjárat inkább nászmenethez hasonlított.⁵ Bizonyára a Beatrix kívánsága volt ez a hölgyekkel való táborbaszállás; azt is sejthetjük, hogy a példát saját családjából vette: bátyja, a calabriai herczeg tette meg azt, hogy 1468-ban a toscanai háborúba, melyben igaz, hogy alig látott csatát, magával vitte fiatal feleségét.⁶

¹ Mátyásról szóló, már idézett essay-jében.

² *Jos. Chmel: Regesten des röm. Kaisers Friedrich III.* Wien, 1840. II. 682. l.

³ *Fraknói, Máty. kir. levelei* I. 368. l.

⁴ Mátyás táborba szállásának idejét nehéz pontosan meghatározni. *Teleki* (id. m. v. 18—19. l.) kimutatván, hogy a királynak még július 3-ikán Budán s 17-ikén már Petersdorf előtt kellett lennie, az elindulást július elejére teszi; ezt bizo-

nyítja az is, hogy Pozsony város számadáskönyveiben (Kammerrechnungen, *városi levéltár*) a királyné udvartartására fordított kiadások följegyzései július 22-ikével kezdődnek. S így tévesnek kell lennie Domenico Giugni augusztus 8-ikáról Firenzebe küldött jelentésének, (*Firenzei Medici-levéltár*, Filza xxxv. N° 669.) mely szerint Mátyás nejével «hét nap előtt» indult el Budáról Pozsonyba.

⁵ *Fraknói, Mátyás kir.* 265. l.

⁶ *Reumont, Lorenzo d. Medici* I. 256. l.

A táborozó királyi udvar első állomása Győr volt, az akkor ötszáz tűzhelyet számláló dunaparti város, melyben Mátyás hölgyeivel valószínűleg a csillagerőszerűen megerősített várba szállott. Innen Pozsonyba vonultak, a mely azután hosszabb ideig főhadiszállásul szolgált, mert Mátyás úgy rendezte menetét, hogy a fejedelmi hölgyek mindenütt a táborhoz legközelebb eső városban vagy várban szállhassanak meg, a hol semmiben se szen-

64. GYŐR A XVI. SZÁZADBAN.

(Hufnagl György rézkarcza a Történelmi Képcsarnok metszetgyűjteményében.)

vedtek szükségét. Különösen Pozsonyban a város gondoskodott bőkezűen ellátásukról; itt még a királyi párral volt Hunyadi Erzsébet,¹ és bizonyosan Francesco herceg is, — magyar földön Aragoniai Ferencz, — ki főkép hadi kiképzés céljából jött Magyarországra.

Míg Beatrix ilyenképen nemcsak rá nézve új vidékekkel és helyekkel, hanem a tábori élettel is megismerkedhetett, a jövőmenő követek és futároktól hozott hírek őt a családja és rokonai

¹ Az id. városi levéltári följegyzések mint «Kunigin-mutter»-t vagy «Alte Kuni-

gin»-t említik, legkésőbb 1477 novemberében.

körében is amaz időben előfordult nevezetesebb eseményekkel élénken foglalkoztatták.

A távollétben még fokozódni látszó gyöngédség és ragaszkodás nyilatkozik meg azokban a levelekben, melyeket Beatrix már házassága legelső idejében vált nővére családjával, Ferrarában és Nápolyban levő testvéreivel s melyekben férje odaadó szeretetéről is hálásan emlékszik meg.¹ A házasság fölötti megelégedést csak növelhették azok a hírek, melyeket a menyegzőről hazatérő nápolyi vendégek hoztak haza márczius vége felé.²

Úgy az Esték mint az Aragoniaiak újabb családi örömöket éltek és vártak akkoriban. 1477 májusban ment végbe Alfonso, Estei herczeg s Ercole uralma örökösének, ki ekkor még alig volt egy éves, eljegyzése Sforza Annával, a meggyilkolt Galeazzo Maria és Savoyai Bona leányával;³ a gyermekkorban létrejött frigy később nem bizonyult tartósnak, de a Sforzák és Esték összeköttetése másképp ujult meg. Alighogy e fiát eljegyezte, az épen reményteljes állapotban levő Eleonora herczegnő, — Beatrix testvérnénje, — atyja hívását követve fölkerelkedett s két kis leányával és megfelelő kísérettel Livornón át hajón Nápolyba utazott hosszabb tartózkodásra.⁴ Ez az út kétségkívül ugyanazzal az eseménnyel állott összeköttetésben, a mely miatt Alfonso herczeg nagy és fényes kísérettel már előbb Rómán és Génuán át Barcelonába utazott, hogy Nápolyba kísérje leendő mostohaanyját, aragoniai Giovannát, ki azon év szeptember havában volt az özvegy nápolyi királylyal egybekelendő.⁵

Ferrante ugyanis, mihelyt leányait férjhez adta, új házasságra lépett; nagybátyja, Aragonia és Sicilia királyának, Jánosnak leánya

¹ Beatrix levele sógorához Ercole ferrarai herczeghez 1477 januárius 8-ikáról Budáról (*Dipl. Eml.* II. 366. l.), Alfonso calabriai herczeg levelei Bari érsekéhez és Mátyáshoz 1476 október 2-ikáról Manfredoniából, valamint 1477 márczius 8-ikáról Nápolyból Beatrixhez (ebben hivatkozás B. levelére) u. ott 331—332. és 349.

1.; a legutóbbinál tévesen áll 1476. évszám 1477 helyett.

² *Tummulillis* id. m. 227—228 l.

³ *Muratori* Antichità Estensi 235. l.

⁴ Ugyanott; továbbá. *Notar Giacomo* id. m. 134. l. és *Passero* id. m. 32. l.

⁵ *Notar Giacomo* u. ott.

lőn nejévé s e házasság — melynek ünneplésében a király kívánságához képest olasz földön levő leányának, Eleonorának is részt kellett vennie — az Aragoniai ház két ága közötti régi idegenkedést megtörni s a törvénytelen származású nápolyi királynak nagybátyja részéről való elismertetését is meghozni volt hivatva.¹

Mátyás az egész nyarat s őszt Bécs körül hadakozva töltötte, miközben Beatrix anyósával és udvarával úgy látszik többnyire Pozsonyban tartózkodott, melyet egykorú adatok már akkor főbb utcáin kövezettel is bíró, szép, nagy, többnyire németektől lakott, de sok olasz lakóval is bíró városnak, termékeny vidéke s a Duna melletti fekvése által jelesnek mondanak s kiemelik erős és terjedelmes várát, melynek a várdomb magassága ellenére kútja is volt.² A királynak magában a városban is volt egy curiája, s lehetséges, hogy Beatrix udvarával koronkint abban tartózkodott, de valószínűtlen, hogy állandóbb lakásukat Mátyás és neje nem abban a várban tartották volna, melynek palotáján és kapuján a műszerető király annyi helyét hagyta építőkedvének.³ Beatrix később — mikor férje már meghódította Bécs környékét — többször ellátogatott hozzá⁴ s a beköszöntött téllal estélyekre is hívta magához Pozsony polgárnőit, kiket a városi hatóság kísértetett lámpahordozókkal az udvarhoz és vissza.⁵

A Bécs körül fekvő várak és városok: Hainburg, Trautmannsdorf, Petersdorf (most Perchtoldsdorf), Marchegg, Bruck, Baden, Klosterneuburg, Tulln, Greifenstein és Sanct-Hippolyt

¹ *Vecchioni* id. m. 74. l. *Muratori*: Annali XLVI. 122—123. l.

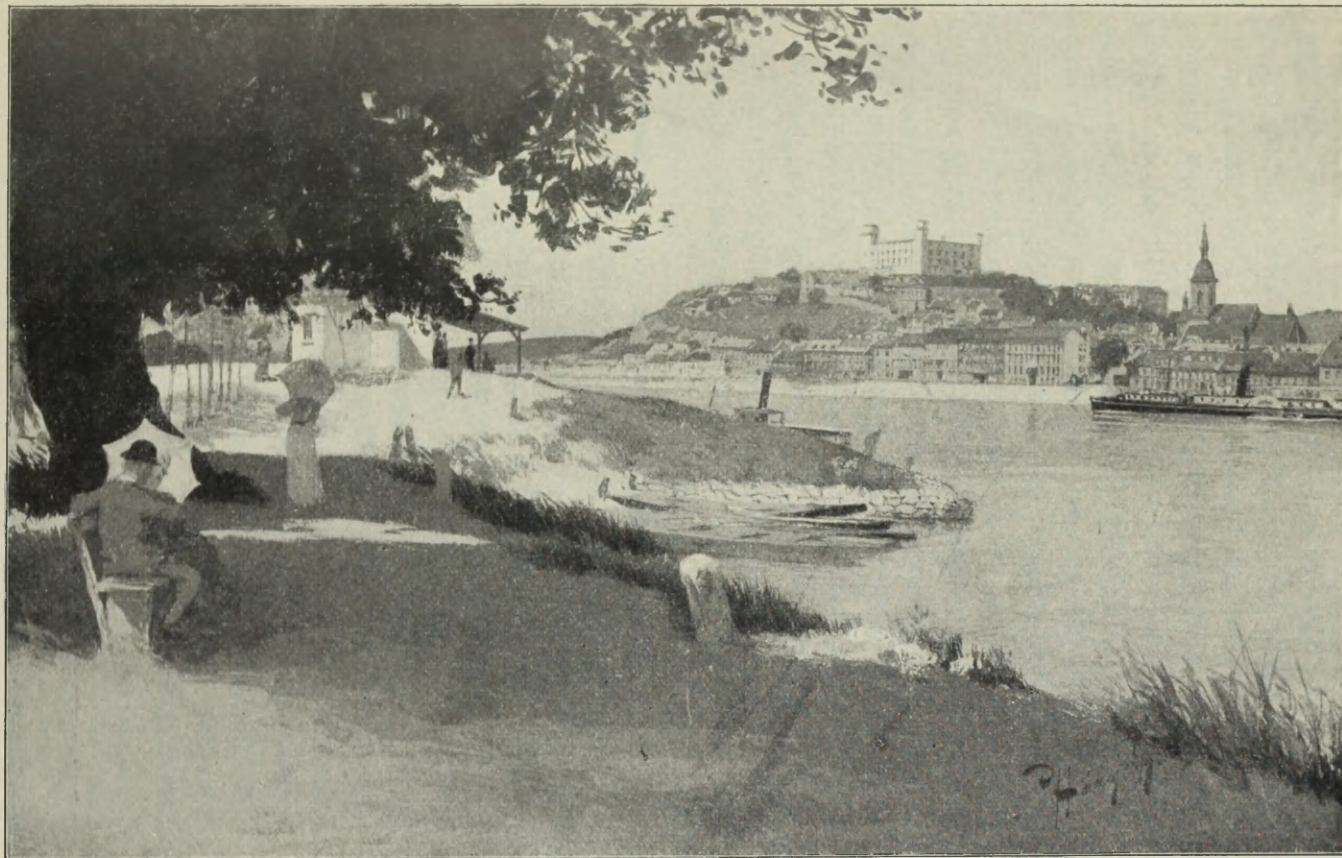
² *Ransanus* Epitome (Schwandtnernél) 420. l. *B. Nyáry A. Modenai Hippolit. Codexek.* Száz. 1874. 5. l. *Ortway Tivadar*: *Pozsony város története* II. köt.

³ *Ortway Tivadar* (id. m. II. k. I. r. 36. l.) szintén azt mondja, hogy Beatrix 1477—8-ban az akkori kir. kuriában (mai Wittmann-féle ház helyén) lakott, azonban éppen ő utal (296 s köv. l.) a Mátyás alko-

tásaira a királyi várakban; a pozsonyi *Kammerrechnungen* följegyzései a lámpás kíséretre nézve szintén valószínűbbé teszik, hogy a meghívott hölgyeket a várba kellett föl kísérni.

⁴ A *Kammerrechnungen*-ben (*Pozsony vár. levéltára*) említett «Neuburg» alatt, hová Beatrix látogatába ment Mátyáshoz, valószínűleg Klosterneuburg értendő.

⁵ *Pozsonyi levéltár, Kammerrechn.*

65. POZSONY. (Hary Gyula rajza.)

(most Sanct-Pölten) részint önkényt, részint ostrom után megnyíltak a magyar hadak előtt s a cseh ellenkirály, Ulászló katonái szétfutottak, sőt egy részök a Mátyás szolgálatába lépett.¹ A magyar csapatok pusztítva kalandozták be a vidéket s egész Linzig hatoltak, mintegy megfenyegetendők az ott székelő császárt. Bécs valósággal körül volt zárva s így nem csoda, hogy Fridrik, diplomáciai befolyásoktól is indítva,² békétárgyalásokba bocsátkozott, melyek eleinte a Mátyás merev magatartása miatt nem kecsegtettek eredménnyel, a tél kezdetén azonban oly egyezségben jutottak befejezésre, mely a magyar királynak nem kicsinyelhető diadalát jelentette.

Az egyezség szerint a császár kénytelen volt a cseh királyságot illetőleg Ulászlónak adott beiktató-oklevelet érvénytelennek nyilvánítani s egy új oklevélben Mátyást Csehország törvényes királyának elismerni. Azonban a többi, inkább az ígéretek terén mozgó föltételek a Fridrik megbízhatatlansága következtében kétes értékűeknek bizonyultak.

Közvetetlen írott adat nincs ugyan rá,³ de a körülmények s a Beatrix későbbi magatartása nagy valószínűséget kölcsönöznek Bonfin abbeli állításának, — melyet az összes régibb történetírók is magukévá tesznek, — hogy a királyné, teljes összhangban a pápával, már ez alkalommal is a békekötés érdekében hatott leveleivel a császárra s rábeszéléseivel Mátyásra, a mit⁴ Bonfin az Aragoniai ház és Fridrik között, ez utóbbinak házassága révén fennálló, már említett sógorsági viszonygyal magyaráz meg. Beatrixnak ez, a későbbi fejleményekben kétségtelenül kimutatható törekvése valószínűleg atyja és a pápa befolyásának volt tulajdonítandó, kik közül az utóbbi az egész kereszténység, az előbbi veszélyeztetett országa érdekében kívánhatta, hogy Mátyás erejét osztatlanul a török ellen fordítsa; bár tehát

¹ *Fraknoi*, Hunyadiak és Jagell. (Magy. Nemz. Tört. iv.) 264. l.

² *Chmel* id. m. II. 685—686. l.

³ Első kimutatható követküldése Beatrixnak Fridrikhez 1478 szeptember 25-ikén

történt, a mikor az egri püspök szerepelt mint követ (*Chmel* id. m. VI., 690. l.).

⁴ *Bonfin* Dec. iv. Lib. v. 436. l. *Fugger* id. m. 877. l. *Pray* id. m. IV. 114. l. *Hor-mayr* id. m. 32. l.

igyekezetének rúgója egészen más volt, az mégis csodálatosan találkozott a nemzet legjobbjainak kívánságával. Ebben az időben azonban neki és családjának még külön oka is lehetett a császárral való megegyezést sürgetni, mert annak egyik, mély titokban tartott pontja Milano hercegi trónján oly változást tervezett, mely az Aragoniaiak újabb térfoglalásával lett volna egyértelmű. Arról volt ugyanis szó, hogy a császár, mint hűbérúr, megtagadja a meggyilkolt Galeazzo Maria Sforza kiskorú fiától, Gian-Galeazzotól az investitúrát s helyette a hercegi jogart a nápolyi király másodszülött fiának s Beatrix testvérbátyjának, Federigonak fogja adományozni, ki egyúttal a császár leányát, Kunigundát kapja nőül.¹ Könnyen érthető, hogy Mátyás e tervet szívesen karolta föl, mert, különösen Velence megbízhatatlan magatartásával szemben, nagy javára vált volna e sógorsági kötelék segítségével Milanora támaszkodhatni. Hogy Beatrix és atyja e terv szerint készek voltak trónjuktól fosztani meg a Sforzákat, kiknek házából való volt a Ferrante saját menyje, a calabriai hercegné, az sem kelthet csodálkozást abban, ki a nápolyiak politikáját ismeri. Federigo herceg ugyanis épen akkor a burgundi házasság meghiusulása következtében tervtelenül tért vissza Nápolyba,² a hol — mint másodszülöttnak — emberi számítás szerint uralomra nem lehetett kilátása s így a milanoi hercegség birtoka nagyon kecsegtető lehetett rá nézve; de a német császárral boldogulni ebben az ügyben sem lehetett s így a merész terv füstbe ment.

Mátyásnak a Beatrix családja iránti jóakarata és barátsága csakhamar fényes külső nyilvánulásra is módot talált. Alkalmat szolgáltatott erre Ferrante királynak azon év szeptember és október havában Nápolyban lezajlott nászünnepe, melynél az esketést s az új királyné megkoronázását Rodrigo Borgia bíbornok, a későbbi VI. Sándor pápa végezte, negyven püspök segéd-

¹ Chmel id. m. II. 687. l. Hormayr id. h. *Fraknoi*: Mátyás kir. 267., 276. l. Tom. Persico id. m. 213. l.

² Tummulillis id. m. 223. l.

letével. A lovagtornában az összes Nápolyban levő királyi herczegek részt vettek s az ünnepélyeken ott volt látható Eleonora ferrarai herczegné is, — egész addig a napig, melyen gyermeke megszületett; a lakodalmi vígság zajában világra jött fiúgyermek nagyapja, Ferrante nevét kapta a keresztségben.¹ A nápolyi krónikások az ünneplés különösen kimagasló mozzanataként említik föl a magyar király és királyné ajándékainak megérkezését október 9-ikén; egész küldöttség vitte azokat Nápolyba s a magyar leventék el nem mulasztották azután a tornakedvelő nápolyi udvarnak és közönségnek a saját bajvívásuk módját is bemutatni; négyen viaskodtak s minthogy nyergők lapos volt, nem oly mélyhajlású, minő nyugaton volt használatos, az összecsapásnál rendesen kilökték egymást a nyeregből s a földre terültek.²

A Castello Nuovoban Mátyás király részéről átadott ajándék tizennégy lóból állott, valamennyit aranyrojtos, biborvörös takaró borította; közülök hat spanyol hátszó volt, nyolcz teherhordó, ezek óriási ezüstszekekrényt hoztak, melyben gyönyörű művű ezüst asztalkészlet volt elhelyezve, összesen 92 darab; mindenféle tálak, tálczák, korsók, billikomok, tányérok, csészék, sótartók, kések, sőt gyertyatartók is.³ Ismerve a magyar ötvösség némely akkori termékét, valószínűnek kell tartanunk, hogy a fényes ajándék hazai gyártmány volt s Mátyás épen próbáját akarta adni népe fejlett iparának.⁴

Beatrix megszívlevélve a Diomede Carafa tanácsát, külön ajándékot is küldött: brokát-szövettel bevont aranyozott kocsit, melyet hat fehér, ugyancsak brokát-takaróval pompázó mén húzott. A capuai herczegről és öcscséről, Pietroról, az Alfonso

¹ *Notar Giacomo* id. m. 135—139. l. *Passero* id. m. 32—36. l. *Summonte* id. m. III. 495. l.

² Egybehangzóan így beszélnek el *Notar Giacomo* (140. l.) és *Passero* (38. l.).

³ *Notar Giacomo* és *Passero* az idézett helyeken; az utóbbi — valószínűleg téve-

sen — 1478 októberére, illetőleg 1479 januárjára teszi a magyar királyi pár ajándékainak átadását és a magyarok lovagtornáját. Lásd még: *Diaria Neapolitana* (Murat. Script. XXI.) 1138. l.

⁴ Ezt *Vecchioni* is elismeri *Passero* id. krónikájához írt előszavában (59. l.).

fiáról s a Ferrante unokáiról is külön megemlékeztek Mátyás és Beatrix: egy-egy kis paripát kaptak mindegyiköktől, teljesen ezüst folszereléssel.¹

Sűrűn levelezett Mátyással és Beatrixszal Alfonso calabriai herceg, ki egyik-másik bizalmas emberét küldte el olykor Nápolyból nővére és sógora látogatására, néha fontosabb megbízásokkal is; ilyenekül látjuk megjelenni Mátyásnál, — ki az 1477-ről 1478-ra forduló telet részint még Bécs környékén, részint Pozsonyban és Budán töltötte,² — Lucas Synnust és Garzia Betest.³ Ily jövevények hozhatták meg azt az örömhírt is, hogy IV. Sixtus pápa 1477 decemberében a Beatrix legifjabb testvérbátyját, a pápi pályára lépett s akkor huszonegy éves Aragoniai Jánost bibornoki méltóságra emelte. Ugyanakkor kapta meg a bibornoki kalapot az egri püspök, Rangoni Gábor is, ki majdnem mindig Mátyás táborában volt s győzelmeiről tudósításokat küldött az olasz udvaroknak.⁴

Nemsokára azonban az olaszországi viszonyokban beállott súlyos bonyodalom vonta magára a magyar királyi pár figyelmét s hozta rendkívül kényes helyzetbe őket. 1478 április 27-ikén Firenze duómójában a Mediciekkel szemben ellenséges Pazzik összeesküvése következtében gyilkossági merénylet történt Medici Lorenzo és Giuliano ellen, melynek ez utóbbi áldozatul esett. A feldühödött nép rögtön bíraskodott az összeesküvés kézrekeríthető részesei fölött s többek között Salviati pisai érseket is a Palazzo Vecchio ablakában fölakasztották, a pápa jelenlevő unokaöccsét, Raffaello Riario bibornokot és pápai legátust pedig letartóztatták. Ha a pápa már kezdettől fogva azt a gyanút vonta magára, hogy az ő rokonainak keze beléjátszott az összeesküvésbe, ennek a gyanúnak csak megerősítésére szolgálhatott az a kegyetlen szigor, melylyel a firenzeiek bosszú-

¹ U. azon helyeken.

² Szalay id. m. III. 288. l.

³ *Dipl. Emlékek* II. 363., 367., 385. l.

⁴ *Dipl. Emlékek* II. 360., 364. l. A püs-

pöknek 1477 október 7-ikéről Ercole herceghez intézett levele a *modenai levéltárban*. (Cancellaria Ducale, Potenze Estere, Ungheria.)

tényével szemben föllépett; a várost interdictum alá helyezte s ő és a vele egyetértő és Firenze iránt egy idő óta elhidegült nápolyi király a gazdag firenzeieknek Rómában és nápolyi területen levő összes vagyonát elkobozták.¹ A pápai rokonoknak s a nagyravágyó és harckedvelő Alfonso nápolyi trónörökösnek heve nyílt hadüzenetre juttatták a dolgot s a Firenze ellen indítandó hadjárat ügyének csakhamar meg volt nyerve a Mediciek városával mindig ellenséges Siena, sőt a liga az urbinói herczeg fegyvereit is szolgálatába fogadta. Az olasz földön lappangó ellentétek nyílt kitörésre jutottak, mikor Firenze szintén szövetségeseket keresve, azokat megtalálta Velenczében, Milano-ban és Ferrarában. Két fegyveres liga állott tehát egymással szemben s a legsajátságosabb az volt, hogy Firenze és szövetségesei vezérökül Ercole ferrarai herczeget választották, míg a pápai szövetség seregeinek élén Alfonso állott s így két sógor — egyúttal Mátyásnak két sógora — volt egymás ellen hadakozandó.²

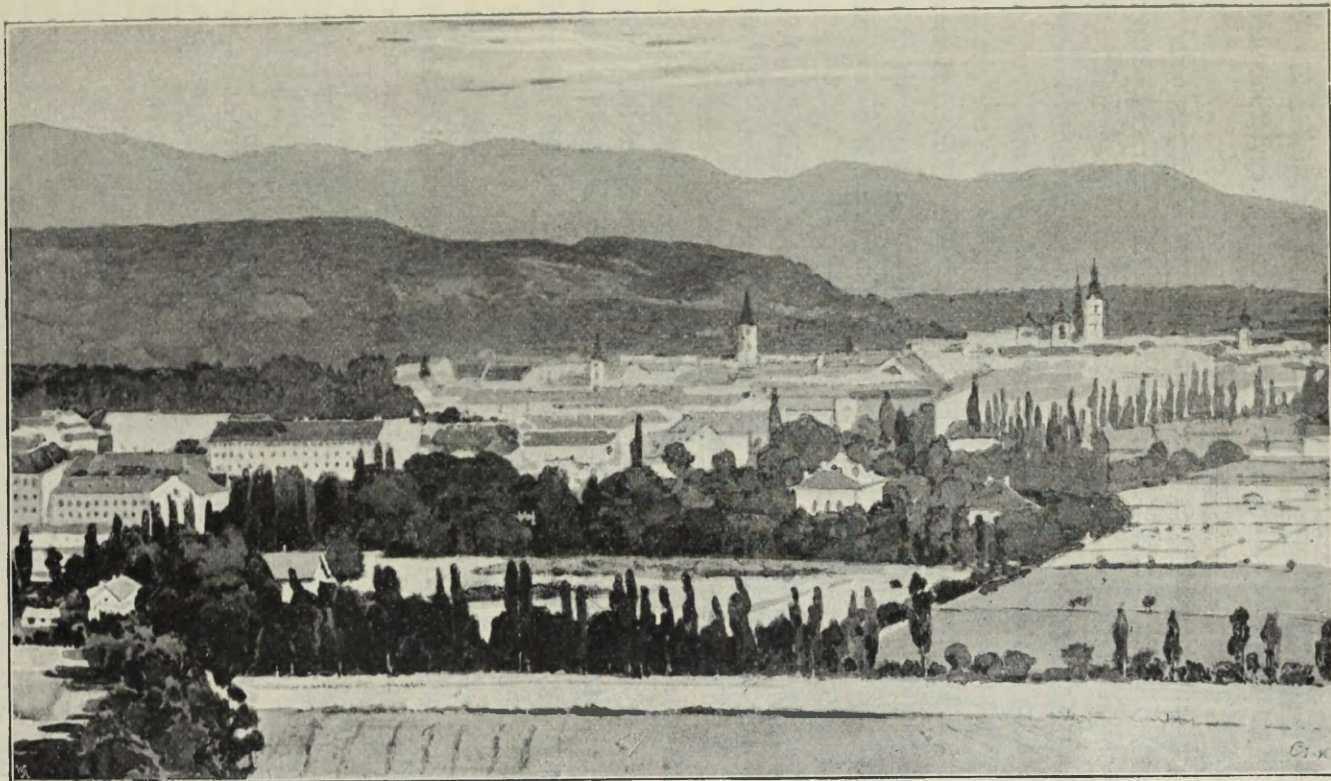
Ily visszás körülmények közt, midőn Mátyás és Beatrix rokonszenvét mindenkép a pápai szövetség bírta s ahhoz való csatlakozásuk viszont a ferraraiakkal hozta volna őket ellentétbe, a magyar király törekvése csak az ellentétek elsímitására irányulhatott; majd meg, — miután Ercole néhány sikeres fegyverténye előnyt vívott ki a firenzei ligának, — legalább arra igyekezett Mátyás, hogy e szövetséget megbontsa s különösen arra, hogy Velenczét — melyben joggal látta mindig titkos ellenségét — elszigetelje. A köztársaság ellen, már az elragadott dalmát területek visszahódítása céljából is, szívesen nyúlt volna ő maga is fegyverhez.³

Egyelőre azonban a dolgok nem fejlődtek odáig, hogy Mátyásnak olasz területen akcióba kellett volna lépnie; elég dolgot adtak neki nyugati és északi ellenségei; a császár és a Jagellók,

¹ *Muratori Annali* id. köt. 127—130. l.
Az események részletes leírását lásd
Reumont Lor. d. Med. 1. köt. 379. s köv.
lapjain.

² *Antichità Estensi* 236. l.

³ *Fraknói*: Mátyás kir. 303. l. *Dipl. Emlékek* III. 10. l.

66 KASSA LÁTKÉPE

kikhez a brandenburgi választófejedelem is járult, a ki ellen szövetségesének, a glogauai herczegnek védelmére volt kénytelen 1478 nyarán egy hadosztályt küldeni.

Fejedelmi gondjai és táborozásai közepett is Mátyás nemcsak hogy Beatrix közelében igyekezett mindig maradni, hanem gyöngéd és buzgó gondoskodással rajta volt, hogy fiatal neje országa viszonyait, kincseit és szépségeit, valamint főbüszkeségét: hadseregét minél alaposabban megismerje. E célból a hadműveletektől szabadon maradó időt katonaságának oly gyakorlataira fordította, melyek a hadi szolgálat érdekének is megfeleltek, de egyúttal alkalmasak voltak a királynét gyönyörködtetni és bámulatra ragadni. Bonfin saját szemlélete nyomán szépen írja le az ily fegyvergyakorlatok ragyogó s ép oly tanulságos mint mulattató látványát a későbbi, Bécs bevételét követő időben,¹ de kétséget nem szenved, hogy Mátyás már előbb is ily szórakozásokkal igyekezett Beatrixra nézve a tábori életet kellemesebbé tenni. Kevésbé valószínű, a mit csak a Mátyás ellen gyűlölködő Dlugoss lengyel történetíró jegyzett föl,² hogy t. i. Beatrix vérszopó természete az öldöklő ostromok látványában is gyönyörködött. Ezt már a vele járó veszély miatt is aligha engedte volna meg Mátyás.

S mihelyt a fegyverek zaja egyidőre elhallgatott, a király — úgy látszik 1478 folyamában két ízben is, tavasszal és télen — fölrándult nejével a felvidékre,³ hogy neki a betelepített német

¹ *Hist. Pann.* Dec. iv. Lib. viii. 469 l. és *Praefatio* Philostratushoz (Kollárnál) 822—823. l.

² *Id. műv.* v. 663. l.

³ *Bonfin* azt mondja (Dec. iv. Lib. v. 436. l.), hogy Mátyás és Beatrixnak ez az utazása 1478 tavaszán, mindjárt a bőjt leteltével történt; *Fraknoi* (Mátyás kir. 271. l.) arra utal, hogy mikor a brandenburgi választó fejedelem 1478 karácsonya táján Budára utazott Mátyáshoz, ő a Felvidéken időzött nejével. *Teleki* (id. m. v. 69—70., 98—99. l.) kimutatja, hogy Mátyás az 1478. évnek úgy szólván minden hó-

napijában Budáról keltezett rendeleteket adott ki, ellenben van egy 1479 február 2-ikéről Körmöczbányáról keltezett levele, miért is ő azt hiszi, hogy a király csak koronkint látogatta meg a Felvidéken időző nejét. Kétségtelen Mátyás és Beatrix látogatása 1478 májusában Selmeczbányán (lásd erre nézve: *Kachelmann*, *Gesch. d. ungr. Bergstädte* 107 s. köv. l.), levelek keltezése szerint pedig bizonyos, hogy Kassán volt 1478 december 31-ikén (*kassai levéltárban* levő decretum) és január 10-ikén is (Baldassare de Piscia pápai legátus levelei a *drezdai áll. főlevéltár*

iparos polgárság tevékenységével fölvirágzott s erődítvényekkel, szép épületekkel, kincsekkel jeleskedő városokat megmutassa. Kassát, Körmöczbányát, Beszterczebányát,¹ majd Selmezbányát és — Heltai szerint — Ó-Zólyomot is meglátogatták,² s a lakosság mindenütt eléjük jött, lelkesen hódolva nekik. Kassa nevezetes város volt már akkor, mint némely iparágban ország-szerzte első s a felvidék kereskedelmének gócpontja;³ azonfölül kamaraszékhely, a hol sokáig pénzt is vertek.⁴ De valószínűleg a bányavárosok vonzották Beatrixot leginkább, a hol megnézték az arany- és ezüsbányákat, megcsodálták a módját, mint ássák ki a földből, mint zúzzák össze, választják el s olvasztják meg az aranyat, a mit azelőtt még sohasem láttak.⁵ Magyarország termelési ágai közül ugyanis általános kereskedelmi fontosságra akkoriban csak bányászata emelkedett s hazánk főképp mint aranytermő ország volt az olaszoknál abban az időben ismeretes.⁶ E látogatások a városok szépítésére is alkalmat szolgáltatottak, mert nyoma van annak, hogy Mátyás Beszterczebányán a szállásáról való kilátást akadályozó dísztelen bódékat lebontatta.⁷

Különösen a királyi pár selmezbányai fogadtatásáról van részletes értesülésünk;⁸ tudjuk, hogy itt kíséretökben volt Nagylucsei Dóczi Orbán prépost és kincstartó, valamint Mühlstein Vitus körmöczi kamaragróf. Eléjük siettek a dominikánus rendház perjele, Körndel György kamaragróf, Resch János város-

wittenbergi osztályában 29. és 93. sz. a.) február 2-ikán pedig Körmöczbányán. Ezek szerint csakis azt tételezhetjük föl, hogy a mondott évben ismételve jártak a Felvidéken.

¹ *Bonfin* (id. h.) ezeket a városokat nevezi meg s *Kachelmann* szerint is (id. h.) ily sorrendben látogatták meg a városokat, mielőtt Selmezbányára jöttek.

² *Id. m.* II. 163. l.

³ «totius regionis inclytum emporium». (*Ranzanus* id. m. 421. l.)

⁴ *Kachelmann* id. m. 58., 69. l.

⁵ *Bonfin* Hist. id. h.

⁶ *Cesare Cantù: Storia degli Italiani,*

IV. 653. lapon mondja erről a korszakról: «... grand'ala non poteva aprire il commercio, quando si scarse il danaro; non avendosi oro che dalle miniere di Spagna e Ungheria». Mint aranytermő országot említi Magyarhont *Ariosto* is Orlando Furiosójában (XLVI. ének 136. versszak).

⁷ Budáról 1481-ben kelt rendelete *Beszterczebánya város levéltárában*, fasc. 10. Lad. III. No 53. Úgy látszik Selmezbányán hasonló intézkedést tett. Lásd *Richter Ede* cikkét a «Hontmegye stb.» (Magy. várm. és városai) 94. lapján.

⁸ *Kachelmann*-nál id. h., a hol a források is meg vannak jelölve.

bíró az esküdt polgárokkal, Steck Boldizsár városi jegyző, ki utóbb sok szolgálatot tett Beatrixnak s a czéhek és bányák képviselői. Nagyobb harangzúgás fogadta őket, mint egykor Zsigmond királyt; a csiliki városkapunál huszonhárom dominikánus barát égő gyertyákkal várta a lóháton érkezőket, kik, miután a számukra készített díszes sátorban megpihentek, a mostani Rózsa-utcán át vonultak a kamaraházba, mely szállásukül szolgált. A királyi pár a bányászok számára multságokat rendeztetett s megnézte a város tereit, utcáit, templomait és természetesen bányáit s érczolvasztóit is, szép ércdarabokat vivén emlékül magával.

Az 1479. év nyarára esik Beatrix legifjabb testvérbátyjának, Jánosnak, az akkor huszonhárom éves bíbornoknak első Magyarországra jövedele.¹ A fiatal herczeg már korán rendkívüli tehetségek jelét adta s különös önművelési hajlamot tanusított. Csak tizenöt éves volt, mikor Rómában az akkor újon megválasztott pápának, IV. Sixtusnak, atyja, a király hűbéresi hódolatát ékes beszédben tolmácsolta s majd ugyancsak nyilvános beszédben számolt be Nápolyban küldetéséről.² Láttuk, hogy a pápa már 1472-ben adományozta neki a monte-casinoi apátságot s utóbb a salerno érsekséget; bírta ezenkívül a tarantói érsekséget és — mint említve volt — kevéssel előbb bíbornoki méltóságra emelkedett. Szent Adrianus templomának czímével. Korán lett az irodalom pártfogója s Campanus, a jeles humanista nemcsak tehetségeit és képzettségét dicséri, hanem nyílthomlokú, kedves arczat is, kellemes beszédmódját és szerénységét.³ A most mondott

¹ *Fraknói*: Mátyás kir. 329. l. *Aug. Theiner: Vetera Monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*. Róma, 1860. II. köt. 466. lapon közli a Jánoshoz intézett pápai megbízó levelet, mely «1479 Kalendas junii»-ról van keltezve. — *Bonfin* Arag. Jánosnak ezt a bejöveteletét külön nem említi, de 1480 májusában történt székfoglalásáról mondja (Dec. IV. 448. l.) »qui cum summa Pontificis potestate paulo ante venerat in Ungariam».

² *Ráth György* id. m. (Századok 1890.) 328—329. l.

³ *Campanus* vonatkozó epigrammája (Ráth Gy.-nél) így kezdődik:

•Splendor Aragoniae stirpis, Regumque,
Johannes,
Qui natura dedit prodiga, quicquid habet,
Illa tibi ingenium virtutis et aurea dona,
Non ferro aut igni deperitura dedit,
Illa tibi plaudo sanctos in pectora mores
Unde amor et studium nascitur, unde fides,
Illa etiam vultus, et letae gaudiae formae,
Quale auro docilis dextera junxit ebur.

időben a pápa őt követként küldte Magyarországba s a szomszéd államokba oly megbízással, hogy az uralkodókat a török elleni küzdelemre buzdítsa.

Kétséget nem szenved, hogy Mátyás már Aragoniai János ez első jövetelének idejében el volt határozva az esztergomi érsekséget neje e testvérének adományozni. Tekintve, hogy magának a Szentszéknak bizalma mily magas méltóságokkal és megbízásokkal ruházta föl már akkor a fiatal herceget, Mátyásnak nem lehetett aggálya arra nézve, vajjon választása egyházi szempontból méltó egyénre esik-e? s a sok keserű tapasztalás, mely oly férfiak részéről érte, kiket ő emelt föl a porból, előtérbe állíthatta azt a politikai szempontot is, hogy az ország első egyházi javadalmát, melyből akkor még nem voltak a besztercebányai és rozsnyói püspökségek kiszakítva, hozzá a legszorosabb család kötelékkel csatolt s királyi vérből származó egyénnek juttassa. De a főök, mely őt elhatározásánál vezette, mégis csak az lehetett, hogy szenvedélyesen szeretett hitvesének ezzel is kedvében járjon. Szembetűnő, hogy Mátyás Beatrix iránti vonzalmát mennyire igyekezett mindjárt kezdettől az ő családja tagjaira, hozzátartozóira is kiterjeszteni. Később az Estei Hipolit kinevezésére vonatkozó adománylevélben¹ nyíltan kimondta, hogy annak idejében az Aragoniai János kinevezésére a «legkedvesebb neje iránti halhatatlan szerelem mellett az a rokonszenv és vonzalom indította, melyet nejének testvére iránt táplált s ama kötelességérzete, hogy neje atyjának tőle telhetőleg kedveskedjék». Ferencz hercegről is azt jelenti a firenzei tízek tanácsának egy megbízottja, hogy a király mindenkép megtiszteli őt s kedvében jár,² a mit Bonfin is igazol, ki egy kisebb művében a Ferencznek és Jánosnak Mátyástól adott pazar ajándékokról is megemlékszik,³ s a mit már az a körülmény is bizonyítani látszik, hogy Mátyás nyolcz esztendeig tartotta Ferenczet magá-

¹ A *modenai levéltár* id. osztályában.

(Lett. ai Dieci di Balia. Cart. Resp. Filza 25 corr. 123.)

² 1479 augusztus 6-ikáról kelt aláírás nélküli levél a *firenzei áll. levéltárban*

³ *Symposion Trimeron* 18. és 256. l.

nál,¹ mialatt úgy látszik nemcsak a katonáskodásba avatta be, hanem királyi kancelláriájában is foglalkoztatta.²

Azonban a Mátyás szándéka sógorának, Jánosnak az esztergomi érsekségre való emelése tekintetében nem valósulhatott meg oly könnyen és gyorsan, mint kívánta volna. Az ármánykodó Beckenschlager János, kit Mátyás a győri püspökséggel próbált kielégíteni,³ biztatva és támogatva a császártól, nem akart a hűtlenül elhagyott érsekségre való igényéről lemondani, s míg pöre folyt Rómában, János herczeg a királyi adományozás alapján öt illető jövedelmeket, — melyeket akkor évi 30.000 aranyra becsültek,⁴ — a káptalannál letétbe helyeztette.⁵

Időközben sikerült Mátyásnak a csehországi kérdésre nézve a két Jagellóval, t. i. III. Kázmérral, a lengyel királylyal és ennek elsőszülött fiával, Ulászló cseh ellenkirálylyal valamelyes megegyezésre jutnia. E szerint Mátyás és Ulászló egyenlő jogon viselendik a cseh királyi czímet s mindegyik megtartja azt, a mit a cseh korona uralmi területéből a békekötéskor bír; Mátyás halála után azonban Ulászló vagy örökösei meghatározott összegben magukhoz válthatják a Mátyástól bírt részeket is.⁶

A megegyezés létrejöttékor Mátyás abbeli óhaját nyilvánította, hogy — mintegy annak megpecsétléseül — a két király látogatást tegyen nála; a találkozás helyéül az ő uralma alatt álló Olmützöt tűzték ki s idejéül 1479 február 2-ikát. Ide hívta

¹ Visszatérésének idejét (1484 augusztus 25.) följegyezte *Notar Giacomo* id. m. 152. l.

² Erre mutat a *Gróf Forgách-levéltár* (Nemz. Múzeum) egy 1484-iki, birtokadományozásról szóló királyi oklevele, melyen Arag. Ferencz herczeg is mint előadó van megnevezve. *Tubero (Commentariorum* etc. Schwandtner folio kiadásáb. II. köt. I. rész 154. l.) Miksa római király szájába adott beszédben elmondja, hogy Arag. Ferencz a szász herczeg elleni csatában mint vezér veséset szenvedett; történelmünk nem tud róla s nem is valószínű, hogy Mátyás a tapasztalatlan ifjú

becsvágyának egy csata sikerét föláldozta volna.

³ *Frañói* Mátyás kir. 330. l.

⁴ Leonardo Botta követjelentése Venczezből Milanóba 1479 október 16-ikáról, *Dipl. Eml.* II. 392. l. *B. Nyáry Alb.* (mod. Hip. Cod. Száz. 1870. 289. l.) kimutatja, hogy az érsekség egy évi jövedelme akkoriban legfőlebb 26.000 magyar aranyra tehető.

⁵ *Bonfin* Dec. IV. Lib. VI. 448. l. A fentebb id. követjelentés szerint a jövedelmek letétbe helyezését a magyar főurak ellenzése okozta volna.

⁶ *Pray* id. m. IV. 124. l. *Eschenloer* id. m. II. 388. l.

67. OLMÜTZ.

meg Mátyás a közbenjáróul fölkért két fejedelmét is: a «bátor-szívű»-nek nevezett Albrecht szász herceget, kivel ebben az időben Beatrix is rokonias leveleket váltott, és Ottó pfalzi grófot.¹ Ismételt elhalasztás következtében azonban az össze-
jövetel csak a mondott év júliusának első napjaiban jött létre, ekkor is csak Mátyás, Ulászló és a német fejedelmek részvétele-
lével, mert Kázmér király jobbnak látta elmaradni.

Mátyás — valószínűleg szándékosan — megvárakoztatta vendégeit. Albrecht szász herceg már májusban megérkezett 500 lovassal Olmützbe,² őt János váradi püspök fogadta a király nevében.³ Ulászló 1500 főből álló kísérettel és katonasággal 15 napig vesztegelt a közeli «Neustadt»-ban,⁴ míg Mátyás meg-
jöttéről értesült; időközben beérkeztek Ottó és Kristóf bajor hercegek is. Végre július 2-ikán⁵ váratlanul s egész csöndben
megjelent a városban Mátyás, csekély kísérettel s nyomban utána jött a királyné aranyos kocsiban, öcsce, Ferencz herceg, püspökök és főurak kíséretében s követve mintegy 5000 főnyi
seregtől.⁶

Mátyás, bizonynyal nemcsak hiúságból, hanem politikai számításból udvara, kísérete fényével, vendégei ellátásával s a tiszteletökre Olmützben rendezett ünnepélyek és mulatságok pompájával és zajával bámulatot igyekezett kelteni, a mi teljes mértékben sikerült is neki. Egykorú s elfogadható tanubizonyosságok szerint az olmützi napok pazar pompakifejtése mindent fölülmúlt, a mit a kortársak láttak.⁷ Húszezerre tehető a lovak száma,

¹ *Fraknoi*: Mátyás kir. 272. l. Ernő és Albrecht hercegek 1477 november 14-ikéről Drezdából Beatrixhoz intézett és ennek 1478 januárius 5-ikéről Korneuburgból amazokhoz intézett levele a *drezdai kir. főállamlevéltárban* (Wittenbergi oszt.) 110. es 114. fol. számok.

² *Langenn* id. m. 126. l.

³ *Teleki* id. m. v. 98. l.

⁴ *Dubravius* (Historia Bohemica 799. l.) szerint «in Novo, quod vocant, oppido». *Eschenloer* (id. m. 401. l.) Neustatot mond,

a mi kétségkívül az Olmütztől északnyugatra fekvő Mähisch-Neustadtnak felel meg. *Teleki* (id. helyen) *Pessina* nyomán azt állítja, hogy Ulászló Leitomischlben várakozott.

⁵ *Dlugoss* id. m. v. köt. 691. l.

⁶ *Eschenloer* elbeszélése id. helyen. *Dlugoss* (id. h.) Franciscus helyett Simonnak mondja a nápolyi herceget.

⁷ *Eschenloer* u. ott és Albrecht herceg saját benyomásai *Langenn* művében 127. l.

melyek azokban a napokban a városban és környékén voltak elhelyezve. Az öltözékek, lószerszám, lakásberendezés, asztalkészlet dísze és értéke, a keleties fényűzés,¹ a szemlélhető drágaságok sokasága akkora volt, hogy «az egész cseh királyság becsével fölért» s Mátyás úgy tűnt föl, mintha «Ahasverus és Nagy Sándor s a föld minden királya fölött állana.»²

A megbékélt királyok első találkozása a városon kívül a seregek jelenlétében sátrakban ment végbe, a hol találkozáskor megölelték s megcsókolták egymást s három óra hosszant tanácskozván, országnagyjaik közbejöttével újra megerősítették s új pontokkal bővítették a békeegyezményt; azután az egyik városába, a másik táborába tért vissza.

Három nappal később Mátyás bizalma jeléül fegyvertelenül, de fényes kísérettel kivonult az Ulászló táborába s bevezette őt és kísérőit a városba, a hol saját lakásával szemben fekvő palotában rendeztetett be neki lakást s a hol úgy őt, mint a többi fejedelmeket és a hozzájuk tartozókat tizenöt napig vendégeiként látta el.

Első ízben látta ekkor Beatrix az ő életében oly végzetes szerepre hivatott cseh királyt, ki tizenhat évvel volt ifjabb Mátyásnál s csak egy évvel idősebb Beatrixnál, a kortársak tanúsága szerint daliás termetű férfiú vala, kinek «nagy testalkatához jobban illett a vértet mint a köntös».³

A királytalálkozás napjainak három szemtanuja lett egyúttal krónikásává: az egyik Albrecht szász herczeg, a másik a bőbeszédű boroszlói tanácsjegyző, ki Mátyás esküvőjét is leírta, a harmadik Lengyelország legrégibb történetírója: Dlugoss János, ki mint krakkói kanonok Kázmér király kedvelt diplomatája s Ulászló egykori nevelője, ez utóbbinak kíséretében vett részt

¹ «Persico luxu apparata», mondja *Bonfin* Decas iv. 440. l.

² *Eschenloer* az id. helyen.

³ *Bonfin* az id. helyen. Valentini terrarai követ is azt mondja róla a hét évvel később Iglauban végbement találkozó

alkalmával: «è Signor de bella qualità e statura maggiore de me presso che tre dita». (A követjelentés közölve *Óváry* tanulmánya mellett a *Századok* 1889. évfoly. 394. lapján.)

az olmützi látogatásban. Saját nyilatkozata szerint ott volt Galeotto Marzio is, ki e szerint Olmützben látta először Beatrixot, kiről oly magasztaló jellemzést hagyott hátra. Ő azonban az olmützi napokról csak annyit jegyzett föl, hogy a királyné a cseh királyllyal oly folyékonyan és ékesen beszélt, — valószínűleg latinul — hogy az egész hallgatóság elbámult rajta.¹

Úgy az egyidejű följegyzések némelyikéből, mint a szintén egykorú Bonfin későbbi elbeszéléséből meglehetősen részletesen vagyunk tehát értesülve a rendezett ünnepélyek és vígságok felől, melyekben lovagtornák lakomákkal, színészek és dalnokok föllépése zenével és tánczczal váltakoztak s melyek alatt az összeverődött sokaságban nehéz lehetett a rendet és nyugalmat föntartani. Egykorú adatok szerint nemcsak a katonaság és a nép között volt sok czivódás és verekedés,² de még a magyar és cseh urak között is heves összetűzések fordultak elő.³

Az ünnepélyek rendezése egyébiránt nagyon rávallott a Beatrix intéző kezeire. Határozottan olasz szokás volt abban az időben a piacon föllállított díszes emelvényeken úgyszólván nyilvánosan rendezni a fejedelmek és nagyurak lakomáit és vigalmait; ilyen czélokra szolgáltak némely olasz városban a köztereken épült tágas, nyitott loggiák s ily czélokra állítottak föl például Nápolyban is minden ünnepi alkalommal fényesen kárpítozott emelttereket a Piazza dell' Incoronatá-n. A Mátyás olmützi lakomáinak a piacon föllállított «négyyszögű sok grádicsos magas pohárszéke» — mint Heltai nevezi,⁴ — mely tulajdon-

¹ Galeotti «De egregie etc. dictis». xxv. fejt. Georg Voigt szerint (*Die Wiederbelebung des klassischen Alterthums*, Berlin, 1881. II. 326., 330. l.) Galeotti 1461-ben, 1465-ben, 1468-ban s azután még egyszer volt Magyarországon; ő azonban könyvében két magyarországi reminiscenciát közöl az 1468 utáni időből: a most említett 1479 nyaráról és egyet Mátyás királynak Hainburg ostroma utáni badeni tartózkodásáról 1482 őszéről; nem valószínű, hogy a mindig vándorló író az egész

közbeeső időt Magyarországon töltötte volna, sőt maga mondja az utóbbi helyen, hogy akkor «Itáliából jött». Abel (Adalékok stb. 257., 272. l.) azt tartja, hogy 1471-ben is itt időzött s hogy a «De dictis etc.» című művet 1484–87 közt, de már nem Magyarországon írta.

² Ezeket különösen Eschenloer említi, ki mindent a magyarok rovására ír.

³ Ujlaky Lőrincz herczeg esete, I. Fraknoi-nál: Máty. kir. 273. l.

⁴ Id. m. II. 170. l.

képen egy drága szőnyegekkel kárpitozott díszes emelvény volt nemcsak a lakoma és táncz, hanem a hódolati eskü elfogadása céljára is,¹ — nagy csodálkozást keltett az ő és Ulászló alattvalói körében, míg a szintén olaszos délutáni alvás a szász herczegnél visszatetszéssel találkozott.² Az, hogy a vendégeskedés végén Mátyás és Beatrix Ulászlónak az egész lakásberendezést és asztalkészletet, melyet használt, odaajándékozták, szintén oly neme a bőkezűség gyakorlásának, a melyre legkönnyebben az akkori Olaszországban találunk példákat.³

Mátyás föladataul tűzte ki Ulászlót megnyerni és magához lánczolni, a mire különösen abban az időben, mikor el volt határozva döntő csapást mérni a német császárra s ezért legalább a Jagellók ellenségeskedése ellen biztosítania kellett magát, nagy szüksége is volt.⁴ A lányjellemű fiatal királyt nemcsak vendéglátásának pazarságával és a mulatozás zajával iparkodott elkábítani, nemcsak a saját egyéniségének egész megnyerő varázsát árasztotta ki reá, hanem nyilvánvaló igyekezettel felesége megnyerő tulajdonait is ütőkártyául használta föl vendégével szemben játszmája megnyerésére. Beatrixnak a nép tetszés-

68. ULÁSZLÓ CSEH, KÉSŐBB MAGYAR KIRÁLY ÉREMKÉPE.

¹ Névtelen jelentése a szász herczeg egy emberének az olmtüzi napokról a *drezdai áll. főlevéltárban* (Wittenberg) fol. 184—186. Itt az emelvény 30 rőfnyi hosszúságúnak van mondva, 14 lépcsővel.

² *Langen*-nél 127. l.

³ Cosimo de' Medici lakomáján 1459-ben Firenzében a gazdag ezüstkészletet ajándékuul adták a vendégeknek. (*Ed. Heyck, Florenz u. die Medicer* 74. l. *Reumont: Lorenzo de' Medici*, 1. 177. l.) Phil. de Comines hasonló megajándékozását Firen-

zében 1. szintén *Reumont*-nál 1. 453. l. *Dlugoss* szerint (id. h.) a királyok kölcsönösen ajándékozták meg egymást, de ő is elismeri: «Regis Mathiae munificentiam et liberalitatem.»

⁴ Ha *Bonfin* Mátyás e kedveskedéseiben annak a sejtelennek vagy éppen kívánságnak a megnyilatkozását véli látni, hogy Ulászló majdan utódja lesz, nem szabad felednünk, hogy Bonfin történetét Ulászló idejében fejezte be s neki ajánlotta.

zaja közepett nyilvánosan tánczólnia kellett Ulászlóval; majd gyakran kellett férje belső szobáiban sakkot játszania vendégökkel, kivel úgy ő, mint Mátyás «háziasan, tréfálkozva mulattak».¹ Beatrix állítólag maga készítette ki Ulászló ágyneműjét, lakásberendezését is az ő választékos és fényűző olasz ízlése szerint s a «drága ruházatok és az ágynemű, a miket a cseh király ajándékba kapott, ugyancsak az ő ajándékaképen szerepeltek».²

Lélektanilag érthető az, hogy Mátýásnak — mint sok szerelmes embernek — szerelme tárgya biztos birtokában, gyönyörűségére szolgált láthatni, hogy az másokat is elbájol és meghódít. De a legvakabb szerelem is élesen látó, sőt gyakran gyanakvó ott, hol szerelmese hűsége forog kérdésben; s már ezért sem hihető, hogy Beatrix és Ulászló között az olmtűzi napok alatt — úgyszólván a férj szemeláttára — gyöngéd viszony fejlődött volna ki. Ha mégis, bár nem szerelmi viszonyt, de a Beatrix részéről heves vonzalmat származtatnak Ulászló iránt az olmtűzi találkozás óta az egykorú s a későbbi történetírók,³ ennek magyarázatát az a magatartás adja meg, melyet a királyné Mátýás halála után Ulászlóval, mint trónkövetelővel

¹ *Bonfin* szerint (id. h.): «admissumque concubiculum Beatrice teste domesticæ ac jocose alloquebatur». *Heltai* (id. h.) ezt drasztikusan magyarázza így: «És bévívén őtet (t. i. Ulászlót) az ő ágyas-házába, ott tsúfolkodnak vala az Beátrix asszonygyal nagy vig beszédekkel.»

² Az előbbi *Eschenloer* mondja, az utóbbit *Bonfin*.

³ *Dubravius* (id. m. 799. l.) így: «... prospectante e fenestra Beatrice Regina, amoremque tacitum ex conspectu novi hospitis forma conspicui hauriente.» *Tubero*: (id. m. 136–137. l.) «Regina... amoris, quo dudum capta erat, indulgens, magno studio Wladislai partes suscipit (t. i. 1490-ben). Illa enim, vivente adhuc conjuge, si famae libet credere, quae saepius ficta pro veris nuntiat, Wladislaus ardentissime amasse dicitur, quam quidem opinionem inde natam reor, quia

Regi Mathia aliquando et graviter aegrotanti, et irato vox exciderat, iam Beatricem novas nuptias sibi consiliare, Regique Boemorum sese comare.» *Sigism. d. Conti* id. m. II. 17. l. szintén az 1490-iki királyválasztásról szólva: «Regina maxime annitente spe nuptiarum Wladislai, a quo, vivo Mathia, fuerat adamata.» *Timon* id. m. 186. l.: «Beatrice Regina specie ejus (Wladislai) in conventu Olomucensi capta etc.» *Pray* id. m. 127. l.: «Ferunt... Beatricem, quae liberali regis vultu, tum corporis, ac morum elegantia tacite carpebatur, jam tum ignes in animum admisisse, qui postea in flammam, sed, ut eventu postea compertum est, sibi fatalem erupere.» *Wenzel* (II. Ulászló házassága, 636. s. köv. l.) Olmtűzben csak «gyöngéd érzeményt», később Beatrixot egészen elfoglaló szenvedélyt vél látni.

szemben tanusított. A maga helyén lesz alkalmunk bevilágítani e magatartás érzelmi rúgóiba, melyek a valódi, odaadó szerelemtől meglehetősen idegenek.

Hogy Ulászló, ki Olmützben úgy látszik egészen feledte és feledtetni igyekezett, hogy őt már érvényes, bár végre nem hajtott házasság köti Brandenburgi Borbálához,¹ sima, nyájias modorával Beatrixra kitűnő benyomást tett, az kétségtelen, de hogy a királyné a saját vonzalmának kielégítését kereste volna a vele való összeköttetésben, azt egy eddig a történetíróktól figyelmen kívül hagyott tény is valószínűtlenné teszi. Kevesebb mint két évvel az olmützi találkozó után Beatrix levelet írt nővérének, Eleonora ferrarai hercegnének,² melyben őt és férjét megnyerni igyekezett annak a tervnek, hogy legidősebb gyermeküket, az ekkor hét éves Isabellát adják nőül Ulászlóhoz. A kis hercegisasszony ekkor már jegyese volt Francesco Gonzagának, a mantuai örgróf fiának; ezt azonban Beatrix nem tekintette akadálnak: ígérjék oda Gonzagának Isabella helyett ifjabbik leányukat, a hat éves Beatricét!

Eleonora hercegné hosszú levélben válaszolt a meglepő ajánlatra; férje és a maga köszönetét fejezte ki a gyöngéd gondoskodásért s a fényes és megtisztelő ajánlatért, de kérve kérte nővérért, ejtse el e tervet, melynek kivitele lehetetlen. A mantuai örgróf már leányának tekinti a kis Isabellát, kit fia is megszeretett, mindketten látogatóban voltak Ferrarában s úgy féltik mint a szemök fényét azt a leányt; nem lehet már ezt a frigyet szétszakítani s mással pótolni. De különben Beatrice sem szabad már, azt Lodovico Sforzának ígérték oda, a ki nem hajlandó jogától elállani s a ki a kiskorú herceg mellett nagy hatalommal bír az országban, úgy hogy nem tanácsos őt, mint jó szomszéd-

¹ *Wenzel* id. m. 635. l. Itt el van mondva, hogy a pápa utóbb meg is intette Ulászlót nem férjre valló magaviseleteért, ez azonban nem csak Olmützre vonatkozott!

² Beatrix e levelét nem bírjuk meg-

írásának idejét (1481 május 2.) s tartalmát csak Eleonórának alább ismertetett, 1481 június 3-ikáról kelt leveléből ismerjük. (*Modenai levéltár*, Canc. Duc. Minute di lettere a Principi esteri, Ungheria.)

dot megsérteni. A hercegné haláját tagadó válasza nem csökkenti, de nővére kívánságát valóban nem teljesítheti.

Ismerve Beatrix heves és csökönyös ragaszkodását elhatározásaihoz és terveihez, valószínűnek tarthatjuk, hogy első szóra nem engedett; a terv mindazonáltal, mint tudjuk, soha meg nem valósult, de meleg fölkarolása a Beatrix részéről, tekintve azt a bensőséget, mely viszonyát nővére családjához mindenkor jellemezte, szinte kizártnak tűnteti föl, hogy magának szánta volna már ekkor azt a férfit, kit testvére gyermekével akart összeházasítani.

Miután Mátyás Olmützben többi vendégeit is dúsan megajándékozta, július végén szétoszlott a fényes gyülekezet. Épen ideje volt, hogy Mátyás hazatérjen: nagy veszélyek és bajok várták erős keze beavatkozását. Míg az országban szárazság és dögvész pusztított, a török — Mátyás hite szerint a velenűcseiektől biztatva — Oláhország felől becsapott Erdélybe. A pestis veszélye miatt előbb maga is a felvidék «erdői által kellemes» helyein járt nejével, de kötelességétől szólítva megvált tőle s Beatrixot Kassa felé küldvén,¹ ő maga székvárosába sietett.

Október hó vége felé már ismét együtt kellett lennie a királyi párnak Budán, mert ekkor érkezett híre a roppant győzelemnek, melyet a Mátyás két hős vezére, Báthori és Kinizsi, vezéreikhez méltó seregeikkel a Kenyérmezőn október 13-ikán vívtak ki Alibég török hada fölött s mely harmincezer török harczos életébe került. Mátyás sietett a diadalhírt nemcsak Rómába, hanem apósához, Ferrante királyhoz is levélben eljuttatni,² Beatrix pedig bátyját, a calabriai herceget értesítette a nagy eseményről.³ A király rendeletére minden templomban hálaadó istentiszteletet tartottak s Mátyás és Beatrix maguk is templomról-templomra jártak ajtatoskodni, s áldozataikat lerakni Isten oltáira.⁴

¹ *Boufin* Dec. iv. Lib. v. 441. l.

³ *Teleki* id. m. v. 125. l.

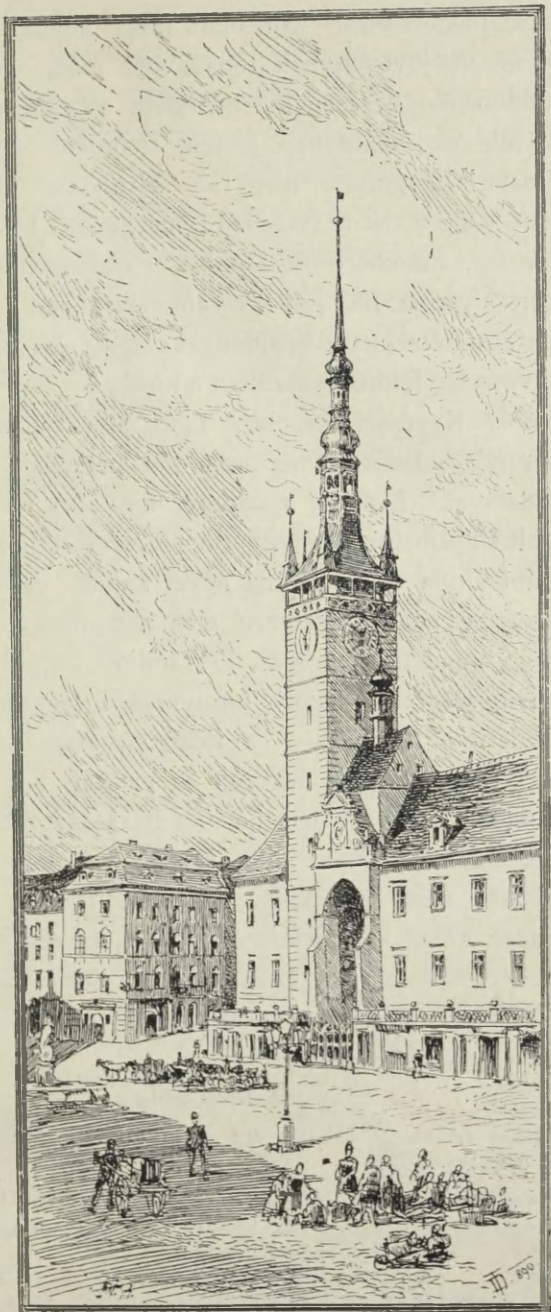
² *Mátyás kir. levelei* I. 451. l. (október 22-ikéről kelt levéltöredék.)

⁴ *Boufin* Dec. iv. Lib. vi. 448. l.

Még azon év december havában Beatrix viszontláthatta bátyját, Jánost, kit, habár esti 8 órakor érkezett Budára, a sötétség és a téli hideg ellenére Mátyás egész udvarával, a pápai legátust és bíbornokot megillető egyházi és világi pompával a város előtt fogadott, miközben a tömérdek viasz- és szurokfáklya fénye «nappallá változtatta az éjszakát».¹

János herczeg ezúttal több hónapig maradt Magyarországon, bár érseki kineveztetésé-

¹ *Bonfin* szavai: Dec. iv. Lib. vi. 443. l. Itt «*tertia hora noctis*» mondatik az érkezés idejeképen; ez az akkori olasz időszámítás szerint — december lévén — esti 8 órának felel meg. Valószínűbb is, hogy János estve érkezett meg, mintsem «éjjeli három órakor» mint egynémely történetírónk — Bonfint szó szerint fordítva — mondja.

69. AZ OLMÜTZI VÁROSHÁZ.

nek megerősítése Rómában még mindig nem volt kieszközölhető. A jövevénynek tehát volt módja nővérének és magyar földön élő öccsének elmondani minden részleteikben a távozásuk óta Nápolyban történt dolgokat. Gyász és öröm változva látogatták meg az Aragoniai házat. A megelőző év vége táján véletlen mérgezés következtében meghalt Enrico, marchese di Gerace, Calabria kormányzója, kit, bár törvénytelen fia volt Ferrante királynak, ennek családja jeles és szeretetreméltó tulajdonaiért igaz testvérül szeretett s kinek elvesztése fölötti gyászában a király két napra elzárkózott mindenkitől.¹ Kevéssel később, 1479 januárjában új gyász érte a királyi családot, János aragoniai királynak, a Ferrante apósának halálával.² Leánya, a nápolyi királyné már akkor várandóban volt s áprilisban leánygyermeket szült, ki a keresztségben — úgy mint anyja — Giovanna nevet kapott;³ Beatrixnak ez a későn született mostohatestvére arra a sajátságos sorsra volt szánva, hogy saját unokaöccse, Ferrandino vegye nőül, és — bár csak rövid időre — Nápoly királynéjává legyen. Abban az időben Federigo herceg — a Beatrix bátyja — Franciaországban járt leánynézőben, sikerült is ezúttal — a Mátyás saját közreműködésével⁴ — létrehozni a házasságot közte és egy francia hercegnő, Savoyai Anna között, a mi egyúttal a trónkövetelési viszály miatt egymásra neheztelő francia és nápolyi királyi házak kibékülését jelentette. De ez a frigy nem volt szerencsés; Federigo fiatal neje kevéssel férjhezmenetele után meghalt még francia földön, s így a herceg, ki kérőként hagyta el Nápolyt, özvegyül tért oda vissza.⁵

Egy valamennyinél messzibbre kiható esemény körülbelül János herceg idejöttével egyidejűleg játszódott le Nápolyban.

¹ *Notar Giacomo* id. m. 142. l. *Erasmus Percozo: La morte di Don Enrico d'Aragona*: Arch. Stor. Napol. XIII. 131. l. *Passero* (id. m. 37. l.) valószínűleg tévesen május 11-ikére teszi a herceg halálát.

² *Passero* id. m. 39. l. *Notar Giacomo* id. m. 143. l.

³ *Passero* 40. l. *Notar Giacomo* 144. l. *Fuscolillo* (id. kiad.) 53. l.

⁴ *Fraknói*, Hunyadiak és Jagellók k. 271. l.

⁵ *Fuscolillo* 52. l. *Notar Giacomo* id. m. 142. és 152. l. *Tom. Persico* id. m. 213. l.

Lorenzo de' Medici, Firenze koronátlan ura, súlyosan érezve a liga elleni háborúskodás következményeit s fölhasználva a hadműveletekben a téllal beállott szünetet, bátor és okos elhatározással fölkerekedett s személyesen ment le Nápolyba, a királyt a béke ügyének megnyerni. Bátorság kellett ehhez az elhatározáshoz, mert hiszen sok esetből tudhatta Lorenzo is, hogy Ferrante a magát neki bizalommal kiszolgáltató ellenfeleivel hogy szokott elbánni. De Firenze nagy polgárának szíve, esze és — valószínűleg — penze is minden veszély és nehézség fölött diadalmaskodott. Lorenzo Velencze tudta nélkül és Ferrante viszont a pápa tudta nélkül megegyeztek és békét kötöttek,¹ — a miben állítólag Ercole herczegnek is, valamint Ippolita calabriai herczegnőnek és Diomede Carafának közvetítői részök volt,² — s így mindakét liga egyszerre fölbomlott, javára Olaszországnak és bizonyára Mátyásnak s Beatrixnak is öröme, kik ilykép olaszthoni rokonaik viszályát elsimúltni láthatták.

II.

AZ 1480 év kezdetén Mátyás feleségével, Aragoniai Jánossal és bizonyynyal Ferenczczel is Veszprém vidékén járván, január 25-ikén meglátogatta a Veszprém várostól éjszaknyugatra fekvő lövöldi karthauzi kolostort, melynek helyén most Városlőd köz-

ség áll. János herczeg pápai legátusi hatalmánál fogva engedélyt adott arra, hogy a királyné és udvarhölgyei beléphessenek a kolostorba, valamint arra is, hogy a magas vendégek vacsorára húst ehessenek. A rövidre tervezett látogatás azonban váratlanul hosszúra nyult, mert Mátyás Lövöldön

¹ *Muratori Annali* 46. köt. 138—139.

1. *Pastor Gesch. d. P. II.* 493. l.

² *Antichità Estensi* (Muratorinál) 237.

1. *Reumont Lor. d. Medici* I. 499—500. l.

súlyosan megbetegedett. Felüdülvén s elutazván kíséretével, hálásan emlékezett meg a vendéglátó kolostorról; nagyobb összeget adományozott a karthauzi barátoknak házuk kiépítésére s egy halastó létesítésére, ezenkívül könyvtárukát is megajándékozta néhány könyvvvel, melyek egyikén egy ma is látható följegyzés örökitette meg a király látogatását; e könyv kezdőbetűjének miniatürképe nőt ábrázol, kit egy szerzetes gyóntat, míg háta mögött angyal és ördög látható. Nemi valószínűséggel lehet e kép nőalakját a talán éppen Lövöldön gyónást is végzett Beatrix képmásának tartanunk.¹

Még néhány hónapig örvendhetett Beatrix mindkét testvére társaságának; János május 11-ikén² ünnepélyesen bevonult leendő érseki székhelyére Esztergomba, azután azonban nemsokára elhagyta az országot s Róma felé vette útját. Alighogy távozott, alkalmá nyílt Mátyásnak sógora iránti nagyrabecsülésének és rokonszenvének ékesszóló kifejezést adni. Nápolyi jövevények hírül hozták, hogy apósa, Ferrante király előtt János herceget úgy tüntették föl, mint ki tolakodó és fennhéjázó magaviseletével magát a magyarok s a magyar király előtt kellemetlenné tette, úgy hogy ez utóbbi már alig várta, hogy szabaduljon tőle. Mátyás egy, 1480 nyarán Nápolyba küldött levelében legerélyesebben szembeszállott e híresztelésekkel s a János «szerénysége, komolysága és bölcseségé»-ről a lehető legfényesebb bizonyítványt állította ki, biztosítván apósát, hogy nemcsak hogy el nem únta a János ittlétét, hanem ellenkezőleg, «azt óhajtáná, bárha örökre nála maradhatna!»³

E rokonszenves megnyilatkozás őszinteségét teljes mértékben igazolja az a bizalom s a nagyratartás, a melylyel Mátyás a

¹ Ráth György: Arag. János, Századok : 1890. 335. l. (Knauz nyomán), úgyszintén: *Békefi Remig: A Balaton környékének egyházai és várai a középkorban*, 1907. 227—228. l. *Csontos János: Corvin-Codexek*, kalauz az orsz. magy. iparműv. múzeum könyvkiállításához, Budapest 1882. 87. l. A szóbanförgő ósnyomtatvány:

Raynerius de Pisis «Anterior pars Pantheologiae» című műve, 1477-ből, melyet ma az esztergomi főegyházmegyei könyvtár őriz.

² «V. Idus Mayas.» (*Bonfin* Dec. iv. 448. l.)

³ *Mátyás kir. levelei* II. 38. l.

következő négy éven át minden oly ügyében, mely a szent Szék hatáskörét érintette, a többnyire Rómában tartózkodó Aragoniai János közbenjárását, támogatását, befolyásvételét kérte ki. Rokonának s «kedves barátjának» szólítva őt, olykor Beatrix levelére is hivatkozva, hozzá fordul, mikor a pápát az olaszországi belső viszályban a Velence oldaláról a nápolyi királyéra akarja áttéríteni,¹ mikor a törököktől elpusztított területek benépesítése érdekében a pápától rendkívüli fölhatalmazást akar kieszközölni arra, hogy a háborúban hitvesöket veszített egyének másokkal kelhessenek egybe.² Előtte panaszkodik az Olaszországból ígért segély elmaradása,³ a főkegyúri jogain s a magyar főpapok joghatóságán Rómában adományozott kiváltságok által ejtett sérelmek miatt;⁴ az egri püspökkel együtt őt nevezi meg ügyviselőjeként a pápának,⁵ az ő közbenjárásától reméli, hogy a császárral való békeközvetítés bizalmat érdemlő pápai diplomatakra ruháztassék⁶ s az ő pártfogását veszi másoké mellett akkor is igénybe, mikor egyes főpapi székek betöltése vagy a kalocsai érsek részére elnyerendő bíbornoki kalap forog szóban.⁷ Levelezések kiterjed a János saját ügyére is; ő, látva a tornyosuló nehézségeket, maga kéri Mátyást, engedje az esztergomi érseki széket a kalocsaival fölcserélnie s Mátyás is, Beatrix is magyarázzák neki, hogy az utóbbira nézve tett ígélet már meg nem változtatható, de a pápai beleegyezést ki fogják eszközölni, a mi végre — az olasz viszonyok miatt egyfelől a pápa, másfelől a

70. ARAGONIAI JÁNOS BÍBORNOK CZIMERE.
(Ciacconius «Historia Rom. Pontificum»
cz. művéből.)

¹ U.-ott 49. l.

² U.-ott 50., 90. l.

³ U.-ott 50., 125. l.

⁴ U.-ott 88., 90., 100. l.

⁵ Mátyás kir. levelei II. 70., 90. l.

⁶ U.-ott 129., 131., 139., 161. l.

⁷ U.-ott 146., 224., 260. l.

nápolyi és a magyar király között fennállott feszültség megszüntével — meg is történik.¹

A Mátyás lövöldi megbetegedésének híre ment s ellenségei már halálát remélték;² ő azonban hamar összeszedte ismét erejét s még februárban lenn termett Zágrábban, a hová vele vagy utána eljött Beatrix is³ s a hol az erőszakoskodó és vérengző főnemesség fölött kellett bíraskodnia, a mitől menekülendő, maga a főbűnös Laki Thúz János bán, Mátyás rokona és kedves embere összeharácsolt pénzével megszökött Velen-czébe, a mit utóbb a királyné ellenségei az ő befolyásának tulajdonítottak.⁴ Innen Stiriába csapott át a király, fegyveres kézzel szerezvén érvényt a császárral kötött egyezsége ama pontjának, mely szerint a megállapított s megtérítendő összeg fizetésének elmulasztása esetében tetszése szerinti kárpótlást vehet magának. Be is vette nyomban Regede (Radkersburg) várát s csapatai később pusztítva járták be a Duna vidékét és elfoglalták Merkenstein várát is. A császár fölajdult az állítólagos békeszegés miatt s fűhöz-fához fordult orvoslásért és segítségért; a nyáron többnyire Pozsonyban tartózkodó Beatrixot is fölkereste mint békeközvetítő György bajor fejedelem, a nélkül azonban, hogy célzt ért volna.⁵

¹ U. ott 90., 100. l. *Ráth Gy.* id. m. 418. s. köv. l.

² *Długoss* (id. m. tom. v. 699. l.) mérgezéstről beszél, «quae tanto facilius apud vicinas nationes credita est, quanto ardentius interitus illius a singulis, sed et a propriis Hungaris poscebatur.» (!) Beckenschlager érsek 1481-ben biztosíthatni vélte a német császárt, hogy Mátyás egy évnél tovább nem él. (*Dr. Karl Schober: Die Eroberung Niederösterreichs durch Math. Corvinus in d. J. 1482–1490.* (Blätter des Vereins für Landeskunde v. Niederösterreich, Wien, 1879.) 39. l.

³ Beatrix leveleinek kelte szerint februárius 10-ikén Budán volt; az a kérdés, vajon Mátyással együtt mentek-e oda Veszprémből, vagy Mátyás egyenesen

ment-e Zágrábba? *Bonfin*, (Dec. iv. 443. l.) a ki itt két év eseményeit zavarja össze, azt mondja, hogy Beatrix Kassáról sietett Zágrábba a királyhoz.

⁴ *Udis* (Ουδέις): «senki» álnév alatt II. Ulászlónak a házassági pörben való védelmére 1493-ban keletkezett: *Apologia Regis Wladislai* (egykorú kéziratai a prágai egyet. és müncheni kir. könyvtárban közölve b. *Roszner Ervin* «Régi magyar házassági jog» című munkájában. Budapest 1887, okmányfüggelék 475. l.)

⁵ *Fraknoi* Máty. kir. 278–279. l. Beatrix leveleinek tanúsága szerint július 9-ikén Budán, augusztus 15-ikén pedig Esztergomban volt. *Dípl. Eml.* II. 436–440. l.

Az 1480 év nyarát Mátyás a megújult pestisjárvány ellenére majdnem állandóan Budán töltötte,¹ miközben figyelmét a német császárral való örökös viszályától a törökök elleni küzdelem

71. I. FERRANTE MELLSZOBRA.

(Guido Mazzonitól, a nápolyi Nemzeti Múzeumban.)

vonta el. Mig a saját csapatai egyesülve István havasalföldi vajdával, keleten Bazarád ellenében diadalmaskodtak, a miről Beatrix nem késett, mint férjét és «a kereszténység javát érdeklő» dolgokról nővérének és sógorának Ferrarába tudósítást küldeni:² Mátyásnak a fényes portánál tartózkodó titkos megbízottjai

¹ *Bonfin* Dec. IV. 449. l.

² *Dipl. Eml.* II. 436–438. l.

értésére adták, hogy a török császár legközelebb hatvan hajót indít a nápolyi királysághoz tartozó apuliai partok megszállására. Fiui jóindulattal sietett ezt apósával tudatni,¹ egyúttal, miután őt ép akkor török részről fegyverszünetre vonatkozó ajánlatokkal kecsegtették s ő el volt keseredve az olasz belviszályokba elmerült római curiának a félhold elleni küzdelem iránti közönye miatt, kérdést intézett Ferrante királyhoz, vajjon nem kívánna-e ő is a kötendő fegyverszünetbe befoglaltatni?² Azonban valószínűleg mielőtt a Mátyás figyelmeztetése célját elérte volna, megtörtént az, a mit ő előre látott, s a mi így a váratlan és meglepetésszerű csapás egész iszonyatosságával érte Olaszországot: július hó vége táján egy hatalmas török hajóraj megszállotta Apuliának a joniai tenger felé kinyúló csücsát s ostrom alá vette az e vidék fölött uralkodó Otranto — hajdan Hidrun-tum — megerősített tengerparti várost. Mielőtt az ostromlottak védelmére megfelelő segély jöhetett volna, Otranto augusztus havában³ a török hatalmába esett, s a behatolt pogány hordák példátlan kegyetlenségeket követtek el, melyeknek a lakosság fele áldozatul esett; a város parancsnokát, az érseket és papjait lenyakazták, a nőket meggyalázták, a fegyverforgatásra alkalmas ifjakat a mohamedán vallásra próbálták téríteni s mert keresztények akartak maradni, ezeket is kardra hányták s testöket az állatoknak adták táplálékul. A törökök behelyezkedvén a városba, a megmaradt lakosságot rabszíjra fűzték, a templomokat pogány istentisztelet céljaira fordították s az erődítvényeket állandó védelemre képesekké tették.⁴

Az Otrantóban történtek híre rémületbe ejtette az egész keresztény világot. Az olasz államok egymás közti harcza egyszerre elcsöndesedett; Alfonso herczeg Toscanát odahagyni kényszerült s előbb Nápolyba, majd onnan Otranto visszavá-

¹ *Matyás kir. levelei* II. 36. l.

² U.-ott.

³ *Notar Giacomo és Passero* augusztus 13-ikára teszi Otranto elestét, *Summonte*

és *Muratori* augusztus 21-ikére, *Fuscolillo* pedig már július 23-ikára (id. műv.).

⁴ *Summonte* id. m. III. 499. l. *Muratori Annales* id. köt. 142. l. *Pastor* id. m. II. 496. l.

sára sietett. A leginkább sujtott és veszélyeztetett nápolyi király, ki szorultságában már kénytelen volt a templomi kincseket beolvasztatni s belőlük pénzt veretni katonái zsoldjára,¹ mindenfelől segítséget keresett s legnagyobb bizalommal az épen legtávolabb levő magyar királyhoz fordult. Habár Mátyás ugyanakkor a törökökkel Boszniában és Szerbiában hadakozott, főképp Beatrix kérésének engedve, a Magyar Balázs vezetése alatt hétszáz válogatott vitézt küldött le segítségül a nápolyi területre.² E segélyhad lemenetelének idejét pontosan meg nem határozhatjuk. Mátyás 1581 március 10-iki levelében jelzi Ferrantenak, hogy a csapatok már lementek³ s kimentí magát, hogy előbb nem küldhette azokat és hogy többet nem küldhet; ámde adataink vannak arra is, hogy a nápolyi kincstár már januárban és februárban utalványozott zsoldot Brindisi és Lecce váraiban állomásozó magyar harcosoknak,⁴ e szerint hihető, hogy több ízben küldött le Mátyás katonákat, úgy hogy segédcsapatainak ereje a 2000 főt elérte.⁵

A magyar csapatok, úgy látszik, derekasan küzdöttek olasz földön is; főérdemök annak az erősségnek az elfoglalása volt, mely a várost vízzel ellátó forrás védelmére szolgált; a nyár beálltával a törökök már a vízhiány miatt sem tarthatták magukat soká. A nagy szultán, II. Mohammed halála is bénítólag hatott a törökök ellenállására; így Otranto szeptember 10-ikén megnyílt az egyesült keresztény hadak előtt s a törökök részint fogságba kerültek, részint kitakarodtak Olaszországból, a minek emlékére a pápa érmet veretett s a fölszabadításban oly sikeresen segédkező magyarok emlékét a tőlük elfoglalva tartott s azóta róluk nevezett forrás őrzi.⁶ A calabriai herczeg Otranto

¹ *Tom. Persico* id. m. 120. l.

² Az egri püspöknek írt levél: *Máty. kir. lev. II. 104. l.*

³ *Mátyás kir. lev. II. 110. l.*

⁴ *Dipl. Eml. III. 3–4. l.*

⁵ *Bonfin* (id. h.) *Teleki* id. m. v. 178. l.

⁶ *Óvári Lipót* cikke: «Otranto fölsza-

badításának 400-ik évfordulója», *Századok* 1881. évf. 493. l. Az eseményre vonatkozó XVI. századbeli leírás *kéziratban* a nápolyi Bibliot. Nazionaleban: IX. C. 52. Otranto visszavívását úgy *Notar Giacomo* mint *Muratori* szeptember 10-ikére teszik. (id. h.)

visszavivása után, melyet egészen a maga érdemének tekintett,¹ nagy diadallal vonúlt be Nápolyba, a magyar harcosokat pedig októberben hazabocsátották gazdagon megjutalmazva s még harmincz török foglyot is vittek magukkal.²

Míg ezek a dolgok folytonos összeköttetésben tartották Mátyást és Beatrixot a nápolyi udvarral, a viszonyok és napi események sűrűn termették az érintkezési pontokat köztük és a ferrarai hercegi ház között is. 1480 júniusában Ercole herceg levelet irt úgy Mátyásnak, mint Beatrixnak, melyben abból indulva ki, hogy irántuk való érzelmeinél fogva minden jót és rosszat, minden örömdeteset és gyászosat, a mi családját éri, velök is közölni kötelességének ismeri, tudatja, hogy egyidejűleg két eljegyzés történt családjában. Mint ugyanis már előbb említettük, elsőszülött gyermekét, Isabella hercegnőt, eljegyezte a mantuai örgróf elsőszülött fia, Francesco Gonzaga, második leányát, az öt éves Beatricét pedig eljegyezte az akkor már 29 éves Lodovico Sforza, a meggyilkolt Galeazzo Maria testvéröccse, kit már akkor mint a kiskorú uralkodó herceg, Gian-Galeazzo helytartóját nevez meg Ercole. Ez utóbbi eljegyzésre nézve megjegyzi a levél, hogy annak tulajdonképeni szerzője Ferrante, nápolyi király, ki a kis Beatricét anyja otléte óta magánál tartotta s hogy már a calabriai herceg és a Sforza-ház között fennálló házassági összeköttetésénél fogva ezt az eseményt Nápolyban is — ép úgy mint Ferrarában — nagy örömmel ünnepelték meg, a mint hogy, reménye szerint, az a magyar királyi párnak is meglegedésére és örömeire fog szolgálni. Láttuk előbb, hogy Beatrix ezeket az eljegyzéseket egy Ulászló cseh királylyal kötendő házasság érdekében fölbontatni igyekezett, de eredménytelenül.³ A kettős eljegyzés mellett rövid idő alatt két új fiú születésének hírével is örvendeztethette meg a

¹ Feltűnő, hogy *Pietro Ranzano* püspök Mátyás előtt tartott beszédjében is (1488.) az otranto győzelemről egészen mint csak az Alfonso herceg érdeméről tesz említést. (*M. Florianus*, *Fontes domesticci*, iv. 137. l.)

² *Modenai áll. levéltár*, Canc. Duc. Cart. d. Amb. Napoli.

³ *Dipl. Emi.* II. 435. l.

ferrarai hercegi pár Beatrixot és Mátyást: 1479-ben született ugyanis Hipolit fiok, ki oly nagy kegyeltje lett majd idővel a magyar királynénak s általa gyermekkorában Magyarország legmagasabb egyházi méltóságára emelkedett; egy évvel később jött világra az Este-család legutolsó gyermeke: Sigismondo.¹

Az említett kettős eljegyzés oly politikai szövetséges viszony megpecsételéseként szolgált egyúttal, mely hosszas és élénk tárgyalásokat vont maga után a budai, ferrarai és nápolyi udvarok

72. OTRANTO FÖLSZABADÍTÁSÁNAK EMLÉKÉRE VERT ÉREM.

között s mely kevésbe múlt, hogy Mátyást is belé nem vonta az olasz államoknak egymás közötti villongásaiba.

A nápolyi király kibékülése Firenzével, — mely az első perctől kiterjedt Ferrarára is, — egészen új helyzetet teremtett ugyanis az olaszországi államok csoportosulásában. Ez a béke csak egyfelől a pápa, másfelől Velence kijátszásával válván lehetővé, szinte természetyszerű következménye lett a két kijátszottnak: a pápának és Velenczének szövetkezése, melynek éle most már főleg Ferrara ellen irányult. Ercole házassága óta érezhető volt, hogy Velence Nápoly iránt ellenséges indulatát

¹ *Antichità Estensi* (Muratori) 237. és 238. l.

immár Ferrarára is kiterjeszti, a mihez még hozzájárult a herczeg ellenkezése Velence bizonyos, régi gyakorlaton alapuló s Ferrarára nézve megalázó követeléseivel szemben.¹ Ismerve a pápai rokonoknak hatalomvágyát, a köztársaságnak könnyű volt a sértődött római curiát megnyernie oly politikai vállalkozásnak, melynek vége az lehetett volna, hogy Ferrara, sőt talán végül még Nápoly birtokával is Imola és Forlì ura, Girolamo Riario, a pápa unokaöccse gazdagíttassék.²

Ferrara hercege tehát épen idejében igyekezett Nápolyon és Firenzén kívül házassági összeköttetésekkel Mantuát és Milánót is szövetségesekül megnyerni, mert 1482 tavaszán Velence csakugyan megüzente a háborút, s szövetségesei egyszerre két oldalról támadták meg Ferrarát, egész a főváros közelébe nyomulva. A mantuai örgróf nyomban segítséget küldött s a calabriai herczeg a nápolyi hadakkal már 1481 novemberében elindult, hogy a pápai tartományokon keresztülvonulva, egyesüljön a ferrarai sereggel.³

Azonban mi sem természetesebb, mint hogy ily veszélyes helyzetben Ercole hatalmas sógorát, a magyar királyt is a Velence elleni szövetségbe bevonni igyekezett s hogy e törekvésében főképp nejére s ennek nővérére, Beatrix királynéra kellett számíttania.

A gondolat Mátyásnál rokonszenves fogadtatásra számíthatott. Ő maga már 1478-ban foglalkozott a Velence elleni hadviselés tervével. Az, hogy a köztársaság a Dalmáciától elszakított részeket birtokolta, ellenséges viszonyban állott Nápolylyal, kibékült a törökkel, a hűtlen Frangepán grófokat — Veglia urait — pártolta, mind nyilvánvaló tény volt, mely Mátyást Velence ellen ingerelhette s ezehez járult az a meglehetősen alapos gyanu, hogy még a török betörései is velencei bujtoga-

¹ *Reumont*, Lorenzo d. Medici II. 249. s köv. l.

² *Muratori Annali* id. köt. 147—148. l. *Gregorovius* Geschichte d. St. Rom. i. M. VII. 251. l.

³ *Muratori Antichità Est.* 238—242. l. *Reumont* Lor. Med. id. h.

tás eredményei voltak. Mindazonáltal Mátyás kezdettől fogva szembetűnő óvatosságot és tartózkodást tanúsított az olaszországi tervekkel szemben.

Beatrix 1482 márczius 29-ikéről Budáról keltezett levelében,¹ hivatkozva atyjuk közbenjárására is, biztosítja nővérét, Eleonorát, hogy férje szíven viseli az ő ügyöket és átérzi a kérdés fontosságát, de tekintve a háború veszélyeit és bizonytalan kimenetelét s azt, hogy most inkább a török ellen kell minden keresztény hatalmasságnak erejét fordítania, legindokoltabbnak találná mégis, ha Ferrara és Velence viszálya békés úton egyenlítettnek ki, mivégből követeket küld haladéktalanul a köztársasági kormányhoz, egyúttal nem fogja elmulasztani fegyveres erőt rendelni Friaul határára a ferrarai területek esetleges védelmére. Ugyanily értelemben írt néhány nappal később Mátyás Ercolénak.²

Április végén az akkor Győrött tartózkodó Beatrix hosszú levélben közölte atyjával, hogy ő ugyan mindent elkövet arra, hogy Mátyást a ligába való belépésre rávegye, de férjének komoly aggályai vannak a szövetség tartóssága és megbízhatósága tekintetében. Tapasztalta már a Firenze elleni liga idejében s a Federigo herczeg javára a saját hátrányára a császárral kötött egyezségnél, hogy neki ezek a dolgok csak költségeket okoznak, melyeket senki sem térít meg. Attól tart, hogy majd az olasz hatalmak egy szép napon kibékülnek és őt cserben hagyják, mielőtt bármi eredményt ért volna el. Ő képes nagyobb haderőt kiállítani, mint egész Olaszország, kívánna is Velenczén bosszút állani, de bizonytalan ígéretek fejében s bizonytalan célokért nem hajlandó áldozatot hozni. Kívánja ennél fogva, hogy a liga legalább azt az összeget fizesse ki neki előre, a mely miatt a német császárral még mindig hadakozni kénytelen.³

Időközben velencei részről megtörténvén a formaszzerű had-

¹ *Modenai áll. levéltár*, Canc. Duc. Cartegg. di Princ. Esteri, Ungheria B^a 2. (A Beatrixtól a herczegi családhoz intézett, ezután idézendő levelek is ebben az osztályban találhatók.)

² *Dipl. Eml.* III. 8. l.

³ U. ott 10. l.

üzenet, sőt a támadás is, Eleonora hercegnő megújította kérését Beatrixnál, szorgalmazva, hogy Mátyás is indítson hadat a köztársaság ellen.¹ Mielőtt e levelet kézhez vehette volna, Beatrix Pozsonyból, május végén, Mátyás egyenes megbízására hivatkozva írja, hogy férje fölötte nehéz helyzetben van, mert egyszerre két irányban kell hadat viselnie a török és a német császár ellen. Mindezek ellenére kész segíteni Ferrarán s erre nézve kitűnő terve van: a svájciakkal ez idő szerint szövetséges viszonyban áll, azok kézzel tízezer harczost küldeni Brescia és Verona felé a velenceiek ellen, ezekhez Mátyásnak hatezer katonája fog csatlakozni s ötszáz lovast még készenlétben tart. Fizessen azonban a liga 100.000 aranyat, a többi költséget ő viseli s elküldi még Magyar Balázst is Horvátország határára szintén a ferraraiak oltalmára. Mindezt úgy kívánja végrehajtani, hogy a ligába nem lép be s nyíltan nem fordul Velence ellen; az egészet úgy kell feltüntetni, mint a liga vállalkozását, mely csak szolgálatába fogadja a svájci és magyar katonákat. Ha ellenben még másik 100.000 aranyat is rászán a liga, akkor majd meglátják, milyen erővel fog fellépni s akkor majd Velence «nagyobb kárt fog szenvedni maga, mint a mekkorát most másoknak okozhatni remél».² Pár nappal később Mátyás is írt sógorának, Ercolénak, de most — Beatrix-szal való egyetértő megállapodásra hivatkozva — csak a Magyar Balázs kiküldetéséről szól és arról, hogy ötszáz lovast — köztük száz huszárt, vagyis könnyű lovast — készen tart, eszeljék ki azonban ők az elküldés módját, mert a csapat sem császári, sem velencei területen át nem vonulhat.³ Mátyásnak ez az álláspontja Beatrix levele nyomán Nápolyban is ismeretes volt s ott az országnagyok és követek megbeszélésének tárgyaül szolgált.⁴

A liga azonban csak segítséget óhajtott kapni, de pénzt adni

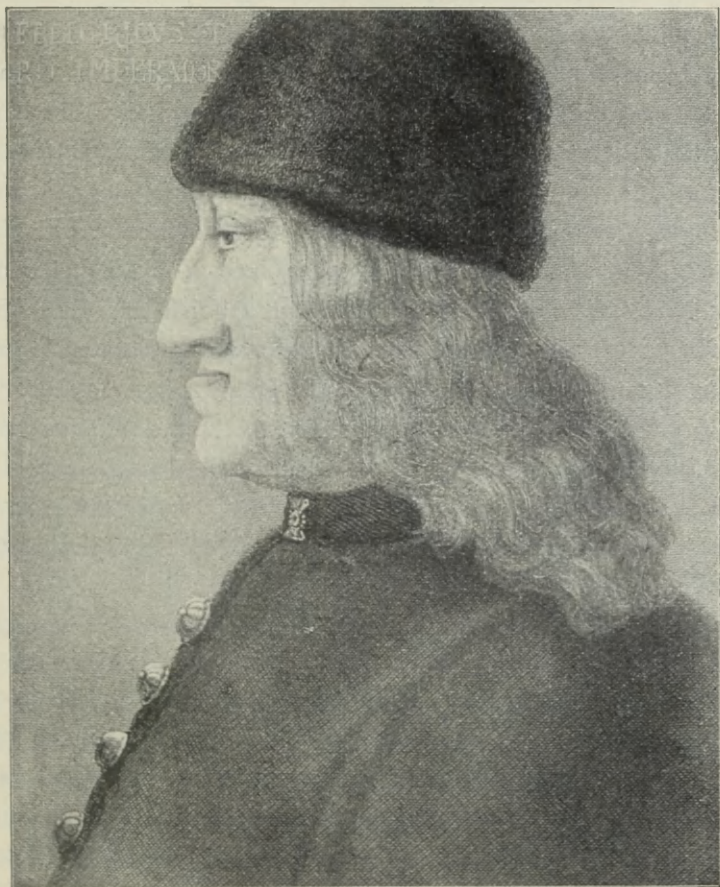
¹ *Modenai áll. levéltár* Canc. Duc. Arch. propr. Minutario cronologico. (A hercegi család részéről Mátyáshoz és Beatrixhoz int. ezentúl idézendő levelek is ebben az osztályban találhatók.)

² *Dipl. Eml.* III. 13. 1.

³ U. ott 14. 1.

⁴ *Modenai áll. levéltár*, Canc. Duc. Cart. degli Amb. Napoli 1482. június 2.

nem volt hajlandó s erről értesülve Beatrix június 8-ikáról Pozsonyból a Mátyás megbízásából s valószínűleg az ő kifejezéseit használva, nagy részben titkos írásjegyekkel azt írja nővérének,

73. III. FRIDRIK NÉMET CSÁSZÁR.

(Gr. Teleki J. «A Hunyadiak kora» cz. művéből.)

hogy a liga olyan mint az a fősvény, a ki, hogy megtakarítson egy garast, elveszt egy aranyat s hogy Mátyás kész életét és birodalmát kockára tenni azért, hogy megszabaduljon egyszer-smindenkorra vetélytársától, de «nem hajlandó részt venni oly

labdajátékban, melyben a játékosok mindig oda térnek vissza, a honnan kiindultak».¹

Mátyás ismételt sürgetésére a liga követküldés útján való tárgyalásokba bocsátkozott vele s a ferrarai herceg köszönetet is mondott sógorának, Nicolo Sadoletto követ szíves fogadtatásáért;² ugyanabban az időben — augusztus elején — Nápolyban az a hír volt elterjedve, hogy Mátyás hadai Aragoniai Ferencz vezetése alatt a «szlavoniai határon, Spalato közelében» meg is ütköztek volna a velenceiekkel.³ Csakhamar azonban egy más, igaznak bizonyult csatahír idézett elő kedvezőtlen fordulatot a liga ügyében. Augusztus 21-ikén Róma közelében az úgynevezett Campomortón csatát vívott Alfonso nápolyi herceg a Roberto Malatesta és Girolamo Riario vezetése alatt álló pápai sereggel s főképp egy hirtelen záporosónek a liga ágyúütegeire gyakorolt romboló hatása következtében a csata a pápai hadak fényes győzelmével s a liga haderejének teljes megsemmisítésével végződött. Maga Alfonso életveszélyben forgott s csak 100 lovassal menekült; ellenfelei diadalmasan vitték a nápolyi zászlókat s hadifoglyaikat magukkal Rómába.⁴

A nápolyi király állítólag nagy léleknyugalommal fogadta fia vereségének hírért, saját élettapasztalatából bizalmat merítve az iránt, hogy a koczka még fordulni is fog.⁵ Ellenben a ferrarai herceg helyzete a campomortói csata következtében még súlyosabb lett. Velence már addig is annyi területet hódított el tőle, hogy az ellenség portyázó hadai már székvárosát fenyegették, így neki is javára szolgált az, hogy a nápolyi diplomácia jóvátette a nápolyi sereg kudarczát s a pápa kibékült Ferrante királlyal. A békekötés még ugyanazon év decemberében ment végbe s megpecsétléseül a pápa Alfonso herceget Rómában fölötte kegyesen fogadta s érzülete változásának azzal is kifeje-

¹ *Dipl. Eml.* III. 16. l.

² *Modenai áll. levéltár* Minutar, Cronolog, 1482. augusztus 3.

³ U.-ott, Canc. Duc. Cart. d. Amb. Napoli, 1482. augusztus 4. és 8.

⁴ *Muratori, Annali*, id. köt. 149—150. l.

⁵ *Muratori: Antichità Est.* 244. l.

zést adott, hogy Jánosnak esztergomi érsekké való kinevezését Mátyás és Beatrix legnagyobb örömeire valahára megerősítette.¹

A calabriai herczeg azután januárban tekintélyes sereggel, — melyhez egy, Otranto visszavívása óta szolgálatába fogadott török csapat is tartozott, — Ferrarába jött sógora védelmére; megjelenése s Argentánál a velenceiek fölött aratott győzelme valóságos megváltás volt Ferrara népére s a herczegi családra nézve, mert különösen Eleonora herczegnét az ellenség közelebbe állandó rémületben tartotta, s a herczeg is Modenába való menekülésre gondolt.² Azonban sem az Este-ház veszélye, sem nejének bizonyára nem hiányzó rábeszélései nem indíthatták Mátyást arra, hogy föltételeitől elálljon s a ligába belépven, Velence ellen maga is fegyvert ragadjon. Beatrix 1484 június 24-ikén sógorához, Ercoléhoz intézett levelében sem tudott ennek egyebet nyújtani, mint azt a biztatást, hogy a «háború Isten és az emberek segítségével majd csak jobb véget fog érni, mint általánosan hiszik».³ E tekintetben tehát a nápolyi király, — ki egy ferrarai követjelentés szerint maga odanyilatkozott, hogy leánya férjhezadásánál az a cél is lebegett szemei előtt, hogy a magyar királyt a köztársasággal való szakításra indítsa,⁴ — teljesen csalódott. Ferrara kénytelen volt 1484-ben épen nem előnyös békét kötni a velenceiekkel, Mátyás pedig követeket küldött a Signoriához, abból a célból, hogy a császár elleni küzdelmében a köztársaságot szövetségesül igyekezzenek megnyerni.

Mert a császárral való ellenséges viszony az itt tárgyalt egész időszak alatt jobbra nem fordult, csak a hadműveletek folytak időnkint lanyhábban. A német fejedelmek közvetítésével 1480 őszén létrejött fegyverszünetet Beckenschlager érseknek egy Stiriában állomásozó magyar hadtest ellen intézett támadása megtörvén, a Zágrábban telelő Mátyás 1481 elején ismét átment

¹ *Ráth Gy. id. m. Száz. 1890. 418—419. l.*

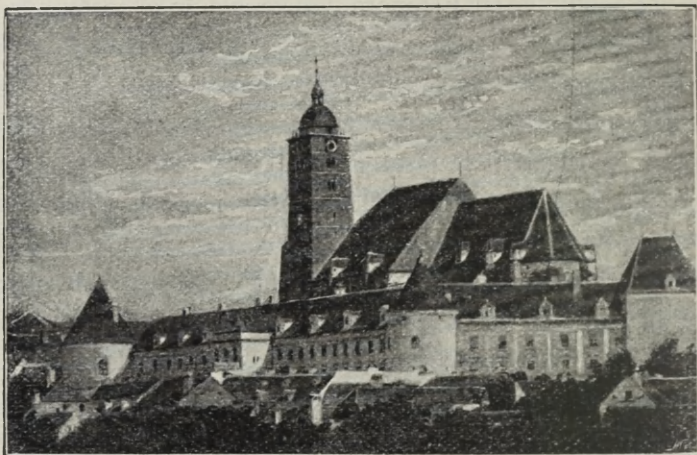
³ *Modenai áll. levéltár.*

² *Muratori Antichità Est. 245—246. l.*

⁴ *U.-ott Cart. d. Amb. Napoli, 1484. április 17.*

Reumont Lor. Medici 251. s köv. l.

Radkersburgba s csakhamar Marburgot vette ostrom alá.¹ A viszály a pápát is foglalkoztatta. Mátyás apósa útján igyekezett a szent Széket a császár ármánykodásai felől fölvilágosítani,² majd pedig sógora, János bibornok útján sietett megakadályozni azt, hogy a pápa a békeközvetítést Prospero Caffarelli ascolei püspök helyett Orsini teanoi püspökre bízza.³ A háborúskodás mellett soha meg nem szűnő alkudozásokban Beatrixnak is nevezetes szerep jutott. Levelekkel, sőt ajándé-

74. A ZÁGRÁBI PÜSPÖKI VÁRKASTÉLY.

kokkal kereste föl Pozsonyból Fridriket, a nélkül azonban, hogy szép szavaknál egyebet tudott volna kicsikarni;⁴ Mátyás nem áttallotta még az áruló Beckenschlagerrel szemben is fölhasználni neje békeltető közbenjárását s 1482 tavaszán Budáról, Tatáról és Pozsonyból Beatrix ismételve küldött megbízottakat és leveleket az érsekhez, megnyerni igyekeztén őt a béke ügyének.

Így látjuk, hogy április 10-ikén György esztergomi éneklő kanonokkal küld a királyné levelet és üzenetet a Salzburgban

¹ *Teleki* id. m. v. 179. l.

² *Mátyás kir. lev.* II. 98. l.

³ *U.-ott* 131. l.

⁴ *Langem* id. m. 130. l. *Fugger* (id. m. 906. l.) elbeszélése szerint Beatrix

saját kocsiján dinnyéket küldött Pozsonyból a császárnak, azzal a fölcsólitással, hogy e kocsin küldje el megbízottait a béke iránt való tárgyalás végett.

tartózkodó Beckenschlagernek, kit levelében — tekintet nélkül bátyja, Aragoniai János igényére — állandóan esztergomi érseknek s kedves és főtisztelendő atyjának az Űrban nevez ;¹ majd, néhány nappal később Hessel János friesachi archidiaconus a megbízott és levélvivő; a királyné változatlan jóakarataról sőt szeretetéről biztosítja az érseket.² Hogy az ügy, mely iránt hozzá fordul, a császár és Mátyás közötti békeközzvetítés, az kitűnik Beckenschlager május 20-ikáról kelt leveléből, melyben jelenti, hogy teljesen megbízható egyént küldött a császárhoz s az eredményről majd értesítendi a királynét; «nincs — úgymond — semmi a világon, a mit élénkebben óhajtana, mint hogy a két leghatalmasabb fejedelem között megegyezés jöjjön létre és országaikban béke uralkodjék, a kereszténység javára s a kegyetlen török romlására», . . . erre törekszik ő is egész erejével.³

Beatrix azonban nem egészen bízik az ígéletben s az érseket a maga közelébe akarná vonni. A már említett esztergomi kánok és Schomberg György pozsonyi prépost útján érintkezésbe lép Pewscher Gebhardt lovaggal, a Beckenschlager jószágkormányzójával, s általa kieszközölni igyekszik, hogy az érsek biztos őrizet mellett Bécs közelébe, Mátyáshoz jöjjön; mert — állítása szerint — Mátyás is a békét óhajtja, s ő — Beatrix — minden törekvését ennek a «szent ügy»-nek a sikerére fordítja.⁴ Pewscher válasza szerint az érsek a Beatrixtól megbízott esztergomi kánokot küldte a császárhoz s örvendez a királyné kívánsága fölött, de arról, hogy maga menne Mátyáshoz, hallgatnak a levelek⁵,

A Hessel Jánosnak adott utasításból⁶ kitűnik az a Beatrixot

¹ «Dem ernwirdigsten in got vater hern Johansen, ertzbischofen zu Grann, unserm lieben besundern.» A levél a *drezdai kir. «Hauptstaatsarchiv»*-ben található. (Wittenb. Arch. Ung. Sachen fol. 289^a.) A megbízott itt «wirdigen Jorgen, cantor zu Gran» név alatt fordul elő, de bizonyára azonos azzal, kit a későbbi, június 17-iki levél «Gregorien, cantlar und thumherr zu Gran»-nak nevez s így alighanem éneklő kanonoknak tekinthető.

² Beatrix április 22-iki levele szintén a *drezdai Hauptstaatsarchiv*-ban.

³ Beckenschlager május 20-iki levele Beatrixhoz *ugyanott*, fol. 289. 6.

⁴ Beatrix június 10-iki levele *ugyanott*, fol. 290.

⁵ 1482 június 17-ikéről és 19-ikéről k. levél *u.-ott*, fol. 309. és 310.

⁶ *Ugyanott*, fol. 324—325.

minden vállalkozásában jellemző, szinte szenvedélyes hev és buzgalom, melylyel célját elérni törekszik. Bár épen az ő bátyja az, ki a Beckenschlagertől most is igényelt helyet elfoglalva tartja, ez utóbbival el akarja hitetni, hogy közbenjárására a király őt vissza fogja fogadni kegyébe; föltünteti előtte, mily szép és nemes dolog volna, ha a békeszerzés szent ügyében «egy pap és egy asszony» aratnának diadalt, s milyen érdemet szerezne ezáltal az érsek Isten és emberek előtt!

Ezt az okmányt olvasva, el tudjuk hinni a Habsburgház krónikásának elbeszélését,¹ mely szerint Beatrix, mikor betegeskedő s kedvetlen férjét sikerült rávennie, hogy a béketárgyalásokra megbízottakat küldjön ki, úgy megörült, hogy térdre esvén férje előtt, ennek lábait átfogta, azután megölelte, megcsókolta őt s könnyezve mondott neki köszönetet. Beatrix vérmes várakozásai sugalmazhatták azokat a Nápolyba küldött jelentéseket, melyek alapján ott, túlbecsülve a királyné békeközvetítői szerepét, 1483 elején tudni vélték, hogy Fridrik és Mátyás közmegegyezéssel az ő kezeibe teszik le az elfoglalt osztrák területek fölötti uralmat.² Nem sok valószínűséggel bír az a másik, Nápolyból eredő híradás sem, mely szerint Mátyás a béke iránti alkudozásokkal Aragoniai Ferenczet bízta volna meg.³

A tárgyalásoknak nem lett egyéb eredménye, mint hogy a háború Mátyás és Fridrik között 1482–83 folyamában meglanyhult; előbb azonban — 1482 tavaszán és nyarán — még heves összecsapások voltak Bécs környékén. Mátyás Tatáról Pozsonyba volt kénytelen vonulni, mikor a birtokában levő Merkenstein vár visszavívását kísérlette meg egy német birodalmi sereg; a király pusztá közeledése megszalasztotta az ostromlókat, a mit Mátyás sietett a pápának, a nápolyi királynak s római követeinek megírni.⁴ A megkísérlett támadást most már táma-

¹ *Jac. Fugger* id. h.

³ *U.-ott*, 1483 szeptember 28-iki követ-

² *Modenai levéltár* Canc. Duc. Disp. d.

jelentés.

Orat. ; nápolyi követjelentés januárius 12-ikéről.

⁴ *Mátyás kir. levelei* II. 228–232. l.

dással viszonzta; makacs ellenállás a környéken változó szerencsével folyt küzdelmek után megadásra kényszerítette Hainburgot, melynek magas hegyen fekvő, szinte bevehetetlen várát Ausztria kulcsának tekintették, s elfoglalta a Bécs körül fekvő helyeket; magának Bécsnek ezúttal csak az ijedelemből jutott ki.¹

Mátyás, saját levelének tanúsága szerint e hadjáratot megelőzőleg üdülés és vadászat végett² ment Budáról Tatára, abba a szép várba, melyet — a földig lerombolt réginek helyére — ő építtetett föl igen rövid idő alatt azon a kies, vízgazdag vidéken.³ E szórakozásában örömet osztott a vadászati kedvteléshez már gyermekkorában hozzászokott Beatrix. Ő Magyarországon a vadászatnak mondhatni klasszikus talajára talált, mert a magyarok e hajlamot már nomád őseiktől örökölhették s földjük az egész középkoron át híres volt vadakban való változatos gazdag-

75. A POZSONYI VÁR DÉLI KAPUJA. (Dörre Tivadar rajza a Tört. Képcsarnok gyűjteményében.)

¹ Schöber id. m. 30. s. köv. l. Lásd: *Othalmi Ungárd Béla*: Hainburg ostroma. (Kéziratként kiad. Pozsony 1901.)

² «... solatii et venationis causa...»
Máty. kir. levelei id. h.

³ Ranzano Epitome, 419. l.

ságáról.¹ A Vértes árnyékos erdőségeiben gyakran fölhangzott a királyi pár vadászainak kürtje, ebalkájának csaholása; Mátyásnak Buda környékén, Visegrád körül, Tatán nagyszerű vadaskertjei voltak, nemkülönben Zólyomban, Diósgyőrön és a Csepelszigeten; ez utóbbi két uradalom, mint a királynét illető, a Beatrix tulajdonába ment át;² a Csepelsziget gazdagsága szarvas-, őz-, nyúl-, dämgingim- és egyéb vadban még II. Ulászló idejében is csodálat tárgya volt.³ A veszprémmegyei Pusztapalotán, Várpalota határában, Mátyás egykori vadászkastélyának romjai most is láthatók,⁴ s Budához közel, az Érd melletti erdőben egy «Kutyavár»-nak vannak nyomai, melyben valószínűleg a királyi peczerek tanyáztak.

A vadászatok abban az időben többnyire zajos vígsággal s gyakran igen dús eredménnyel folytak le; egy, a xvi. század elején Estei Hipolit, akkor egri püspök birtokain megtartott medvevadászat élénk leírását épen olasz tollnak köszönhetjük.⁵ Beatrixnak legnagyobb öröme itt is a sólymokkal való vadászásban telhetett, melyet Magyarhonban már a xii. században gyakoroltak, s mely, hogy mennyire honos volt a Mátyás uradalmain, azt némely, a királyi sólymárok után elnevezett község is bizonyítja.⁶ Nálunk akkor még a folyóvizek szabályozatlanok lévén, a nagy mocsáros területeken roppant számban tenyészett a kócsag és egyéb gém, a sólyommal való vadászás legkedveltebb zsákmánya, a mi által különböztetett leginkább e vadászatnem nálunk az olaszországitól, hol inkább a fogolyneműek elejtésére szolgált. Itt főleg a kerecsensólyom használata divott, keresettek voltak a kisoroszországi és erdélyi sólymok, melyeket néha még az olaszok is szívesen cseréltek be tőlük kitanított vadász-

¹ *Ortvay Tivadar: Vadászati kultúrkép Pozsonymegye hajdanából és jelenéből, a Pozsonyi orvos- és term. tud. Társulat közleményeinek xxiiii. köt. 6—9. l.*

² *Teleki* id. m. xii. 221. és 460. l.

³ *Candalei Anna utazása, a francia fegyverhírnök jelentése, Szamota István «Régi utazások» 144. l.*

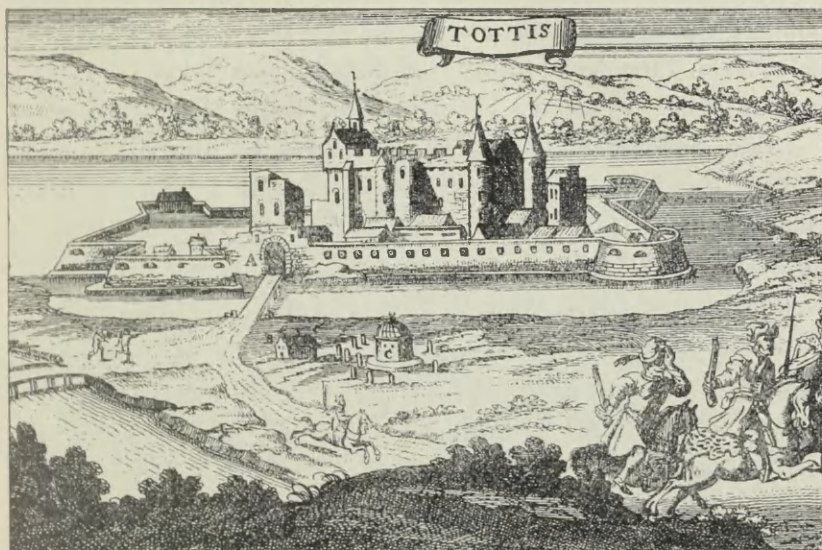
⁴ *Békefi Remig, A Balaton-környék egyházai* stb. 264. l.

⁵ *Óváry L. Az egri vadászatok a xvi. század elején* (Századok 1889.) 398. l.

⁶ Madar, Drautz, Sólymár stb. l. *Ortvay* id. m. 9. l.

sólymokért. Ilyen sólyomcsere ügyében Beatrix is levelezett sógorával, a szintén nagy vadászként ismeretes ferrarai herczeggel.¹

Epen Hainburg, melyet csak az imént foglalt el Mátyás, vált híressé sólyomtenyésztő telepéről. Beatrix csakhamar követte oda férjét; általán kedve telt benne az újon meghódított helyeket mindjárt meglakni, s ott, a hol a harc nyomai még alig tűntek

76. TATA A XVI. SZÁZADBAN.

el, a fejedelmi fényűzés és életélvezet sátorát fölűtni. Hainburg magas fekvésével, gyönyörű kilátásával a kanyargó Dunára s két ország területére, különösen vonzhatta Beatrixot, mert alighogy 1482 szeptemberében Mátyás hatalmába ejtette a várat, bútorokat, ágyneműt vitettek oda Pozsonyból, sőt Beatrix udvari személyzetét, az udvari zenekart és énekeseit is odarendelte, s a zeneélvezet teljességeért még orgonát is hozatott a várba.²

¹ *Dipl. Emil.* III. 378. l. Lásd még: *B. Radvánszky Béla: Foglalkozás, időtöltés, játék a XVI–XVII. században, Századok* 1887. 301. l. és *«A sólymászás a*

múltban és manapság» című czikk az *«Uránia»* 1908. februáriusi füzet 68. lapján.

² *«Kammerrechnungen» Pozsony város levéltárában, 1482–83-iki följegyzések.*

Hainburg ostroma idejében Bécs közelébe is kiindulván, Badenben is időzött Mátyás, bizonyosan itt is Beatrix-szal, ki később is szívesen kereste föl e hely gyógyforrásait. Itt jelent meg az udvarnál ismét Marzio Galeotti, ki «Olaszországból jött, hogy kiházasítandó leányainak hozományához segílyt kérjen a királytól s egyszersmind tanuja legyen a Mátyás dicsőségének», ebben a «hévvizeiről és pompás fürdőiről» már akkor «fürdő»-nek (Balneum, Baden) nevezett városban. Mátyás, az író tanúsága szerint, a még mindig folyó harcz zaja közepett sem feledkezett meg Galeottiról, s ez kapott szekereket, fegyveres őrizetet, pénzt és élelmet s bántatlanul mehetett Magyarországba.¹

Egy másik olasz honfitársával is találkozott Beatrix abban az időben. Ez Pietro Ranzano lucerei püspök volt, egykor Aragoniai János nevelője, most Ferrante király követe, ki azzal a megbízással jött Mátyáshoz, hogy teljesen egyetértve Beatrix-szal, a királyt a német császárral kibékíteni és — akkor még — a Velencze elleni ligának megnyerni igyekezzék.² Ez a tudós és ékesszóló dominikánus — ki, mint látni fogjuk — később is fontos szerepet vitt a Nápoly és Magyarország közötti viszonylatokban, többszöri s huzamosabb itt tartózkodását az akkori magyarhoni viszonyoknak s a magyarok történetének irodalmi ismertetésére is fölhasználta.³

Az 1483 év, melynek elejét Mátyás nejével ismét Tatán töltötte, a magyar-német viszonyokban olyan volt, mint a nagy vihar kitörése előtti szélcsend. A későbbi fejleményeket tekintve, nem bírt különös jelentőséggel Bartolommeo Maresca, città-di-castelloi püspök s pápai legátusnak 1483 őszén a császárnál és a magyar királynál való közbenjárása, mely reánk nézve inkább ama jelentések szempontjából emlékezetes, melyeket a püspök Rómába tett.⁴ Ezekből kitűnik, hogy utasítása volt mindenekelőtt a

¹ Galeotti id. m. xxviii. fejt.

² Teleki id. m. v. 256. l.

³ *Epitome Rerum Hungaricarum* című, többször id. műve Schwandtnernél.

⁴ Köszölte Pray (Annales iv. 161. s köv. l.) és az egyiket Marczali: *A magyar tört. kútfőinek kézikönyve*, 277. lapon.

Beatrix közvetítését biztosítani magának; de nagy elismeréssel is szól a püspök az előzékeny gondoskodásról, melyben őt a királyné részesíti, s ennek rendkívüli eszéről. Még áradozóbb elismeréssel szól Mátyásról, kinek hatalmát és udvarának fényét úgyszólván tetőpontján tünteti föl. Nem kevésbé növelte épen akkor a király dicsőségét a győzelem, melyet hadai Geréb

77. A TATAI RÉGI VÁRKASTÉLY.

Mátyás horvát bán vezérlete alatt a török felett kivívtak, s melyről Mátyás a nápolyi királynak és fiának, valamint a ferrarai hercegnek és Velenczének is azonnal hírt adott.¹

Ekkortájt Aragoniai János, mint immár pápailag megerősített esztergomi érsek visszatérőben volt már Magyarországra,² a hol nővére annál inkább vágyott őt viszontlátni, mert öcscsét,

¹ *Mátyás kir. lev. II. 270—272. l.*

² *Modenai áll. levéltár, Canc. Duc. Cart. d. Amb. Napoli, 1483 augusztus 21.*

E szerint másnap kellett Nápolyból elindulnia s Rómában 10 napig időznie.

Ferenczet már visszavárták Nápolyba; nem sejtette, hogy nem-sokára mindkettőtől meg kellend válnia. Ha Ferencz követte azokat a bölcs utasításokat, melyeket Diomede Carafa adott neki emlékiratában,¹ úgy magyarországi tartózkodása alatt valóban sokat tanulhatott királyi sógorától s rászolgálhatott a dicséretre, melylyel őt Marzio Galeotti illette, ki «tanultságát, bőkezűségét, jóságát, nagylelkűségét, éles eszét, a közügyekben tanusított bölcsességét, a veszélyekben mutatott bátorságát, nemes erkölceit és becsületes szótartását» tekintve, elvárhatni vélte tőle, hogy nagyatyjának hasonmása, egy «második Alfonso fog válni belőle».² Ő az 1484 év nyara elején hagyhatta el Beatrixot és Mátyást, mert augusztus 25-ikén tért vissza Nápolyba,³ a hol meleg fogadtatásban részesült.

János bibornokot február hóban beiktatták az esztergomi érseki székbe s már kevésssel később két pápai bréve érkezett hozzá, közbenjárásra buzdítva őt Mátyásnál egyfelől a császárral való békekötés, másfelől Ferrara védelme s a «szent liga» támogatása érdekében.⁴ Oly nagyot változott tehát időközben a pápa politikája, hogy most ő unszolta Mátyást, előbbi szövetségese, Velencze megtámadására! Tudjuk, hogy ez sem volt hatással Mátyásra, s alig hihető, hogy csak az ő tartózkodása lett volna okozója az ugyanezen év augusztus 7-ikén Bagnoloban megkötött békének, mely a «szent liga» Velencze elleni háborújának nem épen dicsőséges véget szabott.

A sors úgy akarta, hogy Aragoniai János kevészel ez esemény után kénytelen volt sietve elhagyni Magyarországot, melybe többé nem volt visszatérendő. IV. Sixtus pápa ugyanis öt nappal a béke megkötése után váratlanul meghalt. Uralkodása egész ideje annyira háborús volt, hogy ellenségei azt a hírt keltették, mintha halálát a békekötés fölötti bosszúsága okozta volna.⁵ Jánosnak is úgy, mint a többi bibornokoknak, Rómába kellett

¹ *Tom. Persico* id. m. 229–232. l.

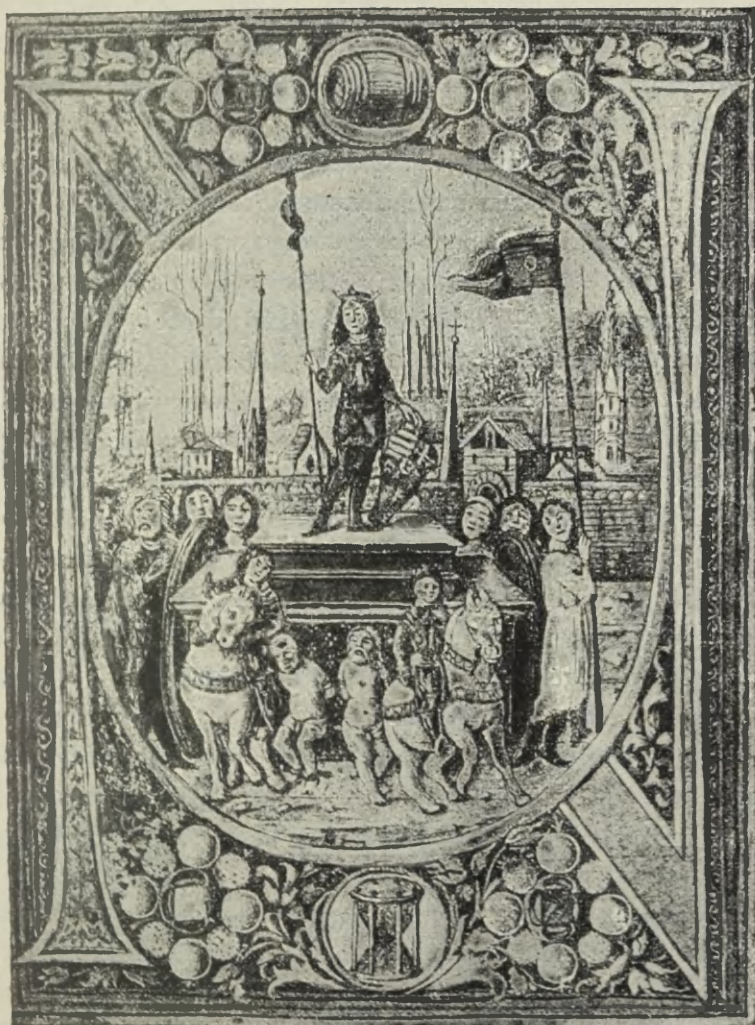
² *Id.* m. 25. fej.

³ *Passero* id. m. 44. l.

⁴ *Ráth Gy.* id. m. Száz. 1890. 420–421. l.

⁵ «Nulla vis saevum potuit extinguere Sixtum, Auditio tantum nomine pacis, obit.»

sietnie a conclavéba, a hol fontos szerep várt reá. A nápolyi és milanoi udvarok őt és Ascanio Sforza bibornokot bízták

78. MÁTYÁS KIRÁLY BEVONULÁSA BÉCSBE.

(A Philostratus-Codex miniaturája.)

meg azzal, hogy óvásukat fejezzék ki némely bibornok megválasztása ellen, ezek között volt Giambattista Cibò is. Úgy ő, mint Sforza és Raffaello Riario bibornokok is nagy buzgalom-

mal támogatták Rodrigo Borgia megválasztását, ki a pápai tiara elnyerése esetére már oda is ígérte Jánosnak az alkancellári méltóságot. Főkép Giuliano Rovere bibornok befolyásának tulajdonítható, hogy Borgia ezúttal még nem diadalmaskodott s pápává végül — a nápolyi udvar politikájában nem szokatlan fordulat következtében — az Aragoniai János saját hozzájárulásával is Cibò bibornokot választották meg, ki VIII. Incze név alatt szeptember 12-ikén ünnepelte megkoronázását.¹

A pápai trónon beállott változás Mátyásra és Beatrixra nézve nem jelentett kedvező fordulatot. A háborús Sixtussal is — kivált élete utolsó éveiben — voltak ugyan kisebb-nagyobb összetűzései a magyar és nápolyi királyi háznak. Tudjuk, hogy az Aragoniaik — a megelőző benső barátság és szövetséges viszony után — fegyveres kézzel állottak a pápával szemben, s hogy Mátyás bizonyos föltételek alatt maga is hajlandó lett volna Róma és Velence szövetsége ellen fegyvert fogni; a modrusi püspökség betöltése, Beckenschlagernek érseki székétől megfosztása és Aragoniai János megerősítése kérdésében a szent Székkel hosszú tusákat kellett vívnia Mátyásnak, ki egyébként is kénytelen volt a török elleni segély elmaradása s a maga főkegyúri jogainak csorbításai miatt nem egyszer panaszra fakadni. Azonban a kibékülés mindannyiszor bekövetkezett s az érintkezés alaphangja mindig barátságos maradt a magyar király és a pápa között, ki kegyét szívesen terjesztette ki «Krisztusban kedves leánya, a királynéra» is.²

Ellenben az új pápa iránt az Aragoniaiknak volt okuk már megválasztása előtt bizalmatlankodni; talán épen azért, mert megelőzőleg soká működött Nápolyban közigazgatási és bírói téren és nagyon jól ismerte az ottani udvart, mely őt az Anjouk hívének tartotta. Egyébiránt békés természetű embernek ismerte mindenki, sőt valószínűleg ennek is köszönhette megválasztását; de mint kevés önállósággal bíró jellem, csakhamar a hatal-

¹ *Pastor* id. m. III. 172–173. l.

Bibl. Nazionalé-ban (Cod. II., III. 256. c.

² Lásd a kalocsai érsekhez 1482. januárius 26-ikáról int. brevét a firenzei 145. v^o.)

mas Giuliano della Rovere — a kisebbi II. Julius pápa — befolyása, sőt vezetése alá került¹ s ez, valamint némely rokonának, különösen Franceschetto Cibónak nagyravágyása,² találkozással a nápolyi király és még inkább a trónörökös kihívó és csökönyös magatartásával, mindjárt kezdetben a legádázabb ellenségeskedésbe keverte a pápát Nápolylyal, míg — részben mindenesetre e viszály behatása alatt is — viszonya Mátyáshoz is állandóan feszültté vált, s a kiegyenlítetlen összeütközések egész sorát idézte elő.

Ez események idejében egyébiránt a magyar királyi udvart mindenfelől fegyverzaj környezte. Míg Kinizsi délen, a török ellenében hadakozott diadalmasan, Mátyás — neje kíséretében — a Bécs körüli helyeket tartotta megszállva, mind szorosabbra vonva a vasgyűrűt, melylyel a büszke osztrák székvárost végleg megfékezni s hatalmába ejteni törekedett.

December elején a magyar hadak Mátyás személyes vezetése alatt megvívták Korneuburgot is, melyet Bécs kulcsának tekintettek. Ekkor alkudozás indult meg, melynek eredménye az a megegyezés lőn, hogy ha június 1-ikéig fölmentő sereg nem érkezik, a város megadja magát. A császár és a birodalom cserben hagyták az ostromlottakat s 1485 június 1-én Bécs kapui megnyíltak a győzedelmes magyar király előtt.

III.

BEATRIX élete folyásának azon a pontján, melyhez értünk, meg kell állapodnunk egy kissé, hogy szemügyre vegyük azt az állást, melyet királyi férje oldalán elfoglalt s azt a szerepet, melyet az ország ügyeinek vezetésében, a nemzet életének irányításában vitt, mielőtt reményei és törekvései őt Mátyással, növekvő befolyása s annak némely következménye pedig a nemzettel összeütközésbe hozták volna.

¹ *Pastor* id. m. III. 174–176. l.

² *Summonte* id. m. III. 511. l.

Heltai Gáspár, ama, hozzá még közelesett kor magyarjainak közvéleményét vélte kifejezhetni, mikor a Bonfin tanuságtételét ékes szóvirágaitól megfosztva, azt mondja, hogy «Beatrix királyné asszony megfogta a Mátyás király szívét . . . mert szép és igen hízelkedő beszédű vala» . . . s hogy látnivaló lett, a mint «egy olasz menyecske megváltoztatta a hatalmas királyt».¹

A királyné hatalmi állásának kulcsa kétségkívül férjének szenvedélyes vonzalma volt, mely — mint látni fogjuk — törekvéseiknek bizonyos szétválása után sem veszített hevéből s a mely nem lehetett csupán érzéki természetű, hanem Beatrixnak a Mátyás egész szellemi irányával tökéletesen megegyező műveltségében, élete egész folyamában, a legkülönbözőbb viszonyok között s a legkülönbözőbb kortársaktól elismert szerencsés szellemi adományaiban² is találta gyökereit.

Mátyás, mint minden, korszakára alakító hatást gyakorló nagy ember, egészen korának gyermeke volt s föltétlen odaadással vette föl lényébe amaz idők uralkodó szellemi áramlatát. Az Olaszországban megindult renaissance legsodásabb varázsát éppen akkor árasztotta az európai népek kimagaslóbb szellemeire. Addig nem is sejtett perspektívák nyíltak meg az emberi értelem előtt a klasszikus ókor hagyományai elterjedésének s az ember és a természet elfogulatlanabb megismerésének hatása alatt. Az a gyökeres átalakulása az egyéniségében föl szabadult ember világnézetének, mely a keresztény hit tanításának s az ókori irodalom eszmekörének megkísérlett összeolvasztásából bontakozott ki, az a pogányosan szilaj életkedv, mely a középkor aszketizmusát háttérbe szorította, s míg egyfelől az élet legfinomultabb örömeinek, legszingazdagabb pompájának

¹ *Id. m. II.* 154., 163., 218. l. Ugyanezt fejezi ki *Fugger* id. m. 831. lapján: «Weil dieses Fräulein (Beatrix) wunderschön, dabei freundlich u. wohlberedt . . . war, ward Mathias . . . von ihrem Gesichte dermassen gebrennet, dass er des Türkenkrieges . . . ganz vergass, auch keine Stunde lang ohne sie sein konnte.»

² Nem tartom egészen találónak a korszak egy nagytekintélyű ismerőjének megjegyzését, ki Beatrixot «korlátolt szellemű»-nek mondja; (Századok, 1885. évf. 5. l.) az «okosság» — főleg szenvedélyes elvakultsága miatt — gyakran hiányzott benne, de szelleme nem volt korlátolt.

élvezetére tanított, másfelől az antik műemlékek becsének s az emberi test bájainak fölismerése útján a művészeteknek szinte káprázatos föllendülését idézte elő: mindez ellenállhatatlan erővel vonzotta, ragadta magával Mátyás lángeszét, égő képzeletét, határtalan becsvágyát. És mindennek az igéző női báj szimbolizálásában való megnyilatkozását, megtestesülését láthatta ő a Beatrix személyében.

Kétségtelen, hogy a nápolyi királyleány nemcsak személyének vonzó tulajdonaival, hanem a renaissancenak és az akkori olasz nemzeti génusznak belőle Mátyásra átáramló delejes hatásával is bűvölte meg a király szívét és esztét.

Hogy Mátyásnak ez az odaadó vonzalma mennyiben talált igazi viszonzásra? ez a Beatrix belső, lelki életének az a nagy problémája, melynek megoldására a megállapítható történeti tények ép oly kevésbé nyújtanak határozott és biztos támpontot, mint az olasz renaissance többi nagy nőalakjai hitvesi életének megítélésére. Az akkori Olaszország az emberi szellem csodálatos gazdagságait tárta föl, de olyan szíveket, melyek a maguk földözésével gazdagodtak volna — legalább a történelem látókörén belül — alig hozott létre. Beatrix is oly világban nőtt fel, melyben az udvaroncok hízelgése és a stilisták versengése, minden magas állású nőt, a legelvetemültebbet is nyilvánosan földicsért többek között hitvesi erényeért is, de a melyben alattomban mindenkinek — talán még a legtisztábbnak is — kételkedtek erényében s a menyinyiben ahhoz valóban nem fért kétely, ezt igazi, megkülönböztető érdemül sohasem tudták be.

Ha Beatrix valóban «szerelemre képtelen»¹ lett volna is, mindenesetre képes volt férje iránti akkora odaadásra, a minő szükséges volt a Mátyás szerelme táplálására; ezt már e szerelem tartóssága is igazolja. Becsvágyának és érdekének óvó pajzsa alatt hitvesi erénye valószínűleg biztonságban volt, de férje

¹ «Amoris impotens», a közelkorú *Brutus* János Mihály (*Magyar története* a Magy.

Tört. Emlékek, Írók 1. Pest, 1863. 27. l.) mondja ilyennek.

iránti érzelme soha a becsvágyával és önérdékével való összekötkezés próbáját ki nem állotta volna. Ezt Mátyás halála utáni magatartása tanúsítja.

Habár Beatrix természetének érzékes voltához kétely alig fér, s habár ő önmagát — mint az egész női nemet — Vergiliussal «örökké változónak és folyton ingatagnak» vallotta,¹ kétes hitelű egykorú följegyzésekkel² s későbbi általános vádaskodásokkal szemben közbotrányt okozó erköcstelenségének hírét föltétlenül vissza kell utasítanunk; vissza kell utasítanunk úgy a Mátyás önérdetének ismeretében, mint ama történeti tény alapján, hogy a magyarok királynénál ily életmódot egyáltalán nem tűrtek. Még közel esett ahhoz az időhöz a Zsigmond király neje, Cilley Borbála példája, a kit férje bizonyára nem annyira a saját mint inkább a nemzet erkölcsi fölháborodása miatt botrányos hűtlenségei miatt udvarától eltávolítani s hosszú időre majdnem fogsághoz hasonló belebbezéssel sujtani volt kénytelen.³

Beatrix, míg csak férje élt, mindig kellő elismeréssel volt az ő gyöngédsége iránt; ezt legbizalmasabb levelei is elárulják;⁴ iránta mindig hódoló tiszteletet mutatott;⁵ sokáig okosan tudott befolyásával gazdálkodni; nem dicsekedett vele, sőt nem is igyekezett azt észrevétetni; ha férjét valamire rábeszélni nem tudta, megnyugodott, sőt olykor — mint láttuk — maga szembeszállott olasz atyafisága lehetetlen követeléseivel s őket férje fölfogásá-

¹ Galeotti id. m. 3 és 25. fejr.

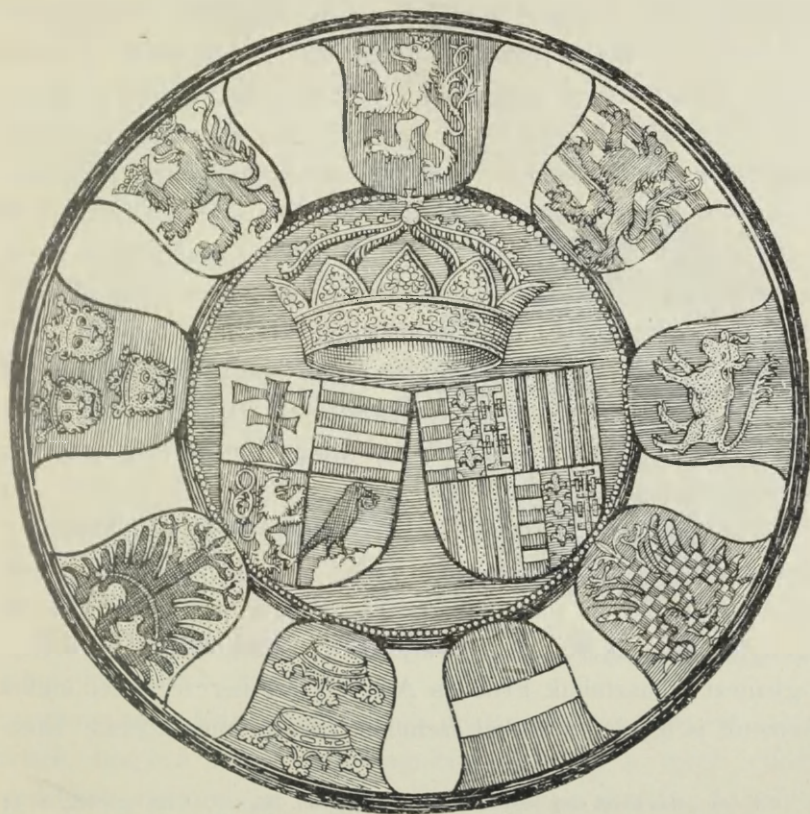
² *A turini levéltár* Francesconi-gyűjteményének egy kézirata (Tom. vii. Pag. i.) beszélgetést közöl Beatrix és Galeotti között, melyben az előbbi («donna secondo l'opinione della maggior parte impudica») emennek nyilvánosan szemére lobbantja, hogy gyermekei egy része nem tőle magától, hanem gyóntató atyjától való. Erre Galeotti visszavág: «Io insieme col Sacerdote ne habbiamo fatto cinque, et Vostra Majestà col medesimo in dieci anni non ne ha fatto con tutto, che habbia tenuto la pratica continuamente.» (Ak. tört. biz. más. táráb.)

³ *Pör Antal: Az Anjou-ház és örökösei* (Magy. Nemz. Tört. III.) 532. s. köv. l. A Beatrix erkölcséről határozottan túlzott ítélet («a büntenger fenekét elérte») olvasható *Bruckner Győző* tanulmányában «*Tudom. irod. és erkölcsi élet Magyarországon a xv. század derekán.*» (Eperj. Széchenyi-kör 1903-iki évkönyve 45. l.)

⁴ Beatrix levele Ercole ferrarai herceghez 1484 június 26-ikáról Budáról a *modenai áll. levéltár*-ban.

⁵ *Bonfin* Symposion Trimeron-jában Beatrix Mátyást gyakran atyjának, ez őt leányának nevezi.

nak helyességéről meggyőzni igyekezett; néha levelöket nem is közölte férjével, ha tudta, hogy az bosszúságot szerezne neki.¹ Szolgálatkészsége Mátyással szemben, valahányszor ez diplomáciai közbenjárását igénybe venni kívánta, a mi gyakran

79. MÁTYÁS NAGY CZÍMERE, BENNE AZ ARAGONIAI CZIMERREL.

megtörtént, vagy mikor neje fényes tulajdonaival másokat elvakítani akart, soha fogyatkozást nem mutatott.

Olaszországban már a Beatrix házasságának első éveiben tisztában voltak azzal, hogy ő a királylyal «mindent tehet a mit akar»,² sőt — különösen Nápolyban — a királyné politikai szere-

¹ *Dipl. Eml.* III. 399. l.

² Már id. levél a firenzei Baliához,

Magyarországból 1479 augusztus 6-ikáról,
a *firenzei áll. levéltár*-ban.

pének súlyára nézve gyakran túlzó vélemények is uralkodtak. Könnyen érthető tehát, hogy csakhamar szokássá vált az olasz államokban a magyarországi követeket külön utasítással és külön megbízó-levéllal látni el a végből, hogy a királynénál is tisztelegjenek, hogy a királynénak is üzenetet, üdvözléseket vigyenek, az ő befolyását, támogatását is megnyerni igyekezzenek, mihez képest viszont a követek is jelentéseikben rendszeren külön emlékeztek meg a királynénál való eljárásukról.¹ Ilyen utasításokat ad a római kuria is többször követének; a firenzeiek az ő pártfogását kérik ki megkárosodott kereskedő polgártársaik részére,² a ferrarai hercegi család, a nápolyi uralkodóház tagjai minduntalan ajánlásokkal fordulnak hozzá, a mit különben ő ép oly sűrűn viszonzoz.³ Hogy Mátyás minden fontos ügyben az ő tanácsát is meghallgatja, azt a Mátyásnak hódoló írók is kiemelni szeretik, a mi nyilvánvalóvá teszi, hogy a király, neje e nagy befolyását nem is titkolta, sőt maga hangsúlyozta, hogy szavára szívesen hallgat.⁴

A külpolitika terén való közreműködésének jelenségeivel s diplomáciai levelezéseivel már eddig is találkoztunk. Nemcsak a rokon fejedelmi udvarok, maga a pápa is többször veszi igénybe közbenjárását a királynál s hálálkodik neki érte;⁵ ugyanezt tapasztaljuk Ernő és Albert szász hercegeknél, kikkel németül is levelez s kikkel szemben rokoni megszólítást hasz-

¹ A sok példa közül elég legyen hivatkoznunk az 1478 december 14-iki veneczei követutastításra (*Vel. áll. levéltár*), a *Teleki*-nél (XII. 417. és 438. l.) található pápai követutastításokra, a castelloi püspök id. jelentésére (*Marczali* kútf. 277. l.), továbbá: *Dipl. Eml.* III. 9. l. 341. l. IV. 158. l. a Miksa, római király követeinek tisztelgésére (*D. E.* IV. 393. l.) és az ortei püspök, mint pápai legátus tárgyalásaira Beatrix-szal. (*Fraknoi: Pecchinoli Angolo* pápai legátus Máty. udvaránál, 1898.)

² A magyar királynéhez 1483 június 16-ikáról int. levél szövege a *firenzei áll.*

levéltárban. (Signori, Cart. missiva, fil. 47 ca. 128.)

³ A *Dipl. Eml.* tára sok példát tartalmaz.

⁴ *Naldi Naldi* Florent. Epistola de Laudibus aug. Bibliothecae ad *Mathiam Corvinum* etc. (*Mathiae Belii Notitia Hungariae novae*, Vienna 1787 Part. I. tom. 3.) 606. s köv. l. *Langem* id. m. 134. l.

⁵ Beatrix 1488–1490. évekből való levelei a pápához s VIII. Incze levele hozzá a *velencei Szt. Márk könyvtár*-ban és *áll. levéltár*-ban, másolataik a Nemz. Múzeum levéltárában s az Akad. tört. biz. más. tárában.

nál.¹ A most ismertetett korszakban szerepe — mint láttuk — főleg a német császárral való egyezkedésre irányult, a miben magát férje által meghatalmazottnak vallotta, kinek nevében ígéreteket is velt tehetni. Ő a kibékülés ügyének mindvégig legfontosabb tényezője volt s nem rajta múlt, ha a létrejött fegyverszünet ellenére Mátyás Fridrikkel szemben ismét fegyverhez nyúlni volt kénytelen; e békebaráti buzgalmát a pápai követ is elismerte.²

Tévutakon járnak azonban azok, kik Mátyásnak házassága után a török háború iránti állítólagos ellanyhulását a Beatrix elpuhító befolyásának tulajdonítják;³ láttuk, hogy Beatrix még a táborba is elment Mátyással, s az egyik főok, a melyért ő — egyetértésben Nápolylyal és Rómával — a császárral való kibékülés politikáját pártolta, épen az a cél volt, hogy a magyar haderő az ozmán hatalom ellen osztatlanul működhessék. Azok, a kik — különösen olasz földön — minduntalan a Mátyás lanyhasága miatt panaszkodtak, ezt azért tették, hogy a saját lanyhaságukat, melylyel a török elleni védelmet egészen a magyarok nyakába akarták hárítani, álcázzák.

A belső kormányzat terén a Beatrix állását legjobban világítja meg az a tény, hogy míg elődei csak kivételes, különösen ünnepélyes alkalmaknál kiadott okleveleikben hivatkoztak néha

80. BEATRIX KIRÁLYNÉ PECSÉTJE.
(Eredetije az Orsz. Levéltárban.)

¹ Ernő és Albert 1477 november 14-ikéről, Beatrix 1478 januárius 5-ikéről s 1480 szeptember 11-ikéről kelt levelei a *dresdai áll. főlevéltár*-ban (Wittenberg. Arch. Ung. Sachen fol. 110., 114. és 234.)

² A castelloi püspök jelentése, *Mar-cali* id. kútfői 283. l.

³ Így ítéli meg befolyását *Heltai* (id. m. II. 163., 173. l.) *Fugger* id. h. s az olaszoknál *Vecchioni*, Passerohoz írt előszavában. (48. l.)

az anya- vagy hitveskirályné beleegyezésére,¹ Mátyás adományleveleiben, rendeleteiben igen gyakran utal neje hozzájárulására, kívánságára, vagy közbenjárására.² Beatrix maga is javakat, vámentességet, sőt egy esetben — saját kijelentése szerint, — püspökséget adományoz;³ előfordul még az is, hogy a Mátyás adománylevelét, ennek életében, átírva megerősíti;⁴ ehhez képest érthető, hogy a II. Ulászló választási föltételei a «Mátyás és Beatrix által» jogtalanul elfoglalt jogok és javak visszaszolgáltatását ígérik.⁵ Egészen helyesen jelöli meg tehát Fraknoi a Beatrix viszonyát Mátyáshoz, midőn azt mondja, hogy ő «tényleg az uralkodótárs állását foglalta el».⁶ Ez a fogalom megelőző közjogi gyakorlatunkban nem is volt szokatlan; tudjuk, hogy ilyennek tekintették házasságuk után Zsigmondot Mária mellett, már amannak megkoronáztatása előtt is, és Erzsébetet Albert király mellett ez utóbbinak kimúltaig; míg azonban az első esetben az uralkodótárs alkalmazását a nemzetnek a nőuralomtól való idegenkedése s a vezetésben a férfierő szükségessége, a második esetben pedig az magyarázza meg, hogy a trón vérség szerinti örököse tulajdonképen Erzsébet volt s mindkét esetben az uralkodótársi viszony törvényen alapult, Beatrix az említett

¹ Így I. Lajos 1351-iki törvényében hivatkozik anyja, Erzsébet beleegyezésére, Albert 1439-iki törvénye záradékában utal neje, Erzsébet hozzájárulására. (*Marczali*, Tört. kútffői 218., 246—247. l.)

² 1479 október 21-iki, 1482 április 8-iki, április 9-iki és 1484 november 1-i adománylevelek Corvin János javára, 1481-iki engedély Thuróczi György főpinczesternek szabad végrendelkezésére, 1484-iki birtokadományozás Csomai György és Mihály javára, 1487 januárius 5-iki birtokadományozás Szunyog Gáspárnak, ugyanazon évi április 1-i adománylevelével Estei Hipolit esztergomi érsek részére, 1488-iki birtokadományozás Giovanni Dalmata szobrásznak, 1489 november 21-iki adománylevelével Nardella Parmesana részére, ugyanaz évi június 11-iki adománylevelével Fiáth László és Lajos részére, ugyanaz évi

június 23-iki bizonyoságlevél Deng. Pongrácz Mátyás házasságkötéséről, adománylevelével Kálnai László és utódai részére stb.

³ 1479 november 17-iki adománylevelével Vesach Perottus zólyomi főispán részére; vámentesség adományozása a diósgyőri pálosoknak, sószállítás céljából. (*Orsz. levéltár* D. 19269. sz.) Beatrix 1480 augusztus 15-ikén írja nővérének, Eleonorának, hogy a modrusi püspökséget ő adományozta. (*Dipl. Eml.* II. 440. l.)

⁴ Ily tartalmú oklevelek 1489 április 12-ikéről a *Nemz. Múzeum* levéltárában (approbamus et ratificamus etc.) továbbá az *Orsz. Levéltárban*. (*Dipl.* 17457. és 18982. szám.)

⁵ *Marczali* «Kütfők» 308. l.

⁶ «Mátyás király» 345. l. *Naldus Naldius* mondja: (id. h.) «Beatrix sumitur in sociam regni.»

BEATRIX DOMBORMŰ-KÉPMÁSA A BÉCSI UDVARI MÚZEUMBAN.

MÁTYÁS DOMBORMŰ-KÉPMÁSA A BÉCSI UDVARI MÚZEUMBAN.

példákhoz hasonló hatáskörét csakis Mátyás nagy királyi hatalmának s iránta való kedvezésének köszönhetete.¹

Ennek az állásnak megfelelően Beatrix körül inkább mint valaha látunk «királynéi udvart» kifejlődni — melynek viszonyait később világítjuk meg — s az ő külön, vértess lovasscapata² Mátyás halála után fontos tényezővé válik a trónutódlási küzdelmek eldöntésénél. A bányavárosok fölött gyakorolt kormányzati jogkörét külön világítjuk meg.

De ez az állás nagy jövedelmeket is igényelt, annál inkább, mert — mint láttuk — Beatrixot családi hagyományai, természete, megszokása egyaránt a fényűzésre és pompakifejtésre indították s Mátyás — a maga hasonló hajlamával — kivált eleinte, valószínűleg nem hatott mérséklőleg nejeire s így az igényei kielégítésére szükséges anyagi eszközökről is gondoskodnia kellett.

Előzetes gondoskodásnak nyoma nincs. Említettük már, hogy csak egy követjelentésben van bizonyos, a hozomány harmadának megfelelő jegyajándékról szó, a mely hírt megerősítő adatot nem találunk. Szokásban volt nálunk is a királynénak már a házasság megkötésekor bizonyos birtokokat és jövedelmeket szerződésileg biztosítani. Így Albert király neje, Erzsébet udvartartására 20.000 arany forintot biztosított bizonyos szlavóniai illetekekből s a bányatizedből és pénzverésből;³ Mátyás maga, első neje, Podjebrád Katalinnak ugyanily czímen 7000 arany forintot kötött le a kincstárból s azonkívül a Zsigmond neje, Cillei Borbálától bírt összes uradalmak birtokát;⁴ később II. Ulászló, neje, Candalei Annának 30.000 arany évi jövedelmet biztosított, de ezt rendszeren megpótolta ajándékokkal;⁵ és II. Lajos is ünnepélyes okmányban állapította meg mindama

¹ *Pór Antal* «Az Anjou-ház stb.»
(Magy. Nemz. Tört. III. 395. s köv., 610.
s köv. l.)

² «Reginae validissimus equitatus . . .
cataphractorum robur» . . . mondja *Bonfin*: Dec. IV. lib. IX. 486. l.

³ *I. Kachelmann*, Geschichte der ung.
Bergstädte III. 37—38. l.

⁴ *Fraknói*, Máty. kir. 114. l.

⁵ *Wenzel Gusztáv*, II. Ulászló házaselete (Száz. 1877.) 823—824. l.

birtokok jegyzékét, melyeket mint a «királynéi korona tartozékait» nejeének adományoz.¹

Ilyszerű kötés, adományozás, megállapodás a Mátyás és Beatrix házassága alkalmából vagy akár később is, Beatrix királynéi jövedelmére vonatkozólag nem történt, vagy legalább is nincs adat megtörténtére. Feltűnő, hogy míg például Zsigmond s később II. Lajos királyoknak nejeik javára tett birtokadományozásairól van értesülésünk,² sőt magának Mátyásnak is már a Beatrix ittléte idejéből bírjuk számos adománylevelét törvénytelen fia, Corvin János javára,³ Beatrixot csupán benne találjuk a rendesen a királynét megillető birtokok és javadalmak legnagyobb részének élvezetében, de hogy mikor és miként jutott belé, azt okmányszerűen kimutatni egy esetben sem tudjuk.

Ennek legtermészetesebb magyarázata az, hogy a Mátyás hosszú özvegysege idejében a királynéi jövedelmek egy részét ugyan a király valószínűleg magának tartotta fenn, s így azokról bármikor rendelkezhetett is neje javára, nagy részöket azonban Mátyás anyja, Hunyadi Erzsébet élvezte, ki azt ismert kuporgató természetével nem volt hajlandó menyének átengedni. Tény az, hogy Hunyadi Erzsébet halála után a tőle bírt uradalmak legnagyobb részét kedvencze, a Mátyás természetes fia, Corvin János örökölte, és pedig a Mátyás saját adományából, ki ekkoriban már — Beatrix ellenére is — mindenkép igyekezett kiszemelt örökösének vagyonát s ezáltal hatalmát öregbíteni.⁴ Kétségtelen, hogy Beatrix sohasem jutott mindazoknak a javaknak birtokába, melyek Zsigmond s valószínűleg Albert idejében is a királynét megillették,⁵ és ép oly kétségtelen, hogy

¹ A brüsseli orsz. levéltárban levő okmány közölve: *Hatvani* (Horváth) *Mihály Magy. Tört. Okmánytár* I. 22. s köv. l.

² *Kachelmann* id. m. III. 25. l. és a most id. *brüsseli levéltári* adománylevel.

³ *A Magy. Orsz. Levéltár* D. 19003., 19873., 37652., 37655., 37657., 37658. és 37666. számú okmányai az 1482., 1484. és 1489. évekből.

⁴ *Orsz. Levéltár*, D. 19003. szám.

Hunyadi-Szilágyi Erzsébet birtokai — köztük Debreczen városa is, — melyek nem jutottak a Beatrix kezeire, s melyeket Mátyás úgy látszik magának tartott meg, elősorolva az *Orsz. Levéltár* D. 18004. 18264., 18387. és 18973. számú okmányai-ban.

⁵ Zsigmond idejében királynéi birtokok, melyeknek Beatrix általi élvezése biztosan ki nem mutatható: Pilismegyében

Mátyás uralkodásának utolsó éveiben Corvin János ingatlanokban sokkal nagyobb vagyon fölért rendelkezett, mint a királyné.¹

Hogy Beatrixnak mindvégig törekvése volt azokat a birtokokat is megszerezni, melyeket elődjei bírtak, de melyek jobbára elzalogosítás következtében más kézre kerültek, azt a nápolyi összeesküvések idejében egy ott időző hívéhez intézett levele is elárulja.²

A dolgok ily állásában, összefoglaló egykorú adat hiányában, Beatrix vagyoni helyzetére, birtokai és jövedelmei mennyiségére a Mátyás élete idejében csak részleges adalékok egybevetéséből vagyunk képesek következtetést vonni.

Itt előáll mindenekelőtt a kérdés, hogy mi történt a Beatrix hozományával? Ő a Mátyás halála után ismételve visszakövetelte azt s ezt a követelését mind haláláig fönntartotta, azon a czímen, hogy hozományát az ország közszükségleteire fordította, a mivel szemben — mint látni fogjuk — a magyarok ellenköveteléseket támasztottak. A királyné gazdálkodását majdnem kezdettől fogva a készpénz állandó hiánya jellemzi, a mi arra mutat, hogy a kétszázezer — illetőleg, az ékszerszeműek levonásával 170.000 — arany mint készpénz nem maradt meg sokáig, de miután viszont az egésznek oly gyors elköltése sem valószínű, hihe-tővé válik, hogy Beatrix annak legalább egy részét fekvőségek megvásárlására vagy visszaváltására fordította, a mire írott

Szt.-Jakabfalva, Kelenföldre, Pestmegyében Boldogasszony-Hatvana, Kóka, Almás-Zsámbok, Rábi, Szent-Egyed-pusztá, Gubacs, Szt.-Lőrincz, Haraszi, Szt.-Dienes, Kecskemét, Felegyháza, Gödöllő, Örkény, Sári, Kerekegyháza, Pécel, részben Gyömrő és Halásztelek; Gömörben: Ajnácskőfalja, Csomatelke, Bódfalva, Balogfalva, Kerek-Gede, Majom, Bucsony, Guszona. Fejérmegyében: Tököl, Tamási, Becse, Csepel, Tatárszállás, Szt.-Miklós, Lak, Szöllös, Szt.-Márton, Hegye. (L. *Csánki* Magy. Tört. Földrajza I. 1482. 155. III. 376. I.)

¹ A Corvin János összes, atyja halálakor birt birtokainak gondos összeállítá-

sát l. *Schönherr Gyula*: Corvin János cz. művében. (Tört. Életr. 1894. a 175—180. lapokon.)

² E levélnek, mely Francesco Fontánához volt intézve, kelet nélküli s némileg megcsontult másolatát őrizi a *modenai levéltár*; (Canc. Duc. Cart. Dipl. estere) benne Beatrix bizonyos pénzösszegekről beszél, melyet arra volt kénytelen fordítani, hogy visszaszereztesse nek «certi castelli nostri, li quali per li Ser^{mi} Signori Ri passati erano stati alienati da lo dominio Reginale senza causa justa et al presente la sua Majesta haveva ordinato ne fossino resi, pagandoseli li dinarii per li quali erano stati impignati etc.»

adatok is utalnak,¹ s ez esetben hozománya értékének e részével birtokainál kell találkozunk.

A királynét régi törvényes gyakorlat alapján az országlakók részéről bizonyos pénz- vagy terménybeli szolgálmányok is megillették. Már III. Endre 1298. évi decretuma említ királyi és királynéi «adókat és harminczadokat»;² de ezen adók mineműségéről s évi hozadékáról ma alig alkothatunk fogalmat, ilyenek befolyásának a Beatrix idejében biztos nyoma nincs is.

Azonban másnemű, biztosabban meghatározható részesedése is volt a magyar királynéknak a közszolgáltatásokban. Kétségkívül királyi adomány, de már kifejlett gyakorlat alapján is őket illette meg a kamarai jövedelmek bizonyos része.

Magyarország ugyanis az Anjou-ház trónraléptétől egészen a II. Lajos haláláig pénzügyi tekintetben több kerületre, úgynevezett kamarákra oszlott, melyeknek élén kamaragrófok állottak; e kamarák első sorban a regaleképen, vagyis királyi haszonvételül fenntartott bányászat kormányzatára szolgáltak, s a szerint a mint hatáskörükbe sóbányák és a sóelárusítás, vagy a nemes-ércstermelés tartozott, só- vagy bányakamarák nevét viselték. A körmöczi bányakamarához mint főkamarához tartozott a pénzverés és pénzbeváltás ügye is, mely utóbbinak céljaira minden sz. kir. városban pénzbeváltó kamara állott fenn.³

A kamaráktól kezelt királyi jövedelmeket az uralkodók koronkint bérbe is adták, és Zsigmond volt az első, ki a körmöczi főkamarát az alája tartozó hét ú. n. alsómagyarországi bányavárossal⁴ második nejének, Cillei Borbálának engedte át, ki

¹ Erre enged következtetést Jacopo Trotti ferrarai követnek már Mátyás halála után, 1490 decz. 14-ikéről Milanóból küldött követjelentése, (*Modenai levéltár* Cart. Amb. Est. Milano. B^a 6.) valamint az előbb id. Fontana-féle levélmásolat; hogy Beatrix 1489-ben birtokokat vásárolt, kitéunik a *körmöcsbányai városi levéltár* Fons 14. Fasc. 1. 47. számú okmányából.

² *Marczali*, kútfők 194. l.

³ *Krizskó Pál: A körmöczi régi kamara és grófjai*, Budapest 1880. 3–7. lap.

⁴ Eredetileg csak Körmöcz, Selmecz, Zólyom, Bakabánya és Bélabánya alkották a kamarát, később járultak hozzá Besztercebánya, Breznóbánya, Libetbánya, Korpona és Újbánya; Mátyás és Ulászló idejében is hetet számítottak ide, Zólyomon kívül t. i. Körmöczöt, Selmeczet, Bakabányát, Besztercebányát,

azok után 9000 arany évi bért kapott.¹ A bányajövedelmeknek akkoriban minden másneműnél nagyobb biztossága magyarázza meg királyainknak nejeikről ily módon való gondoskodását, mely hosszú ideig szinte rendes szokássá vált.² Erzsébet királyné, Albert neje s később özvegye különösen erélyes intézkedésekkel teremtett rendet a bányavárosokban s a pénzverés körül;³ mert a királynék ezen állandóvá váló birtoklása s érdekeik védelme szükségkép azt a gyakorlatot vonta maga után, hogy ők a bányajövedelem és bányaügyek szabályozása és ellenőrzése révén valósággal kormányozták a bányavárosokat, azok adóját is meghatározták,⁴ a miért azokat királynéi városoknak is nevezték, s idővel lakóik a királyné iránti hűségök zálogául jobbágyi esküt is tartoztak tenni.⁵ A királynék e jogköre azonban nem korlátozta a királyt abban, hogy különösen fontos esetekben, a saját, nagyobb kormányzati tekintélyével tegyen a bányavárosokban intézkedéseket s kötelezze azokat bizonyos terhek viselésére; ilyen példáink Mátyástól is vannak Beatrixszal való házassága idejéből.⁶

Hogy mikor és mi módon jutott Beatrix a bányavárosok birtokába, azt biztosan nem tudjuk; a királyi pár 1478-iki látogatása az ünnepélyes beiktatás egy neme lehetett,⁷ de kormányzati jogok gyakorlásának a királyné részéről csak 1486-tól kezdve van nyoma, s neki előterjesztett számadásokat is csak 1486 augusztus 1-től bírunk.⁸ Beatrix ebben az időben a derék és

Libetbányát, Újbányát és Fejérbányát. (*Krizskó* id. h.; II. Lajos id. adománylevele *Hatvani* Magy. Tört. Okmánytára 23. lapján és *Kachelmann* id. m. III. 114. *A besztérczebányai m. kir. erdőigazgatóság régi iratainak tartalomjegyzéke*, Besztérczebánya, 1096. 210. l.)

¹ *Krizskó* id. m. 23. l.

² *Hatvani* (Horváth) *Mihály: Rajzok a magyar történelemből*, Pest, 1859. 64. l.

³ *Krizskó* id. m. 26. s. köv. l.

⁴ *Kachelmann* id. köt. 35. l.

⁵ *U.-ott* 131—132. l. *Hatvani*, Okmánytár 18., 20. l.

⁶ *U.-ott* 112—116. l. *Hatvani*, Okmánytár 6. l.

⁷ Ezt a föltevést fejezi ki *Ipolyi Arnold: Besztérczebánya városa műveltségtörténeti vázlata* (Száz. 1874.) cz. m. 646. l.

⁸ E számadások, melyek 1491 végéig terjednek, jelenleg a *brüsseli országos levéltárban* vannak, (fonds de la secrétairerie d'Etat Allemande) hová Mária királyné — II. Lajos özvegyének — irataival kerültek; belőlük *Hatvani* (Horváth) *Mihály* közölt már id. történelmi zsebkönyvének (*Rajzok a magy. tört.-ből*) 64. s. köv. lapjain néhány mutatványt.

érdemes öreg Scheyder Péter, addig körmöczi városbíróát nevezte ki kamaragróffá, a mi a bányavárosoknak inkább vált javára, mintha ebben az esetben is kedvelt olaszai közül szemelt volna ki valakit,¹ mint ezt a pénzverési biztos állásának betöltésénél 1488-ban tette.² Scheyder üdvös intézkedéseit azonban néha Beatrix maga megváltoztatta s ellenében a panaszlók oldalára állott, a mi természetszerűen csökkentette a kamaragróf tekintélyét.³ Bár egyes kérelmekkel szemben igyekezett olykor kegyet tanusítani s például Breznóbánya részére vásárjogot eszközölt ki Mátyásnál,⁴ a királyné saját rendelkezéseit a bányavárosokkal szemben többnyire a kapzsiság és kíméletlenség jellemezte. Be nem érve biztosított jövedelmeivel, melyeket rendesen már előre elkötött, többször rendkívüli adóval rója meg városait,⁵ s a szolgalmányok teljesítése érdekében kibocsátott rendeletei csakúgy hemzsegnek a szigorúbbnál szigorúbb ráparancsolásoktól, sürgetésektől és fenyegetésektől.⁶ Ugyanígy szólnak azok az utasítások is, melyeket a maga sóelárusítási joga érdekében bocsátott ki a kormányzata alatt álló városokhoz. Beatrix ugyanis a bányavárosokon kívül bírta a mármarosai s több más sókamarát is;⁷ érdekében állott ennél fogva, hogy az ő savát fogyasztszák, mi végből a valószínűleg olcsóbban kapható lengyelországi só kitiltása érdekében ismételve kellett rendelkeznie.

A mi a bányavárosok birtoka révén a királynék javára befolyt jövedelmeket illeti, ezek különböző természetűek voltak s időről-

¹ *Krizskó* id. m. 40. l.

² *Hatvani* Okmánytár 7. lapján Estei Hipolit mint esztergomi érsek és főpisetarius intézkedése Sarlai János elmozdítása és Zorba Ferencz kinevezése tárgyában.

³ *Kachelmann* id. köt. 116. s. köv. l.

⁴ Ily természetű rendelkezései a királynénak *Selmeczibánya város levéltárában* 1486 januárius 25-ikéről és 1488 augusztus 20-ikáról. A Breznóbányára vonatkozó rendelet *Teleki*-nél XII. 397. lap.

⁵ *U.-ott*, *Hatvani* Okmánytár 11. l.

Beatrixnak 1486-iki eredeti rendelvénye a *körmöczibányai vár. levéltár*-ban.

⁶ *Hatvani*, Okmánytár 11. s. köv. l.

⁷ A mármarosin kívül Beatrix mint a magáét nevezi meg a nyitrai és a kassai sókamarát. (*Hatvani* Okmánytár 10. l. *Kachelmann* id. h. Beatrix 1496 december 13-iki rendelvénye a *bártfai levéltár*-ban, 701., 725. számú és 1495 márczius 15-ikéről k. lajstromozatlan okl. a *kassai vár. nyilvános levéltár*-ban. *Csánki* szerint (Magy. Tört. Földr. I. 458. l.) a mármarosai sóbányák közül Beatrix csak Szigetet, Husztot s Rónaszéket bírta.

időre változtak is. A Beatrix idejébeli számadások szerint a bányajárandóságok két csoportba oszlottak, ú. m. a bányaadó, bányatized vagy urburára és a kamarai nyereségre; az utóbbi jövedelem majdnem kétszeresét tette az előbbinek. Mindkét czímen Beatrix bevétele a század nyolczvanas éveinek végén és a kilenczvenesek elején évenként 16—18.000 arany forintra rúgott.¹ Ez az igényeihez képest nagynak nem mondható összeg volt kétségkívül a királyné legbiztosabb jövedelme, mert a szorosan vett kezelési és kamarai építkezési költségeit kívül a legkülönbözőbb fényüzési, jótékonyági és beszerzési kiadásokat, tiszteletdíjakat és béreket, sőt később hadi költségeit is utalványozta folytonosan e bevételek terhére s a maga kisebb kézi kiadásaira is a körmöczi főkamara szolgáltatta neki majdani elszámolás céljából a kisebb-nagyobb összegeket,² oly gyakorlat, melyet már az előbbi korban meghonosodva látunk³ s mely a Beatrix gazdálkodási módjának mindenesetre legjobban felelt meg. A királynéi bányajövedelmek egyébiránt, mint általán a bányászat, a Mátyás és Beatrix idejében inkább hanyatló, mint emelkedő irányzatot mutattak, pedig, hogy e vidék bányászatából mekkora vagyont lehetett teremteni, azt később, az Ulászló idejében Lengyelországból a bányavárosokba betelepedett s itt hatalomra vergődött Thurzók roppant meggazdagodása mutatja.⁴

Egészen más természetűek s ránk nézve mindenesetre sokkal nehezebben számbavehetők azok a jövedelmek, melyeket Beatrix különböző, részint királynéi jogon, részint szerzemény vagy esetleg adomány czímén birtokába jutott ingatlanaiból élvezett, s melyek nagy része várbirtokkal összekötött uradalmakból állott.

Ezek között mindenekelőtt megnevezhetjük a régi korona-

¹ 1487-ben: 16406 arany, 75 dénár; 1488-ban: 16655 arany, 72 dénár; 1489-ben: 18221 arany, 90 dénár; 1490-ben: 18129 arany, 3½ dénár; 1491-ben 18231 arany, 73 dénár.

² Lásd a brüsseli okmány adatait *Hatvani* Tört. Zsebkönyvének id. helyén.

³ *Kachelmann* id. köt. 32., 64. l. *Chmel*, Regesten etc. I. Anhang, 77. l.

⁴ *Kriszko* id. m. 40. s köv. l. *Hatvani* Tört. Zsebkönyvének 69. l. *Kachelmann* id. köt. 122. s köv. l.

birtokon levő óbudai várat, mely Ó-Buda királyi város mellett — valószínűleg a mai királydombon — emelkedett s mely már Nagy Lajos király özvegy anyjának birtoka és lakóhelye volt; utána menyee, Erzsébet királyné örökölte, később pedig Borbála királyné, a Zsigmond neje, ki 1425 táján megújította az épületeket; bírta Albert neje is, Erzsébet, és rövid időre a Mátyás első felesége. Ennek kimúltával e vár birtoka Mátyás anyjára, Hunyadinéra szállott, ki azt mind haláláig bírta, úgy hogy Beatrix csak 1484-ben kaphatta meg; ő azután nagyobb építésekhez eszközölt itt s tartózkodott is koronkint e várban, különösen özvegysege első idejében. A királynékon kívül azonban a budai káptalan is földesura volt Ó-Buda egy részének.¹ Magában Buda városában is volt egyebiránt Beatrixnak Mátyás uralkodása végéig a Dunaparton egy köháza, hozzátartozó halastóval; ezeket az ingatlanokat ő Liphay Bálinttól szerezte s a király halála után szolgálatok fejében két hívének adományozta.²

Buda közelében Beatrix birtoka volt a Csepelsziget, másképp Nagy-Sziget vagy Becse szigete, mely akkor Fejérmegyéhez tartozott s gazdag vadaskertjeiről volt ismeretes, de vár is volt rajta abban az időben. Ez volt a királynéktól birtokolt koronajavak legnagyobbika, mely külön ispán alatt állott s hozzátartoztak a Beatrix korában Gyála, Simonfalva, Demsed, Gárdony, Adony helységek és Kevi mezőváros.³

Királynéi birtok volt a Beatrix idejében is úgy mint már a Zsigmond korában Diósgyőr vára a hozzátartozó mohii uradalommal s Miskolcz, Diósgyőr, Keresztes és Mező-Kövesd városokkal;⁴ hogy egy időben Szikszó és Forró abaujmegyei mező-

¹ Csánki D. Magy. Tört. Földrajza I. 10. l. Lásd még: *Bonfin* Dec. I. lib. I. 17. l. a *Kachelmann* id. köt. 32. l. és *Dívald Kornél: Budapest művészete a török hódoltság előtt* (Műv. könyvtár) 111., 141. l.

² *Orsz. levéltár*, D. 19651. szám.

³ Csánki id. m. III. 296–297. és 376.

l. *Győri tört. és régész. füzetek* II. 122. l. (A Dunavölgy leírása 1500 kör. időben.) *Szamota* Régi utazók 144. l. Mátyás egy vonatkozó okmánya *Teleki-nél* XII. 460. l.

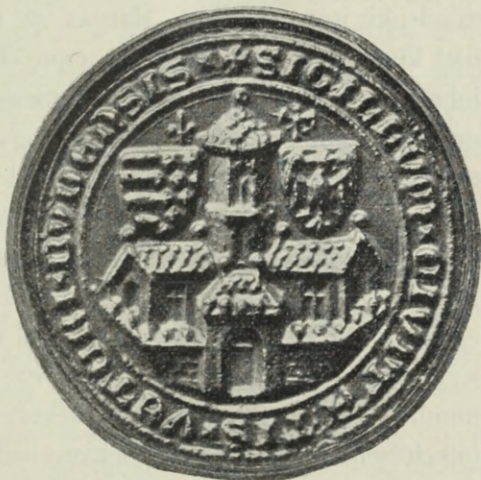
⁴ Csánki id. m. I. 164., 166., 188. l. Mátyás rendelete *Teleki-nél* XII. 221. l. *Kachelmann* id. köt. 33–34., 36. l.

városokat is bírta, azt ezeknek özvegysége idejében történt elidegenítéséből, illetőleg elzálogosításából tudjuk.¹ Máramarosban Huszt és utóbb M.-Sziget jutottak birtokába.²

Turóczmegyében Mátyás utolsó életében szerezte meg Beatrix nemes Hajszi Miklós birtokait;³ Zólyomban Zólyom vára, továbbá a lipcei és a dobronyai uradalom, Barsban pedig Szászkő vár és uradalom volt az övé, mint már régebben a Borbála királynée, mert a Szászkőhöz tartozó Teplicze községben egy nemesi curiát egy olasz hívének, a zólyomi főispánnak adományozott még Mátyás életében, Dobronyát pedig Frangepán Bernátnak zálogosította el; a szászkői és lipcei uradalmat később Dóczi Orbán egri püspökre és testvéreire ruházta át.⁴

Végül túl a Dunán övé volt Veszprémben Igar és Vám helységek területe, a már Tolnában fekvő Simontornyával tartozékképen.⁵

Ennyi az, a mit a Beatrix kétségtelen birtokaiból névszerint kimutatni tudunk, de bírt mindenesetre ennél többet is, mert van tudomásunk oly megyékben való birtoklásáról is, melyekben fekvésegeit biztossággal megnevezni nem tudjuk. Mindezen ingatlanai jövedelmezőségére némi következtetést vonhatunk

81. Ó-BUDA XIV. SZÁZADBÓL VALÓ PECSÉTJE.

¹ Szikszóra nézve Beatrix 1490 június 2-iki adománylevele a *Nemzeti Múzeum levéltárában*, Forróra nézve ugyanannak 1498 december 28-ikáról k. elzálogosító levele *Kassa város titk. levéltárában* 2.szám.

- Csánki id. m. I. 445. l.

³ Már id. 1489-iki oklevél *Körmöcbánya város levéltárában*.

⁴ 1490 november 24-ikéről kelt királyi megerősítő oklevelek az *Orsz. levéltár*-ban, D. 19601. és 19602. szám. Lásd még: *Kachelnann* id. köt. 25., 118. l.

⁵ Csánki id. m. III. 277., 406. l. Simontornyára nézve I. Beatrix 1491 augusztus 31-iki levelét a gr. Erdődy-család galgóczi levéltárában.

abból, hogy például az 1494. évben — mikor tehát javai egy jelentős részén már túladdott — Pilis-, Pest-, Heves-, Nógrád- és Fejérmegyék területén levő birtokaira 1412 arany forint adó esett; ennek legnagyobb részét a csepeli uradalom viselte.¹

Mindezek azt mutatják, hogy Beatrix későn s csak részben jutott ama jövedelmek birtokába, melyekkel abban a korban a magyar királynék rendelkezni szoktak s miután alig föltételezhető, hogy a neje iránt oly előzékeny, sőt engedékeny, és mindenki iránt bőkezű Mátyás őt mostohább anyagi ellátásban kívánta volna részesíteni, mint elődjei, hitveseiket, csak azt hihetjük, hogy ő a Beatrix szükségleteinek fedezéséről más módon is gondoskodott, szóval, hogy erszényét mindig nyitva tartotta számára. Ámde ez csak a legalkalmasabb mód volt a királynét megrögzíteni abban a rendetlen gazdálkodásban, melyre való hajlandóságát már leánykorában is elárulta, s melynek jeleivel szakadatlan lánczolatban találkozunk hitvesi s még inkább özvegyi életében, s melyek kezdettől végig ellenmondanak annak a Beatrix hízegőinél úgy mint ellenségeinél elterjedt hitnek, mintha ő itt az országban kincseket gyűjtött volna, a mely hit fölkeltségéhez koronkinti dicsekvéseivel és nagyzolásaival ő maga is hozzájárulhatott.²

E rossz gazdálkodásának jeleiként tapasztaljuk például, hogy bizalmas leveleiben, nővérével szemben gyakran kell készpénz hiányáról panaszkodnia; ³ hogy tartozásait néha unokaöccse, az esztergomi érsek által fedezteti; ⁴ adósságokat csinál, s azok fejében — az akkor, kivált Olaszországban fejedelmi személyeknél is szokásos módon — ékszereit zálogosítja el, ⁵ sőt egy ízben bécsi udvartartása költségeinek fedezhetése végett egy zólyomi uradalmát kénytelen rokonának, Frangepán Bernardinnak 7000

¹ Csánki id. m. I. 42., 80., 114–115., III. 376. l.

² Lásd a F. Fontanához int. már id. levél másolatát a *modenai levéltárban*.

³ *Dipl. Eml.* III. 236–237., 261. l.

⁴ B. Nyáry A. id. m. (Száz. 1870.) 278. l.

⁵ *Dipl. Eml.* III. 237–238. l. Lorenzo Medici, a mantuai őgróf és a ferrarai herczeg zálogkölsőneire nézve l. *Remmont* Lor. d. Medici II. 406. l.

arany forint fejében zálogba adni.¹ Az adósságcsinálásban annyira megy, hogy egyszer atyjának kell őt egy firenzei tartozása kiegyenlítésére — «melyet már ő is röstell» — figyelmeztetnie;² s hogy mily kevésbé tartotta szemmel jövedelmei és kiadásai mérlegét, azt legvilágosabban mutatja, hogy körmöczi főkamarájával őt és fél éven át nem számozkodott s mikor végül az elszámolás végbement, az eredmény az volt, hogy még ő tartozott kamaragrófjának 4499 arannyal és 65 dénárral.³

Ha e tényeket látjuk, és látjuk, hogy a mint a Mátyás gondoskodó keze lehanyatlik, az ő halála után, Beatrix csakhamar a legsúlyosabb anyagi zavarokba süllyed, mindezek okául — akármennyire dicséri Galeotti a királyné háziasszonyi szorgoskodását⁴ — csak a nápolyi, sokkal szűkösebb viszonyok között is megszokott rossz gazdálkodást adhatjuk; azt a megrögzött tulajdonságát Beatrixnak, mely őt egész életén át jellemzi, hogy mindig pénzzavarral küzdve, mindig adósságokat csinál s e mellett állandóan játszsza a bőkezű adakozót, ajándékoz és veszteget, segélyez és jótékonyságokat gyakorol s táplálja maga a gazdagságáról elterjedt hitet és szaporítja a kérelmezők és kizsákmányolók számát, kiknek azután ellentállani nem tud.

Mert bő költekezéseinek egyik oka mindenesetre az is volt, hogy sokan valának kegyeire utalva és bizonyára sokan vissza is éltek azokkal. Más helyen fogunk szemlét tartani azok fölött a különböző minőségekben alkalmazott olaszok fölött, kik udvarában, vagy azon kívül többnyire az ő pártfogásának védpajzsa alatt voltak letelepedve. Itt csak a tudomány s azután külön a művészet embereihez való vonatkozásait ismertetjük, amaz alkotások, berendezések és beszerzések kapcsában, melyek ittletének ideje alatt s az ő többé-kevésbé kimutatható befolyásával jöttek létre.

¹ Kachelmann id. köt. 116. l.

² Ferrante király 1486 július 6-iki követutasítása Ant. Brancia számára a nápolyi Bibl. Nazionale kéziratárában. (Cod. Man. xiv. A. 15. f. 14., akad. tört. biz. más.)

³ Hatvani «Rajzok» stb. 65. l.

⁴ «Non modo reginalis, sed privatorum quoque mulierum officia implebat.» (De egr. dictis etc. 3. fej.)

Mert mindabban, a mi nem e térre tartozik, a mi a bel-kormányzat gyakorlati föladatait illeti, nehéz volna az ő hatásának jeleit fölismerni. Bonfin valószínűleg csak a humanisták megszokott magasztalásaiba akar élénkebb, új elemet vegyíteni, mikor Beatrixot Bellonaként tünteti föl, ki a csata előtt a harczvonal egyik szárnyán — úgy mint a király a másikon — beszéddel buzditja a katonákat a csatára,¹ majd lágy szívét és könnyörületes-ségét dicséri, melylyel a háború iszonyaitól sujtott nőket, gyermekeket a hadfiak nekivadult kegyetlensége ellen védelmezi.² Csak az ő tanuságát bírjuk arra az egyébiránt nem valószínűtlen állításra nézve is, hogy Mátyás, távolléte idejére az elfoglalt ausztriai területeket a királyné kormányzatára bízta.³ Magyarországi szerepének egyes olasz méltatói érdemeket tulajdonítanak neki Mátyás különböző, a nép üdvét célzó kormányzati rendszabályai és reformjai tekintetében is,⁴ a mire nézve azonban támogató adataink nincsenek; ellenben mutathatók föl esetek, hogy Beatrix hozzá intézett panaszok orvoslása céljából férje életében közvetlenül maga is rendelkezett.⁵

Kétségtelen azonban nagy befolyása az udvari élet átalakulására — a mit a nemzeti ellenhatással való összefüggésében később fogunk kimutatni — és mindarra a mi a fényűzés, valamint a tudományos és művészeti érdekek ápolása körül Magyarországot az ő idejében olasz hazájával hozta összeköttetésbe.

Ezt az összeköttetést semmiesetre sem teremtette ő; az megvolt régóta, az Árpádházi királyok alatt sem hiányzott, élénkült az Anjouházbeliak idejében s még fokozódott Mátyás alatt már a Beatrix jövetelét megelőzőleg is.

Bonfin — a Salamon idejéről szólva — Henrik német császár-

¹ *Symposion Trimeron* Praef. 5. l.

² U.-ott.

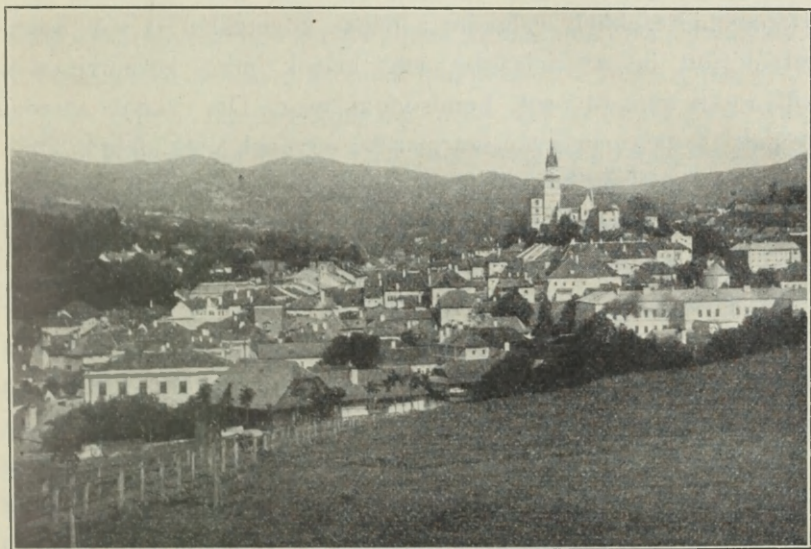
³ U.-ott 4. l.

⁴ *Vecchioni* id. bevezetésében *Passero-*hoz, (71. l.) Beatrixnak tulajdonítja a «kegyetlen» «Giudizio Reale» eltörlését és a rendes peres eljárás behozatalát s hivatkozik más jótéteményekre

is, melyeket a magyar nemzet neki köszönhet.

⁵ Gyűrűpecsétés levele Pozsony, Somorja és Szerdahely hatóságához 1488 augusztus 8-ikáról, az esztergomi érsek egy jobbágya kárára a Szentgyörgyi grófok részéről történt elbirtoklás orvoslása tárgyában, a Nemzeti Múzeum levéltárában.

nak a magyarokhoz intézett beszédet ad a szájába, melyben azt mondja, hogy a helyi közigazgatást, a törvénykezést, szokásaikat, hitöket és a tudományt az olaszoktól kapták a magyarok.¹ Ez csak némi túlzása az igazságnak, mert hogy a hittérítésben olasz papoknak, a különböző polgári foglalkozások meghonosításában olasz telepeseeknek nagy részök volt, az kétségtelen. Hogy a magyar tengerparton s kissé beljebb a Dráva—Száva

82. KÖRMÖCSBÁNYA.

közén, de azon túl is elszórva az országban már az Árpádok idejében is nagyszámú olasz lakos volt letelepedve, azt a használatból kiment vagy ma is használatos helynevek is igazolják; különösen a kereskedelmet tartották több helyen, — mint Budán, Esztergomban, Székesfehérvárott, Pécsen, Pozsonyban — habár többnyire a németiséggel megosztva, — olaszok a kezökben.² Az Árpádházi királyok idejében előfordult többszörös össze-

¹ Dec. II. lib. III. 142. l.

dés a XV. században» (Budapest 1902.)

² Császár Mihály: «A magyar művelő. 64—65. l.

házasodása a magyar királyi háznak olasz uralkodócsaládokkal, eredményezte az Anjouk magyarországi uralmát is és az ez alatt létrejött kapcsolatok Zsigmond s az ő utódjai alatt sem szakadoztak el. Főurak fiai s különösen egyházi pályára lépő ifjak már a XIII. században szívesen keresték föl a hírneves olasz egyetemet, a hol ifjúkorban levő egyházi javadalmasok is megjelentek kiképzésök befejezése végett. Az Anjouk idejében kezdenek olaszok Magyarországon főpapi vagy magas hivatali állásokban szerepelni, ezekkel, valamint a pápai követekkel is sok honfitársuk jött be az országba, míg mások mint kézművesek s különösen mint ötvösök honosodnak meg. De vannak viszont példák rá, hogy magyar származású egyének olasz földön különösen katonaként bérhadakban teljesítettek szolgálatot; egyesek ipari, sőt művészeti téren is bizonyos jelentőségre emelkedtek.¹ A török hatalom részéről fenyegető közös veszély s az ellene való védekezés közössége különösen Velenczével hozták sokszoros összeköttetésbe a magyarságot. Zsigmond alatt a hatalmas aradi comes és fővezér, Filippo Scolari — Ozorai Pipo, mint közönségesen nevezték — hozta úgy látszik az első olasz művészeket magyar földre,² s ez időtájt került ide az első olasz származású hártycodex is;³ egyébiránt az olasz művészet első befolyását hazánkra Róbert Károlynak firenzei mintára vert arany pénzeiben láthatjuk.⁴ Magyarország aranytermésében Olaszország is részesedni igyekezett, a magyar állattenyésztés piacot talált Velenczében, lovaink távolabbi helye-

¹ Giorgio di Domenico de Ungaria és Michele Ongaro ferrarai festők a xv. század közepén, Bernardo del Buda festő, Andrea del Castagno tanítványa; Andreas Pannonicus ferrarai miniator az Ercole idejében; Andrea de Ongaria gazdag és jótékony üveggyáros Velenczében; Girolamo del Pacchia sienai festő Giovanni delle Bombarde nevű magyar származású híres ágyúöntőnek volt a fia; bizonyos Nicolo Hungaro a xv. század közepén a nápolyi király szolgálatában állott; Paride

Ungaretto ugyanakkor a Castel-Nuovo diadalkapuján dolgozott stb.

² Manetto Ammanatini (il grasso Legnainolo), Masolino da Panicale (a Masaccio mestere) nevezhetők meg ilyenekül; Paolo Santini de Duccio építész az I. Ulászló szolgálatában állott. (*Divald Kor.* id. m. 136—138. l.)

³ Az ú. n. Missale Glagoliticum Hervoiæ.

⁴ Pulszky Ferencz: *Adalékok a hazai műtörténethez*, Kist. Társ. Évlapjai 1874. 379. l.

ken is, borait pedig úgy látszik szívesen cserélte ki a két ország.¹

Mátyás uralkodásának kezdetétől fogva, sőt már atyja kormányzósága idejében látjuk az olasz renaissance mozgalmának lassankinti behatolását Magyarországra, mely e tekintetben a havasokon inneni összes nemzeteket megelőzte. Épen az érintett sűrű vonatkozás, valamint az a körülmény is magyarázza meg ezt, hogy itt nem volt oly kifejlett nemzeti kultúra és megállapodott művészeti stíl, mely ennek az új áramlatnak ellenállhatott volna. Érdekes jelenség azonban mindenesetre, hogy a magyaroknál az erre való fogékonyság nem hiányzott, hogy — mint Eugen Müntz mondja — «Magyarország, mialatt a kereszténység pajzsa volt az izlámmal szemben, ráért lelkesedni egy ügyért, mely a legnemesebb törekvéseket egyesítve magában, a görög és római műveltség világosságát terjesztette a Duna mentén».² Épen ebből a körülményből, abból, hogy saját testével védelmezte a nyugatot s tehát Olaszországot is a félhold rombolásának veszélyei ellen, meríthetett hazánk bizonyos jogot arra, hogy elsőnek részesedjék az olasz renaissance-kultúra gyümölcseiben.

Vitéz János előbb nagyvárad püspök, majd esztergomi érsek udvara már a Hunyadi kormányzósága alatt s később a Mátyás uralkodásának első idejében gyűlőhelye lett az olasz tudósok, írók és művészeknek; ő és Mátyás a latinosan Histropolis-nak nevezett Pozsony rövid életű egyetemére Gatti és Brandolini személyeiben olasz tanárokat is hívtak meg;³ a Vitéz unokaöcscse, Csezmiczei János pécsi püspök, humanista nevén Janus Pannonius a Beatrix jövetele előtti időkben latin költőként

¹ *Ces. Cantù* az id. helyen; *Dipl. Eml.* III. 167. l. Ambr. Griffus követjelentése Budáról Milanóba 1465 április 15-ikéről a *milanói áll. levéltár*-ban (Sez. Stor. Pot. Est. Ungheria.) *Csánki* D. Máty. kir. udvara (Száz. 1883.) 653. l. *Molmenti: Vita privata di Venezia* II. 128. l. Lor. Medici számára is lovat kerestek Magyar-

országon: Dom. Giugni jelentése 1477 augusztus 8-ikáról, *firenzei «Archivio Mediceo»* fil. xxxv. No 669.

² Czikke a *Pesti Napló* 1894 szeptember 26-iki számában.

³ Lásd rá nézve *Fraknoi* művét: *Vitéz János élete*. *Ortúy* Pozsony vár. tört. II. 2. r. 272. l.

Olaszországban is tisztelet, sőt csodálat tárgya volt, mint «Latium reménye és Pannónia dísz»;¹ már ő gazdagította a Mátyás könyvtárát, a híres Corvinát, melynek keletkezésére bizonyynyal a Vitéz János példája adott indítást s mely az 1476-iki nász idejében kétségtelenül tekintélyes gyűjtemény volt már. Galeotti a század hatvanas éveiben Magyarországon jár, Mátyás 1471-ben levelez a nagy olasz humanista tudóssal, Pomponius Laetussal,² 1475 táján Lodovico Carbo párbeszédet ír az ő dicsőítésére; a magyar király már 1467-ben olasz embert használ követéül³ s egy olasz ember — Veronai Gábor püspök — legbizalmasabb tanácsadója. Mátyás vásárlások végett is fordul már ez időben Firenzébe,⁴ s nemcsak könyvminiátorokat, hanem építészeket, szobrászokat, műasztalosokat és festőművészeket is hív be onnan, vagy megrendeléseket tesz nálok. Nyoma van az Aristotele Fioravante bolognai építész ittjártának 1458-ban és 1467-ben,⁵ valószínűleg Benedetto da Majano műasztalos, szobrász és építész is már megfordult Magyarországon 1476 előtt, valamint Chimenti Camicia szintén firenzei művész és Agostino di Duccio szobrász.⁶

Túlzásnak kell tehát tartanunk Bonfin és más magasztalóknak azt az állítását, mintha a Beatrix idejövetele előtt itt egészen barbár viszonyok uralkodtak s különösen az olasz kultúra teljesen ismeretlen lett volna s mindent csak ő változtatott volna meg, mintha az ő megjelenése által — mint egy gyászbeszédben mondatott⁷ — «a barbárság közepett Athene keletkezik vala».⁸ Hanem az/a legtöbb téren tényekkel is kimutatható, hogy a

¹ Ezt *Galeotti* mondja, de dicsőítette Janus Pannoniust Battista Guarino is és Vespasiano de' Bisticci; l. erre nézve: *Ábel Jenő: Adalékok a humanizmus történetéhez Magyarországon; 144., 204. s köv., 221. s köv., 237. s köv. l.*

² *Mátyás kir. levelei* II. XLVIII. l.

³ Vesp. di Filippo firenzei követjelenése Milanóba 1467 december 28-ikáról, (*Milanói áll. levéltár, Sez. Stor. Pol. Est. Ungheria.*)

⁴ *Mátyás kir. levelei* I. 340., 436. l.

⁵ *Pulszky Ferencz: Két középkori olasz*

művész magyarországi viszonyairól, Kist. Társ. Évlapjai 1874. 162. l. Diváld K. id. m. 139—141. l.

⁶ *Fabriczy K. cikke* (Die Ren. Sculptur Toscana's) a Münch. Allg. Zeit. 1906-iki 36. sz. mellékletében.

⁷ *Coelius Calcagnini, in funere Beatricis Pannoniarum Reginae, oratio id. kiadás.*

⁸ A Beatrix befolyásának túlbecsülése ellen szólal föl *Alf. Reumont* is: *La Biblioteca Corvina, Arch. Storico Italiano, IV. (1879.) 61. l.*

mint általában a magyar-olasz vonatkozások s az olaszok Magyarországra jövele Beatrix ittléte következtében összehasonlíthatatlanul nagyobb lendületet vettek, különösen az alkotó és termékenyítő szellemi hatás is innen kezdve feltűnően fokozódik. Nem volt nehéz a Beatrix föladata e tekintetben; előkészített talajt talált, férjében a legnagyobb hajlandóságot, mely szinte elvárta tőle, hogy a megkezdett munkában segítője legyen. Mátyásnak addig körülményei sem engedték meg, hogy az iroda-

83. SELMECZBANYA. (XVII. századbeli fametszet után.)

lom és művészet iránti hajlamát méltóan kifejtse. Első neje beteges volt, s rövid ideig élt, majd az özvegyiség évei következtek, országos nagy gondok, válságokkal teljes háborúk; második házassága óta Mátyás is jobban ráért a pompakifejtésre, a művészetek és tudományok ápolására.¹ Hogy e szükséglet Olaszország felé irányította a magyar udvar összeköttetéseit, azt a Mátyás szellemi hajlamain s a Beatrix odatartozásán kívül még Olaszország kínálókozó előnye is magyarázza meg. Utóvégre az olaszok kitűnősége és elsősége a művészetben és

¹ Császár Mihály id. m. 109. l.

irodalomban ép úgy mint az iparban, kereskedelemben, az állami és hadtudományokban, a hajózásban és mérnökségben akkoriban annyira el volt ismerve, hogy nemcsak Magyarhon, hanem Orosz- és Törökország is hévvel kereste az olaszok szolgálatait. S mindezeken fölül volt ama kor szellemi áramlatában valami, a mi kedvezett annak, hogy fejedelmi nők legyenek a nyugati művelődés közvetítői kelet felé; Mátyás kortársát, III. vagy Nagy Iván czárt is egy Olaszországban nevelkedett hercegnő: Paleolog Tamás leánya, Zsófia avatta be az olaszos civilizáció titkaiba s ő is az olasz építészek és kézművesek egész telepét gyűjtötte maga köré, kiknek nagy részök volt az orosz templomstílus megalkotásában. Beatrix pedig még abban az előnyös helyzetben is volt, hogy mind a három olaszországi udvar, melyekkel szoros rokoni összeköttetésben állott: a nápolyi, ferrarai és milanoi becsvágyát helyezte belé, hogy az olasz szellemi élet kitünőségeit a maga körébe vonja, s így ott legalkalmasabb közvetítőket talált.

A Beatrix személyes érdeklődését a tudomány és irodalom iránt kiemelik mindazok az olasz írók és szónokok, a kiktől jellemrajzait bírjuk; Bonfin százada legbölcsebb asszonyának mondja, ki a tudományokban rendkívül gyönyörködött;¹ Coelius Calcagnini szerint szerette a művelt elméjű embereket, mindenünnen magához hívta s gazdagon jutalmazta a tudósokat,² Christoforo Persona az ókor nagyszellemű s a tudományokat pártoló nőivel hasonlítja össze,³ Galeotti pedig kiemeli a latin írók idézésében való készségét és azt, hogy ősei módjára mindig olvas, vagy fölolvasást hallgat.⁴ Ezeknél az általános magasztalásoknál értékesebb a már említett Ransanus püspök közlése, ki Magyarországról írt műve bevezetéseül szánt s Mátyáshoz intézett ajánlásában⁵ elmondja, hogy munkája megírására

¹ Előszava a Philostratus-fordításhoz
Kollár-nál 826–827. l.

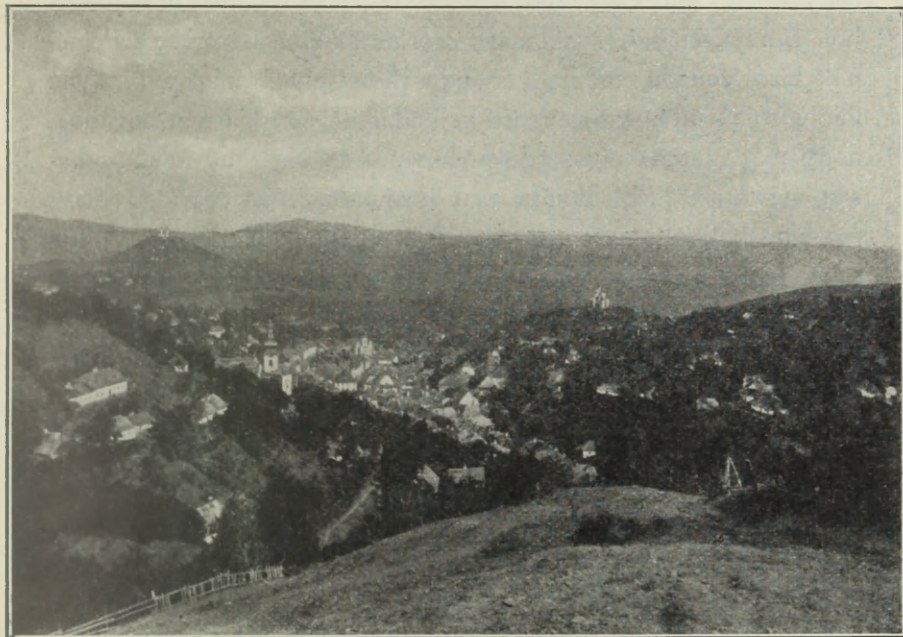
² Id. gyászbeszédje az *id. kiadás*-ban.

³ *Ábel–Hegedüs* Analecta I. 407. l.

⁴ *Id. műve* III. és XXV. fejezet.

⁵ Kivonata *Ábel–Hegedüs* most *id. gyűjteményében*; *Schwandtner* kiadásában e bevezetés hiányzik.

tulajdonképen Beatrix buzdította, ki neki bizonyos codexet is adott át, melyben Attilától egész a Mátyás koráig ismertette voltak Magyarország fejedelmei.¹ Ugyanez a Ransanus a királyi pár általi fogadtatása alkalmával tartott beszédében Beatrixnak erényei mellett csodálatos, nagy elméjéről is magasztalólag szólt,

84. SELMECZBÁNYA.

öt szellemi tekintetben is Mátyással vetélykedőnek mondván.² Naldus Naldius firenzei humanista író 1485 táján a Mátyás budai könyvtárának dicsőítésére írt költeményét ajánlólevéllel kísérte, melyben Beatrixot mint Mátyás bölcs tanácsadóját ünnepli, de kiemeli vallásossága mellett a régi írók műveiben való nagy jártasságát is.³ Philippus Bergomensis már Mátyás halála után

¹ *Joannes Sambucus* szerint (*Dedicatio Ransanus Epitomejéhez* Schwandtner kiadásában, 406. l.) ezek ugyanazok az adatok voltak, melyek nyomán Bonfin történetét írta.

² *M. Florianus*, *Fontes domestici* iv. etc., Ind. i. 135. l.

³ *Bél*, *Notitiae Hung.* 606–607. l.

a királynénak szintén a «szép-tudományok» iránti buzgó s már gyermekkorából eredő fogékonyságát, a történetben, bölcsészeten való beható ismereteit s innen eredő ékesszólását dicséri, mely kortársait állítólag annyiszor bámulatra ragadta.¹

Tények is igazolják egyébiránt a Beatrix tudománykedvelését, mely ittléte alatt csak tápot nyerhetett a Mátyás hasonló hajlamából. Bonfin, kit saját vallomása szerint főképp a Beatrix szellemének híre vonzott a magyar udvarhoz,² ennél mint a királyné fölolvatója s udvari történetíró kap alkalmazást. Jellemző továbbá, hogy míg Mátyás oly szívesen követte az olasz udvarok szokásait s Beatrix is bizonyára erre ösztönözte, az egykorú olasz fejedelmek körében szinte nélkülözhetetlennek látszó udvari költők³ hiányzanak a Mátyás környezetében; az egyetlen Franciscus Cynthius de Dionysiis, anconai polgár és «poeta laureatus», kit Mátyás birtokadományozásban is részesített, volna talán ilyennek tekinthető, csak hogy épen ennek itteni költői működéséről legkevesebbet tudunk, de tudjuk azt, hogy Mátyás őt fontos politikai szolgálatokra alkalmazta.⁴ Ellenben tudósokat szívesen von magához a király, velök leiratja tetteit, társaságukban olykor — mintegy pihenőül — dialektikai ügyességét próbálgatja; tudósai néha egy-egy verset is faragnak, de oly író, ki hivatásszerű és jeles költő volna, nem igyekszik megnyerni; a verses panegyrikusok többnyire külföldről jönnek, megfelelő jutalom reményében.⁵ Ez arra mutat, hogy a Beatrix hajlama is szívesen csatlakozott férje komoly irányához, mely a tudományos eszmecserét többre becsülte a csengő rímeknél vagy hangzatos distichonoknál. Látni fogjuk, hogy Bécs bevételekor az ottani egyetem tanácsa különös tisztelettel járult a tudomány kedveléséről ismert királyné elé, az ő pártfogásától várván kiváltságai megerősítését a király részéről; Beatrix arcz-

¹ De claris mulieribus etc. Előszó.

⁴ *Fraknoi* Mátyás kir. 311—312. l.

² Symposion Trimeron, ajánlás, 2. l.

⁵ *Fraknoi*, Hunyadiak és Jagellók

³ Lásd erre nézve: *Gregorovius*, *Geschichte* etc. VII. 602. l. (M. Nemz. Tört. IV.) 534. l.

kifejezésével adta jelét az egyetem tudós szónoka beszédjében való gyönyörködésének, s utóbb — bécsi időzésök alatt — férjével együtt jelen volt egy egyetemi disputáción.¹

A közelebbe jutó írók is egytől-egyig komoly tartalmú könyveket ajánlanak Beatrixnak. Mint ilyen, egyedül neki, vagy legalább neki is ajánlott könyveket ismerjük ma a Diomede Carafa emlékiratának a parmai könyvtárban levő latin kiadását s ugyane szerzőnek «A legjobb udvarfi»-ról írt, a milanoi Trivulzio-féle könyvtárban őrzött művét;² úgyszintén a Christoforo Persona latin fordítását Agathiasnak a góth háborúról szóló görög műve után, melyet a bécsi udvari könyvtár őriz. Továbbá tudjuk, hogy Bonfin jöttekor két könyvet ajánlott föl a királynénak, az egyik az író szülőhelyének, Ascoli dél-olaszországi városnak történetét tárgyalta,³ a másik a már többször idézett «Symposion Trimeron», melynek eredeti példánya — valószínűleg a Bonfin kézírása — szintén a bécsi udvari könyvtár birtokában van. E mű tulajdonképpen a hitvesi szemérem dicsőítése Mátyás és Beatrix alakjaiban, három beszélgetés formájában, melyet Mátyás, Beatrix és Aragoniai Ferencz folytatnak egymással, s tárgya kezelésére nézve jellemző, hogy sikamlós részletei miatt csakhamar az egyházilag tiltott könyvek jegyzékébe került.⁴ Ide sorolandó továbbá Roberto Caracciolo-nak a «Szentek dicsőítésére» írt könyve, melyet 1489-ben a parmai Johannes Marcus Cynicus két barátjával rendezett sajtó alá s szintén Beatrixnak ajánlott,⁵ és a Ransanus már említett műve, mely eredetileg Mátyásnak és Beatrixnak volt ajánlva,⁶ valamint Filippo Bergomensének már a király halála után

¹ *Bécsi egyetem levéltára*: Acta fac. theol. Vol. II. fol. 16.^b és 114.^b acta fac. art. Vol. III. fol. 317.^b *Schober* id. m. 186. l.

² «Trattato de lo optimo cortesano», hely és év megjelölése nélküli ösnyomatvány, ily ajánlással: «Alla serenissima Regina Beatrice d'Aragona, felicissima Regina de Hungaria, Boemia etc.» (*Cson-*

tosi J. Diom. Carafa: De Institutione Vivendi, Könyvszemle 1890.)

³ *Bonfin* Hist. Dec. IV. lib. VII. 463. l.

⁴ *Császár Mihály* id. m. 20. l.

⁵ Ösnyomatvány, megvan a Ráth György-féle és gróf Apponyi Sándor könyvtárában.

⁶ Lásd *Ábel-Hegedüs* *Analecta* I. 431. lapján.

1493-ban Ferrarában nyomtatásban megjelent s Beatrixnak ajánlott könyve a «Jes és kiváló asszonyokról».¹ Egyébiránt az idők folyamában fölfedezett «Corvinák», vagyis a Mátyás könyvtárából eredő codexek közül több, címlapján egyesítve mutatja a Mátyás címerét az Aragoniaiak címerével, a mi szintén arra mutat, hogy a könyvek készítői a királyt és királynét egyaránt Maecenásaiknak tekintették.

Ilyenképen joggal tulajdoníthatjuk a Beatrix befolyásának is azt, hogy a Mátyás személyes érintkezését olasz tudósokkal második házassága idejében még sűrűbbé látjuk válni. Ez idő alatt jönnek hozzá a firenzei Francesco Bandini és Filippo Valori a híres Marsilio Ficino ajánlásával,² továbbá Taddeo Ugoletti, ki mint a Corvina-könyvtár őre s a Corvin János nevelője kap alkalmazást; eljön Aurelio Brandolini és Ugolino Varini,³ Galeotti is vissza-visszatér; Aragoniai János magával hozza nevelőjét, Rutilio Zenonét, az Accademia Pontaniana tagját.⁴ Bécs meghódítása után jelenik meg Mátyás udvaránál Bonfin s a király utolsó éveiben ismét Ranzano; nyoma van a firenzei Bartolommeo Fontio ittjártának is⁵ és 1489-ben kedveskedik a becses codexek egész gyűjteményével Mátyásnak az olasz humanizmus legnagyobb alakja: Angelo Poliziano.⁶

¹ «De claris et selectis mulieribus», ősnymtatvány, megvan a Széchenyi orsz. könyvtárban és a Ráth György-féle könyvtárban az Akadémiában.

² *Epistolae Marsilii Ficini Florentini* 1494 Florentiae 172^v. l.

³ Csánki id. m. Századokban 551. l. Joh. Domin. Fiorillo: *Über einige ital.*

Gelehrte u. Künstler, welche Mathias Corv. beschäftigte. Göttingen 1812. 9. l.

⁴ *Erasmus Perco: Nuovi Documenti su gli scrittori e gli artisti dei tempi Aragonesi*, Arch. Stor. Napol. XIX. 580. l.

⁵ *Fraknoi*, Hunyadiak és Jagellók, 533. l.

⁶ Teleki id. m. XII. 479. l.

IV.

EM kevésbé élénk, mint az irodalomban, volt az összeköttetés a királyi udvar és Beatrix hazája között a művészetek terén; az ő személyes közreműködése itt is csak elvétve mutatható ki, de nemcsak az egykorú hízelgők, ellenségei s a közelebbi utódok is majdnem mindent neki tulajdonítottak, a mi olasz művészek és művek behozatala

körül az ő idejében történt.¹ E szerepe, valamint a művészet iránt már nevelésével beléoltott szeretete, s a fontosság, melyet az a világ, a melyben ő élt, a művészetnek tulajdonított, egyaránt megkívánják s mondhatni élete képének teljességéhez hozzátartozik, hogy az őt környező s körülötte létrejövő művészeti jelenségekről és alkotásokról is számot adjunk.

Már a budai nászünnepek egykorú leírása is bizonyítja, hogy Mátyásnak székvárosabeli királyi palotája a Beatrix jöttékor is már nem csekély fénynyel és kényelemmel volt berendezve; ez okból föltételezhetjük, hogy annak az az építészeti elrendezése, melyet Bonfinnak egy évtizeddel későbbi, meglehetősen részletes, bár kissé zavaros leírásából² ismerünk, nagyjából már akkor befejezve lehetett. Valószínűvé teszi ezt az a körülmény is, hogy míg a Beatrix jövétele után a magyar udvar megbízásából itt működő, majdnem kizárólag olasz művészek minden munkájukban az olasz renaissance akkor új stíljének kizárólagos érvényesítésére törekedtek, a Mátyás palotája egy-

¹ Oláh Miklós följegyzései *Bél*-nél (Notitia etc.) 236. l.

² *Dec.* iv. Lib. vii. 460. l.

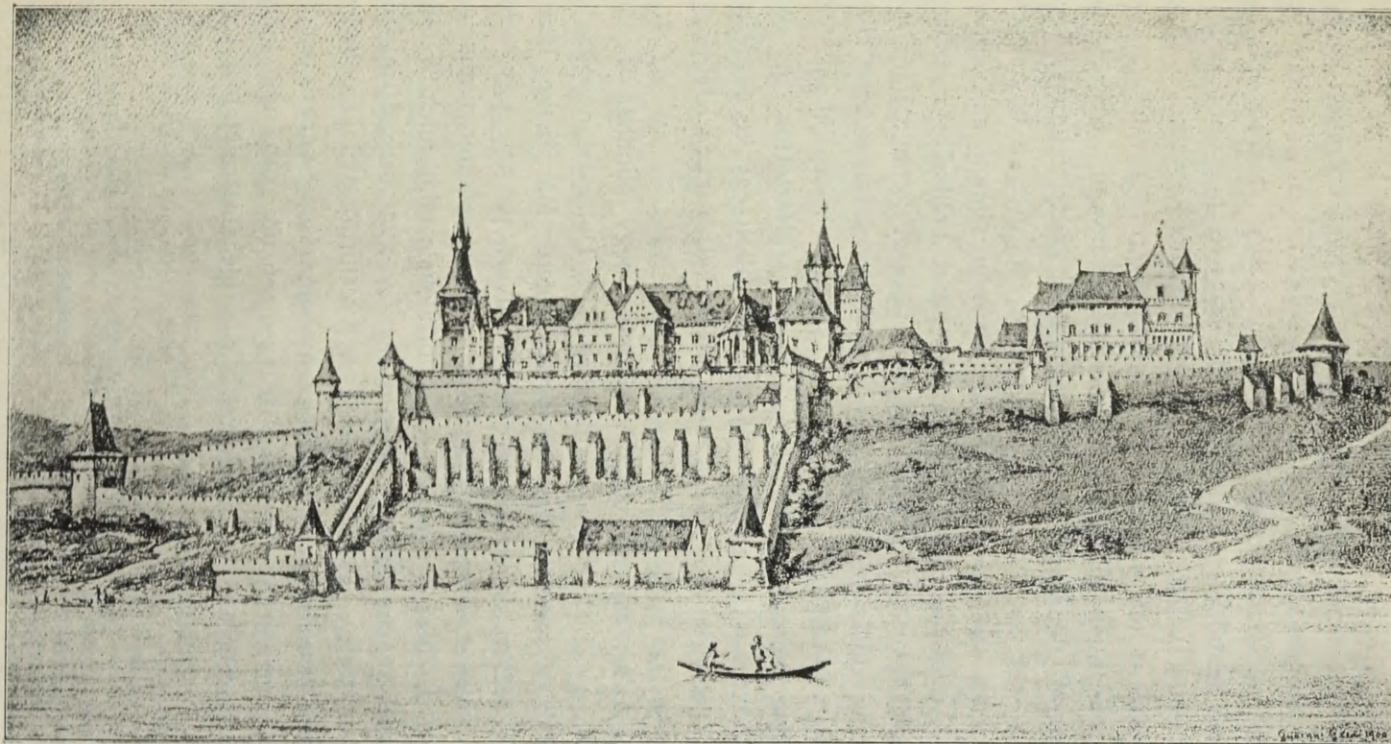
korú ábrázolások szerint a maga szerkezeti részeiben határozottan csücsíves jelleget mutat, sőt sok faszerkezet is található rajta. Ha tehát — Bonfin szerint — Mátyás a legkitünőbb építészeket, kőfaragókat, szobrászokat hívta be Olaszországból s tartotta udvaránál, úgy hogy az ő idejében «serényebben dolgoztak a márványbányákban, mint az aranybányákban», ez — legalább a budai várat illetően — inkább csak a külső és belső kiképzésre, a dekoratív elemek lassú átalakítására vonatkozhatik, azokra a plasztikai díszítményekre, melyeknek néhány töredékét ma is bírjuk Nemzeti Múzeumunkban, s melyeknek némely részlete úgy a formák nemessége s határozottan klasszikus stílje, mint a kivitel művészi tökélye miatt — kivált, ha a carrarainál jóval alsóbbrendű magyar vörös márványanyagot is számításba vonjuk — valószínűvé teszi azt a föltevést, hogy olasz mester művével van dolgunk, s miután az esküvő leírásai az ünnepélyeknél használt termekben szobrászati díszítéseket nem említene, valószínű az is, hogy ezek a Beatrix idejében keletkeztek.¹ Lehetséges viszont, hogy azok az építmények, melyek elpusztultak, — mint a visegrádi kéjlak, a krisztinavárosi márványpalota, — renaissance-stilben épültek, azt azonban biztosan tudjuk, hogy Mátyás templomépítései Budán, Székesfehérvárott, Kassán, egytől-egyig csücsívesek voltak.²

A budai királyi várlakban a Mátyás idejében végrehajtott építkezésekre s a palota akkori külső és belső szerkezetére nézve a kortársak följegyzései nyomán meglehetősen biztossággal állapíthatunk meg annyit, hogy Mátyás megkezdte a «régipalota» átalakítását, a Zsigmond-féle úgynevezett «friss palota» befejezetlen homlokzatát görögös «triglyph»-díszszel láttatta el s hogy akkoriban a palota kapuját és belső udvarát számos szobor díszítette, az udvart oszlopos, loggiaszerű csarnok vette körül, mint azt az egykorú olasz palotáknál is látjuk. E csar-

¹ *Pulszky Ferencz*, Magyarország. Archaeologia II. 236. l.

² Lásd e tárgyra nézve *Pasteiner Gyula*

értekezését: «Az építészet I. Mátyás kir. alatt» a Bpesti Szemle 1893-iki januáriusi füzetében.

85. A MÁTYÁS-KORABELI BUDAVÁR KÉPZELETILEG RECONSTRUÁLVA.
(Györgyi Gézának Hauszmann Alajos művében (A budai királyi vár) közölt képe után)

l) nokból az emeletre márványkeretben díszes érczajtón lehetett jutni, melyen domborműben a Hercules tizenkét munkája volt ábrázolva. Miután ez ajtó fölébe Bonfin egy dicsőítő epigrammáját¹ vésték be, föltételezhetjük, hogy a portále csak az ő jövetelét követőleg, vagyis 1486 után készült el egészen. A kettős lépcsőzet is vörös márványból készült s érczből való gyertya-tartó-állványok díszítették; az emeleten hosszú, széles, márvánnyal, szobrokkal és oszloppárokkal ékesített folyosó vezetett a téli és nyári lakosztályokhoz, a sok kisebb-nagyobb teremhez, melyeknek ajtó- és ablakkeretei szintén márványból, padlóí mozaikból készültek; a mennyezet bolthajtás volt, vagy faragott és aranyozott famű s több teremben mennyezetkép gyanánt az égbolt volt lefestve, az egyikben a csillagzatok állása abban az órában, melyben Mátyás született, a másikban a csillagállás akkor, mikor cseh királylyá választották. A híres könyvtár két egymásba nyíló teremből állott egy közös félkör-alakú előteremmel, festett üvegablakokkal, pompás kilátással a Dunára.²

A királyi vár tartozékai lenyúltak a hegy mindhárom oldalára s az alatta levő területekre is; a Dunaparton voltak az istállók, a mostani Krisztinaváros területén Mátyás úgy látszik antik stílusban egy márványoszlopos nyári palotát, egy «aula marmoreá»-t építtetett, vályúzott oszlopokkal, mozaikdíszszel, római diadalkapura emlékeztető portáléval; mindennek a fennmaradt képek tanúsága szerint már a XVII. század második felében semmi nyoma sem volt. A Ráczfürdőt oszlopos porticus kötötte össze a várpalotával;³ a Boldogasszony várbeli templomától, melynek tornya is már 1470-ben elkészült, nyílt kölépcsőzet vezetett le a Dunához.⁴ Ezen a plébániatemplomon kívül,

1 «Atria cum statuis, ductis ex aere foresque
Corvini referunt principis ingenium.
Matthiam partos tot post ex hoste triumphos
Virtus, aes, marmor, scripta perire vetant.»

2 Csánki I. Mátyás udvara 767. s köv.

1. Riedl Frigyes: *A magyar irodalom fő irányai*, Bpesti Szemle 1893 november.

3 Eug. Müntz; «La Renaissance en Orient» a Gazette des Beaux Arts XIII. köt. 11. lapján.

4 Ezt Galeotti említi, (id. m. XXXI. fej.) mint «a királyok bőkezűségéből épült»-et, lehetséges tehát, hogy ez a lépcső már a Mátyás előtti időkből származott.

melyben Mátyással való házasságát megáldották, s az Alamizsnás Szent Jánosról nevezett várkápolna mellett Beatrix Budán még három más templomban is ájtatoskodhatott: az egyik a dominikánus szerzeteseké volt, közvetetlenül a Boldogasszony temploma mellett s kolostorral egybekötve; ennek tornya máig fennmaradt; a másik a Ferenczrendieknek Szent János evangelistáról nevezett temploma a mai várszínház helyén, a harmadik a Zsigmond királytól alapított Szent Zsigmond-templom volt, a Szent György-tér éjszaki oldalán, melybe Mátyás első nejét, Podjebrád Katalint temettette el.¹ A királyi palotát egyébiránt harmincz lábnyi szélességű, áthidalt árok választotta el a Szent-György-tértől s a többi Budától, melynek meleg fürdői már akkor is ismeretesek voltak, s melynek lakosságát túlnyomóan németek alkották, olaszszággal is erősen vegyítve. A kereskedő nép főkép a vár alatt, a Duna mentén lakott, a hol a hajók lerakodó helye is volt; a Budát környező hegyeken már akkor sok szőlőt termesztettek. A másik parton, Pesten is sok volt a templom és kolostor s különös nevezetességgel bírt a «Nyulak szigete», Szt. Margit, magyar királyleány sírjával, prépostsággal és nőkolostorral.²

Mátyásnak és Beatrixnak ebben a székvárosában az ő idejökben élénken folyt az építkezés; Mátyás ugyanis, ki — mint látszik — vidéki helyeken is a hol megfordult, sokat tett a város szépítése érdekében, elkobzás terhe alatt kötelezte a budai telkek tulajdonosait az építkezésre; Budán Aragoniai János érseknek is volt háza.³

Említettük már, hogy Beatrix Ó-Budán építkezett, a mit nemcsak Bonfin útján tudunk, hanem onnan is, hogy építkezéseihez 1487-ben és 89-ben Estei Hipolit érsek a komárom-megyei sikkői és tardosi bányákból 42 hajón márványt szállit-

¹ *Divald K.* id. m. 77–82. l. *Csánki* Magy. Tört. földrajza I. 6. l.

² *Győri tört. és régész. füzetek* II. 122. l. *Szamota*, Régi utazók 142. l.

³ Lásd: «Egy budavári sarokház történetéből», két közlemény *Csánki*-tól és egy adalék *Fraknoi*-tól a «Századok» 1904-iki évfolyamában a 297., 395. és 544. lapokon.

tatott.¹ Az építkezés valószínűleg a már említett királynéi vár kiegészítésére vagy díszítésére szolgált, a hol Beatrix utóbb tartózkodott is. Talán e palotájáról való a Nemzeti Múzeum egy építészeti töredéke, mely csak az aragoniai címert mutatja. Maga Ó-Buda akkoriban — Ransanus tanúsága szerint — csendes, elhagyatott hely volt, melynek kisszerűségéhez sehogysem illett a fényes bazilika, melyet ott a Boldogságos Szűz tiszteletére emeltek s a nagyszerű női kolostor, melyet a Szent Ferencz-rendi apácák bírtak. A fényes ó-budai templom építésére Mátyás 1483-ban fölhasználta az elpusztult fehéregyházai templom oszlopait is, a mire pápai engedélyt kért.² Ó-Budán még a XVIII. században nagy építmények romjai voltak láthatók.³

A krisztinavárosi márványoszlopos nyári palotát bájos kert környezte, mely kétségkívül szintén olasz jövevények műve volt: virágos rétek, rózsaligetek, ibolyaágyak, halastavak és fasorok, rejtett barlangok és útvesztők változatos szórakozást nyújtottak, még a nagy madárkalitkák sem hiányoztak, s az üveges éttermekben és erkélyeken a királyi pár — úgy mint, a nápolyiaknál láttuk, — a szabad természet közepett költötte el estebédjét. De kertje volt Mátyásnak a pesti oldalon is, továbbá a budai sóház mellett, míg a budai hegyek Nyéknek nevezett erdőségei pompás vadaskertül szolgáltak.⁴ Élte végéveiben a király élénken érdeklődött sógora, a ferrarai herczeg nyári palotájának építése iránt s a herczegi követet kérdezte ki annak szerkezete, beosztása felől.⁵

A Buda közelében kínálkozó királyi kéjlakok között fényben és szépségben valamennyit felülmúlta Visegrád, németül Plintenburg, úgy a mint azt Mátyás, elődjei építéseit fölhasználva, bizonyynyal itt is a Beatrix izlésétől s olasz művészek tudásától segítve, a maga számára átteremtette. Ez a palota lenn, a vízi-

¹ Báró Nyáry Albert: *A modenai Hippolit-codexek.* (Századok 1874. 3. 1.)

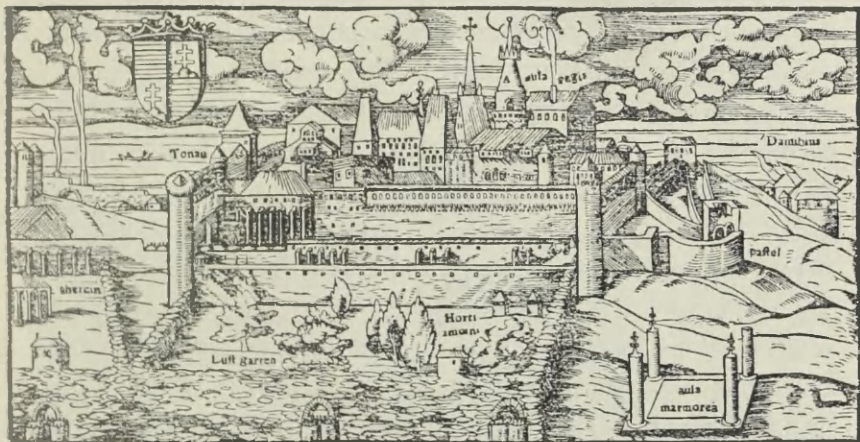
² Ransanus Epitome Schwandtner-nél 417—418. l. *Mátyás kir. levelei* II. 253. l.

³ *Bél, Notitia* etc. 180. l.

⁴ Lásd Bonfin-t és Csánki-t az id. helyeken.

⁵ *Dipl. Eml.* IV. 406. l.

vár mellett, a hatalmas erdőtől borított hegyoldalhoz hozzáépítve, s a Dunára nyílvá, emelt terekkel, vadas- és függőkeretekkel és loggiákkal ékesítve terjedt szét. Tágas udvarát gyönyörű hársfasorok, illatos virágágyak s vörös márványból alkotott nagy ugrókút díszítette; ez utóbbin a Múzsák szoboralakjai s Ámor mint vízöntő voltak láthatók. Itt, a csobogó vizek mellett szeretett a királyi pár nyáron étkezni, sőt a tisztelgőket is gyakran itt fogadták. E nyaraló-palotáról, — melyben egyéb-

86. BUDA A MÁTYÁS KORÁBAN, NYUGATRÓL NÉZVE. (MÜNSTER KRÓNIKÁJÁBÓL.)

íránt Mátyás koronkint a zordabb évszakban is tartózkodott, — nemcsak az udvari krónikások, hanem az ott időzőtt követek is a legnagyobb elragadtatás hangján szólnak. A castelloi püspök, mint pápai legátus, egyik jelentését «ex Visegrado, paradiso terrestri» keltezteti;¹ egy másik követ Párisnak akkor legszebb épületével hasonlítja össze;² még a xvi. században, mikor már romladozhatott, Oláh Miklós érsek bámulattal ír róla,³ — s a xviii. századbéli képeken már nyomát sem látjuk.

Dicsérik a követek Mátyás pozsonyi palotáját is, mely alatt

¹ *Stephanus Katona, Historia Critica Regum Hungariae stirpis mixtae*, Buda 1793. IX. 522. l.

² *Bél, Notitia etc.* II. l.

³ U.-ott 487. s. köv. l.

valószínűleg a mai vár értendő, bár a városban is volt háza;¹ tüzetesebb egykorú leírásaink nincsenek, de joggal a Mátyás korának tulajdoníthatók a még jobbára csúcsíves formákat mutató délkeleti várkapu s azok a dekoratív építészeti töredékek, melyek a várak régi alakjából megmaradtak.² Bécs meghódítása után — mint látni fogjuk, — ott is sokat épített Mátyás. Ezeken kívül Tatát és Komáromot említi Bonfin, mint királyi lakásokat; amannak jellegét a «hétezer lépésnyi területű» tó adja meg, mely a völgyeknek malmokat hajtó vizeit fölfogja, s melyben ezrével tenyésznek a pontyok és csukák, míg a messzeterjedő vadaskert fényes vadászatok tere. A tó teszi szinte bevehetetlenné a négyszögalakra épült, kettős kőfallal, tornyokkal és árkokkal is megerősített várat, ebben pedig hosszú sora az ebédlő-, háló-, mulató- és fürdőszobáknak, bőkezűen ékesítve színekkel, arannyal, faragványokkal pompás fejedelmi lakásul szolgál. Komáromban is nagykiterjedésű paloták és udvarok léteztek; ez dunaparti hely lévén, ennek kikötőjében állomásozott a velencei és ferrarai példa szerint Bucintaurusnak nevezett díszhajó,³ mely a királyi pár dunai kirándulásainak céljaira egészen palotaszerűen épült, termekre, lakosztályokra beosztva.

Mátyás templomépítkezései közül történetirója különösen a székesfehérvári bazilikát dicséri, melyet Mátyás nagy fénynyel egészen újjáépíttetni szándékozott, de befejezetlenül hagyott; a maga és családja számára tervezett sírkápolna Bonfin saját leírásából kitűnőleg csúcsíves stilben épült⁴ s annyira elkészült, hogy Mátyás anyját oda temethette s utóbb maga is oda tért örök nyugalomra. Pozsonyban a főtemplom szentélye a Mátyás műve; a kassai templomon ő építtette a déli csonka tornyot,

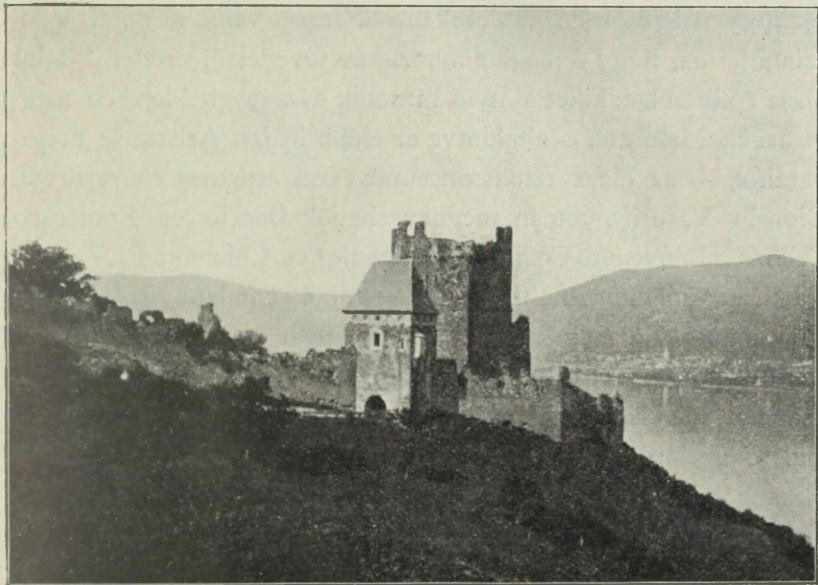
¹ *Ortvay* Pozsony v. története II. köt. I. r. 296. s köv. l.

² *Dipl. Eml.* III. 137. l.

³ Ferrarában volt egy Bucintoro mezzano és egy B. piccolo (*modenai levéltár* Cam. Duc. Casa, Amministr. etc. 139. és 140. l.)

⁴ «... opus artificiosae testudinis ... e quadrato lapide inchoatum, quod in convexa absida jam consurgere coeperat» ... Dec. IV. lib. 7. 461. l.

melyen czimere kétszer is előfordul, úgyszintén az úgynevezett «királylépcsőt», mely a királyi oratoriumba visz; «szerelmesek lépcsőjének» is nevezik, mert a két irányban haladó lépcsőn fölmenők útközben négyszer találkoznak.¹ Miután Beatrix többször is időzött Kassán, föltételezhetjük, — jóllehet irott adat nincs rá, — hogy ezekre az építkezésekre, bár azok nem ola-

87. A VISEGRÁDI «VÍZ VÁR» MARADVÁNYAI. (Fénykép után.)

szos, hanem csúcsíves stílűek, az ő jelenléte is lendítően hatott. Az ő rendelkezése következtében építették 1488-ban Selmezbányán a városháza melletti Szent Anna-kápolnát, mely a városi tanács istentiszteletének helyéül szolgált, azonban a XVIII. században lebontatván, nyomát most már csak egy Szent Anna-szobor jelöli.²

Mátyás és Beatrix építkezéseik czéljára itthon aligha találtak

¹ Dr. Stuhlmann Patrik: Képzőművészeti alkotások Kassán. «A kassai egyetem» czimű 1901-iki emlékkönyv 88. és 94. lapjain.

² Beatrix 1488 augusztus 20-iki rendelete *Selmezbánya város levéltárában*.

alkalmas építészeket. A Trau dalmáciai városból való János, családi néven Duknović, hírneves építész és szobrász, ki kétségkívül a Mátyás szolgálatában állott, dalmata volt s mint ilyen valószínűleg a magyar király alattvalója, de kiképeztetését Olaszországban nyerte s biztosan tudva van, hogy már Magyarhonba jött előt olasz földön működött Giovanni Dalmata név alatt.¹ Hogy a Traui Jakabnak mondott másik «Dalmata» csakugyan létezett-e? mindinkább kétszé válik s mind valószínűbbé az, hogy e megkülönböztetés tévedéstől eredett.² Mint olasz építészeket, kiket Mátyás második házassága idejében megbízásokkal látott el, — eltekintve az előbb itt járt Aristotele Fioravantitól, — az olasz renaissance-művészet érdemes életrajzírója, Giorgio Vasari nyomán megnevezhetjük Baccio és Francesco Cellinit, a Benvenuto Cellini nagybátyjait,³ és Chimenti di Lionardo Camiciát; mindannyian firenzeiek voltak és mindannyian egyúttal műasztalosok, a mely mesterség akkoriban ép oly gyakran járt együtt az építészettel, mint az ötvösség a szobrászattal. Hogy azonban melyik, hol és milyen munkát végzett? azt nem tudjuk. Camiciáról följegyezte Vasari, hogy a magyar király megbízásából palotákat, várakat, templomokat, kerteket és ugrókutakat létesített; egyszer a honvágy visszavitte Firenzébe, azután ismét Budára jött s itt is lelte halálát.⁴

A legnevesebb olasz művész, kit Mátyás és Beatrix foglalkoztattak, Benedetto da Majano volt, ki műasztalosságon kezdve pályáját, szobrászattal folytatta s mint építész végezte, mindhárom téren nemes ízléssel, nagyot alkotva. Vasari elmondja, hogy a Firenzében lakó Benedetto, hallván a magyar király bőkezűségének és műszeretetének híré, két remek berakott

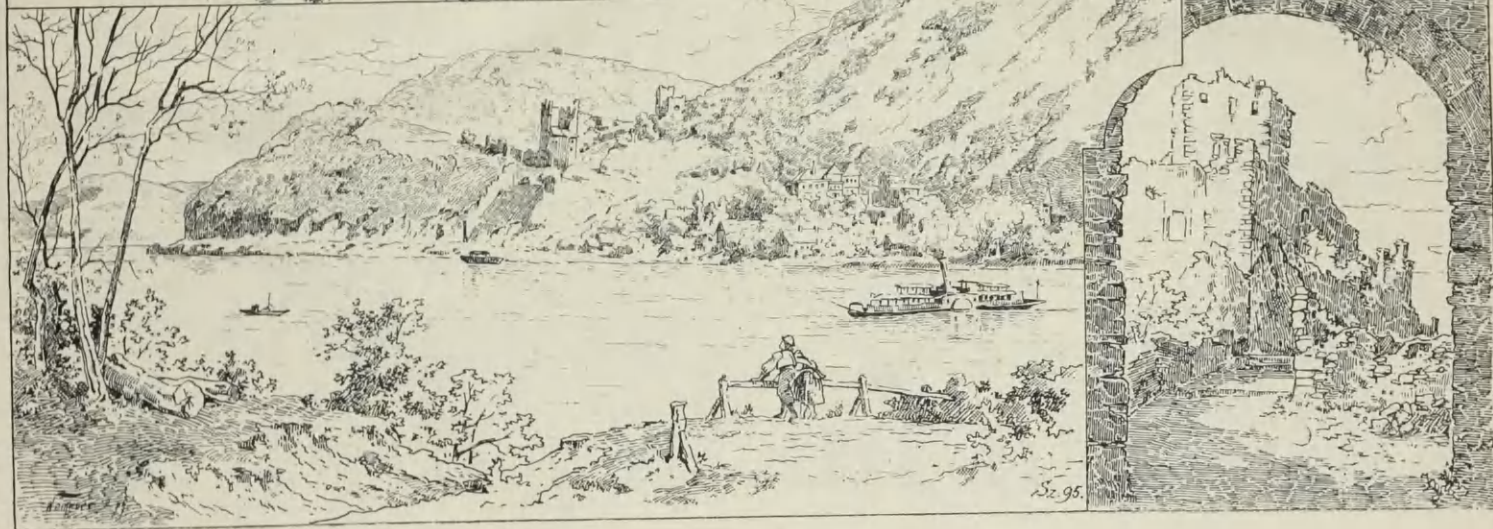
¹ Lásd *Pasteiner* id. tanulmányát 14—15. l. és *Fabrizzy* id. munkáját.

² *Pasteiner* id. tanulmányában azt mondja, hogy Jacopo di Trau családneve «Statilić» volt; ha ez bebizonyítható, akkor a két személy különbözősége kétségtelen, de ez adat eredetét megvilá-

gitva nem látom. A két személyi egysége mellett érvel *W. Rofls* is id. művében. (21. l.)

³ *G. Vasari: Vite de' più eccellenti pittori, scultori ed architetti*, Firenze, 1771. II. 294. l.

⁴ *U. ott* II. 294. l.

88. VISEGRÁD.

művű, ú.n. intarsias faszekrényt készített, azokat hajóra tette, áthozta az Adrián s felutazván velök Budára, bemutatta munkáit a királynak. De a szekrényeket útban a behatoló víz végkép megrongálta s ez annyira elkedvetlenítette a művészt, hogy azontúl inkább a szobrászatra adta magát.¹ Nem tudjuk, hogy mikor és hányszor járt itt Benedetto, de az a körülmény, hogy a nápolyi király — talán épen a Beatrix ajánlására — őt kimutathatólag 1488-ban fogadta nagybátyjával, Giulianoval együtt szolgálatába s végeztetett általa fontos munkákat,² valószínűvé teszi, hogy habár tán első műasztalosi föllépése magyar földön fiatakorába esett, ő a Beatrix idejőtte után is összeköttetésben maradt a magyar udvarral. Olaszországi szobrászati művei közül egyik leghírnevesebb a firenzei Santa Croce-templom szószéke, melynek szép és életteljes domborművei némileg emlékeztetnek arra az elefántcsont-domborművű kis házi oltárra, mely a Mátyás tulajdonából került a Louvreba. Másik főműve a sienai San Domenico-templom főoltárának márvány-ciboriuma, melynek dekoratív motívumai határozott hasonlatosságot árulnak el némely, Mátyás megrendelésére készült diszművel, például a Corvin-kálváriának nevezett ereklyetartó feszület alsó részével. Hogy milyen munkát végzett itt Benedetto, azt biztosan nem tudjuk; általán az a sajátságos balvégzet nehezedik a Mátyás idejében létrejött műalkotásokra, hogy azoknak a művészeknek, a kikről tudjuk, hogy a magyar udvar szolgálatában állottak, úgyszólván egyetlen művét sem tudjuk biztosan megjelölni s viszont a meglevő műemlékek szerzőire nézve többé-kevésbé csak találgatásokra vagyunk utalva.

Föltételezhetjük, hogy Benedetto a budai várpalotában dolgozott; talán ő készítette a három Hunyadi: János, László és Mátyás szobrát, melyek Bonfin szerint a palota udvarát díszí-

¹ U.ott 452., 453. l.

² Erasmo Percopo: *Nuovi Documenti su gli scrittori e gli artisti dei tempi Aragonesi*, Arch. Stor. Napol. 1895. évf.

327—328. l. *Fabriczy: Der Triumphbogen Alfonso's I.* etc. Jahrb. d. preuss. Kunsts. 1899. 28. l.

tették s valószínűleg már Mátyás második házasságának idejéből valók voltak, legalább alig hihető, hogy ő uralkodásának elején emelt volna szobrot önmagának is.¹ A nagynevű firenzei szobrász lehetett esetleg a márvány ajtó- és ablakkeretek mestere, melyeknek töredékeit bírjuk; e nemben jeles műveket láthatunk tőle Firenze kormánypalotájában; az elpusztult budai és visegrádi ugróutak, oltárok, tabernaculumok is tőle valók lehettek.

A budai várpalota többi, Bonfintól említett szobrait, úgy mint Herculest, az ugrókút tetejére helyezett Minervát, a két kapuvédő harczost s némelyek szerint még Dianát és Apollót talán Giovanni Dalmata készítette érczből; ezeket a szobrokat — vagy legalább azok egy részét — a törökök a mohácsi vész és Budavár bevétele után Konstantinápolyba hurczolták s ott a régi császári hippodromban állították föl, a hol azonban még a xvi. század folyamában elpusztultak.² Kétségtelen, hogy a már említett Traui János, vagy Giovanni Dalmata, a ki Rómában és Anconában is emlékezetes alkotásokat hagyott hátra, Mátyásnak kedvelt művésze volt, kit a nyolczvanas évek elejétől ő és valószínűleg Beatrix is Budán s Visegrádon állandóan foglalkoztatott, nemesi rangra is emelt s egy jogilag úgy látszik vitás birtokkal jutalmazott meg; e birtokát az erőszakoskodó vránai perjel elragadván tőle, Mátyás halála után kénytelen volt ismét Olaszországban keresni munkát, iskolája azonban, úgy látszik, tovább működött Felső-Magyarhonban.³ Dalmatával olasz földön is összeköttetésben állott nála idősebb honfitársa, Francesco Laurana; ezért, és mert láttuk, hogy Laurana sok képmást készített Beatrixról ennek leánykorában, nem nélkülözi a valószínűséget az a már említett föltevés, hogy Laurana a Beatrix ide-

¹ *Divald K.* id. művében a mellett a föltevés mellett foglal állást, hogy Benedetto da M. a Beatrix idejéte előtt volt csak Magyarországon s e mellett azzal is érvel, hogy Mátyás, épen a családját ért megalázások miatt, valószínűleg sietett

annak hőseit a művészet által is fölmelegasztaltatni. (140—147. l.)

² *Riedl Fr.* id. m. (Bpesti Szemle 1893 november.)

³ *Tubero,* id. m. 163—164. l. *Fabriczy,* id. helyen.

jében Magyarországon is járt, Dalmatával együtt működött az udvar szolgálatában, s itt készítette a valamivel későbbi korra valló képmásokat.¹

Andrea del Verrocchioról, a híres firenzei szobrászról és festőről tudjuk, hogy Lorenzo de' Medici közvetítésével Mátyásnak két ércz domborművet küldött, az egyik Nagy Sándort, a másik Dariust ábrázolta, mindkettőt sisakosan, vértetetlen. A visegrádi várról olvassuk, hogy ott egy ugrókatat egy szobor díszített, mely Cupidót ábrázolta, a mint tömlőből szorítja ki a vizet; lehet, hogy ez is a Verrocchio műve volt, ki hasonló alakot állított a firenzei Palazzo Vecchio udvarán levő kútra. Vasari említi, hogy 1488-ban a firenzei mester megbízottat küldött Budára a magyar királytól neki járó pénz fölvétele végett.² Nagyon valószínű, hogy a Verrocchio műve³ az a két Firenzéből való s márványból készült domború képmás a berlini múzeumban, melyeknek egyike Mátyást egészen idealizálva, mint egy fiatal római vagy görög herost, másika Beatrixot nagyon hátrányosan s éppen nem képmáshűséggel, még serdülő leánykorában ábrázolja. Ellenben ismeretlen annak a márványdomborműnek a szerzője, melyet szintén a Mátyás eszményesített, babékoszorúzott fiataalkori képmásának tartanak, s mely Milanóba kerülván, most ott a Museo del Castello-ban látható.

A Beatrix királyné legismeretesebb plasztikai képmása az a sötét jaspis-alapon fehér márványból véselt dombormű, mely párjával, a Mátyás hasonló reliefsképeivel együtt a tiroli Ambrasvár gyűjteményéből került a bécsi udvari múzeumba. Ezek is kétségkívül olasz mestertől vagy mesterektől valók, kiket azonban biztosan megnevezni szintén nem tudunk.⁴ Történetükből

¹ *W. Rolfs* id. helyen.

² *Müntz* id. cikke a *Gaz. d. B. A.*-ban 108. l. *Vasari* id. m. 11. 463. l.

³ *Wilh. Bode* annak tartja.

⁴ *W. Rolfs* (id. m. 335. l.) a Beatrix-képmás szerzőjének Giovanni Dalmatát tartja, e nézethez hajlik *Ad. Venturi*

(*L'Arte*, 1907. fasc. iv.) valamint *Fabrizy K.*, ki a Beatrix és Mátyás e dombormű-képmásait, határozottan különböző művésztől valóknak s a Mátyásét pendant gyanánt később készültnek tartja, és *Divald Kornél.* (id. m. 147. l.)

mindössze annyi ismeretes, hogy Corvin János özvegye azokat Belay Imrének, a pálosok sajó-ládi perjelének ajándékozta, kitől Bornemisza Gergely szepesi püspök megszerezvén az érdekes képmásokat, elküldte Miksa királynak 1571-ben egy levél kíséretében, melyben elmondta, hogy ezek nem a képzelet alkotásai, hanem hű és igaz másai az arcoknak, melyeknek rajzát a művész természet után készítette el.¹ Ez igaz is lehet, nem is,

89. KOMÁROM A XVI. SZÁZAD VÉGÉN.

(Rézmetszet Ortelius Chronológiájából a Történelmi Képcsarnok metszetgyűjteményében.)

mert Bornemisza püspök egy emberöltővel Mátyás után élt s ezt csak hallomásból tudhatta. A domborművek mindenesetre Mátyás uralkodásának legvégén készülhettek, — ha nem az ő halála után, — mert a királyt mint élemedett embert tüntetik föl s Beatrixot oly kövérnek, a minőnek csak a xv. század nyolczvanas éveinek végén készült codexminiaturákon látjuk,

¹ *Fraknoi: Mátyás kir. és Beatrix dombormű-arczképei*-nek történetéhez. (Arch. Ért. xi. köt. 7—11. l.) Lásd még *Henszlmann Imre* cikkét az Arch. Ért. ii. kötetében és különösen *Thallóczy Lajos* cikkét (Arch. Ért. xiv. köt.) ki ép úgy

mint *Pulszky Ferencz* (Magy. Archaeol. ii. 241. l.) lehetségesnek tartja, hogy e képmások érmek nyomán készültek Olaszországban; úgyisintén *Ferenczi Zoltán* cikkét a kolozsvári Mátyás-Album (1902.) 271. lapján.

sőt összes képei között, elrendezését tekintve, a meglevő Beatrix-érem hasonlít legjobban e képmáshoz, mely pedig már özvegy-sége alatt készült. Az is feltűnő, hogy Mátyás — bár nyilván olaszos ruhában akarták ábrázolni, — elől olyan mélyen kivágott gallért visel, a minőt a Quattrocento olasz képein egyáltalán nem látunk s a minőt az olaszok csak a xv. század legvégén kezdtek viselni.¹

Említettük a Beatrix érmét. Az éremöntés és éremvésés is az olasz renaissance-szal jött divatba s első magyar érmeink azok, melyek Mátyást és nejét ábrázolják; ezek sem készültek Magyarországon; Kőrmöczbányán 1508-ban vertek először érmet, addig csak forgalomra szánt pénz került ki a pénzverőből. A Beatrix érme valószínűleg a Christoforo Romano műve² s alighanem 1507-ben készült; ez abból következtethető, hogy ebben az időben készítette Christoforo Nápolyban az Aragoniai Izabella, Galeazzo Sforza özvegyének érmét, mely nagyon hasonló ehhez s hogy Beatrix ugyanakkor Nápolyban tartózkodott. Miután a Beatrix érme egészen el nem készült, hátlapja t. i. nincs, lehet, hogy ezt az özvegy királyné halála okozta, mely tudvalevőleg 1508-ban következett be.³

A Nemzeti Múzeumban még két, Beatrix korabeli köemlék van; az egyik eredetiben: a Monellus Bernát, a királyné bizalmas udvari emberének s a diósgyőri vár biztosának címeres és fölírásos, vörös márvány sírköve, a másik egy, valószínűleg a visegrádi kápolna ajtajáról való márvány-timpanon másolata, mely a Bold. Szűzet a gyermek Jézussal ábrázolja s talán a Rossellino vagy Mino valamelyik tanítványának műve.

Mátyásnak és Beatrixnak a korukbeli olasz festészettel való összeköttetését ma semmi egyéb nem hirdeti, mint az olasz földön készült Corvin-codexek miniatur festései. Pedig tudjuk,

¹ *Ivan Lermolieff: Kunsthist. Stud. üb. ital. Malerei: Die Gallerie zu Berlin, Leipzig 1893. 217. l.*

² *Fabriczy* határozottan annak tartja.

³ *Hampel József* cikke az Arch. Ert.

1886. évf. 225. s köv. lapjain és *Gohl Ödön* cikke u.-ott a 428. lapon. Az érem két különböző értékű példánya a Nemzeti Múzeumban látható.

hogy Lorenzo Medici arczképet készíttetett róla, melyet ajándékkül küldött el neki,¹ hogy a milanói herczeg Mátyásnak egy időben Lionardótól ígért egy Madonna-képet, mely azonban a király haláláig el nem készült, tudjuk, hogy Filippo Lippi és Berto Linaiuolo,² kit újabban a rejtélyes Amico di Sandro Botticellivel azonosítanak, képeket festettek Mátyás számára s hogy Visino firenzei³ és valószínűleg Ercole Roberti ferrarai festőművész is — ez utóbbi talán [az Estei Hipolit kíséretében — Magyarországon tartózkodtak is.⁴ Lehet, hogy Roberti festette Estei Alfonso és Hipolit ama gyermekkori képeit, melyeknek megküldésével kedveskedett a ferrarai herczeg Mátyásnak és Beatrixnak.⁵

Mátyás könyvgyűjtő szenvedélye második házassága idejében érte el tetőpontját; őt az akkor még fejletlen könyvnyomtatás őstermékei nem érdekelték, csak a pergamentre írt, gazdag művészi ornamentikával s kötéssel ellátott kézirati codexek, melyek terén Európában elsőrendű kedvelő és gyűjtő volt, úgy hogy a leghírveesebb firenzei miniaturista, Attavante,⁶ a Mátyás utolsó éveiben már majdnem kizárólag az ő számára dolgozhatott csak s a Beatrix számára, ki koronkint külön megrendeléseket is tett nála s egy ízben 318 aranyat fizettetett neki, úgy hogy azt az összeget, melyet a magyar udvar könyvmásolásokra és azok művészi díszére fordított évi 30000 aranyforintra lehet becsülni.⁷

A Corvin-codexek belső festői díszítése, melybe illesztve Beatrixnak nem kevesebb mint tizenkét előttünk ma ismert

¹ *Pulszky Ferencz* Magy. Arch. II. 270. l.

² *Vasari* id. m. II. 294. l.

³ *U. annál* III. 125. l.

⁴ *Adolfo Venturi: A budapesti képtár olasz képeiről*, Arch. Ért. 1900 november füzet.

⁵ *Ces Valentini követjelentése Dipl. Emil.* III. 150. l.

⁶ Attavante úgy látszik Magyarországon is járt a Beatrix ittléte idejében, leg-

alább nyoma van egy Attavante nevű firenzei polgár üzleti ügyekben való itt tartózkodásának Dom. Gingni már id. 1477 augusztus 8-iki követjelentésében (*firenzei áll. levéltár*) és a firenzei Signoria 1480 július 19-iki, Mátyáshoz int. levelében (*U. ott Signori, Cart. Miss. fil. 46. c. 91.*)

⁷ *Bél M. Notitia etc.* 225. l. *Horváth Mihály* Tört. Zsebkönyv, 68. l. *Csánki*, I. Mátyás udvara (Száz. 1883.) 567. l.

miniatur-arczképe fordul elő, fantasztikus mesevilágba vezet bennünket, a melyben a formák változatos gazdagsága vetélkedik a színek és az aranyozás pompájával. Képzleti csodálé-nyek, emberi és állati alakok vannak benne ábrándos virág- és növényalakzatokkal szeszélyesen összefonódva, az antik világ ornamentikájának elemei helyi, személyi, vagy tárgyi vonatkozású motívumokkal, fegyverekkel, címerekkel és emblémekkel vegyülnek. Ezt a stilt csak az a gazdag és változatos eszmekör hozhatta létre, mely az olasz renaissanceban először egyesítette mindazt, a mit addig a pogány és keresztény művelődés létrehozott; ugyanaz a dekoráló stil ez, mely a korai renaissance plasztikájában megjelenik, frízeken, pilléreken, ajtókereteken és kandallókon, s mely valószínűleg a Mátyás palotaiban is meghonosodott, ugyanaz a «groteszk» stil, melyet az ornamentális mennyezet- és falfestésben is oly nagy tökélyre vittek Pinturicchio s a Ráfael-iskola.

A Beatrix-szal vonatkozásba hozható Corvin-codexeknek időrendben elsejét, a Diomede Carafa emlékiratának latin fordítását tartalmazó parmai codexet már a maga helyén említettük. A többi, melyet ismerünk, mind a nyolczvanas és kilenczvenes évekből való.

A brüsseli kir. könyvtárban őrzött Corvin-Missale kétségtelenül Attavantetól s 1485—87-ből való; festői díszére nézve ez talán a legkiválóbb valamennyi Corvina között. A Beatrix arczképe kétszer fordul benne elő, egyszer egy nagyobb címkép pilasterszerű oldalszegélyébe helyezve, csipkézett alakú medaillon-kép gyanánt, természetes színekben, kendővel a fején, melyet dicssugarak környeznek s valószínűleg kevés képmáshasonlatossággal. A másik arczkép, a Mátyáséval összepárosítva egy alsó lapdíszbé, arany érmet utánzólag van festve; ezt könnyebb vonatkozásba hozni a Beatrix egyéb ábrázolásaival.¹

¹ Lásd úgy erre, mint a többiekre nézve Csontos János id. tanulmányát: *Mátyás és Beatrix arczképei Corvin codexek-*

ben, külön lenyomat az Arch. Értesítő-ből 1888. 7. s köv. l.

BEATRIX FIATALKORI KÉPMÁSA A BERLINI MÚZEUMBAN VERROCCHIÓTOL.

A régebben a római Collegium Romanumban őrzött, most ismeretlen helyen lappangó Didimus-codex 1488-ban készült Firenzében; nem az Attavante műve, hanem valószínűleg a Francesco del Chierico-é. Ennek miniaturái is művészi kivitelűek;

90. BEATRIX MINIATURKÉPE A BRÜSSELI KIR. KÖNYVTÁR CORVIN-MISSALÉJÁBAN.

91. BEATRIX MINIATURKÉPE A WOLFENBÜTTFLI MARSILIUS-FICINUS-FÉLE CODEXBEN.

a második címlapon a Mátyás és a Beatrix alakjai egymással szemben térdelnek, gazdag renaissance-diszítésű pillérek között. Beatrix hosszú, világoskék ruhában van, imára kulcsolt kézzel, haja simára van fésülve, fején nyílt korona, előtte rózsza fekszik, arcza itt hasonló az ambrasi reliefekhez.¹

¹ E codexnek, melynek teljes címe: Cyrilli Alexandrini Opera, hollétét a legnagyobb igyekezettel sem sikerült kipu-

Már említettük Christophoro Persona Beatrixnak ajánlott Agathias-fordítását a bécsi udvari könyvtárban. Ennek címlapján a fejléczben Beatrix koszorúba foglalt mellképe látható, arany sugaraktól környezve, előlről nézve fején nyílt koronával; arca nem hasonlít többi képeihez.

Attavante műve a gyönyörű római Corvin-Breviarium, mely el nem készült a Mátyás életében s most a Vatikán könyvtárban van. A gazdagon díszített 1200 lap egyike Szent Pál apostolt prédikálva ábrázolja, a háttér valószínűleg Rómát mutatja. Az apostol előtt térdeplő ajtatoskodók sorában ott van legelől Mátyás trónon ülve, fiatalosan, kissé idealizálva, jobbján egy géniuszszerű ifjú látható. Balján Beatrix térdel, összetett kezekkel, nyakon kivágott ruhában, koronája háta mögött levő trónszékére van letéve. Arczvonásai kevésbé hasonlóak a reliefképekhez és éremhez, de testformái megegyeznek a későbbi korszak ábrázolásaival.

Ugyane művésztől való a Bécsből most már Nemzeti Muzeumunkba került Hieronymus-codex, mely groteszkdiszitményben éremformában mutatja a királynénak telt arcú profilképét.

A wolfenbütteli hercegi könyvtár is tartalmaz két Corvin-codexet, melyekben a Beatrix képei találhatók, szintén medaillon-szerűen az oldallécz ornamentikájába illesztve. Az egyik Priscianus Lidusról, a másik Marsilius Ficinusról van elnevezve, mindkettő a Mátyás uralkodásának utolsó idejéből származik s Beatrix arczképei bennök igen önkényesen rajzoltaknak látszanak; a viselet és hajék is elüt a korhűbb képektől.

A bécsi udvari könyvtárnak a Bonfin már többször említett Symposion Trimeronját tartalmazó codexe nemcsak a Beatrix címerét és emblème-eit, hanem egy kezdbetűben miniatur-arcz-

hatolnom; a Collegium Romanum államosítása idejében valószínűleg elrejtették tulajdonosai s eddig nem került elő. Rávonatkozó ismeretünknek ma még legbő-

vebb forrása a Rómer Flóris ismertetésével az 1869-iki vatikáni zsinat idejében a magyar kath. püspöki kar által kiadott s a római Corvinákról szóló folio- emlékmű.

képét is tartalmazza; a könyv valószínűleg a Bonfin saját kézírása, de festései rendkívül kezdetlegesek s hihetőleg nem Olaszországban készültek. Annál művészibb kézre vall a szintén a bécsi udvari könyvtárban látható, «Joannes Regiomontanus in Ptolomaeum»

92. BEATRIX MINIATURKÉPE A WOLFENBÜTTLEI PRISCIANUS-CODEXBEN.

93. A HIERONYMUS-CODEX BEATRIX-MINIATURKÉPE.

czimű codex miniatúr díszé, mely az egyesített Corvin és Aragoniai czímerből vonható következtetés szerint a Beatrixé lehetett, azonban jelképes nőalakjai aligha tekinthetők a királyné képmásainak.

Nem kisebb valószínűséggel tulajdonítható Beatrixnak a mólki

benczések könyvtárában levő imakönyv, melynek címlapja fényes diszkeretben az Aragoniai címert mutatja korona nélkül; a könyv zsoltárokat s a Mária-kultusz legkiválóbb imáit tartalmazza, s szövegéből kitűnik, hogy nő számára íratott.¹

Érdekes a Nemzeti Múzeum Ransanus-codexének története. A már többször említett Pietro Ranzano püspök, mint a nápolyi király követe hosszabb magyarhoni tartózkodása után megírván Magyarország történetét, azt fényesen kiállítva, címlapját Mátyás és Beatrix képeivel és címerével díszítve, ajánlással a királyi párnak szánta. Időközben azonban Mátyás is, Ranzano is elhalván, a codexet a szerző egy rokona följánlotta Bakócz Tamás esztergomi érseknek s e célból a címlapon a Mátyás címerét átfestette a II. Ulászló Jagelló-címerévé, a Beatrixét pedig a Bakóczévé. A címlap felső részén levő kép azonban mindenestre még a Mátyás idejében készült s a Ranzano fogadtatását ábrázolja csekélyebb műbecsű, mert valószínűleg nápolyi eredetű, de történetileg érdekes kivitelben.² Beatrix a képen a király mellett trónon ül, háta mögött egy hölgymenyét az Aragoniaiak címer-emblème-jére emlékeztet s az, hogy az ország almáját a királyné, a jogart a király tartja kezében, a hitvesinél több, az uralkodótársi viszonyra látszik mutatni. Nem kevésbé érdekes, hogy Beatrix várakozásteljesen a királyra nézve van ábrázolva, mintha maga is kérésével csatlakoznék a követ előadásához; a mi meg is felel a történelmi ténynek, mert tudvalevőleg Ferrante király épen azért küldte Ranzanót Mátyáshoz, hogy őt a trón-utódlás kérdésében a Beatrix érdekének nyerve meg.

Itt említjük föl végül újból a Philippus Bergomensis Beatrixnak ajánlott könyvét, bár az nem Corvina s följánlása a Mátyás halála utáni időbe esik. A nyomtatott könyv címlapjának fametszete a szerzőt mint dominikánus barátot ábrázolja, ki

¹ Ily kifejezésekből, mint: «pro me misera peccatrice . . . me indignam peccatricem» stb. E könyvre nézve l. *Cson-tosi* cikkét (Beatrix királyné imakönyve Molkben) a *Magy. Könyvszemle* 1880. 377.

lapján. Két képlapjának másolata a iv. könyv 3. fejezeténél látható.

² E képet a iv. könyv 4. fejezeténél hozzuk.

A REGIOMONTANUS-CODEX EGY LAPJA.

(A bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban.)

művét a trónon ülő Beatrixnak átnyújtja. A háttérben levő városról nem tudhatjuk, vajjon az Ferrara legyen-e, a honnan Philippus jön, vagy talán Esztergom, a hol Beatrix özvegyisége éveit töltötte?

Míg a magasabbrendű képzőművészetben: az építészetben, szobrászatban, festészetben Mátyásnak és Beatrixnak hazai erők alig állottak rendelkezésükre, a művészi ipar legtöbb nemében egészen más volt a helyzet; az iparművészet eléggé virágzó és kifejlett állapotban volt akkor Magyarországon, bár művelői valószínűleg nagyrészt külföldi eredetűek voltak s az ipar mindenféle nemeinek föllendítésére szolgáltak azok a czéh-szabályok is, melyeket éppen Mátyás hozott be.¹

Különösen virágzott a zománcztechnikában elsőrendű ötvösség, mely éppen mert mély gyökerekkel bírt már a hazai talajban, legtovább tudott csúcsíves formáival a renaissance-stil behatolásának ellentállani. Főkép a bányavárosok és Erdély szolgáltatták a szép ötvösműveket. Láttuk, hogy az ötvösség remekeit küldték Mátyás és Beatrix ajándékkul Nápolyba; Mátyás, Bonfin szerint Aragoniai Jánosnak egy arany kelyhet s hat ezüst edényt, Ferencznek egy ezüstös kocsit és arany lószerszámot, jogart és — valószínűleg szintén nemesérczből készült — babérkoszorút ajándékozott,² Beatrix pedig később egy keresztet rendel érkező unokaöccse, Estei Hippolit részére Körmöczbányán,³ miután ott jártakor valószínűleg maga győződött meg az ottani mesterek ügyességéről. Mikor a fiatal érsek már itt volt, arany- és ezüstedényekért, serlegek-, boglárokért nem fordult Olaszországba, hanem Budára, Körmöczre, Nagybányára; a leltárban felsorolt műkincsek közül több erdélyi eredetűnek van jelezve. A Beatrix várnagya részére egy korponai ötvösmester készített érczből kupákat. A magyar ötvösiparnak olyan hire volt, hogy III. Iván moszkvai nagyfejedelem Mátyás királyt kérte, küldene

¹ Horváth Mihály: *Magyarország története* III. k. 231. l.

² *Symp. Trin.* 256. l.

³ Követjelentés 1487 februárius 5-ikéről, *Dipl. Eml.* III. 256 l.

neki arany- és ezüstműveseket, a kik e műiparágot az oroszoknál meghonosítanák.¹

A bronzöntő-ipar és agyagművesség mellett virágzott akkor már az országban a műasztalosság és fafaragás, valamint a műlakatosság, sőt a hímző-ipar is, a mit főleg az egyházi felszerelés körébe tartozó tárgyak igazolnak, melyek egyúttal az olasz renaissance-stil kezdődő hatásáról tanuskodnak.² Mint a fafaragásnak oly műemlékét, mely kétségtelenül hazai eredetű s személyes vonatkozásban áll Beatrixhoz, említhetjük a lőcsei Szent Jakab-templom «vir dolorum»-oltárának predelláját, mely még csúcsíves stílű, gazdag faragványú mértani műbe illesztve mutatja Mátyás és Beatrix címereit.³ Ugyancsak a Mátyás és Beatrix címerei ékesítették a pozsonyi székesegyháznak abban az időben készült főoltárát, mely a XVIII. században elvitetett s elpusztult.⁴

Azonban a főkép az udvar példájára s az olasz renaissance hatása alatt mindinkább fejlődő és terjedő s mindenben művészi kivitelre törekvő fényűzési szükségletek a műipar terén is hovatovább utat nyitottak a behozatalnak s a külföldi műiparosok bejövetelének. Ha Bonfin szerint a magyarok főleg csak öltözetükben, lovaik szerszámában s fegyvereikben voltak fényűzők s pompakedvelők, ez Mátyás alatt mindenesetre megváltozott, ezt már azok a mesés fényű és értékű ajándékok is tanúsítják, melyekkel Mátyás és Beatrix is ellenségeiket, kiket lekenyerezni, vagy barátaikat, kiket megtartani kívántak, elhalmozták.

A hazában nem termelt kisebbrendű iparczikkék a budai vásárokon s a határszéli helyeken is beszerezhetők voltak;⁵ az értékesebbek legnagyobb részét Olaszországból kapták s

¹ *Fraknói*, Hunyadiak és Jagellók (M. N. T. iv.) 647. l.

² *Radisich Jenő* cikke, a «Magyarország történeti emlékei» című, az ezredéves orsz. kiállítás alkalmával készült mű II. köt. 328. lapján.

³ *Divald Kornél*: *Szepesvármegye művészeti emlékei* II. rész, 62. l.

⁴ *Rimely Károly*: *Capitulum insign. Eccl. Colleg. Posoniensis etc.* Pozsony 1880. 157. l.

⁵ *Stiassny Róbert* cikke: (Két festmény a xv. századból) az *Archaeol.* Értesítő XVI. köt. 416. lapján.

azokért Beatrix ügynökeit, néha a legmesszebb helyekre küldte el. Így szerezték be a sok selymet, bársonyt, posztót s más szövete-
ket, a szőnyeget, kárpitokat, vásznakat, finomabb bútorokat,
edényeket, díszesebb művű fegyvereket, ékszereket.¹ Hogy a
velenceze-muranói művészi üveggyártás termékei már akkor utat
találtak hazánkba, azt a somogyvári s bártfai üvegserlegek tanusít-
ják; de maga az udvar is kedvelte az akkor nálunk még ritkaság-
számba menő üvegtermékeket,² ép úgy mint az olasz keramiának
különösen a Marca Anconában, Urbinóban és a Romagnában nagy
színpompával készített termékeit. A ferrarai követ egyszer azt
jelenti urának, hogy a fia, Hipolit érseki kineveztetése alkal-
mából a királynak és királynénak küldendő ajándékok közül ne
hiányozzanak a kristályüvegtermékek és a faenzai — vagyis
fayence — edények, mert ezekben Ő Felségeiknek nagyobb
örömük telik, mitha ezüstből volnának.³ Mátyás már a 80-as
évek elején rendelt ily evőkészletet Faenzában; lehet, hogy
abból valók azok a Corvin és Aragoniai címerrel díszített
majolika tálak, melyek egyikét most a londoni Kensington-
Museum,⁴ másikat a párisi Gaillard-gyűjtemény őrzi.

Ugyancsak a ferrarai követ mondja egyik jelentésében, hogy
Beatrix királyné, mikor vele egy a hercegi udvart érdeklő
örömhirt közölt, tréfálkozva borraivalót kért modenai aranyozott
kések és villák alakjában, a minőket bírni szeretne, s a követ
hozzáteszi, hogy jó lenne, ha Hipolit, jövetelekor ferrarai
készítményű ezüstözött fegyvereket, dárdákat, tört és törökös
kardokat is hozna magával ajándékkul a királynak.⁵

Magának a királyi palotának berendezése bő alkalmat nyuj-
tott az iparművészet legkiválóbb termékeinek megrendelésére s
külföldi, különösen olasz műiparosok foglalkoztatására. Az
egykorú történetíróknál s a követjelentésekben olvassuk, hogy
a palota termeinek mennyezete aranyozott fafaragványokban

¹ Csánki id. m. 544. l.

³ *Dipl. Emi.* III. 151., 171. l.

² B. Nyáry *Albert* moden. Hypp. cod.
Száz. 1872. 355. l.

⁴ L. 189. lapon.

⁵ U.-ott III. 199. l.

körülbelül ugyanolyan ornamentikát mutatott, a minőt a Corvin-codexek lapszél-éktímenyein látunk. A nagy, művészi kivitelű kályhákat, melyeknek egyike tiszta ezüsből volt,¹ quadrigák és egyéb antik motívumok díszítették. A kályhák s falak körül stilszerű faragványokkal ékes fa- vagy márványpadok húzódtak, melyek részben szekrényekül is szolgáltak s szőnyegekkel és vánkossokkal voltak megrakva, a székekre is arannyal és ezüsttel átszőtt szövetek voltak borítva; a nyugágyak és ágyak részben ezüsből készültek, dúsan aranyozva. A szintén művészi faragású asztalokon üveges szekrényekben² aranyos poharak, drágaságok és csecsebecsék voltak fölhalmozva, más asztalokon szobrok, képek, tükrök, órák, nemes fémből való gyertyatartók; a falakról is érczkandeláberek nyúltak ki, a mennyezetről csillárok és olajlámpák csüngtek alá, a padlót allegorikai és szentképeket föltüntető szőnyegek takarták.³ A pápai követ egyizben elálmélkodott a fölött a kincshalmaz fölött, melyet a király ruha- és kincstára arany- és ezüstedényekben, gyöngyökben és drágaságokban, himzett ruhákban és szőnyegekben tartalmazott.⁴

Mindazokból a kincsekből és ékességekből, a melyek Mátyást és Beatrixot palotaikban környezték, csak vajmi keveset sikerült az utókor számára megmenteni; de a mit ma ismerünk, azt is legnagyobb valószínűség szerint a Beatrix hazája szolgáltatta. Az esztergomi székesegyház gazdag kincstárában őrzik a Corvin-kálváriának nevezett gyönyörű, nehéz aranyból készült s drágakövekkel pazarul megrakott ereklyetartó-feszületet, melynek már egész irodalma támadt, a nélkül, hogy a szakemberek keletkezésének helyére nézve meg tudtak volna egyezni. Mindössze annyi látszik valószínűnek, hogy e roppant becsű mű két külön-

¹ A *castellói püspök* jelentésében (Marczali, Kútfők.) id. h.

² Ilyen üvegszekrényeket hozatott Estei Hipolit Mátyás számára 1489-ben Velenczéből. (B. Nyáry A. id. m. Száz. 1874. 14. l.

³ Csánki id. m. 769. s köv. l. A francia királyné fegyverhírnöke 1502-ben Trója történetét ábrázoló szőnyegképeket látott a budai várban; valószínűleg ezek is még Mátyástól valók voltak. (Szamota id. h.)

⁴ *Cast. püsp.* id. jelent.

bőző eredetű alkotórészből lett egybeillesztve s hogy alsó része xv. századbeli olasz, hihetőleg firenzei készítmény.¹ Több műtörténész Mátyással hozza összeköttetésbe azt az elefántcsontból alkotott miniatur-házioltárt is, mely kétségkívül olasz mester műve s ezidőszerint a Louvreban látható.² Végül ismerjük azt a bársony- és selyembrokátból készült trónkárpitot, mely a Mátyás palotájából való s melynek egy része az Erdődy grófi család birtokában van most, míg másik részéből a budai vártemplomban őrzött misemondó-ruhát szabták. Nehányan firenzei, mások lombardiai műnek tartják.³

A királyi pár egyező műszeretete kiterjedt a régiségekre, valamint a zene- és színművészetre is. Mátyás végéveiben az ő megbízásából Beatrix ferrarai rokonaival levelezett az elhunyt Gonzaga bibornok után hátramaradt érem- és camea-gyűjtemény megszerzése tárgyában;⁴ a törekvés azonban sikertelen maradt. Élénk levelezést folytatott — mint látni fogjuk — olaszországi atyafiságával zeneművészeti érdekekből is.

Míg ugyanis a színészi előadások terén, melyekben különösen Beatrix gyönyörködött, a tőle behívott olaszok mysteriumszerű vallásos párbeszédekkel és dalaikkal vagy bohózatos színjátékaikkal ügyszólván versenytárs nélkül állottak, a zene terén az idegen jövevények csak lassan tudtak tért foglalni s úgy látszik, sohasem szorították ki egészen a hazai elemeket. Mátyás maga is szerette a zenét és sokat adott udvarának zenei hírére. Templomainak orgonái kitűnőknek voltak elismerve; valószínűleg azok is Olaszországból kerültek ki, bár orgonakészítőkül magyarokat is képeztetett Mátyás.⁵ Egyházi zene- és énekkarai

¹ Lásd erre nézve: Müntz: *Histoire* d. l. A. p. l. Ren. II. köt. 822—823. l. Pulszky F.: *Magy. Archeológiája*, II. 246. l. Szalay Imre: *A XIV. és XV. század ötvösségének két remeke*, 1893. és Mihalik Jóssef cikke a *Magyarorsz. Tört. Emlékei*, II. köt. 209. lapján.

² Müntz: *Histoire* II. 817—818. l. és külön cikk a *Kunst u. Kunsthandwerk*

1898. évf. 381—82. lapján. Irmei Ferencz cikke az *Arch. Ért.* XVI. kötetében.

³ Lubóczy Zs. cikke az *Archaeol. Ért.* VII. évf. 404. l. Radisich Jenő cikke a *Magyarorsz. Tört. Emlékei* II. köt. 204—207. lapján.

⁴ *Dipl. Eml.* III. 386., 395., 439. l.

⁵ Egy Paviában készült orgonájáról tesz említést *Jul. Cartwright* már id. mű-

már a Beatrix esküvője alkalmával fölkeltek a nászvendégek csodálatát. De legtöbb értesülésünk a magyar udvar körül kifejlődött zenei életéről, mely sok olaszországi összeköttetésről is tanúskodik, a Beatrix ittléte alatti időből van.

A hegedősök és kobzosok, kik vitézi dalokat énekeltek népies hangszereik pengetése mellett, Galeotti tanúsága szerint valószínűleg sohasem hiányoztak a Mátyás lakomáinál,¹ de helyöket Beatrix jövele óta legalább is megosztani voltak kénytelenek az Olaszországban divatos lágyabb és finomabb hangszerekkel, a hárfával és vonós-hegedűvel, a trovatorékkal és dalnokokkal, kik a királyné hívására jöttek be külföldről s kiknek zenéjét ő annyira szerette, hogy még betegsége alatt is abban keresett üdülést és szórakozást.² A zenének e nagy szeretete Beatrixnál egyrészt családi vonás is volt, másrészt megfelelt az olasz renaissance-műveltség amaz irányának, mely főleg a nőkben kereste a zene élvezete iránti fogékonyságot.³ Hogy azonban ugyancsak maga Beatrix a hazai magyar zenét sem vetette meg, azt abból következtethetjük, hogy csepelszigeti uradalmán kobzos czigányzenekar volt, mely pártfogását élvezte;⁴ s így a történetileg körülbelül legrégibb nyoma a czigányzenének az olasz származású magyar királynéval hozható kapcsolatba.

Mátyás a műzene terén úgy látszik mindvégig a fősúlyt egyházi ének- és zenekarára helyezte, melynek kitűnő voltát már esküvőjekor dicsérték a jelen volt külföldiek s utóbb Bonfin is magasztalta, a pápai követ pedig 1483-ban azt a vallomást tette, hogy az jobb a pápáénál.⁵ A zenészek előkelőbbjei fényes ellátásban és dús ajándékokban részesültek s nagy becsülésben

vében 154. l. *Csánki* id. m. 571. l. *Renomont* (Lor. Medici II. 472. l.) szerint a Mátyás ajánlásával egy István nevű pap ment Firenzébe orgonakészítést tanulni.

¹ *De egregie dictis* stb. XVII. fej.

² *Fraknoi*, Hunyadiak és Jagellók (M. N. T. IV.) 589. l. *Dipl. Eml.* III. 410. l. Hogy az olasz renaissanceban szinte általános volt a zene üdítő és gyógyító hatá-

sában való hit, azt a *Castiglione Cortegiano*-ja is bizonyítja. (I. 13. és 84. l.)

³ *Castiglione*, Corteg. II. 122. l.

⁴ Hipolit érsek 1489. évi számadásai-ban: «dato a zingani qualli sonono di lauto a lisola dila Maesta di Madama, duc. 1.» l. b. *Nyáry* id. m. Száz. 1874. 81. l.

⁵ *Pray*, Annales IV. 166. l.

állottak az udvarnál; hasonlóképen a vendégművészek is. A külföldről, különösen Olaszhonból behivandó zenészek ügyében

94. A VATICÁNI CORVIN-BREVARIUM KÉPE.]

rendesen Beatrix viszi a levelezést; ő különben nyilván külön énekkart is tartott s arra tetemes összegeket költött; 1483-ban énekkara tizenhárom tagból állott, legalább annyit küldtek utána

Pozsonyból Hainburgba, hová egy hordozható orgonáját is elvittette.¹ Az osztrák háború idejében tábori járataira is cziterásokat vitt magával s Bécsből Hipolit érseknek is küldött egy énekest az iskolásgyermekek oktatása végett.² A nyolczvanas évek végéről egy György nevű zenészt tudjuk megnevezni;³ valószínű, hogy ebben az időben ugyanaz a Tinctor János volt udvari ének- és zenekarának vezetője, ki már Nápolyban atyja szolgálatában állott s neki leánykorában egy művét ajánlotta, legalább egy egykorú levél szójátékából a karmester ily nevére lehet következtetést vonnunk.⁴

Az 1486. évben nővérével, Eleonorával folytatott levelezésében Beatrix bizonyos Mechino nevű francia udvari zenészt említi,⁵ más alkalommal pedig Todisco Simonello olasz zenészt óhajtaná nővére közbenjárásával fölfogadni.⁶ Ugyanakkor az Eleonora férjének, a ferrarai herczegnék azt írja magyarországi követe, hogy a királynét boldoggá tenné, ha elküldené neki Pétert, a kitűnő lantost hegedűseivel;⁷ ez a Péter valószínűleg el is jött s huzamosabb ideig itt is maradt, mert Beatrix két évvel később egy levelében pártját fogja Péter nevű zenészének, ki folyvást mellette van s igen jól viseli magát.⁸ Ugyancsak a ferrarai követ elbeszéli, hogy bizonyos Sandrachino nevű zenész és társainak elfogadása végett az udvar küldötteket meneszt Zengg kikötőjébe, kik dús ajándékokat, különösen fényes ruházatokat visznek már foglalóul a jövevények számára.⁹ A követ-

¹ *Pozsonyi vár. levéltár*, Kammerrechnungen 1483. l.

² *Csánki* id. m. 570. s köv. l. *b. Nyáry* id. köt. 79. s köv. l. *Dipl. Eml.* III. 389. l.

³ *Hatvani*, *Rajzok* stb. 68. l.

⁴ Váradi Péter kalocsai érsek mondja egy, már 1493-ban Beatrix királynéhez intézett levelében — vonatkozással egy Galerius nevű közbenjáróra, ki neki, mint látszik, a királyné nevében a bibort ígérte meg: « . . . non latuit nos, a principio ejus coloris isthic habere, uti auguratur suis Majestas V. ubi etiam musico- rum princeps tinctorum nomine appellatur,

licit is inter caeteras artes suas, . . . ad hac unicum tingendi galeri scientiam nondum pervenerit etc. (*Wagner, Epistolae Petri de Warda*, 48. l.)

⁵ *Dipl. Eml.* III. 61. l. (1486 márczius 6-ikáról kelt levél.)

⁶ 1486 november 4-ikéről k. lev. *u.-ott* 207. l.

⁷ 1486 augusztus 4-ikéről k. követje lentés *u.-ott* 149. l.

⁸ 1488 május 11-ikéről k. lev. *u.-ot.* 410. l.

⁹ Előbb id. 1486 augusztus 4-iki követ-jelentés *u.-ott* 150. l.

kező évben ismét az Eleonora közvetítésével óhajtana Beatrix Rómából énekeseket hozatni udvari kápolnájában való szolgálat-tételre;¹ hogy eljöttek-e? nem tudjuk, de Eleonora egy levele szerint bizonyos firenzei énekesek megígérték, hogy követik a királyné hívását.² Majd ismét az elhunyt udvari orgonás helyére, ki olasz volt, Pál mestert, Zsigmond osztrák herczeg orgonását igyekszik megnyerni Beatrix, s mert a magyar udvar rossz viszonyban van a herczeggel, sógorát, 'Ercolét kéri föl a közbenjárásra, de hasztalanul, mert a keresett művész időközben elszegődött Miksa római királyhoz.³ Úgy látszik azonban, hogy ez utóbbi is ismerte a királyné zenei hajlamait, mert egyízben egy Jacopo Barbiria nevű — valószínűleg olasz — zenészt küldte megbizással hozzá, kiről Beatrix válaszában, melylyel őt visszaküldte, a legnagyobb elismeréssel nyilatkozik.⁴

Míg tehát a zene tere az, melyen a királynét leginkább látjuk kimutatható személyes tényekkel szerepelni, bizonyára nem csalódunk, ha benne keressük fő mozgató erejét annak az egész művészeti életnek, mely a Mátyás uralkodása idejében a magyar királyi udvarnál az olasz renaissance hatása alatt rövid időre kifejlődött.

¹ 1487 április 22-ikéről k. lev. u.-ott 288. l.

² 1488 április 30-ikáról k. lev. u.-ott 398. l.

³ 1489 szeptember 28-ikáról és november 20-ikáról k. levelek u.-ott iv. 89., 105. l.

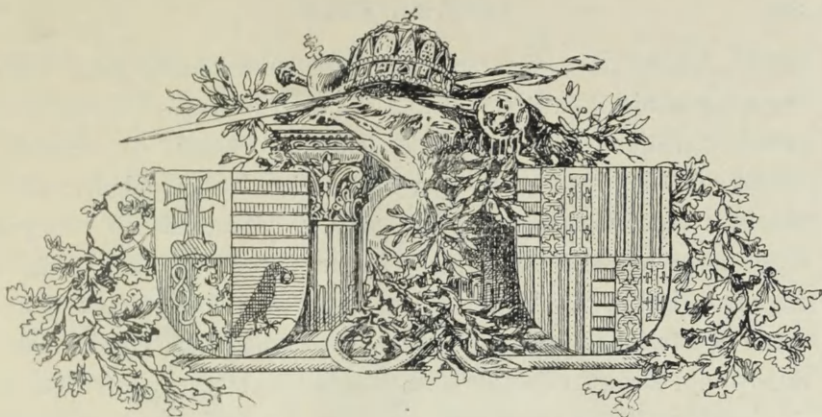
⁴ Beatrix királynénak 1490 januárius 8-ikáról Budáról Miksa királyhoz int. levele a *bécsi csász. és kir. udvari áll. levéltárban*. (Maximiliana 1490.)

95. BEATRIX ÉREMKÉPE.
(Nemzeti Múzeum.)

NEGYEDIK KÖNYV

LAPPANGÓ ELLENTÉTEK

96. MÁTYÁS ÉS BEATRIX CZÍMEREI.
(Richter A. rajza)

I.

IKORON feladák vala Bécs városát Mátyás királynak, az nap nagy földindulás lön. És király úr estin béméne az városba mind az urakkal. Másodnapon Beatrix királyné asszony is nagy sokasággal bėjöve az városba. És a király bő élést hozata bé Bécsbe, és megajándékozá a király a polgárokat privilégiumokkal. És vagy hat hónapig marada a király annak utána Bécsbe.»

Így adja elő Bonfin nyomán röviden Heltai a Mátyás és neje bevonulását Bécsbe.¹ Beatrix maga lakonikus rövidséggel adott róla hírt nővérének Eleonorának,² a nagy események közepett sem feledkezvén meg a hercegi családról, érdeklődéssel tudakozódván mindnyájok hogyléte felől s még gyóntatóatyja üdvözlétét is tolmácsolván.

Ilkus Márton mester budai lelkésznek a Mátyás rendeletére valószínűleg valamelyik egyháznagyhoz intézett egykorú levelé-

¹ *Id. m.* II. 208. l.

² *Dipl. Eml.* III. 44. l.

ből,¹ valamint más kortársak följegyzéseiből tudjuk, hogy Bécs ünnepélyes birtokbavétele a Mátyás részéről 1485 június 1-én, úrnapi vigiliáján történt, a kora délutáni órákban. A «Stubenthor» előtti köhídon vette át a király Eén István polgármestertől, ki a tanácsbeliek élén jelent meg, a város kulcsait. Mátyás dús, aranyhímzésű csótárral fődött lovon ült, két oldalán Zápolyai István és Ujlaki Lőrincz herczeg lovagoltak; előtte vitték a zászlókat, azután jöttek az országnagyok s egy legalább 8000 főnyi sereg, valamint sok élelmiszerral megrakott szekér. Az egyetem tanárai és alárendeltjei, a nélkül, hogy a tanács erre fölhívta volna őket, megjelentek hivatalos öltönyeikben testületileg;² ezek, valamint a papság s beláthatatlan embertömeg sorokat formáltak a bevonuló király útján, hódolatteljesen üdvözölve őt. Sem a szélvihar, mely a port fölkavarta, sem a bevonulás perczében érezhetővé vált földindulás nem riasztotta el a népet, mely bámulattal látta a menet fényét s ujjongó örömmel a behozott eleséget. A «magyar párt», mely kezdettől fogva a megadást követelte, most fennen dicsekedett s az addig tétovázók is elégedetteknek látszottak. A király egyenesen a Szent-István-templomba vonúlt, ott Istennek hálát adandó s czímerét a templomban nyomban kifüggesztetni rendelvén, a Habsburgok várlakát birtokba vette.³

Beatrix ezalatt Pozsonyban volt, hová Mátyás vezérét, Ártándit küldte érte s mikor június 5-ikén,⁴ vasárnap nagy kísérettel megérkezett, a király is elébe ment; ugyanazon a helyen, ugyanoly fénynyel fogadták s az ekkor is dúló szélvihar ellenére nagy menettel kísérték a főtemplomba. Az egyetem a már említett budai Márton mester közbenjárásával, ki nemcsak lelkész,

¹ Közölve *Telekinél*, id. m. xii. 282. lap.

² «In habitibus suis processionatim», l. a *bécsi egyetem levéltárában* Acta fac. theol. vol. II. fol. 106 b.

³ *Bonfin*, Dec. iv. lib. vi. 455. l. *Bécsi egyet. lev. tára*, Acta fac. art. vol. III. fol.

317.^b és fac. theol. id. h. *Schober* id. m. 186. l.

⁴ Erre nézve ellenmondás van a bécsi egyetem id. levéltári adataiban; az egyik szerint június 3-ikára, a másik szerint vasárnapra, tehát június 5-ikére esett a királyné bevonulása.

hanem az orvostudományok doktora is volt, folyamodott Mátyás engedélyeért, hogy neki és nejének hódolatát bemutathassa. Magister Nicolaus ex Kreuznach, a theologiai tudományok nagy-hírű doktora és tanára, intézett a templom szentélyében üdvözlő beszédet a királyhoz, kegyébe ajánlva az egyetemet. Mátyás ékes latinsággal felelt, megígérve, hogy az egyetemnek jogait és szabadságait nemcsak megőrizni, hanem gyarapítani is fogja, hogy hanyatlott régi fényét visszanyerje. A királyné nagy figyelemmel hallgatott a beszédekre, többször nyájas mosolylyal mutatva egyetértését. A következő napon fogadta Mátyás a város hatóságainak hódolatát és hűségi esküjét, ez alól az egyetem állítólag fölmentést kapott; utóbb azonban épen a hűségi eskü megtagadása miatt a király szigorú rendszabályokhoz nyúlt az egyetemmel szemben.¹ Bécs meghódításának tényét azután Nápolyban Beatrix atya és mostohaanyja is egész udvarukkal hálaadó istentisztelet formájában ünnepelték meg.²

Bécs elfoglalása Mátyásra nézve nemcsak hadi győzelmet s legmakacsabb ellenfele, a császár megalázását jelentette, hanem nyugatra tekintő birodalmi politikájának legnagyobb sikerét is. Mindenben kimutatni igyekezett, hogy az ősi várost nem a hadi szerencse múló adományának tekinti, hanem fejedelemként rendezkedik be benne; fölvette Ausztria herczegének czímét és kezébe ragadta a kormányt, összehívta a rendeket, kiváltságokat adott a bécsieknek, javadalmakat osztogatott magyar híveinek osztrák területen s a bécsi püspökséget a Beatrixtól is pártolt, mindinkább előtérbe lépő Nagylucsei Dóczi Orbán győri püspökre és kincstárnokra ruházta.³ Az állandó hódítás gondolatát fejezték ki Mátyás nagyszabású építkezései is Bécsben, úgy mint később Német-Ujhelyben.⁴ Bonfin szerint⁵ várát függökertekkel, már-

¹ *Bécsi egyet. lev.-tár*, fac. art. id. h. Hormayr id. m. 55. l. *Joseph Ritter v. Aschbach: Geschichte der Wiener Universität*, Wien 1877. II. 10–13. l. *Schober* id. h.

² Batt. Benedei nápolyi követ jelentése 1485 aug. 18-ikáról a *modenai áll. levéltár-*

ban (Canc. Duc. Cart. d. Amb. Est. Nap. B^a 4).

³ *Fraknoi*, Máty. kir. 287. l.

⁴ *Schober* id. m. 278. l.

⁵ *Hist. Dec. iv. lib. vii. 461. l.*

vány kutakkal, madárházakkal, sétahelyül szolgáló csarnokokkal és szőlőlugasokkal ékesítette föl, belsejét díszes kandallókkal, fürdőkkel látta el. Az osztrák történetírók szerint azonban mindezek az alkotások nem a régi várpalotában jöttek létre, melyben Mátyás nem akart lakni, hanem egy külön e célra Hans Walter császári titkártól megszerzett nagy háznégyszögben, mely akkor három utcára nézett s a mostani Kärnthnerstrassé-nak azt az oldalát foglalta el, a mely — közel a Szent-István-térhez — a Weihburggasse nyílásával van szemben. A míg e ház tornyai, erődítvényei, kápolnája s palotaszerű belseje elkészültek, Mátyás állítólag a ma József császárról nevezett tér s az Augustinusok mostani és a Dorottýások egykori rendházai tájékán lakott. A Mátyás bécsi házának külső falára egy későbbi tulajdonosa vadászati jeleneteket festetett, a miért azt a bécsiek azután «Hasenhaus»-nak nevezték el.¹ Bárhová képzeljük is a Mátyás építkezéseit, Bonfin leírása szerint kétségtelen, hogy azoknál Beatrix előtt jól ismert olaszországi fejedelmi kéjlakok lebegtek a tervezők szemei előtt, s ha el is hiszszük, hogy a magyar királyi pár jobban érezte magát egy saját eszméi szerint alakult lakásban, már azok a politikai szempontok is, melyek Mátyást vezették, valószínűtlenné teszik, hogy ő a Habsburgok régi várlakában való székelésről egészen lemondott volna.

Ha Mátyásnak hadviselése és uralkodó gondjai nem is engedték meg, hogy huzamos ideig Bécsben lakjék, Beatrix tartózkodás nélkül nekiadta magát az új székváros élvezetének s Mátyással való házasságának élete utolsó éveiben legtöbbet Bécsben és vidékén időzött, Bécs város hatóságához is bizalommal fordult ajánlásaival, megkereséseivel.² Lehet, hogy érezte már a gyűlöletet, mely — mint látni fogjuk — Magyarországon fokozódó mértékben

Hormayr id. m. 60. l. *Schober* id. m. 261. l.

² Egyébként közönyös, Bécs város levéltárában őrzött, az 1486–1490. évek-

ből való hetrendbeli levelét ismerteti *dr. Karl Uhlirz: Quellen zur Geschichte der Stadt Wien* cz. művéb. (II. Abth. Bd. 3, Wien 1904. 343, 356, 357, 364, 365, 405. l.)

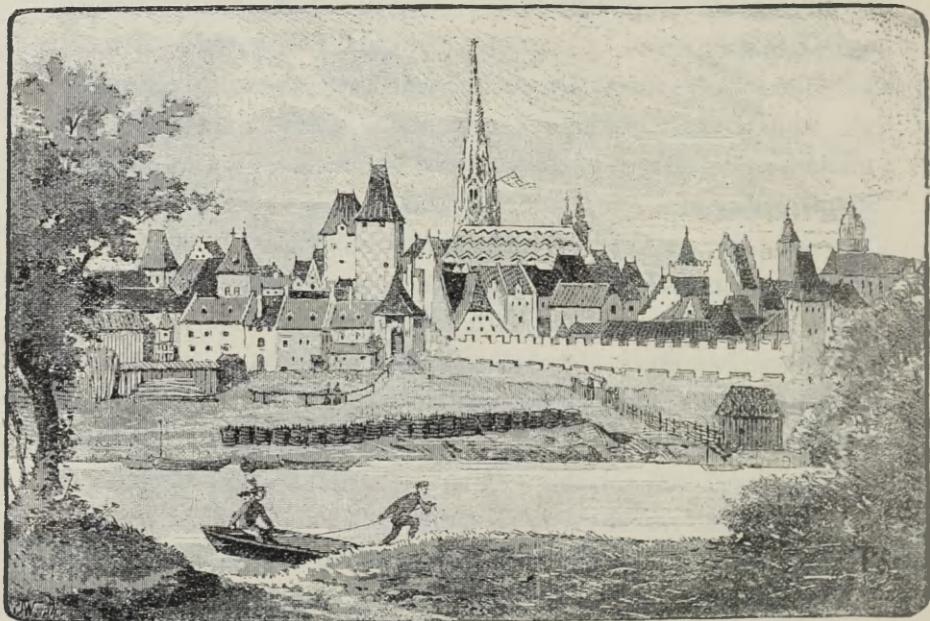
környezte, míg a bécsiek legalább is nem nézték rosszabb szemmel az olasz származású királynét, mint a magyar királyt. A régi kultúra jelei, a művészet emlékei s a zajos életkedv, melyek itt környezték, némileg hazájára is emlékeztethették s e mellett Bécs már akkor «leggazdagabb, legnépesebb és legszebb volt a Duna partján fekvő városok között». Aeneas Sylvius, ki ama század közepén látta, életteljes képet fest róla, mely bizonynyal az itt szóbanforgó korszakra is találó.¹

Kétezer lépésnyi hosszaságú, tornyokkal és bástyákkal megerősített fal környezete Bécset, melyen kívül külvárosok terültek el, szintén sánczárokkal és czölöpfallal védve. Az ötvenezer lakost számláló város házai szilárdan épültek, tágasak és díszesek voltak, kívül és belül festve, szépségöknek csak az ártott, hogy többnyire fa-, nem cserépfödéllel bírtak. Az olasz írónak föltűnt, hogy a szobákat, — melyeket Stubéknak hívnak, — mind kályhákkal szerelik föl, tekintettel a zord télre s kiemeli, hogy — a mi akkor csakugyan előhaladott kultúra jele volt, — az ablakok mind üvegből voltak, az ajtók pedig többnyire vasból. A házak butor-, asztal- és ágyneművel, az istállók lovakkal és igásmarhával gazdagon voltak ellátva; a belépő bárhol azt hihette, hogy fejedelem lakába jön. Különösen kiemeli a leírás a hatalmas pinczéket, melyek némelyike a ház magasságát megközelítő mélységig terjed; dicséri a templomok nagyságát és fényét, pillérsoraik nagyszerűségét. Az utcák már akkor kövel voltak burkolva, oly keménynyel, «melyen a legterhesebb szekér sem hagyott nyomot». Naponkint roppant tömegét hozták a városba a légkülönbözőbb élelmiszereknek s estére már semmi sem volt vásárolható; de legtöbb — naponta háromszáz — szekér hozta be a negyven napra terjedő szüret alatt a bort, úgy hogy a boradó maga Bécsben 12000 aranyat jövedelmezett a kincstár-

¹ *Aeneae Silvii* episcopi senensis etc. *Historia rerum Friderici III. Imp.*; íratott 1458-ban, l. ennek bevezetését Kollár Ad. *Analecta Mon. Vindobonensia*-jában (1762. Tom. II. 7—14. l.); őt idézi a Beatrix későbbi

kortársa *Rausanus* is *Epitome*-jában, (*Schwandtner*nél I. 507—508. l.), bár megjegyzi, hogy a nagynevű írónak inkább dicséretét, mint gáncsát teszi magáévá.

nak. Ez — úgymond — azért is van, mert «a nép torkos, falánk, a mit a héten át szerez, azt vasárnap fölemészt». A híres és roppant népes egyetem tanulóiról sem mond jobbat Aeneas Sylvius; azt állítja, hogy kevesen lesznek tudósokká, a csekély fegyelem mellett a többség inkább az élvezet felé hajlik, lakmároz és éjjeli tivornyákra jár, a polgároknak sok kellemetlenséget szerez, a mit elősegít a bécsi asszonyok ledérsége,

97. BÉCS 1483-BAN.

kik közül «kevés éri be férjével». A tanulók is okozói, hogy Bécsben «éjjel-nappal szinte csataszerű verekedések folynak» s alig múlik el nagyobb ünnepi alkalom emberhalál nélkül. Szóval, a humanista író szerint Bécs akkori népe «feszlett és zabolátlan» volt,¹ az ünnepnapokat sem szentelte meg, a böjtöt sem tartotta tiszteletben, s mindennemű bűn és kihágás annál szabadabban burjánzott föl benne, mert «az igazságot is pénzért szolgáltatták».²

¹ «Lacerum et incompositum vulgus», id. h.

² «Ius admodum venale est», u. ott.

A diadal mámore, a távolodó, de meg nem szünő fegyverzaj, — mert Mátyás Bécs bevétele után csakhamar az osztrák tartomány másik nagy városa: Német-Ujhely felé irányozta hadműveleteit, — az őt környező város új és élénk benyomásai mind nem lehettek képesek elfeledtetni Beatrixszal azt a gondolatot, mely a haladó évekkel fokozódó súlylyal nehezedett kedélyére: gyermektelenségének gondolatát.

Mikor Magyarországra jött, olasz földön hátrahagyott rokonai, itt pedig férje, udvara, az őt örömszájjal üdvözlő nemzet, azzal a közös, örvendetes, biztos reménynyel búcsúztatták és üdvözlőték őt, hogy férje melletti helyét nem csak a büszke, hatalmas királyasszony díszével, hanem jövőendő királyok anyjának ihletes méltóságával is fogja betölteni.¹ Az ő viruló fiatalsága mellett annál kétségtelenebbnek látszott ez, mert Mátyásnak özvegysége idejéből köztudomás szerint természetes gyermeke származott. És az évek múltak, házasságuknak immár kilenczedik éve volt eltelőben s a várva várt esemény nem következett be.² Ő ugyan a reményről még mindig nem mondott le s még 1486 őszén azt üzeni nővérének, Eleonorának, kívül találkozást remélt fia, Hipolit Magyarhonba jövelekor Zenggben, hogy ettől csak abban az esetben maradna el, ha addig teherbe esnék;³ s 1487 január havában köszönettel veszi nővére gondoskodását, melylyel terhességét elősegíteni szeretné, s «bár maga semmit el nem mulaszt, megnyugszik Isten akaratában».⁴ Azonban sem

¹ *Bonfin* ezt a kívánságot magának Beatrixnek is szájába adja Mátyással folytatott — természetesen költött — beszélgetéseiben a *Symp. Trimeronban*: «Desidero namque unicum saltem filiolum, quo spes utriusque sustentari posset, ut regni haeredem dulcissimum haberemus, qui non tam nobis, quam Septentrionalium gentium salutis esset optandus etc.» (397. l. lásd még a 252—353. és 382. lapokat.)

² Egyetlenegy írott nyoma van annak, hogy Beatrix Mátyással való házassága alatt egyszer fogant s terhességét abortus szakította volna meg («ex Rege Mathia concepisse et abortum fecisse»); ezt hallo-

más nyomán írja Rómába *Orsini teanoi püspök* az Ulászló válópöre ügyében 1494 augusztus 11-ikén tett jelentésében (*Velenzei Szent Márk-könyvtár* kéziratai Lat. x. 178. Doc. 77.).

³ *Dipl. Eml.* III. 206. l.

⁴ *Dipl. Eml.* III. 234—235. l. A szöveg itt hibás: «perhite» áll «presente» helyett, a miért Fraknoi (Máty. kir. 347. l.) úgy értelmezi a levelet, hogy Beatrix Eleonorától ajánlott orvost (perito?) hívott meg; a szöveg egyébiránt mindenkép homályos, mert, ha orvosszert az a küldemény, a mit B. vár (aspectamolo), különös, hogy azt «presente»-nek (ajándék) nevezi. (Modenai

a Mátyás változatlan szerelme, sem az udvaroncok meg nem szűnő hízélgései nem leplezhették el előtte a csalódás amaz érzését, melyet mindenki tekintetében olvasnia kellett s mely legfájdalmasabban saját szívében hallatta szavát. És tudhatta azt is, hogy míg mindenki, ki az ő s a férje javát akarta, osztott szomorúságában, reményének tűnését titkos örömmel látták a magyar uralkodóház legátalkodottabb ellenségei. Különösen a német császárról annyira tudva volt, hogy Mátyás fiúörökös nélküli halála esetére megegyezésszerűen tart igényt a magyar koronára fia, Miksa javára, hogy egész legendák keltek szárnyra a titkos szerekről, melyekkel tőle megvesztegetett orvosok idézték volna elő a Beatrix meddőségét.¹

Mátyás azonban, ki koronája és országa sorsát múlt életének határán túl is biztosítva kívánta látni, bármily nehezen barátkozott is meg közös reményök megghiúsulásának gondolatával, annál inkább érezte magát kötelezve más irányban gondoskodni az utódlás biztosításáról, mert a sors neki, bár nem törvényes frigyből, fiat adott.

Corvin János származását, ki 1473-ban született, s így Beatrix jöttékor három éves, Bécs elfoglalásakor tizenkét éves volt, sűrű homály fedi. Anyját boroszlói nőnek mondják. későbbi följegyzések, s nevét is csak egy, Mátyás halála után írt követjelentés mondja Borbálának.² Bármint szövődött e nő

áll. lev.-tár, Canc. Duc. Cart. d. Princ. Est. Ungheria B^a 2. 1487. jan. 4.)

¹ Ezeket *Palma* (?) és *Fessler* nyomán *Teleki* (id. m. v. 5. l.) *Szalay L.* (id. m. III. 283. l.) és *Pesty Frigyes* («A magyar nemzet mostohasága saját maga iránt», Száz. 1868. 20. l.) regisztrálják. A Beatrix magtalanságára nézve azt olvassuk a *Vecchioni* többször idézett művében (Notizie stb. 67–68. l.), hogy Beatrix mint oly szapora nemzetség tagja, fiatal, erős és mindig egészséges (?) nő, nem is lehetett terméztől magtalan, s hogy a hibának inkább Mátyásban kellett rejlenie, hadi sebesülése következményeképen. Mégis abban concludes, hogy e jelenség (fenomeno) a gond-

viselés műve volt, a mely a nagy Hunyadit nem akarta megfosztani holta után attól a dicsőségtől, hogy fia trónra jusson, de viszont — érdemei tekintetéből — az Austriai uralkodóházat sem akarta elűzni a magyar koronától, melyhez joga volt (a cui era dovuto) s mely, ha nem is mindjárt Mátyás halála után, de később visszashallott a «kereszténység császárára». Ez a magyarázat alighanem *Sigismondo Contin* alapúl (id. m. II. 8. l.), ki ilyféle szavakat ad az 1490-iki királyválasztásnál a Miksát ajánló kalocsai érsek (?) szájába.

² A *teanoi püspök* előbb idézett jelentése mint «Barbara illius regis concubinā-t említi.

viszonya Mátyáshoz, tekintve, hogy fia mellett s tehát Mátyás közelében való tartózkodása majdnem kétségtelen, bizonyos tiszteletet meg nem tagadhatunk emlékeitől, ha látjuk, hogy míg magzata — oly mértékben lépve ki a homályból, a mily mértékben tűnt a törvényes trónörökösre való kilátás, — fokról fokra emelkedett egész a trón magaslatáig, ő maga, az anya, úgy el akart és el tudott tűnni, hogy nemcsak az egykorú krónikások, hanem még a bőbeszédű s gyakran minden mende-mondát fölkapó követek közül sem vette nevét — Mátyás életében — egyik sem tolla hegyére, s egyetlen királyi adománylevelet sem bírunk, melyet ő akár a maga, akár rokonai javára eszközölt volna ki.¹ A Corvin János anyja e visszavonultságában sem kerülhette el, hogy a Beatrix olasz környezete el ne hitesse a babonára hajló királynéval, hogy meddőségét Borbála gonosz varázslattal idézte elő;² de hogy Beatrix őt e miatt nyilvánosan bepanaszolta s ellene egy nemét a boszorkánypörnek indította volna meg, mely a bécsi egyetem tanárait is foglalkoztatta,³ ezt, az utóbb a királynétól minden áron válni akaró Ulászlótól eredő vádat annál kevésbé fogadhatjuk el igaznak, mert azt sem a bécsi egyetem évkönyvei, sem egyéb egykorú följegyzések nem igazolják s ez az állítás abban, a később Ulászló védelmére készült emlékiratban sem foglal helyet, mely úgyszólván pragmatikusan sorolja föl a királyné ellen támasztott vádakat.⁴

Tény azonban az, hogy a Mátyás fiának útját a törvénytelen születés titkát rejtő homályból az elismert trónörökös minden kiváltságait egyesítő közjogi állásig szakadatlan küzdelem jelzi, mely a király és királyné között zajtalanul és láthatatlanul folyt

¹ *Fraknoi* Hunyad. és Jagell. (M. N. T. iv. 287. l.) A történetek időrendjével sem egyezik *Tubero* amaz állítása (Schwandt-nernél 127. l.), hogy Mátyás első nejeének halála után a Corvin János anyját hitveseként tartotta s csak barátai beszéltek le róla, hogy nőül vegye.

² Ant. Costabili jelentése 1489 szeptb. 18-ikáról a ferrarai hercegnéhez (*Modenai levéltár*, követjelentések); e szerint Beatrix a pápai követnél emelt vádat, s ezért Borbála Mátyáshoz ment panaszsra.

³ A teanoi püsp. id. jelentése.

⁴ Lásd *Udis* már id. Apológiáját.

le, de a melybe a dolgok erejénél fogva belévonattak mindkettejük családi hozzátartozói, udvaruk és országnagyaik, sőt a közelebbről érdekelt külső hatalmak is. E küzdelemnek itt csak kezdetébe pillantunk be, de már az is föltárja mindazokat az indítékokat és tényezőket, melyek a végeredmény előidézésében részesek voltak.

Születhető gyermeke törvényes igényének védelme nem magyarázhatja meg a Beatrix makacs ellenállását, mert hiszen Mátyás Jánosnak mindvégig csak a törvényes örökös hiányának esetére akart utódlási jogot biztosítani. Az események folyamában — mint látni fogjuk, — mindinkább kétségtelenné válik s különösen akkor, mikor már Mátyás elbetegesedése közel kilátásba helyezi a trónváltozást, lesz szembetűnővé, hogy Beatrix, megfosztva az anyakirálynénak fia jövőjeért rajongó legitim becsvágyától, saját, féktelen nagyravágyásának lesz martalékává, mely őt a férje szándékai elleni ellenszegülés, sőt árulás útjain viszi a megálmódott királyi hatalom polcza helyett a bukás örvényébe.

Mátyásnak a Corvin János emelkedéséről való gondoskodása már második házassága első idejében vette kezdetét; a királyné e fölött annál kevésbé ütközhetett meg, mert hiszen épen hazájában, sőt saját családjá körében is a természetes szülötteket a törvényesekkel majdnem egyenlő elbánásban részesítették s akkor még bizonyára Mátyás maga sem gondolt arra, hogy Jánost — másnak hiányában — trónja örököséül fogja kiszemelni. Rendkívül gondos nevelésben részesítette a fiút Ugoletti Tádénak, a Corvin-könyvtár tudós őrének vezetése alatt s már 1479-et megelőzőleg Hunyadi gróf és Liptó herczegének rangjára emelte s birtokadományozásokban részesítette; ezt követte majd a sziléziai területen levő Troppau, Ratibor és Oppeln herczegségek reáruházása. Aligha tévednek azok, kik úgy következtetnek, hogy Beatrix volt az, ki saját anyaságát késni, ellenben a törvénytelen szülöttet rangban és jelentőségben emelkedni látván, rávette férjét, hogy a Csupor Demeter halálával megüre-

sedett győri püspökséget 1480-ban pápai beleegyezéssel adományozza Corvin Jánosnak, ezáltal fiának az egyházi pályán jelölve ki további emelkedése útját.¹ Mátyás e szándékát azonban csakhamar megváltoztatta s a győri püspökséget előbb Beckenschlagernek ajánlván föl, majd kincstárnokára, Dóczi Orbánra ruházta,² János herceget pedig csak az 1482. év április hava folyamában nem kevesebb mint hat rendbeli birtokadományozásban részesítette.³

A kis fiú vagyonának folytonos gyarapításáról⁴ Mátyásnál nem kevesebb gyöngédséggel gondoskodott ennek anyja, Szilágyi Erzsébet. Corvin Jánosról azt írják az egykorú krónikások, hogy külseje, különösen tekintete nagyatyjára, a nagy Hunyadira emlékeztetett; ez még inkább érthetővé teszi az agg matróna szeretetét, mely annál buzgóbban igyekezett fia törvénytelen ivadékának emelkedését munkálni, minél inkább tünedezett el a törvényes örökös születésébe vetett reménye. Feltűnő, hogy Hunyadi János özvegyét, ki Beatrix jöttekor s a királyi pár első táborba-szállásakor még elválaszthatatlannak látszott menyétől, utóbb egyetlen egykorú följegyzés sem említi mint olyat, ki az udvarnál látható volt; ellenkezőleg, úgy látszik, hogy élete utolsó éveit nagyobbbrészt kolostori visszavonultságban töltötte.⁵ Csak gondos gazdálkodásának jeleit bírjuk s adatot arra nézve, hogy végrendeletileg egész vagyonát János hercegre hagyta. Még halála is oly zajtalanul következett be, hogy annak éve kétes volt eddig: 1484-re tettük, holott egy újabban fölmerült adat szerint már 1483-ban kellett megtörténnie.⁶ Ezt a teljes

¹ *Fraknoi* Hunyad. és Jagell. (M. N. T. iv. 289. l.)

² *Teleki* id. m. v. 440. l. *Fraknoi* Máty. kir. 342–346. l.

³ Az erre vonatkozó oklevelek az *Orsz. Levéltár* D. 37652., 37654., 37655., 37656., 37657. és 37658. számai alatt találhatók.

⁴ Corvin Jánosnak Mátyás halálakor tulajdonában volt birtokokról részletesen ad számot *Schönherr Gyula* «Corvin János» cz. műve (Tört. Eletrajzok) 175. s köv. lapjain.

⁵ *Timon* (Epitome 170. l.) mondja: «Patriarcha Aquilejensis hoc anno (1478.) Elisabethae matri Corvini potestatem fecit ingrediendi monasteria Sacratum Virginitum in Insula Leporum et Budae Veteris.»

⁶ *A. B. Hornig Károly* veszprémi püspök ált. kiadott «*Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis*» III. köt. 293. lapján található, 1484. október 30-ikáról k. okmány mutatja, hogy az Erzsébet temetésének már 1483-ban kellett végbemennie.

viSSzavonulást aligha magyarázhatja meg csak az aggkor; ebben nem nehéz a Beatrixtól való elidegenedés jelét pillantanunk meg, a melyet a királyné iránt széles körökben lábrakapott s majd közelebből elemezendő ellenszenv okain kívül valószínűleg épen a Corvin János jövő szerepére irányuló törekvések ellentéte is idézett elő.

Az ifjú herceg fölserdülése megadta Mátyásnak a módot, hogy őt nemcsak címekkel és javadalmakkal tüntesse ki, de külső, reprezentatív tényekben is mutassa, hogy ő az, ki trónjához legközelebb áll. 1484-iki osztrák hadjáratára magával vitte a táborba, követek fogadtatása alkalmával jobbjára ültette, lakománál néha rosszullétet színelve távozott, hogy fiát ültesse a maga helyére, kinek megnyerő megjelenése és modora az udvari népre s a jövő-menő idegenekre is a legkedvezőbb benyomást tette.¹ Ugyancsak már 1484-ben nyíltan vallotta, hogy a német császárral 1462-ben kötött egyezség nemcsak törvényes fiúörökösének biztosította a trónutódlást a császár igényével szemben.² Végül ugyanez időtájt kezdett Mátyás oly házassági tervvel foglalkozni, mely fia születésének hibáját egy tekintélyes uralkodó-családdal való frigy előnyével pótolja.

Beatrix ezt eleinte nem ellenezte, de Mátyás tervét oly mederbe igyekezett terelni, hogy az ismét az Aragoniai házzal való viszonyát fűzze szorosabbra s ezáltal minden eshetőségre a királyné saját befolyását növelje. Fölvetette az eszmét, hogy Corvin János Federigo hercegnek korán elhunyt nejétől Franciaországban 1479-ben született leányát Carlottát jegyezze el magának.³ Mátyás azonban, bármennyire hajlott különben kéréseire, ebben az eszmében hamar fölismerte az önző célzatot s átlátta, hogy a Beatrix családjától a János örökösödési igényének támo-

¹ *Bonfin* Dec. iv. Lib. vii. 461. l.

² *Fraknoi* Hunyad. és Jagell. (M. N. T. iv.) 290. l.

³ *Jacobus Trotius* ferrarai követ jelentése Milanoból 1485 márcz. 20-ról; a jelentést író követ oly óvatos, hogy Mátyás királyt nem nevén, hanem «Jupiter»-nek

nevezi. Az itt szóbanforgó Aragoniai hercegnő utóbb Laval grófjának neje lett. (Lásd *Notar Giacomo*, 144. l. és *Hübner* Geneal. Tabellen 328. tábla.) A követjelentés a *Modenai dll. levéltárban* van, Disp. d. Orat. Estensi a Milano.

gatását nem várhatja; arra határozta el tehát magát, hogy a mi saját személyére nézve annak idejében meghiúsult: fiát fogja a milanoi hercegi családdal összeházasítani. Óvatos volt azonban s az ügyet legmeghittebb emberei által eleinte úgy tárgyalhatta, hogy az Beatrix előtt titokban maradjon.¹

98. BIANCA MARIA SFORZA.

Bernardino Luini falfestménye a milanoi Castello Sforzesco-ban.

A kiszemelt jegyes Bianca Maria Sforza volt, Corvin Jánosnál egy évvel idősebb leánya a meggyilkolt Galeazzo Maria hercegnek és savoyai Bonának s tehát nővére a tizenhat éves Gian Galeazzo uralkodó hercegnek és unokahúga az «Il Moro»

¹ A titkolást a most id. jelentés és u.-annak a követnek márcz. 19-iki jelentése is említi; hogy ennek daczára a szemes velencei követ e tervet már 1485 márcziu-

sában jelentette államtanácsának, azt a *Dipl. Emi.* III. kötetének 39. lapján 36. sz. a. közölt levél mutatja.

melléknéven ismeretes¹ Lodovico Sforzának. Bianca Maria, kinek első jegyese, az egykor Beatrixnak is eljegyzett Filiberto di Savoia, meghalt,² abban a hírben állott, hogy Európa minden fejedelmi hajadonai között legdúsabb hozomány fölött rendelkezik; de ettől el is tekintve, a Sforza-ház előkelősége és hatalma Mátyásra nézve elég kecsegtetőnek tűntethette föl a tervezett frigyet, míg a leány anyja és testvérbátyja a magyar királyban és fiában valószínűleg támaszt reméltek nyerhetni az erőszakos hatalmi vágyának mind félelmesebb jeleit adó Lodovicoval szemben, ki a fiatal herczeg anyját, Bonát, gyámsági jogaiból lassanként egészen kiszorította s mind több hatalmat ragadott magához. Egy milanoi követjelentésben nyoma is van annak, hogy Lodovico a tervet eleinte ellenezte,³ de kevésssel utóbb a milanoi herczeg követének adott hivatalos utasításból kitűnik, hogy a herczegi család Mátyás iránti legnagyobb készségtől indítva, hajlandó volt a király titkos megbizottjával, Fontana Ferenczczel, azonnal meg is egyezni, csupán abban az irányban óhajtott megnyugvást szerezni, mily sors vár János herczegre, ha a még fiatal királyné ezután mégis gyermeket szülne, vagy Mátyás harmadszor nőülne? Erre Fontana kétségkívül megbizásának megfelelőleg, azt a kijelentést tette, hogy ő ugyan, — a királyné hő vágyát tartva szem előtt, — maga is kívánná, vajha ez az esemény bekövetkeznék, de hogy erre remény alig van; az pedig, hogy Mátyás újra özvegyiségre jutván, újra meg-nősüljön, teljesen ki van zárva. Ha egyébiránt a nem várt fordulat mégis bekövetkeznék és Beatrix királyné törvényes örökösnek adna életet, akkor is Corvin Jánosra vár Csehország s a Mátyástól meghódított osztrák területek uralma, azonkívül

¹ Tévesen fordítják Lodovico Sforza melléknévét «a szerecsenn»-re; a «Moro» szó ebben az esetben nem szerecsent hanem *szederfát* jelent, a Lodovico önválasztotta emblémé-ját, a minek magyarázata az, hogy a szederfa késő s hirtelen rügybontásában Sforza a fagyok veszedelmét elkerülő s erejét alkalmas perczre

gyűjtő okos óvatosság jelét látván, e fát — nem sok joggal — a saját körületekintő állambölcséségének symbolumául tekintette. (Summonte id. m. III. 497. l.)

² Litta id. m. 15. füz. V. tábla.

³ Jac. Trottus követjelentése Milanoból 1485 márc. 19-ikéről. (Modenai áll. levéltárban mint fentebb.)

megtartja mindazokat a várakat és uradalmakat, melyeket jelenleg bír. Általán teljes biztosságot nyújthat a felől, hogy a király minden körülmények között fényesen fog gondoskodni e fiáról, mert azt «jeles tulajdonai miatt annyira szereti, hogy a szemét is odaadná érte».¹

A megegyezés ilyenképen már 1485 júliusában meg is történt, és azt maga Lodovico Sforza nagy örömmel adta tudtára a követeknek, habár tudta, hogy Velence nem kívánta ezt az összeköttetést.² Ascanio Sforza bíbornok pedig, a Lodovico testvére s az uralkodó herczeg nagybátyja, augusztus 12-ikéről Rómából keltezett levelében köszönetet mondván a herczegnek a vett értesítésért, örömét és szerencsekívánatait fejezte ki a kötött frigy alkalmából, melyet sietett a pápának is, mint házukra nézve igen előnyöset bejelenteni.³

Beatrix, — ki előtt a dolgot ily körülmények között többé titkolni nem lehetett, — belényugodni látszott, de a Corvin János és Bianca Sforza jegyességének hosszú és viszontagságos történetében az ő ellenséges beavatkozásának jeleivel még többször fogunk találkozni. A trónöröklés kérdésében folytatott makacs küzdelmének áldozata volt minden valószínűség szerint az a fényes eszű főpap is, kit Mátyás haragja 1484 nyarán Kalocsa díszes érseki székéről sötét börtönbe juttatott.

Varadi Pétert Mátyás, kiváló tehetségei és nagy — főleg Olaszországban szerzett — képzettségére való tekintettel fiatal korban alacsony sorsból emelte föl, hogy előbb titkárává, majd titkos kancellárává nevezvén ki, Handó György kalocsai érseknek már 1480-ban bekövetkezett halála után ezt az érsekséget is neki adományozza.⁴ A nyílt, egyenes jellemű és nagy erélyű férfi, — kit egy pápai követ Mátyás jobb szemének nevezett — annyira megnyerte a király bizalmát és hajlamát, hogy kevés

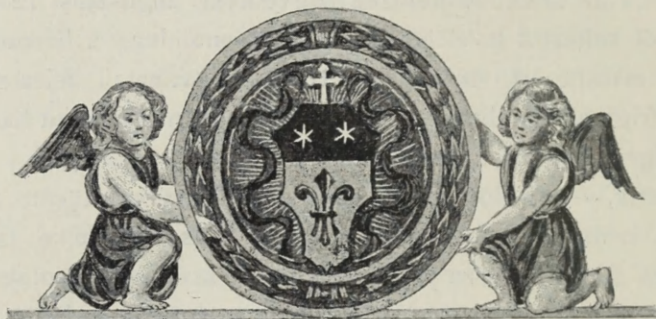
¹ *Dipl. Eml.* III. 39. l. 37. szám.

² Követjelentés Milanoból Ferrarába 1485 július 31-ikéről a *modenai áll. levéltár*-ban. (Cart. d. Ambass. Milano. G. Trotti.)

³ *Dipl. Eml.* III. 46. l.

⁴ Életét legbehatóbban írta le *Fraknoi*: «*L'áradi Péter kalocsai érsek élete*», a Századok 1883. évf. 489., 729. és 825. lapjain.

az érsekségben való megerősítettése után s fiatalkora ellenére Mátyás mindent mozgásba hozott a végből, hogy neki a bíbornoki kalapot is megszerezze, a mi azonban nem sikerült.¹ De talán épen e gyors emelkedés elszédítette a kiváló embert; nélkülözhetetlennek tartván személyét, oly kíméletlen nyilatkozatokat engedett meg magának a király némely kormányzati intézkedéseivel szemben, melyek föltűnést és megütközést keltettek. Nem hiányzottak környezetében olyanok, kik siettek erről jelentést tenni; különösen erdödi Bakócz Tamás, a későbbi nagyhírű

99. VÁRADI PÉTER KALOCSAI ÉRSEK CZÍMERE.

érsek és bíbornok, akkor királyi titkár vitte a följelentő szerepét s a következmény az lett, hogy Mátyás, — ki egy új Beckenschlagert vélt az érsekben láthatni, hogy nyílt árulását megelőzze s a Váradira bízott titkokat is megőrizze, — elfogatta őt s Árva várának börtönébe záratta.²

A dolog nagy riadalmat okozott, annál inkább, mert Váradi Pétert úgy ismerték, mint a Corvin János trónöröklésének legelkessebb hívét, ki Stein György sziléziai helytartóval együtt legjobban buzgólkodott azon, hogy Mátyást — épen a János érdekében — az olasz bonyodalmakba való beavatkozástól visszatartsa s a császár elleni döntő lépésre vegye rá.³ Könnyen

¹ Lásd Mátyásnak erre vonatkozólag a nápolyi királyhoz, Aragoniai Jánoshoz, Rodrigo Borgia és Oliviero Carafa bíbornokokhoz, valamint Diomede Carafához

intézett leveleit: *Máty. kir. levelei* II. 256—265. l.

² *Heltai* id. m. II. 203—204. l.

³ *Teleki* id. m. v. 256. és 292. l.

érthető, hogy ilyenképen általánossá lett az a hit, hogy a Péter érsek bukásának okozója Beatrix,¹ s hogy Bakócz Tamás is, a királyné kegyét keresendő, vádolta be a nagy hatalmú férfit a királynál.² Beatrix utóbb, mikor a pápa követe útján közbevetette magát az érsek kiszabadítása érdekében, utalt is erre a gyanúra, teljesen alaptalannak jelentvén ki azt, s tény, hogy Váradi később barátságos hangú levelezésben állott az özvegy királynéval,³ de Mátyás életében fogságának csak enyhítését tudta elérni, kiszabadulását nem, s nyoma van annak, mintha a király maga féltette volna az érsek életét a királyné embereitől.⁴ A Beatrix részességét ebben az ügyben az is bizonyítani látszott, hogy a kalocsai érsekkel majdnem egyidejűleg Dóczi Orbán győri püspök s királyi kincstartó is alaptalan följelentések miatt közel állott az elfogatás veszélyéhez s őt köztudomás szerint főleg a királyné közbenjárása mentette meg a bajtól.⁵

Az ily esetek nyilvánvalóvá tették, hogy mióta különösen a Corvin János trónöröklésének kérdése előtérbe lépett s abból folyólag Mátyás és Beatrix között lappangó ellentét támadt, az udvar s az ország főbbjei két pártra szakadtak: az egyik híven ragaszkodott a királyhoz s az ő fiához, Jánoshoz s nyílt vagy leplezett ellenszenvet és bizalmatlanságot érzett a királyné iránt, — ezek az országban hatalmas közvéleményre támaszkodtak, — a másik vakon szolgálta a királynét, úgy vélekedvén, hogy általa a királynál is mindent elérhet s arra a tapasztalatra támaszkodván, hogy míg «Mátyás kímélete és gyöngédsége neje irányában a legszélsőbb határokig megy, Beatrix kérlelhetetlen gyűlölettel üldözi mindazokat, kik útjában állanak».⁶ Mint olyanok, kik már ebben az időben a királyné határozott híveiként

¹ Ezt a pápai követ is «sokaktól hallotta», (a multis asseratur) *Angelo Pecchinoli* ortei püspök jelentése *Telekinél*: XII. 427. l.

² *Fraknoi: Erdődi Bakócz Tamás* (Tört. Életr. 1889. 13—15. l.)

³ *Fraknoi: Váradi P. k. é. élete*, id. h. 510. és 744. l.

⁴ Ezt Pecchinoli pápai legátus jelen-

tette Rómába 1489 máj. 15-ikén; lásd: *Fraknoi: Pecchinoli Angelo pápai legátus Mátyás udvaránál*, 1898. 51. l.

⁵ *Bonfin* Dec. iv. Lib. vi. 453—454. l. *Udis* Apológiája is (id. kiad. 475. l.) azt tudja be Beatrixnak bűnül, hogy «nem igyekezett kiszabadítani» a kalocsai érseket.

⁶ *Fraknoi: E. Bakócz T. id. h.*

voltak ismeretesek, az ő olaszain kívül főleg Zápolyai István, Báthory István, Geréb Péter és Mátyás, Orbán püspök és Bakócz Tamás nevezhetők meg.

Mátyás és Beatrix még a meghódított Bécsben mulattak, mikor október végén Nápolyból azt a lesújtó hírt kapták, hogy Aragoniai János bibornok Rómában, a hol akkor tartózkodott, hirtelen meghalt.¹ A huszonkilencz éves herczeg váratlan halála abban az időben szinte természetszerűen mérgezés gyanúját keltette föl, sőt némely krónikás tudni is véli, hogy Jánost azért tették el láb alól, mert az atyja és a szentszék közötti viszályban kíméletlenül kelt a nápolyi álláspont védelmére.²

Beatrix vigasztalhatatlan volt a hír fölött; mióta öcsce, Ferencz visszatért hazájába, Jánost tekintette egyedüli kapocsnak közte és az otthoniak között, kinek legalább koronkinti időzése magyar földön, melyhez érseksége kötötte, nővérére nézve otthonosabbá tette volna ezt, az idő múltával is neki mindig idegen világot. Nemzetsége jellemének sok zord vonása mellett Beatrixban az a meleg és erős családi érzés sem hiányzott, mely a különben szívteleneknek tartott Aragoniaiakat tagadhatatlanul egymáshoz csatolta. És éppen ennek az érzésnek az ereje, a rettegés attól a gondolattól, hogy családjától elszakadva egészen magára maradjon, indította a királynét arra, hogy gyásza könnyeit mindjárt a könyörgés szószólóiul használva, a halálhír vétele utáni másodnapon³ már ostrom alá vegye férje szívét s kieszközölni igyekezzék a János halálával megüresedett esztergomi érsekségnek nővére, Eleonora fiára, az akkor hat éves s állítólag már anyja méhében Isten szolgálatára szánt Estei Hipolitra való ruházását.⁴

¹ *Notar Giacomo* (157. l.) és *Passero* (45–46. l.) egybehangzó följegyzése szerint október 17-ikén; *Fuscolillo* (54. l.) 19-ikét mond.

² *Notar Giacomo* 143. l. és *Fuscolillo* az id. helyen. *Infessurának* azt a föltevését, hogy Jánossal a lázadó bárók még Salernoban etettek mérget, megczáfolja

Muratori: Annali 46. köt. 164–165. l. *Pastor* bebizonyítottak tartja, hogy természetes halállal múlt ki: id. műv. III. 184. l.

³ *Dipl. Emi.* III. 63. l.

⁴ Vesach Perotto-nak egy a *modenai áll. lev.-tárban* levő 1485 decz. 6-ikáról kelt levele szerint Mátyás, látván Beatrix

100. ASCANIO SFORZA BÍBORNOK SÍREMLÉKE.
(Andrea Sansovino műve a római S. Maria del Popolo templomban.)

Ezt a lázas sietséget némileg menthetővé teszi az a körülmény, hogy a milánói herceg — támaszkodva a háza és Mátyás között elhatározott házassági összeköttetésre, — már nyolcz nappal az Aragoniai János halála után levelet intézett Mátyáshoz, a gyászeset fölötti fájdalomnak bizonygatása mellett arra kérvén őt, hogy Magyarország legnagyobb egyházi javadalmát adományozza nagybátyjának, az egy év előtt bibornokká lett Ascanio Sforzának, kinek mintegy ajánlasképen az elhúnythoz való ragaszkodó barátságára is hivatkozott;¹ ez pedig maga is nagy sietséggel a forlíi apátot küldte megbízottjaként s a pápa ajánló levelével ebben az ügyben Mátyáshoz és Beatrixhoz.²

Mátyást ez a kérelem már kísértésbe nem hozhatta, mert ezúttal minden ellenállásról, sőt minden megfontolásról is lemondva, feleségének ma képtelennek látszó kívánságával szemben, annak teljesítését megígérte. Az Ascanio küldöttje maga is sokat rontott az ura dolgán azáltal, hogy Aragoniai Jánosnak Rómában bekövetkezett halálára való tekintettel a pápa adományozási jogára hivatkozott; úgy hogy e miatt a főrendek is inkább a Hipolit pártjára állottak.³

Hanem azért Beatrixnak egész a következő év márcziusáig kellett várnia, míg az örvendetes eseményt biztos hír gyanánt közölhette nővérével, elmondva egyúttal egész küzdelmét, melyet a diadalért vívnia kellett, nem férje akaratával, hanem más tényezőkkel, melyekkel neki is számolnia kellett. Márczius 8-ikáról keltezve különböző követekkel három, részben egybehangzó levelet küldött Ferrarába, csakhogy biztosan eljusson valamelyik rendeltetése helyére.⁴

«Közös testvérünk, a boldog emlékü bibornok halálának gyászos híréből lesújtva és elszomorítva, — írja — némi üdülé-

végtelen fájdalmát, maga ajánlotta föl neki az esztergomi érsekséget bármely, egyházi pályára lépő rokona részére. *Ciacconius* id. m. III. 176. l.

¹ *D. E.* III. 56. l.

² *U. ott* 91. l.

³ *Fraknoi*: Máty. kir. 332. l.

⁴ A *Dipl. Emlékekben* kettő egész terjedelemben (III. 63. és 67. l.) a harmadik (IV. 367. l.) töredékesen van közölve. A levelek eredetije a modenai áll. levéltárban. (Cart. di Princ. Est. Ungh. B^a 2.)

sünkre szolgált Herczegséged valamint főméltóságú férje és összes gyermekei jóllétéről értesülhetni a gyászeset alkalmából részvétők és vigasztalásuk tolmácsolása végett kiküldött megbizottjuk által. Annál inkább megörültünk jöttének, mert míg e részvét és megemlékezés csillapítja fajdalmunkat, másrészt így alkalmat nyertünk jobban adhatni Herczegségeteknek értésökre azt, a mit Felséges Férjünk a király s Mi magunk kigondoltunk, elhatároztunk és elrendeztünk főméltóságú családjuk java, dísze és emelkedése érdeké-

101. ERCOLE HERCZEG ÉS ELEONORA HERCZEGNÉ ÉREMKÉPE A MODENAI MÚZEUMBAN.

ben s a mit visszatérő követők majd bővebben is ki fog fejteni. Tudja meg tehát Főméltóságú asszonyom és közölje Férje urával, hogy legnagyobb levertségünkben is eszünkbe jutván kedves fiaik, azokat Felséges Férjünk kegyeibe ajánlottuk, kérve őt, adományozná a néhai bátyánk elhunytával megüresedett érsekséget Don Ippolitonak, fiuknak, kiről hallottuk, hogy papi pályára készül s már apostoli protonotarius rangjával bír. Ő Felsége a mi kedvünkért legkészségesebben ráállott erre; a mit ilyenképen biztosítván unokaöcsénk számára, megírtuk a dolgot Ő Felsé-

gének, közös Atyánknak a királynak is, ki bizonynyal maga sem ajánlhatna méltóbb s szívéhez közelebb álló személyt e méltóságra, mint Herczegségtek fiát, mert az ő törvényes szülöttei, Don Federigo és Don Francesco Ő Fenségeik ép oly kevésbé jöhetnek komolyan szóba, mint a calabriai herceg ő fenségének fiai, miután csak ketten vannak; király-atyánk törvénytelen fiai valamelyikének kinevezésébe pedig, ha Felséges urunk és férjünk még oly élénken kívánta volna is, az országnagyok semmi áron belé nem egyeztek volna. A minap megtartott országgyűlés alkalmával megbeszélték e dolgot és elhatározták, hogy az érsekség a Mi kedvünkért Hipolit öcsénknek adományoztassék, kinek azonban itt az országban fog kelleni székelnie s egyelőre helynökkel bírnia; ellenben más olasz, legyen bár főpap, vagy épen bíbornok, nem részesedhetik e javadalomban, mert akkor ő Felsége inkább mindjárt ez országbeli egyénnek adományozná azt.»

Ez a tapintatos és ügyes közlés mégis elárúlja, hogy a nehézség, melyet le kellett küzdeni, a nápolyi király kívánsága volt, ki valószínűleg valamelyik törvénytelen fiát szeretete volna a János helyére juttatni s kívül szemben Beatrix sietett az országnagyok akaratát tolni előtérbe. Ép oly röviden bánt el az Ascanio Sforza küldöttjével, kívül való tárgyalásait szintén megismerteti nővérével. Szabályként állította föl, hogy Magyarországon bíbornok nem kaphat érsekséget vagy püspökséget s mikor az elképedt követ az egri püspök és Aragoniai János legközelebbi példáira utalt, azzal vágott vissza, hogy mindketten előbb kaptak magyar egyházi javadalmat s azután lettek bíbornokokká, a mi Veronai Gáborra nézve áll, Aragoniai Jánosra nézve azonban nem s ezért pótlásképen még hozzá is tette, hogy ebben az esetben tekintettel volt a király az ő testvérére. Mikor pedig az Ascanio megbizottja fenyegetőleg lépett föl, mondván, hogy a bíbornok ismert nagy befolyásával, ha akarja, a Hipolit érsekségét meghiúsíthatja, a királyné arra hivatkozott, hogy «ebben az országban az egyházi javadalmakat azok kapják,

a kiket a király e czélra kiszemel és a pápa megerősít, s ha most bíbornokok kedvéért ezt a gyakorlatot meg akarnák változtatni, abba Ő Felsege beléegyezni sohasem fog». Egyébiránt a királyné nem is hiszi, hogy a pápa a régi, hagyományos gyakorlatot újításokkal megzavarni akarná.

«Mindezeket — így végzi levelét — azért írjuk Föméltóságodnak, hogy róluk értesülvén, meggyőződjék róla, mennyire gondolunk Reá és gyermekeire és mert föltételezzük, hogy azt a mit felajánlunk, Herczegségtek el is fogadják. Kérjük tehát, kezdjen hozzá mindjárt a dolgok elrendezéséhez, hogy követük visszatérésekor Don Ippolito készen legyen s Isten nevében mielőbb ide jöhessen és élvezhesse érsekségét. Kimondhatatlan vágygyal várjuk őt s hogy egész szeretetünket, melylyel iránta nem mint unokaöcsénk, de úgy mint saját fiunk iránt viseltetünk, kimutassuk, kívánjuk, hogy itt székeljen ebben a várunkban, a hol már rendeztetjük szobáit, hogy mindig közelünkben legyen, mert minden óra, mely tőle elválaszt, ezer évnek látszik nekünk. Ajánljuk magunkat Herczegségednek és kérjük, kegyeskedjék nevünkben üdvözölni és csókolni összes gyermekeit. Kelt budai várunkban 1486 márczius 8-ikán:

Föméltóságodnak engedelmes nővére:

A magyar királyné.»

Miután néhány nappal később Mátyás maga is közölte «kedves barátjával és rokonával», Ercole herczeggel s külön Eleonorával, hogy mielőtt még erre vonatkozó kérésök hozzá érkezett volna, fioknak adományozta az esztergomi érsekséget s kész őt e javadalmába bármikor beiktatni,¹ Ferrarában határtalan öröm

102. ESTEI HIPOLIT ÉREMKÉPE

¹ *Dipl. Eml.* III. 68., 70. l. Az adományozásról szóló oklevél a *modenai áll. lev.*

tárban, Docum. Spettanti a Pinc. Est. Ippolito.

uralkodott, különösen az udvar körében,¹ mert köztudomású volt ott, mily jelentékeny állás az esztergomi érseké úgy egyházi, mint világi tekintetben, lévén az Magyarország primátusával, a született apostoli legátusi méltósággal s még azonfölül szerfölött dús javadalommal egybekötve.²

S ezzel sűrű levelezés indult meg a magyar királyi pár és a ferrarai hercegi család között,³ mely majdnem hiánytalanul meg van őrizve s legjobb betekintést nyújt úgy a Hipolit kinevezésének megerősítése körül fölmerült akadályok leküzdésébe s az ő jövetelének előkészítésébe, mint a két uralkodóház közötti bensőségteljes viszonyba s különösen a Beatrix lelkületébe, a ki természetének egész szenvedélyességével készült magához vonandó kis unokaöccsét árasztani el azzal az anyai szeretettel, melyet saját gyermekével éreztethetni nem jutott osztályrészéül.

II.

EJEDELMI rangú személyek levelezése abban az időben alig tűntet föl különbséget diplomaciai jegyzékváltás és magánlevél között. A legnagyobb horderejű államügyeket tárgyaló iratokba teljesen magánvonatkozású, vagy családias jellegű részletek vegyültek olykor,⁴ s viszont a legintimebb leveleket is titkárok írták abban a megszokott formában, mely csodálatos keveréke a szertartásos feszesességnek a patriarchalis kedélyességgel. Különösen áll ez a nőkre nézve; Isotta degli Attiról, a Sigismondo Malatesta híres feleségéről ez utóbbinak életrajzírója kétségre

¹ *D. E.* III. 85. l.

² *Muratori, Antichità Estensi* 254. l.

³ Ezt a levelezést némileg ismertette már b. Nyáry Albert, «*A modenai kir. levéltár magy. tört. szempontból*» cz. tanulmányát. Száz. 1868. 244. l.

⁴ Szóltunk már a Ferrante király diplo-

macziai levelezéseiben előforduló vadászati és egyéb sportrészletekről. XI. Lajos, abban a Lorenzo de' Medicihez intézett levelében, melyben őt közbenjáróul kéri föl a nápolyi házasság ügyében, a levél végén egy szép kutyát kér tőle. (*Desjardins-Canestrini* id. m. I. 163. l.)

vonja, hogy egyáltalán tudott írni;¹ még az olyan, korában nagy műveltségűnek tartott nő is, mint Beatrix, meglehetősen gyarló stílnak és helyesírásnak adja tanújeleit, mihelyt maga veszi — bár csak néhány sor írása végett — kezébe a tollat.² Hozzájárult ehhez az olaszoknál is saját nyelvüknek akkor még a közhasználatban fejletlen s átmeneti állapota, mely miatt kiegészítül minduntalan latin szavakat, sőt mondatokat használtak. A sok ismétlést, mely e levelekben előfordul, az magyarzza meg, hogy fontos dolgot több levélben kellett megírni, hogy biztosan céljához jusson; a különmemű tárgyaknak együvé foglalása is onnan ered, hogy az alkalmat minden közlendő közlésére föl akarták használni, s még gyakran egyes dolgokat a levélvivő szóbeli előadására bíztak. A közlekedés ugyanis nehézkes volt és bizonytalan, s emiatt a levélírás nagyon költséges;³ gyakran fordul elő a panasz a levélvivő futárok késedelme, megbízhatatlansága miatt; az a körülmény, hogy a küldemény gyakran nem a címzettnek, hanem másnak a kezébe jutott, tette szükségessé a titkos írásjegyek sűrű használatát s azoknak időnkint újakkal fölcserélését, a mi néha zavarokat is okozott.⁴ A mennyi e levelek tartalmából a magánlevelezés körébe tartozik, az röviden és egyszerűen van írva, gyakran rendkívül banális hangzású, többnyire csak az élet anyagi körülményeit, az egészséget és orvoslást, a házi dolgokat és vásárlásokat illeti, érzelgésnek, szellemi benyomások közlésének jeleivel vajmi ritkán találkozunk.⁵

A kis Hipolit ügyében való levelezésnek bizonyos meleg alaphangot ad az az őszinte nagyrabecsülés és rokonszenv, mely a két udvar között fennállott. Látszik Mátyás levelein is

¹ Charles Yriarte: *Un Condottiere au XV. siècle, Rimini*; Paris, 1882.

² Lásd *levélhasonmításait* a 347. lapon és önálló mell.

³ Lásd b. Nyáry A. id. műv. Száz. 1870. 680. s köv. l.

⁴ *Dipl. Eml.* III. 67. l.; Eleonora hgné már id. 1481 június 3-iki levelében panasz-

kodik, hogy a királyné levelét alig tudták elolvasni, mert írója úgy látszik eltévesztette a titkos írásjegyeket s más kulcs szerint írt. (*Modenai áll. levéltár* min. d. lett. a Princ. Ungh.)

⁵ *De Maulde la Clavière: Les femmes de la Renaissance* 415. l.

az igazi jóakarát és barátságát a ferrarai herceg és hercegné iránt, melynek talán szintén része volt abban, hogy a Beatrix vakmerő kérésére ráállott.¹ Viszont Ercole és Eleonora nemcsak «egész életökre és egész családjukra kiterjedő», «halhatatlan» hálájoknak adnak levelekben és követek útján ismételt, szinte szertelen kifejezést,² nemcsak ajándékokkal halmozzák el a magyar királyi párt s annak bizalmas embereit, mire nézve rendszeren követük szolgál jó tanácscsal, nemcsak azzal igyekeznek irántuk figyelmet nyilvánítani, hogy Mátyást ausztriai győzelmei alkalmából üdvözlik,³ hanem minden dolgukban biztosítani igyekeznek magukat a Mátyás és Beatrix helyeslése, tetszése felől. Eleonora örömmel rendeli alá nézetét, kívánságát az ifjabb nővéreének;⁴ megköszöni, ha eredeti szándékukkal ellenkező tanácsot is ad nekik. Így igyekszik — és pedig sikerrel — Mátyás, Beatrix útján, de közvetetlenül is befolyásolni sógora elhatározását, mikor ez, ki általán szeretett utazgatni, gyakran zarándoki fogadalmat adva okúl,⁵ compostellai Szent Jakab sírjához szándékozik Spanyolországba zarándokolni. Feltűnő a nagy hév, melyet Mátyás és Beatrix kifejtének, hogy őt e szándékától visszatartsák. Ercole végre mégis elindul, de útközben meggondolja a dolgot, s állítólag a pápa hívására Compostella helyett Rómába megy, hol a Szentatya fölmenti őt fogadalmá teljesítésétől.⁶ Mátyás és Beatrix befolyásvételének oka ez alkalommal minden valószínűség szerint az volt, hogy a nápolyi királynak, kinek trónja ebben az időben a pápával való viszálya és a bárók lázadása miatt ismét ingadozott, félelmet okozott az Ercole terve; attól tartott ugyanis, hogy veje Spanyolországban Katholikus Ferdinanddal, Castília és Aragonia királyával valami oly megegyezésre juthatna, mely Nápolyt az

¹ *Mátyás kir. lev.* II. 338. l. *Dipl. Eml.* III. 70. l.

² *Dipl. Eml.* III. 79., 84., 103. l. *Modenai áll. levéltár* most id. osztályában. Eleonóra levélfogalmazványa 1486 június 8-ikáról.

³ *Dipl. Eml.* III. 221., 282. l.

⁴ *U. ott* 271., 316., 419. l. és IV. 373. l.

⁵ *Litta* id. m. 39. füz. 12. táb.

⁶ *Dipl. Eml.* III. 307. l.

Minha
 madama ma p de le fute nra primo et po lo amore
 conosco me porta el reueredo padre fra lodouico da uerona el quale
 estato cōmisario da queste lūde me ha donato animo piglie fi
 dūza i sua p. et cussi ho facto cōfidādole alcune cose abia a
 referre ad. v. 23 da mia parte alo quale madama ma m
 prego donare quella fede donasse. v. 5. amē propria et nō de
 dormire p de la cosa i portu piu forse nō crede o nō erghe
 v. 9. ala quale cōrimo me reuimando de mia mano m
 adi 21 de oprafo

de v. 5.

dedienne filha la per de hū

103. BEATRIX KIRÁLYNÉ LEVELÉNEK HASONMÁSA. (Szövegét lásd a «Megjegyzések a képekről» között.)

Aragoniai ház törvénytelen ágának birtokából a törvényes ág kezeire juttatná.¹

A levelezés azonban természetesen legnagyobb részében a Hipolit érsekségének megerősítése és birtokbavétele körül forog s kiegészítik azt a terjedelmes jelentések, melyeket a herceg ez ügyben Magyarországra küldött s utóbb az érseki javak átvételével is megbízott követe, Cesare Valentini írt Ferrarába.

Az az aggodalom, hogy a mellözött Ascanio Sforza bíbornok minden befolyásával hátráltatni fogja a kinevezés pápai megerősítését, nagyon alaposnak bizonyult.² Eleinte ahhoz fűzték reményeiket, hogy Lodovico Moro nagyon szeretvén a kis Hipolitot — leendő sógorát, — le fogja beszélni bátyját az áskálódásról,³ azonban ebben csalódtak. A pápa 1486 június 6-ikáról kelt brevejében hivatkozva a szent collegium ellenkezésére is, kereken megtagadta a megerősítést s kétségtelenül jogosan arra utalt, hogy mikor az országban magában annyi érdemes főpap tarthat igényt erre az állásra, képtelenségnek látszik egy gyermeket helyezni arra.⁴ Mátyás azonban nem tágitott, s Beatrix egyenesen kijelentette levelében, hogy férje keveset törődik a megerősítéssel, ő Hipolitot kinevezte s az érsekség birtokába fogja helyezni; mindjárt utasította is a javadalom kormányzóját, Bernabò Branciát, hogy mintegy izelítőül küldjön Ferrarába kétezer aranyat az érseki jövedelmekből. A király majd írni fog a pápának és meg fogja neki magyarázni, hogy ő nem kíván egyebet, mint a mit a Szentszék más fejedelmeknek számtalanszor megengedett,⁵ — a miben viszont tagadhatatlanul Beatrixnak volt igaza, mert különösen Olasz-

¹ *Muratori: Antichità Est.* 252–253. l. *Dipl. Eml.* III. 241., 253., 260., 273., 292., 293., 295. l.

² Az Ascanio követeléseire vonatkozó milánói követjelentések 1486 április és május hónapokból a *modenai áll. levéltárban.* (Cart. d. Amb. Milano, G. Trotti.)

³ *Dipl. Eml.* III. 94. l.

⁴ „... attenta magna illius Ecclesie dignitate, que prima in Regno tuo est, ad

aliquem virum dignum, cum plures in Regno illo exstant, oculos mentis tue dirigeres, qui Ecclesie ipse, tibi ac Regno in cunctis satisfacere possit; nimis quidem absurdum est, nec ulla potest tergiversatione defendi, ab indigna causa procedere, Ecclesiam hujusmodi vel etiam quamcumque aliam, puero et quasi infanti committere . . . » (*Dipl. Eml.* III. 100. l.)

⁵ *Dipl. Eml.* III. 167–168. l.

* Innen kezdve
a Beatrix kéz-
írása.

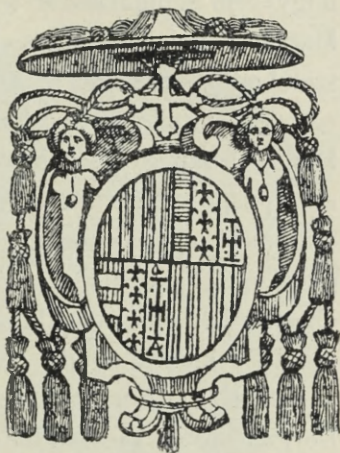
che non havesse possuto mandare qui con noi *persona* allui piu grata. Il *perche*
Vostra Signoria lo tenga caro et *per* amore *nostro* lhabia summamente racomandato. *Perche* lui
desydera esser homo di chiesa che stando a roma faria a suo *proposito* et noi di
lui di quello ne accadesse la ce porriamo *servir* prego *Vostra Signoria* quanto piu
possemo *per* amore *nostro* lo voglia reponere la in loco di quello che ce era, saram
charissimo. * *Datum* Bude viij *Januarij* MCCCCLXXVIJ. *Signor* ducha mio multo
prego *Vostra Signoria* me voglia fare questo piacere el quale le ademando
per *misser* cristofeno che *per* la amor le porto *per* sue uirtu lo auero multo de
caro et ancho venendo *misser* Francisco Fontana *per* ferrara *per* andare
a napole le ho comese certe cose dica a *Vostra Signoria* a lo quale porrete
dare fede como ad me propria non altro se non a *Vostra Signoria* me recomando
et ancho ad madamma mia non pero scordando donna isabella mia
pariente. Di *Vostra Signoria* cara sore

Regina Beatrix.

BEATRIX KIRALYNÉ 1477 JANUAR 8-ROL BUDÁROL SÓGORÁHOZ, ERCOLE FERRARAI HERCZEGHEZ
INTÉZETT LEVELE ZÁRADÉKÁNAK SZÖVEGE.

országban, de egyebütt is a xv. században napirenden volt egyházi javadalmaknak uralkodó vagy más hatalmas családokból eredő serdületlen egyének részére való adományozása.¹ Egy más alkalommal meg épenséggel azt írta a királyné, hogy férje oly indokokkal fog föllépni, melyek kényszeríteni fogják a pápát a megerősítésre.²

És a határozott föllépés nem is maradt hatás nélkül. Október végén Retz alsó-ausztriai városban, Znaim közelében, a hol akkor Mátyással táborozott, Beatrix magához hívatta a ferrarai követet s tudtára adta, hogy már megkapta megbízottja útján a breve másolatát, mely a megerősítést tartalmazza; tréfálkozva mindjárt borraivalót is kért s maga jelölte meg az ajándékokat, melyeket Ferrarából vár.³ Nagy volt tehát az öröm, de nem volt feledve a keserűség, melyet az első visszautasítás okozott s Beatrixnak és a ferraraiaknak haragja most főképp azok ellen fordult, kik mint a Mátyás római követei, hivatva lettek volna a

104. VERONAI GÁBOR BIBORNOK CZIMERE.
(Ciacconius «Historia Rom. Pontificum»
cz. művéből.)

Hipolit ügyét már az első alkalommal diadalra vinni, s kik közül az egyik, Veronai Gábor bíbornok és egri püspök az alatt a gyanú alatt állott, hogy mellőztetése miatti nehezteléstől indítva, maga is titokban a megerősítés ellen működött.⁴ De mielőtt a harag lesujthatott volna, az agg bíbornok egy magasabb bíró ítélőszéke elé menekült előle. A hatalmas Ran-

¹ A Giovanni Medicinek (utóbb X. Leo) 8–11 éves korában Franciaországban is adományozott egyházi javadalmakra nézve l. *Reumont*: *Lor. d. Medici* II. 484. s köv. l.

² *Dipl. Eml.* III. 175–176. l.

³ *U. ott* 199. l.

⁴ *Dipl. Eml.* III. 163., 217. Hogy Veronai Gábor ellen már előbb is nagy volt az ingerültség Budán, azt a ferrarai követ 1486 április 4-iki milanói jelentése is mutatja (*Modenai áll. levéltár* Disp. d. Oratori.)

goni Gábor, ki már hosszabb idő óta Rómában tartózkodott, ott súlyosan megbetegedett s szeptember 27-ikén meghalt és eltemettetett a S. Maria in Aracoeli-templomban.¹ Egy novemberben Ferrarából Valentini követhoz ment levél e halálesetről megemlékezve a szokásos «requiescat in pace» rámondása után hozzáteszi, hogy fejezze ki a hercegi pár köszönetét annak a jóindulatú orvosnak, ki nekik most is szolgálatot tett. A levél szövege kissé homályos, de nehéz másképp értelmezni, mint úgy, hogy a jó szolgálatokat tevő orvos az egri püspök orvosa volt.² Mátyás e haláleset után — mintegy a magyar egyházi férfiakkal szemben jóváteendő a Hipolit kinevezését, — haladéktalanul egy érdemes magyar főpapnak, kincstárnokának, Nagylucsei Dóczi Orbán győri püspöknek adományozta a dús javadalmú egri püspökséget, mely akkor még a mai szepesi, kassai és szathmári egyházmegyékre is kiterjedt, ennek helyére pedig győri püspökké titkárát, Erdődi Bakócz Tamást tette. Így ismét elkésett két bíbornok, ki az egri püspökség elnyerésére igyekezett, s kiknek egyike ismét Ascanio Sforza volt, míg másika nem kisebb ember, mint a szent collegium alkanczellárja, Rodrigo Borgia, utóbb VI. Sándor néven pápa.³

Azonban az előlegezett öröm ellenére a fogalmazványában már ismert megerősítő breve hivatalos elintézése a consistorium részéről még mindig késett s ezt már alig lehetett másnak, mint a magyar király részéről kétszer elutasított Ascanionak tulajdonítani, a ki, úgy látszik meglehetősen érthetően adta tudtul, hogy addig nem teszi le a fegyvert, míg a budai vagy a ferrarai udvar részéről valami kárpótlásban nem részesül.⁴ Erre már felbőszült Beatrix; megírta nővérének, hogy férje «majd megmutatja a pápának, ki a magyar király? ő-e, vagy Ascanio Sforza?» s hogy ezek után a bíbornok a Mátyás részéről

¹ *Burchard* : *Diarium* (Thuasne) I. 211 — 213. l.

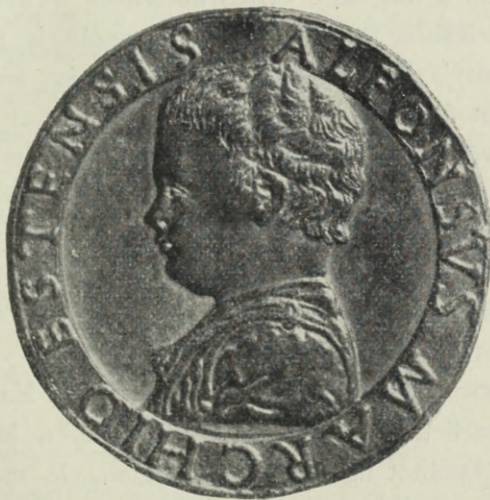
² *Dipl. Emil.* II. 220. l.

³ *Ces. Valentini követjelentése, D. E.* III. 203. l.

⁴ Beatrix levele Eleonórához 1487 márczius 2-ikéről, *D. E.* III. 266. .

immár egy fillerre sem számíthat, de kéri és inti nővérét is, hogy a viláért rá ne vétessék magukat Pomposa apátságát — melynek adományozása a ferrarai hercegtől függött — Ascanióra ruházni, mert akkor a király képes volna megvonni Hipolittól az érsekséget.¹ Mátyás azonban higgadtabban fogta föl a dolgot s jobbnak vélte mindkét, az egri püspökség betöltésénél mellőzött bibornokot némi kárpótlásban részesíteni, Ascanio Sforzának a pécsváradi, Rodrigo Borgiának pedig a pétervárad apátságot adományozván.²

Végre Ercole hercegnek sikerült római látogatása alkalmával a pápai megerősítés megfeneklett ügyét révbe juttatni;³ de időközben ismét két új nehézség támadt: az Annata nevű pápai illetéket kellett a megerősítésért lefizetni; ez maga 7000 aranyra rügott, a mihez még mellékköltségek járultak és az érsekség javait gazdátlansága ide-

103. ALFONSO D'ESTE GYERMEKKORI ÉREMKEPE A MODENAI MÚZEUMBAN.

jében oly rosszul kezelték,⁴ hogy annak jövedelmeiből ezt az összeget fölajtani nem lehetett; a királyné előlegezni akarta, de neki magának adósságai voltak, a ferraraiak pedig folytonos pénzszükségről panaszkodtak.⁵ Végre ezzel a dologgal is rendbe jöttek, de akkor Beatrix bonyolította össze ismét a kérdést azzal, hogy a kis Hipolit tekintélyének, meg-

¹ Beatrix előbb id., valamint április 17-ikéről kelt levelei Eleonorához. (*Dipl. Emil.* III. 266. és 290. l.)

² *Fraknoi*: Hunyad. és Jagell. k. (M. N. T. IV.) 300. l.

³ *Murator*: *Antichità Est.* 254. l.

⁴ Lásd erre nézve b. *Nyáry A.* id. művét a Száz. 1870. 277. s köv. l.

⁵ *Dipl. Emil.* III. 236—238., 262. l.

jelenése súlyának érdekében «legatus a latere»-vé kívánta őt a pápától kineveztetni s ebben az ügyben maga is levelet írt a Szentatyának.¹

Mindez nem akadályozta volna a Hipolit idejövetelét; Mátyás eleve kijelentette, hogy kész őt, tekintet nélkül a pápai megerősítésre, javadalmába bármikor beiktatni, Beatrix pedig türelmetlenségének minden képzelhető kifejezésével ostromolta a hercegi családot.² Azonban más nehézségek támadtak. A kis fiú a megelőző évben hosszasan szenvedett negyednapos hideg-lelésben, a miért 1486 tavaszán is még gyöngélkedő volt s anyja őt, «bár már tetszése szerint sétál és lovagol», a nagy út fáradságainak kitenni nem akarta.³ Majd meg az a bosszantó véletlen merült föl, hogy éppen egy Ferrarába visszasiető követet ugyanazon az úton, melyen Hipolit volt jövendő, kiraboltak;⁴ Beatrix nem győzte bizonyítani, hogy ez kivételes eset, melyet a követ saját vigyázatlansága idézett elő, s hogy kis öcsce biztonságáról gondoskodva lesz.⁵ Arról is szó volt, hogy Hipolittal együtt felküldje a hercegi pár valamivel idősebb fiát is, a 9 éves Fernandót; ez állítólag a Mátyás kívánsága volt, hogy mellette is legyen egy kis fiú, a kit majd katonává nevel, Hipolitot úgyis Beatrix foglalja le magának, mert «úgy illik, hogy a pap az asszonyokhoz tartsa magát».⁶ A királynak azonfölül messzemenő tervei is voltak Fernandóval, össze akarta őt házasítani egy herceg leányával, kivel nagy vagyon volna reá szállandó.⁷ De a ferraraiak újabb hálálkodások között kitértek a kecsegtető ajánlat elől. Fernando akkor nagyatyjánál

¹ *U. ott* 255., 262., 264., 293. és 295. l.

² A Dipl. Emlékekben közölteken kívül 1. Beatrix levelét Eleonorához 1486 aug. 25-ikéről a *modenai áll. lev.-tárban* (Cart. di Princ. Est. Ungh. B^a 2.)

³ Eleonora lev. Beatrixhoz, 1486 április 13-ikáról *ugyanott*. (Minute di lett. a. Princ. Est. B^a 18. Ungh.)

⁴ Hogy ez az eset mekkora feltűnést keltett, mutatja egy 1486 márcz. 25-iki

milanói követjelentés; eszerint a rablás német földön történt. (*Modenai áll. lev.-tár*, Cart. d. Amb. Milano.)

⁵ *Dipl. Eml.* III. 96. l.

⁶ Beatrix levele Eleonorához 1486 április 3-ikáról, *Dipl. Eml.* III. 77. l.

⁷ «Figliola de uno Duca gran maistro»; Beatrix levele Eleonorához augusztus 3-ikáról. (*Dipl. Eml.* III. 156. l.)

volt, a nápolyi királynál, ott unokatestvéreivel, a calabriai herczeg fiaival együtt nevelkedett; a nagyapa nem akarta őt elbocsátani, bajos is lett volna a háborús Olaszországon keresztül haza hozni őt.¹

Először 1486 nyarára volt a várva várt jövevény utazása tervezve; levelezés útján már részletesen megbeszélték, hogy kik legyenek a kis érsek kísérei, kik fogadják a dalmát parton, kik kísérik föl Esztergomba; mi mindent kell magával hoznia, milyen ajándékokat fog a királynak följánlani, milyeneket káptalanja tagjai s papjai között kiosztani s mit készít elő számára Beatrix, a ki mindent a lehető legfényesebben akart rendezni s különösen arra helyezett súlyt, hogy Hipolit mielőbb megtanuljon magyarul s az egyházi ügyek vezetése végett hazájából hozzon magával helynökül egy püspököt. De egy tapasztalt nőszemélynek is kell majd a kíséretében lennie, ki ismeri a kis fiú természetét, életrendjét s majd fölvigyáz rá és ápolja, ha «gyöngye gyomrocskáját meg találja rontani». Lovakat ne hozzanak Ferrarából, mert az csak nehezíti az utazást, majd várni fogja őt itt elég és díszkíséretűl s udvari környezetűl a királyné a legelőkelőbb magyar családokból fog neki apródokat toborzani. Arra is gondolt Beatrix, hogy az ő «közös fiuk»-at Zenggtől Zágrábig a rossz hegyi úton legjobban lesz hordszéken szállítani, olyan formájában, melyben ülhet is, állhat is tetszése szerint, s a mely földve legyen és oly könnyű, hogy váltakozva négy ember hordozhassa; így aztán gyorsan haladhatnak.²

Azonban egy kis gyöngélkedés, tekintetek a nyári hőségre, majd meg arra, hogy Mátyás és Beatrix a nyár derekától késő őszig szanaszét jártak az osztrák háború és a lengyel királylyal való találkozás miatt, többnyire oly helyeken, a hol a Hipolit fogadtatását méltón elrendezni nem lehetett volna, megint csak halasztást eredményeztek,³ a míg aztán a beállott hideg évszak

¹ Eleonora levele Beatrixhoz június 7-ikéről. (*Dipl. Eml.* III. 105. l.)

² *Dipl. Eml.* III. 95., 106., 118–120., 140–142., 152–153., 223., 240. l.

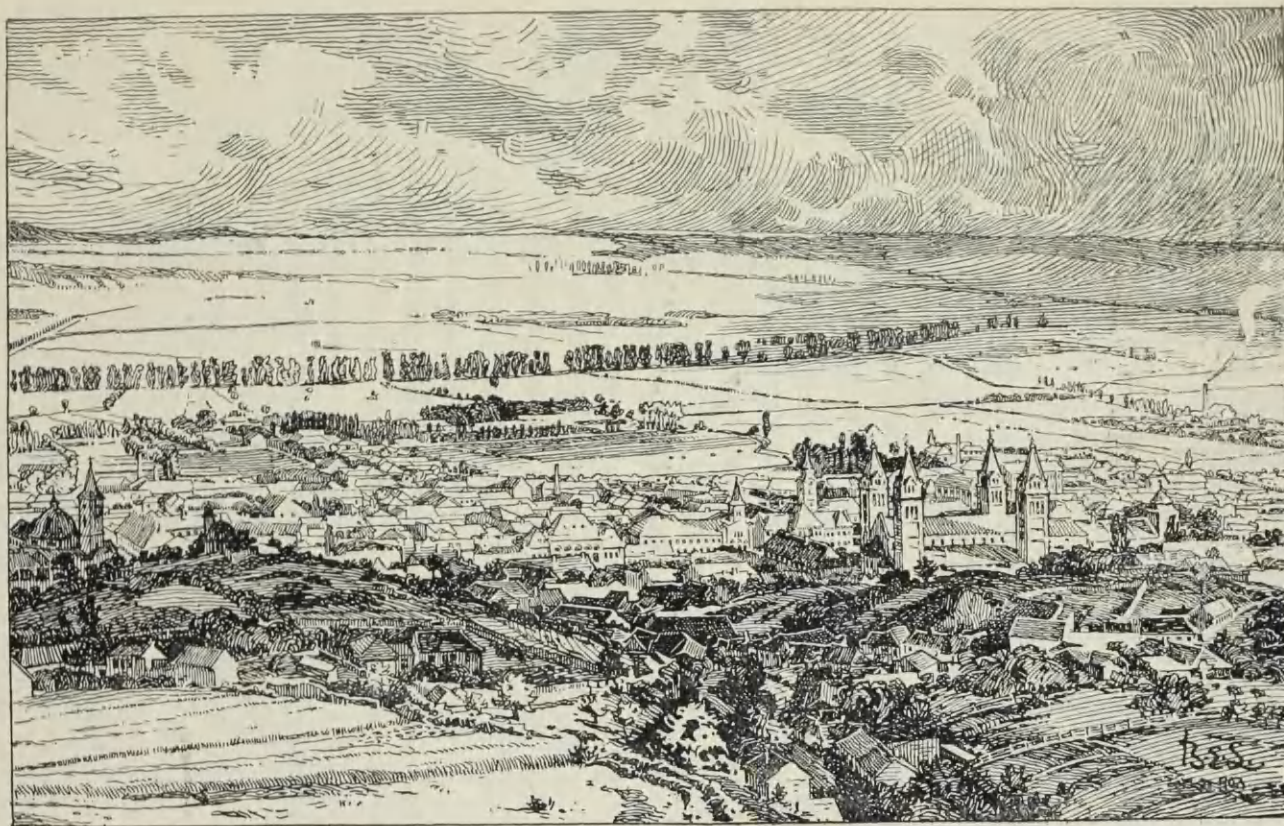
³ *Dipl. Eml.* III. 159., 162., 200. l.

Beatrixot is arra készítette, hogy erre az évre már lemondjon a várva várt találkozásról.¹

Időközben, július végén megjött a ferrarai követ, Cesare Valentini, ki azután jelentésében élénk színekkel festette le a fényes fogadtatást, melyben az akkor Pozsonyban időző királyi pár részesítette. «Átkelve a Dunán és útban Pozsony felé — írja — helylyel-közzel főurak és nemesek jöttek tiszteletemre elem, végre a király kísérete gyönyörű lovakon. Három- vagy négyszáz lovastól kísérve értem Pozsonyba, a hol sok főpap is volt egybegyűlve s a hol trombiták harsogása között szállottam le lovamról szép és díszes palota előtt, haladéktalanul jelentvén jöttömet és hódolatomat a királynak és királynénak . . . Mindjárt másnap fogadott a királyasszony; előbb több főúrtól és nemből kísérve a kápolnába léptem, a hol Ő Felsége a vecsernyét hallgatta, azután egy kisebb terembe vezettek, melyben az ez idő szerint lábbajban szenvedő királyné kihallgatásban részesített.» A hivatalos nyilatkozatok sallangos formszerűségeinek hű közlése után így folytatja: «Messer Cesare — mondá a királyné, — nekem elárulták, hogy kegyelmed magával hozta az én drága fiam, Don Ippolito képét; ha meg akar örvendeztetni, mutassa meg mindjárt!» Elővettem a magammal hozott képeket, úgy a Don Ippolitoét, mint a Signor Alfonsoét,² s megmagyarázván Ő Felségének, hogy melyik melyiket ábrázolja, kimondhatatlan örömet és boldogságot mutatott, elmondván, hogy gondolatban fiacskáját már százszor keblére ölelte, s bizonygatván, hogy az ő fia (t. i. Hipolit) sokkal szebb és kedvesebb a másíknál, habár azután az Alfonso képét is dicsérte, — de nem annyira. Egy óra hosszat gyönyörködött Ő Felsége a képekben, azután elküldte mind a kettőt a király Ő Felségének. Ennek öröme sem volt kisebb mint a királynéé; ő is «az ő magyarjá»-nak pártját fogta, mondván, hogy az sokkal szebb a másíknál, s meg nem állhatta, hogy össze ne csókolja a képet, a mit aztán megtettek

¹ *U. ott* 190., 209. l.

² A Hipolit bátyja, Ercole és Eleonora legidősebb fia s a hercegi trón örököse.

az összes jelenlevő főurak és nemesek is, és mint értesülők, a kép így kézről-kézre járt az udvarnál.»¹ E követjelentést nagy részben megerősíti Beatrix egy levele, mely szintén elmondja, mennyire el volt ragadtatva Mátyás és egész udvara a Hipolit képétől, de a csóközönről nem szól.²

A ferrarai követ azután városról-városra kísérte a királyi párt, elment — mint látni fogjuk, — Mátyással Iglauba is, annyit kellett járnia-kelnie, hogy egy jelentésében már megrongált bőrdíjja miatt panaszkodik;³ végre letelepedett Esztergomban s tájékozást igyekezett szerezni a Hipolitra váró jövedelmek felől, a mire nézve elég biztató jelentéseket küldött haza.⁴ Beatrix ebben az évben (1486.), bár már áprilisban csúzos bántalma volt,⁵ különösen nyugtalan életet élt. A nyár derekán fogadalomszerű zarándokutat tett Budáról hajón Pécsre;⁶ augusztusban Mátyást Pozsonyból elkísérte Stomfára, majd Bécsből kiszállott a mindig hadakozó királylyal különböző ausztriai helyekre, időzött Znaimban, Retzben, Hainburgban, s a tél legnagyobb részét Bécsben töltötte. Október végén családját súlyos veszteség érte: Francesco herceg, a Ferrante király legifjabb törvényes fia, ki csak kevéssel előbb hagyta el Magyarországot s épen jegyben járt unokanővérével, Isabella del Balzoval, Altamura hercegének leányával, élete virágában meghalt Nápolyban.⁷ Immár második testvérének korai halálát csodálatos módon soká titkolták Beatrix előtt; talán be akarták várni, a míg a Hipolit jövetelével vigasztalódhatik. Tényleg még 1487 januáriusában sem volt tudomása veszteségéről s a ferrarai követ Mátyás parancsára kénytelen volt elsikkasztani urának levelét, melyben ez a haláleset fölötti sajnálkozásának adott kifejezést.⁸

¹ *Dipl. Eml.* III. 137. s köv. l.

² *U. ott* 155. l.

³ *U. ott* 198. l.

⁴ *U. ott* 244., 256., 286. l.

⁵ *U. ott* 90. l.

⁶ *U. ott* 124. l.

⁷ *Notar Giacomo* id. m. 160. l. *Passero* id. m. 47. l. A herceg október 26-ikán halt meg a Castel Nuovo kertjében, 25 éves korában.

⁸ *Dipl. Eml.* III. 243. l.

Azon a télen Eleonora herczegné is betegeskedett; talán ezért is fokozott gyöngédség nyilatkozik meg a Beatrix levelében, melyet 1487 januárius negyedikéről keltezve intéz Bécsből hozzá.¹

«Főméltóságú Herczegasszony és különösen tisztelt Nővérünk arra a multkor kifejezett reményünkre, hogy a fürdő, melyet használt, egészségének javára fog válni s fülbaját orvosolni fogja, kedvezőtlen válaszbán részesít, közölvén, hogy semmi javulást sem érez, s attól tart, hogy teljesen süketté fog válni. Isten a megmondhatója, mennyire elszomorít ez bennünket és kérve kérjük, tanácskozzék orvosokkal s ne mulasszon el semmit, a mi e bajától megszabadíthatná. Oly édes és jóságos szavakat ír nekünk Herczegséged mentségeül annak, hogy Don Ippolito ő méltóságát eddig el nem küldhette; s mondhatjuk: kicsordult a könnyünk, mikor azt olvastuk, hogy ha Don Ippolito sohasem részesült volna abban a méltóságban, melyhez a mi kérésünk juttatta, kívánságunkra akkor is szívesen küldte volna hozzánk, a mint hogy el is fogja küldeni. Fogadja legmelegebb hálánkat ezért a nagy szeretetért, és legyen Herczegséged meggyőződve róla, hogy a mily szívesen küldi, oly igaz anyai szeretettel fogjuk mi őt fogadni. A mi örömünket nem fogja csökkenteni az eddigi késedelem, melyet előbb betegsége, azután pedig a tél hidege okozott; mi mindenekfölött jó kedvben és jó egészségben akarjuk őt látni, s ezért helyeseljük, hogy minden úgy történt, a mint történt és csak azt óhajtjuk, hogy a husvét utáni héten induljon útnak. Az minden tekintetben a legalkalmasabb idő, a mikor se nagy hidegtől, se nagy melegtől nem kell tartania; csak kérünk futár útján néhány nappal előbb biztos hírt, hogy intézkedhessünk kísérete és minden szükséges iránt úgy Zenggben, mint Zágrábban. Herczegségtekre bízunk annak elhatározását, hogy szárazföldön, vagy tengeren jöjjön-e, mert föltételezzük, hogy az utak biztonsága iránt jó értesüléseik

¹ U. ott 233. l.

vannak; a mi feladatunk lesz aztán arról gondoskodni, hogy a jövővények országunk területén teljes biztonságban legyenek.»

Beatrixnak még ezután is volt alkalma türelme és elnézése gyakorlására; kicsinyes okokból, pénzhány s effélék miatt egyre halasztották a ferraraiak az utazást; míg végre június 16-ikán elindult kíséretével a kis érsek Ferrara kikötőjéből Chioggiába, s onnan az Adrián Zengg felé.¹

Abban az időben súlyos bonyodalmak értek véres véget Nápolyban, miután másfél évig adtak gondot nemcsak Ferrante királynak, hanem Mátyásnak és Beatrixnak is, kik már az 1486. év elejétől kezdve a ferraraiaktól is minduntalan hirt kértek megszorult közös atyjuk és apósuk országának állapotai felől.²

Ferrante király, ki öreg korában mindinkább fia, a trónörökös befolyása alá került s ennek elbizakodott harczkedvét és erőszakos hajlamát mind jobban érvényesülni engedte, nagyrészt maga idézte föl VIII. Incze pápával való viszályát, az ennek elődjétől elengedett hűbéri adó rideg megtagadásával s az egyházi javak adományozása és megadóztatása körüli önkényével. És ennek a részben önokozta viszálynak kedvezőtlen pillanatát akarta arra fölhasználni, hogy ellene áskálódó hűbéreseit, a «bárókat» erőszakkal s a megfélemlítés tényeivel engedelmességre s az addiginál függőbb viszonyra kényszerítse. A következmény az lett, hogy 1485 nyarán és őszén a bárók nagy része, nevezetesen a Sanseverinok, Balzok és Acquavivák nyíltan föllázadtak a király ellen s miután ennek ifjabb fiát, Federigot nem sikerült ügyöknek megnyerniök s az uralkodóházban magában védelmet találniok, mint a király hűbérurának, a pápának hódoltak meg, sőt Aquila és Salerno városok is kitűzték a pápai zászlót. A pápa elfogadta a hódolatot, forma szerint hadat üzent a királynak, s a Rómában legnagyobb befolyást gyakorló Giuliano della Rovere bíbornok, ki mindig

¹ *Modenai áll. lev.-tár*, Camera Ducale, Registri varii Intra e Spesa; úgyszintén Ercole levelei Beatrixhoz és Valentinihez

június 17-ikéről u. ott (Arch. Propr. Minut. Cron. 1485–88.).

² *Dipl. Eml.* III. 61., 62., 69. l.

a francia összeköttetéseket ápolta, az Anjouk trónkövetelésének megújításával fokozta Nápoly veszedelmét.¹

Alfonso calabriai herceg csapataival, támogatva az Orsiniaktól, kik már csak azért is vele tartottak, mert a Colonnák a pápa hívei voltak, haladéktalanul Róma ellen indult, s egyidejűleg mindkét fél szövetségesei után nézett. Velence és Génua a pápa mellé állottak, Firenze és Milano a nápolyi királyt támogatták; Ferrara beérte különféle mentegőtődzésekkel.² Természetesen Mátyás sem maradt fölszólítatlan s ő a fölszólításnak meg is felelt. Számos bizonyágát birjuk annak, hogy Mátyás mindig nagy elismeréssel és tisztelettel viseltetett apósa, a nápolyi király némely, tagadhatatlanul becsülést érdemlő tulajdonai iránt, s őt bizalmának, készségének és figyelmének jeleivel halmozta el.³ Beatrix pedig egyenesen lelkesedett atyja ügye mellett; az isteni gondviselés kezét látta mindenben, a mi a nápolyi trón javára szolgált s meg volt győződve róla, hogy «Isten, mint igazságos bíró, király atyjának az indokolatlanul föllázadt gonosz bárók ellenében teljes győzelmet fog adni s meg fogja büntetni a pártütőket ép úgy, mint a nagyravágyó pápát és az ő bibornokait».⁴ Az első aggasztó hír vétele óta fáradhatatlan volt atyja ügyének támogatásában; írt Ferrarába, írt Milanóba, segítséget kérve. Velenczét levelével a pápai szövetségtől elszakítani iparkodott; a pápának is írt hízeltőleg, de egyúttal szemrehányólag,⁵ rögtön késznek nyilatkozott saját költségén katonákat küldeni,⁶ s természetesen minden befolyását

¹ Lásd ezekre az eseményekre nézve: *Camillo Porzio: Congiura dei Baroni* cz. művének (a Gravier-féle 1769-iki nápolyi »Raccolta«-ban) első lapjait, továbbá *Muratori: Annali* 46. köt. 164. s köv. lapjait, *Gregorovius: Geschichte d. St. Rom* VII. köt. 272. s köv. lapjait, *Pastor* id. m. III. köt. 181. s köv. lapjait és *Reumont: Lor. d. Medici* II. 315. lapját.

² Eleonora hercegné levele Beatrixhoz 1486 április 4-ikéről a *Dipl. Emil.* III. k. 80. lapján.

³ Lásd: *Máty. kir. levelei* II. XLIX. 1. úgyszintén 97., 104. és 369. lapjait.

⁴ Levele Eleonorához 1486 május 2-ikáról, *Dipl. Emil.* III. 95. lapján.

⁵ »cum il dolze et cum lo amaro«, lásd Belprato követhet irt levelét a *Dipl. Emil.* III. 57. lapján.

⁶ Milanóikövetjelentés 1486 április 4-ikéről, *Dipl. Em.* III. 78. l., ezenkívül még febr. 20-ikáról szóló nápolyi követjelentés a *modenai áll. lev.-tárban*, és *u. ott* Beatrix egy kelet nélküli levelének másolata, melyet Franc. Fontanához Nápolyba intézett.

latba vetette férjénél, hogy az adandó segítség minél hathatósabb legyen.

Mátyás 1486 januárius 29-ikén budai palotájában, a főpapok, főurak és olaszországi követek jelenlétében kinyilatkoztatta, hogy a nápolyi királynak segítséget nyújt, a pápának — ha a pártütők támogatásával föl nem hagy — fel fogja mondani az engedelmességet s ítélete ellen egyetemes zsinathoz fog felebezni, Velenczének pedig, ha a küzdelemben beléelegyedik, hadat üzen.¹ Ezzel be nem érve, közbenjárt a francia királynál, Milano herczegénél és a firenzei köztársaságnál, valamennyiök támogatását kérve a nápolyi király részére, kit szorultságában cserben hagyni a maga részéről «becstelenségnek» tartaná.² Együttal befolyásával kieszközölte, hogy az akkor Velenczével szoros viszonyban levő török császár a köztársaságot a Nápoly elleni támadástól visszatartotta.³

Igéretét a segítség küldésére nézve haladéktalanul be is váltotta. Ferrarai jelentések szerint a királyné és a király már márcziustól kezdve szállítottak le kisebb-nagyobb lovascsapatokat hajókon Manfredoniába, s a csapatküldés folytatódott júniusban, sőt még szeptemberben is.⁴ Ancona közelében megesezt, hogy egy pápai gálya elfogott egy magyar hajót harmincz lovaskatonával.⁵ Úgy látszik, Mátyás arra is gondolt, hogy a magyar csapatok esetleg mint hódítók léphetnek föl olasz földön, s hogy így bizonyos területek az ő fönnhatósága

¹ *Fraknoi* Máty. kir. 309—310. l. Április 4-iki követjelentés Milanóból Ferrarába a *modenai lev.-tárban* (id. osztály). Valószínűleg ebből az időből való Mátyásnak egy a *milanói á. lev.-tár* (Sez. Storica, Pot. Estere, Ungh.) kelet nélküli egykorú másolatából ismert, nápolyi követéhez írt levele, melyben rendkívül ingerült hangon nyilatkozik a pápáról, kitől «immár semmi jót sem vár».

² Mátyás levele Franc. Fontana nápolyi követéhez 1486 április 28-ikáról a *modenai lev.-tárban*, (Cart. Dipl. Est.) Akad. tört. biz. más.

³ A ferrarai követ jelentése 1486 aug. 17-ikéről, *Dip. Emil.* III. 173. l.

⁴ A küldött csapatok számerejét bajos megállapítani. *Fraknoi* 1000-re teszi a lovasok és 700-ra a gyalogok számát. (Máty. kir. 310. l.). A *modenai levéltárban* (Cart. d. Amb.) levő nápolyi és milanói követjelentések (áprilistól szeptemberig) különböző nagyságú csapatok indulásáról és érkezéséről szólnak, úgy hogy az összeegyeztetés nehézségekbe ütközik.

⁵ Milanói követjelentés június 15-ikéről a *modenai áll. lev.-tárban* (id. osztály).

alá juthatnának;’ talán ez az eszme nyert aztán később Ancona város meghódolásában kifejezést.

De a segítség e gyorsasága sem volt képes a megszorultságában türelmetlen nápolyi királyt egészen kielégíteni. Július elején magyarországi követének, Antonino Branciának küldött utasítása a Mátyásnak és Beatrixnak szóló sok hízeltés mellett szemrehányást is tartalmaz; elmondja benne, mily örömet okozott neki s híveinek, és mily rémületet ellenségeinek a pusztá hír, hogy Mátyás csapatok küldését, sőt személyes lejövetelét is kilátásba helyezte; és most a késelem immár kételyeket támaszt a szándék komolysága iránt is. Beatrixtól vár mindent; a követ csak helyezkedjék vele egyetértésbe; az ő ritka bölcsesége és tapintata meg fogja mutatni a módot mindannak elérésére, a mit államának üdve kíván tőle.²

Augusztus elején Geronimo Sperandio követhoz intézett utasításában³ Ferrante már nagyobb önbizalom hangján szól; már az összeesküvők egy részének elfogatásáról és vallomásairól ad hírt s kenetdús tanácsokat ad Mátyásnak abban az ismert irányban, hogy a császárral békét kötven, erejét a török ellen fordítsa, a mely politika támogatását főleg Beatrixtól várja.

Eközben a Róma s Nápoly közötti háború meglehetősen lanyhán s változó szerencsével folyván, a Giuliano bíbornok távollétét felhasználó békebarátok a pápát, a spanyol király és Lorenzo de’ Medici pedig Ferrantét rávették, hogy hamarosan békét kössenek, a mi a bárók és a szövetségesek meghallgatása nélkül augusztus 11-ikén meg is történt, úgy, hogy a magyar segédc csapatok nagy része már tényleg elkésve érkezett. A nápolyi

¹ Mátyásnak ily tervére utal a ferrarai követ április 4-iki id. jelentése Milanoból, a *modenai áll. lev.-tárban*; egy ily értelmű szövetségokmány (vagy annak csak tervezete?) olvasható a *Dipl. Eml.* III. 232. lapján.

² Július 6-iki követutatisítás a *napolyi Bibl. Nazionale* kéziratárában, (XIV. A.

15. f. 14.) másolata az Akad. tört. biz. irattárában.

³ *Ugyanott* 186. szám; a követutatisítás csak bizonyos Jeronimo-hoz szól, de a nápolyi diplomaták között ebben az időben Sperandion kívül más nem viselte e keresztnévet.

király, habár a harcban magát tulajdonképen győztesnek tekintette, minden föltételt elfogadott és mindent megígért: hűbéri adót, engedelmességet a pápa iránt és kegyelmet a lázadóknak; természetesen mindent a megszegés utógondolatával. A bárók a hűségi eskü letevése ellenére elfogattak és vérbiróság elé állítottak.¹ Ez a sors érte a király meggazdagodott kegyenczeit is: Francesco Coppolat, Sarno grófját, úgyszintén Antonello Petruccit és ennek fiait, Policastro és Carinola grófjait, többnyire csekély gyanúkok alapján. Petruccit kegyelem ígéretével vették rá kincsei hollétének bevallására, hogy azután mégis kivégeztetvén, vagyonára a király rátehesse a kezét.² Börtönbe vetett asszonyok és gyermekek, atyák, kik a vérpadon búcsúznak fiaiktól, Nápoly utcáin vad bikáktól végighurczolt s azután fölnégyelt holttestek alkotják meg végjeleneteit annak a bárók összeesküvéséről nevezett véres történetnek, melyet Gregorovius joggal nevez «a xv. század legborzalmasabb drámájá»-nak.³

Beatrix valószínűleg meg volt elégedve atyja «igazságos ügye győzelmével»; hiszen a pápa is csak bátortalan tiltakozásokra szorítkozott a tőle fölbíztatott lázadók ellen elkövetett hitszegés miatt és Ferrante a periratok kinyomatásával és szétküldésével iparkodott a hatalmakat eljárása jogosságáról meggyőzni.⁴ De hogy a pártütés elnyomásában főkép Alfonso herczeg sugalmazására kifejtett embertelen kegyetlenség nem szolgált az Aragoniaiak nápolyi uralmának megszilárdítására, azt a vérengzésekben nem részes, ártatlan utódoknak kellett nemsokára tapasztalniok.

Mialatt Nápolyban az utolsó véritéleteket hajtották végre, szállott ugyanott sirba egy férfiú, kit nehányan, a király iránti hűsége miatt a pártütők elvesztésére való törekvéssel gyanúsítottak, s kinek elhúnytáról Beatrix úgy mint Eleonora nem

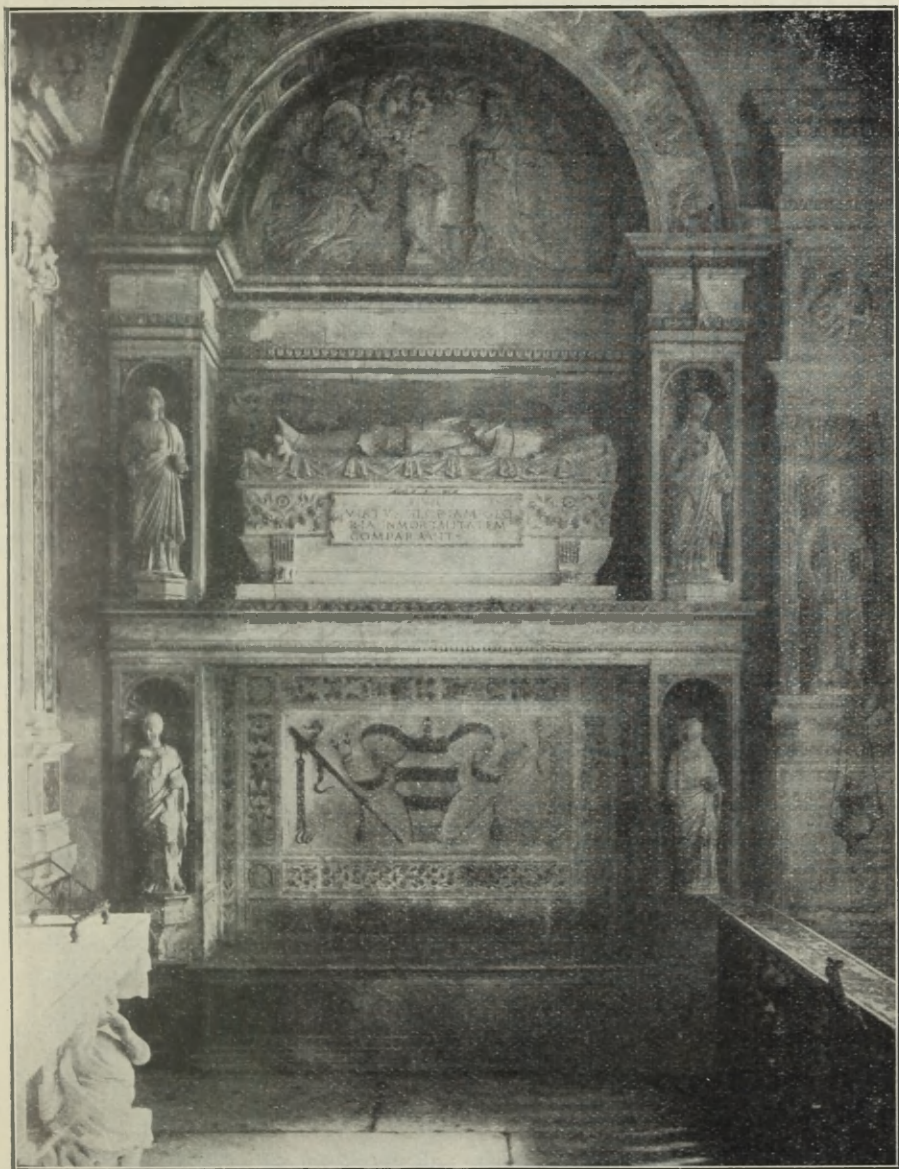
¹ *Muratori: Annali* 46. k. 169–170. l.
Pastor id. m. III. 190. s. köv. l.

² *Porzio* id. m. 108. s. köv. l.

³ *Geschichte d. St. Rom* VII. 272–273. l.

Lásd még: *Muratori* id. k. 174–175. l.
Notar Giacomo id. m. 159–165. l. *Passero* id. m. 46–50. l.

⁴ *Muratori* az id. helyen.

107. DIOMEDE CARAFA SÍREMLÉKE A NÁPOLYI SAN-DOMENICO MAGGIORE-TEPLOMBAN.

Sommer fényképe.

értésülhettek megindulás nélkül.¹ Diomede Carafa volt ez, ki mindvégig becsülettel és dicsőséggel szolgálva urát, kitüntetésekkel és földi javakkal elhalmozva, a Castello dell' Ovo-ban hajtotta — mint ennek várnagya — örök nyugalomra fejét 1487 május 17-ikén.² Mátyás maga is, bár őt személyesen nem ismerte, fájlalhatta halálát; levelezett vele, megajándékozták egymást s fontos ügyekben vette az ő közbenjárását igénybe.³

Ebben az időben a török elleni háború szünetelt, de a török hatalomhoz való viszony állandóan foglalkoztatta Mátyást, sőt többízben Beatrixot is.

II. Mohamed szultán halála után testvérharcz tört ki a török trón fölött. Mohamed fiai, Bajazed és Dsem egyaránt igényt tartottak rá; a győztes Bajazed lett s Dsem menekülni levén kénytelen, a rodosi lovagrend nagymestere vette pártfogása alá. Mátyás azon az alapon, hogy nagyanyjának a törököktől elrabolt nővére állítólag II. Murad császár nejévé s II. Mohamed anyjává lett, Dsemet unokatestvérének tekintette s őt magához akarta venni, azzal az eltökélt szándékkal, hogy a trónkövetelőre s ennek pártjára támaszkodva, támadó háborút indíthasson Bajazed ellen.⁴

Dsem úgy látszik maga is Mátyáshoz kívánczozott, kitől egyedül remélhette igényei érvényesítését; de a Bajazeddel tartó s mindig Mátyás ellen áskálódó Velencze keresztülvitte, hogy a nagymester őt Magyarországba nem bocsátva, egyik dél-franciaországi várban őrizet alá helyeztette. 1486 elején az a terv merült föl, hogy Dsem olaszországi közvetítők segítségével megszökjék s Magyarhonba jöjjen. Ebben az ügyben Beatrix is titkos levelezést folytatott a ferrarai udvarral, mely főképp bizonyos Andriolo Fortis nevű egyénnek adandó szóbeli meg-

¹ Eleonora 1487 június 10-ikéről Beatrixhoz írt levelében emlékezik meg haláláról: *Dipl. Eml.* III. 307. l.

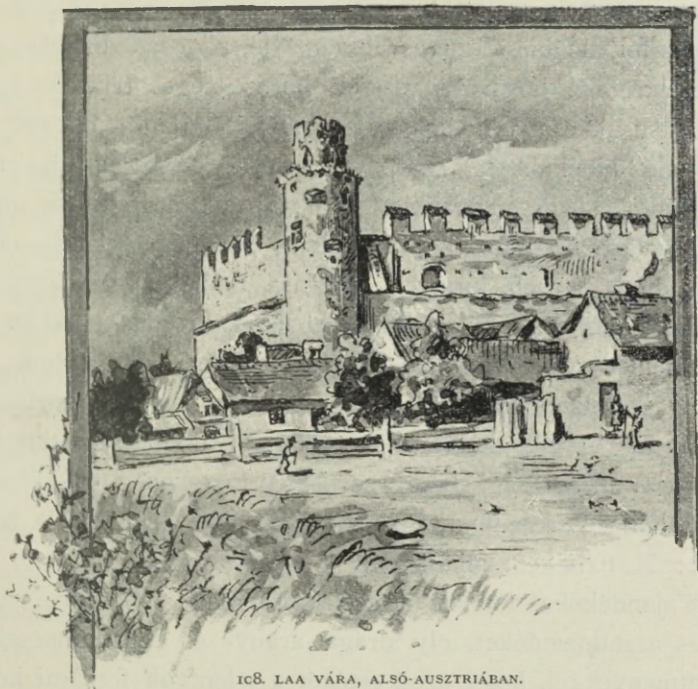
² *Notar Giacomo* id. m. 163. l. *Fuscolillo* (id. h. 57. l.) itt is tévesen 1486 május 7-ikére teszi Carafa halálát, *Leostello*

(*Effemeridi* etc. 135. l. 1487 május 26-ikára;) lásd *Reumont* és *T. Persico* id. műv. (197. ill. 140. l.)

³ *Mátyás kir. levelei* II. 263. és 288. l.

⁴ *Fraknoi*: Mátyás kir. 297. s köv. l.

bízás körül forgott,¹ s melyre nézve Ercole herczeg szorgos titoktartást kötött követe szívére.² Azonban e terv meghiúsult s Mátyás most diplomaciai úton igyekezett célját elérni. Valószínűleg már akkor kezdődött az erre vonatkozó tárgyalás, mikor a francia követ 1486 őszén Mátyáshoz ausztriai táborába jött s a vele való találkozás után Beatrix-szal, ki Bonfin szerint

108. LAÁ VÁRA, ALSÓ-AUSZTRIÁBAN.

anyja révén rokonságot tartott a francia királylyal, Retzben mulatott.³ Később Mátyás az időközben Váradi Péter helyére kancellárrá kinevezett Filipecz János nagyváradi püspököt küldte rendkívül fényes kísérettel s dús ajándékokkal — melyek egy része Beatrixtól származott — a francia királyhoz, kivel

¹ Eleonora levele Beatrixhoz 1486 április 4-ikéről és június 6-ikáról, ugyanannak lev. Valentini követhoz szeptember 8-ikáról: *Dipl. Eml.* III. 83., 100. és 180. l. Beatrix levele Eleonorához u.-a. év május 2-ikáról és márcz. 8-ikáról u.-ott 96. l. és

IV. 367. l. Mátyás lev. Ercolehez februárius 15-ikéről: *Mátyás kir. lev.* II. 299. l.

² *Dipl. Eml.* III. 110. l.

³ *Bonfin* Dec. IV. lib. VII. 463. l. *Teleki* id. m. v. 383. l.

a német császár ellen szövetségre is kívánt lépni. De bár a püspök-követ szinte tékozló fényűzést fejtett ki francia földön, hogy urának ott barátokat szerezzen,¹ eljárása a Dsem ügyében mégsem volt eredményes; megint Velencze vetette magát közbe s a dolog vége az lett, hogy Dsem a pápa udvarához, ennek őrizete alá került.

Nem szünetelt ezalatt egy perczig sem az osztrák háború, melynek folyamában Mátyás lassan, de biztosan haladott elő ama célja felé, hogy az osztrák herczegséget teljesen hatalmába ejtse. A csapások súlya alatt is hajthatatlan német császár, kivel való kibékülését a nápolyiak, sőt a ferraraiak is² meg nem szüntek sürgetni, újabban leginkább azzal ingerelte maga ellen Mátyást, hogy az 1486 februárius havában a választó-fejedelmek által, a cseh király meghívása nélkül római királylyá választatta meg fiát, Miksát, s ezzel bevágta más számára az utat a német császárság felé. Mátyás európai szövetséget tervezett a sérelmes választás megdöntésére, s első sorban a jogaiban legközvetlenebbül sértett Ulászlóval lépett érintkezésbe és őt a morvaországi Iglau városába hívta meg találkozóra.

A találkozás szeptember 1-jén történt meg s tizenegy napig tartott; Beatrix ez alkalommal nem kísérte el férjét,³ csak fényes ajándékokat küldött a cseh királynak, többnyire ruha-, ágy- és asztalneműeket, oly drága arany- és ezüsthímzésekkel s diszitményekkel, hogy azok értékét a jelen volt ferrarai követ

¹ *Bonfin* Dec. iv. lib. vii. 464. l.

² Eleonora herczegné levele Beatrixhoz 1486 május 20-ikáról a *modenai áll. levéltárban* (id. osztály).

³ *Teleki* (id. m. v. 376. l.) azt mondja, hogy Mátyás a kitűzött helyen (t. i. Iglauban) megérkezett «fényes kísérettel, melyben voltak Beatrix és Corvin János stb». Ugyanezt olvassuk *Horváth Mih.* Magy. történelmében (iii. 207. l.). Erre a tévedésre a *Bonfin* szövege (Dec. iv. lib. vii. 462. l.) szolgáltatott okot, a hol ez áll: «Indicto jam tertio conventu, in Moraviam cum regina gnatoque Joanne proficiscitur»

(t. i. Mathias). A királyi pár augusztusban Pozsonyban és Stomfán tartózkodott; lehet, hogy Beatrix elkísérte egy darabra Mátyást, de hogy Iglauban nem volt, az világosan kitűnik Cesare Valentini ferrarai követ mindkét, szeptember 11-ikéről, Iglauból keltezett jelentéséből. Az egyikben (közölve *Óváry* tanulmánya mellett a modenai és mantuai levéltári kutatásokról, *Századok* 1880. 394. l.) azt mondja, hogy levelet Pozsonynak irányítja, a hol a királyné időzik, a másokban pedig (*Dipl. Eml.* iii. 181. l.) azt írja, hogy a történekről levélben értesíti a királynét.

5—6000 aranyra teszi.¹ Ugyanaz — talán túlzóan — 100.000 aranyra becsüli a költséget, melybe Mátyásnak ez, az olmützinél sem kisebb pompával lefolyt találkozás került; gyakorlati eredményéről azonban nehéz fogalmat alkotnunk, mert a frankfurti tényeken nem változtatott s a nagy titokban tartott tárgyalások csakis a két király közötti szövetséges viszony szorosabbra fűzésére vonatkozhattak.²

Beatrix kívánságára Valentini ferrarai követ ez alkalommal a Mátyás jelenlétében kihallgatásban részesült a cseh királynál, melyről részletesen beszámolt, a nélkül, hogy azon valami nevezetes mozzanat fordult volna elő; az ott tett nyilatkozatok úgy látszik csak a ferrarai hercegi udvar és a cseh király kölcsönös szolgálatkészségének hangsúlyozására szorítkoztak.³

Mátyás most fokozott erővel folytatta hadműveleteit; 1486 nyarán és őszén bevette Zellerndorfot,⁴ Laat, Retzet és Eggenburgot, s a legkeményebb téli időt Bécsben töltvén, már kora tavasszal személyesen vette át a távollevő Fridrik császár tulajdonképeni székvárosául szolgált Német-Ujhely régóta folyó ostromának vezetését. Beatrix majdnem mindenütt vele volt; Bécsen kívül tartózkodott Znaimban, Retzben, Hainburgban, Klosterneuburgban, Ebenfurtban⁵ a Mátyástól Zápolyai Istvánnak ajándékozott birtokon, s utóbb legtöbbet Lichtenwörthben, Német-Ujhely közelében.⁶

¹ Óváry tanulmánya a *Száz.* id. helyén.

² Valentini követjelentése (Pozsonyból szeptember 28-ikáról) a tárgyalások eredményéről csak azt közli «che io ho potuto intendere». (*Dipl. Eml.* III. 188. l.)

³ A *Dipl. Eml.*-ben közölt id. jelentés. Beatrix egy megelőzőleg Pozsonyból, nővéréhez, Eleonórához intézett levelében (*Dipl. Eml.* III. 166. l.) azt mondja, hogy ha a követ majd Iglauban Ulászló elé járul, ott szoba fog kerülni az az ügy is, melyről ő — Beatrix — sajátkezü levelet irt, s melyről Valentini jelentést fog tehetni. Ezt a sajátkezü levelet nem ismerjük, s a követjelentés semmi oly konkrét

vonatkozást nem tartalmaz, melyből ezen ügy természetére következtetést lehetne vonni.

⁴ Geografiai következtetés szerint csak Zellerndorf érthető az alatt a «Cistestorf» és «Czistorf», meg «Cistertolph» alatt, melyet Bonfin s az egykorú követjelentések emlegetnek.

⁵ Az egykorú források Embfurtnek mondják.

⁶ E helynév mint Lincheberch, Lintheberg, Linthenberch vagy Lutenberg (ez utóbbit Teleki Lichtenbergnek mondja, de ilyen, vagy hasonló nevű hely ma Bécs-ujhely közelében nincs) szerepel Bonfinnál s a Beatrixnak leveleiben. Cisteburg

Néhány nappal Bécsbe vonulásuk előtt, az 1486. év végén, Retzben jelent meg Mátyás és Beatrix előtt egy férfiú, kinek nevével már sokszor találkoztunk, s kinek e korszak történetének művelői nagy elismeréssel adósak. Az Ascoliba való Antonio Bonfint értjük, kit — mint maga írja, — Mátyásnak és nejének híre vonzott körükbe s ki ajánlásul munkáit mutatta be a királyi párnak; a Beatrixnak följánlottakról már szoltunk; hármat a király számára hozott, egygyel a serdülő Corvin Jánosnak kedveskedett, s a helyzet fölismeréséről tanuskodik, hogy ennek az utóbbi könyvnek a bevezetése egy leendő fejedelem nevelésére vonatkozott. A király — mindig Bonfinnak saját, kissé dicsekvő elbeszélését követve, — már a táborban nagy érdeklődéssel olvasta el a könyveket, csodálta a szerző tehetségét s azután újév napján Bécsben udvara és a külföldi követek előtt beszédet mondatott vele, melyet nagy figyelemmel hallgatott. Bonfinnak állítólag nem volt szándéka maradni, de a király tartóztatta, nagy tiszteletdíj mellett állandó szolgálatába fogadta azzal a megbízással, hogy a királyné fölolvásója legyen s tetszése szerint minél többet írjon.¹

Csak később következett úgy látszik az a fontos megbízás, hogy a magyarok történetét írja meg Bonfin, kinek saját nyilatkozata szerint Mátyás őt csak az őstörténet megírására szólította föl,² a mint hogy annál többet a nagy király életében alig is készíthetett el; a mű folytatására való fölhívás állítólag már Ulászlótól ered. Bármint legyen, kétségtelen, hogy a Bonfin történetírói munkásságának legértékesebb része az, mely a vele egykorú, vagy legalább hozzá közel álló korszakra vonatkozik; ezen a téren műve nélkülözhetetlen forrásunk, s elmondhatjuk, hogy a Beatrix életének is — annak magyarországi korszakára

vagy Citeburg mai neve (e helyen is tartózkodott) alig deríthető ki. Lásd *Schober* id. m. 278. l.

¹ *Decas.* iv. lib. vii. 463. l. Tévesen jelöli meg *Tiraboschi* (id. m. xvi. 208. l.) Bonfint, mint a Beatrix tanítóját.

² A II. Ulászlóhoz intézett ajánlásban mondja: (A Sambucus-féle kiadás 14. lapján) «Unnorum (Hunnorum) historiam, qui Ungarorum fuere progenitores, a Mathia rege mihi delegatam.»

nézve — ő egyetlen egykorú krónikása. Szereplésének vannak vonásai, melyek szembeötlővé teszik az egykorú olasz, különösen Beatrixhoz közelálló udvarok példájának hasonlatosságát. Ferrante király is megbízást ad Pontanonak, az egykorú belháborúk leírására és mindenkép valószínű, hogy a jeles latin író és államminiszter e műve¹ szolgált formai tekintetben mintául Bonfinnak, a ki egyébiránt a Titus Livius Decasbeosztásához tartotta magát, ép úgy mint például az egykorú Flavio Biondo az ő olasz történetében. S mint Mátyás, a Beatrix férje megbízást adott Bonfinnak a magyarok történetének megírására, úgy bízta meg az Eleonora férje, Ercole herczeg Colonnuccio Pandolfót, hogy a nápolyi királyságnak még megíratlan történetét szerkeszse meg.² A Bonfin történetírói jellemére nézve sokakat kedvezőtlen ítéletre hangolhat az, ha látják, hogy a Mátyás magasztalója ép oly bőkezű a dicsőítő jelzőkben gyöngye utódjával, Ulászlóval szemben, kit néha, mint békeszerető fejedelmet, még elődje rovására is igyekszik méltatni, s hogy a Mátyás korának leírásában még «diva» jelzővel ékeskedő Beatrixot a szerző utóbb, az Ulászló idejéről szólva, már csak «mulier» gyanánt említi. De nem szabad szemet hűnynünk sem a kor irodalmi formájának pompázó sajátságai, sem az egykorú, mondhatni megrendelt történetírás elkerülhetetlen hibái előtt; egészben véve Bonfin történeti művének értéke komolyság, megbízhatóság és formatökély tekintetében magasan fölötte áll a legtöbb egykorú történetnek, s Mátyásnak és mellette Beatrixnak valóban nem kicsinylendő érdemök, hogy ezt a tudós, termékeny és ékestartó író a magyar udvar szolgálatába fogadták.³

¹ *Historiae Neapolitanae. De bello Neapolitano libri sex.* Az id. Gravier-féle 1769-iki Raccolta ötödik kötetében.

² *Compendio dell' Istoria del regno di Napoli*, Venezia 1591.

³ Mátyás ez érdemének s a Bonfin munkásságának magasztalását olvassuk

Vecchioninál (Notizie etc.) a 85—88. lapon. Bonfin egyéniségét és történetírói munkásságát behatóan tárgyalja *Császár Mihály* többször id. műve bevezetésében; inkább történetének bírálatát adja *Zsilinszky Mihály* róla írt tanulmányában: Századok 1877. évf. 510. l.

Mialatt Beatrix Mátyással az ostromlott Német-Ujhely közelében tartózkodott, vett hírt 1487 július elején Zenggből, hogy unokaöcscse, Hipolit érsek odaérkezett. Már előbb levelet írt neki, melyben kifejezést adva jövedele fölötti határtalan örömének, tudósítja, hogy mindenről gondoskodott s hogy Zágrábba szeretett rokonát, Frangepán Bernardin grófot¹ küldi elébe s hogy ő maga Sopronban szándékozik őt várni; Zágrábba megy Cesare Valentini is, ki Esztergomban mindent elkészített már a fogadtatásra s Budáról is visznek kocsikat rendelkezésére.² Sajnos, hogy nem bírjuk a leveleket, melyekben a kis érsek valószínűleg nagynénjét is értesítette útján való előhaladásáról; azok, melyeket anyjának írt, telve vannak elragadtatással fogadtatása fölött és — a mi rokonszenves megnyilatkozása gyermekszívének — kérésekkel azok javára, kik útját kellemessé teszik. Különösen a zenggi várkapitányt, Pietro Ternát «úgy megszerette, mintha atyja volna»; de a zágrábi püspök is és a Mátyástól elébe küldött urak rendkívül megtisztelték őt. Úgy látszik, mégsem vitette magát hordszéken Zágrábba, mert innen azt írja, hogy a hosszas lovaglás kissé kifárasztotta, azonban türelmetlenül siet előre, mert alig várja az órát, melyben a királyné előtt megjelenhetik.³ Egy kis késedelmet a Budáról és Esztergomból Zágrábba irányított kocsikra való várakozás okozott, a minek méntsegeül az szolgált, hogy Hipolit jövetelének folytonos halasztása miatt már többször hiába jött össze és vesztegelt a megrendelt kíséret, mindig nagy költséget okozván, s ezért most már csak akkor indították útnak, mikor a Hipolit zenggi megérkezésének hírét vették.⁴ Az egész úti kíséret 38 kocsiból és 85 lovasból állott, a lovasok legnagyobb része egyszínű ruhát s igen gazdag fegyverzetet viselt.⁵

Beatrix úgyszólván az utolsó perczben lemondani volt kény-

¹ Beatrix unokatestvérét, Aloysiát bírta nőül, mint már említettük.

² *Dipl. Eml.* III. 312. l.

³ *U. ott* 311. és 313. l.

⁴ Beatrix levele Eleonorához: *D. E.* III. 318. l.

⁵ Valentini jelentése és Hipolit levele: *D. E.* III. 322. és 325. l.

109. ZENG RËGI KËPË.

telen arról, hogy várva várt öcsese üdvözlésére Sopronba menjen; betegség tartotta vissza, s így csak megbízottat küldött a Fodor — Crispus — István, utóbb szerémi püspök személyében, kit már előbbi alkalmaknál is, mint kedvelt házi emberét s vendégei mulattatóját említenek az egykorú följegyzések. A király képviselőjében Báthori István erdélyi vajda s országbíró jelent meg Sopronban a Hipolit fogadtatására,¹ ki egyébiránt maga számolt be ünnepeltetéséről anyjának írt levelében.²

«Jó kedvben és jó egészségben folytatva utamat, — írja augusztus 22-ikéről már Német-Ujhelyből — múlt szerdán elhagytam Sopront, kísérve a Király úr vezérétől, kit vajdának neveznek és sok fegyverestől, hogy Ő Felségeiket, a királyt s a királynét táborukban fölkeressem s nekik hódolatomat bemutassam. Mintegy négy mérföldnyire a tábortól nagy és fényes csapattal találkoztunk s nyomukban maga a Király úr jött elémbé. Én kezet csókoltam neki s kifejeztem Herczegségték üdvözléteit is. Ő oly kegyesen és nyájasan fogadott, hogy azt le sem írhatom s teljességgel meg nem engedte, hogy lovamról leszálljak. Végre Ő Felsége elvezetett a tábortól mintegy huszonhárom órányira fekvő várba,³ a hol a királyné Ő Felsége időzik, ki rövid idő óta harmadnapos lázban szenved. Főméltóságú Anyám elképzelheti, mekkora jóssággal és örömmel fogadott! Annyi szeretettel halmoz el és annyi mulatságban részesít, hogy többet nem tehetne értem, ha ezerszer fia volnék. Egy ideig nála maradván, az ő engedélyével Király Ő Felsége magával vitt táborába, a hol három napot és négy éjet töltöttünk, s Ő Felsége minden áron úgy kívánta, hogy én foglaljam el a szobáit s ő a sátorokba vonúlt. Időközben Német-Ujhely megadta magát s a Király úr tegnap nagy fénynyel bevonúlt és birtokba vette a várost.»

¹ *Bonfin* Dec. iv. lib. viii. 467—468. l.

² *Dipl. Emi.* iii. 327. l.

³ Ez Lichtenwörth, Beatrix onnan vonúlt be azután Német-Ujhelybe (*Schober* id. m. 279. l.).

Hogy Hipolit már részt vett a Német-Ujhelybe való diadalmas bevonulásban, arról Bonfin is megemlékszik, elmondván, hogy

110. A NÉMET-UJHELYI VÁRKASTÉLY ÉS VÁRKAPU.

a kis érsek, mint országprimás közvetlenül a király után lovagolt.¹ Ő tíz évesnek mondja e helyen; ennyi a valóságban nem volt, de a hosszú késedelmeskedésnek megvolt az az előnye, hogy a királyi pár új kegyencze időközben legalább nyolczadik évét betöltötte. Így is épületes látvány lehetett egy esztergomi érsek, kinek kíséretében főszerepet visznek a nevelő és egy dajkaszerű ápolónő,² s kinek málhájában tekintélyes helyet foglalnak el a játékszerek.³

¹ Dec. iv. id. helyén és a *Philostratus*hoz írt «Praefatio»-ban. (Kollár An. Vind. 819. l.)

² Madama Casandra della Pena (*Nyáry Alb.* id. m. *Száz.* 1872. 295. l.)

³ Még 1488 novemberében anyja Ferrarából labdákat küld neki: *D. E.* III. 446. l.

A mennyire korától várható volt, a kis Hipolit megfelelt a várakozásoknak, szerepét jól töltötte be s általán kedves, megnyerő és szép tehetségű gyermek lehetett. Ezt föltételezhetjük, nemcsak azért, mert a ferrarai követ ily jelentést tett urának,¹ nemcsak azért, mert Bonfin terjengő magasztalásokkal szól a gyermekérsek vonzó tulajdonairól s korát meghaladó értelmességéről és tapintatáról,² hanem főképp azért, mert a későbbi tények mind arra mutatnak, hogy Mátyás maga nagyon megkedvelte kis unokaöcscsét, feleségével együtt szívesen időzött is nála Esztergomban s így valószínű, hogy nem pusztá udvariassági szólam, hanem a hajlam őszinte megnyilatkozása az, a mit iránta való szeretetéről s vele való meglegedéséről később az érsek atyjának írt.³

A Hipolit Magyarországra jövetelét — mely mindenekfölött Beatrixnak, ki alig tudott megválni tőle, szolgált határtalan öröme — később Olaszország egyik legnagyobb költője s egyúttal az Este-ház udvari embere, Lodovico Ariosto énekelte meg Orlando Furioso című, híres, regényes eposában, melyet magának Hipolitnak — akkor már bíbornoknak — ajánlott. A költői túlzásokban bővelkedő leírás jóslatként mondja el az Este-ivadék emelkedését, melyet Cassandrától himzett képekben tüntet föl annak a csodaszerű sáturnak a kárpitja, a mely alatt az Esték őse, Róger (Ruggiero) tartotta nászát Bradamantével:⁴

« Hipolit » — ékesen ezt hirdette róla
Piczike betűkkel a hercegi pólya.
Ott már nagyobbacska ; Szerencse vezeti
S útjain az Erény az irányítója.
Amottan a himzés új népet mutogat :
Hosszú ruházatú- s hosszú hajúakat,
Kik Corvintól jöttek, megkérni az atyát,
A gyöngéd gyermeket, hogy nekik adja át!

¹ D. E. III. 329. l.

² Dec. IV. id. helyén. Ciacconius is (id. m. III. 176. l.) azt mondja, hogy Hipolit korán adta nagy tehetségek jeleit.

³ 1488 februárius 10-ikéről kelt levél: *Máty. kir. lev. II. 338. l.*

⁴ XLVI. ének 86–89. versszak. *Radó Antal*, ki a Kisfaludy-Társaság kiadásában az «Örjöngő Loránt» nagy részét magyarra lefordította, volt szíves e könyv számára a fentebbi versszakok hű magyar fordítását megszerkeszteni.

Herculest s Lenórát látni erre, képen,
 A mint fiok tőlük búcsúzkodik szépen;
 Itt a Dunához ér, hol a tömeg tódúl
 Nézni őt s imádni, szinte istenképen,
 Ott nézd a magyarok okos fejedelmét,
 Ki nem érett korban látva érett elmét,
 Tiszteli-becsüli, ámulattal teli,
 S minden bárójának fölébe emeli.

Azt akarja, hogy már gyenge gyermekkorba'
 Esztergom jogarát kezeibe' hordja;
 Azt akarja, mindig oldalánál legyen,
 Honn a palotába' s a hadi sátorba'.
 A hatalmas király bármi harcra keljen,
 Akár menjen török, akár német ellen:
 Hipolit vele van, nézi úntalanúl
 Az ő nagy tetteit, s derékséget tanul.»

III.

HIPOLIT eljövetele juttatta tetőpontjára az olasz-
 ság térfoglalását ebben a hazában, tette tel-
 jessé a képét annak az «olasz világnak Magyar-
 országon», melynek elővarázsolását várták
 Beatrixtól honfitársai s a melynek előidézése-
 ért gyűlöltek őt magyar alattvalói, holott —
 mint már eddig is több jelenségből láthatjuk — nem egyedül
 az ő akarata volt annak előidézője s az ő törekvésének sikere
 alig állott arányban azzal az ellenhatással, melynek súlyát kellett
 utóbb viselnie.

Nem hiányzanak annak jelei, hogy úgy Mátyásban mint
 magában Beatrixban megvolt az őszinte igyekezet arra, hogy
 a nemzetközi viszonyoknak, a császári hatalomra törekvő poli-
 tikának, az európai koráramlatnak, Mátyás saját hajlamának s
 a Beatrix megszokásának követelményeit a magyarok nemzeti

érzületének lehető kimélésével érvényesítsék. Hiszen kivált eleinte Mátyásnak mindenkép érdekében állott új nejét az országban kedveltté tenni s tudnia kellett, hogy azt az udvari életet és azt a műveltséget, a melynek megvalósítása szemei előtt lebegett, rá nem erőszakolhatja a nemzetre, azt csak lassú, békés hódítással lehetett szilárd alapra helyezni s igazi virágzásra hozni.

Beatrix mindenesetre elég értelmes volt, hogy ezt maga is belássa. Ő ugyan az országot nagy részében nem ismerhette; keleti felében sohasem járt, mindig csak a nyugatiban s Mátyás oldala mellett átélt idejének majdnem felét osztrák földön töltötte. Ha székvárosában nem volt, akkor táborban vagy vadászatokon járt, vagy azokat a városokat látogatta, melyeknek polgársága épúgy, mint Budáé is,¹ majdnem kivétel nélkül német volt; jóságait nem igen kereste föl, a köznéppel való érintkezésének semmi nyomát sem őrzi a hagyomány. Udvari környezetén kívül legtöbbet katonákkal és papokkal érintkezhetett, kevés nyomát találjuk például annak, hogy a magyar nemesség nőtagjaival sűrűbben összejött volna; Pozsonyban és Bécsben a polgárnőket gyakran hívta estélyre magához,² sőt férje halála után az ő körükben pihent meg;³ ott egyes polgárok ajándékát is fogadta.⁴ Viszont ő is olykor dús ajándékokkal örvendeztette meg magyar hívei némelyikét, mint például Zápolyai Istvánt egybekelésekor.⁵ Szándéka volt a maga hozzátartozóit házasságok útján is szorosabban csatolni a magyar családokhoz; ismerjük az Estei Fernando kiházasítására vonatkozó tervet; unokanővére, Aragoniai Aloysia már a Beatrix jövetele előtt Frangepán Bernardin grófhöz menvén nőül, ezek leányát, Mária Magdolnát

¹ Lásd: *Csínki Dezső*: Magyarország tört. földrajza a Hunyadiak koráb. i. k. 5. lap.

² Pozsony város kamarai számadásai, (városi levéltár) 1477 deczemberi, 1482 szeptemberi és 1483 szeptemberi följegyzések, melyek szerint a város lámpavívókról gondoskodott, a polgárnőknek az udvar-

hoz s haza kísérése végett. Bécsre nézve l. *Schober* id. m. 397. l.

³ U. ott 1490 április 18-iki följegyzés.

⁴ Ugyanott 1483-iki följegyzés: «Ein Dreiling wein hinauf gen Hainburg gefort, den der Snayter Pekk der Königin geschenckett hat.»

⁵ *Dipl. Eml.* III. 257. l.

a királyné az elhunyt erdélyi vajda, Dengelegi Pongrácz János fiához, tehát Mátyás rokonához adta nőül s a királyi pár 8000 arany forint hozományt adott neki.¹ Frangepán egy másik leánya,

III. A FRANGEPÁNOK VÁRKASTÉLYA ZENGGBEN.

Beatrix, ki utóbb a Corvin János neje lett, valószínűleg a királyné keresztleánya volt s az udvarnál nevelkedett.² Beatrix egy udvarhölgyét, Antonetta Salernoi grófnét lévő Vajdafi Jánossal háza-

¹ Az erre vonatkozó, 1489 június 23-ikáról k. s az Orsz. Levéltárban levő okmányt közli *Teleki*: XII. köt. 455. l.

² *Schönherr* id. m. 226. l.

sította össze s ennek is ő és Mátyás biztosítottak 6000 aranyat hozományul.¹

Kétségtelennek látszik továbbá, hogy Beatrix valamennyire megtanult magyarul s beszélte nyelvünket. Ezt már Diomede Carafa tanácsolta neki; Mátyás, ki nagy nyelvismeretei mellett mégis csak magyarul gondolkozott,² bizonyosan megkövetelte tőle, sőt ő maga is ezt kívánta Magyarországba hívott rokonaitól, a mit aligha tehetett volna, ha annak a saját példája ellentmond vala. Tudjuk, hogy erre figyelmeztette Hipolitot s mikor másodízben volt szó ifjabb unokaöccsre, Estei Fernando idejveteléről, kikötötte sógorával, Ercole herczeggel szemben, hogy kevés olaszt küldjön kíséretül fiával, mert a király őt gyermekének kívánja tekinteni s ezért magyarok fogják környezni, hogy ő is magyar szokásokat vegyen föl és a magyar viszonyokhoz alkalmazkodjék.³ Hisz akkoriban még némely német diplomata is érdemesnek találta magyarul megtanulni,⁴ annál inkább hihetjük el ezt Beatrixra nézve kortársainak. Philippus Bergomensis mondja könyvét ajánló Prologusában, hogy akár latin, akár magyar, akár német nyelven fordultak a királynéhoz követek vagy magánosok, ő minde nyelveken készséggel és könnyen adta meg a feleletet.⁵ A mi ugyan legfőlebb azt bizonyítja, hogy magyarul és németül egyképen beszélt. A magyar nemzet érzelmvilágához való némi közeledést láthatunk talán abban is, hogy a királyné — mint említettük —

¹ Magy. Orsz. Levéltár D. 24768. (1482 április 3-iki kelet.)

² Ezt *Fraknoi* latin irányából mutatja ki, Mátyás leveleinek II. kötetéhez irt bevezetése LVII. lapján.

³ Beatrix levele Ercoléhez 1488 július 28-ikáról: *D. E.* III. 428. I.

⁴ *Fraknoi*: Hunyadiak és Jagellók kora (Magy. Nemz. Tört. IV.) 327. I.

⁵ „... quicquid ab oratoribus seu privatis coram proponatur: respondeatque oportune et latino sermone, aut Idyomate Ungaro seu panonico, aut Theutonico

promte et expedite, ac semper comiter et perurbane.» *Phil. Bergomensis* már id. könyve 1497-iki ferrarai kiadása előszavának 3. lapján. *Rómer Flóris*, a ki elsőként hívta föl a figyelmet Philippus e tanúságára (a *Győri történeti és régészeti füzetek* III. 1865-iki kötete 370. lapján,) kissé önkényesen fordítja a fenti mondatot így: «Neked ajánlom ezen munkát, ki nemcsak a pannoni nyelvet érted és beszéled, hanem a mi Szittyá nyelvünket is, melyen nemcsak követéseket fogadhatsz, hanem e nyelven válaszolhatsz is.»

olasz és német udvari zenészein kívül a csepelszigeti birtokán levő kobzos magyar cigánymuzsikusokat is pártfogásában részesítette.

A hozzá legközelebb álló Hipolit is, — kétségkívül az ő utasításához képest, — igyekezett eleinte magát a magyarokkal megkedveltetni s nyelvöket megtanulni; innen írt első levelei némelyikében gyermeki elragadtatással szól erről az országról s arról, hogy mindenütt mily élénk rokonszenvenvel találkozik és mennyire szeretik őt a magyarok.¹ Később is előszeretettel szerezte be fényűzési szükségletei nagy részét Magyarországon; Kassán készült díszkocsikat vitetett még Olaszországba is; ugyanott készíttette későbbi püspöki székhelye, Eger székes-egyházának művészi faragású sorompóját, sűrűn rendelt ötvös-műveket budai, körmöczi, nagybányai és erdélyi mesterektől s az akkor éppen tűzérségéről híres Ferrarába Miskolczról hozatott puskát.² Hogy pedig magyarul értett Hipolit, azt abból következtethetjük némileg, hogy magyarhoni egyházi javait kezelő tisztjei a későbbi években hozzá Olaszországba küldött jelentéseikben minduntalan magyar kifejezéseket használnak,³ van azonban annak is nyoma, hogy a Mátyás halálát követő időben még alig értette meg a magyar szót.⁴

Mindezek a gyöngé engedmények, kísérletek és igyekezetek nem lehettek alkalmasak kielégíteni a magyarok várakozását, elleplezni az idegen szellem és idegen érdek folytonos terjeszkedését, s a királyné nyomán betódult olaszság és a Bonfintól is nyakasnak⁵ jellemzett magyarság fölfogása, világnézlete, jelleme között mutatkozott mély ellentétet elsimítani.

Bonfin történetében elégtétellel emeli ki, hogy Mátyás a Beatrix eljövele óta a «szittyá erkölcsökbe olasz elemeket vegyített . . . Magyarországot megtisztította a parasztos szokásoktól», sőt belőle «második Itáliát igyekezett alkotni»;⁶ Naldus

¹ *Dipl. Eml.* III. 368, 390. l.

+ *Dipl. Eml.* IV. 430. l.

² *B. Nyáry Alb.* id. m. Száz. 1870. 677–679. l.

⁵ «*Durae cervicis ungari*», *Dec.* IV. lib. VIII. 476. l.

³ *Óváry L. Modenai és mantuai lev. t. kutatások* : Száz. 1889. 393. l.

⁶ U. ott és 459. l.

Naldius is azt remélte, hogy ha Mátyásnak fia lesz, az Itáliává fogja országát átvarázsolni,¹ Coelius Calcagnini pedig azért dicsérte Beatrixot, hogy Mátyásnak «barbárok közt nevelkedett féktelen természetét» megszelidítette.² Különösen az udvari szokások gyökeres megváltozását tulajdonították — valószínűleg nem ok nélkül — a királynénak. Bonfin elmondja, hogy a fegyveres őrizet, melyet Mátyás azelőtt szükségtelennek tartott, most állandóvá lett az udvarnál. A király nem volt többé mindenkre nézve oly könnyen megközelíthető, mint azelőtt; a szabad asztalok, a királynak majdnem állandó együtt-étkezése országnagyaival, vezéreivel, sőt másokkal is, az inkább a katonai tábori élethez, mint udvartartáshoz hasonló fesztelenség és egyszerűség eltűntek; a magyarok tehát épen ridegebbnek, zárkózottabbnak találták a királyt.³ A magyaros hagyományt és szokást olaszos etikett váltotta föl; de a mindenben való szertelen bőség a királyi udvar és különösen a királyi asztal jellemző tulajdona maradt.

Az előkelőbbek s különösen az udvariak viselete tekintetében már előbb is, különösen az Anjouk alatt mutatkozott idegen befolyás, mely lassanként a magyar ruházatra szélesebb rétegekben is átalakítólag hatott; azonban gyökeresebb és általánosabb változás volt úgy látszik az, mely a Mátyás idejében különösen a Beatrix ittléte óta ment végbe. Beatrix, ép úgy, mint Hipolit minden finomabb szövetet és vásznat s gyakran prémet vagy ékszer is a külföldről hozatott: Brabantból, Flandriából, Lyonból, Cambrayból, Krakkóból, Firenzéből, Luccából, Velenczéből; a királynénak olasz szabója is volt, — a nyolczvanas években Simon mester szerepel mint ilyen, — kit vásárlási megbízásokkal a külföldre is küld, gyakran véve igénybe nővére, Eleonora közvetítését, s ez a szabó a király részére is dolgozott.⁴

A magyar udvarnál tehát az olaszos öltözékek nem lehettek szokatlanok, bár viszont jeleit látjuk annak is, mintha némely

¹ *Bél M.* id. m. I. 3. 226. l.

² Lásd *emlékbeszédje* id. kiad.

³ *Udis Apológiája* (B. Rosznernél) 474. l.

⁴ *Dipl. Eml.* III. 366. l. IV. 118. l. *B.*

Nyáry A. id. m. Száz. 1870. 683. l. *Csánki:*

Máty. kir. udvara, Száz. 1883. 544, 658. l.

112. ZÁPOLYAI ISTVÁN SÍREMLÉKE A SZEPESHELYI SZÉKESEGYHÁZBAN. (Fénykép után.)

tekintetben a bejövő olaszok lettek volna kénytelenek a magyar-honi öltözködés szabályaihoz alkalmazkodni. A milanoi herceg követe Mátyás végéveiben a Bianca Maria hercegisasszony idejövételének előkészületei tárgyában tevén urának jelentést, azt írja, hogy a kíséret tagjai készíttessenek hosszú ruhákat, mert a magyar udvarnál ez a divat; az olaszos rövid szabású öltönyökön itt megbotránkoznának.¹ Ellenben legalább udvara, főnemesei, főpapjai és vezérei körében teljesen meghonosította Mátyás a hosszú, szabadon lehulló hajfűrtök és a borotvált arcz ama divatát, mely még a xv. században Olaszországban s közép- és nyugati Európa nagy részében általános volt az előkelőbb osztályokban. Maga Mátyás összes egykorú képeinek tanúsága szerint sohasem viselt bajuszt és szakállt, csak későbbi korok képirói festették le őt képzeletből szakállosan. Ép úgy borotvált arczat mutatnak a Zápolyaiak, Ujlaki Lőrincz, Telegdi István, Tárczai Tamás képmásai egykorú síremlékeiken, holott a század hetvenes évei előtt meghalt országnagyok sírszobrai bajuszosan, szakállosan tüntetik fel őket. Világos ennélfogva, hogy ez a divat a Mátyás második házasságának idejével kezdődött,² s ismerve a magyar hagyományt és természetet, mely különösen a bajuszban a férfiaságnak szinte elengedhetetlen ismertetőjelét látja, joggal feltételezhetjük, hogy annak meghonosítása nem mehetett végbe idegenkedés és ellenmondás nélkül.

Az olaszos viseleten kívül az üzleti és gazdasági összeköttetések szaporodása is növelte az olasz ízlés, az olasz érdek terfoglalását a Mátyás és Beatrix idejében Magyarországon. Maga Mátyás több ízben küldött bevásárlások végett megbízottakat Firenzébe s ajánlotta azokat Lorenzo de' Medici pártfogásába;³ ismerjük élénk összeköttetését az ottani könyvminiátorokkal is, s művészeti és iparművészeti termékek beszerzésére, valamint kézművesek és művészek behívására vonatkozó intézkedéseit.

¹ *Dipl. Eml.* iv. 31. l.

² *Fraknoi*: Hunyadiak és Jagellók K. (M. N. T. iv.) 631. l. Ujlaki Miklós is — ki

kevésell a Beatrix jövetele után halt meg,

— sírszobra szerint még szakállt viselt.

³ *Mátyás kir. levelei* i. 340, 436. l.

Sógornéja, a ferrarai hercegné mindenféle álarczokat is küldött neki, melyek állítólag megnyerték tetszését:¹ föltételezhető tehát, hogy azokat a Mátyás udvaránál használták is. A Beatrix kényeztetettebb ízlése megkívántatja urával s udvarával az olasz mezőgazdaság és kertészet ingyenczterményeit is: a ferrarai udvar által küldet piacenzai sajtot, forlii édes köményt, besózott ángolnát a bőjtire, firenzei dinnyemagot és salátát, gesztenyét, olajbogyót, ferrarai besavanyított és nyers hagymát; ez az utóbbi, mint csemege annyira megnyeri a Mátyás tetszését, hogy maga is termelni akarja.² Valószínűleg az ily kísérletek kedvéért hívott be a magyar királyi pár — Bonfin szerint — nem csak díszkertjei alakítása végett, hanem nemesebb vetemények, gyümölcsök termesztésére is olasz kertészeket és földműveseket,³ mert a magyarok akkoriban csak a szántásvetéshez és szőlőműveléshez értettek.⁴ A czukros csemeget is szolgáltató gyógyszerészet, vagy inkább fűszerészet is az olaszok mestersége volt; Hipolit érsek is Nápolyból hozta be udvari fűszerését.⁵

Még inkább éreztethették az olaszok üzleti élelmességöket a magyarokkal szemben azáltal, hogy a nagykereskedelem és banküzlet abban az időben hazánkban majdnem kizárólag betelepített olaszok, többnyire nagy olaszországi czégek itteni ügyviselőinek kezében összpontosult. Mint ilyenek szerepelnek Mátyás korában Budán a firenzei Cavalcanti, Poli, Buontempi, Felice, Caluri, Antoni, Volterra és Amandoli, a nápolyi Simonetti s később, II. Ulászló alatt Cotta; valószínűleg ezek után nevezték akkor Buda várában a mai «úri utcza»-t «olasz utcza»-nak⁶ s ennek házaíra mondhatta a francia királyné hírnöke, hogy

¹ *Dipl. Eml.* iv. 8—10. l. (Eleonora hercegné levele Hipclithoz 1489 január 13-ikáról.) A *Cortegiano* (i. 118. l.) tanúsítja, hogy az olaszok mennyire szerették akkor az alakoskodást; az álarczot azonban helyenkint a napsütés ellen is használták.

² *D. E.* III. 160, 208, 228, 247. l. iv. 9—10. 15. l.

³ *Dec.* iv. lib. 439. l.

⁴ *Bretagnei Anna francia királyné fegyverhírnökének* jelentése 1502-iki budai útjáról: *Magyar Tört. Társ.* XXIII. köt. 97. l. és magyarul: *Szamota*, «Régi Utazások» (Bpest 1891.) 143. l.

⁵ *B. Nyáry A.* id. m. Száz. 1872. 363. l.

⁶ *Csánki*: *Magy. Tört. Földr.* I. 7. l.

olasz modorban épültek.¹ Pozsonyban maiglan egy gazdag olasz kereskedő család után² van a Ventúr-utca elnevezve. Az olaszok bankházai közvetítettek majdnem minden pénzváltást, külföldre való pénzküldést, és különösen kölcsönt, ez utóbbit az uralkodó magas kamatláb s bizonytalan hitelviszonyok miatt, többnyire uzsoraszerű nyereséggel.³

Ha már ily utakon sok magyar pénz szivárgott ki olasz földre, ha Mátyás idegen tudósaira, művészeire, diplomatáira nagy összegeket költött, ő és felesége kincsekkel fölerő ajándékokat küldtek Olaszországba,⁴ érthető a fölháborodás, melyet némely olasz származású főpap azzal keltett, hogy magyarországi dús javainak majdnem minden jövedelmét hazájába vitte vagy küldette. E tekintetben már Hipolitot megelőzőleg Veronai Gábor adott panaszra okot. Mátyás őt, mint bíbornokot Rómába küldte, hogy ott a pápától segínyt eszközöljön ki a törökök elleni hadjáratra. Már hosszú nápolyi tartózkodása arra kényszerítette a királyt, hogy őt római teendőire figyelmeztesse;⁵ még inkább föl kellett tehát ingerülnie ellene, mikor hírét vette, hogy a püspök, kit ő, külföldi költekezésére való tekintettel magyarországi dandárja kiállításától fölmentett, az Olaszországban szervezendő hajóhad fölállítására püspöksége jövedelméből több ezer aranyat ajánlott föl.⁶ Ezek után az előzmények után történt, hogy mikor az Aragoniai János Rómában bekövetkezett halála miatt a pápa igényt látszott támasztani az esztergomi érseki szék betöltésére, az országtanács kimondta, hogy a külföldön tartózkodó főpapok Magyarországon egyházi javakat ne bír hassanak, és a kik már bírnak, jövedelmeiket ne élvezhessék. S a király azonnal fogantositotta is e rendelkezést; értesülvén, hogy a Rómában időző

¹ Id. helyen.

² *Ortvay* Pozsony v. tört. II. 2: 272. l.

³ *B. Nyáry A.* id. m. Száz. 1870: 685–686. l.

⁴ *Udis Apológiájában* (471. l.) olvassuk mint Beatrix ellen intézett vádakat: «Tantum in futiliter peregrinantium multitudinem nummorum profusionem hucusque tole-

ravit»... és tovább: «Nonnulli in Neapolitanos usque adeo profusam memorant, uti plures in Neapolitanis Abacis Ungaricas (uti aiunt) copas, quam in Pannonicis numerare queas...»

⁵ *Máty. kir. levelei* II. 97. l.

⁶ *Teleki* id. m. v. 197. l.

egri bibornokpüspök embere harmadfélezer arannyal urához indult, futárt küldött utána s a pénzt Zágrábból visszahozatta.¹

Ily körülmények között könnyen érthető az ellenszenv, melylyel az olaszok rendkívüli elszaporodása a Beatrix jövetele óta, s térfoglalásuk az udvarnál, az egyházi és egyéb hivatalokban a magyarok részéről találkozott. Az udvarnak már — az említett külsőségektől el is tekintve — a Mátyástól behívott olasz diplomaták és tudósok kezdtek olaszos jelleget adni; most ezekhez járultak a Beatrix rokonai s mindenféle familiarisai, vagyis udvari emberei, nemkülönben azok, a kik Hipolittal, vagy utána jöttek be, s a kiknek számát — valószínűleg Mátyás helytelenítő megjegyzése következtében — egyszer már maga Beatrix is sokalta.² A Hipolit révén a ferraraiak Magyarországot «második hazájoknak kezdték tekinteni».³ Bár viszont elismereendő, hogy a ferrarai hercegi pár is különös figyelemmel viselte gondját a tanulmányaik végett Ferrarába jövő magyaroknak, kik őket mindig Magyarhonban levő fiokra emlékeztették, s kiknek viselt dolgairól időnkint a királynénak is számot adtak.⁴ A magyar nemes apródok, kiket Beatrix a kis érsek udvara számára toborzott, valószínűleg hamarabb tanultak meg olaszul, mint az olasz jövevények magyarul; ellenben a magyar főurak és nemes hölgyek alighanem elidegenedtek lassan attól az udvartól, melynél a főhelyet olyanok foglalták el, kikkel ők a legtöbb esetben beszélni sem tudtak. Ez is egyik oka lehetett annak, hogy Mátyás magyarjainak idegen nyelvekben való járatlansága miatt panaszkodott.⁵

Nyelvi elszigeteltségünk mellett állami érdekek is hozták magukkal, hogy Magyarországnak már a királyság kezdetétől fogva többnyire idegen nemzetbeli, s ezért idegen ajkú királynéi

¹ *Fraknoi: Máty. kir.* 332. l.

² *Dipl. Eml.* III. 428. l.

³ *Vecchioni: Notizie* 79. l.

⁴ Ez kitűnik Eleonora hercegnének egy 1487 szeptember 7-ikéről Beltramo Costabilihoz intézett leveléből. (*Modenai*

áll. levéltár, Minutario cronologico, B 1485—88.)*

⁵ *Márki S. Mátyás k. és az iskola, id. kiad.* 95. l. *Csánki: Mátyás udvara. Száz.* 1883. 477. l.

voltak. A tapasztalás már az utolsó Árpádházi király, III. Endre idejében arra indította a magyarokat, hogy törvényt hozzanak, mely az uralkodót és élettársát kötelezi, hogy a «királyné udvara» — ilyenek létezését tehát már a XIII. század végén szinte magától értetődőnek tekintették — fényesen, de úgy állíttassék egybe, hogy abban magyar nemesek, nem pedig idegenek foglaljanak helyet.¹ Ezt a törvényt valószínűleg még sohasem vették oly kevésbé figyelembe, mint a Mátyás és Beatrix idejében. Mátyás tudott tiszteletet parancsolni neje rokonai iránt ép úgy, mint a többi bejövő külföldi előkelőségekkel szemben; láttuk, hogy e tekintetben ő maga adott példát, s hogy különösen a fényes fogadtatásokról mindig gondoskodva volt; de hogy a Beatrix hozzátartozói közül csak egy is melegebb rokonszenvet, híveket tudott volna magának szélesebb körökben szerezni, annak semmi jelével sem találkozunk. Igaz, hogy néha, önérdektől és versengéstől indítva, ezek a jövevények maguk is igyekeztek egymás jó hírét csökkenteni; a komoly és rátartó Bonfin nem átalította egyik könyvében ócsárolni és kigúnyolni Galeottit,² a kinek némely iratai s erőszakoskodásai miatt is sok ellensége volt az országban.³ Az esztergomi érseki javak kezelése miatt a bevándorolt olaszok folytonosan egymás ellen árulkodtak és áskálódtak;⁴ elképzelhető, hogy a megszólások a szóbeli érintkezésben sem hiányoztak. Ezenfölül a Beatrix védenczeit az a kíméletlen buzgalom is gyűlöltekké tehetette, a melylyel ő érdekeiket pártfogásával mindenütt — bizonyosan mások rovására is — előmozdította, habár elismerendő, hogy ezt a szolgálatkészségét az illetők iránt nemcsak az országban, hanem a saját olasz hona udvarainál is bőven érvényesítette, s hogy pél-

¹ «... quod domina regina Hungariae, debitaie dignitatis culmine gaudere posset, curia sua dignitatibus et honore in personis Hungarorum nobilium, non vero alienigerorum solempnius, sicut debet, ordinetur etc». (III. Endre 1298-iki törv. xxrv. cikkely.)

² *Symposion Trm.* 66–67, 127. l.

³ *Monum. Romana Episc. Vesprim.* III. 279. l.

⁴ Perotto de Vesach árulkodásai Beltramo Costabili ellen az Eleonora hercegnéhez 1489 szeptember 18-ikáról írt jelentésben, (*Modenai lev. tár.* Követjelentések.) továbbá lásd: *Dipl. Eml.* IV. 18, 20, 41, 404. és 406. lapját.

zású nőalakjai közül, kiket ebből az időből megnevezni tudunk. Pedig sokan lehettek, mert Galeotti a Mátyás «Bölcs mondásai»-ról írt könyvében főlemlíti, hogy Beatrix «a királynék rendes szokása szerint» igen sok udvarhölgyet hozott magával, részben fejedelmi, részben más előkelő családból származottakat, a kik a könyvíró szerint Beatrix és az «igen szép magyar fajból» való nők mellett rútaknak látszottak, a miért Mátyás egyízben helyeselte, hogy úrnőjük intését be nem várva, leültek, «mert így föl nem tűnnek annyira».¹ Hanem azért Beatrixnak egy valószínűleg olasz komornája sok bajt okozott szépségével, mert Veronai Gábor egri püspök egy közel rokona, Angelo Benigno annyira belészeretett, hogy nőül akarta venni, a miért a püspök még Mátyásnak is szemrehányást tett.²

Azok közül, kik Beatrixot leánykorában, Nápolyban szolgálták, úgy látszik, csupán Nardella Parmesana és férje, Sabatino Viola jöttek el a magyar udvarhoz s maradtak a királyné mellett, a miért ez férjétől a mai Horvátország területén Garignicza vár és uradalom adományozását eszközölte ki részökre; az adománylevél kiemeli, hogy «nemes Nardella Parmesana asszony a királyné dajkája volt, s e minőségben fölötte bölcsőjétől kezdve, különösen otthon, atyja országában éjjel-nappal örködött, gondját viselte, s nevelésében minden kitelhető igyekezettel, szorgalommal, hűséggel és állhatatossággal közreműködött férjével együtt». Ez utóbbiról nem tudjuk, vajjon magyar földön is mint könyvmásoló működött-e? úgy látszik a nyolczvanas évek vége felé halt meg, egy Ferencz nevű fiú hátrahagyásával,³ ki utóbb a királyné diósgyőri intézője lett.⁴ Híven kitartott Beatrix mellett kulcsárja, később mindenese, Juon Monchajo, kit 1486-iki

¹ III. fejezet.

² *Teleki* id. m. v. 177–178. l.

³ *Orsz. levéltár*: 1482–89-iki Garigniczára vonatkozó oklevelek a körmendi hg. Batthyány-levéltárban, Alm. iv. lad. 8. n. 236. és 307; Alm. v. lad. 1. n. 88, 89 és 90; a fiú «Franciscus»-ként van megnevezve. Nardellát a nápolyi Ced. Teror.

«N. di Nolá»-nak mondja, de a személyazonosság kétségtelen.

⁴ Beatrix 1495 június 7-iki Kassa városához intézett rendelvénye — *Kassa város nyilv. lev. tára* 726. sz. — mondja: «egregio Francisco Viola, nunc provisorii castri nostri Diosgeur», stb.

és 1496-iki levelek emlitenek,¹ s ki a királyné halálakor, Nápolyban is, mint öreg ember szolgálatában állott, úgyszintén Sanctoro Bersano, ki félig titkár, félig meghitt küldöncz lehetett, s ki szintén mellette maradt haláláig.²

Mig a közelebbi Ferrara rajokban nem küldte honosait magyar földre, természetesen a nápolyiak részesültek leginkább a Beatrix pártfogásában; bizalmas emberei, titkárai jobbára onnan kerültek ki. Nápolyi volt az a Perotto Vesach is,³ ki ugyan 1476-ban még ferrarai szolgálatban állott,⁴ itt zólyomi főispánná lett, különösen buzgólkodott a Hipolit érsekségének előkészítése körül, de egyéb hű és sikeres szolgálataival is a királynénak különös meglegedését s elismerését érdemelte ki.⁵ Beatrix Esztergomba Hipolit számára is Nápolyból akart varnagyot szerezni⁶ s Mátyás egyízben utalt arra, hogy Esztergomban — valószínűleg már az Aragoniai János ideje óta — sck nápolyi tartózkodik.⁷

Ellenben nem nápolyi, hanem a lombardiai Cremába való volt az a Monelli Bernát, ki a nyolczvanas években mint egészen fiatal ember a királyné diósgyőri várának biztosaként szerepelt,⁸ utóbb a mármarosí sókamara grófja lett s nyilván az ó-budai királynéi várban viselte a palotagróf — palatii comes — hivatalt, e minőségben húnyt el már 39 éves korában s most sir- emlékét őrzi a Nemzeti Múzeum.⁹

¹ *Dipl. Eml.* III. 161. lapon; «che è sopra la salvaroba», és Beatrix 1496 július 22-iki levele Lodovico Sforzához, (*milanoi lev. tár.*) római ügyvivőjének mondja.

² A bitettoi püspök levele Beatrix haláláról, 1508 szeptember 22-ikéről: *modenai levéltár*, Lett. di Vescovi esteri, Italia Ba 3. Sanctorora nézve I. u. ott és *D. E.* III. 228, 242, 315, 348. l.

³ *D. E.* III. 72, 92, 108. l. «Vesach da Napoli»-nak mondja Ercole herczeg követutatisása.

⁴ Nápolyi követjelentés Ferrarába 1476 szeptemberétől: *Mod. lev. tár.* Cart. Amb. Napoli.

⁵ II. Ulászló 1493 február 24-ikéről k. megerősítő oklevele az *Orsz. levéltárban*, (D. 19601. sz.) melyben átírja Beatrix 1489-iki adománylevelét a bars megyei Teplicze birtokára vonatkozólag.

⁶ *D. E.* III. 235. l.

⁷ *Fraknoi*: Váradí Péter élete, Száz. 1883: 512. l.

⁸ *Telekinél* XII. 220. l. Diósgyőri várkapitány 1485-ben bizonyos Albertus de Papia (Pavia) volt. *Orsz. lev. tár.* (19029.)

⁹ A sírkő felírása szerint: «Bern. Mon. Cremen. (Cremensis) palatii comes», hogy cremai származású volt, azt Esztergomból Mantuába küldött levelekből tudjuk, vala-

Egyébiránt azoknak az olaszoknak, kik a királynét környezték s az ő bizalmát bírták, legkevesebbje hagyott oly nyomokat hátra, melyekből egyéniségét megismerhetnők; legtöbbjének csak a nevét tudjuk; látszik, hogy nem annyira nyilvános szerepre törekedtek, mint inkább a bizalmas tanácsadást, titkos közbenjárást, a hírküldést olasz hazájukba s koronkint a cselszövést tekintették főfeladatuknak. Magyarország számukra olyan terület volt, a melyen nem érdemeket szerezni, csak egyéni érdekeiket kielégíteni igyekeztek,¹ s ezért árnyakként látjuk alakjaikat történelmünk egyik legérdekesebb korszakán átsuhanni.

Ezt mondhatjuk a királyné különböző titkáraitól is; legfőbb becsvágyuk volt, hogy az olasz udvarok követei tőlük kapiják az érdekes és fontos híreket s a jó tanácsokat,² a miért aztán természetesen az illető udvar pártfogására számítottak. Beatrix ittlétének első idejében Benedictus Lopis írja s jegyzi ellen levelét;³ 1486-iki követjelentés Messer Ioanne Candidot, egy 1489-iki pedig Thomaso Maximot⁴ s egy másik az ifjú Niccolo Correggiót is⁵ mint titkárát említi; Bernardo Vidalt, ki számvevője volt a királynénak s kit gyakran használt kiküldetésekre is, szintén nagyon befentes embernek tartották a követek.⁶ 1480-tól kezdve a Beatrix legtöbb levelén Sanctus de Aversa szerepel mint ellenjegyző, ki írását bámulatosan hasonlónak tudta tenni

mint Beatrixnak egy 1493 február 26-ikáról k. okleveléből (*b. Jeszenák* család levéltára a *Nemzeti Múzeumban*), melyben B. Monelli de Cremának s a mármarosói sókamara grófjának mondatik; «palatii Comes» csak Ó-Budán lehetett, mert a királyné vidéki várai mindig csak «castrum» nem «palatium» név alatt fordulnak elő. Valószínűleg ott is halt meg és sírköve Budapest közeléből került a Múzeumba. — *Hatvani* (Horváth) Mihály már id. rajzában (Tört. Zsebkönyv 66–68. l.) is, a brüsseli számadás nyomán több olyan Beatrix szolgálatában volt egyén van megnevezve, kiről neve után ítélve föltételezhetjük, hogy olasz volt.

¹ «... qui non tam officii gratia, quam

munerum spe allecti visitabant...» mondja különösen a nápolyiakról *Udis apologiája*. (id. h.)

² Lásd a *Dipl. Eml.* III. köt. 149, 200–201. lapjain olvasható követjelentéseket.

³ *Modenai levéltár*; a *Dipl. Eml.* II. köt. 366. lapján közölve van e levél, aláírásként azonban hibásan «Bernardus» áll «Benedictus» helyett.

⁴ *D. E.* III. 161. l. IV. 252. l.

⁵ Jelentés Eleonora hgnéhez 1489 szeptember 18-ikáról (*modenai levéltár*, követjelentések).

⁶ *D. E.* III. 77, 90, 149, 161. l. «Scrivano di ragione»-nak mondják.

II4. BERNARDO MONELLI SÍREMLÉKE.
(A Nemzeti Múzeumban)

a királynéhez. Ennek a titkárnak három levelét őrzi a modenai állami levéltár, melyeket Ercole herczeghez és Eleonora herczegnéhez intézett, mint «alázatos rabszolgája» ajánlván magát ez utóbbinak kegyeibe, bíbornoki kalapot jósolván Hipolitnak s általán csuszómászó szolgálatkészség színében mutatván be magát.¹ A levelek elsejében elmondja élettörténetét is; hogy a Nápoly melletti Aversába való, unokája Somma egykori kapitányának, s a néhai Izabella királyné — Beatrix és Eleonora anyja — szolgálatában kezdte működését, majd a nápolyi király kancelláriájában volt alkalmazva; onnan háromszor kapott kiküldetést Magyarországba, míg a királyné jónak nem látta őt titkárául fogadni. Hogy jelen állásában mekkora szolgálatkészséget fejt ki és mennyire szereti a királyné, azt — mint írja — elmondhatja az épen hazatérő ferrarai követ.

Ez a Sanctus de Aversa egy milanoi követjelentés szerint² a Corvin János és Bianca Maria Sforza házasságkötésének ügyében példátlanul botrányos hamisítási és árulási eset hőségévé lett. Mikor Mátyás a nagyváradi püspököt 1487-ben követként a házasság képviseleti megkötése céljából Milanoba küldte, Beatrix állítólag előbb Maximo nevű titkárát akarta rávenni, hogy a király nevében egy levelet hamisítson, mely a megbízás visszavonását tartalmazná. Ez a titkár a hamisításra rávehető nem lévén, azt Sanctus végezte el s a költött levelet egy gyorsfutár vitte a követ után; kiderülvén azomban a dolog, Mátyás még idejében elfogathatta a futárt levelestől s haragjában majdnem megölette Sanctust; Beatrix pedig ez eset miatt állítólag elkergette Maximót, mert — mint a követ, Maffeo Trivillense mondja, — «becsületes ember nem maradhat meg a királyné mellett».

¹ 1486 április 2-ikéről Budáról, augusztus 4-ikéről Pozsonyból és november 8-ikáról Retzből kelt levelek. *Modenai levéltár* id. osztály.

² Maffeo Trivillense jelentése Budáról Milanoba a *Dipl. Eml.* rv. köt. 251. lapján van közölve 1490 augusztus 15-iki kelettel. Az eredeti okmány nélküli a kelet év-

számát, az 1490. év a milanoi áll. levéltár vezetőségének föltevésén alapúl. *Fraknoi* (Mátyás kir. 352. l. jegyzet) ezt tévesnek tartja s a jelentés keltét 1489 nyarára teszi, a mi valószínűbb is, mert alig hihető, hogy a király, kiről itt szó van, II. Ulászló volna, mint a *Dipl. Eml.* szerkesztői föltételezték.

Ezt az elbeszélést történetíróink hitelesnek fogadják el, habár sok kétely fér hozzá. Maga a követ mondja, hogy azt egy meg nem nevezett embertől hallotta, kinek viszont oly valaki beszélte, a ki időközben meghalt. A kútforrás tehát kétes hitelességű; nem is mondható valószínűnek, hogy Beatrix szenvedélyétől oly cselekedetre ragadtatta volna magát, melynek a legrövidebb idő alatti kiderülése s legsúlyosabb következményei felől biztos lehetett. Ha azonban nem is így történt a dolog, e közlés jellemző arra a véleményre, mely Mátyás utolsó éveiben az udvarnál Beatrix s az ő meghitt emberei felől uralkodott. Az bizonyos, hogy Sanctus de Aversa a kérdéses időponton túl is zavartalanul működött Beatrix oldala mellett, s Mátyás halála után is nála maradt, csak 1497 nyarán vesztjük nyomát, tehát, úgy látszik, legnagyobb nyomorúságában vagy talán az udvartartás leszállítása következtében hagyta el az özvegy királynét.¹

Az udvarban forgolódo olaszok egy másik osztályát a jövőmenő, esetenként hosszasan is itt maradó követek s egyéb küldöttek alkották. Ebben az időben különösen a Hipolit ügyei, a Corvin János házassága s a trónöröklés kérdése miatt egymást érték a követküldések Ferrarából, Milanoból és Nápolyból. A tulajdonképeni követeken kívül szerepelnek más megbízottak is, kik vásárlások végett küldetnek ki, vagy családjuk meglátogatása végett mennék haza s fontos levelek vagy üzenetek átadóivá lesznek. A követek valóságos gyűjtői voltak mindennemű, épen nem állami ügyekre vonatkozó híreknek s gyakran mendemondáknak is, a mi a hírszolgálat egyéb szerveinek teljes hiányában akkor természetes volt;² főügyességök azonban abban állott, ha egymás jelentéseit, s a hol arra szükség volt, a titkos írásjegyek kulcsát is eltulajdonítani tudták, a miről mint

¹ Sanctus ellenjegyzése található Beatrix 1488, 1489, 1490 s 1497-iki levelein; helyenkint így: «Sanctus Umbr.»

² Milano párisi követe is 1479-ben

konstatálja, hogy őt és követtársait főképp leselkedőknek, kémeknek és fecsegő hírmondóknak tartják. (*Reumont*: Lor. d. Medici t. 473. l.)

valami magától értetődő dologról beszéltek jelentéseikben.¹ Ez a gyakorlat magyarázza meg, hogy kerültek az egyes olasz udvarok levéltáraiba más helyekre szánt követjelentések másolatai. Némelyikét az Olaszországból jött követeknek azután Mátyás és Beatrix is ilyenekül használták; némelyek állandóbb természetű megbízást kaptak az országban, mint Cesare Valentinini, ki az esztergomi érsekség javainak kormányzatát vette át, vagy Beltramo Costabili, ki mint a Hipolit mentora jött ide s azután sűrűn küldte mindenre kiterjedő jelentéseit Ferrarába. A Magyarhonból az olasz földre küldött követek közül különösen Francesco de Palude élvezte a Beatrix bizalmát;² a többször említett Maestro Simone is gyakran volt bizalmas levelek vagy üzenetek vívője; úgyszintén Sanctoro Bersano; a királyné futárai közül 1480 tájáról Lodovico de Parmát,³ 1486 idejéből pedig Benedetto de Leyrát⁴ tudjuk megnevezni.

A fejedelmi futárok⁵ abban az időben nem voltak pusztán levélvivő, alárendelt közegek, hanem — bár rendesen csak rövid ideig maradhattak küldetésök helyén, — ott majdnem ugyanolyan tiszteletben részesültek mint a követek s szívesen látott alakjai voltak az udvaroknak. A ferrarai herczegnek volt többek között egy Francesco Cattivello⁶ nevű futárja, ki a Beatrix királyné különös hajlamát bírta. Az 1486—89. években minduntalan jár-kei Ferrara és Buda, Pozsony vagy Bécs között; úgy képzelhetjük, mint egy kiválóan délczeg, választékos öltözködésű, mézes szavú udvaronczt, a «Cortegiano» egy közönségesebb fajtát. A ferrarai követ azt tanácsolja, hogy Hipolit, majd ha eljön, hozzon a király számára ajándékul valami szép fegyvert, például olyan tört, a minőt a multkor Cattivello viselt, mert az az egész udvar tetszését megnyerte.⁷ Ha a királynénak

¹ Így Maff. Trivillense is előbb említett jelentésében: *D. E.* iv. 251. l.

² *D. E.* iii. 257. l.

³ *U. ott* ii. 417. l.

⁴ *U. ott* iii. 93. l. és Eleonora herczegné levélfogalmazványa a *modenai áll.*

levéltárban 1486 április 13-ikáról (id. osztály.)

⁵ «Cavallaro» a rendes elnevezésök.

⁶ Cativello, Captivello, Captinello, Cattivello nevek alatt is előfordúl.

⁷ *Dipl. Eml.* iii. 240. l.

115 BEATRIX KÉPE A DIDIMUS-CODEX CZÍMLAPJÁN. (1869-ben készült fényképfelvétel után.)

örömet akarnak szerezni, a kis érsek jövetelét jelentő futár ne legyen más mint Cattivello, mert ez «kegyencze a Felséges Asszonynak és az ő hölgyeinek».¹ Beatrix maga is kifejezi e kívánságát levelében, mert «kimondhatatlan gyönyörűségére szolgál Francescóval beszélhetni»; a futár második nejének áldott állapota sem szolgálhat e tekintetben akadályul,² s mikor aztán Bécsben van Cattivello, a királyné «fontos okokból» tartóztatja őt s késlelteti hazamenetelét.³

Általán a ferrarai küldöttekkel szereti Beatrix kegyét éreztetni; Valentini követ titkára, bizonyos Joanne Maria nevű pap annyira megnyeri tetszését, hogy itt akarja tartani s Hipolit mellé kancellárul alkalmazni.⁴ Az érseket hozó küldöttség vezetőjét, Borso da Correggiót levelében magasztalásokkal halmozza el s legmelegebben ajánlja a hercegnének.⁵ Ösztönszerű bizalmatlanságot érezvén az iránta nem minden ok nélkül bizalmatlan, sőt gyűlölködő magyarok iránt, csak olaszokkal akarja magát környezni, csak azokkal mer árulás veszélye nélkül bizalmas lábra helyezkedni, csak azokkal tud szórakozni, csak azoktól vár okulást, tanácsot, csak azokra bizza testi jólétét és lelke üdvösségét. Ilyenképen természetes, hogy nemcsak titkárai és küldöttjei, de fölolvásói, gyóntatói, orvosai is majdnem kizárólag olaszok. 1486 nyarán meghalt fölolvásója Hieronimo Forte de Thezamo, természetesen Eleonorához fordul s őt kéri, hogy szerezne neki mást; meg is nevez bizonyos Giorgio Alessandrínót, ki Velenczében vagy Páduában tartózkodik s kit megnyerni óhajtana. Jellemző a könnyűségre, a melylyel az ország javadalmai fölött rendelkezhetni vélt, hogy a kívánt fölolvásónak, ki egyházi személy, mindjárt valamely jó egyházi javadalmat is helyez kilátásba.⁶ Messer Giorgio Alessandrino azomban nem volt kapható,⁷ s a fölolvásó helyét, mint tudjuk, Bonfin foglalta el.

¹ *U. ott* 142., 161. l.

² *U. ott* 235. l.

³ *U. ott* 247. l.

⁴ *U. ott* 258. l.

⁵ *U. ott* 355. l.

⁶ *U. ott* 209. l.

⁷ *U. ott* 272. l.

A Beatrix gyóntató-atyái némelyikének személyéhez komoly bonyodalmak emléke fűződik. Úgy látszik kezdettől fogva ezt a tisztelet Zarái Antal dominikánus — valószínűleg a budai domonkos-rendi kolostor perjele — töltötte be; 1480 augusztusában a királyné ennek az Antal atyának — saját közlése szerint — «adományozta»¹ a modrusi püspökséget, a pápa azonban ezt az adományozást tekintetbe nem véve, Ragusai Kristófit nevezte ki modrusi püspökké; ebből támadt az első összeütközés IV. Sixtus pápa és Mátyás között, melyet végül Ferrante király simított el, maga is a Kristóf püspök érdekében lépve közbe, mire Mátyás és Beatrix is belényugodtak a kinevezésbe, sőt az utóbbi különösen megkedvelte az új modrusi püspököt.² A királynénak azonban dalmata lelkiatyján kívül nyilván olasz gyóntatója is volt, mert 1485-ben, mikor még a modrusi kérdés függőben s tehát Zarái Antal valószínűleg életben volt, Bécsből Andrea d'Altavilla nevű szerzetesnek, mint gyóntatójának tiszteletét jelenti nővérének, Eleonorának,³ s ez a lelkiatya az ő oldala mellett maradt mindaddig, míg meghalt s helyét a ferrarai hercegné segítségével 1489-ben ismét egy olasz szerzetes foglalta el Jacomo de Parma személyében.⁴

Olaszország kiválósága a tudományok minden nemében teszi érthetővé, hogy az orvosi szolgálatot nemcsak Beatrix, hanem Mátyás mellett is úgyszólván kizárólag olaszok teljesítik. Francesco Fontana is — mint említettük, — orvos volt eredeti hivatására nézve, ép úgy mint Florio Roverella, ezeket azonban egészen a diplomáciai teendők foglalták el. Már 1478-ban küld a calabriai herceg egy urbinoi származású sebész mestert ajánlásával a királyi párhoz.⁵ A nyolczvanas években nagy tekintélyben állott Mátyás udvaránál Maestro Franceschino orvos,

¹ *U. ott* II. 440 l. *Teleki* (id. m. v. 259. l.) Jadrai Antalnak mondja.

² Ezt *Ransanus* mondja *Epitomejában* (id. kiad. 417. l.): «divae Beatrici, Hungarorum Reginae incredibiliter charus».

³ *D. E.* III. 45. l.

⁴ *U. ott* IV. 14., 43. l.

⁵ *D. E.* II. 367. l.

tulajdonképen Francesco da Bressa, kit az Esték képeztettek ki Ferrarában s ki valószínűleg e miatti hálából nagy előmozdítója volt a Hipolit érseki kineveztetésének.¹ Ez 1487-ben elbetegesedvén s meghalván, Beatrix még az ő életében nővéréhez Eleonorához fordult, őt kérve föl új orvos és sebész szerzésére. Követelményül azt állítja föl mindkettőre nézve, hogy ne legyen fiatal, «mert hiszen kezébe tesszük le életünket». Egyaránt fogják szolgálni a királyt s a királynét s oly ellátásban fognak részesülni, melylyel meg lesznek elégedve; csak jöjjenek hamar s ne törődjenek málháikkal, azokat majd utánok hozzák.² Eleonora meg is szerzi az új orvost maestro Baptista Canano személyében, sebészül pedig Egano de Florenot küldi.³ Beatrix azután ismételve dicséri ezeknek szolgálatait,⁴ mellettük azomban koronkint a Hipolit orvosainak tanácsát is igénybe veszi s egy bécsi orvos és egyetemi tanár ajánlatára használja 1488-ban a badeni fürdőket.⁵ Mátyásnak is szolgált időnkint más olasz orvos; egyszer a casertai püspököt, ki a nápolyi király követeként járt nála, tartja vissza, hogy orvosi tudományát vegye igénybe;⁶ a Bonfin idejében egy Milio nevű humanista képzettségű orvosa volt,⁷ ki iránti hálából az ő rokonát melegen ajánlotta a milanoi herczeg kegyébe.⁸

Végül egész kis bevándorlását látjuk az olaszoknak, különösen a ferraraiaknak a Hipolit érseki székfoglalása alkalmával. Egy régi ferrarai krónika ötvenhatra teszi a Ferrarából Hipolittal Magyarországra jötték számát;⁹ de ez semmiesetre sem felel meg itteni udvartartása létszámának, mert ez az első időben 245 főre tehető;¹⁰ s ennek legalább is nagyobb részét okvetet-

¹ Csánki, Mátyás udvara. Száz. 1883. 558. l. *Dipl. Eml.* III. 175. l. Bressa alatt valószínűleg Brescia értendő.

² *D. E.* III. 298. l.

³ *U. ott* 304. l.

⁴ *U. ott* 318., 338. l.

⁵ *U. ott* 389. l. Csánki id. m. 361. l.

⁶ *Máty. kir. lev.* II. 368. l.

⁷ Bonfin, *Praefatio Philostratushoz*, Kollárnál, 827. l. Itt Julius Aemiliusnak van nevezve.

⁸ *D. E.* IV. 115., 130. l.

⁹ Cronaca Estense di Fra Paolo de Legnago, 148. l. (Kézirat a modenai áll. levéltárban.)

¹⁰ B. Nyáry A. id. m. Száz. 1872. 298. l.

lenül az itt talált, vele, vagy utána jött olaszok alkották.¹ Anyja szükségesnek látta nővére, a királyné előtt magyarázóan indokolni a kiséret nagy számát, az ő saját utasításaira hivatkozva,² sőt van nyoma annak is, hogy a névlajstrom megállapításába, melynél Ferrara legelőkelőbb családjai vétettek figyelembe, maga Mátyás befolyt.³ A hercegné levele szerint a magyar udvar kívánta bizonyos Pandolfo eljövételét, úgyszintén a Taddeo Lardiét, ki udvarmesteri minőségben vezette az érsek háztartását.⁴ Kívántak továbbá egy püspököt, ki az egyházi teendőket végezze, úgyszintén egy káplánt, ki a mindennapi misét olvassa, egy házi embert és egy dajkát, kik a gyermek nevelésében részt vettek s életmódját ismerik; hasonlóképen kívántak két orvost, egyet az érsek s egyet személyzete számára és külön egy sebészt; kincstárnokra is szükség van és kancellárira nem kevésbé. Néhány gyermeket is vele kellett küldeni, mert kikkel beszéljen s mulasson a szegény fiú; s az ő, valamint társai nevelésére nélkülözhetetlen két tanító; így aztán, hozzászámítva a cselédeket, hamar kikerül a nagy létszám.

A Hipolit ittlétének első idejéből mint hozzátartozókat meg tudjuk nevezni a most név szerint említetteken kívül a jónevű ferrarai családból származott Beltramo Costabili pápai proto-notariust, ki belső tanácsadója, vezetője és legfőbb nevelője (governatore) volt a kis érseknek s utóbb a nagy rendetlenségben talált érseki javak főkormányzatát is átvette az azzal ideiglenesen megbízott Valentini követtől.⁵ Tulajdonképeni jószágigazgató bizonyos Bacchiano volt, kamarás és kincstárnok Francesco da Bagnacavallo, főszámvevő Pietro Pincharello és fővárnagy Alfarello Ferraris.⁶ Ariosto «Orlando Furioso»-jában úgy említi az

¹ Esztergomban már a Hipolit jötte előtt volt egy velencei származású olasz prépost: Giorgio de' Priuli. (*D. E.* III. 261. l.)

² *Dipl. Eml.* III. 315. l.

³ *Nyáry* id. helyen.

⁴ *U. ott.*

⁵ *D. E.* III. 100., 408. l. *Nyáry* id. m.

Száz. 1870. 277. l. Némely levél tanúsága szerint Antonio Costabili is itt járt, ki még jelesebb ember volt Beltramonál. (*C. Calcagnini* eml. beszédje, id. művei közt 513. l.)

⁶ *Nyáry* id. m. Száz. 1870. : 281., 284., 230. l. és 1872. : 298. l.

utóbb titkárként működött s püspökségre emelkedett tudós Tommaso Fuscót, mint ki nevelőként kísérte Hipolitot Magyarországra;¹ az ő ittlétének azomban az érsek ezen első magyarországi éveiben kimutatható nyoma sincs; de kétségtelen, hogy Costabilin kívül mások is közreműködtek a fejedelmi ifjú nevelésében.² Az őt kísérő küldöttség vezetője, Borso da Correggio, visszatért Ferrarába; a kis érsek apródjai — vagy inkább játszótársai — vegyesen olasz, magyar és német nemes családokból kerültek ki.³

Ha az olaszsnak ez a rohamos térfoglalása mindenütt, a hol hatalom, befolyás és anyagi előny kínálkozott, már magában véve alkalmas volt a magyarság féltékenységet s elégedetlenséget fölkeltetni, még inkább juttathatta azt kitörésre az a mély ellentét, mely — különösen abban az időben — a két nemzet s főkép annak itt találkozó képviselői gondolkozásában, erkölcsiében, műveltségében, egész lelki és szellemi irányában fennállott. Már Macaulay rámutatott arra, — Machiavelliről írt remek essayjében, — mily különbözően ítélték meg abban az időben az olaszok szemben a többi nemzetekkel az emberi tulajdonok és képességek értékét. Míg másutt a bátorság részesült legnagyobb becsülésben, náluk a szellemi fölény. Míg másutt leginkább az oly bűnöket vetették meg, melyek — mint a csalás és képmutatás — a gyöngeség és gyávaság természetes védőeszközei voltak, ellenben a büszke és merész szellemek még túlcsapongó nyilvánulásaikban is elnézésre, sőt tiszteletre számíthattak, az olaszok aránylag enyhén ítélték meg az oly bűnöket, melyek önuralmat, ügyességet, gyors fölfogást, leleményességet és mély emberismeretet föltételeznek. Ez az ellentét nálunk talán még hatványozott mértékben nyilatkozott meg. El lehet mondani, hogy egy-két érintkezési pontot kivéve, az olaszok mindazt kevésre becsülték, a mit a magyarok nagyratartottak s viszont a magyarok mindattól

¹ 46. ének, 89. versszak.

² *D. E.* most id. helyén is olvasható ily utalás; a név az eredeti kéziratban elpusztult, de miután Ascoliba való egyén-

ről van szó, lehet, hogy Bonfin értendő alatta.

³ *B. Nyáry A.* id. m. Száz. 1872. : 295. l.

idegenkedtek vagy épen irtóztak, a mibe az olaszok becsvágyukat helyezték, vagy a mi rájuk nézve megszokott volt, sőt élet-szükségletté vált.

Fő érintkezési pont a Mátyás személye volt. Ő nemzeti királya volt a magyaroknak; bár családja csak atyja által lett nemessé, ő mégis már a magyar nemességből emelkedett ki, s születésénél fogva az ország egyik legnagyobb ura volt, zsenge korától fogva katona, mint ilyen rettenthetetlenül bátor, mint vezér szinte legyőzhetetlen. Csupa olyan tulajdonság, melynél fogva a magyarok, akárhányszor duzzogtak önkénye és adó-követelése miatt, csodálattal és büszkeséggel néztek Mátyásra, mint nemzeti erényeik, jelességeik megtestesülésére; és épen e tulajdonságait becsülték, sőt bámultak az olaszok is, nemcsak hatásra s jutalomra számító panegyrikusaikban, hanem legbizalmasabb megnyilatkozásaikban is. Egy milanói követ azt írja titkos jelentésében herczegének, hogy félti Mátyást, oly bátor, sőt vakmerő a harczban; csak az vigasztalja, hogy a királyok fölött Isten örökdik.¹ Egy pápai legátus jelentésében bámulattal szól Mátyásról, kinek hősisége minden fejedelmét felülmúlja.² Diomede Carafa, Francesco herczeg számára írt utasításában sajnálkozva emlékszik meg azokról a honabeli ifjakról, kiket akkor Olaszország hosszú békéje távoltartott a katonáskodástól és irigylendőnek mondja az ifjú herczeget, ki a magyar király oldala mellé jutott; nála megtanúlhatja, hogy a katona főerénye a bátorság, mely egész a merészségig megy, mert a veszélytől nem a gyávaság óv meg, hanem csak a hősi lelkület.³ Az egykorú olaszok csodálatát a Mátyás hősisége iránt mutatja az a tény is, hogy egy római polgár még a király életében lefesttette a Via del Pellegrinon levő háza homlokzatára nagy arányokban Mátyás lovas képét, a mint kardját a levegőben suhogtatja s fejét lebegő angyalok koszorúzzák meg.⁴

¹ Lupus L. követjelentése, *D. E.* II. 335. l.

³ *Tom. Persico* id. m. 231. l.

² A *castellói püspök* jelentése *Praynál*.
(IV. 163. l.)

⁴ A kép, melyet Paolo Giovio is említ, a XVII. században pusztult el, egy

Ez a csodálat kiterjedt a Mátyás seregére is, melyet szervezete lényegében joggal az ő alkotásának tekintettek, sőt általában a magyarok hadi erényeire. Hogy nemzetünknek már testi erejéről is nagy véleményök volt az akkori olaszoknak, azt a példaszó mutatja, melyet Machiavelli is használ egy vígjátékában: «Bízom benned, mint magyar ember a vállában!»¹ Galeotti dicséri a magyarok eszességgel párosult kemény bátorságát;² Bonfin «invicta gens Ungaricá»-ról beszél.³ Ugyanő saját szemlélete alapján magasztalja azokat az erkölcsöket és azt a fegyelmet, melyet a magyar katonák a Mátyás nevelésének köszönhettek; azt mondja, hogy nincs nemzet, melynek hadserege jobban túrné a hideget és a meleget, a fáradságot és az éhséget, buzgóbban követné a parancsot, készségesebben nézne szembe a halállal; a mellett a táborban békések és tisztességtudók, vallásosak s kerülnek az istenkáromlást, megvetik az erkölcstelenséget.⁴ Az ő elismerését leginkább az kelti föl, hogy a magyar sereg télen sem hagyja abba az ostromokat s egyéb hadműveleteket; azt emeli ki Beatrix is egyik haza írt levelében, hogy urának katonái szokva vannak télen-nyáron hadakozni.⁵ Természetes, hogy ez feltűnt a Magyarhonba kerülő olaszoknak, miután akkoriban Olaszországban az ott enyhébb tél beálltával a csapatokat rendszeren téli szállásaikra küldték. Általán ne feledjük, hogy ez a korszak volt az, melyben a bérhadak rendszere, a condottierismus legszégyenletesebb gyümölcseit termette az olaszoknál; a mikor a nápolyi király egyízben nem folytathatta hadjáratát, mert katonái egyszerűen cserbenhagyták és hazamentek;⁶ unokája pedig arra a panaszra fakadt, hogy birodalmát nem ellenségeinek ereje, hanem vezéreinek és hadseregének semmirevalósága miatt kellett elvesztenie;⁷ Bonfin is joggal mondhatta tehát, hogy a

gyarló másolatát őrzi a Barberini-könyvtár (l. *Műntz* cikkét a «Mélange d'Archeologie et d'Histoire» 1888. évf. 145. lapján).

¹ *Mandragola* II. felv. 2. jelenet.

² *De egr. dictis* etc. utolsó fejezet.

³ *Előszó Philostratushoz*, Kollárnál 821. l.

⁴ *Dec.* IV. lib. VIII. 469. l.

⁵ *Dipl. Eml.* III. 12. l.

⁶ *Reumont*: *Lor. d. Medici* I. 256. l.

⁷ *Guicciardini: Istorie d'Italia* I. 135–136. l.

«kimerült Itália alig tud már hadvezért felmutatni!»¹ Ott valóban abban az időben «a zsoldosokból már kiveszett mindaz, a mi a

116. MÁTYÁS KÉPE EGYKORÚ RÓMAI FALFESTMÉNYEN.

küzdelmet emeli és nemesíti, már nem volt bátorság csak műveletekben való ügyesség, nem folyt a harcz a becsületért, a hazáért s annak jogaiért, az otthonlevőkért, hanem csak bérért való

¹ Előszó Philostr. 826. l.

verekedés volt. Nagy háború éveken át nem fordult elő, de azért állandó vala a nyugtalanság s a kis küzdelmek, határ-villongások nyomorúsága; állandó a veszélye azoknak a váratlan betöréseknek, melyekkel egyes condottierék fegyelmetlen csapataiknak élelmet és bért igyekeztek szerezni; napirenden voltak hetekig tartó körülzárolásai nyomorult helységeknél, s az oly csaták, melyekben a veszteség gyakran egyetlen halottból állott, azt is súlyos vértézete nyomta agyon.»¹

De ha ezeknek a viszonyoknak a megítélésében az elfogultatlanabb olaszok és magyarok meg is tudtak egyezni, már magának a Mátyás helyzetének, szerepének, hivatásának fölfogásában is szemünkbe ötlenek az ellentétek. A mire a magyarság javarésze bizonyos féltő aggodalommal nézett: királyuk törekvése a németrómai császárság birtokára, a környezetbeli olaszok rajongó rokonszenvével találkozott; természetes, hogy előttük magasabb fogalom volt a császárság mint a magyar királyság s hogy őket e terv megvalósításának kihatása a magyar államra nem érdekelte. Beatrix szerepe e kérdésben nem áll egészen tisztán előttünk; barátja volt mindig a német császárnak, kivel való kibékülésre törekedett s erre ösztöklélte férjét olasz politikai érdekekből; de mégis minden jel arra mutat, hogy Mátyás nyugati birtokaitól s különösen Béctől mint székvárostól nehezen vált volna meg. Az olaszok már előlegezték is Mátyásnak a «Császári Felség» czímet;² Bonfin megérteni véli, hogy Német-Ujhely bevétele által immár beteljesedett Mátyásra nézve a császárság gondolata.³ Lodovico Carbo fősóhaját: «Bár jönne mielőbb az a nap, midőn Mátyást mint római királyt és császárt fogjuk üdvözölni!»⁴ A Corvin név a Valeriusoktól,

¹ Reumont: *Die Carafa etc.* I. 23. l.

² Öváry, *A m. tud. Akad. tört. bizottságának okl. másolatai.* (Budapest, 1890.) 149. l. 600. szám.

³ Praef. *Philostratus*hoz, 821. l. Külömben ő *Ant. Verulinus* építészeti munkájához írt *előszavában* (Ábel Hegedüs *Analecta* 55. l.) megmagyarázza, hogy mit

ért «Imperator» alatt: «Quis . . . denegare ausit, eum qui duobus orbis Imperatoribus tryumphant et saepe tryumphant, non jure verissimum ac maximum Imperatorem appellari oportere?»

⁴ Párbeszéd Mátyás dicső tetteiről stb. (Kazinczy Gábornál 113. l.)

Sabinoktól, Lacedaemonoktól, trójaiaktól, sőt Jupitertől való leszármaztatás¹ merőben olasz gondolat, a humanismus talajában termett, melyért egyetlen magyar szív sem lelkesedett,² melyet valószínűleg Mátyás maga sem vett komolyan, de azért szívesen fogadott, mint a koráramlattal egyezőt s mint egygyel több jogcímet a római imperiumra és a János herczeg trónutódlására. És hogy mennyire tévedtek azok, kik mindent a mi olasz ízü volt a Mátyás Magyarországaiban, a Beatrix rovására írtak, azt legvilágosabban mutatja az a buzgalom, melylyel a Mátyás udvarának humanistái Corvin Jánosnak, mint fölkelő napnak hódoltak, a mi bizonynyal nem volt ígyére a királynénak.³

Az olaszok magasztalásának egy másik kedvencz tárgya a Mátyás pazar bőkezősége volt;⁴ rá is szolgált a dicséretökre úgy ő mint neje, de bőkezősége épen ott, a hol az idegenek legjobban becsülték, a magyaroknak legkevésbé szolgált örömeire. A fejedelmi fényűzésnek általán olyan a természete, hogy annak hasznát aránylag kevesen látják, de terhét sokan viselik s hogy Mátyás és Beatrix erejükön túl is költekeztek, azt nemcsak a királyné eladósodása mutatja, hanem az is, hogy bár a király utolsó életéveiben háború alig volt s az ország adóterhe nem csökkent, Mátyás halálakor a kincstárt meglehetősen zilált állapotban hagyta. Magyarország akkori műveltségi viszonyai hozták magukkal, hogy azok a művészeti és irodalmi kincsek is, melyek a Mátyás fényűzésének legnemesebb gyümölcsei voltak, aránylag

¹ Bonfin Dec. III. lib. IX. 371. l. *Ransanus* beszédje (M. Florianus, *Fontes domestici*, Chron. min.) 129. l.

² *Tubero* is (Commentariorum etc. Schwandtnernél 121. l.) Báthori István által azt mondatja: «Mathiam Hunyadem, quem Itolorum assentatio Corvinum vocavit . . .»

³ Galeotti és Bonfin könyvajánlásairól már szoltunk; a humanisták hízelgéseiről Corvin János iránt, a neki kedvező horoscopokról s a rávonatkozó egykorú kéziratokról lásd: *Schönherr: Corvin János* (Tört. Életrajzok 1894.) 34., 58. s köv. l.

⁴ *Baptista Guarinus* (Ábel, Adalékok 203. s köv. l.) Magyarországról — a Mátyás idejében — azt mondja: «nemo illuc doctus eat, quin magnis muneribus ac praemiis inde onustus revertatur». *Phil. Bergomensis* (id. m. előszavában) Mátyás és Beatrix udvaráról mondja: «domus vestra officina quasi semper fuerit existimata, in qua nihil aliud, quam liberalitas venderetur. Constat etenim vulgato sermone vos magis intentos in distribuendis erogandisque maximis opibus, quam in illis comparandis fuisse».

kevés magyarnál részesültek ahhoz hasonló méltatásban, a minő dicsérettel halmozták el őt értők azok a jövevények, kik hazájok eszmekörében élve, ezekben látták a fejedelem kiválóságának mértékét.

És ugyanez okozta, hogy a magyarok közül csak kevesen értékelték az olaszokkal egyezően a Mátyás széleskörű, classikai műveltségét, majdnem az összes európai nyelvekre kiterjedő nyelvismereteit s az ókori remekírók és humanistikus irodalom iránti szeretetét, melyek mind annál élénkebb magasztalást keltek a Beatrix honfitársainál, minél ritkábban találkozhattak ily tulajdonokkal fejedelmi személyeknél hazájok földjén kívül.¹

Míg tehát ily szűk volt az a kör, melyen belül az olaszok és magyarok véleménye a magyarországi viszonyokat illetőleg találkozott, annál tágabb tér volt az, melyen a gondolkozás és ízlés eltérései kerültek összeütközésre.

A magyarokat természetyszerűen bántotta az a fennhéjázás, melylyel az olaszok — a katonai erényeket s az udvar fényűzését kivéve — az ő hazájuknak úgyszólván minden viszonyait sok tekintetben nem ok nélkül lenézték. Ha Bonfin Beatrixnak érdemeül tudta be, hogy a magyarok «vad erkölcsseit megszelídítette»² s a maga szerepét abban látta, hogy ezt a nemzetet a «feledés homályától ő menti meg»;³ ha Sabadino, Calcagnini ép úgy mint Philippus Bergomensis a magyarokat barbároknak vagy legalább is «félbarbárok»-nak mondták, kiket csak az olasz származású királyné szoktatott némileg műveltebb életre,⁴ ez oly felfogásra vall, melynek nyilvánítása okvetetlenül sűrűlődsokra

¹ Lásd erre nézve *Marsilio Ficino* magasztalásait Mátyáshoz int. leveleiben: *Abel-Hegedűs, Analecta nova* 271., 425.; *Bonfin, Galeotti, Ransanus* számos helyen; *Bonfin* Máty. nyelvismereteiről azt mondja: (Dec. iv. lib. viii. 476. l.) «praeter Turcicum et Graecum, omnia Europae glossemata calluit»; a *castelloi püspök* pedig: (*Marczali, Kútfolk* 286. l.) «Hunc regem diceret Italicae et Latinae linguae semper

incubuisse. *Lionardo da Vinci «Libro della Pittura»*-jában (Eitelberger, *Quellenschriften zur Kunstgeschichte* 1. köt. 52. l.) hivatkozik Mátyás ítéletére a festészetről és szobrászatról.

² *Symposion Trim.* 11., 174. l.

³ Dec. i. lib. 113. l.

⁴ *De claris mulieribus etc.* Prologus. *Sabadino* id. m. 402. l. *Calcagnini* id. m. 504. l.

vezetett. Az egykorú magyarok közül valószínűleg kevesek voltak hajlandók — még hozzá idegenekkel szemben — elismerni azt, a mit később II. István mondott a Mátyás idejéről, hogy t. i.

117. BEATRIX KIRÁLYNÉ IMAKÖNYVÉNEK KEZDŐLAPJA.

(A mőltki apátság könyvtárában.)

akkor a «Magyarok barbarusok és tsak bárdolatlan parasztok valának».¹

A műveltség elterjedése tekintetében hazánk akkor — mint egyébiránt a legtöbb európai állam — kétségkívül mélyen

¹ *Id. műv.* Bevezetés.

Olaszország alatt állott. Ezt az olaszok ép úgy felrótták például az akkori francziáknak, mint a magyaroknak.¹ A nemeség még mindig a katonáskodást tekintette egyedül méltó hivatásának és foglalkozásának.² A főurak nagy része nevét sem tudta aláírni; a xvi. század végén tartott egyházmegyei zsinatok az egyházi rendbe való belépés föltételéül elegendőnek mondták ki a helyes olvasást s az elemi ismeretekben való némi jártasságot.³ A műveltség terjedését megnehezítette a közlekedés rendkívül nehézkes és kezdetleges volta s a városok csekély száma, illetőleg kedvezőtlen megoszlása, mely mellett épen az ország közepén óriási területek minden város híján voltak. A létező városok is kevésbé polgárosult állapotokat tüntettek föl; ritkaságszámba ment, hogy például Pozsonyban már a xv. század közepén utcái kövezet volt és toronyóra; Esztergomban s utóbb Egerben úgy látszik csak Hipolit érsek idejében hozták be a toronyórákat.⁴ Mátyás nem nagy eredménnyel buzdította híveit példájával és szavával a fényűzőbb építkezésre. El lehet képzelni, mily kevésbé otthonosan érezték magukat ily viszonyok között a honfitársaiktól elszakadt olaszok. A Hipolit fogadtatását előkészítő ferrarai követ alig várja, hogy ismét Budára jusson, mert Zágrábban az unalomtól tíz évvel megvénültnek érzi magát.⁵ A viszonyokkal való elégedetlenségek természetesen még nő Mátyás halála után;⁶ úgy érzik magukat, mintha nehéz számkivetésben volnának mindnyájan.⁷

A vadászaton kívül más mulatság alig létezvén, mint a lakmározás, az szertelen kifejlődésnek örvendett; holott Olasz-

¹ «I francesi solamente conoscano la nobiltà delle arme e tutto il resto nulla estimino; di modo, che... non apprezzano le lettere, le abboriscono, e tutti i litterati tengon per vilissimi uomini.» (*Cortegiano* I. 74–75. l.)

² *Tubero*: Comment. 120. l.

³ *B. Nyáry A.* id. m. Száz. 1874.: 4. l.

⁴ *U. ott* 5. l. és *Stefan v. Rakovszky* D. Pressburger Rathhaus u. d. Stadtrath, Pressburg 1872. 9., 24. l.

⁵ *Dipl. Eml.* III. 118. l.

⁶ Hipolit római megbízottja (Episcopus Cupersanensis) levelében 1498. szeptember 26-ikáról a *modenai levéltárban* (Akad. tört. biz. másolatára) mondja: «...in Hungaria ubi nullus ordo, sed sempiternum Curvafia inhabitat...»

⁷ Thomas Damerius Mutinensis jelentése Ercole herceghez Budáról 1502 június 15-ikéről: *Nagy Iván* modenai másolat-gyűjteménye a *Nemzeti Múzeumban*.

országban épen akkor más nemzetbelieknek is — például az angoloknak — az életrend nagy egyszerűsége és mérséklete tűnt föl leginkább;¹ Castiglione a Cortegianótól megkívánja, hogy ne legyen nagy evő és nagy ivó, mert ez parasztos szokás;² s ezekkel szemben a Symposion Trimeron írója úgy említi³ a magyarországi vacsorákat, mint a nagyétőség netovábbjait.⁴ Az erősen zsíros és fűszeres ételek kedvelése megnehezítette az itálban való mértéktartást; a magyar borok pedig többnyire erősebbek voltak, mint a minőket az idegenek megszoktak. Ariosto félt Hipolitot Magyarországra követni, mert ott a lakomákon erős bort kell inni s szentségtörésnek tekintik, ha valaki ellenkezik vagy vízzel vegyíti borát.⁵ A velencei követ megütközött azon, hogy az ország két leghatalmasabb főura és hadvezére, Báthori István és Zápolyai Imre budai együttlétök alatt naphosszant poharaztak.⁶ A főúri háztartások tényleg roppant mennyiségű bort fogyasztottak akkoriban.⁷ És mint az ivásban, úgy az evésben is eltért a magyarok módja az olaszoktól; emezek már a xiv. században tányérokot használtak,⁸ ellenben Galeotti úgy írja le a korabeli magyarok étkezésmódját, hogy «nem úgy mint nálunk, mindenki külön-külön, hanem valamennyien egy tálból esznek és a falatok kiszedésénél nem használnak villát, a mint az most már Itáliának a Pó alatti részeiben szokás, hanem csak a kezöket s egy-egy szelet kenyeret». Ugyanő kiemeli a Mátyás csodálatos tisztaságát, hogy «bár ő is kézzel nyúl mindenhez, soha nem szennyezi be magát».⁹ Az ilyen evés természetesen szükségessé tette, hogy

¹ *Reumont*: *Lor. d. Medici* I. 278. l. és II. 427. l.

² I. köt. 160. l.

³ «Quid exuberantius?» kérdezi Francesco herceg, «Pannonia coena», feleli Galeotti.

⁴ *Dubravius* (id. m. 809. l.) mondja: «Multa culina unctior in Hungaria, quam in Bohemia apparet.»

⁵ E satyráját ismerteti *Radó Antal* Ariosto «Örjöngő Loránt»-ja bevezetésében

(60. l.) és közli fordításban *Deák Farkas* id. m. *Száz.* 1873. 595. s köv. l.

⁶ *B. Nyáry* id. m. *Száz.* 1872. 303. l.

⁷ *U. ott.* 304. l.

⁸ *Thallóczy Lajos*: *Mantovai követjárás Budán.* 69. l.

⁹ *Pulszky F.* említi (A villa, kulturtört. adatok, P. Hirlap 1889 április 21.), hogy Franciaországban a xvi. században is még csak a gyümölcshöz és száraz csemegéhez használtak villát, a halat és

a lakoma végeztével mindenki körülhordott, többnyire illatos vízzel mossa meg, főkép a használt sok sáfránytól beszennyezett kezeit. Beatrix — mint láttuk — Modenából szép késeket és villákat hozatott evőszerekül, hanem azért az ilyeneknek használata még a xvi. század első tizedeiben sem bírt meggyökerezni.¹

Azomban legtöbb panaszt hallatnak az olaszok a magyarországi lakásviszonyok miatt. Ők már abban az időben nagy súlyt helyeztek a lakás kényelmére, a különböző termek, szobák, apró fülkék berendezésére; a ház mellett szinte nélkülözhetetlennek tekintették a kertet s mint a régi rómaiak életmódjának örökösei, szerették idejük minél nagyobb részét a szabadban tölteni. Ezt persze Magyarországon már a zordabb égélj is korlátozta, melyet a távolból még zordabbnak képzeltek; Ariosto azt hiszi, hogy Magyarhon az éjszaki sarkhoz közel, a «zordon Rifeus aljában» van s ott a kárpáti levegő megdermeszti a tüdőt; Galeotti mint különösséget említi, hogy a magyarok télen fűteni szoktak, s néha még alusznak is a fűtött szobában, pedig ez árt az egészségnek;² az Orlando költőjét is az ejti kétségbe, hogy ott mindent a fűtött szoba széngőzében csinálnak: ott esznek, isznak, játszanak, sőt alusznak is!³ Érthető, mekkora újítást hozott be Beatrix, mikor férjével budai nyári palotájuk tornácán étkezett.

Az olaszok és magyarok életmódjának s fölfogásának különbözőségéből és a magyarok érzékenységből eredett összeütközéseket semmisem jellemzi élénkebben, mint az olasz renaissance-művészet egykorú történetírójának, Giorgio Vasarinak egy elbeszélése.⁴ A Mariotto Albertinelli életrajzába beszöve elmondja, hogy annak egy tanítványa, Visino festő, firenzei kalmárok

húst még újjokkal ették az előkelőbbek is. — *Galeottinál*: De egr. dictis etc. xvii. fejezet.

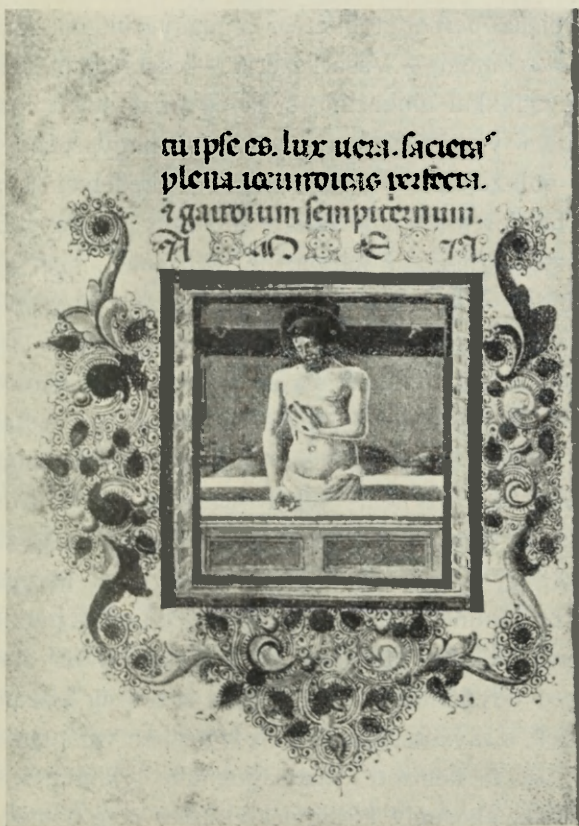
¹ *B. Nyáry* id. m. Száz. 1872. 360. l.

² *De egr. dictis* etc. xxx. fej.

³ *Radónál és Deák F.-nál* id. h.

⁴ *Vite*, III. köt. 125—126. l. Ezt a történetet közölte már *Pulszky F.* is egy 1874-iki értekezésében (Adalékok a hazai műtörténelemhez, Kisf. Társ. Évl. és Magyarorsz. Archaeológiájában II. 235. l.)

társaságában — úgy látszik kevésbé Mátyás halála után — Magyarországra költözött s ott sok munkát és elismerést talált. «De a szegény ember — úgymond — majdnem pórul járt, mert természettől szokimondó levén, nem tűrhette szó nélkül sok

118. BEATRIX KIRÁLYNÉ IMAKÖNYVÉNEK KÉPES LAPJA.

(A mólki apátság könyvtárában.)

magyarnak unalmas és terhes okvetetlenkedését, kik egész nap ki nem merültek országuk állapotainak dicsőítésében, mintha a világon nem volna nagyobb élvezet és boldogság, mint az, a mit az ő kályháik, az ő lakomáik és ivásaik nyújtanak s nem volna külömb dicsőség és előkelőség, mint az ő királyuké és

az ő udvaruké, minden egyéb pedig csupa szemét volna. Már pedig Visino úgy vélvén, hogy Olaszország jobb és kedvesebb és szebb dolgokkal dicsekedhetik, egyszer bizony megúnta ezeket a bárgyuságokat, s véletlenül jó kedvében levén, azt találta a száján kiszalasztani, hogy egy palaczk Trebiano-bor, meg egy olasz perecz többet ér a magyarok minden királyainál». Visino azomban — Vasari szerint — csakhamar észrevehette, hogy «fenevadakkal mókázik», s ha egy nagylelkű püspök pártfogásába nem veszi őt, azok a «baromi magyarok»¹ keresztre feszítették volna. Idővel lecsillapultak a kedélyek s a firenzei képiró — ha forrásunknak hitelt adhatunk, — tovább is jeleskedett ecsetével magyar földön, de nem soká, mert «a kályhafüst és a hideg égálj» korai véget szabtak ott életének.

Azzal a gyakran gúnyolódó fölénynyel, melyek ilyenképen a magyaroknak a betódult olaszoktól el kellett szenvedniök, ők némi joggal szegezhettek szembe a fölény egy másik nemét. Annak az érzését, hogy ezek az idegenek tulajdonképen majdnem minden esetben nem csekély hasznot húztak ittlétökből s oly pártfogást élveztek, a minőben nem sok magyarnak volt része, a nélkül, hogy sokaknak tevékenysége magyar szempontból közérdekűnek lett volna mondható. Legtöbbjük a magyarok szemében aligha tűnhetett föl másnak, mint simanyelvű, kegyhajhászó udvaroncznak vagy éppen az ország kiszípolozásában részesnek, s ravaszságukat, a cselvetésben való ügyességöket egyenesen az ő nemzeti sajátságuknak tekintették nálunk.² Ezzel szemben, akármily kicsinyléssel ítélte meg némely olasz a magyar viszonyokat, a jobb belátásúak nem tagadhatták, hogy ebben az országban nem volt módjuk a ledérségnek, a megromlott családi életnek, a fejedelmi szeretők uralmának olyan jelenségeit megfigyelni, a minőkre hazájokban akkoriban szokva lehettek. Fölötte jellemző az a csodálkozó magasztalás melyben

¹ «quelli animalacci Ungheri».

«Hungari enim, Italicae genti fraudem maxime obicere solent», u. ott 128. l.

² «Italicae artes», mint a váradi püspök mondja *Tubero*-nál (Comment. 140. l.) és:

Galeotti Mátyást részesíti azért, mert az otromba hizelgést elhárította magától;¹ vagy mert a szöszegésre és méregkeverésre irányuló politikai tanácsokat visszautasította s büszkén azt vallotta, hogy «mi itt fegyverrel vívunk nem méreggel».² Az ilyesmit megmosolyoghatták például Velenczében, a hol a bérgyilkosok megbízásait abban az időben megszokott államügyekként kezelték, sőt írásba foglalták.³ Lodovico Carbo Mátyás dicséretére írt párbeszédében Ernest Zsigmond pécsi püspök által azt mondatja magának, hogy «méltán lobbant haragra királyunk a ti olaszaitokra, kiknél ama hazánkfiai (a pártütő püspököket érti) ily aljas elveket sajátítottak el s alig volt visszatartható, hogy törvényes rendeletként ki ne mondja, hogy magyarnak tudományos kiképzése végett ne legyen többé szabad Olaszországba mennie». A mire Carbo, vitatkozva megjegyzi, hogy «nem olasz hazánknak rovandó föl az, ha némely embereitek hálátlanok és hitszegők lettek. Mi a tudományokkal együtt az erkölcsök feddhetetlenségét is tanítjuk . . . Nem a tanultság vétke az, ha valaki a szabad tudományokban kiművelve elvetemül és megromlik, hanem azoké, kik a jóval visszaélnék; mert van-e bármilyen oly hasznos dolog, a mit valaki, ha visszaélni akar vele, balúl is ne használhatna föl?»⁴ Nyilvánvaló, hogy itt az olasz humanista az akkori magyar közvéleménnyel szemben iparkodott nemzete becsületét megvédelmezni.

A magyarságnak némely dologban jogos fölénye nyilatkozott meg például Mátyásnak egy levélváltásában apósával, a nápolyi királylyal a lóidomító ügyében, kit ez utóbbi küldött hozzá. Mátyás természetesen ezt a jövevényt is gazdagon megajándékozta, de mindjárt haza is küldte s válaszában kedélyes nyíltsággal adta tudtára apósának, hogy csodálkozik fölötte, miért küldött neki olyan embert, a ki lovak idomításával fog-

¹ Id. műve xxiii. fejr.

² U. ott xv. fejr.

³ Óváry, *A Magy. Tud. Akad. tört. bizottságának okl.-másokai*, 287, 296, 298.

számok és 1477 július 9-ikéről k. végzése a tizek tanácsának. (Velencei áll. lev. tár. Filza 1.)

⁴ Kazinczy Gábornál 79–80. l.

lalkozik, holott tudhatta volna, hogy neki ilyenre szüksége nincs. «Mert Mi — úgymond — gyermekkorunktól fogva a fegyvert forgatjuk, sokféle nemzetek ellen viseltünk háborút és mindig saját lovainkat, melyeket a mi népünk idomít, használtuk . . . Olyan lovakat, a melyek spanyol módra tánczolnak, sohasem kívántunk bírni, azokkal sem komoly dolgokra, a minők nálunk folynak, sem játékokra élni nem akarunk . . .»¹ És ehhez sorolhatjuk Mátyásnak azokat a kemény szavait is, melyekkel Veronai Gáborhoz Rómába intézett levelében a püspököt arra intette, hogy ne panaszkodjék az Otranto fölszabadítása alatt kiállott csekély fáradalmai miatt, hanem gondoljon azokra a magyarországi katonákra és vezérekre, kik a török ellen hadakozva, az őszi esőktől átázva a pusztá, sáros földön éjszakáztak, hogy végül pihenőre térjenek, nem úgy mint ő, az élvezetekben gazdag Rómába, hanem megszokott otthoni nyomorúságukba.²

Ezeknek az ellentéteknek a hatása természetesen oly mértékben fokozódott, a mily mértékben hódított tért az olaszság, és ha egy xvi. századbéli magyar rímes krónika még azt vallotta, hogy Magyarországon «a nemzetnek apraja nagyja az olaszt nagyon szereti»,³ a Mátyás uralkodásának végéveiben már inkább az ellenkezőt lehetett elmondani.⁴ Félreismerhetetlenek a jelei egy titkos küzdelemnek, mely a nemzet széles rétegeiben folyik mindaz ellen, a miben olasz hatás, befolyás, érdek nyomait látják vagy érzik. A gyűlölet megvan, bár többnyire csak lappang s nem mer rámutatni tárgyára; de a mint Mátyás és Beatrix nem tartják többé védő kezöket feléjük, a népdüh koronként irgalmatlanul szétüt az itt letelepedett idegek között s II. Ulászló idejében Pesten és Budán az olaszok, csehek és zsidók ellen valóságos üldözés tör ki,⁵ az ország-

¹ *Mátyás kir. levelei* II. LXIX. és 367—368. l.

² *U. ott* 192. l. Ezt kiemeli a francia királyné fegyverhírnöke is 1502-iki jelentésében. (*Tört. Tár* id. helyén.)

³ *Fraknoi: Hunyadiak és Jagellók k. x.* (M. N. T. IV.) 520. l.

⁴ «Italis Hungari, Boemi, ac Poloni, adeo infensi sunt, ut illos eodem fere odio, quo et Judaeos, prosequantur», — írja *Tiubero*. (Comment. 125. l.)

⁵ Donato Aretino jelentése 1496 aug. 2-ikáról a *modenai levéltárban*. (Követjelentések.)

gyűlés pedig törvényeket alkot, melyekkel különösen az olaszokat szigorúan eltiltja az egyházi javadalmaktól.¹ A Mátyás uralkodásának végéiben nem hiányzanak jelei annak, mintha némely dologban ő maga is megsokalta volna a hatalmat, melyre a királyné honfitársai szert tettek; különösen Veronai Gáborban való csalódása ingathatta meg az olaszok iránti bizalmát. Egy ferrarai követ Milanóban úgy értesült 1485 tavaszán, hogy Mátyás azért nem akarja Corvin Jánost a nápolyi hercegnével összeházasítani, mert ebből a fajtából, «a kik mindig csak markolnak és követelnek», jutott neki már elég;² ugyanaz két évvel később arról értesül, hogy Mátyás a Hipolit olasz kísérőinek nagy részét haza akarja küldeni s kijelentése szerint az egyházi javadalmakat ezentúl kizárólag magyaroknak fogja adományozni, mert «nem akar annyi olaszt látni maga körül».³ Jellemző az is, hogy 1489-ben Mátyás a börtönéből kibocsátott Váradi Péter kalocsai érseket azért nem akarja Esztergomba ereszteni, mert ott a magyarokon kívül sok olasz, különösen nápolyi tartózkodik s az érsek fékezhetetlen nyelvével ismét bajt okozhatna, sőt még élete is veszélyben foroghatna.⁴

Mátyás érezhette, hogy az olaszok elleni féltékenység és gyűlölet összefoly azzal az ellenséges áramlattal, melyet az ő kormányzatának sok ténye támasztott az országban. A Váradi Péter «fékezhetetlen nyelve» nem vált volna oly veszélyessé a királyra nézve, ha az a kíméletlen ítélet, melyben az érsek koronként ura eljárását részesítette, visszhangra nem talált volna. És szembetűnő, hogy a magyar ellenhatás majdnem mindig azok ellen a tények ellen fordult, melyekért Mátyást olasz humanistái leglelkesebben dicsőítették; azok ellen a személyek ellen is, kik a királyné s az olaszok kegyeltjei voltak. Galeotti

¹ *Fraknoi*: Hunyadiak és Jagellók k. (M. N. T. rv.) 361. l.

² Jacopo Trotti követjelentése 1485 márczius 20-ikáról a *modenai áll. levéltárban*, Disp. d. Oratori Est, a Milano.)

³ «per non volere tanti italiani in casa

sua». Ugyancsak Trotti jelentése 1487 szeptember 3-ikáról u. ott. (Cart. d. Amb. Ba 5.)

⁴ *Fraknoi*: Váradi P. élete, Száz. 1883. 512. l. u. attól: *Pecchinoli Angelo* 51. l.

könnyen érthető okokból egekig magasztalja a király «bökezű» kincstartóját, Dóczi Orbán püspököt,¹ a kiről Heltai Gáspár azt írja, hogy «éjjel nappal nyúzza vala az egész országot és költséget seper vala a királynak a véghetetlen sok hadakra»; neki volt főrésze benne, hogy a «sok ostor adó megemészti vala az országot», s Mátyás a temérdek aranyat nem a törökök ellen költé, hanem «az ő negédességéből és felfuvalkodásából . . .»² A magyarok pedig mindazokat a hiábavalóságokat, melyekre «elhányták az ország pénzét, igen bánják vala; s arról is mindennap panaszkodának, hogy a király a régi Magyaroknak értt erköltsöket elhagyná . . .»³

És a mivel majdnem száz évvel később, egy időközben támadt új egyház és új világnézet képviselőjeként az erdélyi protestáns pap próbálta meg a Mátyás-kori magyar nép közvéleményét kifejezni, az csodálatos összhangban van azzal a zord ítélettel, melylyel egy lángszavú és erős lelkű ferenczrendi prédikátor sujtotta a nagy király uralkodásának utolsó évtizedében kora hatalmasainak cselekedeteit.

Temesvári Pelbárt megragadó jelensége a búcsúzó középkor Magyarországanak.⁴ «Egy hitében, eszméiben, alkotásaiban megrendült, bomladozó világ határán s a szülemelő újnak küszöbén»,⁵ mintha a közlelkiismeret vezeklési ösztöne szólaltatná meg és hirdettetne általa oly igéket, minőket kevéssel előbb egy párisi ferenczrendi szerzetes szórt szinte lázító módon XI. Lajos ellen,⁶ s melyek még inkább juttatják eszünkbe firenzei kortársát, Girolamo Savonarolát. Gondolatmenetök, pályájuk sokban hasonló és mégis sokban különböző. Savonarola úgy mint Pelbárt az alkut nem ismerő vallási szigor álláspontjára helyezkedik; mindkettő tudós theologus és némileg költői lélek is, mindkettőt a

¹ *Id. m.* XXXII. fej.

² *Id. m.* II. 203–204., 220. l.

³ *Kazinczy Gábor* id. művének előszava.

⁴ Lásd rá nézve: *Szilády Áron: Temesvári Pelbárt élete és munkái*, 1880.

⁵ Antoine Fradin, a század hetvenes éveiben. (Lásd *Reumont: Lorenzo d. Medici*, I. 422. l.)

Pomerium de sanctis.

fratris Pelbarti ordinis
sancti Francisci

119. TENESVÁRI PELBART POMERIUMÁNAK CZIMKÉPE.

fanatikus meggyőződés bátorsága hevíti és edzi s viszi igazságtalan túlzásokba is. Savonarola nagyobb romlottság közepett legalább pillanatnyilag az erkölcsi tisztulás nagyobb hatását éri el; egy távolabb álló hatalom, a pápaság ellen küzdve, hazájában is ellenzékelt támaszt magának, vallásos eszméi szolgálatában magához ragadja a politikai hatalmat is, s a küzdelemben leverve, máglyára kerül. Pelbártnak csak erkölcs- nem egyház-reformatori becsvágya van, ő föltétlenül meghajol Róma előtt s a sokkal közelebbi királyi hatalmat többek között épen azért is ostorozza, mert Mátyás a pápával gyakran szembeszállott. A királynak úgy szólván szemei előtt szórja vádjait az ország hatalmasai ellen, a rajongás érzésével, de gyakran a demagógia hangján, s bár megmarad a kellő óvatosság határai között, félreérthetetlenek maga Mátyás és udvara elleni támadásai.

Egyszer korholja a fejedelmek és nagyok törekvését kényelmes, kellemes, fényűző lakásra, illatos kertekre, gazdag berendezésre,¹ rámutat, hogy íme vannak, a kik ruháikkal pompáznak, holott Krisztus darócza öltözött; vannak, a kik dús javadalmakat élveznek, holott Krisztusnak nem volt fejét hol lehajtania. Vannak, a kik ételben, italban, drágaságokban dúslakodnak és dölyfösködnek, holott Krisztus tejfel táplálkozott, a kik palotában laknak, míg Krisztus istállóban született, elefántcsontból való ágyba fekszenek, holott az egek ura szénára pihent le; vannak, a kik nagy udvarral díszlenek, míg Krisztus urunk, kinek az angyalok ezrei szolgálnak, az ökör és a szamár társaságában jött világra.²

«Óh — úgymond más alkalommal — a mai fejedelmek, főurak és kormányzók könyörület nélkül valók, zsarolják a szegényt, mindig csak követelnek és még az egyház javait is elragadják. Beteljesedett a mit Ezechiél próféta mond: a fejedelmek ragadozó farkasok lesznek közöttetek!»³ Mert bizony sok oly

¹ *Sermones Pomerii Fratris Pelbarti de Themésvar* ord. Sti Francisci, *de Sanctis*; xvi. századb. kiadás; Sermo xi. I.

² *U. ott* Sermo xxxv. C.

³ *U. ott* Sermo xvi. G.

fejedelem van mai nap, a ki kifosztja az egyházat, kifosztja azokat az apátságokat és püspökségeket, melyeket szent elődei alapítottak . . . «Azok istenfélelemből egyházakat létesítettek, ezek maguknak építenek palotákat, hogy azokat az emberek megbámúlják s nem törődnek vele, ha a szegények az utcán halnak meg; gyakran lakmároznak a gazdagokkal, megtöltvén gyomrukat s nem bánják, ha a szegények azalatt éhen vesznek».¹

«Teljesedve látjuk, — úgymond egyszer — a zsoltár szavait: Ne bizzatok a fejedelmekben és az emberek fiaiban». A királyi pár magtalanságában a sujtó gondviselés kezét látja. «Gyermekekkel is — úgymond — megáldja az úr az igazat. A farkas csak úgy szaporodik, mint a juh, ezt amaz fölfalja, az emberek is öldösik és eszik: mégis több a világon a juh mint a farkas. Honnan van ez? A természetes okokon kívül azért van így, mert az Isten így akarja. A hitetlenek sem mély gyökeret, sem állandó fundamentumot nem vernek. (Bölcs. K. 4. r. 3. v.) Ennek bizonyosságául rendelte az Isten, hogy a mint a ragadozó állatok nem szaporodnak, azonképen az igazságtalan embereknek sincsenek gyermekeik, vagy ha vannak, azok kevéssel vagy ritkán élnek túl őket . . .»²

Vajjon hallotta-e a buzgó vallásosságú Beatrix Pelbárt valamelyik prédikációját? Módja volt benne, mert a barát a század nyolczvanas éveiben Budán s időnkint Esztergomban működött. A királyné nevét ép oly kevéssé vette nyelvére, mint a Mátyásét, de a közhit meg tudta nevezni azt, a kiben minden elégedetlenség okát kereste. «A királyné hajszogatja a királyt mindenre, — mondja ismét Heltai, — a felesége hordozá őtet minden entzen-bentzekre és testi gyönyörűségekre és ebből lett, hogy az idegen Nemzetek kitakarítanak az országból mind a pénzt, mind az aranyat.»³

¹ *U. ott*: Sermo XVIII. G.

² *U. ott*: Sermo LIV. E.

³ *Id. m.* II. 219, 221. l. «Entzen-bentz» vagy «Encen-benc, encen-bencen, encsen-

bencs», régi magyar szó, Heltai gyakran használja; annyi mint hiábavalóság, dőreség, bagatell.

Már előbb, az Ulászló érdekében írt névtelen «Apologia» Beatrixnak rója föl a király mértéktelen költekezését «színészekre, zenészekre, énekesekre, hízolgökre, . . . mindenféle haszontalan kóbor népre». A közhit szerint ő az, a ki Mátyástól elidegenítette népe szívét, a ki könyörtelenségével a király legjobb híveit börtönbe vagy száműzetésbe juttatta,¹ ő az, a ki az ország kincseit magához ragadja s idegen hazájába küldözi.²

Bár láthattuk, hogy túlzás és igazságtalanság mindazért, a miért a magyarok Mátyásra nehezteltek, Beatrixot okolni, tény mégis az, hogy ő volt mintegy kifejezője, ütközőpontja mindazoknak a kiegyenlíthetetlen ellentéteknek, melyek egyfelől a Mátyás politikai és kulturai törekvései, az idegen befolyás, az olasz renaissance szelleme, másfelől a magyar nemzeti érzés, a meggyökerezett erkölcs- és világnézet között támadtak, s a középkor határán Magyarország életében tusájukat vívták; és ez volt főforrása a királyné elleni gyűlöletnek, mely időhaladtával nőttön-nőtt az országban.) Vannak lélektani folyamatok, melyek végzetes szükségszerűséggel keletkeznek és fejlődnek s melyeket senki sem tud indokolni és mégis senki sem tud megállítani; ilyen gyakran a gyűlölet is, melyet elutasíthatatlanul adott viszonyok, mélyen rejlő hajlamok természetes sűrűlődsének területén néha egy véletlen, vagy félreértés, vagy elfogultság támaszt s a mely előbb sért, mintsem a maga alaptalanságáról meggyőződött volna, a sértés pedig meggyökereztetni a gyűlöletet nemcsak a sértettben, hanem gyakran a sértőben is, «quia proprium est naturae humanae odisse quem laeseris».

Egy ellenőrizhetetlen olaszországi híradás szerint Beatrix már 1483-ban a főnemesség általános gyűlésének tárgya volt s olyan képtelen híreket terjesztettek felőle, mint azt, hogy ura koronájával és minden kincseivel együtt kiszökni próbált a len-

¹ Az «Apologia» nemcsak a Váradi Péter bebörtönözését, de a Thúz János száműzetését is Beatrixnak tulajdonítja. (474–475. l.)

² Jac. Trotti követjelentése 1490 október 13-ikáról a *modenai levéltár* követjelentései közt.

gyel királyhoz, de útközben elfogták s visszahozták.¹ Valószínűbb, hogy az ellenszenv csak akkor vált élesebbé s mert talán itt-ott nyilatkozni is, mikor érezték, hogy a trónutódlás kérdésében a király és királyné egyetértése meglazult, s mikor a Hipolit primássága az olasz befolyást tetőpontjára juttatta. Élete utolsó évében Mátyás, sógorával, a calabriai herczeggel szemben már maga fájdalmasan elismerni volt kénytelen, hogy neje alattvalóinak szeretetét nem bírja és talán arra, hogy iránta rokonszenvet tápláljanak, okot sem igen szolgáltat.²

És ha mégis azt látjuk, hogy Beatrixnak mindvégig hatalmas pártja van, hogy férje halálakor szinte közakarattal az ő kezeibe teszik le az uralmat, hogy a királyválasztás kérdését az ő hozzájárulása dönti el s hogy a nemzet és a közbecsület elleni — nagyrészt költött — bűneit csak akkor szegzik határozott vádakként ellene, mikor már mindenkitől elhagyatva látják: úgy itt is csak a közéleti igazságszolgáltatás ama megszokott jelenségével találkozunk, a mely azt mutatja, hogy a mig valakinek hatalma van, addig pártja is van, s a mint a hatalom kisiklik kezeiből, gyakran nem csak a párt tűnik el, hanem maguk a hízelgők és magasztalók lesznek vádlókká s az egykori érdemek változnak át bűnökké.

¹ Bizonyos Pandolfo levéltöredéke a modenai áll. levéltárban (*Dipl. Emi* III. 23. l.). A hír valószínűleg összetéveszti a lengyel királyt, Kázmért, fiával, Ulászló cseh királylyal.

² *Mart. Georg. Kovachich, Scriptores rerum Hungaricarum minores inediti*, tom. I. 343. l.

IV.

z 1487-ik év meghozta Beatrixnak azt a diadalt és azt az örömet, hogy unokaöccsét, Hipolitot mint esztergomi érseket s a király kegyenczét, a maga közelében láthatta; ebben az évben kellett viszont elviselnie azt, hogy a Mátyás törvénytelen fia, János herceg házassága Bianca Maria Sforzával képviselő útján megkötessék s ezáltal egy előkelő olaszországi udvar érdeke fűződjék a Corvin János trónutódlási igényéhez.

Nilvánvaló, hogy Mátyás azért volt oly könnyen hajlandó nejeinek merész kívánságát az esztergomi érsekség adományozása által teljesíteni, mert ezzel mintegy kárpótolni s megnyugtatni kívánta őt a milanói házasságra vonatkozó változhatatlan elhatározásaért.

Azomban ezt a czélját Mátyás nem érthette el; Beatrix nem hagyta abba ellenkezését és sakkhúzásait úgy a házasság létrejötté, mint a hercegnek trónutódlás nyilvánítása ellen s törekvéseit megkönnyítette az, hogy a király a házastársak egybekelését, talán tekintettel a János zsenge korára is, — ebben az időben még csak tizennégy éves volt, — de fölmerült más tervek miatt is a milanói sürgetésekkel szemben minduntalan halogatta, ép úgy mint a trónöröklés megállapítását, a mire nézve a Beatrix ellenkezésén kívül még a rendek s a közhangulat részéről is mutatkozhattak nehézségek.

A hamisított követutasítással tett kísérletnek, — melynek valószínűtlenségére már utaltunk, — az azon időbeli követjelentésekben semmi nyoma; ellenben kiemelik ezek, mennyire ingerült a király neje ellen, sőt haragja a ferrarai hercegnére is kiterjed, kit részesnek tart az ármánykodásban. Beatrix ebben az időben — 1487 nyarán — meg nem szűnt Mátyást szándéka megváltoztatására unszolni, mindig újra előhozván Corvin János-

nak a Federigo nápolyi herceg leányával való összeházasítására vonatkozó, mellőzött tervet s azt azzal a képtelen biztatással toldva meg, hogy ha Mátyás rááll e házasságra, a kis hercegné, kinek anyja a francia uralkodóházból való volt, majd hozományul Dsem kiadatását fogja a francia királytól kieszközölni.¹ A királynak neje e magatartásából eredő bizalmatlanságát fejezik ki már az 1486-iki nádori cikkek is, melyek halála esetére a királyné teljes mellőzésével, minden hatalmat a nádorra ruháznak.²

A házasságot november hó 25-én megkötötték Milanóban; a Corvin János személyét Filipecz Pruisz János nagyváradi püspök, Mátyás kedvelt követje képviselte, ki erre már január hóban kapott a királytól megbízó levelet,³ mely a milanói herceggel s a külön megnevezett bari herceggel, vagyis Lodovico Sforzával való szövetségekötésre, úgyszintén a menyasszony hozományának megállapítására, átvételére és nyugtázására is kiterjedt. A hozomány átvétele azomban még ezúttal meg nem történhetett; azt az óvatos milanóiak a házastársak tényleges egybekelésének idejére tartották fön. Ellenben a készpénzben fizetendő százezer aranynak, valamint az ékszerekben, ruhákban és asztalkészletben adandó további ötvenezer arany értéknek kiszolgáltatását a milanói herceg összes vagyonával biztosította, valamint viszont Mátyás is biztosította a fia részéről följánlott 50.000 aranyból álló jegyajándékot a házassági okmányban fölsorolt mindama birtokokkal, melyeknek Corvin János már akkor ura volt s melyeket még azon túl kapnia kellett s a szerződő felek ünnepélyes esküvel erősítették meg kölcsönös ígéreteiket.⁴

A megtörtént házasságkötésről Beatrix azonnal értesült, mert mikor nővérének erre vonatkozó híradását vette,⁵ az nem volt

¹ Jac. Trotti ferrarai követ Milanóból küldött jelentései 1487 augusztus 30-ikáról és szeptember 3-ikáról a *modenai dll. lev. tárban* (Cart. d. Amb. Est. in Mil. B. 4 és 5.).

² *Fraknoi*, Hunyad. és Jagell. k. (M. N. T. iv.) 305. l.

³ *Dipl. Eml.* III. 249. l.

⁴ Lásd a házasságkötésről, hozományról és jegyajándékról szóló szerződés szövegét a *Dipl. Eml.* III. 360. lapján.

⁵ *U. ott* 371 l.

többé újdonság előtte; levele semmi izgalmat sem árul el s e tárgyra nézve csak azt a talányszerű megjegyzést tartalmazza, hogy «majd ha eljön a menyasszony, — bár jönne mielőbb — őt itt fogja találni s meg fog győződni róla, hogy az ő tanácsa jó volt s a mit tett, azt jó szándékkal tette».¹

Egy időre most látszólag nyugalom állott be a házasság ügyében; legalább Mátyásnak úgy látszik nem volt újabb panaszra oka; az ő gyöngédsége egyébiránt neje iránt sohasem csökkent meg s házastársi viszonyuk külsőleg a zavartalan béke és egyetértés képét mutatta. Nejével ismételve hosszabb látogatást tett a kis primásnál Esztergomban, hol mindannyiszor a legfényűzőbb ünneplés környezte a királyi párt.² Az érseki vár, úgy a hogy azt Vitéz János kiépítette, megerősítette s művészi dísszel látta el, az olaszok csodálatának is tárgya volt³ s így méltó lehetett koronás fők befogadására. Kevésbé látszottak az addigi, rendetlen kezelés következtében a jövedelmek a Hipolit fényűző igényeinek megfelelni. Ezek miatt sűrű levélváltás folyt a budai és ferrarai udvar között, sőt Rómába is fölvilágosításokat kellett küldeni a curiának fizetendő díjak lerovásának késedelme miatt; a kezelő közegek egymást vádolták, a nyomorult ellátásban részesülő alkalmazottak Ferrarában panaszt emeltek,⁴ s végül Beatrixnak már az ellen a gyanúsítás ellen kellett védekeznie, mintha az érsekség jövedelmeit elvonnák a Hipolit használata alól, a mi viszont a ferraraiak részéről mentegődzéseket és magyarázatokat vont maga után.⁵

Ezekről az anyagi kérdésektől eltekintve, az ez időbeli levélváltás telve van a kis érsek dicséretével s az ő szülei részéről kifejezett hálálkodásokkal. Hipolit «szép mint egy virág», írja

¹ Beatrix 1488 január 20-ikáról k. levele Eleonorához, a *Dipl. Eml.* III. k. 422. lapján, *tévesen* június 20-ikáról keltezve.

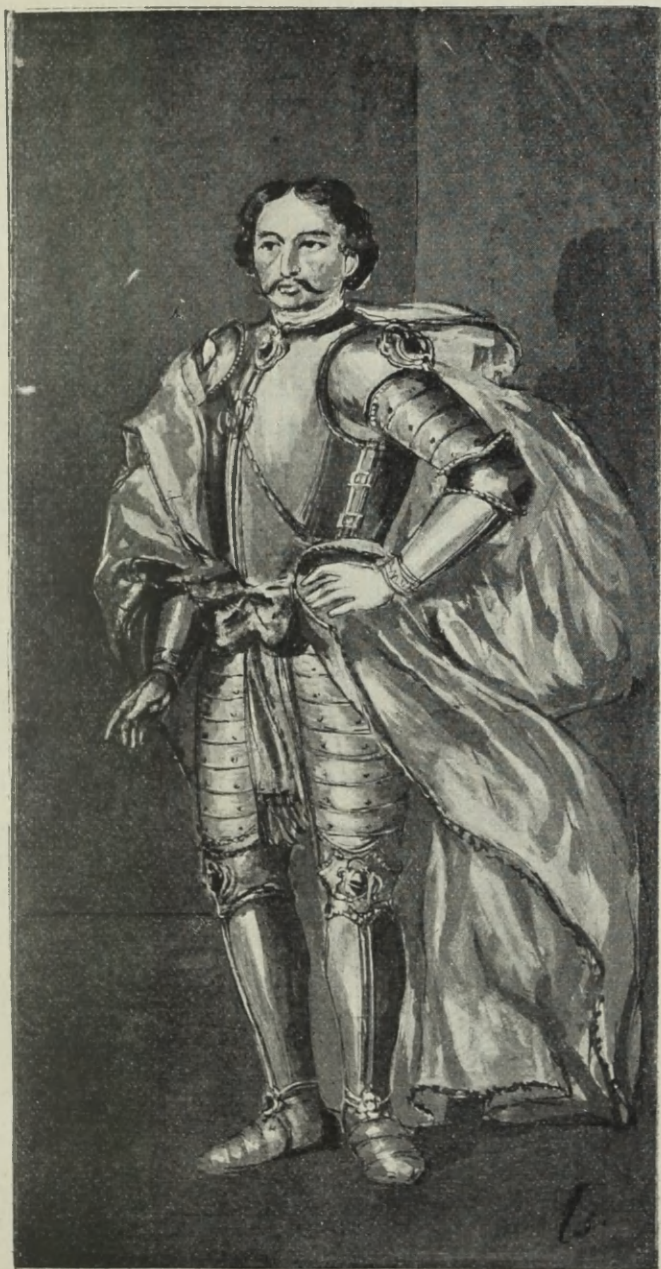
² A Hipolit számadásaiban 1487 őszén és 1489 tavaszán van nyoma a Mátyás látogatásának Esztergomban (*b. Nyáry A. id. m. Száz. 1872: 300. l. és 1874: 12. l.*).

³ *Vesp. da Bisticci Vite di uomini illustri*

del secolo xv. (Aug. Mai nyomán Ad. Bartoli, Firenze, 1859.) 221. l.

⁴ Gregorius de Pannonia panaszos levele Eleonora hercegnéhez 1487 október 24-ikéről a *modenai levéltárban* (Arch. Duc. Secr. Casa) ak. tört. biz. más.

⁵ Lásd a D. E. IV. köt. 18, 20, 41, 404, 406 és 417. lapjain levő leveleket.

120. CORVIN JÁNOS.

Beatrix, «szép mint egy angyal» írja nevelője, Beltramo Costabili; még a kis lázas betegség is, melyben egy ideig szenvedett, csak javára szolgált, mert megnőtt azalatt. Ő maga nem győzi dicsérni az országot, levegőjét, az embereket, kik annyira szeretik s különösen a pompás vadászatokat, melyekben már akkor — 9 éves korában — része van, s melyeken főképp szarvasokat és fáczánokat ejt zsákmányul, de részt vesz éjjeli halászatokban is. Azonban a multság mellett nem hanyagolja el a tanulmányokat sem; nevelője intelmeit híven követi s ez is nagy meglepéssel szól előmeneteléről, csodálattal rendkívüli tehetségeiről, melyeket más kortársai is elismertek, kiemelve különösen a mennyiségtan és a zene iránti hajlamát.¹ Anyja koronkint üzeneteket bíz reá a király és a királyné számára, azokat ő mondja el az ő «mézes-mázos szavaival»;² módja van reá, mert Beatrix, ki ebben az időben gyakran betegeskedik, valahányszor egészsége elhagyja, Hipolitot veszi magához vigasztalóul, így 1488 tavaszán Bécsben s később, ősszel a Bécs melletti Badenben. Fogadtatásával ott is meg lehet elégedve Hipolit: a király és a királyé egyaránt elhalmozzák szeretetök jeleivel, Bécsben a várkastélyban lakik nagynénje mellett s gyakran étkezik a király asztalánál, ki úgy bánik vele, mintha saját fia volna.³ A királyi pár gondoskodása már a jövőbe is néz: a gyermekprimás részére idővel meg akarnák szerezni a bíbornoki kalapot is és erre a nápolyi király s néhány római barátjuk közbenjárását veszik igénybe, de ismerve úgy atyja, mint férje feszült viszonyát a Szentszékhez, Beatrix a ferraraiak türelmetlenségével szemben maga óvatosságot és türelmet ajánl ebben az ügyben sógorának.⁴

¹ Beatrix, Beltr. Costabili és Hipolit levelei a *Dipl. Eml.* III. 368, 378, 385 és 424. s IV. 105, 386 és 394. lapjain; Hipolit levele Franc. Gonzagához 1488 márczius 5-ikéről a *mantuai áll. levéltárban*, és Ant. Costabili id. jelentése 1489 szeptember 18-ikáról a *modenai levéltárban*.

² *D. E.* IV. 8. I. (Eleonora levele.)

³ *D. E.* III. 392, 393, 431. I.

⁴ Beatrix levele Ercoléhoz: 1490 jan. 13-ikáról *D. E.* IV. 127. I.; Beltr. Costabili jelentése Ercoléhoz u. a. év és hó 5-ikéről és 6-ikáról, u. ott 410—418. I.

121. BIANCA MARIA SFORZA.

Be nem érve ezzel az egy kölcsöngyermekkel, Beatrix megújítja a másik unokaöccse, Estei Fernando elküldésére vonatkozó, egyszer már megghiúsult tervét s Mátyás a legnagyobb buzgalommal karolja föl azt. 1488 tavaszától egész a Mátyás haláláig szakadatlanul folyik az ez iránti tárgyalás: kérés, hívogatás, sürgetés Beatrix, Mátyás és Hipolit részéről, váltakozva ígélet és mentegetődés a másik részről. Miután az előbbi alkalommal az szolgált akadályul, hogy Fernandót a nápolyi trónörökös vette magához, Beatrix kifejti nővére előtt, hogy Mátyás, ki ezt a második fiút szorosán magához akarná csatolni s őt egészen katonává nevelni, még nagyobb előnyöket és jobb kilátásokat nyújthatna neki mint a nápolyiak; ha pedig — a mitől Isten óvjon — a hercegi pár elsőszülött fiát valami baj érné s Fernandónak kellene helyét elfoglalnia, Magyarországból ép oly gyorsan odaküldhetik, mint Nápolyból. Ő már írt is atyjának és bátyjának s azok is beléegyeznek és így nincs semmi akadály a többé férje kívánsága teljesülésének.¹

A hercegi pár látván, hogy a Beatrix hajthatatlan akarata elől nincs kitérés, halálkodások között ráállott a tervre, de kikötötte, hogy fiok Nápolyból előbb haza jöjjön s ők is ölelhessék.² Már a kíséret és itteni udvartartás elrendezésének módozatai is szóba kerültek, már futárt is küldött a magyar udvar a jövevény elébe Ferrarába, Móré György későbbi lovászmestert,³ mikor hirtelen az utazás elhalasztása vált szükségessé, a mi aztán többször ismétlődött; egyszer a tengeri kalózoztól való félelem, másszor a már hazaérkezett Fernando himlőbetegsége, azután a beállott téli idő szolgáltak akadályul.⁴ Végre az a megállapodás jött létre, hogy a herceg fiát az

¹ *Dipl. Eml.* III. 412. l.

² *U. ott* 419, 421. l.

³ *U. ott* 427, 431. l.

⁴ *U. ott* 439, 441. l. iv. 60, 93, 94, 96. l. Hogy 1489 elején az Esték komolyan gondoltak második fioknak Magyarországba küldésére, azt bizonyítja az is, hogy Ercole

1489 február 11-ikéről a calabriai herceghez int. levelében az ezzel az expedícióval járó költséget mentségül hozza föl a tőle segélyt váró nápolyiakkal szemben. (*Modenai áll. levéltár*, Min. d. lett. a Princ. Est. Napoli.)

1490. év tavaszán fogja Magyarországba küldeni,¹ de ez a tavasz Mátyást sírba vitte.

A családján csüngő Beatrixnak 1487 őszén örömet szerezhetett testvérbátyjának, a korán özvegységre jutott Federigo hercegnek másodszori megnősülése; november 18-án kelt egybe rokonával, ugyanazzal az Isabella del Balzóval, ki ifjan elhunyt öccsének, Francescónak jegyese volt, kinek atyját Ferrante a bárók összeesküvése miatt börtönbe vetette s a ki, mikor a nápolyi király másodszülött fiának nyújtotta kezét, nem sejtette, hogy egy napon Nápoly királynéja lesz, az utolsó az Aragoniai házból.² Alig hogy Federigo újra nős lett, bátyja, Alfonso, a trónörökös lett özvegygyé: neje, a szellemes Ippolita Sforza, a Beatrix sógornője hosszabb betegség után 42 éves korában 1488 nyarán elhunyt.³ Halálakor már felnőtt fia volt, Ferrandino, a capuai herceg, kit Beatrix Corvin János helyett akart volna Bianca Maria Sforzával összeházasítani és felnőtt leánya is, Isabella, ki már kiskora óta jegyben járt unokatestvérével, Gian-Galeazzo milanói herceggel. Tekintettel a most már a Sforzákkal is megkötött rokonságra, az Ippolita haláláról Gian-Galeazzo is jelentést tett Mátyásnak,⁴ s ez neki is kifejezte részvétét.⁵ A gyászév leteltét be nem várva, megkötötték a házasságot az elhunyt Ippolita leánya és az ifjú milanói herceg között. Még ugyanazon év végén útra kelt Nápolyból a szép Isabella, kísérve vőlegénye öccsétől Ermostól, ki amazt a házasságkötésnél képviselte s az ara 1489 február havában Milanóba érkezett;⁶ nászkíséretéhez csatlakozott Fernando d'Este is, ki akkor tért haza Nápolyból, Magyarországba készülve.⁷ De a

¹ *D. E.* iv. 102, 107. l.

² *Passero* id. m. 51. *Notar Giacomo* id. m. 152. l. *Ben. Croce: Isabella del Balzo*, regina di Nap. 3–4. l.

³ *Notar Giacomo* id. m. 167. l. *Passero* id. m. 52. l. *Fuscolillo* id. m. 57. l. *Leostello* id. m. 155. l.

⁴ *Dipl. Eml.* III. 437. l.

⁵ *Máty. kir. lev.* II. 349. l.

⁶ *Notar Giacomo* 168–169. l. *Passero* 52. l. *Fuscolillo* 57. l.

⁷ *Antichità Estensi* 255. l.

gyász jegyében létrejött házasság balcsillagzattól sujtottnak látszott; Isabella «szerencsétlen lett mint leány, mint hitves, mint fejedelemlő és mint anya;»¹ s a házassághoz fűzött remények egyike sem ment teljesezésbe. E frigy nem szolgált — mint látni fogjuk — az Aragoniaiak és Sforzák s különösen Alfonso és Lodovico között a ferrarai háború óta lappangó s az Ippolita halála óta még kiélesedett viszály elsimitására,² és nem szolgált a Gian-Galeazzo trónjának megszilárdítására sem, szemben nagybátyja, a nagyravágyó Lodovico törekvéseivel; ez utóbbi csakhamar kiszorította öcscsét minden vára birtokából s magához ragadott minden hatalmat.³ Ellenséges indulatát a nápolyi házasság nem hogy csökkentette volna, hanem még fokozta, a miből némely történetíró azt a következtetést meríti, hogy ő maga volt szerelmes Isabellába, s mert ez az övé nem lett, férjével együtt akarta őt boldogtalanná tenni.⁴

A rokoni összeköttetéseken kívül még más olaszországi érdekek is vették ebben az időben nagy mértékben igénybe a Beatrix s különösen a Mátyás figyelmét.

Ancona városa mint köztársaság régóta féltékeny szemmel nézván Velence túlsúlyát a tengeren s elégedetlen lévén a Velenczével szoros szövetségben álló pápa kormányzatával, 1488 tavaszán Mátyás védelmébe ajánlotta magát s nyílt megtagadásával a pápai fennhatóságnak, kitűzte a magyar király zászlaját. Mátyás, ki egyházi téren is többször összetűzött már VIII. Inczével, s kinek viszonyát a pápához még inkább elmérgesítette ennek viszálya a nápolyi királylyal s szövetkezése az ellenséges Velenczével, épen megfelelően volt hangolva arra, hogy az anconaiak hódolatát elfogadja, hatásos fenyegetést látván ebben úgy Róma, mint Velence felé. A pápa megütközését mindenekelőtt az anconaiakkal éreztette, egyházi átokkal sújtván őket, de keserű szemrehányásokra fakadt Mátyással

¹ *Litta* id. m. 15. füz. v. táb.

² *Reumont*, *Lor. d. Medici* II. 360, 515. l.

³ *Murator*, *Annali* id. k. 182. l.

⁴ *Guicciardini: Istorie d' Italia* I. 54. l.

Vecchioni előszava *Passero* krónikájához:

110—111. l.

122. ARAGONIAI ISABELLA.

Beltraffio rajza a milanói Ambrosianában.

szemben is és 1488 őszén Angelo Pecchinoli ortei püspököt küldte követképen Bécsbe, kit a király többízben fogadott s egyik kihallgatása alkalmával hatalmas beszédben panaszolta el a pápától szenvedett összes sérelmeit s szenvedélye kitörésével igyekezett megfélemlíteni a legátust. Az ügy vége Mátyás lemondása lett Anconára vonatkozó igényeiről s kibékülése nemcsak a pápával, hanem Velenczével is, mely 1489 tavaszán ismét követet küldött a magyar udvarhoz.¹ A mi szempontunkból az bír különös érdekl, hogy Beatrix e vizsály egész ideje alatt a legnagyobb bizalom hangján írt — mindenestre a Mátyás tudtával — több levelet a pápának, engesztelve, magyarázva, közbenjárva, kérlelve.² S e levelek mutatják, hogy Beatrix maga is kapott brevét a pápától, a mint hogy a követ is többször tiszteltgette nála s jelentést tett az ő nyilatkozatairól Rómába.³ Mint a pápa «legengedelmesebb leánya», a királyné mindenkép rávenni igyekezett a Szentatyát arra, hogy Dsem herceget kiszolgáltassa férjének, ki ebben az esetben a curia minden kívánatainak teljesítésére kész s ki Dsemet hatalmában tartva minden oldalról támogatásra számíthat és «három év alatt kikergeti a törököt Konstantinápolyból; erre Velence nem képes, erre csak a magyar király képes, ki úgy személyes tulajdonainál, mint országa helyzeténél fogva hathatósan, dicsőségesen akar is, tud is hadat viselni». Ezért «térden állva, Szentséged lábai elé borúlva, — így ír — esedezem, hogy fontolja meg jól mit kíván határozni... Tudom, Szent Atyám, mit beszélek... a mindenható Isten szerelmére kérem, gondolja meg, hogy a török

¹ Az anconai ügyre nézve l. *Fraknoi Máty. kir.* 310. s köv. l., valamint *Pastor* id. m. III. 198. s köv. l. A pápai legátus küldetését s tapasztalatairól szóló jelentését legrészletesebben tárgyalja *Fraknoi: Pecchinoli Angelo* cz. már id. művében.

² 1488 július 17-ikéről k. levele a szerémi püspöknek (ifj. Vitéz János) az olmüti püspökségre vonatk. joga tárgyában a *velencei áll. levéltárban* (Bolle ed Atti della Curia Rom. B^a VIII.) 1489 febr.

6-ikáról k. lev. Ancona és Dsem ügyében *u. ott* (részben közölve *Fraknoínál*) u. a. év és hó 7-ikéről k. válasz a kapott brevére, *u. ott*, u. a. év október 5-ikéről k. lev. ismét válaszkép kapott brevésre, *u. ott*, végül 1490 márczius 20-ikáról k. lev. a salzburgi érsekség ügyében, utalással a szerémi püsp. szóbeli közlésére *u. ott*. A pápai levelek közül csak egy 1489 márczius 26-ikáról kelt van *u. ott* megőrizve.

³ *Fraknoi: Pecchinoli Ang.* 33, 53, 74. l.

herczeg ügye milyen következményeket vonhat maga után és elhatározásában isteni bölcseségének sugallatát hallgassa meg».

Tudjuk, hogy Mátyás sohasem kapta meg Dsemet, de Velencze sem; s hogy az ő nyugtalanságát inkább csak a

123. DSEM ARCZKÉPE.

Velencze iránti féltékenységgel okozta, az kitűnik abból, hogy néhány hónappal később már maga kijelentette, hogy neki a török herczeg nem kell, Beatrix pedig boldognak vallotta magát, mikor az anconaiaknak adott amnestiáról értesült, melylyel az egész viszály elintézettnak volt tekinthető.¹

¹ U. ott 74, 85. l.

Általán Mátyás utolsó éveiben már szembetűnő beléfáradása a háborúskodásba s vágya a béke után. Ezt mindenekelőtt hanyatló egészsége magyarázza meg; talán a házi perpatvar is zsibbasztólag hatott tetterejére, melyet most már majdnem kizárólag a fia utódlásáról való gondoskodás vett igénybe. Ezért hajlik most már a béke felé a német kérdésben is, a hol Miksa római királynak atyjáénál sokkal rokonszenvesebb egyénisége áll most az előtérben s a hol Mátyás magát ismét teljes egyetértésben találja Beatrixszal, kit egész rokonsága is mindig a németekkel való kibékülésre ösztökélt. Eleonora hercegné már 1486 tavaszán küldi ajánlólevelével a császár egy bizalmas emberét Beatrixhoz, hogy a Miksa királylyal kötendő béke iránt tárgyaljon vele, megjegyezvén, hogy ő «minden tisztességes békének barátja».¹ A nápolyi király 1487 augusztus 7-ről azt írja követének Budára, hogy a kereszténység érdekében szükséges Mátyás és Fridrik császár között a béke mielőbbi megkötése, működjek ebben az irányban, egyetértésben a királynéval, ki főtámasza lesz ennek az ügynek.² Ebben az időben Bátor-szívű Albert szász herceg is azt írja a császárnak, hogy a magyar király belefáradt a háborúba, a béke nemsokára meg lesz köthető.³ Beatrix november végén már jelentheti Ercole hercegnek, hogy férje találkozni kíván a szász herceggel a háború befejezhetése érdekében,⁴ s a következő januárban közli, hogy a fegyverszünet létrejött.⁵

Tavaszzal azután sűrű követküldés indult meg mindkét részről, mert Miksa, római király legmelegebben karolta föl azt az eszmét, hogy az atyja és Mátyás között folyt hosszú ellenségeskedésnek nemcsak béke, hanem szoros szövetségi viszony vessen véget, mely czélból az uralkodók személyes találkozása és oly

¹ *Modenai áll. levéltár*, Min. d. lett. a Princ. Est. Ungh.

² *Nápolyi nemzeti könyvtár*, május 20-iki lev. (Cod. manosc. xrv. A. 15. t. 186 másolat az Akad. tört. biz. irattárában.)

³ *Langem* id. m. 166. l.

⁴ *Dipl. Eml.* III. 266. l.

⁵ *U. ott* 425. l.

kongresszus volt tervbe véve, a melyen a barátságos olaszországi udvarok is képviseltetni fogják magukat.¹ Mátyás lemondva már a császárságra való törekvéséről, elismerte Miksát megválasztott római királynak² s nagy ünnepélyességgel hirdettette ki június 18-ikán a fegyverszünet meghosszabbítását. Egyébként a tárgyalásokat még az olasz követek előtt is szigorúan titokban tartották,³ de annyi kétségtelennek látszott, hogy Mátyás beleegyezett az elfoglalt osztrák tartományok visszabocsátásába, csak Bécs városát akarta magának életfogytiglan megtartani, viszont Miksa támogatta volna a Corvin János trónöröklését⁴ s ennek biztosítékául följánlotta egyetlen leánya, Margit főhercegnő kezét Jánosnak. Beatrix nem mulasztotta el ezekbe az egyezkedésekbe is belékapcsolni családja érdekeit s mostoha-testvérét, a tíz évesnél alig idősebb Giovanna infánsnőt ajánlotta mátkául a hét év óta özvegy Miksa, vagy kis fia, Fülöp részére; e terv azonban valamennyi között leghamarább hiúsult meg.

Mátyás, betegsége miatt kénytelen volt maga helyett Filipecz János váradi püspököt, ez időben befolyása tetőpontján álló kancellárját bízni meg 1489 őszén a linzi tárgyalásoknak magyar részről való vezetésével, de a Miksa követei, — élükön Ottó bajor herceg — december hóban Budán tisztelegtek a magyar királyi párnál s részesültek dús ajándékokban; a királynénak külön adván át ez alkalommal Miksának «rokoni, sőt testvéri» üdvözléteit, őt nyomatékosan kérték, hogy a kereszténységre nézve oly fontos béke érdekében vesse latba befolyását;⁵ mire — mintegy válaszul — Beatrix is a béke és szövetségekötésre irányuló hő óhajának adott kifejezést.⁶

Említettük, hogy Beatrix is sokat betegeskedett ezekben az

¹ A ferrarai követek kiküldésére s a király általi fogadtatására vonatkozó levelezés a *Dipl. Eml.* iv. köt. 90., 94., 106. és 398. lapjain.

² *Teleki* id. m. v. 480. l.

³ *Fraknói, Máty. kir.* 377. s köv., továbbá 387. l.

⁴ Jac. Trotti követjelentése 1489 augusztus 11-ikéről Paviából (*modenai áll. levéltár* Cart. d. Amb. Milano).

⁵ Ferrarai követjelentések: *D. E.* iv. 390—393. l.

⁶ Miksához, 1490 január 8-ikáról int. már id. levele a *bécsi udv. és áll. levéltárban*.

években. Csúzos baja már a Hipolit jövetele előtt kezdődött s úgy látszik az 1487-ről 88-ra forduló télen érte el tetőpontját. 1487 novemberében azt írja Hipolit, hogy a királyné — mint neki mondják — fölgyógyult és igyekszik, a mennyire lehet, visszanyerni régi egészségét.¹ Eleonora deczember elején kéri, hogy gondozza egészségét, s adjon neki is hirt hogylétéről.² Erre azt válaszolja Bécsből, hogy nincs ugyan rosszabbul, de sokkal jobban se; az orvosok biztatják, hogy a bajnak nincs jelentősége, majd az enyhébb évszak beköszöntével bizonyosan jobbra fog fordulni.³ Azonban április elején is még csak azt jelentheti, hogy az átszenvedett súlyos betegség után még egészsége helyre nem állott, ezért Bécsben marad s Hipolitot is magához veszi;⁴ nővére imádkozik egészségeért, s biztatja, hogy próbáljon meg mindent, a mi állapota javára szolgálhat.⁵ Talán e biztatásnak is része volt benne, hogy a királyné bécsi orvos tanácsára 1488 szeptemberében a Bécs mellett, kies vidéken fekvő Baden gyógyfürdőit kereste föl s ott fürdőzött mintegy két hétig Mátyás és Hipolit társaságában.⁶ Ezt a helyet néhány évvel előbb, a Bécs körüli csatározások idejében a Mátyás saját hadai dúlták föl, úgy hogy épen csak a Beatrix jöttekor állíthatták annyira helyre a régóta híres fürdőket, hogy a királyné használhassa azokat.⁷ A fürdőzés jó hatással volt a Beatrix állapotára; sógora, Ercole szerencsét kívánhatott neki fölgyógyulásához,⁸ s ezentúl hosszú ideig nem találkozunk baja említésével; csak 1489 végén, a követfogadtatások idejében, szólnak a ferrarai jelentések valami harmadnapos lázról,⁹ mely azonban, mint látszik, nem volt hosszabb tartamú. Azonban első betegsége óta — valószínűleg férje

¹ *Dipl. Eml.* III. 367. l.

² *U. ott* 371. l.

³ *U. ott* 423. l.

⁴ *U. ott* 392. l.

⁵ *U. ott* 395. l.

⁶ Beatrix levele: «Datum in balneis Poden prope Vienna», *u. ott* 431. l.

⁷ *Rollett Hermann*, Baden város levéltárnokának följegyzései nyomán.

⁸ *Modenai áll. levéltár.* (Arch. Propr. Mino Cronolo 1485—88.)

⁹ *D. E.* IV. 386. és 394. l.

hanyagló egészsége miatt is — a királyné sokkal kevesebbet utazik, jár-ke, a vadászatoknak is vége s alighanem ez egyik oka, hogy egykorú képeinek tanúsága szerint ebben az időben már erősen hizásnak indul.

Már Beatrix e betegeskedésére való tekintettel is Mátyás a személye iránti lehető legnagyobb kímélettel védekezett a mindig

124. BADEN, BÉCS MELLETT.

megújuló kísérletek ellen, melyekkel neje az ő Corvin Jánost illető terveit megghiúsítani igyekezett. Azokról a cselvetésekről, melyekkel Beatrix valószínűleg nővére, Eleonora segítségével Milánóban igyekezett a házasság ellen hangulatot kelteni, Mátyás akkoriban nem látszott tudomást venni. Állítólag János hercegnek kisdied korából eredő, de jelentéktelen sántaságát fölhasználva őt oly torz színben tüntette föl arája előtt, hogy ez már egyízben kétségbeesésében kolostorba akart vonulni,¹ habár

¹ Lásd erre nézve *Schönherr* id. művét 71. s köv. l.

voltaképen könnyű volt a jövő-menő milanói követek útján a János testi állapotáról megbízható értesülést szereznie,¹ s vannak oly közlések is, melyek szerint nem csak Beatrix, hanem Bianca anyja, Bona herczegné is a házasság ellen igyekezett hangolni leányát.² Tény, hogy az 1488. év folyamában is bizonyos kölcsönös bizalmatlanság — vagy inkább óvatosság — mutatkozott a budai és milanói udvar eljárásában a házasság ügyében, de annak létrejötte akkoriban nem vált egyszer sem komolyan kérdésessé. Mátyás már előleget is kért és kapott a Bianca Maria hozományából, 6000 aranyat, mely a Sziléziában folytatott hadműveletek céljára szolgált azzal az indokolással, hogy épen Corvin Jánosnak szánt birtokterületek megszerzése forog szóban.³ Ezt a kölcsönt külföldben Mátyás búsán visszaadta leendő menyének küldött 7000 aranyat meghaladó értékű ajándékaival.⁴ Habár Lodovico Sforza maga is panaszt emelt a nápolyi király előtt leányának, Beatrixnak ellenséges magatartása miatt, egyúttal maga kételyét fejezte ki a hallott hírek valósága iránt s bizalommal kérte a királyt, küldene követet a magyar udvarhoz annak ki- fejezése végett, hogy ő e házasságot rokonszenvesen fogadja.⁵ A menyasszony testvérbátyja pedig, az uralkodó milanói herczeg ismételten tett leveleiben jelentést húga szép fejlődéséről, örvendve az új rokonság fölött s annak előnyeit is mindjárt értékesíteni akarván, egy magyar püspökséget kért nagybátyja, Ascanio bíbornok részére.⁶

A milanói követek, úgy látszik, megnyugtató benyomásokkal hagyták el Bécsset, a hol a királyi pár majdnem az egész 1488. évet töltötte, s megállapodás jött létre az iránt, hogy a fiatal

¹ Feltűnő, hogy a menyasszony kolostorba vonulásának híre leghatározottabb alakban akkor merül föl, mikor a milanói követség már visszatért Magyarországból, mikor tehát Corvin János külsejét illetőleg már nem csak a Beatrix s a magyar követek közléseire voltak a milanóiak utalva. (Jac. Trotti jelentése 1489 márczius 2-ikéről, u. ott.)

² Jac. Trotti jelentése 1488 augusztus 28-ikáról a *modenai levéltárban*. (Cart. d. Amb.)

³ *Dipl. Eml.* III. 381. l.

⁴ Trotti jelentése 1488 január 22-ikéről a *modenai levéltár* id. osztályában.

⁵ U. annak jelentése u. a. év január 16-ikáról u. ott.

⁶ *D. E.* III. 404—405. l.

pár egybekelése nem ugyan azon év őszén, mint eredetileg tervezve volt, hanem 1489 tavaszán fog végbemenni, mire nézve Mátyás már az előkészítő intézkedéseket is megtette.¹

Azonközben a nápolyi király is megfogadta a Lodovico Sforza tanácsát s 1488 nyarán a magyar udvarnál már jól ismert Pietro Ranzano lucerai püspököt küldte követként Bécsbe, hogy ott Mátyásnak apósa szerencsekivárait tolmácsolja a Corvin János küszöbön álló házassága alkalmából. Ez azomban csak ürügy volt a követküldésre; a püspök a nyilvános kihallgatáson dicsőítő beszédet mondott Mátyásra, Beatrixra és János herczegre, biztosítván ez utóbbit és aráját a királyné anyai érzelmeiről is,² titkos fogadtatása alkalmával azomban Ranzano minden ékesszólását arra használta, hogy Mátyást a Corvin János trónöröklésének tervéről, mint a mely a királynéra nézve — ki még viruló korban van — mélyen sértő, lebeszélje s a Beatrix utódlási igényének nyerje meg.³ Talán ez a követ hozta át Ferrante egy, július 27-ikéről kelt levelét Mátyásnak, melyben őt arra buzdítja, hogy változatlan szeretetet tanúsítson neje iránt, kit mintegy a jövő szempontjából vonzalmába ajánl. A levél sem szemrehányást, sem határozott kérést nem tartalmaz, de világos, hogy a Beatrix trónöröklési igényének támogatására szolgált s egyike azoknak az ajánlásoknak, melyekre Mátyás egy későbbi követutasításában hivatkozik.⁴

Egy egész új közjogi elméletet koholt ki Beatrix, — valószínűleg olasz bizalmasai tanácsával,⁵ — ennek az igényének a

¹ *Schönherr* id. m. 79. l.

² Beszédje szövege *Florianus* «Fontes domesticus», Index I. 122. lapján.

³ Jac. Trotti jelentése 1488 szeptember 27-ikéről a *modenai levéltárban*, id. oszt. A *Sinonyi Ernőtől* szerkesztett «*Magyar tört. okmánytár* londoni könyv- és levéltárakból» (Pest 1859.) Bevezetésében, a 17. lapon ismertetve van a Sloane-gyűjtemény 585. száma a előforduló xvi. századbeli angol kézirat, mely egy «Beszélgetés»-t tartalmaz «az emberi élet állapotáról s a

testi szenvedések türelmes viseléséről». Ebben a beszélő személyek: a közsvényben s másodnap hideglelésben szenvedő Mátyás király, Beatrix királyné s «Petrus Ronsanus» (így) lucerini (így) püspök.

⁴ Eredetije az *esztergomi főkapitány levéltárában*; közölte *Fraknoi* a «Magyar Sion» (Esztergom) 1866-iki évfolyam 57. lapján.

⁵ *F. Nunziante, Castel Capuano*, sede dei Tribunali, Napoli Nobil. II. 116. l.

támogatására, s ezt az elméletet magáévá tette atyja is és később kifejtette a milanói követ előtt.¹ E szerint Magyarországon a királyné, ha egyszer megkoronázták, egész életére királyné marad s e jogától meg nem fosztható; ha férje magtalanul hal meg, néhány főúrból álló tanács élén ő veszi át az ország kormányzatát, de tartozik újra férjhez menni, s férje, e házasság puszta ténye által az ország királyává lesz.

Szembetűnők a téves, vagy inkább önkényes és hamis következtetések, melyeket Beatrix és környezete a Zsigmond és Mária, úgyszintén az Albert és Erzsébet megelőző, egészen más természetű eseteiből vontak le, hogy azokból közjogi tételöket megszerkeszszék. Mindkét esetben a királyné képviselte a legitim öröklés folytonosságának elvét, s hogy mindkét esetben a magyarok egy, nemcsak házassága, hanem választás által is a királyi trónra jutott férfiúra vitték át a tulajdonképeni uralkodói hatalmat, mutatja épen idegenkedéseket az asszonyi uralomtól még ott is, a hol azt az öröklési jog hozta magával; nem hogy ez esetek női trónöröklésnek szolgálhatnának alapjául ott, hol egy király hátrahagyott özvegyéről van szó. Ha Beatrix okólni akart volna a magyar történet és közjogi gyakorlat előző példáin, inkább kellett volna megszívlelnie a Cillei Borbála példáját, kit fogságba vetettek, mert férje, Zsigmond halála esetére egy trónkövetelővel szövetekezve uralomra tört, vagy az Albert özvegye, Erzsébet esetét, ki hasztalanul ütött pártot férje halála után a megválasztott király, I. Ulászló ellen.²

Valószínűleg Ranzano is e képtelen elmélet álláspontjára helyezkedett, a mi Mátyásban nem csekély visszatetszést keltett.³ Hogy sikerült-e a követet tévedése felől fölvilágosítania, azt nem tudjuk; hogy Beatrixszal szemben a türelem és gyöngédség legvégső határáig elment, azt saját későbbi nyilatkozatából fogjuk látni.

¹ Giac. Trotti követjelentése Milanóból Ferrarába 1489 márczius 11-ikéről, a *modenai levéltárban*.

² Pör és *Schönherr*: Az Anjou-ház örökösei (Magy. Nemz. Tört. III.) 395–405., 610–611. l. *Kachelmann* id. m. III. 36., 39. s köv. l.

³ Id. 1488 szeptember 27-iki követjelentés, *modenai levéltár*.

VENI AD TVAM PRAE
 STANTISSIMAM MA
 IESTATEM MATHIA
 HVNGARORVM POTETIS
 SIMEREX ATQVE AD TE
 BEATIX OMNI VIRTVTVM
 GENERE ORNATISSIA REGINA

A nápolyi király azonban ebből a közjogi elméletből a milánóiakra nézve mindjárt azt a további következtetést is levonta, hogy tehát ne bízzanak ők abban, hogy Corvin János valaha magyar király legyen, s Bianca Mariából biztosabban válhatnék királyné, ha az ő unokájához, a 23 éves capuai herceghez, Nápoly trónja leendő örököséhez — saját unokatestvéréhez — menne férjhez; ez természetesen összefüggött Beatrixnak azzal a régi tervével, hogy az ekképen szabaddá váló Corvin János meg a Ferrante másik unokáját, Federigo herceg leányát vegye el.¹ Kevéssel később azonban maga a nápolyi király jobbnak látta ezt a tervet — tekintettel a Corvin és Madonna Bianca közötti házassági ügy előrehaladott voltára — elejteni.²

Időközben azonban ismét Mátyás érezte magát indítva, az 1489 tavaszára kitűzött nászt előbb szeptember hóra, majd meg a következő év tavaszára halasztani. Okúl azt adta, hogy az út, melyen a nászmenetnek vonúlnia kell, különösen Friaul területe, Velence és a császár ellenséges magatartása miatt veszélyes; előbb ama területek meghódítása vagy békés úton való megszerzése által kívánja leendő menyé bejövetelét biztosítani. A dolog azonban gyanút keltett, úgy hogy a milánói udvar azontúl szükségesnek látta magát Maffeo Trivillense személyében állandó követ által képviseltetni Magyarországon, ennek föladatává tevén, hogy a megújuló halasztások valódi okát kémlelje ki. Aligha csalódunk, ha ezt a valódi okot a Miksával akkor megindult tárgyalásokban keressük, melyek tudvalevőleg azt az eshetőséget is Mátyás elé állították, hogy János herceg a római király leányát vegye feleségül. A milánói diplomácia előtt sem maradt ez soká titok, s egészen az akkori olasz államművészet szellemében cselekedett, midőn Mátyás ezen esetleges elpártolásból mindjárt hasznot húzni igyekezhén, már akkor foglalkozni

¹ Trotti id. követjelentése márczius 11-ikéről.

² U. annak jelentése április 19-ikéről a *modenai levéltár* id. osztályában.

kezdet azzal a tervvel, hogy Bianca Maria magának a római királynak s leendő császárnak, Miksának nejévé legyen.¹

Mátyásnak ez az ingadozása természetesen fölbátorította Beatrixot áskálódása folytatására. Csak homályos és szűkszavú értesítéseink vannak bizonyos titkos jegyekkel írt s a milánói herczegnéhez, — valószínűleg már Isabellához — intézett leveléről, mely Lodovico herczeg kezeibe jutott s ezt nagy haragra lobbantotta;² és nem csekély ok indíthatta Mátyást arra, hogy a lucerai püspök levelét, mely a király s királyné között fölmerült nagy kellemetlenségről szólt, lefoglaltatta s a püspököt Budán visszatartóztatta, hogy a történekről szóval se tehessen jelentést.³ A leplezni kívánt kellemetlenség valószínűleg az a heves összetűzés volt, melyet a Hipolit környezetéből jelentettek Ferrarába. Összefüggésben állott ez Beatrixnak, meghitt olaszai részéről sugalt ama vádjával, hogy a Corvin János anyja varázslatával idézte volna elő az ő magtalanságát. Ebből heves szóváltás eredt a királyné és János herczeg között a király jelenlétében; sértés sértést követett s végül Mátyás állítólag kezével megütötte fiát.⁴ Természetes, hogy az ily jelenetek csak sarkalták Beatrixot a János trónöröklése elleni küzdelemre.

A magát különben is mindinkább betegnek érző Mátyás türelme végül elfogyott s arra határozta magát, hogy a Beatrix saját családja előtt fogja neje türhetetlen magaviseletét fölfedni s őket azokra a veszélyekre figyelmeztetni, melyeket a királyné törekvései az ő saját személyére hozhatnak. Legtermészetesebb lett volna, ha apósához, a királyhoz fordul; azonban nagy oka volt rá, hogy az öreg Ferrante iránti bizalmát teljesen elveszítse. Láttuk, mekkora szolgálat- és áldozatkészséggel sietett Mátyás a nápolyi király segítségére a törökök betörése, a bárók összeesküvése alkalmával; ez a hű szövetségesi készsége mindvégig

¹ *Schönherr* id. m. 83., 91—92., 99—100. l.

² Trotti jelentése 1489 május 20-ikáról a *modenai levéltár* id. osztályában.

³ Ezt a nápolyi király írta meg Eleonorának 1489 november 1-én. (*Dipl. Emi.* 101. l.)

⁴ Ant. Costabili már id. jelentése 1489 szeptember 18-ikáról a *modenai levéltár*ban.

meg nem csökkent. Az ő saját viszála a pápával nem mérgesedett volna el annyira, ha Rómában a Ferrante kihívó magatartását nem tulajdonították volna annak a bátorításnak, melyben őt veje részesíti.¹ Mátyás nyíltan kijelentette a pápai legátus előtt, hogy «becsülete nem engedi, hogy apósát és szövetségesét elhagyja»,² s mikor már maga a békülés útján volt, csak arra volt gondja, hogy a nápolyi királynak is nyugtot szerezzen, könyörgött a pápának, hogy «hagyja azt a vén embert békében», ha kívánja, magára veszi a fáradságot, hogy őt kibékítse vele; az egyetértés érdekében semmi nehézségtől sem riad vissza.³ És mi volt a hála mindezért? Az, hogy apósa gáncsot vetett az ő törekvéseinek Milanóban, alattomosan támogatta a Beatrix képtelen utódlási igényeit s azok érdekében követség útján zaklatta kéréseivel Mátyást. Az utolsó időben már nem is titkolta Mátyás ingerültségét apósa ellen; a pápai legátus előtt elismerte, hogy a nápolyi király sohasem tartja meg szavát; hogy kárba vész minden, a mit az ő kedvéért tesz, s hogy miatta annyi bajt szenvedett már, a minek leírására egy ökör sem szolgáltatna elegendő hártját.⁴ Végül már a milanoi követ előtt is kifakadt apósa kapzsisága, álnok rosszasága ellen s elmondta, hogy a királynét atyja ösztökéli az ő, t. i. a Mátyás tervei ellen, a miről elfogott leveleiből győződött meg.⁵

Ily körülmények között csak természetesnek találhatjuk, hogy Mátyás, midőn neje meg nem szűnő áskálódásai és zaklatásai ellen ennek saját családjában keresett védelmet és támaszt, nem apósához fordult, hanem sógorához, Alfonso trónörökös és calabriai herceghez. Bizonyára ismerte ennek rossz hajlamait, melyek oly végzetesekké váltak az Aragoniaiak házára és birodalmára nézve, de nála még mindig több elfogultlanságot föltételezhetett nővére megrögzöttségével szemben, mint atyjánál

¹ *Pastor* id. m. III. 200. l.

² *Fraknoi: Pechinoli Ang.* 86. l.

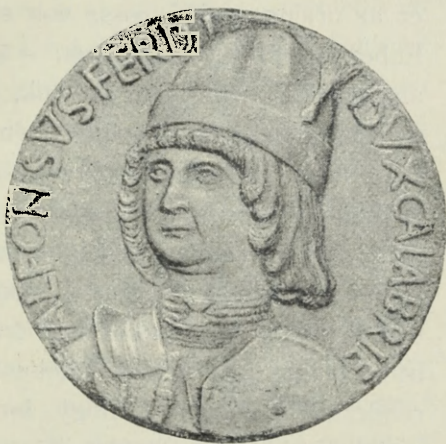
³ *U. ott* 86–87. l.

⁴ *U. ott* 63–64., 68–69. l.

⁵ Maff. Trivillense jelentése (1489 helyett 1490-iki kelettel). *D. E.* IV. 251. l.

s másrészt tudhatta, hogy az öreg királyra senki sem gyakorol oly nagy befolyást, mint ő. Követet küldött tehát 1489 május havában Nápolyba, Sánkfalvi Antal pozsonyi prépost — utóbb nyitrai püspök — személyében¹ s ennek titkos megbízást adván a calabriai herczegnek a helyzetről való fölvilágosítására, erre vonatkozó emlékiratszerű utasítással látta el, mely valódi remeke a Mátyás ép oly méltóságos, mint nyomatékos és meggyőző érvelési módjának s egészében súlyos vádirat Beatrix ellen, mely egyúttal prófétai látással rajzolja a királyné későbbi, önkozta balsorsának képét.²

«Mi — úgymond ebben az iratában Mátyás, — Atyánk Ő Felségének (a nápolyi királyt érti) úgy mint a fenséges Urnak (t. i. a trónörökösnek) s magának a Királyné asszony-nak mindent a mi hatalmunkban van, készséggel megte-szünk és meg fogunk tenni

126. ALFONSO CALABRIAI HERCZEG ÉREMKEPE.

jövőben is, de a mikor oly dolgokat követelnek, melyek nincsenek hatalmunkban vagy egyébként kivihetetlenek, ne nekünk tulajdonítsák, ha azokat megtagadni vagyunk kénytelenek. Arról van ugyanis szó, hogy Ő Felsége és a fenséges Úr is nekünk a Királyasszonyt, hitvesünket ajánlják; ámde jól tudjuk, hogy ezek az ajánlások nem Ő Felségétől, nem is Ő Fenségétől, hanem magától a királynétól erednek, a ki, ha nem is nyíltan, de leplezetten oly valamire törekszik, a mit mi semmi-kép meg nem tehetünk. A királyné tudniillik azt kívánja elérni, hogy a Mi halálunk után — a mennyiben az megelőzné az

¹ *Fraknoi: Máty. kir. magyar diplomatái* (Századok, 1898. évf.) 874. l.

² Az egész emlékiratot közli *Kovachich, Scriptores Minores* I. 341—350. l.

övét, — ő legyen az uralkodásban utódunk s vegye kezébe a kormányzás gyeplőit, a mit, ha még úgy akarnánk is, kieszaközölni nem tudnánk, sőt még csak szóba se hozhatunk alattvalóink előtt, ha csak az ő örök gyűlöletöket magunk és a királyné ellen földézni nem akarjuk. A magyar nép ugyanis készebb magát egy szálíg leváogatni, mintsem asszony uralmát eltűrni; nagyon jól emlékszik még rá, s még most is szájában az íze, hogy mikor hajdan egyszer asszonyi uralom alatt állott, ez az uralom vajmi rossz volt s az országnak kárára szolgált. Ehhez járul, hogy a királynét, — őszintén és bizalmasan szólva, — alattvalóink nem igen szeretik, a mit mi sajnálattal látunk, de szeretetet beléjük utóvégre sem önthetünk, a királyné pedig hajlamukra és jóindulatukra rászolgálni nem igyekszik.¹ Ez a körülmény és sok más okozza, hogy az ő kívánságát nem teljesíthetjük; ő azonban mindig e miatt nyugtalankodik s nem csak kérésével, hanem folytonos sopánkodással, majd perpatvarkodással, könnyekkel zaklat bennünket éjjel-nappal. Hogy helyzete iránt megnyugtassuk, szándékunk volt nem régiben olymódon rendezni az ügyeket, hogy ha nőnktől gyermekünk nem is születnék, halálunk esetére illő, tisztos ellátása biztosítva legyen. Ő azonban ezt visszautasította, mert ő uralmunk teljességében akar utódunk lenni, a mi pedig, mint kifejtettük, lehetetlenség, nem csak a magyarokra, hanem többi népeinkre való tekintettel is; bizalmasan puhatolództunk is, de alattvalóink lelkületét e tekintetben a sziklánál keményebbnek találtuk. Ellenkezőleg azt kívánnák, — s erre sürgősen kérnek is, — hogy fiunkat, Corvin János sziléziai herceget még életünkben választassuk meg és jelentsük ki utódunknak s az ő jövőendő királyuknak, természetesen oly törvényes kikötéssel, hogy a mennyiben a királynétől fiunk születnék, az volna a trón örököse. És ebbe mi belé nem egyeztünk a királyné ellenzése miatt . . . Gondunk, aggodalmunk ilykép nőttön nő. Szándékunk volt felséges Király-Atyánk, úgy-

¹ «quia (subditi) forte amoris, et benevolentiae occasionem sibi praestari non vident.»

szintén a Fenséges Herczeg, az egész Aragoniai-ház, de a magunk méltóságára való tekintettel is, valamint attól a szeretettől indítva, melylyel a királynét kezdettől fogva szívünkbe foglaltuk s szívünkbe foglalva tartjuk, ellátásáról halálunk esetére is oly módon gondoskodni, hogy az királyi atyjához és királyi férjéhez méltó legyen; továbbá úgy akartunk intézkedni, hogy említett fiunk, kit alattvalóink utódunkul kívánnak, a Királyasszonyt már mostantól anyjául fogadja, őt leendő hitvesével együtt ilyenül tisztelje, jogaiban, vagyonában mindenkor megtartsa és megvédje. S a mennyiben a királyné meg nem bízánk fiunk ez iránti ígéretében és kötelezettségében, hajlandók lettünk volna még annak keresztülvitelére is, hogy fiunkat hatályosabban kötelezendők, az ország rendei is mindenkorra elismerjék a királyasszonyt idősebb királynéjuknak és úrnőjüknek. Mindez megtörténhetett volna, természetesen abban a föltevésben, hogy a királynétől fiunk nem születnék. Miután azonban láttuk, hogy mindezzel semmire sem megyünk, hogy minden józan érvelés csak inkább fölizgatja, mintsem megnyugtatta a királynét, úgy véltük végre, hogy legjobb, ha mindenről hallgatunk, a mint hogy azóta többé szóba se hoztuk jövőendő helyzetét, sorsát a Mi halálunk esetére, — mert hiszen mindnyájan halandók vagyunk, — mert nyilvánvaló, hogy a legjobb tanács is, mely nézetével, akaratával ellenkezik, csak nézete és akarata melletti még makacsabb kitartásra ösztönzi, s jó tanácsainkkal csak elégedetlenségét szítjuk.»

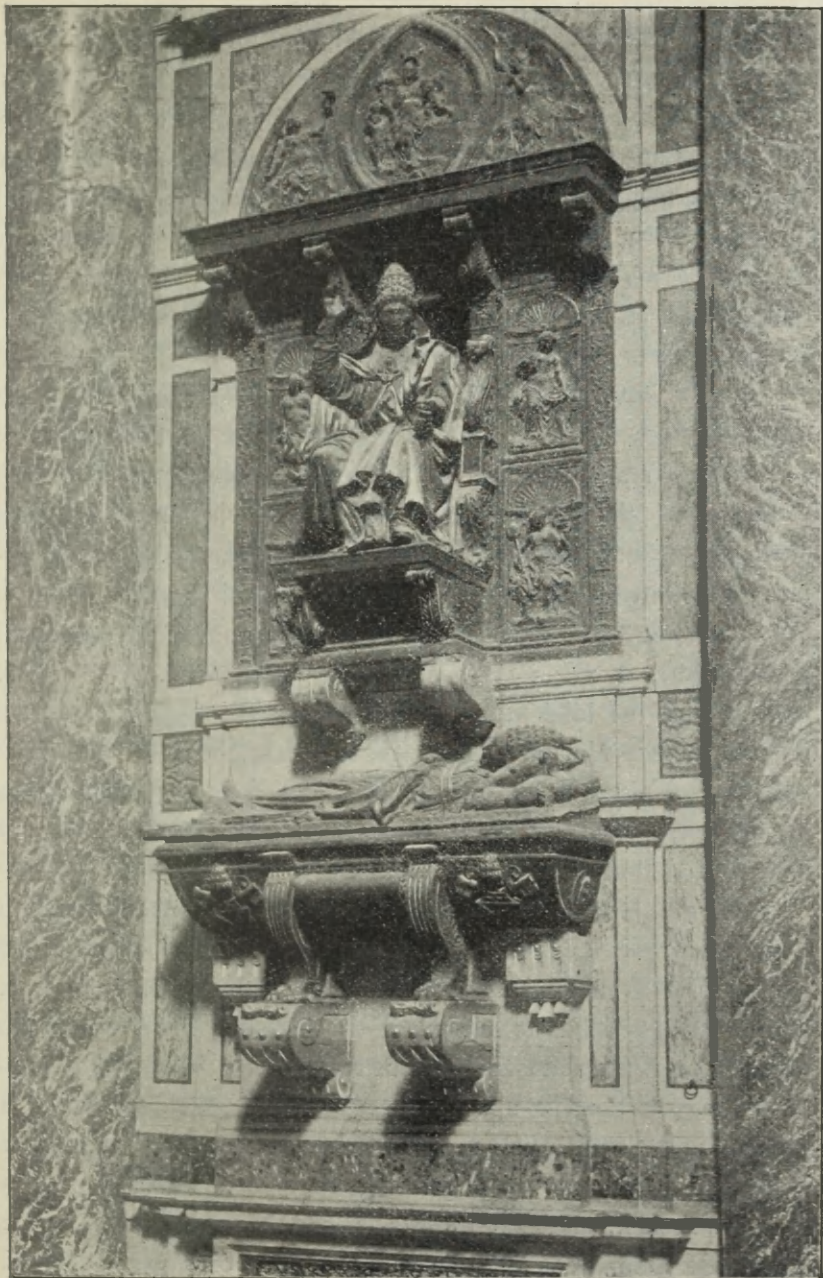
Utasítja ennélfogva a prépostot, jelentse ki a herczeg előtt, hogy ha majdan a királyné sorsát rosszra fordulni látják, ezért ne őt okolják, ki ezt előrelátta, hanem a királynét magát; kérje egyúttal nevében a herczeget, hasson oda atyjánál, a királynál, hogy ő intse leányát magatartása megváltoztatására. «Mert — úgymond Mátyás, — tudjuk mit beszélünk, midőn kimondjuk, hogy ha a királyné erre nem lesz hajlandó, nemcsak nagy fáradsággal szerzett jó hírnevünket és dicsőségünket fogja örök gyalázat elhomályosítani, hanem saját magának és fiunknak

vesztét fogja előidézni. Mert tudja és értse meg O Fensége: ha mi életünkben meg nem választjuk a jövő királyt, az halálunk után többé hatalmunkban nem fog állani. A választás a nemzet joga s az választhat olyat is, a kit mi nem kívánunk; csak Isten tudja mit rejt az alattvalók szíve, mert csak ő lát a szívekbe és vesékbe. Mi halandók csak szavak és tettek után ítélnünk s nem tudhatjuk, hogy az emberek utóbb mit cselekesznek. Megeshetik, hogy igen sokan meg fognak feledkezni jótéteményeiről s hálátlanul éppen azt fogják megválasztani, ki ez idő szerint személyünknek és országunknak legnagyobb ellensége,¹ s a ki, mihelyt bejő, magát a királynét és fiukat is csúfosan ki fogja üzni s minden birtokuktól meg fogja fosztani, sőt még az is lehetséges, hogy a királynét kegyetlenül meg fogják ölni,² mert — mint mondánk, — ő szeretetnek nem örvend s a magyarok természetét senkisé ismeri jobban, mint mi, kik őket annyi idő óta tartjuk féken.»

Mindezekről óvni akarná a királyt és óvni leányát, a királynét, de ez csak úgy lehetséges, ha az utóbbi lemond szerencsétlen igyekezetéről és beléegyezik Corvin Jánosnak még a király életében leendő megválasztatásába. Arra is figyelmezteti Mátyás a nápolyiakat, s általuk nejt, hogy megtörténhetik az is, hogy Jánosnak sikerül magát, atyja halála után ennek érdemei vagy a saját hatalma alapján királylyá megválasztatni; hogy miképen bánik majd azután a királynéval, azt könnyű elképzelni. Mert hiszen a herczegnek tudnia kell, hogy a királyné mindig ellene ármánykodott, s őt a hatalomtól megfosztani és azt magához ragadni igyekezett, s hogy ő volt az, ki atyja életében való megválasztatását megakadályozta. Már pedig — Mátyás hite szerint — nagyon valószínű, hogy ez be fog következni, mert az ő halála után az országban senki sem lesz hatalmasabb, mint János herczeg; már most őt uralja a legtöbb vár, a városok

¹ Kétségkívül Fridrik császárt érti.

² Bizonyára Gertrud, II. András nejének és Erzsébet királyné, Nagy Lajos özvegyének rettentő sorsa lebegett szemei előtt.

127. VIII. INCZE PÁPA SÍREMLÉKE.
(Ant. és Pietro Pollajuolo műve a római Szent-Péter bazilikában.)

és várak főnökei, a kincstárnok neki hűséget fogadtak, s nemcsak a hadsereg, hanem a nemzet is szereti őt, az országnagyok majdnem mind atyjának köszönhetik fölemelkedésüket. Ha a herczeg talán atyja iránti kegyeletből nem is állana bosszút a királynén, mégis valószínű, hogy már gyanakodásból, félelemből meg nem tűrné őt az országban. Szívleljék meg tehát mindezt és térítsék jobb belátásra a királynét, hogy ily botrányok ne támadjanak. «Kevésbé sebeznek — így végzi érvelését Mátyás, — azok a nyilak, melyeket jönni látunk.»

Hogy a követ ily értelmű előterjesztései következtében tette-e a nápolyi udvar valami lépéseket Beatrixnál és voltak-e azok reá hatással? azt nem tudjuk; de az kétségtelen, hogy a Mátyás élete utolsó idejében a királyné legalább a Corvin János házassága elleni küzdelmét abbahagyta, sőt annyira barátságos magatartást tanúsított e kérdésben, hogy a milánói herczeg indítva érezte magát neki levélben mondani köszönetet nővére iránti jóindulataért,¹ a milánói követ pedig arról tehetett jelentést, hogy a királyné kijelentése szerint leányaként fogja szeretetében fogadni Bianca Mariát.² Lehetséges azonban, hogy Beatrix nyugalomával csak azt akarta elérni, hogy férje ne siettesse a házasságot, s a késelelembe vetette reményét, a melyben bizony nem is csalódott.

Corvin Jánosnak királylyá választása kérdésében azonban Beatrix már nem ismert alkut és Mátyásnak be kellett érnie azzal, hogy a nápolyi követe által már jelzett rendszabályok folytatásával igyekezett lassankint és csöndben növelni a János jövődő megválasztatásának biztosítékait. Nem valószínű egyébként, hogy a Beatrix akarata lett volna egyedüli akadály a János, atyja életében való megválasztatásának, s hogy a nemzet csakugyan oly egyértelműleg és oly sürgetően követelte volna ezt a választást, mint azt Mátyás a nápolyiak előtt feltüntetni igyekezett. Okmányok igazolják, hogy több vár és város esküvel

¹ 1490 február 27-ikéről kelt levél, *Dipl. Eml.* IV. 140. l.

² *U. ott* 158—159. l.

és írásosan kötelezte magát a Corvin iránti hűségre a király elhunytá esetére.¹ Kétségtelen az is, hogy a főurak közül többen még Mátyás életében esküvel fogadták ugyanezt,² de hogy mindazok megtették volna ezt, kiktől a király kívánta, alig hihető; Bonfin pedig azt állítja, hogy többen ravasz kibúvókat keresve ki is vonták magukat az eskü alól,³ s a trónváltozás idejében tanúsított maguk tartásával sokan igazolták Bonfin ez állítását. Nem is képzelhető, hogy a magyar nép meggyökerezett szigorú fölfogása a családi élet szentségéről a törvénytelen születés hibáján oly könnyen túltette volna magát.

Mátyásnak eltökélt szándéka volt még fia házasságának megkötése előtt az ő személyes jelenlétében reáruháztatni Morvaország, Szilézia és Lausitz birtokát, a miben szintén megakadályozta a sors; végzetszerű késedelmeskedéssel halasztgatta a Zápolyai Imre halálával megüresedett nádori szék betöltését is.

Hogy Mátyás a János megválasztatása érdekében, — ha ugyan azt csakugyan lehetségesnek tartotta, — a nyílt küzdelmet föl nem vette Beatrixszal s az ő nyílt vagy titkos párthíveivel, azt a betegségtől megtört tetterejének is kell betudnunk; most már csak békét akart, békét birodalmában és — házában is. Bonfin az 1489. év elejére teszi a király súlyos köszvényes bajának föllépését,⁴ habár kétségtelenül előbbi koronkinti betegeskedései is előjelei voltak ennek a kórnak; a ferrarai ügyvivő is úgy beszél a király fájdalmairól 1489 őszén, mint régi baja megújulásáról, megjegyezvén, hogy márczius óta, mióta Bécsből hajón lejött Budára, nem tud többé a lábaira állani s négy embertől emelt hordszéken kénytelen magát mindenüvé vitetni.⁵ Még csak negyvenkilencz éves volt, de küzdelmes élet-

¹ Bajmócz várának adományozására vonatkozó oklevél az *Orsz. Levéltár* D. 37.666. sz. a. Medgyes és Selyk szász székek, valamint Segesvár város kötelező nyilatkozatai *u. ott* 37.665., a nagybányai várnagyé 37.664., a medvevári kapitányé pedig 37.663. sz. a. A Mátyás halálakor János birtokában volt várakra nézve l.

Fraknoi Mátyás király 388. és *Schönherr* Corvin János 85—86. l.

² *Fraknoi* Hunyad. és Jagell. k. (M. N. T. iv.) 312. l.

³ Dec. iv. lib. viii. 474. l. *Horváth M.* Magy. Tört. iii. 213. l.

⁴ *U. ott* 471. l.

⁵ *Dipl. Eml.* iv. 394. l.

pályája, mely őt úgyszólván a gyermekszobából vitte egy nyugtalan, háborús ország élére, korán fölemésztette testi erejét, a mihez talán életmódja, heves véralkata s második házassága is hozzájárult.¹ A baj elfajulását előmozdította az is, hogy megszokott s kipróbált jeles háziorvosa, a már említett Julius Aemilius — állítólag a királynétól szított bizalmatlanság következtében,² — egy más olasz orvos közreműködésének volt kénytelen helyet adni, s ezáltal elkedvetlenedvén és elvesztvén felelőssége érzetét, elhanyagolta ura kezelését.³

A nyár folyamában némi javulásnak kellett beállania, mert augusztus és szeptemberben a király elhagyva Budát, a királynéval és Hipolittal túl a Dunán utazgatott;⁴ az ősz beálltával azonban aggasztó jelenségek mutatkoztak: lábai megdagadtak, láz kezdte gyötörni; e mellett az udvari csillagjósok, — kiknek szavában Mátyás, mint a fölvilágosodott renaissance oly sok nagy alakja, szinte vakon hitt, — óvták őt a november és deczember hónapoktól. Így a megrakodott szekereknek három hónapig kellett vesztegelniök, míg végre Mátyás — ki eredetileg Linzbe készült a béketárgyalásokra, — 1490 január 8-ikán némileg javult egészségben és biztatóbb csillagkép alatt nejével, fiával és Hipolittal útra kelhetett, — utolsó útjára, Bécsbe.⁵

A király valószínűleg az egész utat hajón tette meg, mert állomáshelyekül mindazok a dunamenti várak és városok szolgáltak, melyekben nagyobb építkezéseket vitt végbe, s melyeket — mintha búcsút akart volna venni tőlük, — már eredeti útterve szerint megtekinteni kívánt.⁶ Első volt Visegrád, a honnan Beatrix levelet írt Francesco Gonzagának, a mantuai örgrófnak, ki a következő hóban készült esküvőjét megtartani

¹ Teleki id. m. v. 474. l.

² Joh. Christian v. Engel: *Geschichte des ungarischen Reichs*, Wien, 1813. III. 420. l.

³ Bonfin az id. h.

⁴ Ezt Hipolit írja atyjának Székesfehérvárról szeptember 3-ikáról: *D. E.* rv. 82. l.

⁵ Bonfin, id. k. 472. l. A napot kétségtelemné teszi Beatrixnak e napról Miksához intézett már id. levele, melyben azt mondja: «hodie e Buda recedentes Vienne nam properamus».

⁶ A milánói követ jelentése Budáról január 12-ikéről: *Dipl. Eml.* rv. 127. l.

a neki már régebben eljegyzett Isabella d'Estével, a Beatrix legidősebb unokahugával, ugyanazzal, kit ő egykor a cseh királynak szánt feleségül. Meleg szerencsekívánatai mellett sajnálkozását fejezte ki a fölött, hogy a zord téli idő s férje betegeskedése miatt nem lehetnek személyesen jelen az esküvőn s kilátásba helyezte követeik megjelenését.¹ Isabella a Ferrarában megtartott fényes esküvő után bevonult Mantuába, a hol harczias férje oldala mellett rendkívül művelt és magasröptű szellemével a «Muzsák udvarát»² varázsolta elő s egyike lett az olasz renaissance legünnepelebb nőalakjainak.

Visegrádról Esztergomba vonúlt a királyi pár, a hol három napig ismét a Hipolit vendégei voltak s magukat nagyon háziassan érezték; velök volt az egész udvar s a kis érsek pazar vendégszeretettel látta el mindnyájokat.³ Innen Komárom, Tata és Pozsony útba ejtésével s minde helyeken időzve, Bécsbe vonúlt Mátyás kíséretével, hová február utolsó napján érkeztek s hová, Beatrix hívására, nemsókára Hipolit is követte őket.

A legbüszkébb diadalára emlékeztető ősi osztrák városban a király idejét majdnem egészen fia jövője biztosításának szentelte; mellesleg tovább folytak a Miksával való alkudozások is, melyekben bizonyos huzavonát idézett elő az is, hogy Mátyás sem az osztrák házassági ajánlatot mereven visszautasítani nem akarta, sem a már ügyis gyanakodó milanóiakkal szakítani nem kívánt. Az ausztriai várakat majdnem egytől-egyig sikerült Bécszel együtt Jánosnak biztosítania s e fölötti megelégedését még fokozta a Beatrix hangulatában beállott, már említett változás; egészségi állapota is a beköszöntött tavasszal határozottan jobbra fordult, úgy hogy bátrabban szötte terveit a jövőre s a magyar országgyűlést is összehívta Szent-György napjára Budára.⁴

Miután — mint említettük — a kibékülés jeléül s Mátyás

¹ A levél a *mantuai áll. levéltárban* van. (Gonzaga-levéltár 532. köt.)

² Lorenzo Costa lefestette a Múzsáknak ezt az udvarát s benne az Isabella alakját is; e kép a Louvreban van.

³ Hipolit levele és Costabili jelentése a *D. E.* iv. 133. és 421. lapján.

⁴ *Teleki* id. m. 499. l. *Fraknoi* Mátyás király 388–389. l. *Schönherr* id. m. 100–102. l.

előzékeny meghívására Velence újból követet küldött hozzá Domenico Bollani személyében, ennek fogadtatásakor megígérte, hogy őt a következő vasárnapon ünnepélyesen lovaggá fogja ütni.¹

A következő vasárnap — ápril 4-ike — virágvasárnap volt s a király, valószínűleg gyöngé egészségére való tekintettel, nem akarta a szertartást a távolabbi Szent-István-templomban megtartani, hanem a fejedelmi várkastélynak, melyben lakott, udvarán fából kápolnát állíttatott föl e célra s azt megfelelően földiszittette és fölszereltette. A szertartás a szokásos palmaszentelés, körmenet és ünnepélyes mise miatt amúgy is soká tartván, a lovaggá avatás későre maradt, s utána a király, a kinek élénk hangulata és rózsás arcszíne föltűnt a jelenlevőknek,² kissé fáradtan tért vissza termeibe, a hol az ebédre még tovább kellett várakoznia, mert a királyné imádságos buzgalmában még több templomot kívánt meglátogatni. Megéhezhvén, fűgét hozatott magának Mátyás, s a mint az elsőt megízlelte és rossznak találta, heves haragra lobbant;³ időközben megjövén a királyné, mindenféle étellel kínálta ferjét, de ez mindent visszautasított s miután szédülés vett rajta erőt és szemei elhomályosultak, kívánságára ágyába fektették. Itt csakhamar a szélhűdés kétségtelen jelei mutatkozván rajta, rémülten futottak össze körülötte János herczeg, rokonai Geréb Péter és Mátyás, Nagylucsei Orbán és Bakócz Tamás püspökök, Zápolyai István és Báthori István; a betegnek látványát még ijesztőbbé tette jajveszékelése s az, hogy panaszait érthetőkké tenni sehogyse tudta. Mindenki fejét vesztette, csak a királyné szorgoskodott férje körül, erőszakkal felnyitotta száját, hogy enyhítő gyógyszert csöpögtessen beléje, fülébe bátorító szavakat kiáltott, kezeit szorongatta, szemeit

¹ *Maffeo Triv. követjelentése: Dipl. Eml.* iv. 158—160. l. 1489 augusztus 21-iki követutatisás a *velencei áll. levéltárban*, Coll. iv. Secreta.

² Az ortei püspök (Pecchinoli) jelentése a pápához Mátyás halála napjáról

a *velencei Szt Márk-könyvtárban*. (Class. x. Cod. CLXXV. p. 87.)

³ *Sigismondo dei Conti* id. művében II. 4. l. azt mondja, hogy Mátyás már a templomban lobbant haragra azért, mert udvari papja az oltárt nem illően díszítette föl.

nyitogatta, szóval kétségbeesett erőlködéssel igyekezett őt életben tartani, buzdítva, unszolva a csüggedt orvosokat is, hogy segítsenek. Mátyás, mint életében, úgy halálában is oroszlánhoz volt hasonló: a puszták királyának vérfagyasztó üvöltéséhez hasonlítja történetírója a kiáltásokat, melyeket haláltusájában hallatott.

Hajnalra némi enyhülés állott be s rövid időre el is szenderült a beteg, de a fájdalom csakhamar fölrazta újra s csak erőinek hanyatlása tette immár csöndesebbé küzdelmét az enyészettel; féláléltan fekvé csak néha eszmélt annyira, hogy a körülötte állókat fölismerni látszott. A királyné esdve kérte, mondaná meg, mit akar; kérdésekkel ostromolta, hogy kívánságát eltalálja, de ő néma maradt, csak szemeit függesztette könyörögve hol nejére, hol fiára, mintha meg akarná értetni, hogy az ő sziveiket akarja egymáshoz csatolni, mintha végperceiben arra kérte volna Beatrixot, hogy a mit az előtől megtagadott, azt teljesítse a haldoklónak. Így telt el erői lassú hanyatlásában a beteg napja és éje, csüggedező erőlködésben a környezőké, míg végre a következő reggelen, április 6-ikán, a nagyhét keddjén 7 és 8 óra között a nagy király kiadta lelkét.¹

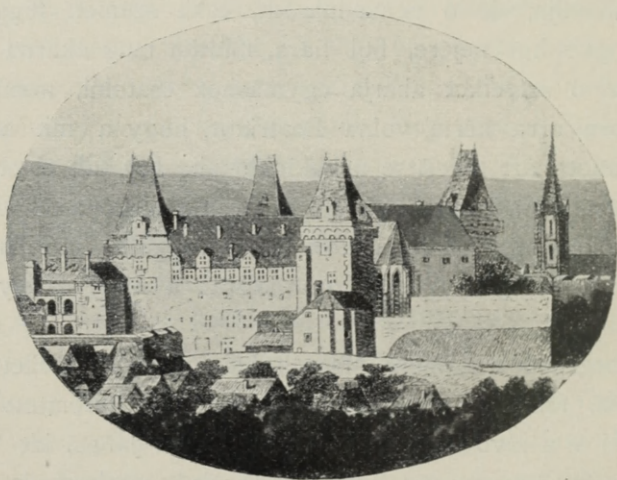
A megrendülést, mely Mátyás halálos ágya mellett hívein erőt vett, fokozták a váratlan katasztrófától teremtett helyzet veszélyei s a jövő bizonytalansága. Corvin János, kit 17 éves korában ért a veszteség, zokogva borúlt mostohaanyja, Beatrix lábaihoz s térdeit körülfogva könyörgött neki, hogy ne hagyja el őt, az árvát, ne tagadja meg annak emlékét, kitől annyira szeretve volt, fogadja fiául őt, mint a hogy ő is anyjaként fogja tisztelni. A királyné maga is mélyen megindulva szívére ölelte

¹ Mátyás halálát *Bonfin* beszéli el nekünk (Dec. rv. lib. viii. 473–474. l.), az ő nyomán adja elő a végnapokat *Frañói* is (id. m. 389–391. l.), ki érdekes orvosi véleménynyel bizonyítja, hogy a

halálos baj kétségtelenül agyszélhűdés volt. A milanói követ is a halál napján irt jelentésében «accidente apopleptico»-t említ. *Dipl. Eml.* rv. 161. l.

az ifjút s megigérte, hogy őt fiának tekintve anyailag fog gondoskodni róla; az országnagyoknak, kik neki hódolva, egyesítették kérésöket a herczegével, hűségökbe ajánlotta magát s a Mátyás fiát, mire mindnyájan ott, a király kihűlt teste fölött fogadtak esküvel hűséget és engedelmességet Beatrixnak és Jánosnak közösen, az ő kezeikbe tevén le bizalommal az ország sorsát «mint a hogy — mondja Bonfin, — ha a nap leáldozott, a holdra függesztjük tekintetünket».¹

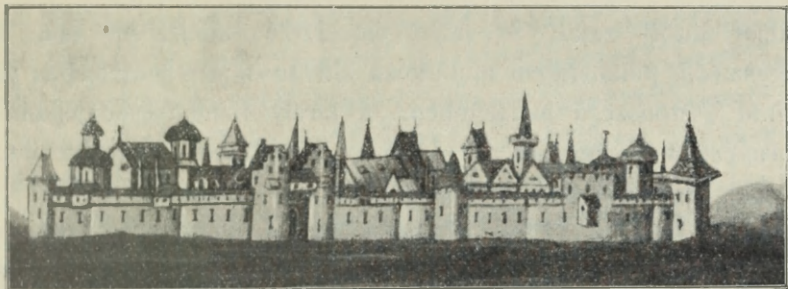
¹ *Hist. id. helyén.*

128. A BÉCSI BURG RÉGI KÉPE.

ÖTÖDIK KÖNYV

KÜZDELMEK ÉS ÁRMÁNYOK

29. BUDA VÁRÁNAK EGYKORÚ KÉPZELETI KÉPE.

I.

ÁTVÁS váratlan halálát világesemény jelentőségével ruházták föl bekövetkezésének időpontja és körülményei.

Uralkodásának majdnem összes törekvéseit a célpontra juttatta, a nélkül azonban, hogy az elért eredményeket a jövő minden eshetőségével szemben biztosítani képes lett volna.

Ezért osztrák hódításai, Bécs birtoka, a trónutódlás, magyar birodalmának teljessége, belső alkotásainak fönntartása, a törökök elleni küzdelem továbbvitele: megannyi nyílt kérdés gyanánt néztek halála perczében bizonytalan megoldás elé s vonták a különböző belső és külső hatalmi érdekek összeütközését elháríthatatlanul az országra és hozták mozgásba a legtöbb középeurópai államot.¹

A magyar nemzet fájdalma vesztesége fölött csak lassankint jutott szóhoz; a hivatalos gyásznak túlzásaiban éppen nem őszinte hangjai nem némíthatták el a hatalomért való tusakodás

¹ *Sigism. dei Contí* (id. mű II. 5.) azt mondja: «Cuius (Mathiae) obitu eo maior christianae rei iactura facta videbatur,

quod apparabat graves de regno contentiones futuras».

hamar kitört zaját. A valódi közérzet kifejezését csak a katasztrófa pillanatában mutatkozó általános megrendülésben és szinte ösztönszerű ijedelemben,¹ a király halálát csodajelekkel környező naiv néphitben² s néhány elfogulatlan és mélyenlátó kortárs följegyzésében ismerhetjük föl.

«Ugy látszott, — írja Bonfin a Mátyás méltatlan utódjának uralma alatt befejezett magyar történelmében, — mintha Mátyással Pannonia díszé, ereje, híre is összeomlott volna. Az ország főbbjein oly rettegés vett erőt, mint egy pásztorától megfosztott s fenevadaktól környezett nyájon . . . a kik Mátyás alatt a terhes adók miatt nyögtek, most annak hatszorosát szívesen megfizetik vala, ha azzal halottaiból föltámaszthatták volna a királyt. . . . Voltak, kik Mátyás csontjait sírjából kiemelni szerették volna, azok csodaerejével vélvén az ország határait megvédelmezhetni . . . Városokban és falvakban mindenki siratta őt s a nép tisztelete fölébe helyezte őt minden volt és leendő királyának.»³

A Mátyás és a magyarok iránt nem éppen barátságos, szintén egykorú Tubero elismeri, hogy a magyarok utóbb, az Ulászló kormányzatának nyomorúságai közepett, nem bírva vágyukkal, mintegy visszaesdették a Mátyás elköltözött szellemét.⁴

Az elhúnytnak egy olasz híve, a Rómában követségben időző Florio Roverella, ki lelkesen ragaszkodott a Corvin János trónjelöltségéhez, ezt írta, társával, a veszprémi püspökkel egyetértve, a halálhír vételekor barátjának, Francesco Fontanának:

¹ «Omnia timore et pavore plena sunt», írja az ortei püspök a pápához Mátyás halála napján intézett már id. jelentésében. (*Velencei Szent-Márk könyvtár.*)

² Bonfin (Dec. iv. lib. viii. 474. l.) ezeket a csodajeleket említi föl: az 1490. év januárja elején égzengés volt hallható; Mátyás halála után a Duna szokatlan áradása következett be, mintegy jelezve a védőjétől megfosztott országnak a törököktől való elárasztását; a király halála napján eldőglött a budai ketreczében tartott

két oroszlán; Buda vidékéről a hollók mind Székesfehérvárra — a királyok temetkezési helyére — költöztek, Komáromban golyák véres összezsapását látták. Hasonló természeti tünetmennyekkel hozta a firenzeiek néphite két évvel később a Lorenzo de' Medici halálát összeköttetésbe. (*Reumont: Lor. d. Med. II. 562. l.*)

³ Dec. iv. lib. viii. 477. l.

⁴ «Regem Mathiam, quasi viventem, impares desiderio, implorabant.» *Id. m.* 243. l.

«A felséges magyar király halála úgy lesújtott, mintha azt vettem volna hírül, hogy magamnak kell meghalnom! Az ő isteni erényei nemcsak egyeseknek, hanem az egész kereszténységnek javára szolgáltak . . . örök gyászt és keservet hoz ránk e veszteség.»¹

A csapás miatt való fölajdulás, a végzetbe való belé nem nyugvás támasztotta azt a gondolatot is, hogy a király hirtelen halála nem történhetett természetes úton, hogy ebben gonosz kezek munkáltak közre s hogy itt bosszúállással kell igazságot tenni. Voltak, a kik Beatrixban keresték a tettest, kit néhányan Miksa római király, mások valamely olasz fejedelem részéről megvesztegetettnek tartottak; Miksa állítólag házassági ígéretet is tett volna neki Mátyás eltávolítása esetére.² Voltak viszont, kik gyanújukat a főurak valamelyike, különösen a nagyravágyó Zápolyai István ellen irányozták.³

Pray óta összes történetíróink egybehangzóan ellentétbe helyezkedtek ezekkel a föltevésekkel, melyeket legjobban czáfol meg Mátyás halálos betegségének az agyszélhűdés kétségtelen jeleit föltüntető lefolyása, de melyek ellen szól Miksa jelleme is és az, hogy nem volt olasz «fejedelem», kinek Mátyás megöletése érdekében állott volna; legellenségesebb volt viszonya Velenczéhez, azzal is kibékült végül s egyes egyidejű levelek, és a későbbi események a Beatrix és Velence közötti titkos

¹ *Modenai áll. lev. tár.* Cart. dipl. estero.

² Bizonyos *Cremonai István* levelei Pesaroból és Bolognából 1490 április 20-ikáról és május 12-ikéről a *Dipl. Ent.* IV. 175. és 198. lapjain; *Sambucus* János előszava Rañsanus Epitomejához Schwandt-nernél II. 513–514. l.

³ *Pray: Annales* 203. l. *Szalay L.* id. m. III. 342. l. Ferrante királynak Eleonora herczegnéhez 1490 május 23-ikáról int. levelében (*D. E.* IV. 203. l.) az mondatik, hogy az országnagyok elhatározták, miszerint az új királynak föltételül szabassék Beatrixot nőül venni és a lázadás s a

Mátyás kir. halálának okozóit megbüntetni; ez tehát éppen Beatrix részéről többek ellen támasztott gyanúról látszik tanúszkodni. Azonban a szóbanforgó mondat («che havesse puniti et castigati tutti, quelli havessero commessa rebellione poi la morte de Re Matthia, ad effecto, che nullo presumesse commettere novitate») mindenkép homályos és álhiren vagy félreértésen látszik alapúlni, mert sem a Mátyás halála előtt, sem közvetlenül azután semmiféle lázadás nem volt, a régibb lázadások részesei pedig részint nem voltak már a szereplők között, részint éppen a királyné bizalmát bírták.

egyetértés fönnállását kizártnak mutatják, sőt köztük a legnagyobb bizalmatlanság jeleit tüntetik föl.¹

Az kétségtelen — s ez vitte rá az ügyis meglevő gyűlöletet a gyanúra is, — hogy a Beatrix királyné hamar megnyilatkozott törekvéseinek esetleges sikere szempontjából férje halála nem következhetett volna be kedvezőbb pillanatban. Mátyásnak trónja hatalmát és fényét növelni már alig állott volna módjában s szíve vágyának teljesülését: a Corvin János utódlását még egyáltalán nem biztosíthatta. Ha valamivel tovább él, akkor valószínűleg létrejön a házasság fia s a Sforzák hercegi családja között és ez a frigy egy hatalmas és különösen gazdag külföldi uralkodóház érdekét s befolyását vetette volna a mérlegbe a János herceg javára. Így azonban e házasság is csakhamar bizonytalanná vált; a kijelölt trónutód még tizennyolczadik évét sem érte el, s bár Mátyás ilyen korban nem kevésbé nehéz viszonyokkal küzdött meg, az vajmi hamar nyilvánvalóvá lett, hogy fia sem nagy eszét, sem erős és határozott jellemét nem örökölte. Végül saját személyére nézve is a királyné odaadhatta magát annak a becsvágyának hízelgő hitnek, hogy harminczhárom éves kora, még mindig fennen dicsért szépsége, bírását, ha azzal a magyar korona is együttjár, bármely trónkövetelőre nézve kíváнатossá fogja tenni.

Ezek a körülmények, egyesülve azzal a ténnyel, hogy a Mátyás halálakor Bécsben együtt volt egyházi és világi főurak, a legfőbb hatalmat egy a királyné és János herceg vezetése alatti kormánytanács kezeibe tevén le, ezáltal valósággal Beatrixot tették meg egy pillanatra a helyzet urává: tényleg alkalmasak voltak benne legnagyobb tervei sikere iránt reményt kelteni. Soha oly hatalmasnak nem látta magát, mint a férje halála utáni ez első időben; pedig ez csak csalétke volt a

¹ A velencei «tizek tanácsa» 1489 november 24-ikéről k. levelében (*Velencei áll. levéltár*, Cons. dei x. Misti, reg. 24. c. 115; Ak. tört. biz. más.) megpírongatja magyar-

országi követét, Dom. Bollandit azért, mert Beatrix királynétól bizonyos alkalommal pénzt fogadott el s ettől jövőre szigorúan eltiltja.

sorsnak, melylyel őt az annál mélyebb bukás örvénye felé vonzotta.

Magában abban a tényben, hogy Mátyásnak úgyszólván még ki sem hűlt teteme fölött, még mielőtt azt a sír magába fogadta volna, már megindul a trónutódlás miatti versengés és csel-szövény, melyben az özvegy s az árva is élénk részt vesznek, nem szabad a kegyelet megsértését látnunk. Oly helyzetben, a minőt ez a haláleset teremtett, szabad királyválasztás jogát gyakorló országban ez elkerülhetetlen volt; hiszen János herczeg csak atyja végakarátát követte, mikor már a Bécsben levő főurakat egyenkint pártjának megnyerni igyekezett,¹ s hogyne sietett volna, mikor Miksa római király még a halottasmenet útban létekor kibocsátotta az 1462-iki szerződésre alapított trónöröklési igényét hangoztató kiáltványát.² A mi fölháborító, az annak a látása, mily hamar kész Beatrix dicső férje szándékának meg-
hiúsítása s a maga hatalma érdekében özvegyi fátyolát is elvetni.

Igaza volt annak az olasz diplomatának, a ki Mátyásnak életszeretétől sugalt végzetes elbizakodása jelét látta abban, hogy, mintha még hosszú uralkodásra számított volna, a fia trónutódlásának biztosítására szolgáló rendszabályokat késleltette vagy elmulasztotta.³ Így járt el nemcsak a házassági ügyben, hanem a nádorság kérdésében is. Az 1486-iki nádori czikkek egyik nyilvánvaló célzata — mint említettük, — az volt, hogy a király halála esetére a királyné befolyását, melytől joggal féltette Mátyás fia érdekeit, a nádoréval ellensúlyozza; s mégis, mikor e méltóság rövid idejű viselése után Zápolyai Imre nádor meghalt, állását a király betöltetlenül hagyta, s csak a nádori méltósághoz csatolt bírói teendőket ruházta, mint nádori helytartóra, Nagylucsei Orbán egri püspökre s kincstár-

¹ Maffeo Trivillense második jelentése 1490 április 6-ikáról: *D. E.* iv. 162.

² Az április 19-ikéről k. kiáltvány másolata a *modenai levéltárban* (Cart. Dipl. Est. Ak. tört. biz. más.)

³ Maff. Trivill. jelent. április 8-ikáról (*Milanói áll. lev. t. Sez. Stor. Pot. Estere, Ungheria*) hiányosan közölve a *D. E.* iv. 167. lapján.

nokra, úgy hogy Mátyás halálakor tényleg nem volt nádor, s az országnagyok a királyválasztó országgyűlés egybehívását is — az ő ellenjegyzések mellett — a királynéra bízta.¹

Bonfin elbeszéli, hogy a Mátyás halálos ágya előtt lefolyt érzékeny jelenetek után a királyné földült hajzattal, fájdalmában körmeivel összekarczott arczczal, teljesen kimerülve vonult vissza szobáiba.² Mindazonáltal még ugyanazon a napon képes volt János herczeggel együtt megjelenni az országnagyok kormánytanácsában, melyben fontos határozatok voltak hozandók s melyből csak a kancellár, a Sziléziában távollevő nagyváradi püspök hiányzott, kiért azonnal gyorsfutárt küldtek.³ Zendüléstől vagy idegen betöréstől félve, mindjárt Mátyás elhunytával elzárták a vár s a város kapuit,⁴ Bécs és a meghódított osztrák területek főparancsnoki és kormányzói tisztjét továbbra is Zápolyai Istvánra, Morvaország és Szilézia kormányzatát János, váradi püspökre bízta, a kincstárt pedig Corvin Jánosra, az Orbán püspök kezelése mellett. A meghalt király pecsétjeit, — nehogy azokkal visszaélés történhessék, — a királyné és a herczeg jelenlétében összetörték s azok helyére egyelőre a királyné s a herczeg pecsétjei léptek. Elhatározták, hogy Mátyás tetemét Budára, onnan pedig Székesfehérvárra viszik eltemetés végett s már május 17-ikére összehívja a királyné a királyválasztó országgyűlést a Rákos mezejére.⁵ Szóba kellett jönnie már ebben az első tanácsülésben a trónüresedés idejére esetleg megválasztandó kormányzó kérdésének is, mert a pápai legátus már erről a napról kelt jelentésében említi mint jelöltet Báthori István országbíró és erdélyi vajdát, kit, mint különösen vallásos, derék férfiút, ki ezenkívül nőtlen és gyermektelen lévén, családi érdekektől mentes, maga is melegen ajánlhatónak vél;⁶

¹ *Fraknoi: Hunyad. és Jagell. k.* (M. N. T. IV. 310—311, 333—334. l.)

² *Dec. IV. lib. VIII. 474. l.*

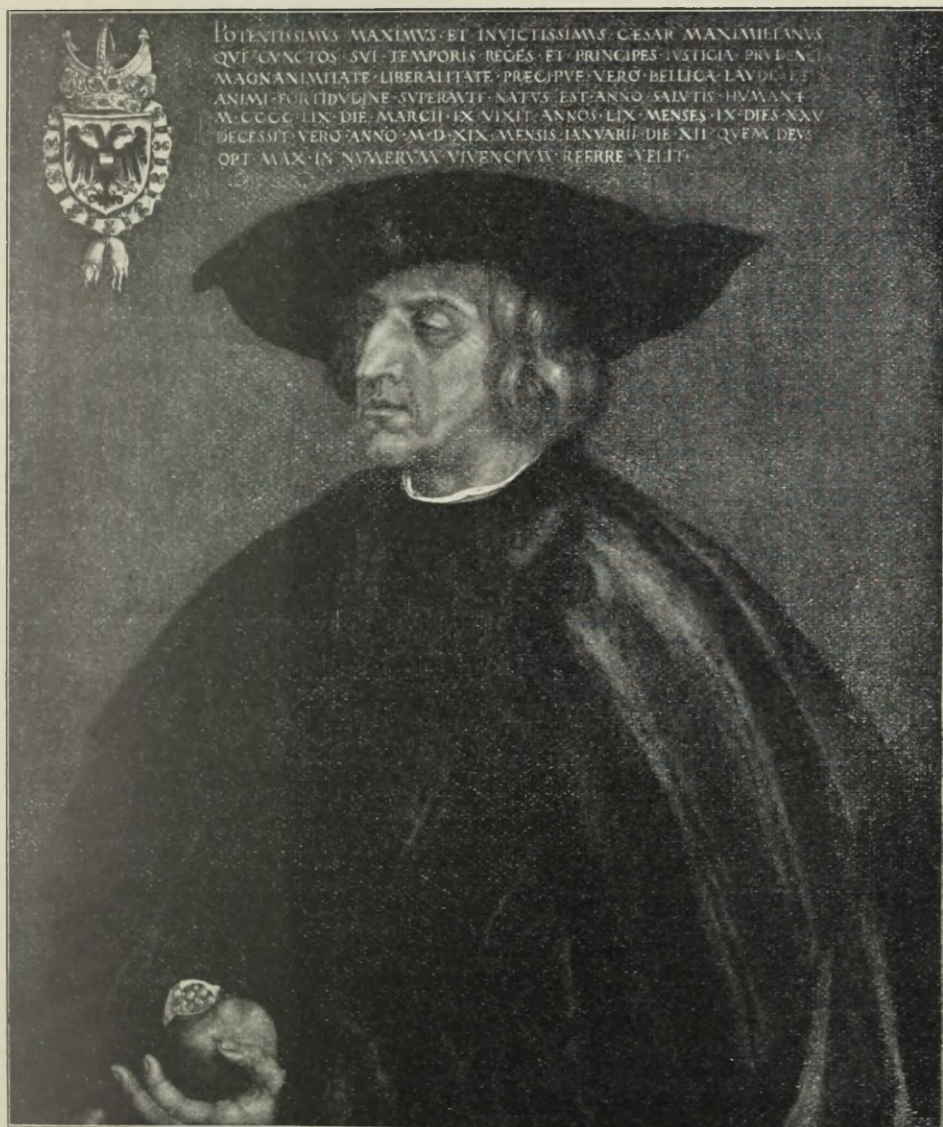
³ Maff. Trivill. első jelent. április 6-ikáról: *D. E. IV. 162. l.*

⁴ *Russ Menyhért svájci követ jelent.*

közölve Szabó Károlytól a *Bpesti Szemle* 1862. évfoly. 163. l.

⁵ *Bonfin* id.h. *Schönherr: Corvin János* 110—111. l.

⁶ Pechinoli ortei püsp. id. jelentése a *velencei Szt-Márk könyvtárban.*

130. MIKSA RÓMAI KIRÁLY, UTÓBB NÉMET CSÁSZÁR.

azonban határozatot ez irányban az országtanács nem hozott, bárha ezt úgy látszik a királyné s az ő pártján levő főurak kívánták volna.¹

Corvin János érdekei mellett csakhamar a tapasztalt és ügyes diplomata egész fegyverzetével szállott sikra Maffeo Trivillense milanoi követ, kinek megbízója, a Sforza-ház, természetesen a Bianca Mária képviselőileg már megkötött házasságára való tekintettel óhajtotta volna Mátyás végakaratainak teljesülését.² Mindjárt elsőként Orbán és Tamás püspökökhöz, a kincstárnokhoz és királyi titkárhoz fordult, úgy tüntetve föl előttük a dolgot, mintha a milanoi herczeg, főkép az ő ígéretökben bízva, ajánlotta volna föl húga kezét Jánosnak; azután magával a herczeggel beszélt, bátorságot is öntve belé, de óvatosságra is intve őt, mert a tapasztalatlan ifjú csak nagyon is bízott az atyjának lekötöztetett főurak támogatásában, s hogy milyen optimismussal ítélte az első napokban kilátásai fölött, azt egy, az ő párthíveinek neveit tartalmazó, Milanóba juttatott jegyzék tanúsítja, mely még Hipolit érseket is azok közé számítja.³ A követ türelmetlenül várta a nagyváradi püspök jövetelét, ki ápril 9-ikén érkezett meg⁴ s kinek ő joggal nagy szerepet szánt a jövő alakulásában s vele mindjárt érintkezésbe is lépett; ellenben gondosan elkerülte a királynéval való minden tárgyalást. Ennek tervein annyira átlátott, hogy utóbb nem is kézbesítette neki a milanoi herczegnek Corvin érdekében hozzá intézett levelét, mert «a szemébe nevetett volna».⁵ Hogy a János herczeg optimisztikus hitét nem osztotta, azt elárulta azzal, hogy már ápril 9-ikén, tehát három nappal a Mátyás halála után, írt jelentésében fölvetette azt a kérdést, nem kelene-e Madonna Bianca kezét a római királynak fölajánlani? Legsajátabb eszméjének mondta ezt, habár, mint láttuk, azzal

¹ Ápril 8-iki követjelentés: *D. E.* iv. 167. l.

² Ápril 6, 8, 9 és 11-ikéről kelt követjelentések a *D. E.* iv. 161—171. lapjain.

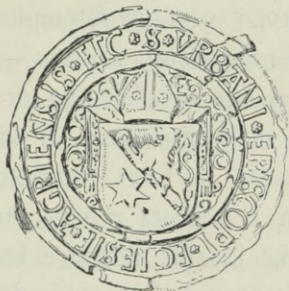
³ *D. E.* iv. 166. l.

⁴ *U. ott* 170. l.: «venerdi vene lo Rev. Vescovo Varadino».

⁵ *U. ott* 202. l.

Milanóban már régebben is foglalkoztak, s fölhozta mellette azt is, hogy Miksának, ki fősvény atyjától nem remélhet pénzt, kapóra jönné a milanói hercezkisasszony dús hozománya.¹

Ez is mutatja, hogy habár a főurak egyre biztatták János herceget, a levegő már ezekben az első napokban telve volt királyjelölésekkel; jelölték Miksát, ki az atyja s Mátyás közötti szerződésre hivatkozott, jelölték Ulászlót, a cseh királyt, ki Albert magyar királynak anyja révén unokája volt, sőt emlegették atyját, Kázmért, az öreg lengyel királyt is. Csak Beatrix maradt rejtélyes némaságban. A pápai követ útján egész általánosságban ajánlatta magát és sorsát a pápa kegyeibe,² egyébként pedig róla csak a Hipolit nevelőjének egy jelentése emlékszik meg, mely kiemeli, minő tisztelet környezi az özvegy királynét, hogy keresik az ő tanácsát az országnagyok; elmondja azt is, hogy mindenki a választandó új király nejeül szánja őt, hogy azonban ő nem hajlandó többé férjhezmenni.³ Ő maga azt vallotta magáról később, hogy férje halálakor szilárdul el volt tökéve élete hátralevő részét kolostorban tölteni.⁴ A Miksa környezetében azonban szintén sejteni látszottak, hogy a Beatrix keze nagy szerepet fog játszani az utódlás kérdésében; a római király irt is neki mindjárt Mátyás halála után oly levelet, mely «mindkettejük emelkedésének és diszének» előmozdítására való hajlandóságát fejezte ki, de távol állott bármely kötelező ígér-

131—132. NAGYLCUCSEI DÓCZI ORBÁN EGRI PÜSPÖK
PECSÉTE ÉS NÉVALÁÍRÁSA.

¹ *Dipl. Eml.* iv. 169—170. l.

² Az ortei püsp. id. jelentésében.

³ *D. E.* iv. 425—426. l.

⁴ Beatrixnak a pápai követ számára

1494 szeptember 18-ikáról k. információja.
(Egykorú másolat a *Velenzei Szt.-Márk*
könyvtár kézirtatárában, Mes. Lat. Cl. 10.
N° 178.)

tól.¹ Az egyházi és világi országnagyok közül különösen Nagylucsei Orbán, Bakócz Tamás s a Gerébek voltak azok, kiknek támogatására, már férje életében tanusított hűségökre való tekintettel, számíthatni vélt Beatrix.

Eközben Mátyásnak mindjárt másodnapon fényes ravatalra helyezett teste immár erős szagot kezdvén terjeszteni,² elérkezettnek látták idejét, hogy az udvar a drága halottal együtt elhagyja Bécset, hol az amúgy is nyomott kedélyeket április 11-ikén még egy pusztító tűzvész is megrémítette.³ Előbb a Szent-István vértanú főtemplomában tartottak, nagy pompával, gyászystentiszteletet, azután — hét nappal a Mátyás halála után, április 13-ikán — elindult a királyné, a herczeg, az udvar, mindannyian mély gyászbán, a király koporsójával, számos hajón⁴ le a Dunán az urát vesztett Buda felé. Másnap Pozsonyba érkezvén a menet, a királyné a herczeggel együtt kiszállott s két napig időzött ebben a kedvelt városában,⁵ hol annyi szép napot élt át, s hol most a város matrónái gyászruhában jöttek ki elébe, vele együtt siratva hősi férjét.⁶ Husvét utáni pénteken, 16-ikán tovább hajóztak s másnap Komáromból bocsátotta ki Beatrix az országnagyoktól ellenjegyzett rendelvényét, melyben — mint «Isten kegyelméből Magyarország királynéja» — országgyűlést hív össze királyválasztás céljából.⁷

Április 20-ikán a gyászmenet Budára érkezett; Ráskai Balázs Budavárának még Mátyástól kirendelt parancsnoka megnyi-

¹ *Fraknoi: Ulászló kir. választ.* (Száz. 1885.) 7—8. l. Brasca követ jelentése Innsbruckból április 17-ikéről (*D. E.* iv. 174. l.) mutatja, hogy ott is beszéltek már ekkor Beatrix és Ulászló esetleges házasságáról.

² *Tubero* id. m. (Schwandtnernél) 116. l.

³ *Bonfin* (id. h.) azt mondja: «sexto post die, dum Paschales feriae celebrantur», a milánói követ jelentése szerint (*D. E.* iv. 171. l.) ez alatt 11-ike értendő.

⁴ *Bonfin* (id. h.) ötvenet mond, *Pozsony város kamarai számadásaiban* (városi levéltár) az 1490 husvét utáni szerdáról (április

18-ikáról) szóló följegyzésben az mondatik: «mit ettwenigen schiffen».

⁵ *Pozsonyi vár. levéltár*; «Kammerrechnungen».

⁶ *Bonfin* id. h.

⁷ Az edictum egy eredeti példánya *Kassa város levéltárában* (631. szám.) Közölve *Telekinél* xii. 486. l. *Bonfin* (id. h.) azt mondja, hogy Beatrix, elhagyván Pozsonyt, nagy fájdalom miatt az útbaeső királyi várak egyikében sem akart időzni; ennek azonban nemcsak a Komáromból keltezett edictum, hanem az is ellentmond, hogy az utazás Pozsonyból Budáig négy napig tartott.

totta a kapukat az özvegy királyné s János herceg előtt s a rábízott várat az utóbbi rendelkezésére bocsátotta. A herceg röviden időzött Budán, mert a temetés hosszú vándorútja Székesfehérvárra szolitotta, Beatrix azonban, kit a sok sírás már egészen elgyötört, nem követte férje koporsóját Budánál tovább. Az ő távollétében a székesfehérvári sírbatétel szertartása is fejedelmi pompával ment végbe április 24-ikén; a pápai legátus, jobbról s balról Corvin János és Hipolit érsektől kísérve, adta meg a kereszténység nagy védelmezőjének a végtisztességet, a nápolyi királyt pedig két követ képviselte veje temetésén: Francesco dei Monti és Pietro Ranzano püspök; ez utóbbi tartotta a gyászbeszédet is, a humanisztikus ékesszólás dagályával emelve Mátyás alakját az egekbe.¹ Isteninek mondta a királyt a fölírás is, melyet utóbb sírjára alkalmaztak.²

A nagy halotról megemlékeztek messze földön is. A pápa, kivel oly sokat viszálykodott, április 29-ikén saját jelenlétében gyászmisét olvastatott a Mátyás lelki üdveért.³ Gyászünnepély volt Ragusában is, melynél Aelius Lampridius Cervinus ragusai költő tartott Mátyás mellett Beatrixot is magasztaló beszédet.⁴ Nápolyban már április 28-ikán elterjedt a Mátyás halála híre s a királyi udvarnál napokon át dolgoztak a szabók a sok gyászruha elkészítésén.⁵ Május 5-én a San Domenico-templomban, mely a nápolyi királyok temetkező helyéül szolgált, fényes ravatalt állítottak föl, királyi jelvényekkel díszítve s a király, a trónörökös, az ország főméltóságai és az összes olasz államok követeinek jelenlétében ünnepélyes gyász-istentiszteletet tartottak a Mátyás emlékére, melynél több mint 300 ember fekete gyászban jelent meg s Ferrante király dicsőítő beszédet is íratott s adatott ki elhunyt veje érdemeiről.⁶

¹ *Bonfin* id. k. 575. l. *Tubero* 116—117. l.

² «Marmore hoc Mathias Corvinus situs est, quem facta Deum ostendunt, fata, fuisse hominem». (*Tuberonál*, 161. l.)

³ *Diarium Burchardi* (Thuasne) 1. 407—408. l.

⁴ *Hegedüs: Analecta Recentiora* etc. 65. l.

⁵ *Leostello: Effemeridi* (id. kiad.) 325. és 326. l.

⁶ *U. ott* 328. l. *Notar Giacomo* id. m. 170. l.

Kétségtelen, hogy a Mátyás halála számos írott részvétnyilatkozatra is szolgáltatott alkalmat, bár azok legnagyobb része ránk nézve elveszettnek tekintendő. A Beatrix atyjának részvétleéről nincs tudomásunk, a ferrarai hercegi pár gyásznyilatkozatáról Beatrix válasza tanuskodik,¹ s azt is tudjuk, hogy követeket is készültek küldeni a királyné vigasztalására s érdekeinek támogatására;² továbbá Ercole egy levelét bírjuk, melyben a milánói hercegnek köszöni meg részvétét, s ekként magát is gyászolónak vallja.³ A milánói herceg Corvin Jánoshoz, mint sógorához intézte sajnálkozó sorait, egyúttal buzdítva őt, hogy letörölve könnyeit s leküzdve fájdalmát, törekedjék erős lélekkel atyja örökének elnyerésére, a miben bizonynyal a királyné is támogatni fogja.⁴ Legkorábban Lodovico Sforza írt Beatrixnak, már április 15-én, némi neheztelést árulva el a fölött, hogy a Mátyás haláláról csak németországi s velencei hírekből értesült; kifejezést adott Mátyás iránti határtalan tiszteletének és rokon barátságának s egyúttal annak a biztos várakozásának is, hogy a királyné dicső férje szándékának megfelelően anyai szeretettel fogja támogatni a Corvin János természetes igényét a trónra.⁵ Egyes válasziratok mutatják, hogy Beatrixot kiválóbb hívei is fölkeresték részvétnyilatkozataikkal.⁶

Corvin János visszatérvén atyja temetéséről, Buda várában egy föld alatt lakott a királynéval s valóságos udvar képződött körülötte;⁷ őt uralták a várak, kezében volt a korona, ő számíthatott a seregre, a főurak legnagyobb részére is s mellette működött a milánói diplomácia. Lodovico Sforza Orbán püspököt külön levéllel kereste föl, támogatásába ajánlván a herceg ügyét,⁸ sőt testvére, Ascanio útján a pápát is rávenni igyekezett, hogy tekintettel Mátyás érdemeire és a kereszténység

¹ D. E. iv. 207. l. A levél itt a czím-ben — tévesen — a nápolyi királyhoz intézettnek van mondva.

² U. ott 213. l.

³ U. ott 183. l.

⁴ U. ott 176. l.

⁵ D. E. iv. 172. l.

⁶ Beatrix királyné levele Losonczy Lászlóhoz 1490 április 23-ikáról a *grof Erdődy-család galgóczi levéltárában*.

⁷ *Schönherr: Corvin János* 119. l.

⁸ D. E. iv. 177. l.

érdekére, álljon a Corvin oldalára s hasson ily értelemben a királynéra is;¹ a Budán és Innsbruckban levő milanói követek pedig sűrűn küldték a jelentéseket, minden, Jánost érdeklő mozzanatról. Miksa római király sikraszállását a maga vélt öröklési joga mellett a Corvin-párt nem tekintette komoly veszélynek, mert az ország féltékenyen őrzött királyválasztási joga megsértését látta az ő igényében és mert tudva volt, hogy elegendő anyagi eszközökkel sem rendelkezik.²

Május 7-én küldi Maffeo Trivillense az első nyugtalanító jelentést Budáról Milanóba.³ Ekkor mutatkoznak első jelei a meg hasonlásnak Beatrix és János között. A királyné mindaddig tartózkodásából ki nem lépett; van ugyan nyoma annak, hogy egyes híveit már előbb hű kitartásra s arra kérte, jöjjenek el multhatatlanul a királyválasztó országgyűlésre,⁴ de jelöltje személyének elárulásától gondosan tartózkodott. Budán levő híveivel folytatott bizalmas tanácskozásaiból azonban kiszivároghatott egy s más és így történhetett, hogy a milanói követ a mondott napon írt levele szerint tudni vélte, hogy Beatrix eredetileg önmagát akarta uralkodóul elfogadtatni, s ez nem sikerülvén, bátyját, Federigo nápolyi herceget ajánlotta, a mi azonban szintén visszautasítással találkozott.⁵ Beatrix saját későbbi nyilatkozataiban minderről szó sincs s alig is hihető, hogy Federigo komoly jelöltképpen szerepelt volna egy perczig is, mert arról Nápolyban is tudtak volna, már pedig Ferrante király még május közepe táján hajlandó volt a Corvin János érdekében a milanói herczeggel egyetértőleg a pápánál közbenjárni,⁶ s csakhamar ezután oly értesüléssel kellett bírnia, hogy a választandó király Beatrixot nőül fogja venni; tehát május legelején a Beatrix hívei körében ily értelmű igazi vagy színlelt megállapodásnak kellett léteznie.⁷

¹ *U. ott* 181. l.

² *Schönherr* id. m. 123–124. l.

³ *D. E.* iv. 188. l.

⁴ Losonczi Lászlóhoz int. előbb id. levele április 23-ikáról.

⁵ A Federigo jelöltségét az *Udis : Apologiája* is említi (*l. Roszternél* 452. s köv. l.).

⁶ *D. E.* iv. 199. l.

⁷ Ezt mutatja a nápolyi királynak már id. május 24-ikéről Eleonorához intézett

A másik, még aggasztóbb körülmény, melyről e követjelenés megemlékezik, az, hogy a királyné s a vele tartó Orbán, János és Tamás püspökök hevesen szembeszállottak János herczeg abbeli szándékával, hogy régi hívét, az elfogott kalocsai érseket, a pápai legátus kívánságára szabadon bocsássa.

Váradí Péter személyének nem lehet akkora súlyt tulajdonítani, hogy szabadságának visszaadása csakugyan elegendő ok lett volna a nyílt szakításra a királyné s pártja és János herczeg között; ha tehát ezt kevéssel később mégis bekövetkezni látjuk, nem lehet kételyünk az iránt, hogy csak ürügyet kerestek a Jánossal való szembeszállásra, s hogy ők már május elején tisztában voltak jelöltjük személye iránt, ki nem volt más, mint Ulászló, a cseh király s hogy e jelölést ugyanakkor Beatrixnak teendő házassági ígéret föltételével hozták kapcsolatba.¹

A Mátyás végakaratótól való elpártolásra ily könnyen hajlandó országnagyok elhatározásánál valószínűleg fontossággal bírt az a tekintet is, hogy Ulászlót könnyen hajlítható jellemnek ismerték mind, különösen pedig Filipecz váradí püspök, és hogy legtöbbjöknek vágya az volt, a Mátyás vaskezü uralkodása után oly királyra tenni szert, kinek «üstökét ők tartják a markukban».² Ámde nagy kérdés, vajjon az ily tekintetektől megsza-bott minősítésnek Corvin János is meg nem felelt volna-e? s ezért nem akarjuk tagadásba vonni, hogy az ország helyzetéből merített komoly és józan érveket is lehetett harczba vinni egy oly király jelölése mellett, ki más országok uralmában is támaszszal bír, s egy oly nemzeti királyjelölt ellen, ki a szükséges személyes tulajdonok hiányában a külhatalmak megrohanásával szemben saját és országa önállóságát fönntartani esetleg nem lett volna képes.

levele, mely ily értelmű, Rómából vett hírre hivatkozik; ha a hírhordás és közlekedés akkori viszonyait vesszük alapul, az értesítésnek legkésőbbben május első napjaiban kellett Budáról elmennie.

¹ *Schönherr* id. m. 123. s köv. l.

² *Fraknoi*, Hunyad. és Jagell. k. (M. N. T. iv.) 334. l.

Beatrix, mikor négy évvel később sérelmeit a pápa ítélőszéke elé terjesztette, a pápai követ előtt úgy adta elő a történeteket,¹ hogy ő, a mint özvegygé lett, kolostorba kívánt vonulni, s ez elhatározásához ragaszkodott akkor is, midőn a magyar főpapok és főurak őt ostromolva kérték, hogy az állam

133. CORVIN JÁNOS PECSÉTJE

biztonságának és a közbékének megtartása érdekében menjen férjhez a választandó királyhoz. Azt azonban elárúlta, hogy ő kolostorba vonulása alatt sohase értette világi javairól való lemondását, sőt inkább követelte a rendektől, hogy férjhezmenetelkor kapott hozományát és őt megillető egyéb javait, melyek

¹ Beatrix id. 1494 szeptember 18-iki információja. (Velencei Szt-Márk könyvtár.)
Magyar Tört. Életr. 1908.

tekintetében írásbeli megállapodásokra hivatkozott s melyek teljes értékét merész számítással nyolczszázötvenezer aranyra tette, neki szolgáltatassák vissza. E követelésével szemben az országnagyok — Beatrix elbeszélése szerint — még buzgóbban újították meg maradására és férjhezmenetelére vonatkozó kérésöket, azzal is indokolván azt, hogy az uratlan és ellenségek-től fenyegetett országra nézve ily összeg előteremtése az anyagi romlással volna egyértelmű; miért is — különösen Bakócz Tamás püspök indítványára, — azzal a kérelemmel fordultak a nápolyi királyhoz, venné ő reá leányát, hogy a rendek kívánságát teljesítse, sőt eszközölné ki a pápa közbenjárását is ebben az irányban. A nápolyi király állítólag írt is Beatrixnak sajátkezü levelet ily értelemben, mire aztán a magyar főurak a nápolyi követ, Francesco dei Monti, kezeibe letett esküvel fogadtak hűséget királynéjuknak, kit semmi körülmények között elhagyni nem akartak.

Ebből a kétségkívül czélzatosan kiszínezett előadásból valószínűnek látszik az, hogy Beatrix, ismerve az ország szorult anyagi helyzetét, túlzó követelésekkel igyekezett az országnagyokra nyomást gyakorolni s magának a királyválasztás kérdésében döntő befolyást biztosítani. Még kétségtelenebbnek tűnik föl a királyné e saját vallomásából az, — a mi iránt a beavatottak kezdettől fogva tisztában lehettek, — hogy ő a Corvin János ügyét soha egy perczig őszintén föl nem karolta, hanem csak a saját érdekét tartotta szem előtt. Hogy azomban Ulászlónak kedvező személyes tekintetek lettek volna eljárásánál elhatározók, az, — bár talán némileg rokonszenvesebbé, vagy legalább menthetőbbé tenné magatartását, — semmi valószínűséggel sem bír. Kimutattuk már, mily kevés alapja van annak a föltevésnek, hogy Ulászló iránt már férje életében szenvedélyes vonzalmat érzett volna; ép oly kevésbé állítható, hogy Miksa őt megbántotta volna.¹ Az valószínű, hogy szívesebben fogadta férjül

¹ Hogy Miksa Beatrixot ismeretes levelében nem szólította «anyá»-nak, — a

miből a régibb történetírók Beatrix sértődését kimagyarázták, — azt már *Fraknoi*

Ulászlót, kit ismert s kedvelt, mint a személyére nézve ismeretlen Miksát, de ha azt látta volna, hogy ez utóbbinak megválasztatása könnyebben vihető keresztül, bizonyosan lemondott volna Ulászlóról; szóval: elhatározásánál «szíve néma maradt, csak nagyravágásának érdekei voltak mértékadók».¹

A helyzet csakugyan Ulászlónak kedvezett; az ő jelöltségének könnyebben voltak a magyarok megnyerhetők, mint a Miksáénak, s miután néhány, Corvintól elpártolni kész főúr — különösen a ravasz váradi püspök, — meg voltak győződve arról, hogy a királyné őszinte és buzgó támogatását addig is, a míg arra szükségök van, csak úgy biztosíthatják jelöltjüknek, ha az házasságot ígér az özvegynek, csakhamar meg kellett születnie a gondolatnak: a trónjelölt kezét ajánlani föl Beatrixnak, nem meggondolatlanul és könnyelműen, mintegy merész kísérletképen, hanem kezdettől fogva az ígéret megsegésének eltökélt szándékával. S így egy csataterv, a mely kettőnek együttes győzelmét látszott célba venni a többiekkel szemben, a vélt győztesek egyikét is, mint kijátszottat, csakhamar a vesztesek sorába juttatta.

Corvin János a kalocsai érseket május 20-ikán csakugyan véglegesen szabadon bocsátotta s Beatrix királyné már néhány nappal később, 24-ikén udvarával együtt elhagyta Buda várát s nem ó-budai palotájában, hanem Orbán egri püspöknek közelebb, a vízi-városban fekvő házában telepedett le. Nyilván az volt a szándéka, hogy magát a várban Corvin Jánostól fenyegetettnek

134. CORVIN JÁNOS NÉVALÁÍRÁSA.

kimutatta. (*Firnhaber* nyomán: *II. Ulászló királyltyá választása* 7–8. l. jegyzet.) Viszont az sem látszik semmi alappal bírni, a mit *Heltai* állít (id. m. II. 286–287. l.), hogy Beatrix nagyon bánkódott, mikor meghallotta, hogy Ulászló, nem Miksa

lesz király, mert császárné kívánt volna lenni! Sokkal jobban volt ő beavatva a dolgok fejlődésébe, semhogy az urak bármely állásfoglalása meglepetésként érthette volna.

¹ *Fraknoi* előbb id. m. 7. l.

tüntesse föl, ki állítólag udvari embereit hozzá bejárni nem engedte.¹ A Hipolit kormányzójának jelentése szerint² ez az átköltözés az országnagyok tanácsára történt, kik semmi áron nem akartak megválni a királynétől, őt méltóságában minden körülmények között megtartani kívánták, bárha ő maga az ország elhagyására is készen nyilatkozott. A dolgok mibenlétébe valószínűleg mélyebben pillantott be a milanói követ, ki a királyné e lépését a János herczeggel való szakítás nyílt jelének tekintette, melylyel az országgyűlésre gyülekező főuraknak is irányt akart jelezni, s lakóhelyének választását azzal a szándékkal hozta összeköttetésbe, hogy folytonos érintkezésben maradván a pártján levő országnagyokkal, a királyválasztás intézésének titkos szálait kezében tartsa.³

Ugyane követ már akkoriban tisztában volt az iránt, hogy János jelöltsége másképp mint a fegyveres hatalom túlsúlyával sikerre nem vihető s főképp a nagyváradi püspök állásfoglalását tekintette döntőnek a választógyűlés hozandó határozatára nézve. Ez a két férfiú, Filipecz János püspök és Maffeo követ, igazi diplomatai simulékonysággal közeledtek egymáshoz, sőt bizalmaskodtak egymással. A püspök elragadtatással beszélt Lodovico Sforzáról s a követjárása alkalmával Milanóban töltött napokról, és mintegy megelőzve a Maffeo legtitkosabb eszméjét, ezt azzal igyekezett a Corvin jelöltségének elejtésére s az Ulászlóénak fölkarolására rávenni, hogy a Sforzák iránti szolgálatkészségből Bianca Mariának a cseh királyt ajánlotta jegyesül János helyett. Világos tehát, hogy a ravasz kancellár már ekkor el volt határozva Beatrixot alkalmas pillanatban félretolni; viszont a királyné úgy látszik azzal igyekezett a maga önzetlenségét kimutatni, hogy azt híreszteltette, mintha ő nem is a maga kezét, hanem a mostohanővéreét, a nápolyi királynak akkor még csak 11 éves legifjabb leányaét szánta volna Ulászlónak.⁴

¹ *Bonfin Dec.* iv. lib. ix. 483–484. l.

² *D. E.* iv. 212. l.

³ *U. ott* május 22-ikéről és 25-ikéről kelt jelentések, 201. és 204. l.

⁴ *U. azon* jelentések szerint.

Habár az országgyűlés május 17-ikére volt összehíva, a rendek csak a hó vége felé kezdtek gyülekezni. Ugyanekkor megjelentek már a trónkövetelők követei is: a német császáré és római királyé, a cseh királyé és a lengyel királyé; e legutóbbiak nem magának az öreg Kázmér királynak érdekében jöttek, nem is az ő elsőszülött fia, a cseh király ügyében, hanem a harmadszülött János Albert lengyel herceg ügyviselőiként, kinek jelöltségét saját testvérbátyja ellenében állítólag édes anyjuk állította föl.¹ Június legelején a fegyveres bandériumokkal együtt már mintegy 10.000 lovas táborozott sátrak alatt a Rákoson.²

Június első hete a választási föltételek megvitatásával telt el s a választás eredményére nézve még teljes bizonytalanság uralkodott. A főurak a Nagyboldogasszony pesti templomában — a mostani belvárosi templomban — tartották üléseiket s a tanácskozás magyar nyelven folyt, úgy hogy Hipolit, a gyermek-érsek, azokból alig értett meg valamit.³ A helyzetet jellemző módon a választási föltételek közé iktatták azt is, hogy a választandó király a Mátyástól behozott újítások eltörlésére s a Mátyástól és Beatrixtól «helytelenül és jogtalanul elfoglalt jószágok» visszaadására ígéretet tegyen;⁴ másrészt azomban a királyné addig élvezett jövedelmeinek biztosítása is, úgy látszik, választási föltételként szerepelt, legalább erre következtethetünk a Miksa által fölajánlott pontozatok szövegéből.⁵

Június 7-ikén az urak Nagylucsei Orbán püspök, mint nádori helytartó vezetése alatt kivonultak a Rákosra, hogy a köznemesség jelenlétében hallgassák meg a trónkövetelők követeit. Ilyenekül elsőként Filipecz János és Bakócz Tamás püspökök jelentkeztek, mint a — Corvin János igényének szószólói. A herceg fölkérésére tették, a ki két legnagyobb ellenfelét akarta talán ilyen módon lefegyverezni, noha mindenki tudta, hogy a püs-

¹ *Tubero* id. m. 123. l.

² Beltr. Costabili jelentései: *D. E.* 1v. 214. és 428. l.

³ *D. E.* 1v. 430. l.

⁴ *Fraknoi: Ulászló kir. választ.* 105. l.

⁵ *D. E.* 1v. 377. l.

pökök ékes és hangzatos szavai egészen ellenkező törekvéseket lepleznek.¹

Azután következtek az idegen követek előterjesztései. Ezek sorában szerepeltek Bonfin szerint a nápolyi király követei is, kiknek föladata az volt, hogy küldőjük barátságos érzelmeit tolmácsolják a rendekkel szemben s őket arról is biztosítsák, hogy a királyné mindenben tanácsukkal élni s az ország érdekéhez alkalmazkodni kíván.² Azonban egykorú levelek szerint a nápolyi király és trónörökös a Beatrix támogatására külön követeket is küldtek, kik még június 27-ikén útban voltak,³ s csak augusztus végén értek Budára.⁴

Számitva a köznemesség türelmetlenségére, a katonai vitézségéről ismert fiatal János Albert herczegnek többnyire a felvidéki megyékből toborzott hívei, kikhez azonban Mátyás legdicőségesebb vezérei: Báthori István, Kinizsi és Magyar Balázs is csatlakoztak, meglepetésszerűen akarták a királyválasztást eldönteni s mialatt még folyt a követek kihallgatása, a lengyel királyfit Magyarország királyává kiáltották ki. Kisebbségek azonban oly szembetűnő volt, hogy a kíséret csúfos kudarcot vallott, s annak részesei másnap odahagyták a tábort, Báthori pedig az Ulászló pártjához állott. Ez a kudarc mindazonáltal még sok vesződés okozója lett, mert János Albert magát e kikiáltással törvényesen megválasztottnak tekintette s nemsokára be is tört az országba.

Báthori átpártolása még szembetűnőbbé tette az Ulászló pártjának túlsúlyát. Az ő híveként érkezett meg Budára Zápolyai István is, kit már osztrák földön megnyert magának adományleveleivel; a királyné s Ulászló körül tömörülő főpapok és főurak

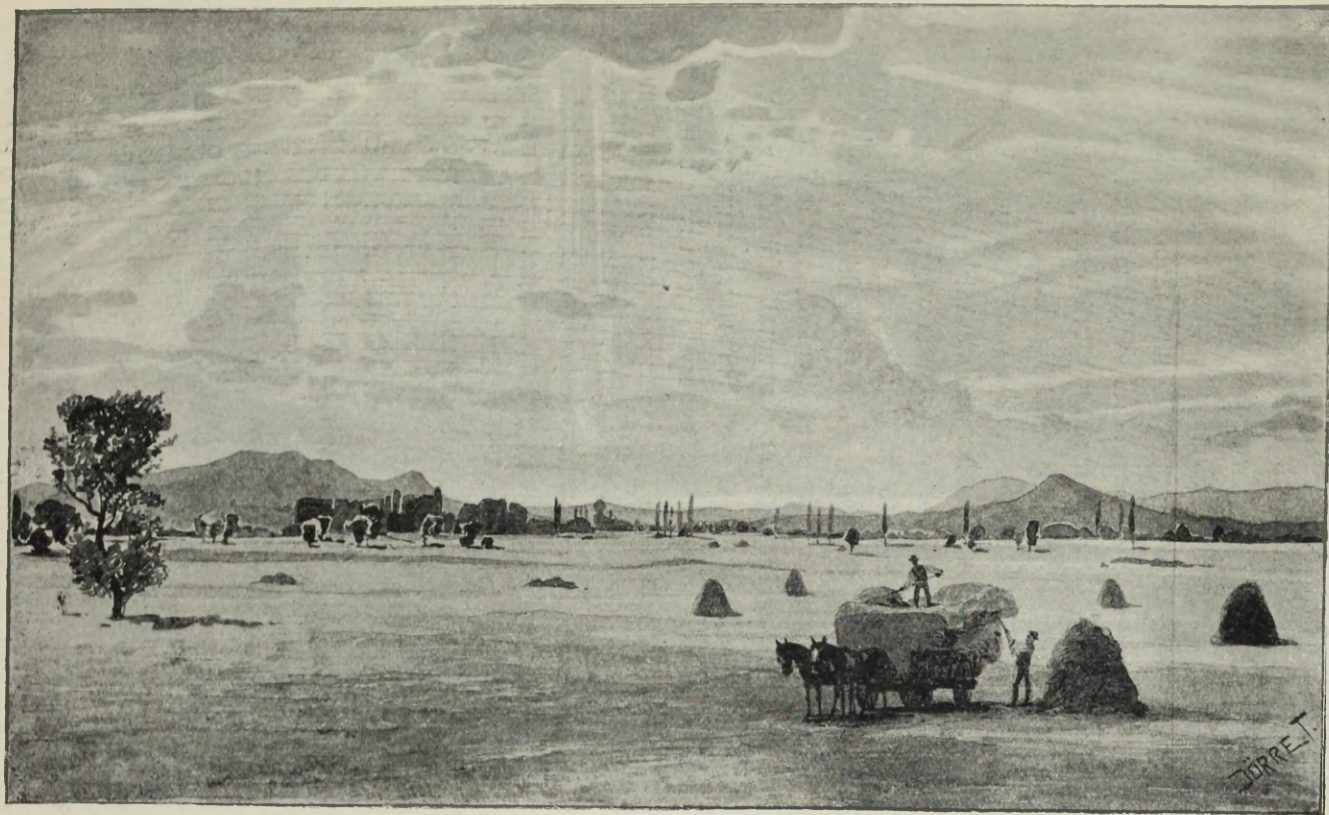
¹ *Schönherr* id. m. 131–132. l. *Sigism. d. Conti* (id. m. II. 7. s. köv. l.) úgy adja elő az országgyűlésen történeteket, hogy azon elsőnek a kalocsai érsek szólalt föl, Miksát ajánlva s mellesleg földicsérve Beatrixot; azután a nagyváradai püspök ajánlotta Ulászlót s javaslatát elfogadták

a rendek. Habár a beszédek szövege is közölve van, ez az előadás semmiestire sem egyezik meg a tényekkel.

² *Dec.* IV. lib. IX. 481. l.

³ Costabili jelentései Ferrarába: *D. E.* IV. 431–432. l.

⁴ *D. E.* IV. 256. l.

135. A RÁKOS MEZEJE.

annál biztosabban kezdtek győzelmökre számítani, mert a lengyel párt elvonulása magával vonta az élelmi szereiből kifogyott köznemesség legnagyobb részét is, kik között pedig éppen Corvinnak volt legtöbb híve. Filipecz és Bakócz püspökök már most alkuba bocsátkoztak a reményét mindinkább veszítő herczeggel, hogy öt igénye elejtésére s a korona kiszolgáltatására rávegyék. Az alku június 11-ikén létre is jött, s eszerint Corvin beérte volna Bosznia királyának czíme mellett e tartomány, valamint Horvát-Szlavon-Dalmátországok és sok magyar s osztrák vár birtokával. Azomban a kalocsai érsekkel együtt Jánoshoz csatlakozott Erneszt Zsigmond,¹ a dúsgazdag pécsi püspök, látván e fejleményeket, hirtelen elhagyta a választógyűlést, leutazott a délvidékre s onnan magával hozta Ujlaki Lőrincz herczeget, a volt bosnyák király fiát s a délvidék legtekintélyesebb főurait mintegy hétezer főre menő csapattal. Ennek a váratlan segítségnek a láttára Corvin megbánta engedékenységet, s új párt-hívei megíúsították az ellenpárt tervét, mely a számban megfogyott országgyűlés által június 15-ikén a Boldogasszony-templomban már Ulászlót királyul akarta kikiáltani. Az ellentét élesebb volt mint valaha, Corvin pártja Budavárába zárkózott s Báthori István csapataival már-már ostrom alá készült azt fogni, mikor Corvin, 1000 főnyi őrséget hagyván hátra, híveivel, a koronával s a kincstár és a palota drágaságaival megrakott szekerekkel elhagyta Budát s dél felé vonúlt.²

A királyválasztás e heves vajúdásai alatt Beatrix látszólag még mindig nem lépett ki tartózkodó helyzetéből, bár mindenki tudta, hogy az Ulászló pártját vezető főpapok vele legbensőbb egyetértésben vannak s mint királynét és a végrehajtó hatalom tényleges fejét minden oldalról illő tisztelet környezte, úgy hogy az Ujlaki Lőrincz herczeg körül csoportosuló délvidéki főurak is, Budára érkezvén, első teendőik közé sorolták nála tisztélegni.

¹ Istvánffy, *Historiarum de rebus Ungaricis libri* xxxiv. 1622-iki kiad. 12. l. azt mondja, hogy a magyarok «Hampo»-nak nevezték.

² *Schönherr* id. m. 134. s. köv. l.

136. A PESTI NAGYBOLDOGASSZONY-TEPLOMA.
(Most belvárosi templom.)

Az eredetileg kormányzó társaként szerepelt Corvin János teljes háttérbe tolásával vezette az ország kormányát az egri püspök házából, ennek, mint nádorhelyettesnek közvetítésével.¹ Rendeleteket adott ki különböző közigazgatási és pénzügyekben, bíráskodott, szabadalmakat osztott és erősített meg,² s birtokokat adományozott, igyekezetét főleg arra irányozván, hogy a belégyezésével választandó királynak híveket gyűjtsön, a mi nagy mértékben igénybe vett anyagi eszközeinek pótlását is tette idővel szükségessé. Nyilván ily politikai célból adományozta Revistye, Szászkő és Lipcse várakat s uradalmakat Orbán egri püspöknek s testvéreinek, Balázsnak és Jánosnak,³ budai dunaparti saját házát a hozzátartozó halastóval együtt Drágfi Bertalannak és Rozgonyi Lászlónak,⁴ később a hűtlenségbe esett Kolbász Miklós zarándmegyei birtokait ugyancsak Losonczy Lászlónak és fiainak,⁵ a szintén hűtlenségbe esett Érsek Máténak, a Váradi Péter testvérének budai házát pedig Szentgyörgyi és Bazini János és Zsigmond grófoknak.⁶ A pártütöként elesett Rosályi Kún Jakab jószágait Perényi Jánosnak adta,⁷ s ugyanarra ruházta — bizonyos 8000 aranyra rúgó tartozás és egyéb szolgálatok fejében — Szikszó mezővárost, mely fölött a Mátyás adományából rendelkezhetett.⁸ Fraknó várát és Kis-Martont, — bár a Corvin tulajdona volt, — «szükségből» Zápolyai Istvánnak 17.000 aranyért zálogba adta, úgy hogy e javakat utóbb a

¹ *Udis Apológiájában* (Roszternél 1472. l.) is ez mondatik: «... ipsa (Regina) gradatim, ac sensim interea Regni potestatem occuparet...»

² Lásd a *Kassa sz. kir. város titkos levéltárában* 102. sz. a. (a városi privilegiumok megerősítése tárgyában) s *nyilván. levéltárában* 633. sz. a. (György harminczadszedső ügyében) 634. sz. a. (u. a. ügyben), 635. sz. a. (Márton jászói prépost panasza ügyében), 638. sz. a. (ismét György tricesimátor ügyében) és 639. sz. a. (Gombkötő György pere mostohaanyja ellen) levő 1490. évi okiratokat és *Besztercebánya vár. levéltárában* az 1490. április 29-iki oklevelet.

³ Szalay L. id. m. III. 1357. l. *Magyar orsz. várm. és városai*, Hontmegye 94. l. Barsmegye 324. l.

⁴ 1490. június 4-ikéről Budáról k. okl. *Orsz. levéltár*: D. 19.651. sz.

⁵ *A gr. Erdődyek galgóczi levéltárában*. 1490. július 7-ikéről k. okmány.

⁶ 1490. július 18-ikáról Budáról k. okl. *Orsz. d. levéltár* 19.662. sz. közölve: C. Wagner, P. de Warda Epist. 3. l.

⁷ *Schönherr* id. m. 151. l. jegyzet.

⁸ 1490. június 20-ikáról Budáról k. függőpecsétos okl. a *b. Perényi család levéltárában*, a Nemz. Múzeumban.

farkashidai egyezményben kellett János herczegnek visszaszolgáltatni.¹ Ingóságokban és drágaságokban is sok ajándékot osztott szét, még több ígéretet tett, s viszont fenyegetésektől sem tartózkodott.² Egy Milanóba küldött értesítés szerint a kalocsai érseket bibornokság, sőt — a mi legvalószínűtlenebbül hangzik, — az esztergomi érsekség ígéretével igyekezett a maga pártjára édesgetni.³ Az ő anyagi forrásainak bővítésére szolgált nyilván a Hipolit embereinek az az igyekezete is, hogy az esztergomi érseknek bizonyos, Mátyás által megvont tizedjövedelmei most visszaszereztesse.⁴

A magyarok ugyanis nagy tévedésben voltak, mikor a Beatrix bőkezűségétől elvakítva, azt hitték, hogy ő a Mátyás idejében kincseket gyűjtött. Kétségkívül sok pénz folyt az ő kezeibe, de — mint láttuk, — sokkal rosszabbul gazdálkodott, sem-hogy nagy vagyona lehetett volna. A rendesen jól értesült milanói követ már a Mátyás halála utáni szeptember elején azt jelenti urának, hogy a királynénak egy fillérje sincs, ellenben van 100.000 aranyra menő adóssága.⁵ Ezt igazolni látszanak a bányavárosok terhes megadóztatására már ekkor is irányzott intézkedései⁶ s még inkább későbbi, pénz fölhajtását célzó, kétségbe-esett erőlködései.

A mi pedig a kincstár akkori helyzetét és kezelését illeti, arról nehéz világos képet alkotnunk. Az országtanács a kincstárt — mint láttuk, — János herczeg rendelkezése alá bocsátotta, de egyúttal az egri püspök, mint kincstárnok kezelésére bízta. Bonfin szerint Mátyás halálakor pénzben és ingóságokban 400.000 arany értéket hagyott hátra;⁷ nem tudjuk, hogy mennyi volt ebből a pénz, de az előbb említett követ már május 8-ikán úgy tudta, hogy a király után annyi pénz sem maradt, a mennyiből a temetés költségeit fedezni lehessen.⁸ Tény az is, hogy

¹ *Orsz. Levéltár* D. 19.658. sz.

⁵ *U. ott* 256. l.

² *Udis Apolog.* 475. l. *Tubero* id. m. 128. l. *Kachelmann* id. köt. 117. l.

⁶ *Hatvani* (Horváth) *M. Magy. tört.* Okmánytár 11., 14. l.

³ *Dipl. Emil.* iv. 229. l.

⁷ *Dec.* iv. lib. viii. 474. l.

⁴ *U. ott* 430. l.

⁸ *D. E.* iv. 197—198. l.

Corvin Jánost mindjárt megrohanták a Mátyás hitelezői követeléseikkel; csak Firenzéből a királyi palota díszítésére szállított szőnyegek és szövetek után több mint 26.000 arany forint maradt fizetetlen,¹ s úgy a herczeg, mint emberei mindig Milanóból kértek és vártak pénzbeli támogatást; Ulászló pedig bejövetelekor teljesen kiürült kincstárt talált.

A házasság kérdésében Beatrix még mindig a lemondás és önfeláldozás szerepét játszotta kifelé, megértetni akarván, hogy csak az ország parancsoló érdeke indíthatná őt özvegyi fátyola levetésére. A milanói követnek is azt mondja, hogy kolostorba kíván vonulni;² nővérének írt levelében halálsejtelmekről szól: «Az én Monsignorém (t. i. Hipolit) hál' Isten, kitűnő egészségben van s ha majd felnő, magasabbra remél emelkedhetni (nyilván a bíbornokságra gondol), a mi meg is fog történni, hacsak a magyar királyné meg nem hal előbb!»³

Nem bízik Filipeczben és többi híveiben föltétlenül, s ezért titokban fönntartja az érintkezést Miksával is, kinek híveihez tartozott az ő rokona Frangepán,⁴ s kinek követei utasítást kaptak arra, hogy őt támogassák;⁵ lehet, hogy ezzel csak azt akarta elérni, hogy Miksát a milanói házasság tervétől visszatartsa. Állítólag a pápát arra kérte legátusa útján, hogy a kereszténység érdekében kötelezze őt második házasságra⁶ s lehet, hogy biztatásai vették rá az országgyűlés elején reményét vesztített római királyt, hogy június közepén újabb követeket küldjön Budára.⁷ A királyné bizalmatlansága indíthatta az Ulászló-párti főurakat arra, hogy Filipecz váradi püspököt június közepe táján Bécsbe küldjék, Ulászlót, ki abban az időben 15.000 főnyi sereggel már elindult Prágából Magyarország felé, a Beatrixnak teendő ígéretre rábeszélendők, noha a beavatottak már ekkor egyetértettek arra nézve, hogy e házasság létrejöttét

¹ *Schönherr* id. m. 182. l.

² *D. E.* iv. 224. l.

³ *U. ott* 231. l.

⁴ *Schönherr* id. m. 225. l.

⁵ *Szalay L.* id. m. III. 357. l. jegyzet.

⁶ Maffeo Triv. jelentésében, *D. E.* iv. 206. l.

⁷ Costabili jelent. u. ott 430. l.

soha meg nem engedik s a királynétől, mihelyt veszélytelenné tehetik, szabadúlni fognak igyekezni.¹

A Corvin váratlan szökése Budáról gyorsította az események folyását. Az együtt maradt országos rendek körülzárták Buda-

137. II. ULÁSZLÓ.
(Egykorú festmény után.)

várat s Báthori és Kinizsi vezérlete alatt tekintélyes sereg, — melyhez a királyné és Hipolit is hozzájárultak bandériumaikkal, — vonult ki sietve a szökevények üldözésére. A Sárvíz vidékén, Gyöngyös közeliében érték őket utól s rövid küzdelem után az úgynevezett «Csontmezőn», július 4-ikén szétverték

¹ *Schönherr* id. m. 142. s. köv. l.

és futásnak indították a Corvin hadait. Az ütközetben a királyné nehéz vértés lovassága úgyszólván elhatározó szerepet vitt.¹

Ez a csata mindenkorra eldöntötte a Corvin sorsát; mint trónkövetelő többé nem jött számba; a győzelem hírére az egri püspök azonnal megadásra kényszerítette Budavár őrségét s elfoglalta a mit a várban talált; a János herczeg hívei ellen pedig hűtlenségi pert indítottak.

Július 12-ikén vonultak be a győztesek Budára; Báthori és Kínizsi magukkal hozták a foglyokat is, köztük a sebesült vránai perjelt, Beriszló Bertalant és mintegy hódolva bemutatták zsákmányukat a királynénak.² Corvin ezután már maga volt kénytelen keresni az újabb megegyezésre való módot, hogy tört reményeiből megmentse a még megmenthetőt.

Most tehát az Ulászló pártjának nem állhatott volna már más útjába, mint maga Beatrix; róla azomban tudták, hogy nemcsak királyul, hanem férjül kívánja Ulászlót és tudták azt is, hogy ha kívánsága nem teljesül, kész Miksa előtt megnyitni a maga s a Hipolit várait, a mivel gyakran fenyegetődzött is.³ Voltak sokan, kik hálából, vagy Mátyás iránti kegyeletből, vagy ígéreteitől elvakítva ragaszkodtak hozzá,⁴ azt is tudták, hogy ha királynéi méltóságától megfosztják, mértéktelen követelésekkel fog előállani, melyeket az országnak megszorult állapotában teljesítenie lehetetlen volna. Állítólag maga Mátyás hagyta hátra azt az utasítást, hogy halála után Beatrixot kellőképen kielégítve menni hagyják,⁵ mint a hogy azt annak idejében

¹ *Bonfin Dec.* iv. lib. ix. 485—486. l. *Tubero* id. m. 131—134. l. *Fraknoi: Ulászló kir. vál.* 113—115. l. *Schönherr* id. m. 145—148. l.

² *Tubero* id. m. 135. l.

³ Bakócz levele Maffeohez 1491 április 29-ikéről. (*Milanoi áll. levéltár.*)

⁴ Hogy Beatrixnak a Mátyás halála után is voltak az országban helyenkint hívei, kik megbíztak benne, azt *Csáky Benedeknek* adorjáni várában 1490 deczem-

ber 21-ikén kiadott végrendelete (a *gr. Csáky család löcsei levéltárában*, közölte Sváby Frigyes a Száz. 1873. évf. 649. l.) is tanúsítja, melyben nejét és gyermekeit a királynéra, továbbá Geréb Péterre és Mátyásra bizza, «hogy oltalmazák; táplálják és fel nevellyék».

⁵ *Joannes Sambucus Appendixe a Ranzano Epitomejához*, Schwandtnernél II. 513—514. l. «Deinde Beatricem cum sua dote et muneribus expedire...»

Podjebrád Katalinnak biztosították a rendek,¹ s ha a váradi püspöknek a milanoi követ előtt tett nyilatkozatait őszintéknek tekinthetjük, ő ép úgy mint Bakócz püspök Mátyás e végakaratának álláspontján állottak, de nem vehették föl a küzdelmet a többiekkel, kik állítása szerint mind meg voltak vesztegetve a királynétól.² Állítólag Ulászlónak is kétszázezer aranyforintra rúgó jegyajándékot ígért Beatrix, s támogatást a vetélytársai ellen viselendő háborúban;³ s végül a nápolyi királyra is tekintettel kellett lenni, a ki rokoni összeköttetésben volt oly sok tekintélyes uralkodóházzal.

Ezekkel a fontos szempontokkal viszont szembenállott a gyűlölet, melyet Beatrix már a Mátyás idejében keltett maga ellen, s mely most valahára szabad kitörésre számított, s az aggodalom, hogy mindaz a káros befolyás, mely az ő személye által előbbi férje

138. II. ULÁSZLÓ NÉVALÁÍRÁSA.

életében érvényesült, állandósulni, sőt fokozódni fog. Ezekhez járult a Beatrix eddigi magtalanságára való tekintet, mely valószínűvé tette, hogy az ország Ulászló halála esetére ismét a trónutódlás bizonytalan esélyei közötti hányatásnak lesz kitéve; állítólag a cseheknek törvényük is volt arra, hogy királyuk özvegygyel egybe nem kelhet.⁴ S végül Ulászlóra nézve még egy más személyes nagy nehézség forgott fönn, mely abból állott, hogy őt már egy érvényes házassági szerződés kötötte még 1476 óta Achilles Albrecht brandenburgi örgróf leányához, a szépségéről híres, de szerencsétlen Borbálához, kivel csak azért vonakodott egybekelni, mert az elvesztvén időközben a glogaui herczegsége való örökjogát, nem nyújtotta neki többé

¹ Stephanus Kaprinay, *Hungaria Diplomatica temporis Math. de Hunyad*, Vindobonae 1771., pars II., XLVIII. 453. l.

² *Dipl. Emi.* IV. 226., 229., 241., 242. l.

³ A teanoi püspök már id. 1494-iki jelentése.

⁴ *Boufin*: Dec. v. lib. I. 498. l.

az eredetileg remélt előnyöket.¹ Valószínűleg erre a házassági akadályra való tekintettel ellenezte állítólag a pápai legátus is azt, hogy Ulászló újabb házassági ígéretet tegyen.²

Mindezek kétségkívül beható megvitatás és megfontolás tárgyául szolgáltak a főrendek és a köznemesség megbizottai között július 14-ikén végbement értekezleten, melynek eredményéhez már akkor — Filipecz közbenjárása következtében — bizonyára birták a királyjelölt, Ulászló hozzájárulását is.

Ez az eredmény egy oly eljárásban való megállapodás volt, melyről magyar történetíró bizonyos szégyenérzet nélkül nem adhat számot, mert azt nehéz másnak, mint csalásnak jellemezni. Ha Mátyás tanácsát megfogadják s Beatrixot akár kielégítve, akár elégtelenül hazaküldik, vagy ha — a mint Mátyás a hozzá oly közel állott Szilágyival és Vitézzel tett — Beatrixot mint közveszélyes egyént letartóztatták s akár még vagyonát is elkobozták volna, ez az eljárás erőszakosabb, kockázatosabb, de mindenesetre becsületesebb lett volna. E helyett azonban a rendek — valószínűleg egyetértésben jelöltjükkel — arra határozták el magukat, hogy Beatrixnak ünnepélyesen följajánlják az Ulászló kezét, ki által házassági ígéretet tétetnek, a királynét addig ámtíják, a míg csak erkölcsi és anyagi támogatására szükségök van, Ulászlónak azonban meg nem engedik, hogy házassági ígéretét beváltsa, sőt majd inkább más házasságra készítetik s Beatrixtól szabadulnak — a mikor és a hogy lehet. Az egykorú dalmata Tubero állítása szerint a terv szerzői utólag még el is dicsekedtek vele, hogy a ravasz olasz növel szemben ugyancsak «olasz módon» jártak el.³

A «méltatlan játék» első jelenete még ugyanaz nap folyt le; a főpapok és főurak megjelenvén Beatrix előtt, hozzá azt a kérést intézték: «adja beleegyezését ahhoz, hogy Ulászló Magyarország királyává választassék és fogadja el őt férjeül, hogy így továbbra is az ország királynéja maradjon». Ünne-

¹ *Fraknoi: Ulászló kir. vál.* 156. l.

³ «Italica sane arte, ut Hungari impu-

² A teanoi püspök előbb id. jelentése szerint ezt Ulászló állította 1494-ben.

denter praedicabant, adversus Italiam usi». (Id. műv. 128. l.)

pélyesen kijelentették, hogy Ulászlót, ha netalán «ördögi kísértésnek engedve», a házasságot végrehajtani vonakodnék, mindnyájan el fogják hagyni, és «asszonyuk, királynéjuk» mellé fognak állani. Beatrix azt válaszolta, hogy az ajánlott házasságban megnyugszik, az Ulászló nevében tett ígéretet elfogadja és beleegyezik abba, hogy «az országgyűlés Ulászlót királylyá és őt királynévá kikiáltsa». Mire viszont a főrendek megjegyezték, hogy ezek szerint ő a házasságot befejezett ténynek, magát Ulászló nejének tekintheti s a gyászt, melyet addig elhunyt férjeért viselt, most már levetheti.¹

Az esetnek ez a leírása a Beatrix saját nyilatkozatán alapul ugyan, de minden lényeges mozzanatra nézve megegyezik úgy az egykorú egyéb följegyzésekkel, mint a következményekkel. Az Ulászló későbbi nyilatkozataival homlokegyenest ellenkezik ugyan, de tekintve mindkettejük kétséges szavahihetőségét, föltétlenül megdöntötnök nem ítéltető az özvegy ama további előadása, mely szerint az urak Ulászlónak a házassági ígéret megtevésére is kiterjedő fölhatalmazását nemcsak követeknek, Schellenberg cseh kancellárnak, továbbá Petrus de Rosisnak és Vaythimler Benedeknek szavaival, hanem a királynak fölmutatott sajátkezü levelével is igazolták.²

Másnap azután a rendek a budavári Szent-György egyházában gyűltek össze országos ülésre, melyen a külhatalmak követei is megjelentek. Szent mise után Orbán egri püspök, mint nádorhelyettes, elfoglalván az elnöki széket, indítványára az országgyűlés egyhangúlag és lelkesedéssel kimondta, hogy Ulászló cseh királyt Magyarország királyává választja, azzal a föltétellel, hogy a választási hitlevelet megerősíteni s Mátyás özvegyét nőül venni és uralkodótársul fogadni tartozik.³ Az erre nézve kiadott értesítésekben a rendek írásban is hivatkoztak az özvegy királynénak e választásba való beléegyezésére.⁴

¹ Beatrix id. 1494-iki információja.

² U. ott.

³ *Dipl. Emi.* IV. 242. és 245. l. *Fraknói*

⁴ A magyar Rendekek St. Pölten városához int. német nyelvű értesítése a *Történelmi Tar* 1908-iki I. füzeté 154. lapján.

id. m. 197. l.

Magyar Tört. Életr. 1908.

Bonfin szerint a nép is lelkes örömmel fogadta a választást s egész nap visszhangzottak az utcák az Ulászló nevétől. De legboldogabb volt maga Beatrix: az ablakai alá tóduló nép közé pénzt szórattott,¹ az öt szerencsekívánatokkal üdvözlő pápai követnek már megígérhetni vélte a törökök fölötti biztos diadalt,² s Hipolit által azt iratta a mantuai örgrófnak, hogy az országra a legnagyobb szerencse vár e választás következtében.³

Igazság szerint a kilátások épenséggel nem voltak oly rózsásak. Mikor a rendek másnap a többi trónkövetelők követeit részesítették megfelelő válaszban, a Miksa küldöttei írásban is benyújtott szemrehányó, sőt fenyegetődző nyilatkozattal vágtak vissza,⁴ s már kevéssel később hírek jöttek a felvidékről, melyek szerint János Albert lengyel herczeg a Szepességről már kibocsátotta kiáltványát, melyben a rákosi választás alapján az országlakókat csatlakozásra szólítja föl.⁵

Ily körülmények között legsürgősebbnek látszott Ulászlót seregével együtt behozni az országba, s Corvin Jánossal már csak a korona kiadatása céljából is megegyezni. Az utóbbi nem járt nagy nehézségekkel; július 24-ikén írták alá az egyezményt, mely majdnem mindazokat az előnyöket biztosította Jánosnak, a melyeket a rendek az összeütközés előtt följajlottak s azonkívül párthíveinek teljes amnestiát adott.⁶ Másnap a váradi püspök vezetése alatt fényes küldöttség ment az ország határa felé az Ulászló fogadtatására, kinek — a milanói követ tudomása szerint — első költségeire már előre küldtek 10.000 aranyat.⁷

Július utolsó napján, Farkashidán — Nagyszombat és Sempte között — ment végbe a találkozás és hódoló üdvözlés, melynél Filipecz János hosszú, ékes beszédben fejtette ki a király előtt

¹ *Bonfin Dec.* iv. lib. ix. 487. l. *Bél M.* Notitia etc. i. 3., 231. l.

² *Fraknoi:* id. m. 198. l.

³ Hipolit levele július 16-ikáról a *mantuai áll. levéltárban*. (Másolat az Akad. tört. biz. másolatárában.)

⁴ *Fraknoi* id. m. 199. l.

⁵ *Szalay L.* id. m. iiii. 362. l.

⁶ *Schönherr* id. m. 156. l.

⁷ Maffeo Triv. jelent. július 26-ikáról, *D. E.* iv. 244. l.

az ország választási föltételeit. E beszéd maga, a fönmaradt s hitelesnek tekinthető följegyzések szerint nem szólott a Beatrixszal Ulászló hozzájárulásával üzendő játékról, de kétségtelen, hogy az eljárás lényegére nézve Ulászló s az urak között vagy —

139. II. ULÁSZLÓ PECSÉTJE.

mint Beatrix állította — már előbb, vagy legkésőbb Farkashidán, a választási föltételek s a Corvinnal való egyezség elfogadása alkalmából jött létre a megegyezés.¹

Tubero úgy adja elő a történeteket, mintha a váradi püspök hivatalos beszédjének bevégeztével mintegy baráti tanácsként

¹ A farkashidai egyezmény egy példánya az *orsz. levéltárban*: D. 19.658.

sz. A koronázási hitlevél Marczalinál (Tört. kútfők) az id. helyen.

mondta volna Ulászlónak a következőket: «Országunkban van Corvin Mátyás neje, a nápolyi király leánya, kit hiréből bizonynyal jól ismersz... Tudjuk, hogy ő téged házasságra akar csábítani; drága áron igyekszik az ország főbijeit e tervéhez közbenjárókul megnyerni. De tudd meg, hogy vele a magyarok olasz módon akarnak elbánni, őt ámítani akarják mindaddig, míg pénzét, melyben legnagyobb ereje rejlik, tőle mind el nem szedték. Óvakodjál tehát, nehogy ígéreteitől elcsábítva meddő házasságra add magadat, a mit Mátyás király is megbánt, vagy családod hagyományos becsületét könnyelműen oly ígérettel kösd le, melynek teljesítését megtagadni volnál kénytelen. A tartózkodás egyéb okait szeméremérből inkább elhallgatom... de hogy baráti kötelességemnek s Magyarország megbízásának teljesen megfeleljek, azt tanácsolom, hogy ezt a nápolyi aszszonyt kerüld mind a dögvészt s a gonosz szellemet s az ő kecsegtetéseit tekintsd megmérgezeteknek; okulj a Mátyás balsorsán, alapítsad meg szerencsésebben házi életedet, őrizd meg egyszerű cseh erkölcsödet minden tengerentúli minta mételjétől.» Ulászló pedig minderre való ráállását készségesen kijelentette.¹

Alig képzelhető, hogy a magyar küldöttség szónoka ily meztelen cynismussal tárgyalta volna beszédjében a tervezett fortélyt, de az egykorú tudós krónikástól szájába adott szavak tagadhatatlanul híven jellemzik az eljárást, melyet Beatrixszal szemben a valóságban követtek az országnagyok s kifejezik azt a lángoló gyűlöletet s egyúttal azt a félelmet, melyet a magyarok a királyné iránt éreztek. Hogy ilyen tanácsot adtak a küldöttek Ulászlónak, sőt eskü alatti ígéretét vették a Beatrixtól való tartózkodásra, azt ő maga is bizonyította négy évvel később a pápai legátus előtt tett nyilatkozatában,² habár valamivel előbb az ő érdekében készült névtelen, de hivatalosnak tekinthető védirat úgy tünteti föl a történeteket, mintha a rendek tőle a Beatrixszal való házasságnak vagy elfogadását, vagy legalább elfoga-

¹ *Id. m.* 140—143. l.

² A teanoi püspök id. 1494-iki jelentése.

dásának színlelését kívánták volna, s mintha ő lett volna az, ki a házasság gondolatát — már Brandenburgi Borbála iránti kötelessége szempontjából is — mereven visszautasította volna.¹

Augusztus 9-én Ulászló kíséretével ünnepélyesen bevonult Budára; de már megelőzte őt öcsce, a harcias János Albert herceg, ki a megelőző napon seregével táborba szállott a Duna bal partján, Pest mellett, úgy hogy a két trónkövetelő testvért s hadaikat csak a folyam választotta el egymástól. Mindazonáltal úgy látszott, hogy egyik sem kívánja ügyét fegyveres döntésre bízni; Ulászló követeket küldött öcscséhez, majd maga ment át hozzá, följánlotta lemondását a lengyel trónra való elsőszülötti örökjogáról, de a megegyezés nem sikerült. Végre János Albert seregének könnyebb élmezőnyének céljából a felső tiszavidékre vonult, Szerencsnél tábornokot ültetve s dűlve a környéket, Kassát vette ostrom alá.²

Beatrix még mindig városbeli lakásán húzódva meg, képzelhető türelmetlenséggel várta, hogy Ulászló, kit már férjének vélt tekinthetni, ölelésére siessen. Hiszen Nápolyba oly híreket küldött, hogy ott már augusztus 12-én lovagjátékokkal készültek ünnepelni a magyar királyné újabb házasságát,³ s Ferrante, másik leányához, a ferrarai hercegéhez intézett leveleiben nagy megelégedésének adott kifejezést Beatrix és Magyarország ügyének oly szerencsés fordulata fölött.⁴ Végre — állítólag sokszori könyörgésre,⁵ — augusztus 14-ikén meglátogatta Ulászló a királynét, de ez a látogatás rettentő csalódás okozója lett.

¹ *Udis Apologiája* (455. l.) «... legati ex Ungaria veniunt, qui cum multis concionibus Regnum deferunt, et ea inprimis, uti Beatricem Reginam uxorem acciperet, aut si nolit, pro sua regnique salute, se accepturum simularet. Delatum... regnum... cum omnibus condicionibus Rex accipit, unam tantum, de accipienda Beatrice obstinate recusavit, Barbariti haud coniugii immemor, quod pontificia nondum auctoritate se iungerat».

² *Fraknói: Ulászló kir. vál.* 203—294. l.

³ *Leostello: Effemeridi* etc. 358. l. Az ünnepély közbejött gyászeset miatt maradt el.

⁴ *Dipl. Eml.* iv. 253. l.; a nápolyi király egy korábbi, augusztus 13-ikáról k. levele a *modenai levéltárban* (Lett. d. Princ. Est. Napoli, Busta 1.).

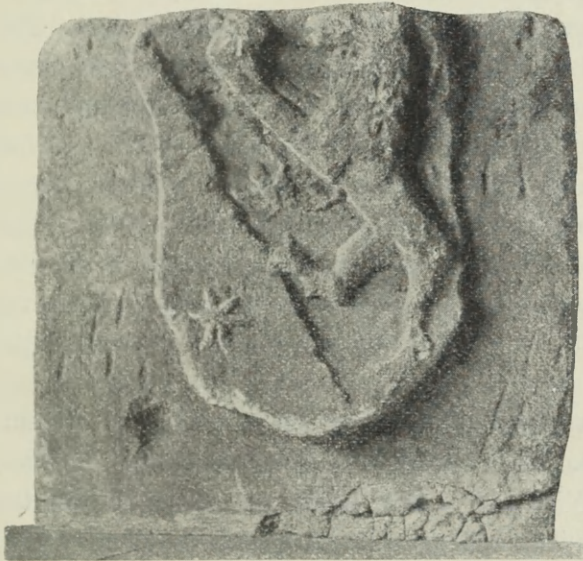
⁵ «quasi mendicato» mondja Maffeo milanoi követ szeptember 8-iki jelentésében, melyből a következőket is vesszük. (*D. E.* iv. 255. s. köv. l.)

A király mindössze arról biztosította Beatrixot, hogy őt oly tiszteletben s érdekeit oly védelemben fogja részesíteni, mintha nővére volna, mert Mátyás iránti testvéri szeretetből ilyennek tekinti. A királyné természetesen egészen más szavakat várt s e föllépés annyira megzavarta, hogy ő, ki rendesen minden helyzetbe bele tudta magát találni és sohasem fogyott ki a szép szóból, most alig tudott beszélni. Meglepetése azonban Ulászló távoztával féktelen dühbe csapott át; heves szemrehányásokkal és szidalmakkal támadta meg a körülötte levő urakat. Majd többeket hivatott, kik kelletlenül jöttek színe elé, hűtlenséggel vádolta őket s különösen szemökre lobbantotta, miért nem engedték meg neki, hogy a Jánossal megkötött egyezség után elfoglalja a királyi várlakot s ő maga adja azt át a királynak, ki akkor megértette volna, hogy őt nem tekintheti csupán «nővérének». Az urak igyekeztek megnyugtadni őt, bizonygatván hogy ígéretöket meg fogják tartani s rajta lesznek, hogy a király beléegyezzék a házasságba, de az ő akarata ellenére utóvégre se tehetnek semmit. Azonban Beatrix indulatát ez le nem csillapította; nyolcz napi határidőt tűzött ki a király által teendő kötelező nyilatkozatra, a nélkül, hogy határozottan meg tudta volna jelölni a következményeket, melyekkel e határidő elmulasztása fog járni. Egyszer azzal fenyegetődött, hogy vissza fogja követelni hozományát s a király halála után viselt összes költségeit, melyek összegét márelőbb ötszázezer aranyra számítgatta, de melyekkel szemben a magyarok úgy látszik már ez időben emlegetni kezdték a királynétól és híveitől az országból kivitt kincseket;¹ majd azt hangoztatta ijesztésképen, hogy elhagyja Budát s Esztergomba vonúl vissza. A király, ha a főurak a házasság dolgát emlegették, kitérőleg felelt; arra utalt, hogy ilyen dolgot nem szabad elhamarkodni, majd a hozományt emlegette, a melyre más házasság esetében volna kilátása, mert szegénysége közismert vala, az ország pedig ki volt zsarolva s

¹ Jacopo Trotti követjelentése Milanóból Ferrarába 1490 október 13-ikáról: *Modenai levéltár* id. osztály.

kétfelől fenyegette háború; a Beatrixtól ígért hozományban úgy látszik nem nagyon bízott, mert azt legfeljebb a nápolyi király adhatta volna, a kitől pedig nehéz volt valamit kicsikarni.

A halasztásra kedvező ürügyül szolgált a koronázás mielőbbi megtartása, mit már az ellenjelöltek támadó föllépésével szemben is siettetni kellett. Miksa csapataival bevette Bécset, János Albert pedig magát a magyar földet dúlta; azt persze Beatrix-

140. NAGYLUCSEI ORBÁN PÜSPÖK CZÍMERKÖVE.
(A Magy. Nemz. Múzeumban.)

nak nem kellett tudnia, hogy e gondok közepett a házasságtervezés is javában folyt, csakhogy egészen más irányban. A milanói követ, látva hogy Corvin Jánosból nem lett király s hogy a rendek Ulászló kezét Beatrixnak lekötötték, megbízását megszüntnek tekintette s kifejezést adva a neki tett ígéretek megszegése fölötti méltatlankodásának, elhagyta Budát s Pécs-váradra vonúlt az Ascanio Sforzának adományozott apátságba. E föllépése mindenféle mentegetődzésre és magyarázatra szolgáltatott alkalmat a váradi, győri és szerémi püspökök részéről,

melyekből kiviláglott az, hogy valami Milanót érdeklő fordulatra gondolnak. Szeptember elsején bizalmas értekezlet volt az egri püspöknél, melynek tulajdonképeni célja a kincstár siralmas állapotának s az e végből teendő intézkedéseknek megbeszélése volt. Ez alkalommal mint egyedüli mentő eszme az merült föl, hogy a mindenre kapható Ulászló Milanóval kezdjen — mielőbb nyerendő hozomány reményében — házassági tárgyalásokat, a mire való hajlandóságukat a váradi és győri püspökök mindjárt közölték is a milanói követ megbízottjával. Nem lehet egyébiránt tagadni, hogy a házassági terv mellett, bár az az előzmények után a hitszegés jellegével bírt, fontos politikai szempontokat is lehetett fölhozni s hogy annak Milanóban való fölkarolását a magyar urak annál inkább remélhették, miután a hercegi követ maga pendítette meg ezt az eszmét akkor, mikor még a Miksa jelöltsége állott előtérben, s maga a milanói herceg az Ulászló és Beatrix házassági tervének mindjárt első hírére azt a kérdést vetette föl: nem volna-e ez a házasság még megakadályozható? ¹

Míg szigorú titokban ilyen terveket szőttek ugyanazok, kik az Ulászló kezét Beatrixnak kötötték le, az új király sietett magát a Visegrádról lehozott koronával megkoronáztatni. Szeptember 13-ikán elhagyta Budát s 18-ikán ment végbe Székesfehérvárott a koronázás, melynél — miután a kalocsai érsek távolmaradt s a gyermek Hipolit a szertartást nem végezhetette, — Thúz Osvát zágrábi püspök volt kénytelen a Szent-István koronáját az Ulászló fejére tenni. Ugyanő lett a kincstárnokságban utódja az elbetegesedett Dóczi Orbán egri püspöknek, míg a kancellárságra Bakócz Tamás győri püspököt emelte Ulászló; ez a méltóság a nagyváradi püspökséggel együtt azáltal lett üressé, hogy Filipecz János püspök, miután Ulászlót trónjába iktatni segített, de ravasz politikájával a házassági kérdésben

¹ *Fraknói: Ulászló kir. vál.* 205—209. l. *Dipl. Eml.* iv. 245, 253. és 259. lapjain levő követjelentések; a milanói herceg

követutasítása 1490 augusztus 8-ikáról a *milanói levéltárban*: Sez. Stor. Pot. Est. Ungheria.

megoldhatatlan bonyodalmat teremtett, állítólag régi fogadalmat teljesítve lemondott minden rangjáról és javadalmáról s a ferencz-rendieknek tőle alapított olmützi kolostorába vonult.¹

A koronázó-várost kevéssel ez után az ünnepély után más, vészesebb zaj verte föl nyugalmából. Miksa hadaival már szeptember közepén magyar földön állott s mind közelebb nyomulva Buda felé, nemsokára Székesfehérvárt vette ostrom alá; János Albert Kassát tartotta ostromzár alatt, délen és keleten a török nyugtalanította az országot;² Ulászlónak tehát székvárosába kellett sietnie s ezer nehézséggel és szükséggel küzdve az ország megmentéséhez hozzáfognia.

Szorult helyzetét Beatrix fenyegetődzésre használta föl; Budát elhagyva unokaöccsével, Hipolit érsekkel, ennek esztergomi várába vonult vissza³ s megint azt hangoztatta, hogy várait, névszerint Esztergomot, Diósgyőrt⁴ és Zólyomot az ellenség kezeibe fogja adni, ha Ulászló házassági ígérletét be nem váltja; sőt fenyegetéseinek nyomatékot adandó, állítólag seregét is gyarapította.⁵ Most már a főurak is ostromolták a királyt, hogy békítse ki valamikép az özvegyet,⁶ kit ez időben állítólag többször meg is látogatott,⁷ újólag szívére kötötték azonban azt is, hogy vele házasságra semmi szín alatt ne lépjen. A ki egyszer elindult a képmutatás útján, az csak újabb meg újabb csel-fogásokkal juthat rajta tovább; így járt most Ulászló is.

¹ *Bonfin* Dec. iv. lib. x. 493—497. *Tubero* id. m. 126, 141—142, 145—146. János püspöknek a *Lobkowitsz-levéltár*-ban őrzött s másolatban az Akad. tört. bizottságának másolatgyűjteményében található, Olmützből írt levelei sem visszavonulása okaira, sem később a közviszonyokra esetleg gyakorolt befolyására világot nem vetnek. A milánói követ még július 15-ikén azt jelentette herczegének, hogy a váradi püspök életét félti a királynétól s ezért más országba fog költözni; (*D. E.* iv. 243. l.) azonban ez valószínűleg csak egyike volt azoknak a túlzó mondásoknak, melyekkel Filipezz Maffeo előtt kényszerhelyzetét bizonyítani igyekezett.

² *Fraknoi* id. m. 211. l.

³ Ezt *Istvánffy* (id. m. 7. l.) mondja s ezzel egyezőleg beszéli el Ulászló ide-oda utazásait. (8. l.)

⁴ Hogy Beatrix diósgyőri várának biztos őrizetéről gondoskodott, Csapi János várnagyhoz int. a *Gr. Zichyek zseléi levéltár*-ból levő rendelőnyéből kitűnik. (*Száz.* 1869. 605. l.)

⁵ «validissimum comparasse exercitum» (*Udis* 467. l. s más helyeken is).

⁶ «Beatrix ... szünetlen kalapál vala az Urakon, hogy véget tennének az ő dolgában», írja *Heltai* (id. m. II. 301. l.).

⁷ Követjelentés Milanóból Ferrarába november 1-ről, *Modenai levéltár* id. oszt.

Alig hogy Budára érkezett, titokban magához hivatta Maffeo Trivillense milanói követet; éjnek idején, álruhában kellett ennek a király előtt megjelennie, ki őt csakis Bakócz győri püspök és Schellenberg cseh kancellár jelenlétében fogadta s vele bizalmas tárgyalásba bocsátkozott a közte s Bianca Sforza között kötendő házasság ügyében, fősúlyt a hozományra helyezvén, melyre nézve valóságos alkudozás folyt a követ és a kancellárok között.¹ A derék Maffeo, ki még kevéssel előbb annyira föl volt háborodva a magyar urak szőszegése fölött, arra nem is gondolt, hogy ő és az ő udvara is szőszegést követtek el Corvin János irányában, mikor az ő aráját a választandó magyar királynak — akár Miksának hívják, akár Ulászlónak, — kezdettől fogva árúba bocsátani hajlandók voltak. Egyelőre megállapodás csak oly irányban történt, hogy Maffeo haladéktalanul Milanóba fog utazni az ügynek előszóval leendő eligazítása végett. Bakócz kancellár akkora buzgalmat tanusított ebben az ügyben, hogy Lodovico Sforza kevéssel később indítva érezte magát, neki levélben köszönetet mondani s őt arról biztosítani, hogy bátyja, Ascanio útján igyekezni fog részére mielőbb megszerezni a bíbornoki kalapot.²

Ezzel majdnem egyidejűleg, október 4-ikén, a király összehívta tanácsosait s azok előtt ünnepélyesen nyilatkozatot tett aziránt, hogy kénytelen ugyan Beatrixszal formaszerű házasságot kötni, de ezt a házasságot végrehajtani nem fogja, sőt mint kényszerhelyzet szülöttjét előre érvénytelennek jelenti ki.

Ulászlónak ezt a «protestációját» majdnem szó szerint egybehangzó szöveggel közli történetírója és udvari embere, Bonfin,³ és az ő megbízásából a keletkezett házassági pörben három évvel később szerkesztett névtelen védirat;⁴ a nyilatkozat lényege ez:

«Mikor Magyarország királyává választattam, többen sürgetőleg

¹ *Dipl. Eml.* iv. 273, 279. l. *Fraknoi*:
Bakócz Tamás 41–42. l.

² *Dipl. Eml.* iv. 275. l.

³ *Dec. v. lib. i.* 498–499. l.

⁴ *Udis Apolog.* (íd. kiad.) 456–457. l.

kértek, fogadnám el Aragoniai Beatrixot hitvesemül s ígérték, hogy ez esetben ő nem csak 200.000 aranyból állott hozományának, hanem az őt egyéb czimen megillető 300.000 aranyának visszakövetelésétől is eláll, illetőleg ez összegeket a hadi költségek fedezésére átengedi. Miután azonban Beatrix szándéka megváltoztatásával ígéretei teljesítését megtagadta, a házasság megkötését azonban követelté, hatalmas sereget szervezett, külföldi uralkodókkal szövetekezett, azokat titkon ellenem való támadásra ösztökelte, fenyegetésekkel élt: hogy ha nőül nem veszem, várait az ellenségnek adja át, engem az országból kiűz, híveimet ellenségekül fogja tekinteni: Isten és ember előtt kijelentem, hogy én mindezen okoknál fogva, de főkép meddőségre való tekintettel, Beatrix királynéval házasságot kötni nem akarok, s ha mégis ily értelmű nyilatkozatot tettem és fogok tenni, erre csak a ti buzgó kérésetek, az ország érdeke s a szükség kényszerít. Elbocsátván ugyanis cseh seregeimet, a királyné részéről az országot és a kereszténységet fenyegető veszélyeket másképp elhárítani módom nincs. Ennek következtében a ti tanácsotok kikérése után s főlhívasatokra, a fortélyt fortélylyal lévén kénytelen kijátszani, színleg házasságot fogok kötni Beatrixszal,¹ hogy így elhárítván e veszélyt, az ellenséget annál könnyebben elűzhessük. De nehogy valaki gonosz csellel vádolhasson, tanúságot tesztek elöttetek a felől, hogy Beatrixot nőmül sohasem kívántam, most sem kívánom s ha vele — mint mondják — «per verba de praesenti» házasságot kötök is, azt mindenkor érvénytelennek és semmisnek fogom tekinteni».

Ez a nyilatkozat, mely a kor politikai erkölcsének egészen megfelelő megkülömböztetést tesz az «ars» és a «dolus», a fortély és a csalárdság között, több, szembetűnő valótlanságot tartalmaz. Nincs semmi adat arra, hogy Beatrix az 500.000

¹ *Udísndl*: «simulandum esse matrimonium, non inutile duxerim, immo necessarium, et artem arte eludendam etc». *Bonfiniál*: «Nunc vero ... ejus sponsalia

simulentur, atque ars arte quodammodo eludatur, faciam, quod vobis placere sentio etc».

aranyra vonatkozó ígérete teljesítését megtagadta volna; Ulászló mindaddig azon az állásponton volt vele szemben, hogy a nevében tett házassági ígéretet el nem ismerte és nincs nyoma annak, hogy azt ilyen vagy amolyan föltételekhez kötötte volna. A Beatrix «seregszervezését» Ulászló ellen irányulónak tekinteni alig lehetett, miután annak a «seregnek» épen az ő pártja igen jó hasznát vette Corvin ellenében a csontmezei ütközetben. Nevetséges túlzás az is, hogy a király a Beatrix magatartását olyannak tüntette föl, mely a kereszténységet veszélyeztette.

Itt jelzett szándékához képest Ulászló értesítette a királynét is, hogy kész ugyan a házasságot megkötni, de ennek fontos okokból titokban kell történnie; Beatrix, úgy látszik, ármányt nem gyanítva s csakhogy mielőbb czélt érjen, beleegyezett, hogy a házasságkötés az ő lakásán, csak néhány bizalmas ember jelenlétében menjen végbe.¹

Kétségtelennek tekinthető, hogy Beatrix akkoriban a mély gyászt már letette;² milánói jelentés szerint azonban erre az alkalomra, melytől ő nemcsak szertartást várt, hanem házasság életük megkezdését is, különös gonddal földszitette magát: arcát kifestette, fejdísz tett föl, hajfürtjeit arcza körül lebecsátotta, szóval épen nem «özvegyi tisztességgel» nézett a látogatás elé s lakását már házasoké módjára rendeztette be.³

Ulászlót csak az egri és győri püspök, Báthori István, Kinizsi Pál és Schellenberg cseh kancellár kísérték el, Beatrixot néhány udvari embere, Geréb Péter, Losonczi László s a nápolyi követek környezték, midőn a király nyomban a főurak előtt tett nyilatkozata után Beatrixnál az esti órákban megjelent.⁴

¹ *Fraknoi: Bakócz T.* 39–40. l.

² *Udis, Apolog.* 473. l: «nigra vela deponuntur». Az id. október 13-iki *milánói követjelentés* is ezt mondja.

³ «haveva facto apparechiare in casa sua il lecto nuptiale et factolo ponere in terra etc». Egy, Lod. Sforzához int. jelentés egykoru másolata a *milánói levéltárban* (Szcz. Stor. Pot. Est. Ungheria), melyet ott

október 15-ikéről és Maff. Trivillensétől valónak tartanak; azonban Maffeo már 14-ikén elhagyta Budát (Trotti november 27-iki jelentése a *modenai levéltárban*).

⁴ *Istvánffy* szerint ez a jelenet is Esztergomban folyt le, a hová Ulászló Pozsonyból a Dunán jött le s onnan Visegrádra ment tovább. (8. l.) Ez azonban nem valószínű, sőt inkább azt kell hinnünk,

A kölcsönös üdvözlés és rövid társalgás után a király, a királyné és a győri püspök néhány beavatott főemberrel a

141. BAKÓCZ TAMÁS.

hogy a színelt házasságkötés Budán, a Beatrix lakásán s az Ulászló megelőző protestációjával egyazon napon történt, a mi mellett szól az előbb id. névtelen jelentés, mely szerint Beatrix a királyt «la nocte de Sto Francesco» (október 4-ikén) várta és a Beatrix id. 1494-iki információja, mely meg is nevezi október 4-ikét mint azon napot, melyen a házasságkötés végbement. *Bonfin* csak

ennyit mond: «haud multo post» (t. i. a protestáció után); a teanoi püspök id. jelentése: «quodam die», azonban *Udis Apologiájában* (457.) ez áll: «Hec protestatus paucis post diebus... clamdestina sponsalia peragit». Egy Kassa városához intézett rendelvény tanúsítja, hogy Beatrix október 20-ikán budai «saját palotájában» volt. (Kassa város nyilv. levéltára, 643. szám.)

terem egyik szögletébe vonultak, hol kísérőik körülvevén őket, a többi jelenlevők sem szavaikat nem érthették, sem mozdulataikat nem láthatták. Itt Bakócz győri püspök összefogva jobb kezeiket, a királyhoz ezt a kérdést intézte: «Felséged akarja-e a jelenlevő királyné ő Felségét a szent római egyház rendje szerint törvényes hitveséül fogadni?» A király ezt válaszolta: «Igen». Azután a püspök a királynéhoz fordult: «Akarja Felséged az itt jelenlevő király ő Felségét a szent római egyház rendje szerint törvényes hitveséül fogadni?» Mire a királyné e szóval felelt: «Akarom». Erre a püspök megáldotta a házasságleket. Azután Ulászló megújította azt a kérelmét, hogy a dolog «bizonyos akadály elhárításaig» titokban maradjon s csakhamar búcsút vevén, hazatért, «sem csókkal, sem mosolylyal, sem nyájaskodással» nem mutatván, hogy hitvestársától búcsúzik, hanem ellenkezőleg «komoly arczczal mint idegen az idegentől» vált meg a királynétól,¹ azt az elérték fölötti öröm s másrészt csalódott reményei miatti keserűség és a fölkeltett gyanú érzelmeitől hányatott kedélylyel hagyva hátra.

¹ Ez utóbbit *Bonfin* mondja (id. h.); a házasságkötésnél mondottakat szó szerint közli a teanoi püspök többször id. 1494-iki jelentése, egyúttal Ulászló ama szavait is, melyekkel e közlés igazságát elismerte. Ettől a Beatrix id. 1494-iki információja

csak annyiban tér el, a mennyiben szerinte a «vis et volo» szavak használtak a házasságkötésnél, holott utóbb épen abból is formáltak semmiségi okot, hogy Ulászló az «igen» szót használta az «akarom» helyett.

II.

142. ESZTERGOM.

IZINTE beláthatatlan bonyodalmak keletkeztek az Ulászló és Beatrix között, az előbbinek részéről a megtagadás csalárd célzatával megkötött házasságból. Az akkor uralkodó egyházjogi fölfogás szerint a házasságjogérvényesen létrejött s csak pápai határozattal volt fölbontható;¹ egyedüli ok érvénytelenítésére az Ulászló és Brandenburi Borbála

között már előbb létrejött házassági kötelék lehetett, s jellemző Ulászlóra, hogy míg egyik kötelezettségétől a másiknak segítségével remélt szabadulhatni, már útban volt a milanói követ, ki egy harmadik házassági ajánlatát vitte a jogilag Corvin Jánosnak már szintén lekötött Bianca Maria Sforzához. Viszont Beatrix jól tudván, hogy új házasságának fölbontása ellen őt csak annak végrehajtása, a «copula carnalis» biztosíthatja, minden törekvését ennek elérésére fordította, s nemcsak királynői, hanem női méltóságát is megtagadva, igyekezett föltolni magát egy férfi nejeül, ki eléggé érthető tartózkodással utasította vissza közeledéseit.

Egyelőre Ulászló minden reményét a titkolódzásba helyezte; titoktartást kötött ki Beatrixtól s a titok legsűrűbb homályát borította a milanói házassági tárgyalásokra. Ez utóbbiak sikerét félthette Beatrixhoz való viszonya kiderülésétől s viszont rettegnie kellett a gondolattól, hogy csalfa szándéka a királyné tudomására jusson. Az utóbbival való szakításának minden

¹ Lod. Sforzának a Bianca Maria-hasonló természetű ügyében lombardiai jogászok szakvéleménye alapján Rómában tett

lépéseiről szóló követjelentés 1490 november 16-ikáról. (*Modenai levéltár.* Canc. Duc. Cart. d. Amb. Trotti Giac.)

veszélyei fenyegették még. Hiszen országát még csak ezután kellett igazán meghódítania s a minden oldalról behatolt ellen-ségeket kivennie; míg e súlyos helyzete alkalmas ürügy volt Beatrixszal szemben az egybekelés halasztására, másrészt arra kényszerítette, hogy a királynét folytonos biztatásokkal trónja — ennek hite szerint közös trónjuk — védelmében áldozatkész közreműködésre igyekezzék rávenni. Beatrix, nem okúlva a Bor-bála sorsán, s bár állítólag maga János Albert lengyel herceg öve figyelmeztette bátyja csalárdságára,¹ elvakítva vágyától, mindenre kész volt; nemcsak saját csapatát bocsátotta az Ulászló rendelkezésére, melyet azután a János Albert pártjához csatlakozott Magyar Balázs állítólag egy ütközetben megsemmisített,² hanem pénzt adott a királynak a fekete sereg fölfogadására, hogy úgy Kassa az ostromzár alól fölszabadítható, mint a télre Ausztriába visszavonult Miksa hátrahagyott seregétől elfoglalva tartott Székesfehérvár visszavívható legyen.³

Hogy honnan vette Beatrix a pénzt arra, hogy a király ügyét, az utóbbi saját híveinek elismerése szerint, mintegy 100.000 forintra tehető,⁴ de Beatrix állítása szerint a 200.000 forintot meghaladó költséggel⁵ támogassa, azt nehéz kideríteni. Deczember 21-én kiállított gyűrűpecsétetes oklevelében elismeri 200 aranyforintnak Selmeczbánya városától való kölcsönvételét s körmöczbányai kamarai jövedelmeiből visszatéríttetni igéri ezt az összeget, melyre «jelenlegi szorult helyzetében» szüksége volt s melyet fölfogadott katonáknak Budán már szét is osztottak.⁶ Azonban nyoma van annak is, hogy Ulászló Beatrixszal egyesülve, — tehát ez esetben mint házastárs — ennek atyjához, a nápolyi királyhoz fordult s ettől igyekezett majdan a hozományba beszámítandó előlegképen 100.000 aranyat szerezni. A király rá is állott 30.000

¹ G. Trotti követjelent. november 5-ikéről Milanóból Ferrarába. (*Modenai levéltár*, u. ott.)

² *Timon, Epitome* 188. l. *Heltai* id. m. 304. l.

³ *Schönherr*, Corvin Ján. 172.

⁴ *Udis Apológiája* 471. l.

⁵ Beatrix id. 1494-iki információjára.

⁶ *Selmeczbányai városi levéltár*.

arany elküldésére, melyet Velenczében eladott olajból volt beszerzendő; azonban ez az intézkedés is fennakadásokat szenvedett,¹ s Ulászló és Beatrix időközben Velenczében is kerestek pénzséglőt.²

A tervezett titoktartás — legalább a Beatrixszal kötött házasságra nézve, — mint az egyébiránt előrelátható volt, nem sikerült. Nemcsak Nápolyban tudtak róla és Ferrarában, de már november elején híre jött Milanóba is. A ferrarai herczeg október vége felé követeket küldött Magyarországra, névszerint Nicolo Maria d'Este püspököt, Armanus de Nobilibus és Brutturio János jogtudósokat, kiknek hivatalos küldetése az volt, hogy Ulászlót megkoronáztatása alkalmából üdvözöljék; azonban utasítva voltak a királynál és királynénál egyaránt tisztelni s fogadtatásuk iránt az akkor kanyaróban fekvő Hipolit érsek intézkedett. Az, hogy Ercole herczeg Ulászlóhoz írt levelében különösen utalt Brutturionak a római curia ügyeiben és eljárásában való jártasságára, melylyel talán neki — Ulászlónak, — jó szolgálatokat tehet, mutatja, hogy Ferrarában már ekkor tisztában voltak aziránt, mily ügyekben fog kelleni Ulászlónak legközelebb a Szentszékhez fordulnia.³ A követek nagy viziontagságok között érték Zágrábba s ott megrekedve, még november végén sem tudtak tovább jutni, hanem kétségbeesett levelben kérték visszahívásukat.⁴

Milanóba november elsején érkezett az első magánhíradás Velenczéből az Ulászló és Beatrix között megkötött házasságról, sőt állítólag már tényleg megtörtént egybekelésökről.⁵ Novem-

¹ Trotti követjelentése deczember 14-ikéről, (*modenai levéltár*) továbbá T. Vimercati jelentése 1491 január 13-ikáról Velenczéből és F. Casati jelentése ugyanazon év június 4-ikéről Nürnbergből a *milanói levéltárban*; másolatok az Ak. tört. bizottságánál.

² Tad. Vimercati követjelentése Velenczéből Milanóba deczember 28-ikáról. (*Milanói áll. levéltár*. Sez. Storica, Pot. Est. Venezia.)

³ *Dipl. Eml.* iv. 378—383. l.

⁴ *Modenai levéltár*, követjelentések, B^a 7. *Bonfin* (Dec. iv. lib. ii. 505. l.) említi visszatérésöket.

⁵ Trotti jelentése Ferrarába november 1-éről és névtelen követjelentés (utóirat) ugyanazon napról Nápolyba. (*Modenai levéltár*. Carteggio dipl. és Ambasciatori B^a 6.)

ber 13-ikán a magyarországi ügyeket éber figyelemmel kísérő Giacomo Trotti ferrarai követ, kinek jelentései e korszak történetének egyik fő forrását alkotják, megbízó udvara útján már hivatalos értesítést kapott a dologról, s azt utasításához képest rögtön közölte a milánói herczeggel is. A herczeg nagy köszönettel fogadván a közlést, érthető érdeklődéssel kérte, hogy az ügy minden további fejleményéről is tudósítsák őt, s a maga részéről titoktartást ígért, a minek már alig volt értelme, ha éppen ő be volt avatva a «titok»-ba!¹

Maffeo Trivillense milánói követ Ulászló megbízásaival november vége felé érkezett Milanóba.² Az ő közlései nyomán ott csakhamar az a fölfogás jutott érvényre, hogy az Ulászló és Beatrix házasságkötése komolyan nem veendő s hogy a királynét csak hitegetik addig, a míg az ország helyzete annyira megjavul, hogy reá többé nem kell tekintettel lenni.³ Ezért nemcsak a Bianca Maria és Corvin János házasságának fölbontására irányuló lépéseket folytatták Ascanio bíbornok közbejöttével Rómában, hanem minden tartózkodás nélkül belébocsátkoztak a hozomány kérdésének tárgyalásába is, s bár az Ulászló követelését, mely 300.000 aranyra irányult, képtelennek és tisztességtelennek találták, hajlandóknak nyilatkoztak a János herczegnek ígért összeget fölülhaldólag, az eredetileg 150.000 aranyra tervezett hozományt 200.000-re fölemelni, úgy hogy azt a király kívánságára a 10.000 aranyra számított kelengyén kívül egészben készpénzben fizetnék ki.⁴

Eközben Ulászló, hathatósan támogatva az Esztergomban tartózkodó Beatrix csapataitól is, 1490—91 telén öcsce, János Albert ellen indult s mindenekelőtt Kassát igyekezett az ostromzár alól fölszabadítani, melynek polgárait a királyné már október óta bízatta segítségével.⁵ A vállalkozás sikerrel járt; a király

¹ November 13-iki követjelentés a *modenai levéltárban*, Amb. B^a 6.

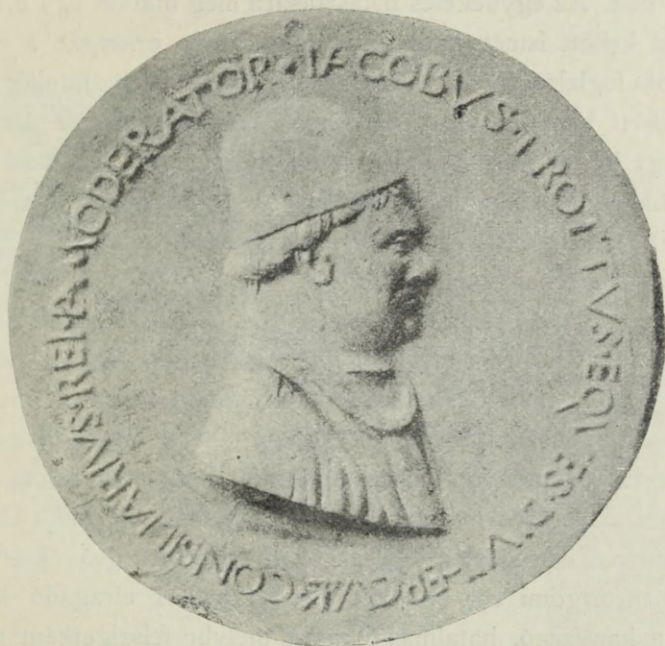
² November 26-iki követjelentés *u. ott*.

³ Lod. Sforza levele Ascanio bíbornokhoz december 3-ikáról: *Dibl. Emi.* iv. 279. l.

⁴ *U. ott* és Maffeo lev. Bakócz püspökhöz a 277. lapon.

⁵ Kassa városához 1490 október 20-ikáról intézett levele *Kassa sz. kir. város nyílv. levéltárában* 643. sz. a.

közeledésének hírére a herceget egymásután elhagyták hívei s február 20-ikán a kassai táborban létrejött a béke a két testvér között, mely azonban Ulászlóra nézve nem volt kedvezőnek mondható. Sziléziában több herczegséget volt kénytelen öcsésének átengedni, s a míg ez végrehajtatik, Eperjest és Kis-Szebent mintegy zálogul kezeiben hagyni; sőt magyar alattvalói

143. GIACOMO TROTTI, MILANÓBAN MŰKÖDŐ FERRARAI KÖVET ÉRENKÉPE.

beleegyezését is lekötötte arra nézve, hogy magtalan kimúlta esetére János Albert lesz magyar király.¹

Ez a megegyezés tehát módot nyújtott arra, hogy a lengyel csapatok tovább is garázdálkodjanak koronkint a felvidéken, de legalább az egyik trónkövetelőtől megszabadította Ulászlót s e körülmény alkalmat szolgáltatott a királynénak az egybekelés újabb sürgetésére.² Megnyugtatósa végett Ulászló a felvidékről

¹ *Schönherr*: Corv. Ján. 172. l. *Fraknoi*: Hunyad. és Jagell. k. (M. N. T. iv.) 350. l.

² *Bonfin*: Dec. v. lib. II. 506. l. *Istvánffy* id. m. 14. l.

visszajövet meglátogatta őt Esztergomban; a fogadtatás, melyben részesült, természetesen rendkívül örömteljes és gyöngéd volt,¹ s ha azt a király nem is viszonzotta hasonló odaadással, bizonyos előzékenységet kellett tanúsítania, hogy czélt érjen; czélja ugyanis nemcsak a Beatrix további türelmes várakozásának biztosítása, hanem valószínűleg újabb pénzsegély kieszközlése is volt. Az egybekelés halasztására még maradt egy ürügye: sietősen kellett ismét hadba indúlnia, hogy országát a német és török foglalások alól fölszabadítsa; Miksa ellen állítólag Hipolit érsek is harczba vitte dandárját.² A látogatásnak azonban, mely úgy látszik három napig tartott, megvolt az a hatása, hogy 1491 május havában Velenczéből hírek jöttek Milanóba a házasság kihirdetéséről,³ sőt már ekkor kezdett szárnyra kelni a házasság végrehajtásának híre.⁴

Mialatt Ulászló személyesen vezette a hadműveleteket Székesfehérvár és Veszprém visszahódítása céljából, Beatrix udvarát Esztergomban tartotta, kétségkívül az érseki várban,⁵ melyben a kincsekkel dúsan fölszerelt székesegyház s a Vitéz János érsektől épített s azóta nyomtalanul elpusztult gyönyörű palota állott, termében az összes magyar királyok képeivel s a hol a Dunára néző pompás kerteket oszlopcsarnok és földött folyosó ékesítette.⁶

Az esztergomi vár mindkét fokáról ma is elragadó kilátás nyílik a kanyargó, hatalmas Dunára, melybe félszigetként nyúlik

¹ Bartol. Castiglioninak Zenggből 1491 február 25-ikéről Velenczébe küldött levele szerint (*Milanói levéltár*. Sez. Storica, Pot. Est. Ungheria) Beatrix Ulászlót jövevelekor megölelte s egy gazdag fejéket vevén le saját fejéről, azt a király fövegére tűzte.

² Ezt *Bonfin* jegyezte föl: Dec. v. lib. II. 508. l.

³ Bart. Calco levele Milanóból május 16-ikáról és G. Trotti jelentése Vigevanoból u. a. hó 17-ikéről, az előbbi a *milanói*, az utóbbi a *modenai levéltárban*. (Akad. tört. biz. más. tára.)

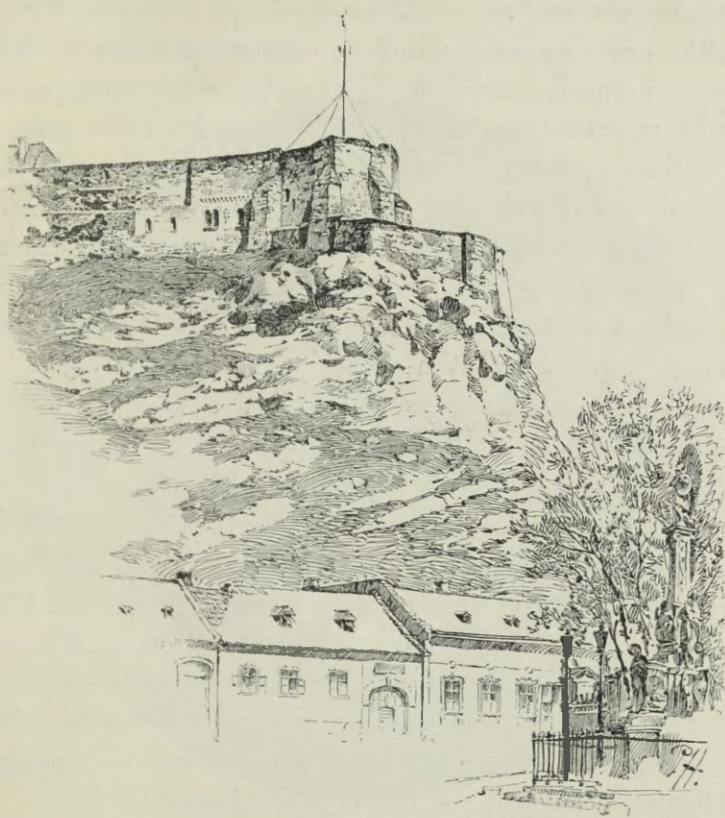
⁴ Maffeo Triv. levele a győri püspök-

höz márczius 25-ikéről (*milanói levéltár*; más. u. ott).

⁵ *Schönherr Gy.* (Corvin J. 197. l.) Beatrix «esztergomi házát»-t említi, azonban semmi nyoma sem található annak, hogy a királynénak Esztergomban saját háza lett volna s nem valószínű, hogy — különösen a Hipolit érseksége idejében — számára az érseki váron kívül rendeztek volna be lakást. A királyné ez időbeli levelei többnyire «in Castro Strigoniensi» vannak keltezve.

⁶ *Galeotti* «De egr. dictis» xxx. fej. *Bonfin* Dec. IV. lib. 3., 413. l. *Győri tört. és régész. füzetek* II. köt. 121—122. l.

be az esztergomi promontórium, a mosolygó, viruló partvidékre, a Vértes-hegyláncz pilisvidéki magaslataira s a várral éppen szemben fekvő, egykor szintén megerősített Szent-Tamásról nevezett apátság dombjára, a túlparton pedig a Garam és Ipoly

144. AZ ESZTERGOMI VÁR DÉLI FOKA.
(Háry Gyula rajza.)

völgyeire. De ma csak sejteni tudjuk, hogy a Szent-István palotája ott állhatott, a harántosan függő sziklára épült déli csúcson, a hol egy kápolnaszerű helyiség régi oszlopok fölhasználásával ma eredeti román stíljében helyreállítva látható, s hogy talán a királyi palota alakult át a régi érseki székházzá, melynek egy-egy hatalmas boltíve ma is fölbukkan az omladékok között. Kétség-

kívül a formájában is teljesen átalakult, nagy részben leásott várhegy két legmagasabb csúcsán, a délin és éjszakin, voltak a főépületek a Mátyás korában is.

Az Esztergomban özvegyül székelő Beatrix «Isten kegyelméből Magyar- és Csehország királynéjának s Ausztria hercegnőjének» nevezte magát állandóan edictumaiban, s még mindig bizonyos kormányzati jogokat gyakorolt; birtokadományozásait Ulászló megerősítette,¹ a «királynéi városok» fölött, mint azt Mátyás halála után mindjárt tudokra is adta, valósággal uralkodott, de a többiekhez is a fejedelmi jóakarát hangján intézte iratait.² Mind sűrűbben vette igénybe pénzügyi műveleteivel a bányavárosokat, különösen Selmeczet és Körmöczöt, mely utóbira nézve a bányakamara fölötti jogaihoz még Hipolitnak mint primásnak s pisetariusnak a pénzverés ellenőrzéseért járó jutalékra, az ú. n. pisetumra vonatkozó igénye jártult, a melynek révén Beatrix szokva volt a pénzverés ügyeibe is beavatkozni.³

Az olasz udvarokkal — különösen a nápolyival és ferrarai-val — fenntartotta sűrű összeköttetését. Az Esték családjában ebben az időben két nevezetes esemény történt, s mindkettő arra szolgált, hogy a ferrarai és a milánói uralkodóház között szoros köteléket fűzzön. 1490 végén Lodovico Sforza nőül vette a nála sokkal ifjabb s neki már rég eljegyzett Beatrice d'Estét, 1491 februárjában pedig Alfonso ferrarai trónörökös szintén régi megegyezés alapján egybekelt Anna Sforzával, a meggyilkolt herceg leányával s a Bianca Maria hugával.⁴

¹ Beatrix adománylevele Orbán egri püspök javára 1490 október 21-ikéről és Ulászló erre vonatkozó megerősítő oklevele 1491 július 6-ikáról, *Körmöczbánya város levéltárában*, továbbá Ulászló 1493 február 24-ikéről kelt oklevele, (*Orsz. levéltár* D. 19.601. sz.) melylyel Beatrix 1489-iki adománylevelét Perotto Vesach részére megerősíti.

² Beatrix fentebb id. 1490 október 20-ikáról, 1491 október 6-ikáról és 1492 január 20-ikáról k. levelei a kassaiakhoz.

(Mindhárom *Kassa var. nyílv. levéltárában*.)

³ *Hatvani Tört. Okmánytár* 7. 1. *Kachelmann* szerint (id. köt. 127. l.) Bakócz Tamásnak mint esztergomi érseknek 2264—2364 forint jövedelme volt 1498—99-ben a pisetumból.

⁴ *Litta* id. m. 15. füz. v. tábla és 39. x füz. 11. tábla. *Gregorovius*: *Lucr. Borgia* 54. l. Hipolitnak Beatrix nevében is szerencsét kívánó levelei 1491 június 20-ikáról és 24-ikéről a *Nagy Iván-féle* modenai másolatok között. (Nemz. Múzeum.)

A mily kecségtetőknek tekinthette magára nézve az Esteház ezeket a házasságokat, ép oly végzetessé lett azok elseje az Esték és a nápolyi uralkodóház viszonyára s további következményeiben egész Olaszország sorsára nézve.

Említettük, hogy Lodovico Sforza, — melléknéven «il Moro», — ki csak Bari herczegének czímét viselte, gyöngé és tehetet-

145 GIAN GALEAZZO SFORZA MILANÓI HERCZEG.
(Bern. Luini falfestménye a milanói Castello Sforzesco-ban.)

len unokaöccsét, a törvényes milanói herczeget, Gian Galeazzot egészen háttérbe szorítva, ennek nevében ugyan, de tényleg korlátlanul uralkodott. Kétségtelen, hogy a hatalmat nemcsak magához ragadni, hanem gyakorolni is tudta s kormányzata sok tekintetben jeles és az országra nézve üdvös volt; Lombardia anyagilag föllendült alatta s tudomány és művészetek egyaránt virágoztak a fejedelmi udvar pártfogása alatt. Azonban Lodo-

vicoban féktelen nagyravágyás a cselszövéshez való leküzdhetetlen hajlammal párosult. Másrészt az elnyomatást, mely néha már nélkülözésekkel is járt, a fiatal uralkodó-herczeg még eltűrte volna, de neje, a királyi házból való, szép s nagyravágyó Isabella d'Aragona, ki házasságában is úgy látszik, szerencsétlennek érezte magát, föllázadt sorsa ellen. A helyzet még tűrhetetlenebbé vált, mikor Lodovico házassága s Beatrice de'Este Milanóba jövetele következtében a férjeknek egyenlőtlen erővel vívott küzdelméhez a két, egyaránt az első helyet követelő hercegnőnek versengése járult. Isabella atyjához, a nápolyi trónörökshöz fordult védelemért s ez nemcsak nővérének, a ferrarai hercegnőnek békéltető közbenjárását vette igénybe ennek leányánál és vejénél, hanem maga is szemrehányásokat tett Sforzának. Kétséget nem szenved, hogy Lodoviconak e beavatkozás miatti ingerültsége s talán az az aggodalma, hogy a nápolyi uralkodóház igényeket táplál Milano birtokára, sugalta először azt a vészterhes gondolatot, hogy Nápoly megfékezésére a francia hatalmat hívja segítségül.¹

A ferrarai és milánói udvarok között e házasságok által létrejött szoros viszony sajátos helyzetbe juttatta az Esteházat Beatrixszal s a nápolyiakkal szemben: tudták, hogy Beatrix minden eszközzel törekszik Ulászlóval megkötött házasságát véglegesíteni s másrészt a milánóiak szigorú titkolódzása sem leplezhette el előlük a Bianca Maria és Ulászló között Beatrix kijátaszásával létrehozandó házasság tervét. Ez utóbbit oly melegen karolták föl Milanóban, hogy 1491 tavaszán már Maffeo követ írt Bakócz püspöknek s eget-földet ígérve neki siker esetére jutalmul, sürgette a király válaszát a hozományt illető ajánlatra.²

A püspök-kanczellár nagy sietséggel felelt s mindenekelőtt kimagyarázni igyekezett a késedelmet, körülbelül ugyanazokkal

¹ *Muratorì*: Antichità Estensi 256–258. I. és Annali 46. köt. 185–187. I. *Guicciardini*: Istorie I. 40. I. *Vecchioni* előszava *Passero* krónikájához 111. I. *Villari*: Savonara I. 206. I. *Reumont* Lorenzo d. M. I.

479–481. I. és II, 361. és 515. I. Jac. Trotti jelentése 1492 április 4-ikéről a *modenai levéltárban* (Cart. Amb. B* 7.)

² Márczius 25-ikéről kelt levél a *milánói levéltárban*. (Másol. ak. tört. biz. gyűjt.)

LODOVICO SFORZA ÉS BEATRICE D'ESTE GYERMEKEIKKEL FOGADALMI KÉPEN.

Bern. de Conti oltárképe a milánói Brera-képtárban.

a körülményekkel, a melyekkel Ulászló a halogatást Beatrixszal szemben is mentetgetni szokta. Titkos irásjegyeket használva, kifejezte a király készségét a Bianca Mariával való házasságra, de megbízottat kért küldetni — talán az Ascanio bibornok pécsváradi javadalmának megvizsgálása czímén, — s szóbeli útra kívánta terelni a tárgyalásokat, hogy csak valamiképen Beatrix királyné neszét ne vegye a dolognak, mert képes volna bosszúból várait rögtön Miksának átadni s egyéb beláthatatlan bajokat is idézhetne elő. «Nem tudjuk már micsoda kifogásokat keressünk — úgymond — a királynéval szemben, a ki reménykedik, hogy ő Felsége öt nőül veszi»; azonban mihelyt a közviszonyokban kedvező fordulat áll be, — legkésőbb egy-két hónap múlva — föl fogják világosítani Beatrixot a dolog lehetetlensége felől. Ismételve a legszigorúbb titoktartást ajánlja Maffeonak s végül a saját bibornokságára nézve szerénykedve, szinte elutasítólag nyilatkozik, de mégis határtalan hálájáról biztosítja a milanói udvart.¹

A tanácsot megfogadva, a milanói herczeg Raffaele della Caudenak, Ascanio bibornok, mint pécsváradi apát ottani kormányzójának adott titkos utasítást a házassági ügy tárgyalására. A kérdés még mindig a hozomány körül forgott, mert Bakócz a vett leveleknek valószínűleg szándékos félreértésével a fölajánlottnál nagyobb összegről írt s abból hadiköltség czímén mindjárt 60.000 arany előleget kért, a mit Milanóban szokatlannak találtak s legfőlebb 25.000 aranyat voltak hajlandók a házasság nyilvánosságra hozatalakor kiszolgáltatni.²

Az 1491. év nyarának derekán Ulászlónak sikerülván visszavivni Székesfehérvárt s Miksával tárgyalást indítani a béke iránt, jóformán elesett minden ürügye, a melylyel addig alattomos, kétszínű játékát mentegette. Azonban a hadjárat fáradalmai

¹ Az április 29-ikéről kelt levél eredetije a *milanói levéltárban*. (Sez. stor. Pot. Est. Ungheria.)

² Junius 17-ikéről k. levél Bakócz pü-

pökhöz és u. a. napról kelt utasítás Raí. d. Caude számára a *milanói levéltárban*; mindkettőnek másolata az Akad. tört. biz. gyűjteményében.

s talán a nyári hőség betegségbe döntötték;¹ mikor súlyosnak mondott betegségéből fölépülván, a várt egybekelést még mindig késleltette, sőt Beatrixnak elhanyagoltatás miatt volt panaszra oka,² ennek atyja, a nápolyi király — minden bizonynyal egyetértésben leányával — kétségbeesett eszközhöz nyúlt: szeptember végén hivatalosan hírül adta a római curiának, a firenzei és velencei köztársaságoknak, a milanói és ferrarai udvaroknak, hogy a házasság Ulászló és Beatrix között végrehajtatott. Állítólag «egy év óta»³ volt már a király e titok birtokában s leleplezésével azért állott elő most, mert értesült róla, hogy a barii herczeg Rómában e házasságnak a pápa részéről való fölbontása érdekében működik, lehetővé akarván tenni a magyar királynak az ő unokahugával, Bianca Mariával való egybekelését. Lodovico Sforzát, ki a vett «örömhírt» nem késett szerencsekívánataival viszonzni,⁴ barátilag intette is, hogy hagyjon föl a kivihetetlen házassági tervvel, melynek létezését különben Sforza a nápolyiakkal szemben annyiban letagadta, a mennyiben azt bizonygatta, hogy családjuk közbenjárása Rómában csakis a Bianca Maria és Corvin János közötti házasság fölbontására irányult.⁵

A nápolyi király e lépése által a csalárd módon megkötött házasság ügye valóságos európai botránnyá fajult. A nápolyi

¹ Franc. Tranchedino jelentése Bolognából augusztus 31-ikéről; *milanói levéltár* (Sez. stor. Pot. Est. Bologna) és Giac. Trotti jelent. Paviából szeptember 1-ről: *modenai levéltár* id. osztály.

² «... la Regina d'Ungaria sta male contenta et de mala voglia, perche'l Re de Boem. et Ung. non la careza et non li fa feste etc.» Trotti jelentése szeptember 6-ikáról Milanóból, a *modenai levéltár* id. osztályában. B* 6.

³ «E gia uno anno» írja a nápolyi király leányának, a ferrarai herczegnének október 2-ikáról Nápolyból (*Modenai levéltár*, Lett. d. Princ. est. Napoli B* 1.). E szerint a házasság végrehajtásának mindjárt

a megkötés után kellett volna bekövetkeznie; hazai történetiróink Beatrix ez állítását Ulászlónak 1491 tavaszán Esztergomban tett látogatása idejére vonatkoztatják; a királynénak később, 1494-ben a teanoi püspök részére adott id. információja a házasság állítólagos consumálásának idejét homályban hagyja.

⁴ Lod. Sforza utasítása Barth. Calco számára, szeptember 7-ikéről. *Milanói levéltár*, Akad. tört. biz. más.

⁵ U. annak utasítása Simonetto nápolyi követhez október 11-ikéről *u. ott* és Trotti jelentése október 21. és 23-ikáról Milanóból Ferrarába a *modenai levéltárban*. (Cart. d. Amb. Milano.)

közlést mindenütt kételylyel fogadták,¹ Ulászló maga később a leghatározottabban tagadásba vonta azt, de Beatrix már kényszerűségből megmaradt állítása mellett s a dolog közmegbeszélés tárgyává lett nemcsak Olasz- és Magyarországon, hanem a német császár körében, sőt nemsokára a spanyol és francia királyi udvaroknál is, miután — mint látni fogjuk, — a házassági pörbe mindezek a hatalmak beavatkoztak.

Beatrix azt a célzt, hogy e hírköltéssel erkölcsi kényszert gyakoroljon Ulászlóra, el nem érte; csak annyit ért el, hogy Milanóban egy időre megingott a bizalom a magyar királylyal való házasságkötés terve iránt. Időközben a béke is létrejött Miksa és Ulászló között, de ez utóbbi semmi jelét sem adta annak, mintha Beatrixszal szemben kötelezettségét teljesíteni szándékoznék. «A királyné dühöng, — írja a Péterváradon tartózkodó forlíi apát november 18-ikáról Milanóba² — Esztergomban lakik szegény, nincs már semmi tekintélye s míg ő a királynak úgy czímezi levelét: Hitvesemnek, ez így válaszol: a Királynénak.» Azt azonban éreznie kellett Ulászlónak, hogy a milanói terv füstbemegy, ha egyhamar véglegesen nem szakít Beatrixszal; oly eljárásra határozta el tehát magát, mely teljesen méltó volt eddigi szerepéhez: a mint a Rendekek követelésére való hivatkozással kötötte meg a házasságot, úgy most viszont a Rendekek által akarta magát annak megtagadására rákényszeríttetni.

Az országgyűlést 1492 február 2-ikára összehívták. Főadata volt a Fridrik császárral, illetőleg Miksa királylyal kötött, erősen megalázó békeegyezmény³ becikkelyezése, e mellett azonban a király házasságának kérdésével is foglalkoznia kellett.

Ulászló, hogy a felelősséget egészen a Rendekekre hárítsa,

¹ Kelet nélküli levél (kétségtől 1491 októberéből) Milanóból a forlíi apáthoz intézve a *milanói levéltárban* (Sez. Stor. Pot. Est. Ungh.); továbbá a forlíi apát levele Milanóba november 18-ikáról és valószínűleg Maffeo levele Bakóczhoz december 25-ikéről *u. ott* (másolatok az

Akad. tört. bizottságánál). 1492 január 13-ikáról és február 20-ikáról Milanóból kelt levelek *u. ott*, Trotti jelentése Ferrarába február 18-ikáról a *modenai levéltárban*. (Követjelentések.)

² Előbb id. levél.

³ *Chmel*, Regesten etc. II. 787. l.

közvetetlenül az országgyűlés megnyílta előtt arra látszott igyekezni, hogy Beatrixban bizalmat keltsen az ő szándékai iránt. Már december végén két főurat küldött Esztergomba a Beatrix megnyugtatóására, biztatván őt, hogy azt a kis időt, mely még az országot teljes békéjének helyreállításától elválasztja, várja be türelemmel.¹ Más oldalról sem hiányzott a biztatás. A nápolyi király követe, Francesco de' Monti útján közölte Beatrixszal, hogy a pápával most már teljesen kiegyezett, még pedig főképp azért, hogy leányának ügye kedvező hangulattal találkozzék Rómában.² Ama bizonyos, Nápolyból útban levő 30.000 arany is fölcillant megint Velenczében,³ valószínűleg az Ulászló kecségtetése végett. A királyné hírhordói az Adria partjain azt rebesgették, hogy husvétkor Budán meglesz a várva-várt egybekelés.⁴

Beatrix bizott benne, hogy ha a szokatlanul nagy számmal összegyűlt Rendei körében ő maga is megjelenik, néhány hű embere s a nápolyi követ segítségével, ajándékokkal⁵ és ígéretekkel sikerül majd az országgyűlés többségét a maga részére megnyernie. Környezete lebeszélni igyekezett őt e tervéről, ő azonban ragaszkodott hozzá s Costabilit, a Hipolit kormányzóját Budára küldte, hogy a nápolyi követtel együtt jelentsék be szándékát a királynak. Budai párthívei helyeselték tervét, ellenben Ulászló egy udvari emberét küldte hozzá azzal a jóakarúnak látszó tanácssal és kéréssel, hogy maradjon nyugodtan Esztergomban, nincs oka aggodalomra, jövedele csak ártalmára lehetne ügyének; később sajátkezü levélben még erélyesebben intette az otthon maradásra. Beatrix mindezek ellenére hajthatlanul megmaradt szándéka mellett, s bár csökkenő remény-

¹ Hipolit 1491 december 30-iki levele atyjához a *Nagy Iván-féle modenai másolatok* közt. Nemz. Múz.

² *Trinchera: Codice Aragonese* II. köt. 37. és 40. l.

³ Taddeo Vimercati jelentése 1492 február 23-ikáról Velenczéből. (*Milanói levéltár*, Sez. Stor. Pot. Est. Venezia.) Bart.

Castiglioni április 27-iki jelentése (*u. ott*) már 80.000 aranyról szól.

⁴ *Dipl. Eml.* IV. 270. l.

⁵ *Udis Apologiája* különösen utal az ajándékokra, (ville, opidave, gemmati calices et auree vestes) melyekkel Beatrix ez időben állítólag híveket toborzott magának. (472. l.)

146. ESZTERGOM.

nyel, útra kelt kocsin Esztergomból s útközben meghálva egyszer, márczius 14-én Buda elé érkezett. A király elfogadására eléje küldte a Budán összegyűlt főurakat, kik nagy tiszteletben részesítették őt, de ennek a tiszteletadásnak úgy látszik az a célja is volt, hogy megértessék a királynéval, mikép ó-budai palotájában kell letelepednie s nem tanácsos Budára jönnie. Beatrix megnyugodott ebben s mindjárt másnap meglátogatta őt Ulászló is Ó-Budán. Talán ettől fölbátorítva s türelmetlenségétől hajtva a királyné néhány nap múlva bejött Budára. Itt azonban ünnepélyes fogadtatásban nem részesült; Ulászló így adta tudtára, hogy bejövetelét nem kívánta. A Hipolit budai házában húzta meg magát zajtalanul, mely ház üresen állott, mert a királyné maga illendőnek vélte, hogy unokaöccse ne vegyen részt abban az országgyűlésben, mely az ő sorsa fölött is dönteni lesz hivatva; Hipolit csak pecsétjét küldte el, hogy a békepontozatokat az ő nevében is megpecsételhessék.¹

A békeegyezmények elfogadtatása az országgyűléssel nem kis gondot okozott Ulászlónak; az ország szabad királyválasztási jogának elalkuvása heves ellenzést keltett, melyet a király hívei csak nehezen tudtak lecsendesíteni. A Miksával kötött béke, tekintet nélkül a János Albertnek tett ígéretre, az Ulászló magtalan halála esetére, a Habsburgoknak biztosítván az utódlást, az ország függetlenségének érdeke volt immár hozzákötve ahhoz, hogy Ulászló oly házasságot kössön, melyből trónörökös várhat; és így az egyezmény tárgyalása maga után vont a házasság kérdését is és a Beatrix kétségtelennek tekintett meddősége a legjobb érvet szolgáltatva a kényszerűségből megkötött házasság fölbontásának követelésére.

¹ Beltr. Costabili jelentése 1492 márczius 20. és 23-ikáról Ferrarába. (*Modenai levéltár*, követjelentések.) Ugyancsak Beatrix e bevonulására vonatkozik az a zenggi tudósítás, mely a *Dipl. Eml.* iv. kötetének 270. lapján tévesen mint Budáról s 1490-től származó van közölve (*Milanói levéltár*).

Aláírás nélküli zenggi levéltöredék 1492 április 2-ikáról a *milanói levéltárban*, (ak. tört. biz. más.) mely nyilván Bartolommeo Castiglioniótól ered. Jac. Trotti jelent. június 4-ről a *modenai levéltárban* (Cart. Amb. B^a 7.)

És most az a sajátságos helyzet állott elő, hogy a Beatrix jogainak védelmére az egybegyűlt Rendek előtt az a férfiú emelt szót, a ki a valószínűleg alapos közhit szerint szabadságától való megfosztatását tulajdoníthatta neki s a kinek szabadon bocsátása miatt látszott a királyné meghasonlani Corvin Jánossal: Váradi Péter kalocsai érsek. Ajánlotta, hogy a Rendek a Beatrix és Ulászló házasságának érvényessége mellett foglaljanak állást. Kétségtelen, hogy az érsek ezt Corvin Jánossal egyetértőleg, sőt az ő kívánságára tette; egyéb nyoma is van, hogy János herczeg ép úgy, mint Báthori István és Kinizsi Pál a Beatrix pártját fogták, sőt állítólag hívták őt Esztergomból Budára.¹ Bízvást elfogadhatjuk Corvin János e magatartásának azt a magyarázatát, melyet életrajzírója ad, hogy t. i. ő a Beatrix és Ulászló házasságától Bianca Maria fölszabadulását s az ő reá való régibb igényének érvényesítését remélhette.²

Azonban a kalocsai érsek szavai nem keltettek viszhangot; Beatrix most már tapasztalhatta, hogy a sok kegy és még több ígélet kitartó híveket nem szerzett neki; környezete már akkor Bakóczban látta az ő legnagyobb ellenségét,³ pártja seholse volt található s a Rendek majdnem egyértelműleg, már a Miksa igényeinek elháríthatása végett is sürgetőleg követelték, hogy Ulászló mindkét megkötött házasságának kötelékéből szabadulva, valamely fiatal fejedelmi hajadont vegyen nőül, kitől biztosan számíthat életrevaló ivadékokra, s hallani sem akartak arról, hogy Beatrixnak az országot fosztogató uralma Ulászló alatt is folytatódjék.⁴

A dolgok ily állásában természetsszerűen fölmerült újból a királyné kielégítésének s hazaküldésének kérdése. Úgy látszik, maga Beatrix vetette föl, de ismét túl magasra fokozta követeléseivel. Azzal a kívánságával szemben, hogy hozományán kívül

¹ Az előbb id. április 2-iki zenggi levél-töredék.

² *Schönherr* id. m. 197–198. l.

³ Costabili márczius 20-iki levele.

⁴ *Bonfin* Dec. v. lib. 2. 511. l. *Istvánffy*

id. m. 22. l. *Pray* id. m. rv. 248. l. Bart. Castiglioni márczius 24-ikéről Zenggből k. levele Maffeo-hoz a *milanói levéltárban* (Pot. Est. Ungh.) és a forlíi apát levele Vimercatihoz április 7-éről *u. ott*.

térítették meg mindaz is, a mit az ország védelmére újabban költött, a magyarok azzal az ellenvetéssel éltek, hogy igenis meg kell adni mindenkinek a magáét, de akkor ám téritse ő is vissza mindazt, a mit magyarországi egyházi javadalmak bevételeiből élvezett, a mi pénzt és értéket hazájába küldött, s azt, a mibe az atyja, a nápolyi király segítségére Otranto visszavívásakor és később a bárók lázadása idejében küldött csapatok kerültek; ha ezek levonása után még marad követelni valója, az hadd fizetessék ki neki.¹

Az országgyűlés — melyben időközben Zápolyai István foglalta el a régóta üresedésben levő nádori széket, — formszerű határozatot nem hozott a Beatrix ügyében, sőt a nápolyi követet majd a jövő diétán hozandó határozattal biztatták,² — a mint hogy az országgyűlésnek még ugyanazon évben való újabb összejöveteléről végzést is hoztak, bár e végzés megtartásának nincs nyoma,³ — de a félreérthetetlenül megnyilatkozott közhangulat elég támpontot nyújtott Ulászlónak arra, hogy további vonakodását a királynéval szemben mentegesse s azalatt a milanói házasság tervét is tovább szője.

Beatrix azonban eleget látott és hallott, hogy helyzetével tisztában legyen és tudja, hogy Budán, illetőleg Ó-Budán, hová nemsokára visszavonult,⁴ nincs többé mit keresnie; csalódása nem csüggedésre vagy lemondásra indította, hanem lángoló haragra és bosszúvágyra, mellyel eltelve, Seneca Medeájaként⁵ hagyta el április elején Ó-Budát s tért vissza esztergomi magányába.⁶

Legelső gondolata az volt: atyja hatalmát vinni harcba azok ellen, kik őt oly rútul kijátszották. A nápolyi király bosz-

¹ Bart. Castiglioni előbb id. lev. és Trotti előbb id. június 4-iki jelentése.

² Costabili márczius 20-iki id. jelentése.

³ *Mart. Georg. Kovachich: Vestigia Comitiorum apud Hungaros celebratorum*, Buda, 1790. 417. l.

⁴ A huszti egyház malomépít. engedélye tárgyáb. márczius 24-ikéről k. levele

(*Orsz. Levéltár* D. 19.819.) Ó-Budáról van keltezve.

⁵ *Bél Mátyás* hasonlítja Medeához, id. köt. 235. l.

⁶ A forlíi apát már id. április 7-iki és Castiglioni április 18-iki lev. a *milanói levéltárban* (ak. tört. biz. más.).

szájával már márcziusban fenyegetődztek egyes olasz jövevények;¹ csakhamar köztudomásra jutott, hogy Ferrante Andrea Carafát küldi külön követkepen nagy kísérettel Magyarországba, Ulászlónak hathatós előterjesztéseket, esetleg ajánlatokat is tenni a Beatrix érdekében.² A királyné ugyanakkor katonákat toboroztatott Kinizsi által,³ közbenjárásáért állítólag a pápához is fordult,⁴ levelet írt Rodrigo Borgia bíbornoknak, a nagy befolyású pápai alkanczellárnak,⁵ s nem átalotta Várad Pétért is levéllel keresni föl, a Rendek előtt érdekében történt fölszólalására támaszkodva s remélve, hogy általa érhet el valami fordulatot ügyében. Az érsek kifogástalan udvariassággal válaszolt neki,⁶ ha ugyan nem leplezett gúnynak tekintendő hálájának hangsúlyozása a Beatrix részéről mindenkor tapasztalt kegyelemért és jóságért, s az a kívánsága, hogy a királynét »vidámságban és boldogságban tartsa meg a Mindenható«; a dolog lényegére nézve azonban kitérő választ adott; most — úgymond — a Beatrix ügyét az udvarnál senkinek sem ajánlhatja, mert az udvarbeliek mind szétoszlottak s ő maga is indul csapataival a török ellen.⁷

Ulászlónak a török háború csakugyan elég dolgot adott most, de azért volt arra is gondja, hogy a Beatrix sakkhúzásait megghiúsítani igyekezzék. Levelet küldött Nápolyba, melyben megmagyarázta az öreg királynak, miért kell a házasság ügyében még mindig késedelmeskednie,⁸ s ugyanakkor Rómába küldte az időközben nyitrai püspökké előléptetett Sánkfalvi Antalt, a szentszék kellő fölvilágosítása végett,⁹ a mi annál szükségesebbnek mutatkozott, mert ott már ebben az időben

¹ Április 4-iki zenggi id. levél.

² Castiglioni április 27-iki lev. a *milanói levéltárban* (ak. tört. biz. más.).

³ 1492 május 19-ikén a körömczi kamara által 400 forintot fizettetett «ad manus P. Kinizsi, pro militibus», (*Kachelmann* id. köt. 119. l.) már előbb egyszer 1200 aranyat utalványozott ugyanily célra Kinizsinek. (*Hatvani*, *Rajzok* stb. 68. l.)

⁴ Ezt *Pray* mondja (id. m. iv. 149. l.).

Magyar Tört. Életr. 1908.

⁵ *Codice Aragonese* II. 110. l.

⁶ *Pray*nál id. h.

⁷ Hogy Várad Páter Beatrixszal tovább is igen barátságos hangú levelezést folytatott, kitűnik *C. Wagner* id. gyűjteményéből. (48. s köv. l.)

⁸ Vimercati követjelentése Velenczéből május 8-ikáról (*Milanói levéltár*, Ak. tört. biz. más.).

⁹ *Schönherr* id. m. 198. l.

Beatrix a maga érdekkörébe vonta Borgia alkanczellárt, kit Ferrante király Rómába küldött minisztere, Pontano útján látott el közelebbi értesítésekkel,¹ s ez utóbbinak Piccolomini bíbornokot is sikerült ügyök számára megnyerni.² Különösen kedvező volt rá nézve az a körülmény, hogy éppen ebben az időben, 1492 tavaszán a pápa s a nápolyi király között annyi viszály után létrejött barátság megpecsételéseül Luigi d' Aragona eljegyezte Todorina Cibót, a pápa unokáját, s erre az ünnepélyre Ferrandino capuai herczeg Rómába menvén, ott fényes és kitüntető fogadtatásban részesült.³

Azonban a nápolyi király nemcsak Rómában működött leánya érdekében, hanem őt magát is bölcs tanácscsal igyekezett követe, Francesco de' Monti útján ellátni. Egyfelől vigasztalta, bátorította, hogy ne essék kétségbe ügyének sikere felől, biztosította őt, hogy úgy ő maga, mint fiai teljes önfeláldozással meg fognak mindent tenni jogai védelmére, de viszont arra is intette, ne rontsa meg ő maga helyzetét és ügyét heves kifakadásokkal és fenyegetődzésekkel. A dolgon javítani csak okos és tapintatos magatartással lehet, nem erőszakkal, azért sem helyesli, hogy — mint hallja — Beatrix katonákat toborz s várait védelmi állapotba igyekszik helyezni.⁴ Hogy Ulászló iránti törhetetlen barátságát tanusítsa, őt ugyane követe által értesítette a messzemenő hadi intézkedésekről, melyeket a török ellen állítólag tesz, ezzel neki is segítségére akarván lenni.⁵ Körültekintése annyira ment, hogy egy lengyelországi követnek olasz földön időzését felhasználva, hatni igyekezett Kázmér lengyel királyra is, az Ulászló atyjára, az ő befolyásától remélvén, hogy a magyar király mint jó keresztény, az egyház rendelete szerint vállalt kötelezettségének meg fog felelni.⁶

¹ *Cod. Arag.* II. 110. l.

² *U. ott* 131. l.

³ *Notar Giacomo* id. m. 174. l. *Muratori Annali* 189. l. *Gregorovius* Gesch. d. S. R. VII. 295. l.

⁴ *Cod. Arag.* II. 122. l.

⁵ *U. ott* 129. l.

⁶ *Cod. Arag.* II. 124. l.

Ezalatt a Magyarországba küldött külön követ, Andrea Carafa június legelején Budára érkezett s kihallgatásra jelentkezett a királynál egy levéllel, melyben megbízza már kedves vejének és fiának szőlította Ulászlót.¹ Ez azonban megint mesternek mutatkozott a ravasz bujkálásban és ámtásban. A követ előadását meghallgatta, a nápolyi király és családja följánlott barátságát köszönettel fogadta, a házasságot illetőleg azonban minden nyilatkozattól tartózkodva, válasát későbbre ígerte. Most — úgymond — az országnagyokkal nem tanácskozhatik, erre majd talán úrnápkor lesz alkalma; a török is szorongatja, hadba kell mennie, majd követet fog küldeni maga is Nápolyba. Egyizben már napot tűzött ki az érdemleges válasz megadására,² de kevéssel később meghalt atyja, a lengyel király, akkor tehát ez okozott gondot, azután a pápai trónon állott be változás: így sohasem fogyott ki az ürügyekből, melyekkel a nápolyi követet egyre-másra biztatva hónapokig magánál tartotta, a nélkül, hogy érdemleges válaszbán részesítette volna.³

Ha valaha, most volt oka Ulászlónak a színlelésre, mert ebben az időben jutott a milanói házasság ügye az elhatározó lépéshez. A nyitrai püspök küldetésének egy titkos része is volt: Anconában kellett találkoznia a milanói megbízottal, ki már Bianca Maria írott fölhatalmazását hozta, a házasságnak Ulászlóval való megkötésére.⁴ Ilyen körülmények között a milanóiak érthető aggodalommal és nehezteléssel nézték a buzgó tevékenységet, melyet Beatrix a maga — az ő hitők szerint ügyis lehetetlen — házasságának érvényesítése érdekében pártfogói útján Rómában kifejtett. Lodovico Sforza különösen Hipolitnak vette rossz néven, s csak zsenge korával vélte menthetőnek, hogy a királyné ez áskálódásaiban állítólag szintén

¹ Vimercati jentése 1493 febrár 13-ikáról a *milanói levéltárban* (Ak. tört. biz. más.).

² Ugyancsak 1492 augusztus 13-iki jelentése *u. ott*.

³ Vimercati követjelentése június 16-iká-

ról a *milanói levéltárban*. (Sez. Stor. Pot. Est. Ven.) Lásd még: *Istvánffy* id. m. 23. l. és *Pray* id. m. iv. 250. l.

+ *Schönherr* id. helyen.

részt vesz, holott testvére családjáról van szó, s ennek úgy Bakóczczal, mint anyósával, a ferrarai hercegnével szemben kifejezést is adott.¹

Eközben oly esemény állott be, mely a végeldöntéseket a római szentszéktől váró összes vitás kérdéseket és érdekeket teljesen új helyzet elé állította: július 26-án meghalt VIII. Incze pápa nyolcz évi uralkodás után, 60 éves korában s a szeptember 6-án egybegyült conclave már négy nappal később egyhangúlag pápává választotta Rodrigo Borgia bibornokot, ki VI. Sándor név alatt vette föl a tiarát.

Bármennyire köztudomásúak voltak a tisztátalan eszközök, melyeknek e férfiú emelkedését köszönhette² s kicsapongó előélete, melyet egyízben II. Pius pápa is megróni volt kénytelen, Rómában s a külföld legtöbb helyén is az életkedvelő, fényűző bibornok megválasztását kitörő örömmel üdvözltek s uralkodásához a legvérmesebb reményeket fűzték. A magyar főpapok magasztalásokkal telt hódoló nyilatkozatokkal köszöntötték az új pápát;³ bizonyos tekintetben magyar főpap volt ő is: Mátyás adományából bírta a péterváradí apátságot, melyet a király a kalocsai érsek bebörtönözésekor vont meg ettől;⁴ ő azonban még egyébre is tartott igényt: az egri püspökségre. Tudvalevőleg Veronai Gábornak Rómában bekövetkezett halála miatt az akkori pápa jogosútnak tekintette magát az e püspökség fölötti rendelkezésre s azt Borgia bibornoknak adományozta; azonban Mátyás nem ismerte el ezt jogosnak s egri püspökké Nagylucsei Dóczi Orbán lett. A mint Nagylucsei 1461 őszén meghalt, Ulászló a megüresedett javadalmat szolgálatai jutalmául Bakócz

¹ Maffeo. Triv. levele Bakócz püspökhöz július 2-ikéről, úgyszintén Lod. Sforza lev. Eleonora hercegnőhöz július 4-ikéről, és u. annak utasítása Stanga nápolyi követ részére július 27-ikéről; mindhárom a *milanói levéltárban* (Ak. tört. biz. más.).

² *Tubero* apát *Commentárjaiban* (216. l.) jegyezte föl ezt a VI. Sándorra vonatkozó gúnyverset:

Vendit Alexander claves, Altaria, Christum;
Emerat ista prius, vendere jure potest.

Lásd VI. Sándor megválasztására nézve *Pastor* nyilatkozatát (id. m. III. 278. l.).

³ A *velencei Szent Márk-könyvtár* Podocataro-gyűjteményében több ily felirat szövege van megőrizve.

⁴ *Fraknoi: Váradí Péter élete*, Száz. 1883. évf. 734. l.

kancellárnak adta; most azonban az új pápa arra hivatkozva, hogy ő annak idejében csak az Orbán püspök javára mondott le, a Szentszék jogát fönntartotta s az ő fölmagasztaltatása

147. VI. SÁNDOR PÁPA.

által üresedésbe jött egri püspökséget választása buzgó támogatójának, Ascanio Sforza bíbornoknak adományozta. E pápai intézkedés ellenére Bakócz a magyar király főkegyúri joga alapján az egri püspöki javadalmat birtokba vette.¹

¹ *Fraknói: Bakócz Tamás* 48. l.

Már ez az eset is megmutatta, mily benső egyetértés és érdekközösség állott fenn az új pápa s a Sforzák között, s mily hatalommá lett ezáltal Ascanio bibornok,¹ a minek következményeitől a házassági kérdés elbírálásában volt oka Beatrixnak félnie. A nápolyi udvar viszonya VI. Sándorhoz nem mutatkozott ily tisztának, Ferrante a legutóbbi pápaválasztás alkalmával is kétes és nem szerencsés szerepet vitt; egymásután három más jelöltet támogatott, csak azt nem, a ki győztessé lett; a Borgia megválasztásának híre állítólag mélyen lesújtotta,² de azért nem késett az új pápát szerencsekívánatokkal üdvözölni.³

Nemsokára pedig egy oly esemény állott be, mely alkalmas volt megzavarni a nápolyi udvar s a római curia viszonyát s vele a Beatrix érdekét is veszélyeztetni.

A volt pápa törvénytelen fia, Franceschetto Cibò nem érezvén magát biztonságban az új uralom alatt, Róma közelében levő birtokait s várait sógora, Piero de' Medici és Ferrante király közbenjárásával eladta Virginio Orsini nápolyi fővezérnek s ilyenképen egy, a pápasággal már gyakran szembeszállott hatalom fészkelte be magát a pápa legközelebbi uralmi területébe. VI. Sándor heves panaszra fakadt érdekeinek ily alattomos megsértése miatt s egy ideig nagy volt a feszültség közötté s a nápolyi király között.⁴

Ez a helyzet természetesen nem kedvezett Beatrixnak, ellenben előbbre vitte a milanóiak ügyét. A milanói herczeg novemberben végre megegyezvén a hozomány összegére nézve is Ulászlóval, a mindenbe kezdettől fogva beavatott Maffeot más ürügyek alatt Rómába küldte, hogy ott titokban a házasság útjában álló utolsó akadályt is elhárítsa.⁵ Mindenekelőtt az Ascanio mindenható befolyására számított; a követnek kapott utasítása értelmében érintkezésbe kellett lépnie az Ulászló megbízottjával, a nyitrai

¹ *Pastor* id. m. III. 283. l.

² *Guicciardini: Istorie d' I.* I. 9. l.

³ *Pastor* id. m. III. 283. s köv. l.

⁴ *U. ott* 293. s köv. l.

⁵ Hogy Maffeo más ügyek ürügye alatt

volt Rómában, az kitűnik a herczegnek a nápolyi követhoz 1493 január 2-ikáról int. utasításából (*milanói levéltár*, Ak. tört. biz. más.).

püspökkel s ezzel egyetértőleg eljárnia. A magyar követ feladata volt a pápát — Ascanio támogatásával — fölvilágosítani a felől, hogy Ulászló semmi körülmények között nőül nem veheti Beatrixot, már meddőségére való tekintettel sem s hogy a kereszténység fontos érdekei fűződnek a Bianca Mariával való, utódokkal kecsegtető házasság létrejöttéhez. Az ügy sikere érdekében Bakócz püspök részére a bibornoki méltóság kieszközölését vették tervbe, ha pedig a házasság ügye a Szentszéknél fennakadást szenvedne, a magyar követnek el kellett mennie a nápolyi királyhoz is, hogy azt rávegye leánya igényének elejtésére.¹

Látható tehát, hogy a milánóiak már nagyon közellevőnek vélték a cél, mely felé törekedtek. Az öreg Ferrante király azonban csodálatos gyorsasággal tudott a Szentszékhez való viszonyában fordulatokat idézni elő. November 28-ikán útnak indult másodszülött fia, Federigo herceg, hogy Rómába menjen atyja hódolatát mutatni be az új pápának;² a küldetés ezúttal nem volt üres formáság, sőt ellenkezőleg, szövetségekötés volt a cél, melyet — mint látni fogjuk — a VIII. Incze halálával értéktelenné vált másik mátkaság helyett egy az új pápa családjával kötendő frigy pecsételne meg; s nem utolsó föladata volt Federigonak Rómában a Beatrix érdekében is közbenjárni.

Ezt Beatrix kétségkívül tudta, mert december elsején már az ő megbízottja is útban volt Róma felé, kinek valószínűleg a nyitrai püspök ottani működését kellett ellensúlyoznia.³ Apja

¹ A milánói herceg utasítása a Rómába utazó Maffeo Triv. számára november 13-ikáról: *milánói levéltár*. (Ak. tört. biz. más.)

² *Notar Giacomo* id. m. 176. l. *Passero* szerint (id. m. 56. l.) csak december 7-ikén indult el Nápolyból s *Pastor* (id. m. III. 392. l. december 11-ikére teszi Rómába érkezését, *Burchard* pedig, (*Diarium* II. 5. l.) kire *Pastor* hivatkozik, azt mondja: «mense decemb. parum ante Domini nativitatem, Don Fridericus, etc. venit ad

Urbem». De november 28-ikán már bizonyosan elhagyta Nápolyt, mert atyja, a király 30-ikán levelet írt neki. (*Cod. Arag.* II. 205. l.)

³ *Vimercati* velencei jelentése december 1-ről a *milánói levéltárban*. (Ak. tört. biz. más.) A küldött (uno Neapolitano) valószínűleg Francesco de' Monti volt, ki Ferrante király december 28—31-ikén kelt levelei szerint (*Cod. Arag.* II. 234. s köv. l.) abban az időben Nápolyban s Rómában járt.

s a Szentszék viszonyának e javulása most már arra indította a királynét, hogy ő is szerencsekívánataival járuljon a kereszténység új feje elé. December 25-ikéről keltezve a pápának, a következő napon pedig a bibornokok testületének írt levelet,¹ melyekben határtalan örömének adott kifejezést a fölött, hogy a pápai széket oly méltó és dicső férfiú foglalta el; e hír állítólag betegségből gyógyította őt ki;² hódolatát és üdvkívánatait azonban egyesíti azzal az esengéssel, hogy a pápa kegyelme és könyörülete forduljon felé s legyen méltányos bírója ügyének.

Ezalatt Federigot Rómában Giuliano della Rovere bibornok fogadta vendégeül, a pápa pedig karácsonyra szentelt karddal ajándékozta meg:³ atyja sűrűn küldte különösen a Beatrix ügyére nézve utasításait a herczeg számára Rómába.⁴ Ferranténak főczélja volt az Ulászló ott időző követének, Sánkfalvi nyitrai püspöknek czélzatait kiszimatolni s működését megghiúsítani, mi végből Francesco de' Montit is, eddigi magyarországi követét Rómába küldte a saját s Beatrix megbízólevelével, sőt Sánkfalvinak levelet is írt.

Kétségkívül ebben az időben látott napvilágot az az Ulászló védelmére névtelenül s a nyitrai püspökhöz mint követhöz intézett levél alakjában írt «Apologia»,⁵ melynek tartalmára már többször utaltunk. Az akkori egyházjog és theologia beható ismeretére s nagy humanisztikus műveltségre valló emlékirat egyforma készütséggel idézi Mózeszt és Lykurgost, Solont és

¹ Mindkettőnek egykorú másolata a *velencei Szt-Márk könyvtár* kéziratrárában. (Ak. tört. biz. más.)

² Beatrixot Castiglioni 1493 február 15-iki zenggi levele (*Milanói levéltár*, Pot. Est. Ungh.) «több hónap óta» betegeskedőnek mondja s még márcziusban is beteg volt; azt tehát talán csak a szép szólam kedvéért írja, hogy az örömhír (melyet szeptemberben kaphatott meg) meggyógyította; habár viszont Váradi P. egy 1493 január 12-ikéről kelt levele, melyben a királyné fölgyógyulásához szerencsét kíván,

(*Wagnernél* 48. l.) a zenggi levélnek látszik ellentmondani.

³ *Pastor* id. m. III. 292. s köv. l.

⁴ *Cod. Arag.* II. 205–252. lapokon több helyen Federigohoz, mint Altamura herczegéhez czimzett levelek.

⁵ *Udis Apológiája* (már többször idézve volt). Szerzőjeül néhányan Filipecz Jánost gyanítják, ő azonban a védíratban legnagyobb részletességgel leírt események — különösen a házasságkötés — idejében már a közpályától visszavonultan élt.

148. RÓMA KÖZÉPKORI KÉPE

Cicerót, a görögök és rómaiak történetét s az egyházatyák iratait az Ulászló álláspontjának védelmére s összefoglalja mindazt, a mivel a magyar közvélemény Beatrixot joggal vagy jogtalanul vádolta. A dolog lényegére nézve azonban, ténybeismeréseivel, a király álnok eljárásának s a királyné szándékos és tervszerű elámitásának legfényesebb tanubizonysága ez az okmány, mely az erkölcsi fölmentés számára semmi támpontot nem nyújtva, csak azt a jogi szempontot igyekszik diadalra juttatni, hogy egy politikai érdekek kényszerítő hatása alatt formailag megkötött, de végre nem hajtott házasság, még hozzá fennálló megelőző házassági kötelekkel szemben, érvényes nem lehet.

A nápolyi király azzal is előmozdítani akarta a Beatrix ügyét, hogy beléavatkozott az egri püspökség kérdésébe s a házasság feloldása esetére a Bakócz javára történt adományozás megghiúsításával fenyegetődzött.¹ Követéhez, Andrea Carafához december végén Magyarországba intézett levele részletesen föl-tárja úgy az ő, mint fia eljárását a házassági kérdésben.² Ekkor már ismerte a most említett védírat eszmemenetéből merített érveket, melyek alapján Sánkfalvi a házasságkötés megsemmisítését kieszközölni igyekezett: Ulászlónak megelőzőleg a főurak jelenlétében tett tiltakozó nyilatkozatát, a melynek megfelelően ő a házasság megkötése alkalmával is a szokásos és szabályszerű «akarom» szó helyett — az értelmi főnntartás jeléül — használta a szokatlan «igen» (ita) szót, a Beatrix meddőségét, a házasság végrehajtásának tagadását és a Brandenburgi Borbálával kötött házasságot. Az Ulászló védelmére s a Beatrix jellemzésére oly részleteket is közölt a püspök a pápával, melyeket ez a Ferrante megbizottjai előtt kiméleltből nem ismételhetett.

Ezekkel szemben a nápolyiak — mint e levél is elmondja — kétségbe vonták, hogy a nő meddősége okából valamely házasság fölbontható volna; kétségbe vonták, hogy a

¹ *Cod. Arag.* II. 1. rész, 205. l.

² *U. ott* 241. l.

király Beatrixszal csak nyilvánosan, számos tanú jelenlétében érintkezett volna; ellenkezőleg állították, hogy gyakran éjjel-nappal együtt voltak tanúk nélkül s egészen házastársak módjára éltek. Úgy tüntették föl a királyné esetét, mintha őt, ki kolostorba akart vonulni, unszolták volna arra a házasságra, melyet most letagadnak; mintha a közbecsület, az adott szó szentsége mellett az ország békéje, a nemzet hő óhaja is követelné az Ulászló elvállalt kötelezettségének teljesítését.¹ A nápolyi király — mint mondá, -- fiaival együtt minden erejét, életét kész latba vetni háza megtámadott becsületének védelmében s éppen mert ilyennek tekinti az ügyet, irt rokonának, a spanyol királynak,² hogy az is vesse magát közbe s leánya, a ferrarai hercegné útján a Sforzák törekvését is megtántorítani igyekezett, sőt ezekkel szemben a szemrehányás, fenyegetés hangját is hallatta.³

Ennek az erélyes föllépésnek a hatása, ha nem is rögtön jelentett, de nem is maradt el. A pápa, Milano és Nápoly ellentétes követeléseivel szemben, habozni látszott. A consistorium 1493 január 8-ikán hét óra hosszant tartó ülésben tárgyalta az ügyet⁴ s végre ígéretet tett a pápa Federigo hercegnek, hogy Beatrixnak kedvező brevét fog Ulászlóhoz kibocsátani. De alig, hogy a herceg — két nappal később -- elhagyta Rómát, VI. Sándor megbánta ígéretét s oly brevét íratott, mely a nápolyiak álláspontjának egyáltalában meg nem felelt. Azonban az öreg Ferrante maga sokkal ravaszabb volt, semhogy őt ravaszsággal kijátszani lehetett volna; nyomára jött a dolognak, követei útján közbelépett s kieszközölte, hogy a breve visszavonatván, az eredeti ígéretnek megfelelő újjal pótoltatott, s ezt két példányban állíttatván ki, az egyik példányt magyarországi követének, Andrea Carafának küldte el, hogyha Ulászló meg nem kapná vagy eltitkolná a pápai levelet, azzal ő állhasson elő.⁵

¹ *Cod. Arag.* II. 1. r. 265. l. 2. r. 264. l.

² *U. ott.* II. 1. r. 270., 295. l.

³ Trotti jelentései 1493 január 8-ikáról és 14-ikéről a *modenai levéltárban*. (Követ-jelentések.) *Cod. Arag.* II. 1. r. 265—266.

⁴ *Burchard, Diar.* II. 6., 33. l.

⁵ A dolgok ezen lefolyása világosan kitűnik Ferranténak január 29-ikéről Ant. de Gennarohoz, február 8-ikáról Luigi de Paladinishez, valamint márcz. 22-ről Andr.

Ilyenképen a nyitrai püspök küldetését körülbelül meghiúsultnak tekinthette s a dolgon az sem változtatott, hogy január vége felé Rómából elment Nápolyba is s az Ulászló nevében a királynak előterjesztéseket tett, őt a házasság lehetetlenségéről meggyőzni igyekezett, mire kitérő feleletet kapott.¹ Ulászló maga is előterjesztéssel élt a pápához a brevével szemben s hogy legalább valami sikert lásson, megpróbálta egyelőre csupán Brandenburgi Borbálával kötött házasságának érvénytelenítését eszközölni ki a pápánál, mire nézve Borbála lemondó nyilatkozatát is bemutatta, természetesen azzal a szándékkal, hogy ezzel a milanoi házasság útjából háritsa el az első akadályt, de azzal a reménnyel, hogy e törekvésében a nápolyiak is segíteni fogják. Ámde ebben csalódott; a nápolyiak, a kik azt az álláspontot foglalták el, hogy a Beatrixszal kötött házasság végre van hajtva s ennél fogva megdönthetetlen érvényű, nem ismerhették el a brandenburgi házasság föloldásának szükségét; és így Ulászlónak ez a kísérlete sem sikerült, hanem ellenkezőleg, határozatba ment a római curiánál, hogy — a nápolyi király kívánságának megfelelően — Orso Orsini teanoi püspök, mint pápai legátus mielőbb Magyarországba menjen a török elleni hadjárat előmozdítása czimén is, de főleg a végből, hogy Ulászlót a Beatrixszal kötött házasság elismerésére rábírja.²

Ezt a Beatrixra nézve rendkívül kedvező fordulatot több

Carafához intézett leveleiből (*Cod. Arag.* II. I. r. 260., 275. és 333. l.), úgyszintén a *Thuasne Burchard*-kiadásának (II. köt.) 633., 636–637. és 640. lapjain közölt okmányokból s Jac. Trotti márczius 19-iki jelentéséből (*modenai levéltár*, követjelentések), de magának Ulászlónak a kapott brevével szemben a pápához április 9-ikéről tett előterjesztéséből is. (*Velencei áll. levéltár.*) Lásd még *Óváry L. II. Ulászló és Beatrix házassága*. Száz. 1890. évf. 767. s köv. l.

¹ Ezt *Istvánffy* mondja el (id. m. 23. l.); Sankfalvi Nápolyba és vissza-

utazásának nyoma van *Thuasnenál* is (Burchard *Diar.* II. 622–624., 631. l.), úgyszintén Tad. Vimercati február 13-iki jelentésében (*Milanoi levéltár*. Ak. tört. biz. más.) és B. Castiglioni már id. február 15-iki levelében.

² Ezekre nézve lásd Ulászlónak már id. levelét a pápához a *velencei áll. levéltárban*, továbbá a *Cod. Arag.* II. I. r. 271. és II. r. 238. s 300. lapjain közölt leveleket, úgyszintén Ascanio Sforzának október 19-ikéről Lodovico Morohoz int. levelét a *milanoi levéltárban*. (Akad. tört. biz. más.)

körülmény összehatása idézte elő. Főrésze benne mindenesetre atyja diplomáciai ügyességének volt, ki a pápát hol ijesztgetésekkel, hol ígéretekkel befolyásolta, ez utóbbiak terén odaig menvén, hogy Beatrixnak a trónon maradása esetére a pápai hercegek számára — kik mohón igyekeztek helyzetüket kihasználni, — dús magyarországi javadalmakat helyezett kilátásba.¹ Ferranténak azonban hosszabb huzavona után az is sikerült, — s éppen ez tette oly bensővé a viszonyt közte és a pápai szék között, — hogy házassági köteléket hozzon létre a Borgiák és Aragoniaiak között. Megegyezés jött ugyanis létre aziránt, hogy a legifjabb pápai herceg, Gioffré, feleségül vegye Alfonso calabriai herceg természetes leányát, Sanciót, a mi augusztus 16-ikán, a Vatikánban képviseleti úton végbement házasságkötés után meg is történt, s e házasság révén Gioffré a nápolyi királyságban Squillace hercegségét kapta meg.²

Egy másik fontos tényezője a fordulatnak a milánóiak megváltozott magatartása volt. Lodovico Sforza már a megelőző év végén békítő magyarázatokat juttatott a nápolyi királyhoz,³ s lassankint mindinkább visszavonult az Ulászló és Beatrix közötti küzdelem teréről s csupán a Bianca Maria és Corvin János házasságának föloldását szorgalmazta Rómában.⁴ Beatrix és Eleonora örömmel tudták ezt be az utóbbi eljárásának, ki mint jó anya és anyós akkor éppen első szülői örömeit élvező leányára s vejére atyja s nővére érdekében békítve, kérlelve hatott;⁵ de Lodovico nem volt annyira az érzelmek embere,

¹ *Cod. Arag.* II. 2. r. 237., 251—252., 264. l.

² *Muratori Annali* 46. köt. 196. l. *Gregorovius* Gesch. d. St. Rom. 7. köt. 324. s köv. l. *Pastor* id. m. III. 295—299. l.

³ Utasítás Ant. Stanga nápolyi követ számára 1492 december 25-ikéről. (*Milánói levéltár.* Ak. tört. biz. más.) Jac. Trotti jelent. 1493 január 9-ikéről. (*Modenai levéltár.* Cast. Amb. Ba 7.)

⁴ Követutasítás Tad. Vimercati részére február 3-ikáról, (*Milánói levéltár.* Ak. tört.

biz. más.) Eleonora hercegnő levele Beatrixhoz szeptember 10-ikéről (*Modenai levéltár.* Minute di lett. di Princ.), Lod. Sforza levele Bart. Calcohoz Rómába szeptember 11-ikéről. (*Milánói levéltár.* Ak. tört. biz. más.)

⁵ Eleonora levele Beatrixhoz július 21-ikéről (*Modenai levéltár.* Minute di l. d. p.) és szeptember 10-ikéről (*u. ott*); Beatrix levele Eleonorához szeptember 16-ikáról. (*Modenai levéltár* id. oszt.)

hogy csakis ily szempontok által eltéríttette volna magát törekvése céljától. Az igazi, nagy ok akkor derült ki, a mikor nyilvánvalóvá lett, hogy az agg III. Fridriknek 1493 augusztusában bekövetkezett halálával a németrómai császári méltóságra emelkedett I. Miksa, mint már régebben özvegy, arájául a fejedelmi kérőktől körülrajongott Bianca Maria Sforzát szemelte ki. A milanóiak még arra használták föl a folyton reménykedő Ulászlót, hogy általa kicsikarják Corvin Jánostól a lemondó nyilatkozatot,¹ mikor e nyilatkozat alapján a római Szentszék a végre nem hajtott házasság föloldását kimondta,² már Nápolyban is tudták, hogy kinek érdekében történt ez,³ s így Ulászló, mikor Beatrixot kijátszani igyekezett, maga lett kijátszottá s még azt is el kellett viselnie, hogy azontúl úgy a Sforza-ház, mint a német császár a Beatrix oldalára állottak, a mi a császárnál már csak azért is indokolt volt, mert Ulászlónak ilykép előreláthatólag magtalan házassága neki s ivadékainak nyitott volna utat a magyar trónra.⁴

Mig ekképen úgyszólván nyílt harcz folyt Beatrix és Ulászló között, melybe változó szerencsével igyekeztek fegyvertársakat is bevonni, az érdeklődés természetesen fordul ama kérdés felé, hogy miképen alakult személyes viszonyuk s különösen a Beatrix helyzete Magyarországon e harcz alatt?

A királyné saját állítása szerint azt kellene hinnünk, hogy ő Ulászlóval a házasság megkötése után folytonos bizalmas érintkezésben állott;⁵ azonban ennek az állításnak a hitelét lerontja már magában az a tény, hogy ő majdnem állandóan Esztergomban tartózkodott, csak egyszer jött az 1492-iki országgyűlés alkalmából egy-két hétre Ó-Budára és Budára, míg Ulászló állandóan Budán székelt s csak koronként rándult ki az ország más részeibe, valamint hogy a király minden látogatását Beatrixnál ez utóbbinak

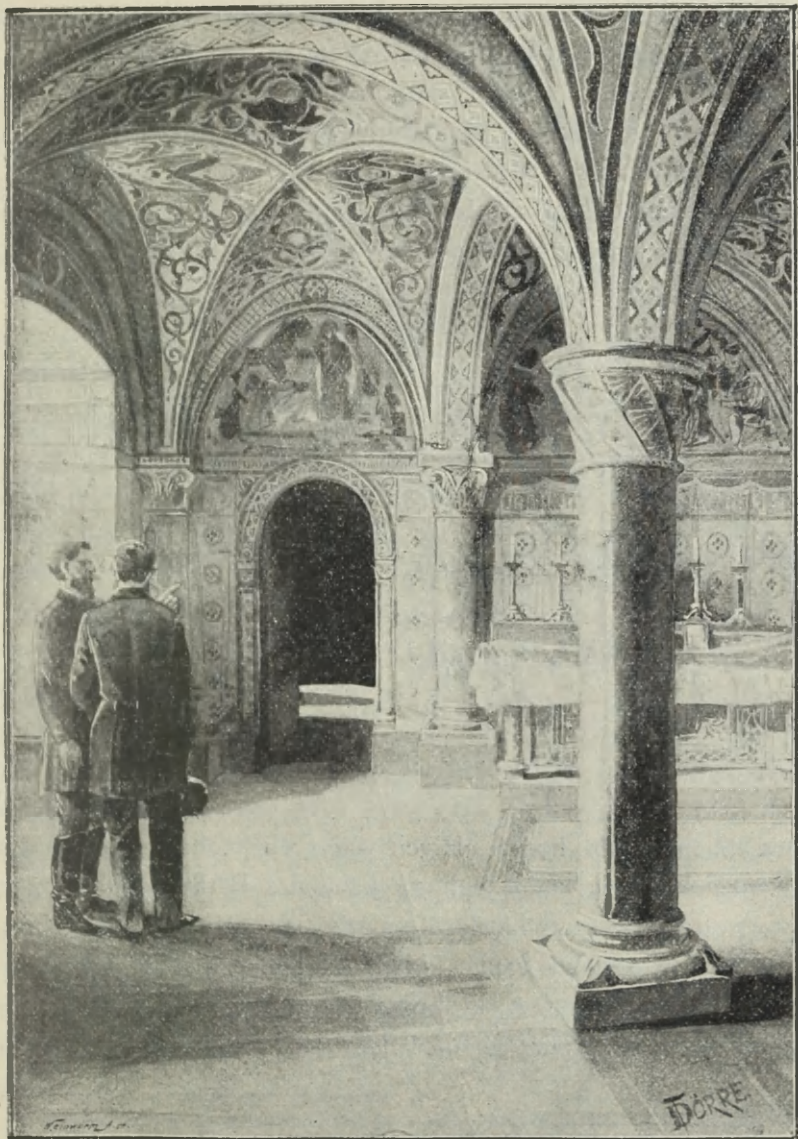
¹ *Schönherr* id. m. 199. l.

² *U. ott* 200–201. l. A föloldó breve szövege a *milanói levéltárban*. (Ak. tört. biz. más.)

³ *Cod. Arag.* II. 2. r. 300. l.

⁴ *Fraknoi*: Bakócz. T. 50. l.

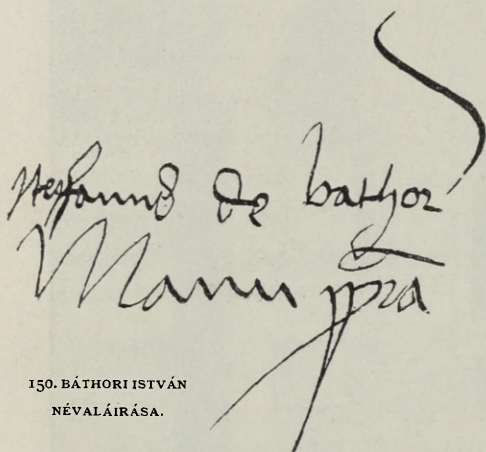
⁵ Már id. 1494-iki információja a pápai követ számára.

149. AZ ESZTERGOMI SZENT ISTVÁN-KÁPOLNA.

saját hívei eseményként kürtölték világgá. Az Ulászló védőinek elismerése szerint a király a házasságkötés utáni két évben legfőlebb három látogatást tett a királynénál Esztergom-

ban.¹ Beatrix el nem mulasztotta például Ulászlónak atyja halála alkalmával részvétét nyilvánítani,² ellenben nincs nyoma annak, hogy emez akár a királynénak az 1492-ről 1493-ra forduló télen s még tavasszal is átszenvedett hosszabb, úgy látszik gyomorbántalomból eredő betegsége,³ akár az öt utóbb családjában ért veszteségek alkalmából, iránta hasonló figyelmet tanúsított volna s nem mutat bizalmas viszonyra például az, hogy Beatrix már 1491 nyarán kénytelen volt egy híve, Losonczi László tárnokmester közbenjárását venni igénybe a királynál a végből, hogy a

150. BÁTHORI ISTVÁN
NÉVALÁÍRÁSA.

tolnamegyei Simontornyán levő vára ne rendeltessék Fejérmegye hatósága alá, a melyintézkedéshírét Beatrix annak jeléül vette, hogy öt már minden oldalról méltatlan zaklatásokkal illetik.⁴

Becsülete, hírneve az országban rohamosan hanyatlott, a mihez nyilatkozataival és magatartásával minden esetre Ulászló leghat-

hatósabban járult hozzá. Hívei vagy elpártoltak tőle, vagy egyenkint elhaltak, mint a hogy például a Báthori István 1490 nyarán bekövetkezett haláláról is oly jelentés ment Milanóba, hogy a volt erdélyi vajda kimúlta legérzékenyebb veszteség a királynéra nézve.⁵ A ki hozzá közeledett, az menten gyanúsnak tűnt föl, mint például Filipecz volt váradi püspök s

¹ *Udis Apológiája* 467. l.

² Hipolit levele anyjához 1492 július 15-ikéről. (*Nagy Iván-féle modenai levéltári másolatok.*)

³ Már id. február 15-iki zenggi levél, továbbá a Costabili február 13-iki jelentése (*Nagy Iván-féle modenai másolatok*) és Trotti márczius 19-iki jelentése. (*Modenai levéltár. Követjelentések.*) A Costabili jelentése gyomorbajnak minősíti a királyné

betegségét, úgyszintén a *milanói levéltárban* levő kelet és aláírás nélküli, de ez időből való egykorú levélmásolat. (Pot. Est. Ung.)

⁴ Beatrix királyné 1491 augusztus 31-ikéről kelt gyűrűpecsétetes levele a gr. Erdődy-család *galgóczi levéltárában*.

⁵ 1493 július 13-iki zenggi levél a *milanói levéltárban*. (Pot. Est. Ungh.)

minorita barát, ki a királynét ugyanazon év elején meglátogatta s nyomban ezután kitiltatott az országból.¹ Azzal is gyanúsították Beatrixot, hogy a király elleni összeesküvésben vett részt,² a mi heves tiltakozásra indította a pápai követ előtt.³ Környezetét úgy látszik már csak a saját udvari emberei s a Hipolit közegei alkották; nincs nyoma, hogy akár egykori fölolvadója, Bonfin is, ki az Ulászló udvaránál nagy tekintélyben állott s magyar nemességet is kapott, ebben az időben közeledett volna a királynéhoz. Csak egy elkésett jelével az irodalmi téren való hódolatnak találkozunk még a Beatrix esztergomi évei alatt: Fra Jacopo Filippo da Bergamo, augustinus barát ajánlotta föl a királynénak ez időtájt a híres és jeles asszonyokról írt, már említett könyvét, melynek címlapját az átadás jelenetét ábrázoló metszet díszíti.⁴ A bevezetés a régi magasztalások hangján szól Beatrix kitűnő tulajdonairól és érdemeiről, valamint — nem egész korszerűen — kincseiről és bőkezűségéről is; a könyv a Boldogságos Szűzön kezdve s a női Szenteken és az ókor nagy nőalakjain folytatva, az író saját kora jeles hölgyeinek jellemrajzait is fölkarolja, közöttük különösen a Beatrixhoz közelállókét, úgy mint anyját és sógornője: Hipolitát.⁵ Philippus, ki kora történeti irodalmában tiszteletreméltó helyet foglal el, esztergomi látogatásával s könyvajánlásával valószínűleg Hipolit érsek figyelmét igyekezett magára vonni, mert később szolgálatokat tett neki s jutalmakat is kapott tőle olasz földön.⁶

Az özvegy királyné kormányzati hatásköre ebben az időben már csak a bányavárosokra szorítkozott. Ezek területén s a bányaregál körében adott mentességeket, sószállítási, építési

¹ *L. ott*, úgyszintén az id. milánói kelet nélküli levélben.

² *Tubero* id. m. 203. l.

³ Id. 1494-iki információ.

⁴ A már idézett ferrarai ösnyomtatvány kiadási éve 1497, azonban a címlap ornamentikájának pilléreibe az 1493 évszám van beillesztve; ez valószínűvé teszi, hogy Philippus 1493-ban járt Esztergomban s

akkor mutatta be talán munkája kéziratát Beatrixnak; kevésbé hihető, hogy 1497-ben járt volna ott, mikor Hipolit már Olaszországban volt s Beatrix sanyarú helyzetben aligha jutalmazhatta volna meg a szerzőt.

⁵ Az Eleonora életrajza csak ennek halála (1493) után kerülhetett a könyvbe.

⁶ *Tiraboschi* id. m. 16. köt. 47. s köv. l.

151. FILIPPO DA BERGAMO BEATRIXNAK AJANLOTT MŰVE CZÍMLAPJA.

és sóhasználati, valamint kutatási engedélyeket,¹ legemlékezete-

¹ Beatrix 1492 márczius 24-ikéről k. rendelvénye a huszti egyház malomépítési

enged. tárgyában. (*Orsz. levéltár* D. 19.639. sz.); u. annak 1492 augusztus 21-ikéről k.

sebb kormányzati intézkedései azonban azok, melyeket Hodrusbányának Selmeczbányától való elszakadásra irányzott törekvései tárgyában az 1492–93. években tett.

Hodrusbánya lakosai, látván, hogy Bélabányának sikerült magát Selmechtől önállósítania s miután ezt az ő helyzetekben városuk távolsága és virágzó bányáik jelentősége még inkább indokolta, Ulászlótól — ki ez esetben úgy látszik a királyné joghatóságát mellőzte, — bizonyos szabadalomlevelet eszközöltek ki a maguk részére, melyet azonban a selmecziek csalárd és erőszakos módon elragadtak tőlük s megbízottjaikat megölték. Az ügy Beatrix királyné ítélkezése alá került, ki udvari emberét, Pogány Zsigmondot küldte ki annak megvizsgálására s ennek jelentése alapján, Priuli György érseki helynök és Cheppi János udvari ember közbenjöttével oly ítéletet hozott, mely a selmeczieket teljesen fölmentette s a hodrusiakat mint lázadókat megdorgálta és minden további lázongástól eltiltotta. Hiába vitték ez utóbbiak ügyüket Ulászló elé; a királyné ítéletét ez is helybenhagyta. A hodrusiak minden egyes panasza csak ártalmukra szolgált; a királyné Budáról hívott jogtudósok meghallgatása után is csak a selmeczieknek adott igazat, s a két bányavároshoz kiadott szigorú rendeletében meghagyta, hogy a selmeczbányaiakat fenyegető s őt, a királynét is rágalmozó hodrusi szökevény alattvalókat a hol érik, fogdossák össze és hurczolják megfenyítés végett az ő ítélőszéke elé.¹

szabadalomlevele Kőrmöczb. részére a Hayszky János járandósága ügyében (*Kőrmöczb. vár. levéltár.*), u. annak 1493 februárius 26-ikáról k. rendelvénye Ország Mih. özvegyének sókiviteli enged. tárgyáb. a b. *Jeszenük-család levéltárában a Nemzeti Múzeumban*; u. annak u. a. év április 13-ikáról k. rendelvénye a mármarosí pálosoknak adományozott só tárgyáb. (*Orsz. levéltár* D. 19.939. sz.) u. annak 1493 december 9-ikéről Kassa városához int. levele sóvisszatérítés ügyeb. (*Kassa vár. nyilv. levéltára* 701. sz.) és u. annak 1494 július 23-ikáról k. rendelvénye P. Federici

Kőrmöczb. polgár bányász. kutatási szabadsága tárgyában (*Orsz. levéltár* D. 20.200. sz.).

¹ Beatrix 1492 augusztus 18-ikáról kelt függőpecsétetes oklevele s u. a. év szeptember 3-ikáról, valamint 1493 márczius 15-ikéről, július 12-ikéről, 13-ikáról és 20-ikáról k. gyűrűpecsétetes rendelvényei *Selmeczbánya város levéltárában*; lásd *Richter Edé*-től *Selmeczb. történetét*, a Magyarorsz. vármegyei és városai: *Hontmegye és Selmeczb. sz. k. város* című kötetének 95. s köv. lapjain. *Kachelmann* (id. köt. 119. s köv. l.) a dolog lényegére nézve a selmeczieknek ad igazat.

Ennek a kegyetlen szigornak Hodrusbánya iránt s a feltűnő kedvezésnek, melyben Beatrix Selmeczbányát részesítette, mélyebb oka volt. Abban az időben ő nagyon rá volt szorulva a selmecziekre, kik állandó pénzzavaraiban mindig segítségére voltak. A Hipolit «kormányzója», Costabili már 1492 május 3-ikáról azt jelentette Ferrarába, hogy míg a királyné mindig harczra készül s a körmöczi pisetum jövedelmét katonák zsoldjára fordítja, alig van pénze a mindennapi megélés költségeire.¹ Már ebben s a következő évben is többször fordultak elő kölcsönvételek, rendesen a bányakamara jövedelmeiből leendő visszatérítés kötelezettsége mellett; s a kölcsönadók mindig a selmeczbányaiak; ez a gyakorlat — mint látni fogjuk — még inkább meggyökerezett a királyné későbbi, sanyarú éveiben.²

A Hipolit környezete s a ferraraiak ilyen körülmények között joggal kezdtek attól tartani, hogy a királyné anyagi és erkölcsi helyzetének folytonos rosszabodása előbb-utóbb kihatással lesz a fiatal primás állására is. Costabili már 1492 tavaszán adott kifejezést annak az aggodalmának, hogy ha Beatrixnak nem sikerülne magát Ulászló által nőül vétetni, Hipolit is veszélyben fog forogni, mert — mint gyűlölködő hangon hozzáteszi, — «ez a nép nem ismer tiszteletet s minden józan ész és becsület nélkül való».³ A ferraraikat mindenekfölött az érsekség jövedelmeinek elégtelensége aggasztotta s miután ebben a tárgyban minden fölszólalás, panasz vagy javaslat már a múltban is a Beatrix érzékenységevel találkozott, végre arra igyekeztek, hogy olaszországi egyházi javadalmakat is szerezzenek Hipolitnak. Első lépés volt ezen a téren a pomposai apátság megszerzése 1492 tavaszán; de nem csekély meglepetésökre Beatrix ezt is rossz néven vette s éles szemrehányásokat tett miatta a

¹ *Modenai levéltár* (Dispacci d. Orat. Est. Ungh.; Ak. tört. biz. más.).

² Beatrix már id. 200 aranyról szóló 1490 december 21-iki, úgyszintén 400 aranyról szóló 1492 május 19-ikéről k. továbbá 100 aranyról szóló 1493 május

20-ikáról k. gyűrűpecsétetes oklevelei *Selmeczb. város levéltárában* és ugyancsak 100 aranyról szóló 1492 július 14-ikéről k. oklevele a *Nemz. Múzeum* levéltárában.

³ Már id. márczius 20-ikán k. lev. a *modenai levéltárban*.

közbenjáró Costabilinak. Ez volt az egyetlen alkalom, a mikor még nővére, Eleonora iránt is neheztelő szóra fakadt: fölhozta, hogy ő gyakran ír neki sajátkezűleg, nővére pedig titkárja által iratja leveleit s újabban már érdemesnek sem találja külön futárral küldeni azokat.¹ Ez a kis zsörtölődés egészen elszigetelve áll, máskülönben a két testvér gyöngéd viszonya az egyik sorsának minden forgandóságával daczol, s ha levelezések ezekben az években többnyire közönyös tárgyak körül is forog, mindig a kölcsönös szeretet és odaadás hangját mutatja.

Beatrix féltékenysége egyébiránt érthető volt; attól tartott, hogy minél több érdek fogja unokaöccsét Olaszországhoz kötni, annál könnyebben fogja magát Magyarhon elhagyására elhatározni; már az 1492. évtől kezdve föl-fölmerült a Hipolit szülei részéről az az óhajtás, hogy fiok egy időre visszatérne hozzájuk, de Beatrix hallani sem akart róla, sőt atyját is felszólalásra készítette e terv ellen.² Jól tudta, hogy a Hipolit távozása az akkori viszonyok s az országnak az idegenek iránt ellenséges hangulata mellett az érseki javadalom elvesztését is vonhatja maga után, a mi őt magát legfőbb támaszától fosztaná meg. Azonban nem lehet a Beatrix ragaszkodását Hipolithoz csak ily önző okokból eredőnek mondani; nem volt közelében senki, a kit oly igazán szeretett volna, mint ezt a fiút; joggal mondhatta ennek anyjához írt levelében, hogy úgy vonzódik hozzá, mintha maga hordozta volna méhében s hogy bár testvére valamennyi gyermekét szereti, ezt egészen a saját magzatának tekinti.³

Ettől a szeretettől indítva vágyva várta, hogy a zsenge korú érsek az egyházi méltóságok legmagasabbját is: a bibornokit elérje. Maga is tőle telhetőleg előmozdítani igyekezett e czélt s e végből atyja közbenjárását vette igénybe már az előbbi pápa

¹ Costabili márczius 19-ikén k. jelentése (*Nagy Iván*-féle modenai másolatok).

² Eleonora 1492 szeptember 9-iki levele Beatrixhoz, Ferrante u. a. év október

11-iki lev. u. ahhoz a *modenai levéltárban* (Minute) és *Cod. Arag.* II. 2. r. 323. l.

³ Beatrix levele Eleonorához 1493 október 15-ikéről. (*Modenai levéltár* id. osztály.)

idejében.¹ Ugyanakkor Ercole herceg is Rómában járt s iparkodott a mutatkozó nehézségeket leküzdeni.² A pápai trónon beállott változás, a nápolyi király közbejött viszálya az új pápával megint bizonytalannak láttatták az eredményt; azonban az Ercole római követe napirenden tartotta a kérdést,³ s a Borgiák saját családi érdekei csakhamar kedvező helyzetet teremtettek. A pápa másodszülött fiát, a nagy tehetségű, de féktelen vérmérésekű s gonosz hajlamú Cesaret egyházi pályára szánta s hamar néhány dús püspöki javadalomban részesítette; a bíbornoki kalapot sem akarta tőle soká megtagadni; de Cesare még csak 17 éves volt, s kineveztetése ily fiatal korban megkívánta, hogy ugyanakkor más érdekek is kielégíttessenek és más előkelő házakból való ifjak is bíbort öltsenek: az 1493 szeptember 20-án megtartott consistoriumban tehát VI. Sándor egyszerre nevezte ki bíbornokká fiát Cesaret, Alessandro Farneset, Frigyes Kázmért, az Ulászló testvéröccsét és a 14 éves Estei Hipolitot,⁴ ki a Santa Lucia in Silice templomáról kapta címét. Október közepén Beatrix már birtokában volt az örömhírnék; ömlengő levelet írt nővérének, Eleonorának. Minden szenvedé-
déseit, bajait, gondjait, csalódásait megédesíti — úgymond — az öröm, melyet a szeretett fiú fölmagasztaltatása fölött érez; hálát ad Istennek határtalan kegyelmeért és jóságaért s boldogságát még növeli az a tudat, hogy abban nővére és az ő férje is osztoznak...⁵

Mikor e sorokat írta, az, kinek a levél szólt, már négy nap óta nem volt az élők sorában.

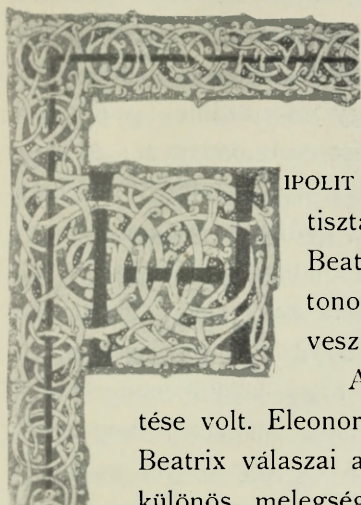
¹ A nápolyi követ, Franc. d. Monti levele 1492 május 5-ikéről a *Nagy Iván-féle* modenai másolatok között. (Nemzeti Múzeum.)

² *Reumont, Lor. d. Medici* II. 553. l.

³ *Gregorovius*: *Lucr. Borgia* 56. l.

⁴ *Pastor* id. m. III. 300–301. l.

⁵ Beatrix fennebb id. október 15-iki levelében.

III.

IPOLIT kineveztetése bíbornokká az utolsó tiszta és teljes öröm volt, melyet a sors Beatrixnak szánt; azontúl kegyetlen folytonosságban zúdultak rá a csalódások, veszteségek és csapások.

Az első, egyetlen nővérének elvesztése volt. Eleonora legutolsó levelei ép úgy, mint a Beatrix válaszai azokra, a kölcsönös testvéri érzelem különös melegségéről tanuskodnak. Egyszer azt írja Eleonora, hogy nem lehet senki a világon, ki jobban óhajtana a királyné megelégedését és dicsőségét, mint ő, kit éjjel és nappal ez a gondolat foglalkoztat. Vágyva és aggódvá várja, mint fog a Beatrix dolga a királylyal alakúlni; céljai érdekében csak rendelkezék úgy, a hogy jönnek látja s tekintse a Hipolit jövedelmeit úgy, mint ha az övéi volnának.¹ Máskor arról biztosítja hűgát, hogy a milanóiaknál az ő érdekében oly buzgalommal járt el, mint a hogy csak gyermektől szülője, testvértől testvére irányában megkívánni lehet.² De a siker nem is maradt el; a Sforzák magatartásának gyökeres átváltozásán együtt örül a két nővér s hálálkodik érte Beatrix. Majd e siker örömét tetőzendő, jön a Hipolit fölmagasztaltatásának a híre! Arról szeptember legvégén értesülhetett anyja, a herczegné; már akkor beteg volt; szeptember 10-ikén azt írta Beatrixnak, hogy nyolcz napja változó hévvel gyötri a láz, az orvosok harmadnaposnak mondják, de Isten segítségével majd csak el

¹ Eleonora levele Beatrixhoz 1492 szeptember 9-ikéről. (*Modenai levéltár*, Minute d. l. d. p.)

² U. annak levele u. ahhoz 1493 július 21-ikéről u. ott.

fog múlni.¹ Ez a remény nem teljesült. A római örömhír még éppen jókor jött, hogy a beteg végnapjait földeritse: október 11-ikén, 43 éves korában Eleonora megszűnt élni. Férje, Ercole, akkor Milanóban járt Bianca Maria Sforza férjhezmenetele alkalmából s ott vette a gyász hírt; ő, úgy mint számos gyermekei, méltán gyászolhatták a kitűnő hitvest és családanyát; de meggyászolta Eleonorát Ferrara népe is, mely szerette őt bölcseségeért, emberséges gondolkodásaért s gyöngéd jótékonyságaért,

152. ESTEI HIPOLIT BIBORNOK CZÍMERE.
(Ciacconius Historia Rom. Pontificum cz.
művéből.)

miknek különösen élete utolsó idejében adta sok jelét.² Halálára a fiatal Ariosto írt gyászverset,³ ki később nagy hőskölteményében is magasztalva emlékezett meg az elhúnytról⁴ s véleményét más jeles kortársak is megerősítették.⁵

Írott nyomát nem bírjuk a Beatrix keservének e haláleset fölött, de kétségtelen, hogy annak híre Esztergomban nem kisebb fájdalmat keltett, mint Nápolyban, hol már október 19-ikén el volt terjedve.⁶

Az öreg Ferrante vejéhez intézett levelében⁷ kifejezést adva a saját bánatának is, keresztényi türelemre intette Ercolét, melylyel belé kell nyugodni a változhatatlanba. De ez a tanács

¹ U. annak levele u. ahhoz 1493. szeptember 10-ikéről u. ott.

² Muratori: *Antichità Estensi* (Scriptores) 258. l. *Pastor* (id. m. III. 85. l.) s mások is említik azt a kőszá hirt, hogy Eleonorát férje, Ercole mérgeztette volna meg, és pedig azért, mert értesült róla, hogy neje atyjától, a nápolyi királytól ösztönözve az ő élete ellen tör. A dolog nagyon kalandosan s valószínűtlenül hangzik, s alighanem csak olyanok föltételezésére vezetendő vissza, a kik — kivált az Este-ház körében gyakori családi öldök-

léseket tekintve, — sehogys tudtak megbarátkozni azzal a gondolattal, hogy abban a korban és abban a házban kiválóbbs egyéniség természetesen halállal is mulhatott ki.

³ Burckhardt: *Cultur d. Ren.* I. 53. l.

⁴ Orlando Furioso 13. ének, 68. versszak.

⁵ Castiglione id. m. II. 52. l. Sabadino id. m. 401. l. Phil. Bergomensis id. m. 165. s köv. l.

⁶ Notar Giacomo id. m. 177. l.

⁷ Cod. Arag. II. 2. r. 286. l.

csak szólam volt, mert az agg király maga legnehezebben viselte a csapást, melyet a sors e leánya halálával mért rá s megrendülve érezte át annak végzetes súlyát. Eleonora a maga szelid mérsékletével és okosságával volt az egyedüli, ki leánya, Beatrice útján befolyást tudott gyakorolni vejére, az ármányos Lodovico Sforzára. A míg ő élt, valamikép csak elhessegette azokat a sötét rémeket, melyeket a vénülő és elbetegesedett Ferrante, kinek lelkét sok elkövetett kegyetlenségének emléke is nyugtalanította, Milano felől mindegyre közeledni látott. Az ő szemében úgy tűnt föl Lodovico, mint a judási áruló, kinek nyomában a francia poroszlók be fognak hatolni Itália Gethsemane-kertjébe. És most egyszerre védtelennek látta magát a fenyegető végzettel szemben.¹

Ferrante már három év előtt — valószínűleg köszvényes — lábajában szenvedett,² azonban erős akarata és tevékenységhez, mozgáshoz szokott természete nem engedte elhatalmasodni a bajt; csak mikor már hetven éves lett, s a sok kormányzati gondhoz és a trónja bizonytalan jövője miatti aggodalmakhoz még a milanói viszály s leánya halála fölötti bánat járultak, tört meg szemlátomást a szívós ember. Kedvét vesztette mindenhez, a mivel foglalkozni szokott, még a táplálkozás is terhére vált, búskomorra lett s fájdalmak miatt kezdett panaszkodni; majd oly lelkiállapot vett rajta erőt, hogy nemcsak magányában heves beszédekre fakadt, hanem környezete jelenlétében is eszelős ember módjára összefüggéstelen, zavaros szavakat hallatott. 1494 január 23-ikán Tripergoleból, hol vadászni járt, meghűlve tért haza a Castello Nuovoba; csakhamar gutaütés jelenségei mutatkoztak s két nappal később meghalt a király.³

Nápolyi szokás szerint Alfonso trónörökös nyomban atyja halála után belovagolta a város utcáit, mindenütt királyként

¹ *Antich. Estensi* 259. l.

² *Leostello*: *Effemeridi* 317. l.

³ *Tristano Caracciolo*: *De Varietate Fortunae* (Murat. *Scriptores* xxii.) 70–71.,

116. l. *Passero* id. m. 56. l. *Notar Giacomo* id. m. 178. l. *Muratori*: *Annali* 46. köt.

197–198. l. *P. Villari*: *Savonarola* i. 213. l.

üdvözlötten magát.¹ De a sietős hódolat senkit sem tévesztetett meg a helyzet rettentő veszélyei felől. Az öreg Ferrante, ki minden hibái mellett a korabeli olasz fejedelmek között mégis csak a legkülömb államférfi volt,² tapasztalatával, ügyességével, higgadságával és tagadhatatlan tekintélyével nehezen bár, de tudott uralkodni e helyzet fölött; utódját mindenki gyűlölte, senki sem becsülte s mindaz a törekvés és érdek, mely a nápolyi uralom bukásához fűzte reményeit, megjötnék látta a maga idejét. A közhit már atyja néhány kegyetlen tényét is Alfonsonak tulajdonította; ezeket némelyek állítása szerint trónra lépte után még nagyobbakkal tetézte, s híre olyan volt, hogy még arra is képesnek tartották, hogy titkos megbízottjai útján Velenczében a kutakat megmérgeztette.³

Ingadozni érezvén trónját, s elkészülve levén a külső támadásra, szövetségest keresett. Mindenekelőtt a pápa hatalmát igyekezett a maga részére megnyerni; a hűbéri adót, melyet atyja megtagadott, megfizette, Virginio Orsinit behódoltatta a pápának, a fiatal Borgiáknak hercegségeket adományozott, s ezzel elérte azt, hogy VI. Sándor egészen az ő oldalára állott, a nápolyi trónváltás alkalmával igényökkel ismét jelentkezett francziákat elutasította s az Alfonso koronázásának fényét emelendő, annak végrehajtására pápai követképen Juan Borgia bíbornokot küldte ki. Az általános nyugtalanságot és aggodalmakat elleplezendő, az új király pazar fénnnyel koronáztatta meg magát 1494 május 8-ikán s a koronázással majdnem egyidejűleg ment végbe természetes leányának, a bájos Sanciának egybekelése a még alig fölserdült Gioffré Borgia pápai herczeggel, mely természetellenes házasság következménye lett az a szerep, a mit utóbb a fiatal herczegné Rómában vitt, hol a Gioffré idősebb testvérei s állítólag Estei Hipolit is versengtek kegyéért.⁴

¹ Passero, *Not. Giacomo* u. ott.

² Gregorovius: *Gesch. d. St. R.* VII. köt. 332. l.

³ *Mémoires de Philippe de Comines* VII. 285., 302. s köv. l.

⁴ Pastor id. m. III. 304. s köv. l.

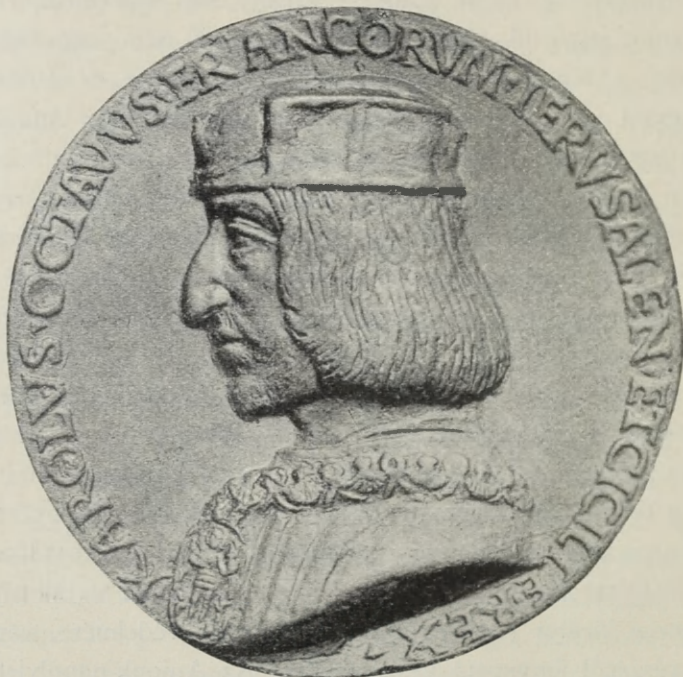
Notar Giacomo id. m. 180. s köv. l. Carracciolo: *De Variet. fortunae* (Murat. Script.) 117. l. *Muratori*: *Annali* 46. köt. 198. l. *Gregorovius*: *Lucr. Borgia* 95. l.

Beatrix, ki nyugtot nem találó kedélylyel fogadta gyors egymásutánban Ferrarából és Nápolyból a gyászjelentéseket s azután a bánatot feledtetni akaró ünneplések hírért, a nyár végén már arról is értesülhetett, hogy atyja balsejtelmei teljesültek, a történelem egyik legkalandosabb vállalkozása ténynyé vált. VIII. Károly, a fiatal francia király, kit gyermekkorában Beatrixnak jegyesül szánt atyja, s ki csak nem rég ragadta magához a teljes kormányzati hatalmat, merész és ábrándos dicsvágytól vezetve s nem hallgatva a higgadtabbak tanácsára, serege egy részét a havasokon hozva át, egy más részét pedig hajókon küldve a liguriai tenger partjaira, betört Olaszországba, hogy mint egy ítélkező felsőbb hatalom sújtson le Rómára és Nápolyra, s ezzel megnyitotta amaz idegen betörések sorát, melyek az olasz renaissance «kulturbachanaljá»-nak oly keserves véget szabtak.¹

Ennek a vállalkozásnak azonban voltak kétségkívül bizonyos előzményei is, melyek azt, ha nem is fosztják meg kalandos jellegétől, mégis némileg érthetőbbé teszik. A németrómai császárság tekintélyének lehanyaglása s a pápák avignoni székelése óta Franciaország bizonyos pártfogói, fővédúri szerepet látszott felvenni Olaszországgal szemben; maguk a pápák hívták olykor a francia királyt segítségül a guelf-pártok védelmére, vagy a török részéről fenyegető veszély ellen. Az Anjouk nápolyi trónkövetelése egy másik kínálkozó alkalom volt a koronkinti francia beavatkozásra; Firenze és Milano már a xv. század első felében szövetségre léptek Franciaországgal, melynek uralkodóházával a Viscontiak sógorsági viszonyban állottak. Ezekhez a körülményekhez járult a sok elégedetlenség, melyet Nápolyban az Aragoniaiak kegyetlenkedése, Rómában és egyebütt a pápák nepotismusa s elvilágiasodása idézett föl s a mely csak egy külső hatalom beleszólásától remélhetett orvoslást

¹ A VIII. Károly egész olaszországi hadjáratára nézve lásd: *H. François Delaborde: L'Expédition de Charles VIII en Italie.* Paris, Firmin-Didot, 1888.

vagy bosszút. A bárók lázadásának menekültjei úgy festették le a gyöngye tehetségű, tapasztalatlan s a mellett kalandvágyó fiatal francia király előtt a nápolyi állapotokat, mintha ott mindenki megváltásként várná az ő jövetelét;¹ a VI. Sándortól fenyegetett Giuliano della Rovere bíbornok pedig, mióta Francia-

153. VIII. KÁROLY, FRANCZIA KIRÁLY.
(Nicolo da Firenze érme után.)

országba volt kénytelen menekülni, ott szenvedélye egész hevével ösztökelte Károlyt az elfajult pápai udvar megrendszabályozására; nem hiányoztak a hízelgők, kik a király képzetét egy újnemű keresztesháború dicsőségének képeivel gyűjtötták lánggra.² De legerősebb tényezője volt a vállalkozás megindításának kétségkívül Lodovico Sforza, ki a nápolyiak elleni dühétől elvakítva, a

¹ *Villari*, Savonarola i. 210. s köv. l.

² *Gregorovius*, Geschichte d. St. R. VII. 322., 333. l.

franciák segítségével Olaszország első hatalmának rangjára vélt emelkedhetni, s ki nemcsak kikötőhelyet adhatott a francia hajórajnak a milánói fennhatóság alatt álló Génúában, hanem terve érdekében Károly tanácsadóinak megvesztegetésére is elég pénzzel rendelkezett.¹

Nápolyban az udvari nép eleinte kicsinyelni látszott a veszélyt; a trónörökösnek inkább szokott kedvteléseire volt gondja, Pontano, az államminiszter pedig hetykén hivatkozott rá, hogy hány francziával bántak ők már el a múltban.² Ellenben Alfonso már tavasszal hozzáfogott a fegyverkezéshez, s a pápa, — ki érezte, hogy a fenyegető csapás kettejük ellen irányul, — szoros szövetségre lépett vele s teljes bizalmába fogadta őt.³ Közös megállapodásukhoz képest a nápolyi hajóraj Federigo herceg, a király öccsének vezetése alatt Génua alá vonult, hogy a francziák partraszállását megakadályozza, míg a szárazföldi sereg javarésze Ferrandino, calabriai herceg vezetése alatt a Romagnába hatolt, hogy a nápolyi birodalmat betörés ellen védje.⁴

A sorshatalmak azonban a francia királylyal látszottak szövetkezni. Károly szeptember 5-ikén már Turinban volt s hajóhada 8-ikán Rapallonál a nápolyi hajórajt csúfos veszteséggel űzte vissza. Még a király hirtelen megbetegedése sem szolgált komoly akadályául a francia csapatok előnyomulásának; október közepén már diadallal vonultak be Paviába s kevéssel később a szerencsétlen, ifjú milánói herceg, Gian Galeazzo Sforza, ki közhit szerint lassú hatású méreg áldozata lett, kimúlt és Lodovico il Moro immár törvényes és korlátlan urává lett Milanónak, míg a nápolyi király leányát, az elhunyt herceg özvegyét fogolyként őrizték várában. Velence tétlen maradt,

¹ *Reumont*, Lorenzo v. Med. I. 482. l. Ezt *Comines* (id. m. VII. 282. l.) maga elismeri s csak azt kifogásolja, miért nem kívántak több pénzt Lodovicótól.

² *Giul. Grimaldi*: *Bernardo Dovizi alla*

corte d' Alfonso II. (Arch. Stor. Napol. XXV. köt. 225. s. köv. l.)

³ *Gregorovius*, *Lucr. Borgia* 75. l.

⁴ *Passero* id. m. 62–63. l. *Muratori*, *Annali* 46. köt. 200. l.

Forli, majd Ferrara is a francziák mellé állott s így Nápoly szárazföldi seregének is csakhamar hátrálnia kellett.¹

A francia király kardcsapás nélkül bevonulván Firenzébe is, most már kiáltványt intézett Olaszország népéhez, melyben kijelentette, hogy jövetelének egyedüli célja az őt örökjogon megillető nápolyi királyság elfoglalása a török elleni sikeres hadviselés

154. GENVA SCHEDEL KRONIKÁJABAN.

okából, s a mint a pápa a fenyegető veszélyt a saját fejről elvonulni látta, többé nem sokat törődött szövetségeseivel, a nápolyi királyal, kire most már föltartóztathatatlanul rázúdult végzete.

Karácsonyt s az 1495-iki újévet kissé tolakodó vendégként Rómában töltvén Károly, január 28-ikán elindult Nápoly felé. Alfonso király, kiről egy, a nápolyiak iránt kétségkívül ellenséges,

¹ *Pastor* id. m. III. 313. s köv. I. *Gregorovius* Geschichte d. St. R. VII. 340. s köv. I.

de mély emberismeretről tanuskodó egykorú emlékirat szerzője, Philippe de Comines francia államférfiú azt az ítéletet mondja, hogy «kegyetlen ember lévén, nem lehetett bátor»,¹ s kinek a közeledő veszély tudata, lelkiismerete szavát is fölkelthette, rémlátomásoktól gyötörve várta a francziák közeledését. Majd atyja szellemét vélte álmában láthatni, s az tudtára adta, hogy hiábavaló minden erőlködése: egész nemzetségének el kell pusztúlnia bűnei miatt; majd éjszakákon át kiáltozni hallották, hogy már jönnek a francziák! fák és kövek megelevenedtek körülötte s haláljóslatként zúgták fülébe Franciaország nevét.²

Mikor Alfonsó hírül vette, hogy az Abruzzokbeli városai egymásután föltűzik a francia lobogót, már január 23-ikán lemondott a trónról. Elsőszülött fia, Ferrandino, jogainak elismerése végett a kard és zászló előlvitelével új királyként körüllovagolta a várost, Alfonso azonban a királyi család nőtagjainak siránkozásai között, kincseivel megrakott hajókon Siciliába menekült s bújában a Messina melletti mazzarai kolostorba vonúlván, ott buzgó vallásos gyakorlatoknak és önsanyargatásnak adta magát, míg a lelki kinoktól elgyötörve, még ugyanazon év őszén sírba szállott.³ Hogy ez a szerencsétlen király valóban szerette hűgát, Beatrixot, azt végrendelete mutatja, melyben fiának és utódjának meghagyta és szívére kötötte, hogy tőle telhetőleg gondját viselje a magyar királynénak; s mintegy előrelátva a következményeket, arra is utasította, hogy ha Beatrix hazájába visszatérne, fogadja szívesen és tartsa országában, megosztva vele a mije van, hogy tisztességes megélése legyen, mert «ez a királyné oly erényesen viselte és viseli magát, hogy a legjobb bánásmódot érdemli».⁴ Mint látni fogjuk, Alfonso utódjai meg is szívlelték e végrendelezést. Beatrix pedig

¹ *Mémoires*, VII. 305. l.

² *U. ott*, továbbá: *Guicciardini* id. m. I. 128. l. *Summonte* id. m. III. 502. l.

³ *Fuscolillo* id. m. (Arch. Stor. Nap.) 58. l. *Passero* id. m. 64–65., 90. l. *Notar*

Giacomo id. m. 185–186., 199. l. *Summonte* id. m. III. 502. l.

⁴ *Giuseppe Cosenza: La Chiesa e il Convento di S. Pietro Martire*, Nap. Nobiliss. IX. 108. l. jegyzet.

beteljesedve láthatta bátyja sorsában a jóslatot, melyet állítólag nagyatyjuk az unokája születésekor megjelent üstökös csillagból merített, hogy e gyermek fogja egykor házának bukását előidézni s Itáliát lángba borítani;¹ és csak e balvégzetnek tulajdoníthatta, hogy imént elhalt nővérének fia, Estei Fernando maga is francia szolgálatba lépett s részt vett a hadjáratban, mely következményeiben anyja családját trónjától végleg megfosztotta.²

Ferrandinonak, az új királynak, kit a nép kedvelt s kiről jeles fejedelmi tulajdonokat jegyeztek föl kortársai, ellentállása szintén nem tarthatott soká; a francziák már február 16-ikán kezökben tartották az erős Gaetát s miután Nápolyban már jövetelök előtt fölbomlott minden rend s megindult a rablás és gyűjtogatás, 22-ikén bevonultak a fővárosba is; «fasarkantyúval jöhettek volna, — jegyezte meg a pápa, — s nem volt egyéb fáradságuk, mint krétával megjelölni a szállásokat».³ Egy nappal előbb, látván, mint szakadoznak el egyenként hívei s a fosztogatók már istállóiba hatolnak, a jobb sorsra méltó, elődei bűneiért bűnhődő ifjú király családjával együtt elhagyta utolsó nápolyi mentsvárát, a Castello dell' Ovót s elégetvén hátramaradt hajóit, Procida szigetére, majd onnan Ischiára vonult vissza, fájdalmában a zsoltár szavait hangoztatva: «Ha az Úr nem őrzi a várost, hiába vigyáz, ki azt őrzi!»⁴

A nápolyiak magatartása teljesen méltó volt oly néphez, melyet «mindenki hatalmába keríthet, mert mindenekfölött a változást szereti».⁵ A Ferrante egykori minisztere és kegyencze, Gioviano Pontano volt az, a ki magasztaló beszéd kíséretében adta át a rábizott paloták kulcsait a francia királynak, nem kímélve beszédjében azokat az uralkodókat sem, kiknek bizalmát élvezte.⁶

¹ Reumont, Carafa v. Madd. I. 19. l.

² Litta id. m. 39. füz. XII. táb.

³ Phil. d. Comines id. m. VII. 304. l.

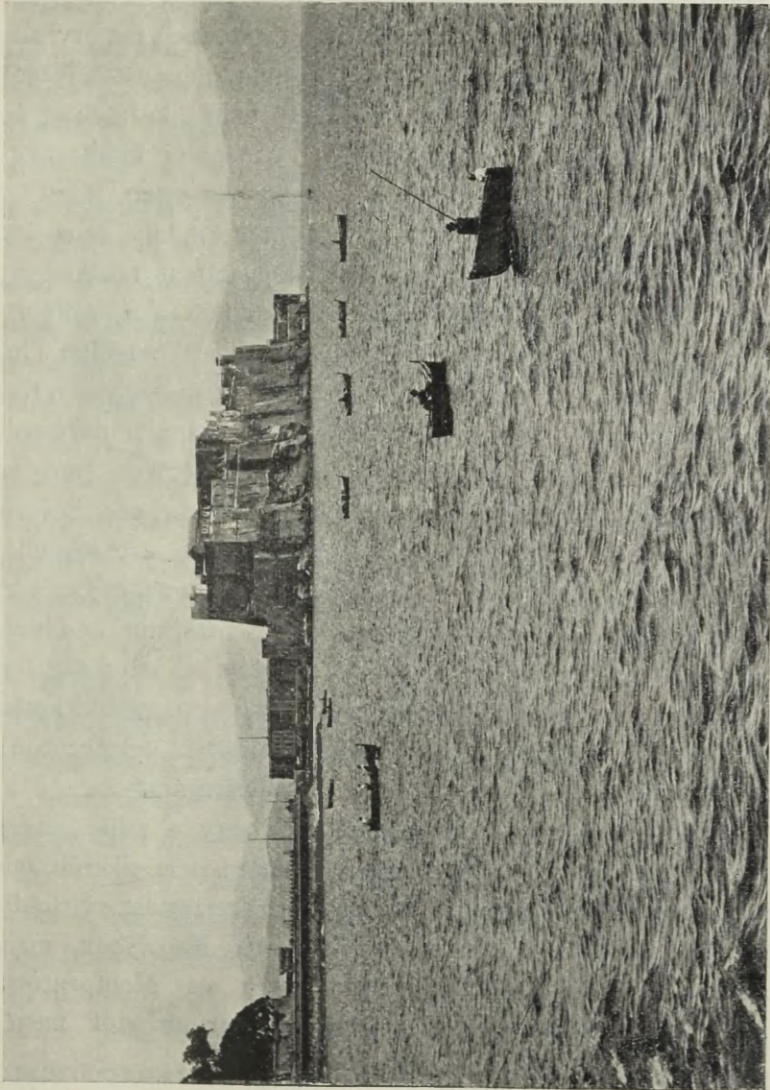
⁴ Guicciardini id. m. I. 138. l.

⁵ Comines id. könyv 381. l.

⁶ Guicciardini id. m. I. 182—183. l.

A Guicciardini szigorú ítéletét Pontanoról újabban enyhíteni igyekezett *Oreste Mastroianni* (I. műve ismertetését az Arch. Stor. Napol. XXVII. köt. 202. lapján) arra utalván, hogy Pontano, mint a paloták kulcsainak őrzője, kénytelen volt az át-

Károly elfoglalván a várost, azonnal ostrom alá fogta a Ferrandinótól hátrahagyott őrségtől védelmezett Castello Nuovot,

155. A CASTELLO DELL' OVO NÁPOLYBAN.

valamint a Pizzofalcone erődöt és azzal összefüggő Castello

adást teljesíteni, s hogy az Aragoniaiaknál híven kitartott Chariteo és Sanazzaro nem

magasztalták volna később is mesteröket, ha őt árulónak kellett volna tekinteniök.

dell' Ovot; a várak márczius első felében egyenkint megadták magukat¹ s a hódító békésnek mutatkozó kormányzatot rendezett be a nápolyi tartományban, enyhítve a nép terheit és az Aragoniaiak némely jogfosztó s igazságtalan intézkedéseért is orvoslást nyújtva.² Míg ő és harczosai ittasan a könnyű diadaltól, Nápoly kínálkozó élvezeteibe merültek, fenyegető felhők kezdték egöket elborítani. Az ajánlat, melyet Károly a nápolyi király nagybátyjának, Federigo herczegnek a béke kedvéért tett, hogy t. i. úgy neki, mint unokaöccsének Franciaországban adna kárpótlásul birtokokat, ezúttal még visszaütéssel találkozott;³ a spanyol király, ki a saját uralmát is — különösen Siciliában — fenyegetve látta volna, ha a francziáknak sikerül magukat állandóan befészkelni Délolaszországba, követei útján erélyesen tiltakozott Nápoly meghódítása ellen.⁴ A francziák nápolyi időzésének legelső napjaiban — állítólag a Borgiák mérgétől — meghalt Dsem herczeg, kinek birtokára egykor Mátyás oly hevesen törekedett, s kinek átengedését Károly a pápától a török elleni keresztesháború érdekében való fölhasználás czímén csikarta ki.⁵ Ezáltal az egész francia vállalkozás utolsó látszatát is elvesztette annak, mintha a félhold ellen irányulna. Olaszország fejedelmei, köztük a pápa is, a német császárral és spanyol királylyal már márczius végén titkos szövetséget kötöttek Velenczében a francia király hódító szándékainak megghiúsítására.⁶

Miután Károlynak az az igyekezete, hogy a pápa investitúráját eszközölje ki nápolyi uralma számára, nem sikerült, minden pápai szentesítés nélkül koronázásszerű szertartást, s birtokbavételt jelentő ünnepi körmenetet rendezett Nápolyban, május 12-ikén s kevéssel később, d'Aubignyra és Montpensierra bizván megfelelő sereggel a meghódított tartományok megör-

¹ *Notar Giacomo* id. m. 188—189. l.
Passero id. m. 69—70. l. *Fuscolillo* id. m. 59. l.

² *Sommario degli atti d. Cancellaria di Carlo VIII a Napoli*, Arch. Stor. Napol. 1895. évf. 583. l.

³ *Comines* id. m. vii. 310. l. *Passero* id. h.

⁴ *Gregorovius*, Geschichte d. St. R. vii. 367. l.

⁵ *Pastor* id. m. iii. 334. l.

⁶ *Gregorovius* most id. köt. 369. l.

zését, csapatai egy részével s hozzá csatlakozott olasz híveivel elhagyta Nápolyt.¹

Csakhamar kitűnt, hogy a könnyű hódítás nem jelentett maradandó birtoklást. Míg a francia király véres csatákban átvágva magát a most már jobbára ellene forduló olasz tartományokon, hazájába tért, azalatt Nápolyban az Aragoniai ház szinte könnyű szerrel foglalta vissza régi uralmát. A francziákat Nápoly birtoka elbizakodottakká és elpuhultakká tette; így egyszerre lettek gyűlölték s szüntek meg félelmesek lenni. Az előzőtt Ferrandino előbb Sziciliában egyesülvén a már akkor hírneves Gonsalvo de Cordova vezérlete alatt álló spanyol hajóhaddal, julius elsején visszatért Nápolyba, a hol a nép ujjongással fogadta, mert megtanulta időközben, hogy a «benszülöttekénél mennyivel gyűlöletesebb az idegen járom».²

A francziáktól megszállott várak Nápolyban és a vidéken még egy ideig tartották magukat s kisebb csatározások még az 1496. évben is előfordultak a mantuaiaktól és velenceiektől is támogatott nápolyiak s a visszamaradt francia csapatok között; de 1496 nyarán Ferrandino már majdnem az egész nápolyi királyság urának tekinthette magát. Ekkor az addig nőtlen, bár 27 éves király megnősült s pedig a saját nagynénjét, a nála ugyan jóval fiatalabb Giovanna hercegnőt, I. Ferranténak második házasságából született leányát vette nőül.³ Az egykorú Philippe de Comines megbotránykozott e vérfertőző házasság fölött⁴ s annak tulajdonította, hogy az ifjú király alig néhány nappal e házasságkötés után hirtelen megbetegedett s még ugyanazon év október 7-ikén meghalt, özvegyül hagyván még csak tizenhat éves nejét, a «szomorú királynét», — la triste reyna — mint ez magát azontúl nevezte, s előidézhvén azt, hogy Nápoly kevesebb mint három év alatt négyszer cserélt urat.⁵

¹ *Notar Giacomo* id. m. 192. l. *Passero* id. m. 72. l. *Fuscolillo* id. h.

² *Villari*, Savonarola, I. 370–371. l. *Symonds* id. m. I. (The age of despots) 524. l.

³ *Caputo* id. m. 56–57. l. *Passero* id. m. 95., 105–111. l. *Notar Giacomo* 209–210. l.

⁴ *Id.* m. VIII. 373. l.

⁵ *Fuscolillo* id. m. 61. l. *Notar Giacomo* id. m. 209–210. l. *Passero* id. m. 105–110.

Ferrandinonak gyermeke nem lévén, utódja az Aragoniaiak alig visszaállított trónján nagybátyja, a Ferrante másodszülött fia, Federico lett, egy szelíd, nemes lelkületű fejedelem, ki soha trónra nem számítván, inkább a szellemi élvezetek felé fordult, őszinte barátja volt a költészetnek, tudománynak és a művészeteknek s jeles fejedelemmé válhatott volna békésebb, nyugodtabb időkben mint a minők reá vártak.¹

A nápolyi viszonyoknak ez a kaleidoszkopszerű változása Beatrixot nemcsak családjá sorsa szempontjából érdekelte, hanem azért is, mert tudta, hogy annak kihatása van a saját magyarországi helyzetére,² és hogy ügyének főképp Rómában legerősebb támasza a nápolyi udvar; a mint ennek a biztonsága és hatalma alábbszállott vagy emelkedett, a szerint csökkent vagy nőtt a befolyás is, melyet onnan az ő érdekében a római curiára gyakorolhattak. Rég meggyőződve róla, hogy Ulászló és a magyarok az ő vélt igazának sem könyörgéssel, sem fenyegetéssel meg nem nyerhetők többé, s másrészt a király is lemondani levén kénytelen a békés kiegyenlítés minden reményéről, a házassági pör harczerét mindketten egészen Rómába helyezték át s a diplomácia akkor használatos minden eszközzel vitték azt tovább. Annyi csalódás, keserűség és megaláztatás után Beatrixban még mindig megvolt az a makacs merészség, hogy a pápa, mint legfőbb bíró, döntésének segítségével akarta magát föltolni egy férfi hitveséül, ki őt visszautasította, s egy ország királynéjául, mely gyűlölete félreismerhetetlen jeleivel idegenkedett tőle.

Már láttuk, mily becses szövetségest nyert a királyné a Bianca Maria Sforza házassági ügyében beállott fordulat óta a

1. *Guicciardini* id. m. II. 65. l. A «triste reyna» címet I. Ferrante özvegye is viselte: *Luigi Volpicella* Maso d'Aquosa, Arch. Stor. Nap. I. 123. l.

¹ *Passero* id. m. 110–111. l. *Biancardi* id. m. 392. l. *Reumont*, Die Carafa I. 32. l.

² Hogy Olaszországban így vélekedtek,

mutatja Ascanio Sforza bibornok 1495 július 26-ikáról Lodovicohoz intézett levelének e mondata: «credo, che quando il re de Hungaria haverà sentito l' intrata in Napole de sua Maestà, forse mutarà pensiero . . .» (*Milanói levéltár*, Pot. Est. Roma; Ak. tört. biz. más. tára.)

milanói herczegben. Ez, valószínűleg nejének s apósának befolyása következtében is, és tekintet nélkül a nápolyiakkal való rossz viszonyára, a bátyja, a bibornok s követe útján folyton érintkezésben volt Rómával s ott buzgón működött a Beatrix érdekében; apósa, Ercole herczeg arra is rá akarta venni, hogy Miksa császárt — most már unokahúgának férjét — nyerje meg közbenjáróul, de a herczeg ezt ekkor még nem látszott ildomosnak tartani.¹

A pápa Ferranténak tett ígérését ennek halála után is megtartotta s 1494 tavaszán² Magyarországra küldte következően a nápolyiak bizalmát bíró Orso Orsini teanoi püspököt azzal az egyenes utasítással, hogy Ulászlót házassági kötelezettsége teljesítésére igyekezzék rávenni. A pápai legátus mindenekelőtt Budán Ulászlónál magánkihallgatáson jelent meg³ s előadta küldetése célját, mire a király válaszát megfontolni kívánván, annak megadását későbbre ígérte. Két nap múlva újból fogadván a püspököt, ekkor már kíséretében volt a kalocsai érsek s a győri püspök is, s ez utóbbi, t. i. Bakócz, fejtette ki a király álláspontját, mely szerint csodálkozik az özvegy királyné zaklatásai fölött s a történt házasságkötést úgy azzal ellenkező szándéka, mint Brandenburgi Borbálával szemben fönálló kötelezettsége miatt érvénytelennek tekinti. Kérte a legátust a király, igyekezzék magát az előzmények és viszonyok iránt tájékozni s beszédjele a királynét lehetetlen követeléséről. Ulászló még az nap Lőcsére utazván, hol testvéreivel volt találkozása, Orsini az ő távollétét használta föl arra, hogy Beatrixot Esztergomban fölkeresse s

¹ Ercole levele Beatrixhoz 1493 december 17-ikéről és a nápolyi királyhoz u. a. hó 18-ikáról, mindkettő a *modenai levéltárban* (Canc. Duc. Min. d. lett. a Princ. est. Napoli), úgyszintén Lodovico Sforza levele Ercoléhoz 1494 márczius 23-ikáról, a *milanói levéltárban* (másolata az Akad. tört. biz. más. tárában).

² *Pray* (id. m. iv. 254. l.) a legátus jövetelét 1493-ra teszi; ideje pontosan

még nem állapítható, de abból, hogy 1494 augusztus 11-ikéről kelt már id. jelentésének tanúsága szerint mindjárt az első kihallgatás után két nappal Ulászló Lőcsére utazott s tudjuk, hogy a lőcsei találkozó 1494 április második felében volt, következethetjük, hogy Orsini csak ezen év tavaszán érkezett Budára.

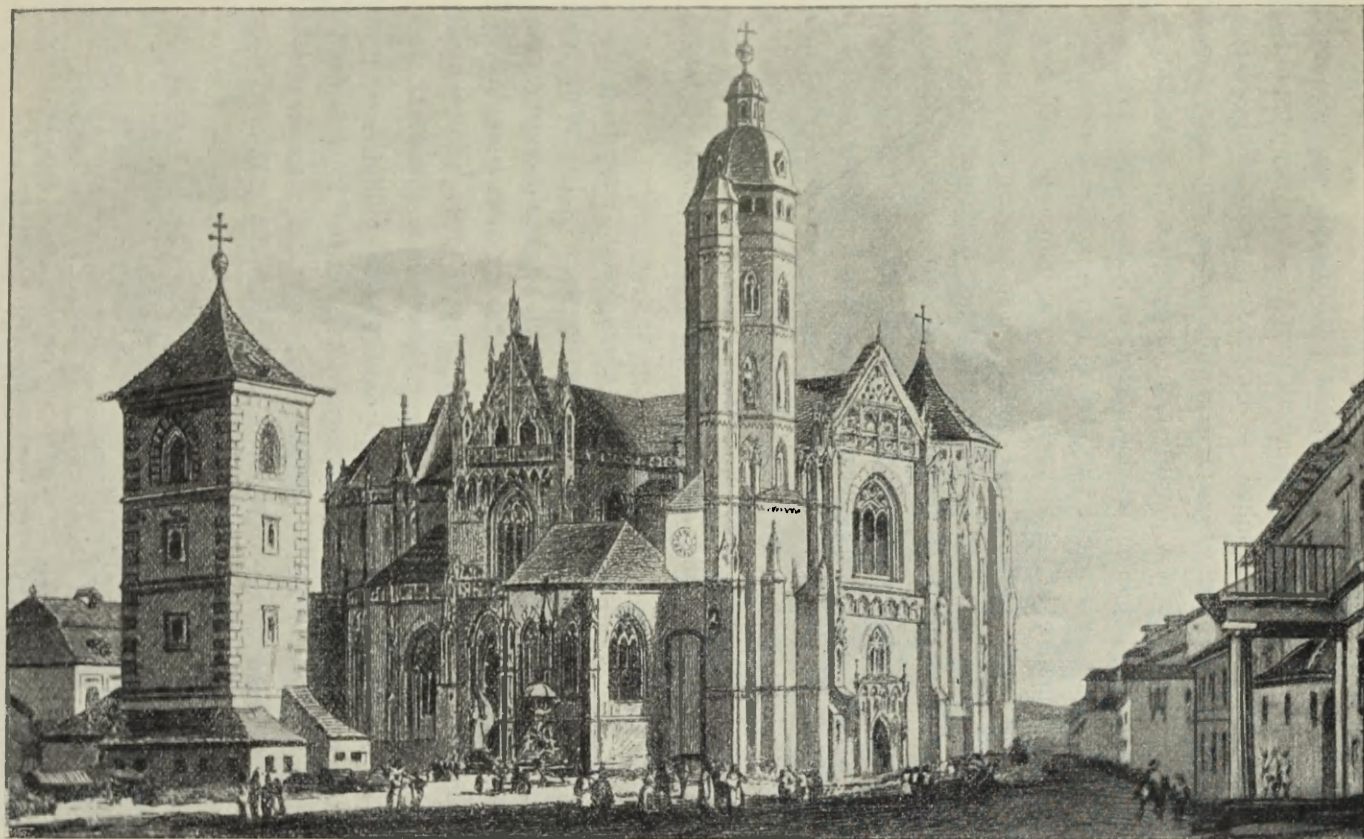
³ Lásd úgy erre, mint a következőkre nézve a legátus többször id. jelentését.

tapasztalatait vele közölje. A királynéval történt megállapodás értelmében a pápai követ, mintegy a maga eljárásának támogatására s a király meggyőzése végett, meghívta Filipecz Jánost, a volt nagyváradi püspököt s János, azóta szintén szerzetesi csuhát öltött volt csanádi püspököt, úgyszintén bizonyos Bál Mihály lengyel szerzetest, mint oly férfiakat, kiknek Ulászlóra köztudomás szerint nagy befolyásuk van.

Orsini azonban a király visszatérésére túlsoká várakozván Budán, az ő engedélyével Kassára ment utána s ott újabb fogadtatásban részesült és kihallgatást nyertek a tőle meghívott szerzetesek is. Ulászló most már valamivel enyhébb formában nyilatkozott, de lényegben nem tágitott. Kijelentette, hogy ha csak rajta állana, ő a pápa kívánsága előtt meghajolna, ámde az ország Rendei hallani sem akarnak Beatrixról,¹ kinek egész bűnlajstromát újra elősorolta, hivatkozva nyilván alaptalan mendemondákra is és mindazokra az érvekre, melyeket már a Sánkfalvi küldetésekor szerkesztett védiratból ismerünk. Végül keserű panaszra fakadt azért, hogy a pápa tőle, ki a kereszténység védelmében fáradozik, megtagadja azt, a mit más uralkodóknak szívesen megtett, hogy t. i. őt e gyűlölt házassági kötelezettség alól fölmentené. A legátus — saját jelentése szerint, — keményen rászólt a királyra; visszautasította azt a föltevését, mintha a pápa részrehajlóan járna el, kiemelte előtte küldetése fontosságát, a Szent-szék iránti tartozó engedelmisséget, a régi és dicső nápolyi uralkodóház iránti tartozó tiszteletet, az özvegy királynétól neki tett szolgálatokat, az igazság és méltányosság követelményeit, s arra intette őt, hogy «hálátlanul rá ne szedje a királynét». Ulászló — a püspök benyomása szerint — nem vette zokon

¹ Pray (id. h.) úgy adja elő az Orsini küldetésének történetét, hogy Ulászló, a pápai legátust meggyőzendő, a főrendeket összehívta s azokkal tanácskozott; ennek a követjelentésben nincs nyoma. Egyéb-iránt úgy Pray, mint valószínűleg forrása, Istvánffy (id. m. 24., 44. s köv. l.) a

követjárást, Beatrix végleges kikosarozását, a pápai döntést s a királyné elbujdosását nagyon drámai módon, mint közvetlenül egymásból folyó dolgokat tüntetik föl, holott azok — tudvalevőleg — közel 10 évi kínos vergődésnek különböző fázisai voltak.

156. A KASSAI DÓM A RESTAURÁLÁS ELŐTT.

sem az ő intelmeit, sem a meghítt közbenjárók előterjesztéseit, de hajthatatlanul megmaradt nézete mellett s a győri püspökhöz utasította őt, a ki azonban — ismerve a király fölfogását — semmi további közbenjárásra nem vállalkozott, úgy hogy a legátus — ki időközben a pápától már sürgető brevét is kapott, — tulajdonképen eredménytelenül utazott el Kassáról Nagyváradra.

E követjárás további lefolyásáról biztos adataink nincsenek; de valószínűnek kell tartanunk, hogy a teanoi püspök Nagyváradról még Esztergomba ment, mert szeptember 18-ikáról van keltezve az a többször idézett írásbeli ügyismertetés, mely a Beatrix nevében a pápai követ részére íratott.¹ Ebben a királyné nemcsak a házassági ügy keletkezését és fejlődését adja elő a maga álláspontja szerint, hanem élesen czáfolja azokat az állításokat is, melyeket a király a házasság végrehajtásának, föloldhatóságának s a királyné áruló törekvéseinek kérdésében nyilván a legátus előtt mondott, s azokat alaptalanoknak, a maga eljárását pedig a jogos önvédelem tényének igyekszik föltüntetni.

A legátus kétségkívül még az elmondottak után is próbált, — és pedig a nápolyi követtel egyetemben — Ulászlónál előterjesztéseivel célzt érni, míg ez türelmét végkép elvesztve, rideg visszautasításban nem részesítette kísérleteit; mert ismerünk egy később a királyhoz intézett pápai brevét,² mely sérelemképen hozza föl, hogy Ulászló a nevezett követeknek javaslatait még csak meghallgatni sem akarta s őket magától eltiltotta, sőt megfenyegette. Ez már 1495 tavaszán történhetett.³ Nem tudhatjuk mily benyomásokkal és szándékokkal hagyta el a teanoi püspök Magyarországot, de az bizonyos, hogy Rómába csak írott jelen-

¹ A *velencei Szent-Márk könyvtárban*.

² Ez a breve is bennefoglaltatik a *bécsi cs. és kir. házi-udvari és állami levéltár*nak az Ulászló és Beatrix házassági pöréről 1500 április 3-iki kelettel fölvetett függőpecsétetes okmányában. Ezt az eddig kiadatlan okmányt Horváth Mihály ismer-

tette röviden a *Magyar Tört. Tár* 1x. kötetének (1861.) 77. lapján. (Magyar Regesták a bécsi csász. levéltárból.)

³ Lodovico Sforza levele Taddeo Vimercati velencei követhez 1495 július 16-ikáról: *Milanói levéltár*. Pot. Est. Venezia. (Ak. Tört. biz. más.)

tései juthattak, mert ő maga — valószínűleg szintén a Beatrix kárára, — visszautaztában a karinthiai Villach városában megbetegedett s meghalt.¹

Ulászlót méltán aggasztotta a hangulat, melyet házassági ügyében a pápai curiánál tapasztalt s ezért 1495 tavaszán ismét követet küldött Rómába Brandis János személyében,² egy évvel később pedig újabb követség ment, folytonos utalással a török elleni kétségbeesett küzdelemre, kérni, rimázkodni a pápánál a kínos ügy kedvező elintézését, hogy a király egy megfelelő házassággal véget vethessen háza és országa bizonytalan állapotának.³ De mind hiába! Beatrix diplomáciája még mindig, a nápolyi bonyodalomnak közepett is, sikeresebbnek bizonyult. Leveleket írt Lodovico Sforzának s külön nejének is, az ő unokahúgának, majd kérve, majd köszönve közbenjárásukat;⁴ Giovan Battista Carafát, Stefano da Capua szerzetest és udvari emberét, Joan Moncayot követekül küldte Milanoba, Rómába, Nápolyba, sőt Spanyolországba is.⁵ Sógora Ercole is leveleket váltott vejével, a milanói herczeggel,⁶ ki a legnagyobb tevékenységet fejtette ki a Beatrix érdekében leveleivel, követei útján s Ascanio bibornok közbejöttével.⁷ Bevonták akciójukba Miksa

¹ *Bonfin* v., III. 518. l. *Istvánffy* id. m. 24. l.

² *Czaich Á. Gilbert: Adalék II. Ulászló és Beatrix házassága ügyéhez.* Századok, 1903. 862. l.

³ Stefano Taverna követjelentése Rómából Milanóba 1496 április 7-ikéről. (*Milanói levéltár.* Pot. Est. Roma. Ak. Tört. biz. más. tára.)

⁴ Beatrix levele Lodovico Sforzához 1495 október 4-ikéről és ennek nejéhez u. a. napról; u. annak levele Lodovicohoz 1495 december 1-éről; u. annak levele ugyanahhoz 1496 július 22-ikéről, valamennyi a *milanói levéltárban* (Pot. Est. Ungheria; Ak. tört. biz. más. tárában).

⁵ Beatrix id. levele Lodovico Sforzához 1495 december 1-ről; ennek válasza 1496 január 8-ikáról; Beatrix id. levele Lodovico Sforzához 1496 július 22-ikéről;

ennek levele a spanyol királyhoz 1496 október 10-ikéről; valamennyi a *milanói levéltárban*, másolataik az Ak. tört. biz. gyűjteményében.

⁶ Ercole levele Lodovico Sforzához 1495 július 11-ikéről és 1496 márczius 1-ről u. ott.

⁷ Lodovico Sforza levele Ercolehoz 1495 július 16-ikáról, Tad. Vimercatihoz u. a. napról, Beatrixhoz u. a. év november 9-ikéről és 1496 januárius 8-ikáról, követutatisása németországi követéhez 1496 április 8-ikáról, spanyolországi követéhez 1496 szeptember 22-ikéről, levele Ascanio Sforzához 1496 július 23-ikáról és november 9-ikéről; Tad. Vimercati követjelentése Velenczéből Milanóba 1495 július 20-ikáról, Erasmo Brasca követjelentése Augsburgból Milanóba 1496 februárius 12-ikéről, Stef. Taverna id. követjelentései;

császárt, kit a milánói követ, Erasmo Brasca még annak a tervnek is megnyert, hogy a brandenburgi örgróf egy leányát Ferrandino, nápolyi király vegye el; Miksa készséggel megígérte közbenjárását a Beatrix érdekében, annál inkább, mert, — mint már említettük, — Ulászlónak ilyen, előreláthatólag meddő házassága az ő öröklési igényének kedvezett volna.¹ Kísérletet tettek Velence megnyerésére is, de a doge, Agostino Barbadico kereken kijelentette, hogy semmi köze a Beatrix házassági ügyéhez.² A fiatal nápolyi király, megemlékezve atyja rendelkezéséről, alig hogy trónját visszafoglalta, legerélyesebben karolta föl nagy-nénje érdekét; kieszközölte, hogy Rómában a rokon spanyol király követe is támogatta az övének lépéseit. Az egyesült milánói és nápolyi besúgásoknak sikerült a pápával elhitetni, hogy Ulászló a francia királylyal van szövetségben, kiben akkor VI. Sándor úgy a saját székének, mint Olaszországnak legnagyobb ellenségét látta; ennek következtében a pápa a legridegebben fogadta Ulászló követeit s kijelentette nekik, hogy országuknak minden viszontagsága csak büntetése királyuk bűneinek, a ki megtagadja érvényesen megkötött házasságát s most a vérszopó francziákkal szövetezik. Az elképedt magyar követek váltig bizonygatták, hogy királyuk semmiféle szövetséget sem kötött Francziaországgal, de egyúttal kijelentették, hogy inkább meghal, mintsem hogy Beatrixot nőül vegye.³

Ugyanazon év őszén a pápa még határozottabb lépést tett a Beatrix érdekében. Szeptember 12-ikéről keltezett brevét intézett Ulászlóhoz,⁴ melyben hivatkozva a kimúlt teanoi püspök útján küldött eredménytelen intelmekre, a spanyol és nápolyi királyok-

Ascanio Sforza levele Lodovicohoz 1495 július 26-ikáról és 1496 október 6-ikáról Rómából; Beatrice Sforza-Este levele Beatrix királynéhoz 1495 november 9-ikéről és 1496 januárius 8-ikáról, valamennyi *u. ott.*

¹ Erasmo Brasca id. követjelentése 1496 februárius 12-ikéről *u. ott.*

² Tad. Vimercati id. követjelentése 1495 július 20-ikáról *u. ott.*

³ Stef. Taverna id. jelentése 1496 április 7-ikéről.

⁴ Ez a breve is bennefoglaltatik a *bécsi udv. levéltár* id. függőpecsétetes oklevelében; a brevét magát közölte *Philipp Ernst Spiess: Aufklärungen in d. Geschichte u. Diplomatie* (Bayreuth 1791.) cz. műve függelékének 284. lapján.

nak ez ügy miatti sértődésére és sürgető kéréseire, apostoli tekintélyével hívja fel őt, hogy Beatrixot megkötött házasságuknak megfelelően hitvesi szeretetében fogadja. Késznek nyilatkozik Ulászlót a Brandenburgi Borbálával állítólag előbb megkötött házasságának minden jogkövetkezményei alól föloldani s egyúttal kiközösítés terhe alatt eltiltja attól, hogy más házasságra lépjen; utasítja végül, hogy a mennyiben e fölhívásnak megfelelni hajlandó nem volna, okait e levél vételétől számított két hónap alatt terjessze elő követe útján, mert ellenesetben a pápa az ő további meghallgatása nélkül fog ebben az ügyben dönteni.

A milanói herczeg sürgetésére ¹ ezt a brevét el is küldték rendeltetése helyére; Bartolommeo de Miranda pápai futár vitte, még pedig biztosság okából két példányban, s 1496 november 17-ikén Tatán kézbesítette Ulászlónak, ki éppen várából lépett ki fényes kísérettel, s eleinte vonakodni látszott az írás átvételétől, a miért a futárnak ezüst pálczája előmutatásával kellett hivatalos minőségét igazolnia.²

Ulászlónak éppen elég baja volt országában, hogy annál nehezebben viselje a csalárd cselekedete miatt őt érő zaklatásokat s az akadályokat, melyek abból eredőleg egy, helyzetének javítására szolgáló házasság megkötése elé gördültek. A kincstár bevételei egyenes arányban hanyatlottak a királyi tekintélyvel, az országgyűlések kölcsönös vádaskodás mellett mindinkább anarchikus állapotokat tüntettek föl s mikor a király merész elhatározással a Mátyás példáját akarva követni, országgyűlés összehívása nélkül, csupán a főrendekkel tanácskozva, adót vetett ki, valóságos lázadás támadt, különösen Erdélyben; később Ujlaki Lőrincz, majd Frangepán Bernardin tüzték ki a nyílt pártütés zászlaját s ez utóbbinak sikerült Corvin Jánost is magához vonnia, ki 1496 tavaszán leányát, Frangepán Beatrixot vette

¹ Ascanio Sforzához 1496 október 10-ikéről int. levél a *milanói levéltárban*, (Sez. Stor. Pot. Est. Roma.)

² A futár jelentése is közölve van az id. bécsi okmányban; lásd *Horváth Mihály*: Magy. történelme III. 283. l.

nőül. Bár ez a mozgalom inkább csak Horvátországra szorított, az oligarchia küzdelme a királyi hatalom ellen s a köznemességé az oligarchia ellen az egész országot magával ragadta. Általános volt az elégedetlenség és zúgolódás; a gyűlölet ugyan

157. FRANGEPÁN BEATRIX.

főképp a hatalmat mindinkább magukhoz ragadó Bakócz kancellár és Zápolyai nádor ellen irányult, de a megvetéssel volt határos az a megítélés, melyben maga Ulászló majdnem országszerte részesült; a nemzet szemében még mindig idegen, bizalmat sem maga iránt kelteni, sem a magyarok iránt érezni nem tudott; ha már az anyagi szükség, melylyel folytonosan küzdenie kellett,

csökkentette tekintélyét, tehetetlen ravaszkodása még inkább aláásta azt.¹

Beatrix nem hízelelgetett magának azzal, hogy a királynak ennyire megrendült tekintélyét és népszerűségét a vele kötendő frigy megerősíthetné; de Ulászló állásának gyöngeségét mindenesetre fölhasználhatni vélte arra, hogy fölötte künn és benn könnyebben győzedelmeskedhessék. Másrészt a király a passiv ellenállásával elért huzavonában is már bizonyos előnyt láthatott magára nézve, mert a Beatrix ismert magtalansága évről-évre haladó korával mind alkalmatlanabbá tette őt arra, hogy a nemzet a Habsburgoktól való függetlenségének reményeit az ő anyaságába helyezze. E mellett tudta Ulászló s tudatosan része is volt benne, hogy a Beatrix helyzete, vagyoni állása, tekintélye az országban legalább ugyanoly mértékben hanyatlott, mint az övé.

Az 1494. évtől kezdve jeleivel találkozunk annak, hogy Ulászló a királynénak a bányavárosok fölött gyakorolt jogait s onnan húzott hasznát korlátozni vagy elvonni igyekszik. 1494-ben rendeletet ad ki, hogy abból a pénzből, melyet Zápolyai István némely régi ezüstműiből az ország szükségeire veretni fog, a körmöczi kamara a királynénak, — kit erről állítólag értesíteni fog, — semmi jövedelmet se juttasson.² 1496 áprilisban pedig a lengyel uralkodóháztól pártfogolt Thurzó János krakói bírónak és fiának Györgynek engedélyt ad Beszterczebányán kohóépítésre s kiváltságot az ott olvasztandó réznek és ezüstnek a kamarai beváltás alóli mentességére; ezt az engedélyt később még több kohó építésére terjeszti ki.³

Az ily beavatkozások ellenére Beatrix tovább is rendeleteket ad ki bányavárosi, úgy mint sókamarai ügyekben. Egyszer Kassát utasítja, hogy a visszatérítendő sőt az elmozdított kamara-

¹ *Tubero* id. m. 243. l. *Heltai* id. m. II. 375. l.

² *Hatvani*: Magy. tört. okmánytár I. 16. l.

³ *Kachelmann* id. köt. 123. l. *A beszterczebányai erdőigazg. régi irat. tart. jegyzéke*, 70. l.

gróf helyett az újnak szolgáltassa ki;¹ másszor Kőrmöczbányára is kiterjeszti Mátyás királynak Selmeczbányára vonatkozó régi tilalmát, mely szerint a bányavárosokban más mint bányaműveléssel foglalkozó bormérési jogot nem gyakorolhat.² 1496-ban a kőrmöczi főkamara, melyet addig az érdemes, öreg Schayder Péter vezetett, a királyné intézkedéséből jut a már említett Thurzó János birtokába,³ de tekintettel ennek lengyel összeköttetéseire valószínű, hogy ebben a tényben a király akarata érvényesült. Ugyanazon évben a kassai sókamarát két udvari emberére, Sigismondo de Clariora és Antonio de Ranaldora bízta, s ehhez képest utasítja Bártfa városát, hogy a sóeladás tekintetében ezeknek intézkedéseikhez alkalmazkodják.⁴ Később látjuk, hogy Selmecz- és Hodrusbánya polgárai és a Nagylucsei Balázs birtokában levő Csernovicz lakosai közt támadt véres villongások okából a feleket maga elé idézi s 1000 forint bírsággal s kegyének elvesztésével fenyegeti meg.⁵ Majd kőrmöczi kamarája kezelőinek panaszára a döghalál által okozott károk tekintetében rendel el Selmeczbányán vizsgálatot s kíván bejelentést.⁶

1496 elején Beatrix kénytelen volt lényegesen leszállítani udvartartását s mérsékelni költekezését;⁷ de a külső látszatot, a királynéi fellépés és érintkezés formáit gondosan megőrizni igyekezett. A követek és futárok még mindig jönnek-mennek, most annál inkább, mert, mint láttuk, levelezései a különböző udvarokkal élénkebbek mint valaha; olykor megjelenik Ferrarából a kedves Cattivello is.⁸ Ellenben eltűnik Sanctus de Aversa

¹ *Kassa város nyilv. levéltára* 1495 márczius 15-ikéről és június 7-ikéről Esztergomból k. rendelvénnyek.

² *Kőrmöczbányai vár. levéltár* 1496 márczius 12-ikéről Esztergomból kelt rendelvény.

³ *Krizskó Pál* id. m. 40–41. l.

⁴ *Bártfa város levéltára*, 1496 deczember 13-ikáról Esztergomból kelt rendelvény.

⁵ *Selmeczbányai vár. levéltár* 1497 már-

czius 2-ikéről Esztergomból kelt rendelvény.

⁶ *U. ott*, 1497 márczius 22-ikéről Esztergomból k. rendelvény.

⁷ Erasmo Brasca követjelentése Lodovico Sforzához 1496 április 9-ről. (*Milanói levéltár*, Pot. Est. Germania; Ak. tört. biz. más.)

⁸ Taddeo Lardi levele Isabella Gonzagához Esztergomból 1495 augusztus 26-ikáról. (*Mantuai levéltár*, Nemz. Múz. más.)

s helyét bizonyos Stagnolo Gábor foglalja el, mivel 1495 tavaszán még mint a mármarosi sókamara egyik előjárójával találkozunk s kit 1497 áprilisában Beatrix már mint titkárát említ.¹ Míg magának annyi a gondja, baja, mindig készséggel vállalkozik mások pártját fogni, ügyefogyottak érdekében közbenjárni.² Ajándékozási kedve sem csökken; egyszer egy hű embere részére, ki házasodik, firenzei selymeket rendel a maga számlájára;³ kisebb helyeken templomokat építtet vagy részesít adományokban.⁴

Vagyona, jövedelme még mindenestre van, de a megelőző nagy költekezésektől erősen le kellett olvadnia s hogy mostani kiadásai fedezésére sem elegendő, azt a folytonos pénzhajszolás tanúsítja. Részben a közállapotok ziláltsága is okozta, hogy a bányaüzem a század 90-es éveiben különösen Körmöcözön rohamosan alászállott,⁵ a mi okvetetlenül a királyné jövedelmeinek is csökkenését vonta maga után. Az egykorú adólajstromok nyomán tudjuk, hogy Beatrixnak 1494-ben és 1495-ben még birtokai voltak Pilis-, Pest-, Nógrád- és Fejérmegyékben, — melyekre 1494-ben összesen 1187, 1495-ben már csak 918 forint adó volt kivetve.⁶ Mármarosmegyében Husztot, Szigetet s valószínűleg Rónaszéket bírta még 1495-ben is,⁷ és ugyanekkor birtokában kellett lennie az abaujmegyei Forró mezővárosnak is, mert ezt, minden tartozékaival egyetemben, 1498 végén adta zálogba titkárának, Stagnolo Gábornak.⁸

¹ Beatrix rendelvényei Esztergomból 1495 márczius 15-ikéről a *kassai levéltárban* és 1497 április 24-ikéről a *selmecsbányai levéltárban*; Stagnolo neve néhol mint *«Stanolo»*, *«Stagnoli»*, vagy *«Stanol»* is fordul elő.

² Beatrix levelei Hipolithoz 1496 februárius 10-ikéről, augusztus 1-jéről és szeptember 2-ikéről, valamennyi a *modenai levéltárban*, más. Nemz. Múz. Nagy Iván-féle gyűjt. és Ak. tört. biz. Ugyanannak megkereső levele Kassa városához 1495 augusztus 26-ikáról *Kassai levéltár* 726. sz. Levele a selmecziekhez bizonyos nő érdekében,

kinek fiai török fogságba kerültek, 1497 márczius 5-ikéről: *Selmecsbányai levéltár*.

³ Beatrix levele 1496 július 19-ikéről Esztergomból a *b. Jeszenák-család levéltárában* a Nemz. Múzeumban.

⁴ *Kachelmann* id. m. 124. l.

⁵ *Krizskó* id. m. 42. l.

⁶ *Csánki*: Magy. tört. földrajza 1. 18—42. 114—115. III. 376. l.

⁷ *U. ott* 1. 458. l.

⁸ 1498 december 29-ikéről Esztergomból kelt pecsétetes oklevél *Kassa város titk. levéltárában*, 2. szám.

Minél inkább rászorúl a királyné minden létező anyagi segélyforrásra, annál nehezebben nélkülözi elszigetelt helyzetében s hanyatló tekintélyével érdekei terén a kellő jogvédelmet. Egyszer dörgedelmes levelet kell írnia a selmeczbányaiaknak, hogy egy, hűtlen kezelők által elsikkadt drágakövét szerezzék vissza,¹ máskor a nádort hiába kéri, hogy ítélőmestereit a kitűzött időre küldje el Esztergomba, igazságot tenni közte és Szászkő s Lipcse urai között; a nádor azt válaszolja, hogy ítélőmestereinek most sok a dolguk, nem követhetik a királyné hívását.² 1495-ben a bányaadóból (urbura) várandó jövedelmét, mely pedig még a nyolczvasas évek végén az 5000 forintot meghaladta, eladja 2200 forintért a selmeczieknek;³ erre és egyéb kamarai jövedelmeire azután egyre folyik az utalványozás és előlegvétel, s valószínű, hogy az igénybevett pénzek túl is haladták a törlesztésül lekötött bevételeket, mert csak az 1497. évből meglevő utalványok és adóslevelek 3339 arany forint fölvételéről tanuszkodnak,⁴ és mert tudjuk, hogy távoztakor a királynét megillető kamarai jövedelmeket terhes adósságok csökkentették.⁵ Itt már találkozunk a Thurzó János nevével is, mint előlegezővel; a királyné utalványai többnyire udvarhölgye Helena, majordomusa Moncajo és titkárai Sigismondo de Clario s Gabriele Stagnolo neveire szólnak; a legutóbbi maga is ír leveleket a királyné nevében Selmeczbánya városához, s az egész kezelés azt a benyomást teszi, hogy Stagnolo hasznot húzott a királyné megszorultságából, mert különben ez aligha jött volna abba a helyzetbe, hogy egy birtokát neki elzálogosítani legyen kénytelen.

¹ 1497 márczius 3-ikáról Esztergomból kelt gyűrűpecsétés levél, a *Nemz. Múzeumi levéltárban*.

² Beatrixnak 1497 július 1-ről Esztergomból kelt rendelvénye a selmecziekhez, *Selmeczbánya levéltárban*.

³ 1495 márczius 13-ikáról kelt rendelvény a *selmeczi levéltárban*; u. a. év június 26-ikáról kelt rendelvény a *Nemz. Múzeumi levéltárban*.

⁴ 1497 januárius 12-ikéről k. kétrendbeli, u. a. év április 24-ikéről, május 5-ikéről, május 28-ikáról (kettő) és október 3-ikáról kelt okmányok a *selmeczbányai* és július 21-ikéről kelt okmány a *nemz. múzeumi levéltárban*.

⁵ *Wenzel G.*: II. Ulászló házas élete (Száz. 1877.) 819. l.

Feltűnő továbbá Steck Boldizsárnak, Selmeczbánya azon időbeli jegyzőjének szereplése a királyné s a bányaváros viszonyában. Ezt a Steck Boldizsárt, a ki testvére volt a körmöcsi kamara egyik előjárójának, délczeg, jeles műveltségű s nagyon gazdag kereskedőként írják le,¹ a ki nyilván közvetítője volt a királyné pénzügyi műveleteinek s e minőségben gyakran és szívesen látott vendége az esztergomi udvarnak, kit úrnője megbízásából Stagnolo egyszer azzal az utasítással hí meg, hogy multhatatlanul, éjt-napot egybevetve, a legnagyobb sietséggel jöjjön Esztergomba.² Mindenesetre oly bizalom jele, a minőben Beatrix kevés magyar honost részesített.

Valószínűleg a királyné megrendült vagyoni helyzetére alapította Ulászló reményét, midőn 1495 nyarán ajánlatokat tett neki az iránt, hogy a házasságról való lemondása esetében más módon volna hajlandó igényeit kielégíteni. Ily ajánlat megtevésének — bizonyos fenyegetés hozzáfűzésével, — nyoma van a jól értesült olasz rokoni udvarok levelezésében,³ azonban a királyné fokozott erélylyel folytatott, már ismertetett akciója a római kuriánál legvilágosabban mutatja, mily kevés hatásuk volt úgy a fenyegetéseknek, mint az ígéreteknek.

Régibb történetíróink valószínűleg Bonfin nyomán tudni vélik, hogy 1495-ben vagy 1496 elején az országgyűlés is foglalkozott a Beatrix ügyével s mintegy hozzájárult Ulászló abbeli elhatározásához, melylyel a Beatrixszal kötött házasságot nyíltan megtagadta s valamely hajadon hercegnővel való egybekelését ígérte meg;⁴ azonban az egykorú levéltári adatok ezt az állítást

¹ *Richter Ede* id. cikke a Hont vármegye és Selmeczbánya város (Magyarorsz. vármegyei stb.) cz. mű 96–97. lapjain.

² 1497 október 3-ikáról k. levél *Selmeczbánya levéltárában*.

³ Lodovico Sforza 1495 július 16-ikán ezt írja többek között velencei követének: «per la via de Ferrara havemo che' l re d' Ungaria ha facto dire alla regina moliere del quondam re Matthia che la pensi in altro che al matrimonio suo et che mettendo

da canto questo pensiero sarà ben tractata etc.» (*Milanói levéltár*, Pot. Est. Venezia; Ak. tört. biz. más.)

⁴ *Bonfin* Dec. v. lib. v. 533–534. l. *Timon* Epitome 197. l. *Horváth Mihály* (Magy. tört. III. 273. l.) azt mondja, hogy erre az országgyűlésre Beatrix maga is eljött Esztergomból s végleg elutasítatván, még azon évben Bécsbe távozott. *Fugger* (Spiegel d. Ehren etc.) 1832. l. meg már épenséggel 1495-ben Olaszországba utaz-

semmivel sem támogatják. Nyoma csupán annak van, hogy a királyné ügyének buzgó barátja, Lodovico Sforza, az ő javára akarván hangulatot kelteni az országnagyok körében, 1496 őszén egybehangzó leveleket írt Zápolyai István nádornak, Váradi Péter kalocsai érseknek, Corvin János szlavóniai bánnak, Frangepán Bernardinnak és Geréb Péter országbírónak, kérve őket, hogy a Beatrix igazát karolják föl a házassági kötelék szentsége s hazájuk java érdekében;¹ a mi mindenestre inkább arra mutat, hogy az országgyűlés ezt a kérdést, ha egyáltalán foglalkozott vele, csak 1497-ben tárgyalta s határozott benne a fenti értelemben.²

Időközben azonban a Hipolit érsek helyzetében mutatkoztak oly fordulat előjelei, mely Beatrixot legerősebb magyarországi támaszától való megfosztással fenyegette.

Említettük már, hogy még az Eleonora hercegné életében megnyilatkozott a Hipolit szülői részéről az az óhajtás, hogy ez a fiok is hozzájuk jöjjön Olaszországba, s hogy Beatrix mily hevesen ellenkezett e tervvel, melynek megghiúsítására atyját is segítségül hívta, ki a pápánál is kieszközölte, hogy a fiatal bibornoknak egyelőre ne kelljen hódolatát Rómában bemutatnia.³

Az Eleonora s utóbb a Ferrante halála azonban ezt a kívánságot ismét fölszínre hozta. Ercole herceg már 1493 deczemberében írt Beatrixnak és apósának is, kifejtvén, hogy egy, a királyné viszonyai miatt szükségesnek látszó rövid haladékba belényugszik, de ragaszkodik ahhoz, hogy fia a jövő tavasszal útra keljen Olaszországba; ő már öreg, közel áll a sírhoz, még látni kívánná Hipolitot, háláját e kívánsága teljesítéseért a királyné ügyének buzgó fölkarolásával kívánja leróni, mely célnak veje

tatja Beatrixot. Az ekkori sűrű levelezésekben azonban nemcsak hogy Beatrix Budára jövetelének semmi nyoma nincs, hanem a Beatrix saját levelei igazolják, hogy ő 1496-ban és a következő években (1500 végeig) állandóan Esztergomban tartózkodott, tehát az országot el nem hagyta.

¹ 1496 október 9-iki levélfogalmazvány a *milanói levéltárban* (Pot. Est. Ungheria); Ak. tört. biz. más.

² Így adja elő *Kovachich* is (Vestigia Com.) 429. lapon.

³ *Codice Aragonese*, II. köt. 2. r. 323. l.

útján a német császárt is megnyerhetni reméli.¹ Eltökélt szándékát megvalósítandó, a herczeg a következő év kora tavaszán útnak indította követeit, kiknek főadata volt Hipolit hazajöve-

158. ERCOLE D'ESTE FERRARAI HERCZEG.
(Dosso Dossi festménye a modenai múzeumban.)

lének netáni akadályait elhárítani s neki kíséretül szolgálni. A követség vezetője Niccolo Maria d' Este adriai püspök volt, tagjai voltak Cervia és Imola püspöke, Calcagnino Calcagnini apostoli protonotarius és ennek fia az akkor még ifjú Celio

¹ Ercole már id. levelei 1493 december 17-ikéről és 18-ikáról a *modenai levéltárban*.

Calcagnini, ki később tudós író és költő lett s szónoki dicsőítője Hipolitnak és Beatrixnak.¹ A követeknek adott utasításban Ercole szívökre kötötte, hogy a királynénak fejezzék ki forró háláját és szolgálatára való készségét s vigasztalják meg őt atyjának még csak kevéssel azelőtt bekövetkezett halála fölött; azután azonban hódoljanak a királynak is és eszközöljék ki beleegyezését az érsek távozásába, a mire nézve különben a pápától is vittek levelet Ulászlónak.²

A ferrarai követek márczius 22-ikén érkeztek meg Esztergomba s Hipolit kevéssel később levélben jelentette legnagyobb készségét atyja hívásának követésére, intézkedett is már távollétére, Donato Aretinot jelölván ki úgy egyházi, mint világi ügyekben egyetemes helynökéül.³

Beatrix, úgy látszik, ezúttal nem akart, vagy nem mert akadályokat gördíteni rokonai kívánságának útjába; de voltak más nehézségek. A magyarok, kik úgyis rossz szemmel nézték az idegen, s már gyermekkorában ily magas méltóságra emelt ifjút az ország primási székében s kik Mátyás halála óta nem véltek többé nejjének unokaöccse iránt a régi tekintetekkel tartozni, most azzal az aggálylyal állottak elő, hogy ha Hipolit — mint Aragoniai János — Olaszországban meghalni találna, majd a pápa ismét igényt támaszthat helyének betöltésére, miért is magában Rómában megpendítették annak lehetőségét, hogy a bíbornok távozása érsekségétől való megfosztását vonhatná maga után, a mi ellen csak egy előzetes pápai biztosító nyilatkozat óvhatná meg. VI. Sándor, ki már Beatrix iránti tekintetből sem akarta Hipolit elutazását erőszakolni, minden nyilatkozatot megtagadott; a megegyezés azonban létrejött oly értelemben, hogy a magyar király a fiatal érseknek nyolcz havi időre mintegy távozási engedélyt adott, minek alapján azután Hipolit 1494 nyarán

¹ *Muratori*: Antichità Estensi 259. l. *Litta* id. m. Fasc. 119. Tav. I.

² 1494 februárius 17-ikéről kelt követutasítás a *modenai levéltárban*. (Nagy Iván másolatgyűjt. a Nemz. Múzeumban.)

³ Hipolit levele atyjához 1494 április 11-ikéről u. ott.

elhagyta Magyarországot s augusztus 13-án kísérőivel Ferrarába érkezett. Itt időzván, csakhamar fölmerült a kívánság, őt hosszabb ideig visszatartani, mi végből a milanoi herczeg kísérletet is tett a német császárnál, általa akarván Ulászló engedélyét eszközölni ki a határidő meghosszabbítására; de ez valószínűleg nem sikerült, mert Hipolit az engedélyezett időn belül, már 1495 február 12-ikén, elhagyta Ferrarát s visszatért Magyarországba;¹ atyja is belényugodott, hogy a bíbornoki kalap neki ünnepélyes átadás végett Magyarországba küldessék.²

Csakhamar nyilvánvalóvá lett azonban, hogy a Hipolit hazatérése nem volt képes az országnak iránta s az olaszok iránti ellenséges hangulatát lecsillapítani. Az 1495 tavaszán megtartott országgyűlés egész sorát alkotta meg a törvényeknek, melyek részint általában az idegenek, részint különösen az olaszok s legkülönösebben az esztergomi érsek ellen irányultak. Így többek között határozatba ment, hogy oly külföldiek, kik az országban egyházi javadalmat bírnak, állandóan székhelyükön tartózkodjanak s a mennyiben a király által kitűzendő határidőig meg nem jelennének, javadalmuktól megfosztandók; ha pedig hely nélkül olasz embert rendelnek, az ilyenek ítéletei érvénytelenek.³ Nem tagadható, hogy a nemzeti közérdek szempontjából a szerzett tapasztalatok után korlátozó és óvó rendszabályokra szükség volt, de mégis lehetetlen az országgyűlés e megnyilatkozásaiban ellenséges indulat jeleit is nem látni. Ezt az ellenséges indulatot Hipolit kétségkívül leginkább Beatrixnak köszönhette, kinek teremtményét látták benne s a ki most az ő érseki hatalmát és jóvedelmeit a saját céljaira használta föl; de azt is bizonyosnak kell tekintenünk, hogy Hipolitnak nem sikerült magának már serdültebb korában sem a magyarok rokonszenvét

¹ Ascanio Sforza levele Lodovicohoz 1494 márczius 13-ikéről, és ez utóbbinak levele Erasmo Brasca németországi követéhez u. a. év november 21-ikéről, mindkettő a *milanói levéltárban* (Ak. tört. biz. más.). *Muratori*: Antich. Est. id. h.

² Ercole levele Beatrixhoz 1495 márczius 10-ikéről a *modenai levéltárban*, Canc. Duc. Minute a Princ. est. Ungh.

³ *Fraknoi*: Hunyadiak és Jagellók k. (Magy. Nemz. Tört. rv.) 361. l.

és becsülését megszereznie. Ő ebben az időben tizenhat éves volt; jellemtulajdonai valószínűleg még ki nem domborodtak egészen, de a mit későbbi életéről és működéséről tudunk, az mind nem mutat oly vonásokat, melyek neki itt rokonszenvet szerezhettek volna.¹ Magasztalói, mint Ariosto,² Calcagnini,³ s az olasz renaissance világfi-ideáljának megteremtője, Baldassare Castiglione,⁴ sok szépet és dicsőt mondanak róla, de egyikök sem említ oly erényeket, minőket a magyarok egyháznagyjaiktól vártak; ezekből a dícséretekből is kitűnik, hogy Hipolit — mint az különben az akkori olaszországi főpapoknál majdnem általános jelenség volt, — az élethivatások között legkevésbé a papnak szentelte magát. S másrészt a tények mutatják, hogy szenvedélyes, bosszúálló, kevély, önző, mások iránt gyakran fukar természetű volt; léhának, kéjvágyónak, mértéktelennek jellemzik kora történetének legalaposabb ismerői;⁵ nem valószínű-e, hogy ezek az ellenszenves tulajdonok már kora fiatalságában mutatkoztak? és vajjon miért becsülték volna a magyarok későbbi olaszországi hadi és diplomáciai sikereit, ha saját hazájuk közügyei és bajai iránt semmi érdeklődést sem tett és áldozatkészséget nem tanusított, s ezt az országot csak kedvező vadászterületnek tekintette? s mit tarthattak nálunk még abban az időben is egy bibornokérsekről, kinek halálakor fölvelt hagyatéki leltárában nem kevesebb mint 118 tételszámmal szerepeltek a maskara-öltözetek?⁶

Hogy a Hipolit családja már ekkor inogni látta alatta a talajt, azt bizonyítja atyjának az a gondoskodása is, melylyel számára a már említett pomposai apátság után nemsokára a

¹ *Ciacconius* id. művében (III. 176. l.) csak szép szólamképen mondhatja, Magyarországra vonatkozólag, hogy Hipolit «illius Regni homines ita demulsit, ut eum amarent et colerent».

² Különösen az *Orlando Furioso* I. énekének 3, III. énekének 50, 56, 57. s XLVI. énekének 89–97. versszakáiban.

³ *Opera aliquot*, 1544. 508–511. l.

⁴ *Libro del Cortegiano* I. 25. l.

⁵ *Pasqu. Villari* Macchiavelli etc. II. köt. I. könyv 9. feje. *Muratori* is (Antich. Estensi 237. l.) csak annyit mondhat dicséretére, hogy «negli affari del Mondo si acquistò grande riputazione».

⁶ *Modenai levéltár*, másolata az Ak. tört. biz. gyűjteményében; «Capitolo de panni da Maschera».

159. ARIOSTO ARCZKÉPE.

ferrarai püspökséget is megszerezni igyekezett s ez egyhamar nem sikerülvén, őt a milanói érsekség birtokába juttatta, mely mintegy 14000 aranyat jövedelmezhetett neki.¹

Sajátságosan jellemző az akkori viszonyokra nézve, hogy néhány hónappal az országgyűlés szigorú határozatainak meghozatala után Hipolit már ismét távozási engedélyt kapott Ulászlótól, ezúttal is nyolcz havi időre, de azzal a szoros kikötéssel, hogy nemcsak a határidő meg nem tartása esetében, hanem akkor is, ha távollétében várai bármely ellenséges mozgalomra használtatnának föl, a királynak joga lesz az érsekségről szabadon rendelkeznie.²

Mialatt Hipolit — különösen a Magyarországon a megelőző nyár óta dúló kolerajárványt adva okúl, — 1496 február közepén Ferrarába érkezett,³ már megindult az akció, melynek czélja az volt, hogy ő a Bakócz javára lemondván az érsekségről, az egri püspökséggel elégíttessék ki.

Tudjuk, hogy az egri püspökségre VI. Sándor adományozása alapján Ascanio Sforza bíbornok tartott igényt, s hogy Bakócz a javadalom birtokába lépett ugyan, de pápai megerősítés hiányában az egyházi hatalmat nem gyakorolhatván, még mindig meg nem vált a győri egyházmegyétől. Ascanio ragaszkodott jogához, de már az 1495. év folyamában tárgyalások indultak meg közte s Bakócz között egy oly kárpótlás megállapítása iránt, melynek fejében a bíbornok erről a püspökségről lemondana.⁴ Ezeknek a tárgyalásoknak 1496 tavaszán maga Beatrix adott új lökést, mivel úgy látszik elhitették, hogy Ascanio lemondása s Bakócznak bíbornoki méltóságra emelése esetében ez utóbbi ki fogja eszközölni, hogy Ulászló őt nőül vegye.⁵ Csakhamar meg-

¹ B. Nyáry *Alb.*: Modenai Hip.-codexek, Száz. 1870. 356. l. *Litta* id. m. 39. füz. XII. táb.

² *Modenai levéltár*; az engedélyokmányon csak az évszám (1495) látható, a közelebbi kelet sérülés miatt eltűnt; hasonmása a Nagy Iván-féle másolatgyűjteményben. (Nemz. Múz.)

³ Ercole levele Lodovico Sforzához 1496 februárius 16-ikáról, *milanói levéltár*, Pot. Est. Ferrara; Ak. tört. biz. más.

⁴ Ascanio Sforza levele Lodovicohoz 1495 június 2-ikáról; *u. ott. Fraknoi*: Bakócz Tamás, 52. l.

⁵ Lodovico Sforza levele Ascaniohoz 1496 július 23-ikáról, *milanói levéltár*, P.

értette azonban a királyné, hogy az Ascanio lemondatása a Hipolit kielégítésére szolgálna s hogy e tervnek legbuzgóbb pártolója saját sógora, Ercole, ki azt addig titkolni látszott előtte, s ki azért óhajtotta a cserét, mert úgy vélte, hogy a szerényebb javadalom birtokában fiának szívesebben fogják olaszországi tartózkodását elnézni.¹

Erőszakos természetének egész hevével szállott Beatrix síkra e terv ellen; jól tudta, hogy annak sikere őt utolsó segítségétől fosztaná meg: megfosztaná a Hipolit jelenlététől, érseki és pise-

160. ESTEI HIPOLIT BIBORNOK NÉVALÁÍRÁSA.

tariusi tekintélyétől s azzal járó nagyobb jövedelmeitől, esztergomi székhelyétől s az érseki várak birtokától. Míg a Ferrarából, a pápánál való tisztelgés végett, Rómába is ellátogató Hipolittal váltott levelei² izgalmásból semmit sem árúlnak el, ő már sorakoztatta segédhadait sógora törekvésének leküzdése végett. Nápoly és Milano támogatták, amott a királyi udvar fölháborodással fogadta azt a gondolatot, hogy a magya-

E. Ferr., Ak. tört. biz. más. *Fraknoi* is (id. h.) Beatrixnak Rómába e tárgyban küldött üzeneteit kétségkívül mystification alapulónak mondja, de abból a föltevésből látszik kiindulni, hogy Bakócz e mystificatiótól távol állott, a mi azért nem valószínű, mert az Ascanio megtévesztése csak neki állhatott érdekében.

¹ Ercole levelei Beatrixhoz 1496 április 8-ikáról és július 5-ikéről, *modenai levéltár*, Canc. Duc. Min. a Princ. est. Ungheria.

² 1496 márczius 15-ikéről, augusztus 1-éről, 15-ikéről és szeptember 2-ikáról; valamennyi a *modenai levéltárban*.

rok egy bíbornokot megfoszszanak érseki székétől; ¹ emitt Lodovico Sforza azzal a tanácssal fordult bátyjához, Ascanióhoz, hogy ám mondjon le az egrí javadalomról, de egyenesen a királyné javára, az rendelkezék vele, ő pedig utasítsa vissza a ferrarai herczeg részéről az egrí püspökség helyett cserében följánlott lodii apátságot; egyúttal — a nápolyi királylyal egyetértőleg — nyomatékosan kérte apósát, Ercolét, hagyjon fel a csere eszméjével, küldje vissza méltó tanácsadókkal Hipolitot Magyarországra s ne foszssa meg a királynét legjobb támaszától.²

Ercole válaszában kereken kijelentette, hogy ő kívánságától és törekvésétől el nem állhat, el van határozva fiát Hipolitot Magyarországra többé vissza nem küldeni s az ő esztergomi javadalmának az egrivel való fölcserélését szorgalmazni; erre kötelezi Bakócznak tett ígérete, melyet megtartani kénytelen; ha nem lesz sikere, azzal fog vigasztalódni, hogy a királyné akarata teljesült.³

Annál meglepőbb, hogy mintegy három héttel később Ercole levelet írt Beatrixnak is, a milanói herczegnek is, közölve velök, hogy fiát útnak indítja Magyarországra; rászánta magát azért, hogy Hipolit javadalmától meg ne fosztassék, s főkép hogy a királyné meg legyen nyugtatva. Lodovico Sforza örvendező hálával fogadta a hírt s levelezéséből apósával kitettség, hogy magának Beatrixnak kifogásai voltak a fiatal érsek addigi környezete ellen, mely úgy látszik nem volt tekintettel arra, mit vár a magyar közvélemény egy főpaptól, s e tekintetben változtatásokat látott szükségeseeknek.⁴

De ez nem a legutolsó meglepő változás volt ebben a fordulatokban oly gazdag ügyben. Hipolit november 11-ikén csak

¹ Casati követjelentése 1496 szeptember 5-ikéről Nápolyból Milanóba, *milanói levéltár*, P. E. Napoli; Ak. tört. biz. más.

² A milanói herczeg levelei Ascanióhoz 1496 július 23-ikáról, október 10-ikéről és november 9-ikéről s Ercole herczeghez u. a. év július 23-ikáról és november

9-ikéről, *milanói levéltár*, P. E. Roma, ill. Ferrara; Ak. tört. biz. más.

³ Ercole levele a milanói herczeghez október 17-ikéről, *u. ott*.

⁴ Ercole levele Beatrixhoz november 9-ikéről, Lod. Sforza levele Ercoléhoz november 10-ikéről s ennek levele hozzá november 17-ikéről, valamennyi *u. ott*.

ugyan elindult Ferrarából Magyarországra, azonban alig utazott mintegy négy napot, Trevisot túlhaladván, Ulászló királynak egy követével találkozott, ki a király engedélyét, sőt egyenes utasítását hozta számára, hogy csak maradjon tovább is Olaszországban, mindaddig, míg őt vissza nem hívja, és legyen rajta minden erejével, hogy az egyházi javadalmak tervbe vett cseréje mielőbb végrehajtsék.¹

Beatrix tehát ismét csalódott reményében; az ő «szeretett fia és főtisztelendő atya», mint a hogy Hipolitot, bibornoki méltóságára való tekintettel, leveleiben nevezni szokta, mégsem tért hozzá vissza, s most már csak a javadalomcsere megakadályozásába helyezhette utolsó reményét, mely azonban szintén hiúnak bizonyult.

Ascanio Sforza kevéssel később végleg megegyezett Bakóczczal az egri püspökségről való lemondása iránt; a múltra nézve minden igényről lemondott, jövőre azonban kárpótlásul a ferrarai hercegtől a lodii apátságot, Ulászlótól pedig a szegszárdi apátságot kapta meg.² Ez ellen Beatrixnak nem lehetett kifogása, ezt a lemondást ő maga is kívánta, s ő maga sem ellenezhette annak a pápa részéről való megerősítését, a mi az 1497-iki junius 9-ikén tartott consistoriumban meg is történt, a mi általi Bakócznak csak egri püspöksége nyert szentesítést.³

Annál makacsabbul ellenkezett Beatrix a Hipolit és Bakócz cseréjével; ezt tudva Ulászló, 1497 nyarán Rómába küldte követeit, kik ott a ferrarai herceg legtevékenyebb támogatása mellett igyekeztek az ügyet a Szentszéknél sikerre vinni; de szemben találták magukkal a milánói s valószínűleg a nápolyi befolyást, és ezért nem tudtak diadalmaskodni, csupán ígéretét vették a pápának, hogy e tárggyal a legközelebbi consistoriumban foglalkozni fog.⁴ Ulászló az esztergomi helynök útján erélyesen

¹ Ant. Visconti jelentése a milánói herceghez, 1496 november 16-ikáról, Ercole már id. levele november 17-ikéről, *u. ott.*

² Ascanio Sforza levele Lodovicohoz december 21-ikéről *u. ott.*

³ *Fraknoi*: Bakócz Tamás, 56. l.

⁴ Ercole levele Ulászlóhoz augusztus 16-ikáról, *modenai levéltár*, más. Nagy Iván másolatgyűjt. Nemz. Múz.

követelte a ferrarai herczegtől, hogy vessenek már véget a dolognak.¹

Legnehezebb helyzetbe jutott Hipolit, atyja és nagynénje, legnagyobb jótevője ellentétes kívánsága és törekvése által; olasz földön lévén, természetesen mindinkább atyjának befolyása alá került s nem tudván, nagynénjével szemben, mivel mentegőtödzék, a pápa kívánságára hivatkozott; erre viszont Beatrix tett szemrehányást a pápának, ki megneheztelvén Hipolitra, ennek eljárását atyja igyekezett igazolni.²

Habár Sforzának sikerült Miksa császárt is közbenjáróul megnyerni, végre mégis győzött a magyar ügyben a magyar befolyás a megoszlott olaszországgal szemben; a december 20-ikán tartott consistoriumban a pápa jóváhagyta a Hipolit lemondását az esztergomi érsekségről a Bakócz Tamás javára s ennek lemondását az egri püspökségről amannak javára,³ Ulászló pedig nem késett 1498 február 20-ikáról kelt edictumával e cserét, Hipolit iránti meleg elismeréssel, a maga részéről is megerősíteni.⁴

Hipolit saját személyére nézve nem sokat veszített e változással; elesett reá nézve annak a szüksége, hogy Magyarországon lakjék s ott költséges udvart tartson; az egri javadalmat, mely jóval kisebb volt ugyan, a Bakócz kezeiből rendezve vette át s hogy rá kevesebb gondja legyen, elődjének egy időre bérbe adta.⁵ Annál többet veszített Beatrix annak bekövetkeztével, a mit oly szívós erélylyel iparkodott elhárítani. A változás reá nézve Hipolit állandó távollétét s az esztergomi érsekség fölötti, addig majdnem korlátlan rendelkezésének megszűntét

¹ *Fraknoi*: Bakócz T., 70. l.

² Ercole levele római követéhez, Stefano Tavernához október 27-ikéről, *milanói levéltár*, P. E. Ferrara. (Ak. tört. biz. más.)

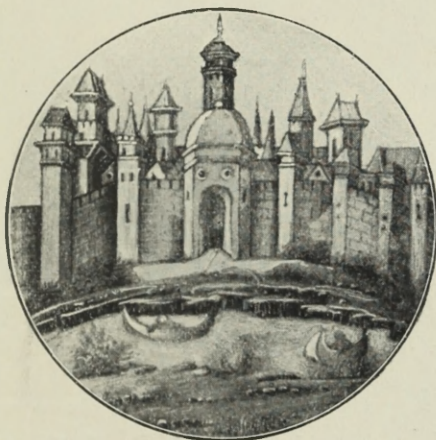
³ *Burchard*: *Diarium* (Tuasne-nál) II. 420–421. l. Bartol. Saliceti és a tortonai püspök jelentései a milanói herczeghez

december 20-ikáról, *milanói levéltár*. (Ak. tört. biz. más.)

⁴ Az okmány a *modenai levéltárban*, hasonmása a Nagy Iván-féle másolat-gyűjteményben, Nemz. Múz.

⁵ *Fraknoi*: Hunyadiak és Jagellók k. 364. l.

jelentette. Az eгри püspökség soká vitás, úgyszólván gazdátlan lévén, az ottani székház egyáltalán nem lehetett alkalmas egy még oly szerényre leolvadt királynéi udvar befogadására is; és így Beatrixnak, ha jogairól lemondva az országot elhagyni nem akarta, nem maradt más hátra, mint megtűrt vendégként maradni annak a Bakócz Tamásnak a házában, kiben hívei legnagyobb ellenségét látták, s ki a vele űzött rút játéknak valószínűleg értelmi szerzője és mindenesetre végrehajtója volt.

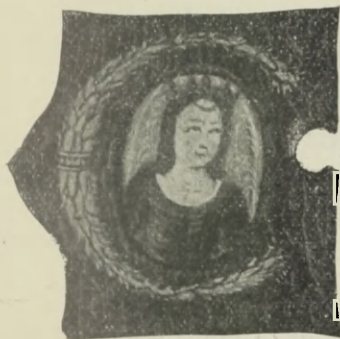
161. VISEGRÁD EGYKORÚ KÉPZELETI KÉPE.
(A velencei Corvin-codexből.)

HATODIK KÖNYV

A HAJÓTÖRÖTT

162 BEATRIX MINIATURKÉPE A BÉCSI UDVARI KÖNYVTÁR AGATHIAS-CODEXÉBEN.

I.

SALÁDI gyász vetett borút a kezdődő 1497-ik évre is, melyben Beatrix életének negyvenedik esztendőjét volt betöltendő s melynek végén a Hipolit érseksége ügyében kellett vereséget szenvednie. Január másodikán fiatalon és váratlanul meghalt

Milano hercegnéje, Beatrixnak az ő nevére keresztelt unokahúga, Beatrice d'Este. Az életvidor nő még a megelőző napon tánczolt, s másnap egy korai szülés sirba vitte; elméjét rendkívül dicsérik kortársai s kétségtelen nagy befolyása férjére és kétségtelen az is, hogy Milano szerencsecsillaga legfényesebben az ő életében ragyogott, s kevéssel halála után lehullott. Valószínű, hogy Beatrixra nézve is veszteség volt az ő halála, mert azt a kitartó buzgalmat, melylyel Lodovico Sforza, a nápolyi uralkodóházzal feszült viszonya idejében is, az özvegy magyar királyné ügyeit támogatta, alig tulajdoníthatjuk másnak, mint neje befolyásának.¹ Beatrix igaz fájdalomról tanuskodó levelekben fejezte ki részvétét úgy Lodoviconak, mint Hipolitnak és sógorának, Ercolénak is, ki válaszában vigasztalhatatlannak mondta magát.²

¹ *Muratori*, *Antichità Est.* 262. l. *Castiglione*, *Cortegiano*, II. 52. l. *Ariosto*, *Orl. Fur.* XII. 62–63. v. sz.

Magyar Tört. Életr. 1908.

² Beatrix levele Hipolithoz Esztergom-ból 1497 februárius 3-ikáról, és Ercole lev. Beatrixhoz márczius 9-ikéről, mindkettő a

Az Estéket és a Sforzákat még egy más közös csapás is érte ugyanazon évben: november hóban a Beatrice esetéhez hasonló körülmények között meghalt Anna Sforza, a ferrarai trónörökös, Alfonso ifjú neje és ugyanabban az időben férje is súlyos betegséget állott ki.¹

Vidámabb híreket hozhattak Beatrixnak a nápolyi küldöttek és levelek; testvérbátyja, Federigo, miután uralmát néhány hónap alatt sikerült megszilárdítania, 1497 nyarán fényes koronázásra készült. Ő is mindent elkövetett a pápa hajlamának és szövettségének megnyerésére; Sándor legidősb fiát, Gandia herczegét, Benevento herczegségével ruházta föl, s kieszközölte, hogy koronázására pápai legátusképen az ifjabb pápai herczeg, Cesare Borgia bíbornok, küldetett ki.² Ennek a rettentő embernek a kezét sokaknak hite szerint épen akkor testvéri vér szennyezte be. Alig két hónappal a koronázás előtt bátyja, a gandiai herczeg és Benevento új ura a legrejtélyesebb orgyilkosság áldozata lett; kevéssel később Cesare megvált az egyházi pályától s néhai bátyja világi méltóságait ragadta magához.³ Cesare Nápolyban fennhéjázón és követelően lépett föl; úgy látszott, mintha a pápa családjának az Aragoniaiak birtokterületén messzemenő és merész vágyai s tervei volnának.⁴ Federigo azomban gyanútlan előzékenységgel vonta szorosabbra a köztük már Gioffré és Sancia házassága által létrejött rokoni kötelékeket; azt, hogy saját leányát, Carlottát férjhez adja Cesaréhez, állhatatosan megtagadta, de beleegyezett, hogy elhunyt bátyjának, II. Alfonsonak természetes fia, Alfonso salerno-i és bisellii herczeg nőül vegye a Pesaro urától, Giovanni Sforzától ép akkor elvált Lucrezia Borgia-t. E házasság 1498 nyarán létrejött, s mint mondják, az egyetlen volt a bájos Lucrezia sok házassága között, melynek

modenai levéltárban; Beatrix lev. Lodovico Sforzához február 8-ikáról, a *milanói levéltárban*, Ak. tört. biz. más.

¹ *Muratorí*, Ant. Est. 263. l.

² *Notar Giacomo* id. m. 216. l. *Passero* id. m. 115—117. l.

³ *Gregorovius*, Geschichte d. St. R. v. 11. 386—393. l. *Pastor* (id. m. III. 366. s. köv. l.) szembeszáll azzal a — mint kimutatja — későbbi keletű föltevessel, hogy Gandiát Cesare gyilkoltatta meg.

⁴ *Pastor* id. m. III. 373. l.

igazi vonzalom szolgált alapjául; s mégis épen ennek kellett legrettentőbben végződnie.¹

Federigo mindjárt trónraléptétől kezdve legmelegebben karolta föl nővére, Beatrix érdekeit. Már 1497 legelején gyűjtötték Nápolyban a tanubizonyságokat a magyar királyné igazának támogatására a római curia előtt s azokra nézve milanói jogtudósok véleményét is kikérték.² Később a király nejének egy rokonát, Guglielmo del Balzo küldte megbízásokkal Magyarországra,³ s két év múltán látván Beatrix megromlott anyagi helyzetét, a hűtlenségbe esett Antonello Sanseverinótól elkobzott Salerno város birtokát 1499 március 27-ről kelt adománylevelével Beatrixra ruházta.⁴

Rokonai támogatására Beatrix valóban inkább mint valaha rászorult. A bosszuérzet ugyan, melyet benne a Hipolit ügye Bakócz iránt ébresztett, az 1497. év őszén tartott országgyűlésen majdnem kielégítést nyert; a rendek kiméretlen támadásai az ország kormányzói s különösen a kancellár-püspök ellen egy perczre Ulászlót is megrendítették s Beatrix már büszkén és boldogan hirdette ellenfele bukását. De kevéssel később nemcsak e reménye csalódását, hanem azt is meg kellett érnie, hogy a gyűlölt kancellár — most már esztergomi érsek, — őt nagylelkűségével szégyenítse meg. Bakócz 1498 tavaszán elfoglalván érsekségét, tisztelgett Beatrixnál s őt fölkérte, maradjon továbbra is esztergomi várában, hol tekintélye fönntartásáról kellőleg gondoskodott s várnagyait iránta való pontos engedelmességre utasította.⁵

Hanem azért mégis siralmas volt a királyné helyzete; a Hipolit volt helynöke, Donato Aretino, ki az átadási teendőkkal volt megbízva, ismételve meglátogatván Beatrixot, jelentéseiben elmondja, hogy ugyanazokban a szobákban lakik, melyekben

¹ *Gregorovius*, Lucr. Borgia 109. s köv. l.

² *Diarii di Marino Sanuto* I. 473. l. *Óváry*, II. Ul. és Beatr. házass. (Száz. 1890.) 772. l.

³ *Ben. Croce*, Isab. d. Balzo, 63. l.

⁴ *Fuscolillo* id. m. (Arch. Stor. Nap. I.) 62. l. Az adománylevel eredetije a nápolyi nagy levéltárban: *Sigillorum d. Reg. Camera d. Sommaria*. Vol. 81.

⁵ *Fraknoi*, Bakócz T. 70—71. l.

előbb, látszólag nem változott körülötte semmi, de azért mégis oly nyomorúlt a sorsa, hogy — mint a jelentéstevő magát drasztikusan kifejezi, — «még egy rühös kutya is megsajnálná». Hiányt szenvedett mindenben, úgy hogy Donato s az érsek intézkedtek, hogy a legszükségesebb élelmiszerekkel elláttassék.¹

Jövedelmeit valószínűleg előre elköltötte, vagy lekötötte, vagy elzalogosította, hitelforrásai úgy látszik elapadtak, mert további előlegezéseknek, fizetési meghagyásoknak és kamarai számozkodásoknak nyoma nincs. És a mi talán még az anyagi inség-nél is jobban fájtn neki: panaszra kellett fakadnia Hipolit ellen, ennek közönye miatt! Ő az áradozó szeretet hangján írta neki leveleit, mintegy megnyugtatóként bizonygatva mindig, hogy igen jól van, tudakozódva a szeretett öccsnek — «mintegy fiának» — és hozzátartozóinak hogylétéről, kívánva neki sikereket és boldogságot, ajánlva testvéri szeretetét atyjának és anyai szeretetét testvéreinek is,² és ezt a gyöngédségét nem látta szíve vágya szerint viszonzva. 1499 márczius 7-ikéről így ír végre Hipolitnak:

«Főtisztelendő és főméltóságú unokaöcsénk és legkedvesebb fiunk!

A múlt napokban vettük levelét, mely bár későn jött, örömkre szolgált, mert jó egészségéről hozott hírt. De egy dolog miatt panaszt kell emelnünk, s ez az, hogy vagy a saját hibájából, vagy titkára mulasztásából úgy ír nekünk, mint egy idegennek, nem mint egy anyának; pedig anyja vagyunk Főtisztelendőségednek és akarunk maradni a míg csak élünk. Levele úgy hangzik, mintha nyomtatva volna s mintha egyebet nem is akarnánk tudni egymásról, mint azt, hogy egészségesek vagyunk-e? Kérjük Főméltóságodat, ne bánják velünk jövőre mint idegennel, s ne kényszerítsen, hogy levelét válasz nélkül hagyjuk, mert ily bánásmódot valóban nem érdemlünk.»³

¹ Donato Aretino jelentései Hipolithoz 1498 április 30-ikáról és május 31-ikéről, a *modenai levéltárban*, Ak. tört. biz. más.

² Beatrix levele Ercoléhoz 1499 márczius 6-ikáról, a *modenai levéltárban*.

³ U. ott.

153. LODOVICO SFORZA ÉS NEJE BEATRICE D' ESTE SÍRSZOBRAI.
(Andrea Solari műve a paviai Certosában.)

Hipolitnak valószínűleg könnyen sikerült a neheztelőt kibékítenie. Kívüle szorgalmasan levelezett Beatrix Ercolével is, írt

olykor nővére fiainak, Fernandonak és Sigismondonak, vejeinek is, Sforzának és Gonzagának,¹ sanyarú sorsában meg nem szünve legélénkebben érdeklődni az olaszországi viszonyok iránt. A pápához részvétiratot intézett Gandia hercegeének megöletésekor;² Ercolénak szerencsét kívánt a velenceiek és firenzeiek között a pisai ügyben sikeresen teljesített békeközvetítéshez;³ később ugyancsak Ercolével szemben adott kifejezést megdöbbenésének és aggodalmának a második francia betörés miatt.⁴ Az időközben elhunyt VIII. Károlyt a trónon föl váltó XII. Lajos 1499 őszén ugyanis ismét francia sereget vitt olasz földre s a támadás ezúttal egyenesen Milano ellen volt irányozva, melynek nagyravágyó és büszke ura előbb érte meg a saját uralma bukását, mint az egykor annyira gyűlölt nápolyi uralkodóházát.

De mind e dolgoknál élénkebben érdekelt és foglalkoztatta Beatrixot szomorú esztergomi magányában az ő nagy pöre Ulászló ellen, a pápa ítélőszéke előtt. Lehetetlen, hogy ő maga komolyan arra gondolt volna, hogy az a közel nyolcz év óta folyó harcz az egymást kölcsönösen a végletekig elkeserítő és vérig sértő felek között még egy békességes házasságban végződhessek; de a fanatizmus egy nemével csüngött a maga jogán és üzte fáradhatatlanul azt a káprázattá vált czélt, melyet egykor, becsvágytól és hiúságtól elvakítva s ravasz ellenfeleitől elámítva, már elértnek vélt.

1497 tavaszán Hipolitnak azt jelentették Rómából, hogy a házassági ügyet folytonosan tárgyalják a curiánál s hogy a királyné érdeke nagy veszélyben forog.⁵ De Beatrix követei résen voltak s Lodovico Sforza buzgóbban mint valaha írta leveleit megbizottjainak és Ascanionak, sőt Miksa császár részé-

¹ Levele Fernandohoz 1499 július 14-ikéről és Sigismondhoz 1500 augusztus 1-ről a *modenai levéltárban*, Francesco Gonzagához u. a. év augusztus 2-ikéről a *mantuai levéltárban*.

² 1497 július 18-ikáról k. levél a *velencei Szt.-Márk-könyvtárban*.

³ Beatrix levele Ercoléhoz Esztergom-

ból 1499 július 4-ikéről, a *modenai levéltárban*.

⁴ U. annak lev. u. ahhoz Esztergomból november 9-ikéről u. ott.

⁵ Donato Aretino lev. 1497 márczius 31-ikéről a *modenai levéltárban* (Cart. d. Amb. Roma.)

ről is újabb fölszólalást sikerült kieszközölnie. Augusztusban oly hír jött Rómából, hogy a pápa újabb brevét fog a Beatrix érdekében kibocsátani, melyben Ulászlót kötelességére fogja inteni, de fenyegető föllépésre vele szemben nem hajlandó.¹

164. XII. LAJOS FRANCZIA KIRÁLY ÉRME.

Időközben azonban Ulászló is akcióba lépett. Szeptember 20-ikáról Budáról keserűséggel teljes levelet írt a pápának;

¹ Lod. Sforza levelei Ascaniohoz 1497 július 9-ikéről és december 19-ikéről, Stefano Tavernához július 31-ikéről, Jasone Marino magyarországi követhez szeptember 13-ikáról. Stef. Taverna jelentései

augusztus 15-ikéről és november 24-ikéről, s Asc. Sforza lev. december 8-ikáról, Erasmo Brasca jelentése 1498 április 7-ikéről, valamennyi a *milanói levéltárban*. (Ak. tört. biz. más.)

elpanaszolta benne, hogy mióta és hányszor szorgalmazza már ügyének elintézését, a nélkül hogy meghallgatásra talál. Hajdan — úgymond — a Szentszék a keresztény fejedelmeket népeik és a vallás érdekében kötendő új házasságokra kényszerítette, ő pedig csak igazságot kér, nem a maga, hanem a kereszténység megóvandó tekintélye és méltósága érdekében. Nem tudja, vajjon a pápa elfoglaltsága okozza-e a huzavonát, vagy a viszonyok nem kellő ismerete, vagy ellenségeinek s megvesztegetett embereknek besugásai? Pedig nem csekély dolog ez; rá két ország gondja van bízva, neki a törökkel kell minduntalan hadakoznia, mi történik, ha — mint némely elődje, — magtalanul talál kimúlni? Ha ő méltatlan a Szentszék kegyére, tekintsék elődeinek érdemeit s országainak veszélyes helyzetét. Úgy hallja, hogy a pápával bizonyos emberek elhitették, mintha ő Beatrixszal házasságukra nézve titkos egyetértésben volna s csak a szemrehányást elkerülendő, akarná magát kényszeríttetni e házasság elismerésére; a kik ezt híresztelik, a hazugság magvát vetik el, míg elpusztítják az Úr szőlőjét, mert tudja meg Ő Szentsége, hogy ő nemcsak semmi szín alatt nem kívánja nőül venni azt a hölgyet, hanem országainak érdekét tekintve, még a kényszer előtt sem hajolhatna meg. Mint az apostoli Szék engedelmes hű fia kéri a pápát, ne hallgasson a rágalmazókra, hallgassa meg őt, hisz a kereszténység érdeke fölött áll egynémely uralkodó hajlamának. Ő Istent, ki a Szentszék és a mennyország fölött is uralkodik, hívja tanúul, hogy minden erejével igyekezni fog országaitól és a keresztény hívek nyakáról ezt a pestist, ezt a fenyegető veszedelmet — t. i. a Beatrixszal való házasságot — eltávoztatni.¹

Ezzel az elszánt hanggal egészen megegyezik az a híradás, hogy Ulászló kevéssel utóbb a királyné mellett levő nápolyi követet kiutasította az országból.²

¹ *Velencei áll. levéltár*, Collez. Podocataro, VIII. 614.

² Velencei követjelentés Milanóba 1497 november 19-ikéről a *milanói levéltárban*. (Ak. tört. biz. más.)

A házassági ügy akkor már a curiánál hosszabb tárgyaláson ment keresztül, melynek kiindulási pontja két bíbornoknak és egy püspöknek a pápa részéről történt kiküldetése volt,¹ kiknek mindenekelőtt a Beatrix római ügyviselője, Magister Marianus de Coccinis mutatta be a pápai futár igazolványát az 1496 szeptember 12-iki breve szabályszerű kézbesítéséről s egyéb bizonyítékait a királyné követelésének jogosságáról. A bizottság, mely Antoniotto Pallavicini, Santa Prassede templomáról nevezett, Juan Lopez, Sta Maria in Trastevere templomáról nevezett bíbornokokból² s Felino Maria Sandei luccai püspökből³ mint előadóból állott, perrendszerű tárgyalási határnapokat tűzött ki ismételve a felek kihallgatására, melyeken mindig csak a Beatrix ügyviselője jelent meg, kérve az alperesnek makacsságban való elmarasztalását. A negyedik idézésre végre megjelent az Ulászló jogi képviselőjében Magister Nicolaus de Parma s most azután következett a perbeszéddek, tanúvallomások, esküajánlatok és koronkinti újabb elmakacsolási kérelmek végtelen sora, melyekben utóbb az Ulászló részéről még Bodroghi Fülöp, továbbá Balthasar de Rippa és Bernardinus Arianis de Parma közreműködésének is nyoma van s melyekkel az ügyet formaságokban elvesző lassúsággal készítették elő a pápai döntés számára.

E hosszú peres eljárás tehát már előhaladott stádiumban volt akkor, mikor az Ulászló erélyes felszólalása — melyet 1498 június 29-ikén még fenyegetőbb hangon megújított, s melyet követte, Brandis János is támogatott, — 1499 február 1-én a consistorium ülése elé került.⁴ Francesco Piccolomini, sienai bíbornok — a későbbi III. Pius pápa — olvasta föl a király levelét, mire a pápa fölhívta Pallavicini és Lopez bíbornokokat,

¹ Ezt s a következőket a bécsi udv. és áll. levéltár már id. 1500-iki, függőpecsétetes oklevele tartalmazza.

² *Ciacconius* id. m. III. 149., 186. l.

³ *Gams* id. m. 912. l.

⁴ Lásd *Czaich A. Gilbert* már id. köz.

leményét a Századok 1903. évf. 862. s. köv. lapjain. Az itt közlött consistorialis följegyzést egyébiránt már *Jos. Korzeniowski* közölte 1894-ben Krakóban kiadott *Analecta Romana*-jában, a 43–44. lapon.

hogy a követeket kihallgatván, vizsgálják át a per iratait és tegyenek állásáról jelentést.

Ulászló e föllépése nem maradt minden hatás nélkül; erre mutat a milánói követnek egy Rómából küldött jelentése is, mely szerint még az Ulászló második előterjesztésének vétele s a consistoriumi határozat hozatala előtt, 1498 elején épen a házassági pör előadásával megbízott püspök odanyilatkozott, hogy Beatrixnak kevés kilátása lehet a kedvező ítéletre s hogy a pápa is engedékenyebb már a magyar király iránt.¹

Még inkább rontotta meg a helyzetet Beatrixra nézve némely külső körülmény találkozása.

A VI. Sándor ingatag külügyi politikája 1498 tavaszán nagy fordulaton ment keresztül. Természetesen megint családjá, különösen a telhetetlen Cesare tervei érdekében jónak látta közeledni a francia királyhoz s ezzel és Velenczével szövetségre lépni, melynek éle egyenesen Milano ellen irányult.² És éppen e szövetség adja meg kezdettől fogva eltérő jellegét a második, a XII. Lajos-féle francia inváziónak szemben a VIII. Károlyéval; az, hogy míg ez a régibb betörés Milano hívására következett be, s támadás volt egyfelől a pápa, másfelől Nápoly ellen, a Lodovico Sforzától adott szerencsétlen példa most ellene fordult s a második francia hadjárat Milanóra támasztott igények czíme alatt indult meg, de a vállalkozás háttérében ott lappangott a nápolyi uralom megdöntése is, melyhez természetesen a Borgiák egészen másnemű reményeket fűztek, mint a francia király.

A pápai politika e fordulata olymértvű elhidegülést és bizalmatlanságot idézett elő a római curia és a Sforzák között, hogy az előbb oly nagy befolyású Ascanio bibornok 1499 nyarán valósággal menekülni volt kénytelen Rómából.³ Ily körülmények között Beatrix a maga érdekében vajmi keveset remélhetett a

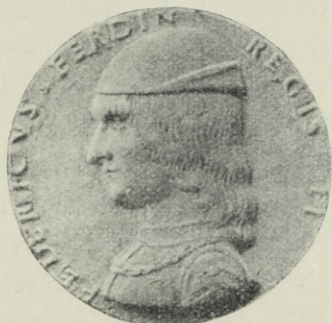
¹ Stef. Taverna jelentése 1489 márczius 20-ikáról a *milánói levéltárban*. (Ak. tört. biz. más.)

² *Notar Giacomo* id. m. 219. l. *Gregorovius*, *Geschichte* stb. VII. 408–409. l.

³ *Pastor* id. m. III. 423. l.

milanóiak támogatásától, habár azt most sem nélkülözte.¹ De az új szövetség végcélja szükségkép gyanakodóvá tette Nápolyt is, s e gyanú csakhamar csattanós megerősítést nyert a pápa magatartása által. VI. Sándor, kit már a Cesare számára Federigo király leányával tervezett házasság megghiúsulása is ez utóbbi ellen hangolt, s ki Alfonso herczegnek, a Lucrezia férjének, Ascanio Sforzával egyidejű szökésén még inkább felbőszült, Madonna Sanciát is kiutasította Rómából, ezzel mintegy szakítva a nápolyiakkal is, a mi Beatrixra nézve másik támaszának is megdőlését jelentette.²

A francia király személyében beállott változás ugyanakkor még más, Beatrixra nézve mindez alakulásoknál veszélyesebb közeledési kísérleteket is eredményezett. XII. Lajos nagyratörő terveket hozott magával a trónra; Milano és Nápoly meghódításával a török hatalom megtörését s Francia-

165 FEDERIGO NÁPOLYI KIRÁLY ÉRMKÉPE.
(Ismeretlen olasz művésztől.)

országnak Európában vezérlő szerepét tűzte maga elé célul s e végből Magyarországot is a maga oldalára akarván vonni, házassági összeköttetést tervezett Ulászló és a saját háza között.³ E terve érdekében 1499 nyarán már a római curiánál is közbenjárókat keresett.⁴

A hatalmak e csoportosulása Magyarországot Velenczéhez is — melylyel Mátyás király óta oly sokat ellenségeskedett, — némileg közelebb hozta s Bakócz ügyesen használta föl e körülményt, hogy Velence visszanyert barátságát s ismert befolyását úgy a király házassági ügye, mint a maga emelkedése érdekében fölhasználja; tudta ő jól, hogy a Signoria kiválóan ért azok-

¹ Milanói követutatisás Nic. Cagnole részéről 1499 május 14-ikéről.

² Muratori, Annali id. köt. 241. l. Gregorovius, Lucr. Borgia 116. s köv. l.

³ Fraknoi, Hunyadiak és Jag. k. 369. l.

⁴ A francia király római követéhez 1499 július 3-ikáról int. utasítás kivonata a milanói levéltárban. Ak. tört. biz. más.

nak a gyakorlati eszközöknek a használatához, melyekkel a Borgiák udvaránál boldogulni lehetett.

Az erre vonatkozó tárgyalások 1499 tavaszán vették kezdetüket, mikor Ulászló egy Antal nevű, horvát származású, Velenczében jól ismert ferenczrendi barátot küldött különböző, kevésbé jelentős megkeresések czímén a köztársaság tanácsához követképen.¹ Ugyanazon év augusztus havában Velence a maga követe útján meggyanúsította Rómában Milanót és Nápolyt, hogy Ulászlót a kereszténység kárára a törökkel való kibékülésre akarják unszolni s a pápát fölkérte, hogy a magyar királyt e veszedelmes szövetségtől elidegeníteni törekedjék.² Szeptemberben Ulászlónak még mindig Velenczében időző követe bizalmasan kijelentette a Signoria előtt, hogy királya — szakítva Mátyás politikájával — Dalmácia birtokára törekedni nem fog, sem Mátyás özvegyét nőül venni nem fogja, hanem azt a nőt kívánja elvenni, a kit neki a velencei tanács fog ajánlani.³ Ezzel a Milano és Nápoly iránt úgyis ellenséges köztársaság közreműködése a Beatrixszal való házasság érvénytelenítése érdekében biztosítva volt.

Milano különben is ebben az időben nem volt többé számításba vonható. A francia király — mint már említettük, — 1499 őszén betört a milanói területre s október 6-ikán minden ellenállás nélkül, sőt a néptől örömmel fogadva, bevonult a Sforzák székvárosába. Lodovico il Moro a német császár védszárnyai alá menekült, a kimúlt ifjú herczeg özvegye, Aragoniai Isabella pedig nápolyi családjához tért vissza. Az olaszországi viszonyokat jellemzi, hogy nemcsak Cesare Borgia, mint most már Valentinois hercege, csatlakozott a hódító francia királyhoz, hanem mellé állott a ferrarai herczeg is, kinek a Hipolit milanói érseksége inkább feküdt szívéen, mint meghalt leánya férjének

¹ *Wenzel Gusztav: Marino Sanuto Magyarországról 1496—1501-ben. Századok* 1871. évf. 6. l.

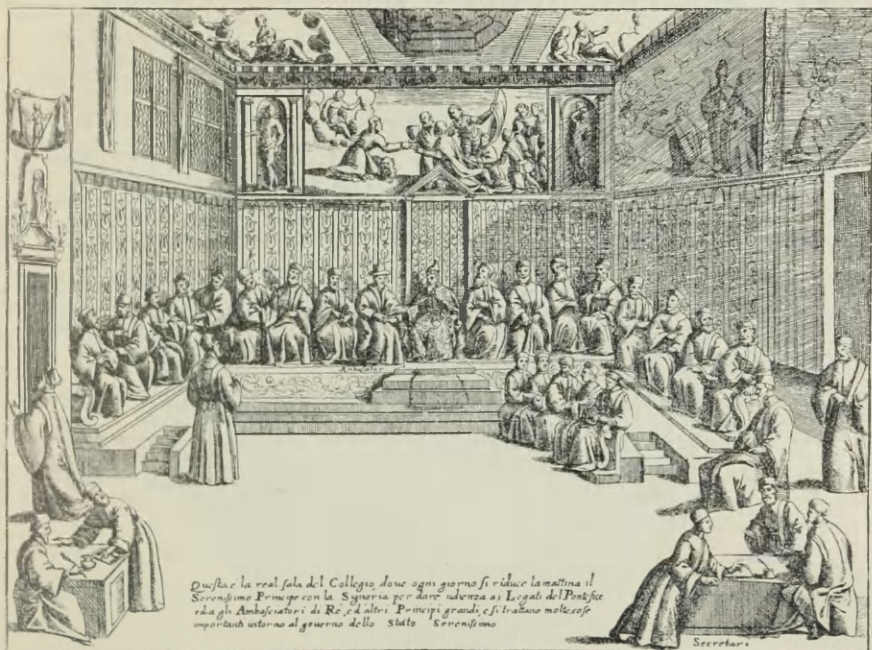
² Velencei követutatisítás 1499 augusz-

tus 20-ikáról: *Velencei áll. levéltár. Ak. tört. biz. más.*

³ *Diarii di Marino Sanuto. II. 1369. l.*

és gyermekeinek joga az uralomra. XII. Lajos maga azonban kevéssel később visszatért Franciaországba s Trivulziora bízta Lombardia kormányzatát; így a Sforzáknak a következő év elején még egyszer sikerült a hatalmat Milanóban rövid időre visszaszerezni.¹

A velencei tanács egyik titkárát, Francesco della Zucchát

166 A VELENCEI TANÁCS.

küldte Antal barátal együtt Magyarországba, a törökök elleni háború szokásos ürügye alatt, de valóban a házassági ügy tárgyalása végett.² A neki adott utasításokban a Signoria jó tanácsokkal látta el Ulászlót s egyúttal legnagyobb szolgálatkészségéről biztosította.³ Egyidejűleg utasítások mentek Paolo

¹ Muratori, Annali id. köt. 245. l. Antich. Estensi 265. l. Passero id. m. 121. l.

² Wenzel, Mar. Sanuto stb. 7–8. l. Velencei tanács utasítása magyarországi

követe számára 1499 december 23-ikáról a velencei áll. levéltárban. (Ak. tört. biz. más.)

³ Velencei áll. levéltár 1499 (1500) január 6-iki követutasítás. (Ak. tört. biz. más.)

Capellohoz, a velencei köztársaság képviselőjéhez a római curiánál, a kinek földadata volt a Szentszék arra figyelmeztetni, hogy a török elleni liga érdekében mily szükséges a magyar és lengyel királyok jóindulatát megnyerni, ez pedig csak a házassági ügy föltétlenül kedvező elintézésével érhető el, a mit Velence is a Szentszék iránti hű ragaszkodása egész nyomatékával ajánlott és sürgetett.¹

Így bátorítva Velenczétől s fölhasználva a nemzetközi viszonyok kedvezését, Ulászló 1500 február elején már határozottabban lépett föl s a pápai követ előtt kijelentette, hogy ha ötven nap alatt kedvező ítéletet nem kap, a törökkel békét fog kötni.² Valószínűleg már ekkor, és valószínűleg szintén Velence tanácsára, egy más emeltyűt is mozgásba hozott; Firenzében már december végén tudni vélték, hogy a magyar király nagy öszszegre menő pénzt ajánlott föl mintegy váltságdíjául az öt terhelő házassági kötelezettségnek;³ Velenczében márczius 26-ikán már az összeget is meg tudták jelölni, 25000 aranyban.⁴ A pápa márczius közepén maga értekezett a magyar követekkel; valamivel később már ígéretet is tett, csak arra utalt, hogy a sienai bibornok — Piccolomini — ellenzi a dolgot, s a spanyol király rokonsága révén, Beatrixot pártolja; ellenben a francia király a házasság felbontása mellett van s a pápa követet is küldött hozzá az arlesi érsek személyében.⁵

Velence joggal hivatkozhatott a magyar királylyal szemben arra, hogy írásban és szóval annyiszor és oly nyomatékkal szólt és szólal föl ügyében úgyszólván naponta Rómában, hogy többet tenni már igazán nem lehet; a király kívánságát, mely az ország kívánsága is,⁶ teljesen magáévá tette s biz-

¹ 1499 január 6-iki és február 3-iki és márczius 5-iki követutasítások *u. ott.*

² *Fraknoi*, Bakócz T. 79. l.

³ A ferrarai követ jelentése Firenzéből 1499 december 29-ikéről: *modenai levéltár.*

⁴ *Marino Sanuto* III. 162. l.

⁵ *U. ott* III. 185—186. l.

⁶ Ebben a velencei tanácsnak való-

színűleg igaza volt; ép azért csak udvaronci hízolgésnek tekinthető, ha olvassuk, hogy Perotto de Vesach azt írja 1499 június 2-ikáról Moncayonak — valószínűleg Rómába, — hogy minden bajt a pápa tétovázása a házassági ügy körül okoz, mert «az egész ország a királynét hívja». (*Milanói levéltár* Pot. Est. Ungh.)

tosan reméli, hogy nemsokára meg is lesz az óhajtott eredmény.¹

Ez a biztatás a helyzet alapos ismeretéből volt merítve. Április 3-ikán a majdnem tíz évig húzódó házassági ügy rendszerűen befejezve a pápai consistorium elé került eldöntés végett. Hosszú, heves és makacs vita fejlődött ki, melyben Piccolomini és Mendoza, Siena és Santa-Croce bíbornokai² a

167. AGOSTINO BARBADICO VELENCEI DOGE ÉREMKÉPE.

házasság felbontása ellen nyilatkoztak s ezt az álláspontot támogatták a német császár, a spanyol és a nápolyi király követei is; végre, reggeltől majdnem estig tartó ülés után a pápa kihirdette a már írásba foglalt ítéletet.³ Ennek értelmében VI. Sándor «Krisztus nevében és egyedül Istent tartva szem előtt», a meg-

¹ Utasítás Velenczemagyarországi követének 1500 márczius 10-ikéről és április 5-ikéről: *velencei áll. levéltár*, Delib. d. Senato, Secr. és a római követnek márczius 23-ikáról u. ott. (Ak. tört. biz. más.)

² *Ciacconius* id. m. III. 148. l.

³ *Burchard* (Thuasne) III. 21–32. l. Itt «feria sexta mensis aprilis» mondatik, de az ítélet harmadikáról van kelezve. *Marino Sanuto*, *Diar.* III. 198. l.

hallgatandók meghallgatása után végérvényesen kimondja, hogy a Krisztusban szeretett leánya, Aragoniai Beatrix, a nagy emlékü Mátyás király özvegye mint felperes és Ulászló magyar és cseh király mint alperes között fennforgó, fennállónak mondott házasságból eredő mindenféle zaklatások ügyében döntení lévén hivatva, a szóbanforgó állítólagos házasságot semmisnek, s még ha létrejött volna is, megsemmisítendőnek nyilvánítja. A Beatrix részéről e miatt Ulászlóval szemben gyakorolt háborúkat, zaklatásokat és akadékoskodásokat jogtalanoknak és meg nem engedetteknek jelenti ki, miért is azok alól Ulászló — még a pápától kiindultaktól is — fölmentendő s ezennel föl is mentetik; Beatrixnak pedig hallgatást parancsol az ítélet, őt az összes fölmerült költségekben elmarasztalja, azoknak összege majd később lévén megállapítandó.¹ Az Ulászló ügyviselői nem késtek ezért az ítéletért, melyről a király számára később pecsétetes okmányt állítottak ki, nyomban köszönetet mondani a pápának. A Beatrixtól viselendő költségek megállapításáról teljes hiteleségű adatunk nincs; Burchard pápai szertartásmester és krónika szerint 25000 aranyra, egy nápolyi krónika szerint 60000 aranyra rúgott ez az összeg.²

Ez a pápai ítélet, mely teljes ellentétben ugyanazon pápa ismételt kijelentéseivel és intézkedéseivel, Beatrixot mindenben pervesztessé tette s ezzel Magyarországon sorsát megpecsételte, nem vonható egyedül jogi elbírálás alá. Jogilag védelmezhető az a fölfogás, hogy Ulászló a házasság megkötésére irányuló szándékkal nem bírván s a házasság végrehajtása be nem bizonyítatván, az létrejöttnek sem volt tekinthető s abból semmi jogkövetkeztetés nem volt vonható. Elismerendő az is, hogy fontos közérdekek szempontjából lehetett érvelni a mellett, hogy Ulászló egy erkölcsi lehetetlenséggé vált házasság nyügétől megszabadíttassék s neki e téren cselekvési szabadsága visszaadassék;

¹ Az id. bécsi okmányban; az ítéletet különben közölte Spiess id. m. 385. lapján.

² Diarium id. h. *Notar Giacomo* id. m. 237. l.

hasonló tekintetekből oldotta föl a pápa csak kevésel előbb XII. Lajosnak szintén érvénytelennek mondott első házasságát, hogy egybekelését VIII. Károly özvegyével, Bretagnei Annával lehetővé tegye, a mi kétségekívül kedvező előzményeül szolgált az Ulászló ügye elintézésének.¹ És ily tekintetek indokolhatták azt is, hogy a pápa négy nappal később az Ulászló és Brandenburgi Borbála között alakilag megkötött házasságot szintén fölbontotta.²

Ámde igazságos bíró e házasság történetének vizsgálatánál el nem zárkozhatik a Beatrix javára szóló fontos, a jogi súlyt sem egészen nélkülöző erkölcsi szempontok elől. Bármily ellen-szenves a nagy férjét felejtteni siető, hatalomvágyó özvegynek erőszakos igyekezete, melylyel magát Ulászló hitveseül s az ország királynéjául feltolni akarta, az bizonyos, hogy a király az ő szolgálatait teljes mértékben igénybe véve, vele csalárdul elhitette, hogy őt nőül vette; és ép oly bizonyos, hogy az ország egyik legtekintélyesebb egyháznagya a kötés és föloldozás reáruházott isteni hatalmával visszaélve, eszközül adta oda magát a királynéval üzőtt játékhoz. Ily előzmények után a támadt bonyodalom megoldásának egész terhét Beatrixra hárítani, őt még a perkoltségek viselésében is elmarasztalni, jogtalan perlekedőként megbélyegezni, özvegyi igényei tekintetében egy ellenséges király és ellenséges ország könyörületének kiszolgáltatni, s Ulászlót, csalárdsága minden következményétől menten, mint egy üldözött erényhőst hagyni diadalmaskodni: oly eljárás volt, mely érthetővé teszi, hogy a kortársak megvásároltnak tekintették ezt az ítéletet s némely egykorú híradás egyenkint elősorolhatni véli a részesek jutalmának összegét is.³

¹ *Pastor*, id. m. III. 414. l.

² *Fraknói*, Bakócz T. id. h.

³ Antonio Malegonnelle jelentésében Rómából a firenzei Signoriához április 4-ikéről ezt mondja: «Intendo che per propina di decta causa l' Unghero (re) a depositati xxx mila ducati pel Pontefice

et 2000 per duo Cardinali auditori della causa, et ducati 100 per ciascuno delli auditori sua.» (*Thuasne*, Burchardi Diar. III. 31–32. l.) Marino Sanuto és a ferrarai követjelentést fentebb idéztük. *Dubravius* (id. m. 809. l.) azt mondja: «consuetudine Romana causa de anno in annum duo

Az ítélkezés e munkája nem lett volna teljes, ha a házassági bonyodalom szerzője annak illetén megoldása körül szerzett érdemei rég várt jutalmát el nem veszi. Bakócz érsek Velence buzgó támogatásával még ugyanabban az évben bíbornoki rangra emelkedett, s Barbadico doge volt az első, ki a magát «Velence káplánja»-nak valló főpapot új méltóságában üdvözölte.¹

Mindjárt a consistorium megtartása után méltatlankodásuknak adtak kifejezést az ítélet fölött a nápolyi követek s Alfonso herceg, a Lucrezia Borgia férje,² ki neje biztatására visszatért menedékhelyéről Rómába, nem sejtve, hogy egyenesen az oroszlán torkába rohan. A nápolyi király nem volt hajlandó a történetkebe szó nélkül belényugodni; június végén követeket küldött a pápához, kik elvivén a hűbéri adót jelképező fehér mént, egyúttal írásbeli tiltakozást nyújtottak be a Beatrixot sujtó ítélet ellen,³ sőt azzal a fenyegetéssel éltek, hogy királyuk a törököt fogja az országba behozni, ha a pápa az ítéletet érvényesíti.⁴ Ennek a föllépésnek azonban semmi hatása sem volt, sőt kevéssel utóbb egy a Vaticánban elkövetett véres merénylet még meggyőzőbben bizonyította, hogy mióta a pápa Franciaországgal szövetekezett, Nápolyt nemcsak figyelembe nem veszi, hanem egyenes kihívásától sem riad vissza.

Cesare Borgia és sógora, Salerno s Biselli hercege, között a viszony kezdettől fogva a lehető legrosszabb volt. Habár Cesare élete ellen intézett merényletekről beszélt, nem valószínű, hogy Alfonso e meghasonlásra s annak következményeire komoly okot szolgáltatott volna; valószínűbb forrása e viszálynak az a lángoló gyűlölet, melyet Cesare a Carlotta hercegnővel való házassága meghiúsulása óta a nápolyi uralkodóház iránt táplált.⁵

ampliata et ad extremum multo auro redempta dicitur» etc. *Michael Riti*us (*De Regibus Ungariae* libri 2, Basileae 1534. 276. l.) pedig így: «Vladislaus . . . grandique pecunia ab Alexandro sexto Pont. Max. impetravit, ut ei liceret aliam superducere». Később nálunk *Heltai* (id. m. II. 367. l.) szintén azt mondja, hogy «László király

megvette nagy pénzen az óldozatot a római pápától stb.»

¹ *Fraknói*, Bakócz T. 79–80. l.

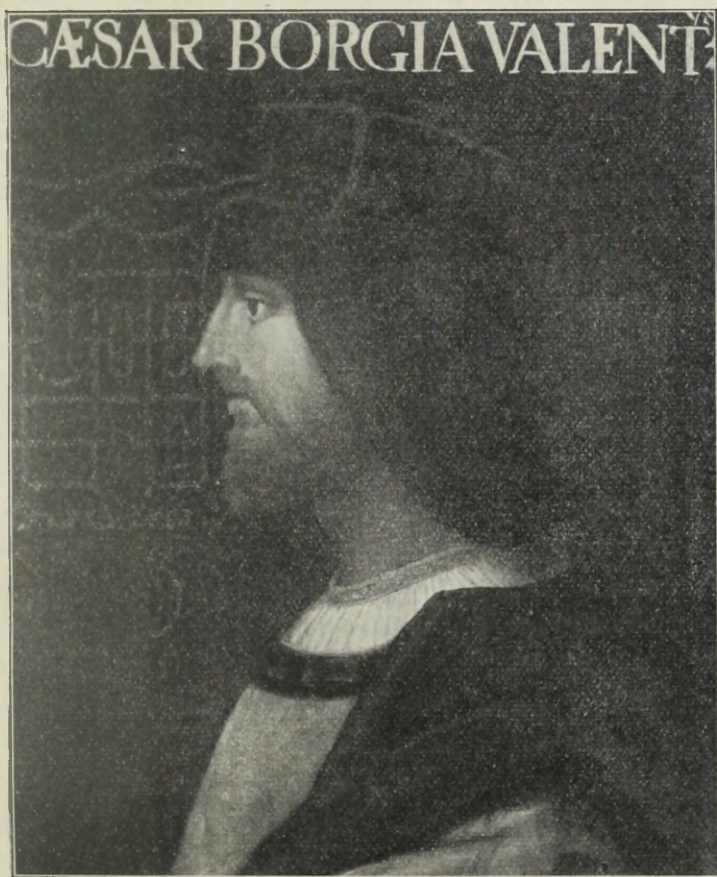
² *Thuasne*-nál id. helyen.

³ *Burchard*, *Diar.* (*Thuasne*) III. 64–65. l.

⁴ *Marino Sanuto* III. 212. l.

⁵ *Caputo* id. m. 62. l.

Tény az, hogy a salernói herceget július 15-ikén éjjel, mikor nejéhez a Vaticánba ment, bérgyilkosok súlyosan megsebesítettek, s midőn fiatal ereje leküzdvén a halált, sebesülten feküdt,

168. CESARE BORGIA.
(Ismeretlen festő műve a firenzei Uffizi-ban.)

nejétől s nővérétől Sanciától gondosan ápolva, s a pápa testőreitől őrizve, a Vaticán egy toronyszobájában, Cesare augusztus 21-ikén látogatás ürügye alatt hozzájött, s kiűzvén a nőket a szobából, pribékje, Micheletto által a herceget ágyában megfojtatta. A teljesen e fiának uralma alatt álló pápa még csak

kísérletet sem tett a gyilkos megfenyítésére vagy a nápolyiak kiengesztelésére, s a szörnyű tett indítékaira világot vet az a körülmény, hogy nyomban utána megindultak a tervezések Lucreziának a Borgiai politikájára nézve kedvezőbb újabb kiházasítására.¹

Mikor Beatrix az ellene hozott pápai ítéletről értesült, már valószínűleg azt is tudta, hogy a velencei követek közvetítésével tárgyalások vannak folyamatban Ulászló és a francia király között az utóbbi egy rokonának a magyar királlyal való eljegyzése iránt.²

E két tény Beatrixra nézve a száműzetést jelentette. Magyarországon különben is már önfenntartása kétségessé vált, a pápai ítélet ittlétének utolsó jogcímétől megfosztotta s most még annak a megaláztatásnak nézett eléje, hogy hódolnia kelljen a hite szerint az ő helyét bitorló új magyar királynénak. Már májusban kísérletet tett a nápolyi és spanyol követ útján hozományának visszaszerzésére; ezek a királyhoz is, az országgyűléshez is fordultak, de úgy látszik minden eredmény nélkül.³ 1500 augusztus havában Beatrix még Esztergomból levelet írt rokonainak, üdvözölve unokaöccsét, Francesco Gonzagát fia születése alkalmából;⁴ de már októberben tudták Velenczében, hogy elköltözni készül Nápolyba,⁵ hová valószínűleg bátyja, a király hívta.

Az említett két követ volt a királyné segítségére ügyei rendezésében és abban, hogy a király beleegyezését nyerjék ki

¹ *Notar Giacomo* id. m. 235–236. l. *Passero* id. m. 123. l. *Fuscolillo* id. m. 65. lapján a többi forrástól némileg eltérően adja elő. *Burchard*, *Diar.* III. 68–73. l. *Gregorovius*, *Geschichte* etc. VII. 435. s köv. l. és *Lucr. Borgia* 149–150. l. *Pastor* id. m. III. 429. ebben az esetben is enyhíteni igyekszik a Cesare részességét.

² Velencei követutatisítás április 7-ikéről, *velencei áll. levéltár.* (Ak. tört. biz. más.) *Marino Sanuto* III. 381. l. *Wenzel Gusztáv* (II. Ulászló házasa élete, Száz. 1877.

641. l.) elbeszéli, hogy Ulászló festőket küldött Franciaországba a hercegkisasszonyok lefestése végett, s hogy későbbi jegyesének képe sehogyse nyerte meg tetszését.

³ *Marino Sanuto* III. 316. l.

⁴ Levele augusztus 1-jéről Sigismondo d' Estéhez a *modenai levéltárban*, és augusztus 2-ikéről Gonzagához a *mantuai levéltárban*.

⁵ *Marino Sanuto* III. 985. l.

távozásához. És most beállott az a hallatlan eset, hogy Ulászló s az országgyűlés kecsegtető ígéretekkel tartóztatni igyekeztek őt; a király kitűnő bánásmódot és «császárnői» ellátást ígért neki maradása esetére, sőt hajlandónak nyilatkozott — állítólag — a nápolyi király leányát nőül venni a béke kedvéért. Beatrixnak becsületére válik, hogy nem hallgatott ezekre a hitegetésekre, melyeknek indítéka valószínűleg csak az attól való félelem volt, hogy a királyné az országból kijutva, olasz rokonai vagy a német császár segítségével még valami akadályokat gördíthetne az Ulászló házassága elé. Beatrix valósággal megszökött Esztergomból Bécsbe, elutasító választ adva a király és országgyűlés részéről utána küldött követeknek, s a velencei követek útján arra kérte a Signoriát, hasson oda, hogy Rómában, Francia- és Spanyolországban az Ulászlótól ellene szórt rágalmaknak hitelt ne adjanak.¹

Ez a bizalom süket fülekre talált; Velence ellenkezőleg Ulászló megkeresésére éppen azoknál az udvaroknál levő köveit arra utasította, hogy a Beatrix távozásának a királyt igazoló magyarázatot adjanak.² A büszke tanács a bujdosó királynéknak még sokkal szerényebb kérését sem volt hajlandó teljesíteni. Útját Bécsből — ezúttal is úgy mint jöttekor — a karinthiai Villachnak vevén, szándéka volt onnan velencei területre, Aquilejába utazni, innen pedig velencei gályán Apuliába hajózni; Nápoly velencei követe útján kérte ennél fogva a köztársaság erre vonatkozó intézkedését. A tanács — meglehetősen udvariatlanul — tudtára adta, hogy a mit hajlandó megfizetni, azt meg fogja kapni, de a diszesebb hajók kiszolgáltatását a doge különféle ürügyek alatt megtagadta.³

Arra egyébiránt Beatrixnak aligha volt szüksége, hogy a közvéleményt vele szemben Velence hangolja kedvezőbbre. Az a

¹ *U. ott* III. 1177–1178., 1257. l.

² A velencei tanács jegyzéke magyarországi követéhez december 19-ikéről. (*Velencei áll. levéltár*, Ak. tört. biz. más.)

³ *Marino Sanuto* III. 1158., 1167–1168–1200.

viszonyok erejénél fogva megjavult az ellene hozott nyilvánvalóan igazságtalan ítélet s a marasztalási kísérletekkel szemben tanúsított önértékes és határozott magatartásának láttára. Mutakozott ez némileg Magyarországon is és még inkább hazájában, Olaszországban.

Jellemző e tekintetben Behem Bernát körmőczi kamaragrófnak 1526-ban a királyné oldala mellől a selmecziekhez intézett levele, melyben a mohácsi csata után özvegygyé lett Mária királyné sorsát a Beatrixéval hasonlítva össze, elismeri, hogy bár Beatrixnak az országban barátai nem voltak, önkényt távozott innen s csak akaratától függött volna, életfogytiglan itt maradni.¹ A jóval későbbi Istvánffy Beatrix iránt rideg, ellenben Ulászló iránt kissé részrehajló ítéletével szemben,² hivatkozhatunk az egykorú Tuberora, ki Commentárjaiban szigorúan elítéli ugyan Beatrix elvakultságát, melylyel makacs törekvése révén magára szegyent, az országra pedig kellemetlenségeket hozott, de azután így folytatja: «A magyaroknak mindjárt Mátyás halála után nyíltan meg kellett volna tagadniok Beatrixtól az Ulászlóval való házasságot, mely az ő meddősége miatt megengedhető nem volt, de ígéretekkel kecsegtetni őt, nem volt becsületes eljárás. Beatrixot menti némileg nemének gyarlósága, heves, szenvedélyes természete, ellenben a magyarokat mindenkép sujtja a vád.»³ A XVIII. században Bél Mátyás megróttá Ulászlót azért, hogy Beatrixot kijátszotta, s megjegyezte, hogy vannak, kik a királyra és fiára zúdult minden szerencsétlenségben e méltatlanság büntetését látják.⁴

Még melegebben fogták Beatrixnak pártját az olaszok, hol az egykorú krónikákban ép úgy, mint azóta a történetírásban, az özvegy magyar királynét kijátszottnak és méltatlanul eltaszítotttnak, sőt csábítás és hitszegés áldozatának tekintették,

¹ Selmeczbánya város levéltárában, Pozsonyból, 1526. november 14-ikéről keltezve.

² Id. m. 45. l. Kedvezőbb *Gerardus de Roo* (Annales Rerum belli domique etc.

382. l.) véleménye, ki Ulászlóról azt mondja: «mulierem vana spe lactabat, colludentibus plerisque regni primatibus».

³ Schwandtner folio-kiadásában 205. l.

⁴ Id. m. Pars I. tom. 3. 236. l.

nem előnyére a magyarok lovagias erényeiről addig joggal táplált véleménynek.¹

A reá nézve oly végzetes 1500 év utolsó napját Beatrix Porto Gruaróban töltötte, egy velencei területen, Aquileja és Treviso között fekvő kis kikötővárosban, mely akkoriban rendes megállapodási helye volt az olasz határszéli forgalomnak. Itt a püspök ment elébe s a Velencze tulajdonához tartozó palotában szállásolták el, a hol úgy látszik mindvégig a köztársaság vendége volt. Torokfájása miatt hosszasabban kellett e helyen időznie, úgy hogy Hipolit, — kit már valószínűleg nagyon vágyott látni, — szigorú incognitóban ide jött őt üdvözölni.² Innen két levelet intézett sógorához, Ercole herceghez, mindkettőben házi orvosát, Giovanni de' Muzzarelist, kit megbízásokkal előre küldött Ferrarába, ajánlván bizalmába és pártfogásába.³

Január 21-ikén hagyta el Porto Gruarót s 24-ikén Malamocóban bukkan föl, tehát Velencze küszöbén, a honnan levélben jelzi sógorának az útirányt, melyet Ferrara felé követ.⁴ Úgy látszik, kísérletet sem tett arra nézve, hogy a szigetvárosban fogadtassék; az 1501-iki tél Olaszországban szokatlanul sok havat hozott;⁵ ennek tulajdonítható, hogy a szárazföldi közlekedés nehézségekkel járván, Beatrixnak tengeren kellett — a Po-torkolaton át — Ferrara felé közelednie.

Födött naszádon haladva a Pón fölfelé,⁶ január 30-dikán vonult be a bujdosó magyar királyné Ferrarába, rokonai székvárosába,

¹ *Notar Giacomo* id. m. 237. l. *Passero* id. m. 124. l. *Guicciardini* id. m. II. 273. l. *Mich. Ritus* id. m. id. h. *Muratori*, *Antich. Estensi* 268. l. *Caputo* id. m. 49. l. *Tom. Persico* id. m. 201. l. Így a német *Im-Hof* is (Jac. Wilh.): *Historia Italiae et Hispaniae Genealogica*, (Norimbergae, 1701.) a 86. lapon. *Gios. Carducci*, *Lor. Medici* költeményeihez irt előszavában, XII. l. Ellenben a *Corona-Confuorto*-féle, az 1. könyv. 3 fejezetében említett kézirat (Náp. Nemz. könyvtár) Beatrixnak Ulászló általi visszautasítását úgy tünteti föl,

mintha erkölcstelen élete szolgált volna okául.

² *Marino Samito* III. 1251., 1293., 1302., 1317. l.

³ E levelei a *modenai levéltárban*, nápolyi időszámítás szerint — mely az újévet karácsonnyal kezdte, — 1501 december 31-ikéről vannak keltezve.

⁴ *U. ott.*

⁵ *Pastor* id. m. III. 432. l.

⁶ *Modenai levéltár*, Registro di amministrazione del Card. Ippolito d. anni 1500—1501. C^o 25. r.

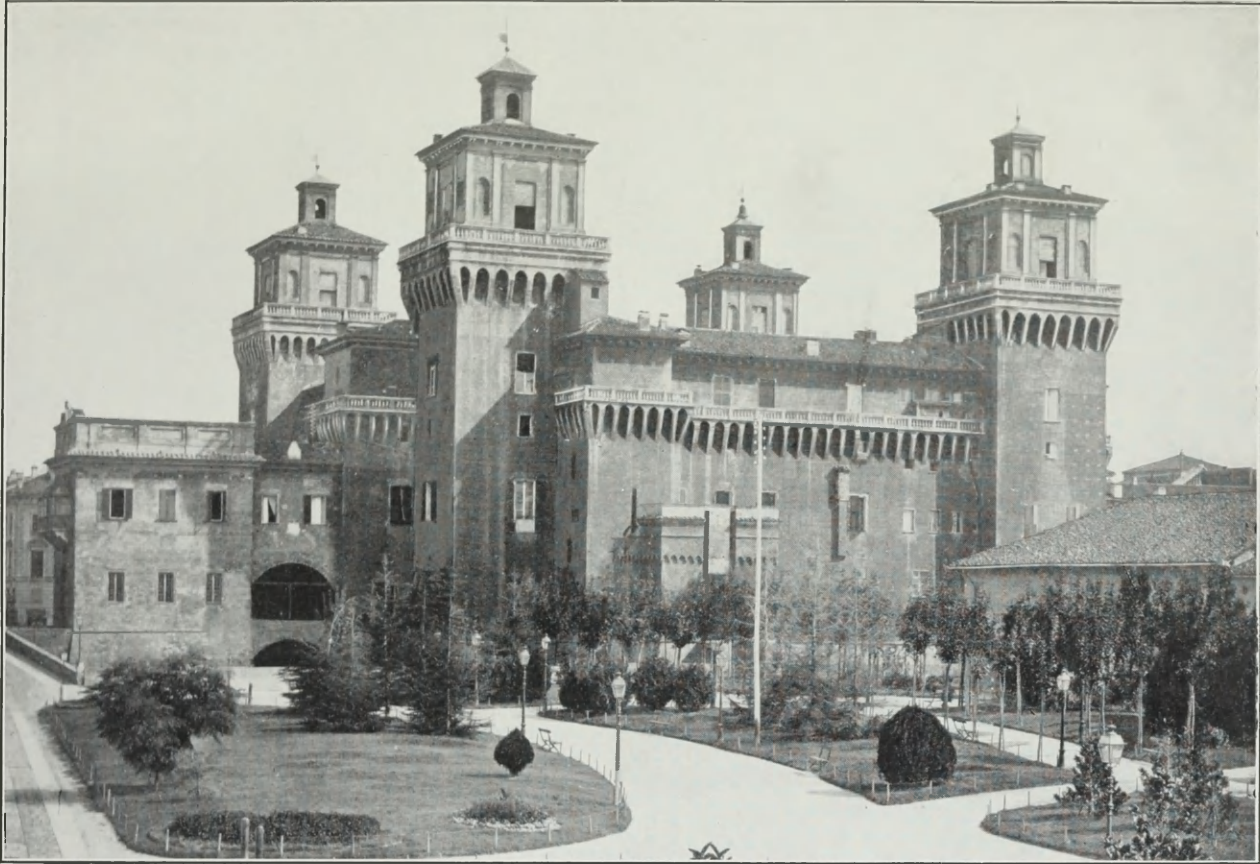
bukott nagyságként, de mégis illő diszszel, 150 lovas kíséretében, a minek magyarázatául az szolgál, hogy vele voltak a nápolyi és spanyol követ is, kik vele együtt hagyták el Magyarországot, ezzel mintegy a diplomáciai összeköttetések megszakítását jelezve a házassági ügy kimenetele miatt. A herceg rendkívül meleg s kitüntető fogadtatásban részesítette sógor-nőjét; a rövid idő, melyet a hazájába siető királyné Ferrarának szánt, fényes ünneplések között folyt le; habár gyászos színű kocsin tartotta bevonulását, tiszteletére bált is adott Ercole, színházában pedig Plautus Menechmijét játszatta. Csöndesebb óráiban a királynét Hipolit — úgy látszik, — kártyajátékkal mulattatta.¹

Az ünneplés és mulatozás közepett is Beatrix Ferrarában alig menekülhetett a szomorú gondolatoktól. Nővére Eleonora, unoka-húga, a nevére keresztelt Beatrice már a sírban nyugodtak; nővéreinek egyik fia, Fernando, annak a francia királynak, — egyébként Ercole pártfogójának — táborában szolgált, ki köztudomás szerint az Aragoniaiak nápolyi uralmának megbuktatása végett jött Olaszországba. Az ő buzgó barátja, Lodovico Sforza, Milano birtokának visszaszerzésére tett kísérlet után, híveitől a csatában cserben hagyatva, francia fogságba került s Loches várában sinlődött; és nemsokára utána fogolylyá lett bátyja, az egykor oly hatalmas Ascanio bibornok is. Ily siralmas és gyors véget ért annak a milanói hercegnek a merész pályafutása, ki csak kevéssel előbb azzal kérkedett, hogy neki a pápa káplánja, Miksa császár bérhadvezére, a velencei Signoria kamarása, a francia király pedig futárja, a ki jön-megy, a hogy ő akarja.² Ellenben a Beatrix romlásának közvetlen okozója, VI. Sándor, családja hatalmát már-már tetőpontján láthatta. A francia pártfogásra támaszkodva Cesare, mint az «Egyház főkapitánya»,

¹ *Diarium Ferrariense* (Murat. Script. xxiv.) 393. l. *Muratori*, Antich. Estensi 268. l. *Modenai levéltár*, Amministr. d. Card. Ippol. c. 26. r. Itt ismét «Trionfi» kártya-

játék van említve, melylyel Beatrix leánykorában is mulatni szeretett.

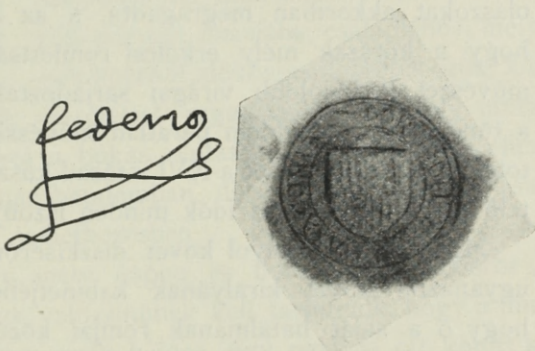
² *Reumont*, Lor. d. Medici I. 480. l.

A CASTELLO FERRARÁBAN.

a Ferrarával szomszédos Romagnában sorra hatalmába ejtette az apró zsarnokokat s összetört uralmuk romjain erőszakkal, ármánynyal, vérengzéssel építette föl a magáét. És már kivették hálójukat Ferrarára is: már megfogamzott a terv, mely az ifjú nápolyi herceg meggyilkolásával özvegygyé lett Madonna Lucreziát, a szintén fiatal özvegy Alfonsóval összeházasítva majdan Ferrara hercegi trónjára akarta ültetni; de ennek a tervnek akkor még Ercole nem volt megnyerve.¹

A mit azonban Ferrarában nem is sejtettek, s a mi a legborzasztóbb veszélyvel fenyegette a Beatrix családját, az ama titkos megegyezés volt, melyre már 1500 november 11-dikén léptek Francia- és Spanyolország királyai. Aragoniai Ferdinánd, a nápolyi királynak s tehát Beatrixnak is

169. FEDERIGO NÁPOLYI KIRÁLY NÉVALÁÍRÁSA ÉS PECSÉTJE.

nagybátyja s azonfölül atyjuknak második neje révén sógora, ki Granada elfoglalása s a mórok kiűzése óta a «katholikus» előnevet viselte, s ki alatt, Castiliai Isabellával való házassága következtében, először egyesült Aragonia és Castilia uralma az egységes spanyol királysággá, alattomban már rég áskálódott törvénytelen születésű atyától származó rokonainak Nápoly fölötti uralma ellen. Miután már VIII. Károlynak hasonló ajánlatott tett, most akkép egyezett meg XII. Lajossal, hogy ez betörvén Nápolyba, serege ott egyesülni fog a spanyollal s a királyság területét előre megállapított terv szerint fölosztják egymás között. E titkos megállapodás hátterében valószínűleg még titkosabb utógondolatok rejtőztek. Lehetséges, hogy Ferdinánd már akkor számításba

¹ *Gregorovius*, *Lucr. Borgia* 170. s köv. l.

vonta azt is, hogy majd idővel a francziákat is kiűzvéen Nápolyból, azt a maga kizárólagos uralma alá fogja hajtani; és még valószínűbb, hogy a két királylyal egyetértő pápa, kettejük meg hasonlítására s a megosztott uralom fölbomlására számítva, remélt fia, Cesare számára Nápolyban trónt szerezhetni.¹

Mindenkép válságos helyzet nehezedett tehát Itáliára Beatrix hazatértekor, s annak szemléletét a történetbúvárira nézve még megdöbbenetőbbé teszi az a jövőbe nem tekintő szilaj életkedv, mely a finomúlt műveltségben az egész világrészt meghaladó olaszokat akkoriban megragadta, s az a csodálatos jelenség, hogy a korszak mély erkölcsi romlottságának posványából a művészet legbájosabb virágai sarjadoztak. Egész csillaghullása a tüneményes, majdnem páratlan művészi tehetségeknek árasztotta el az olasz földet a XVI. század küszöbén, nyájasan engesztelő fényt vetve amaz idők minden iszonyatosságaira.

Míg tehát a spanyol követ diszkísérőül szolgált Beatrixnak, ugyanazon követ királyának kabinetjében már elvégeztetett, hogy ő a saját hatalmának romjai közül menekülve, családja uralmának bukásában osztozni menjen Nápolyba.

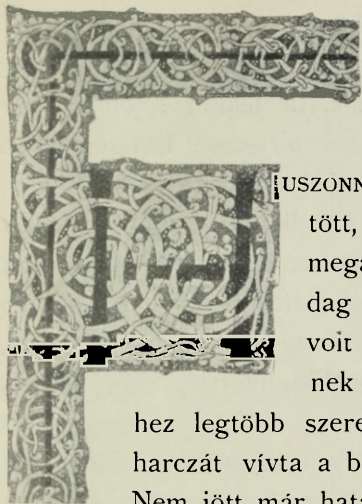
Február 10-dike táján hagyhatta el Beatrix Ferrarát, mert 13-dikán már Bernardino de Leonardis útján Ravennából küld üzeneteket sógorának;² Hipolit ismét elkísérte a tengerig.³ Eredeti tervét, hogy hajón menjen Apuliába, annál indokoltabb volt megtartania, mert a Romagnát abban az időben fegyverzajjal töltötte meg a Cesare Borgia terjeszkedése és mert a bukott királyné aligha számíthatott volna szíves fogadtatásra a Borgiáktól való rettegetésekben Nápoly iránt is barátságtalan olasz városokban.

Hajóra szállott tehát, és ugyanaz a tenger, a mely egykor büszke reményeinek és álmainak hordozója volt, hallhatta most a sorsüldözöttnek fájdalmas sóhajait.

¹ *Gregorovius*, Geschichte etc. VII. 441.
443. I. *Reumont*, Die Carafa etc. I. 32–33.
I. *Filippo Abignente*: *La disfida di Barletta*,
Trani 1903. 31. I.

² *Modenai levéltár*.

³ Argentáig, Ferrara kikötőjéig; lásd
az id. ferrarai költségnapló (Registro)
márczius 23-iki, de a megelőző hónapról
szóló följegyzését a *modenai levéltárban*.

II.

FUSZONNÉGY, magyar uralmi területen töltött, örömben és dicsőségben s azután megalázásokban és sanyarúságokban gazdag esztendő után Beatrix visszatérőben voít nápolyi hazájába, családjához, melynek köréből időközben kidőltek azok, kikhez legtöbb szeretettel ragaszkodott s mely utolsó harczát vívta a bukás elutasíthatatlan végzete ellen. Nem jött már hatalomban, dicsőségben osztozni, csak részt venni a nagy temetkezésben.

Nem tudjuk, hogy mely napon és hol érintette először a nápolyi területet; csak valószínűnek kell tartanunk, hogy a mint egykor Manfredoniában szállt hajóra, úgy most is ott kötött ki. 1501 márczius 16-ikán, hétfői napon, az esti órákban érkezett meg, Aversa felől jövet Nápolyban; bátyja, a király személyesen ment néhány mérföldnyire elébe s fényes kísérettel hozta be a városba; vele voltak Montoro és Popoli grófjai, Giordano Orsini s Carlo királyi herczeg. A királyné saját kísérete kilencz kocsiból állott; ő maga nem özvegy, de férjes asszony módjára volt öltözve.¹

Valószínű, hogy Beatrix már ebben az időben a Castello Capuanoban kapta lakását,² hol azután élete utolsó éveit töltötte.

¹ *Fuscolillo* id. m. (Arch. Stor. Nap. 1.) 65. l., u. itt lásd *B. Capasso* megjegyzését, mely az érkezés napját tisztázza; lásd még: *Notar Giacomo* id. m. 237. l., *Passero* id. m. 124. l., *Diario di Silvestro Guarino d'Aversa* (Giannone, *Raccolta di varie Croniche* 1.) 237. l., *Cronica anonima* dall' anno

MCCCCXCV all'anno MDXIX (u. ott) és *Cosenza* id. m. (Nap. Nobil. ix.) 108. l., végül a *Corona-Confuorto*-féle kéziratot a nápolyi nemz. könyvtárban.

² Így írja a *Corona-Confuorto*-féle id. kézirat. *Ben. Croce* szerint (Isab. d. Balzo 60. s köv. l.) a Cast. Capuano 1497–8-ban

Ez a vár, — melynek akkori kinézésére a mostaniról majdnem semmi következtetést sem vonhatunk, mert az 1688-iki föld-rengés és átalakítások egészen kivetkőztették régi formájából,¹ — a Beatrix távolléte alatt is nagy változásokon ment keresztül; leánykorában még a város körfalán kívül feküdt s önálló vár jelentőségével bírt, 1484 óta a város terjedése következtében a falakon belül kerülván, rendes lakóhelye lett a trónörökösnek, sőt koronkint a királyi párnak is.² Az elhunyt Alfonso, Beatrix bátyja még trónörökös korában nagyszerű építkezéseket hajtatott itt végre, részben Giuliano da Majano által: a keleti irányban fekvő kertet megnagyobbította, abban egy új palotát építtetett, a Duchesca nevűt, nagy istállóval, lovaglótérrel, ugrókúttal s egyéb épületekkel; ebben falképeken örököttette meg atyja életének nevezetes mozzanatait, mely festményeket Sannazaro megéneklésre méltatta.³ Ebben az időben keletkezett a Castello Capuano szomszédságában levő szép Porta Capuana is.

A királyi család tagjai közül Beatrix Nápolyban találta a királyon kívül az azon idő szerinti királynét, Isabella del Balzo, Altamura hercegeének leányát, ki, mint tudjuk, előbb jegyese volt a Beatrix öccsének, a Magyarhonban járt Francesconak s ennek korai halála után az idősb királyfihoz, Federigohoz ment férjhez, hogy vele — váratlanul — maga is trónra jusson; a nemeslelkű királyné sorsának gyászos forgandósága egy egykorú nápolyi költőt róla szóló epos megírására lelkesített.⁴ Továbbá ott volt a két özvegy királyné, anya és leány, a «szomorú királynék», mint magukat nevezték, az akkori spanyolországi

a királyi család lakóhelyeül szolgált s a Castel-Nuovoban a két Giovanna, az özvegy királynék laktak; azonban 1501-ben a király már ez utóbbi várban székelt. *Estratti di Schede notarili* (Filangieri Documenti iv.) 172. l. Notar Giacomo (id. m. 239. l.) szerint is a Federigo akkor született fia a Cast. Nuovoban jött világra.

¹ *Arch. Stor. Napol.* xxx. 142 l.

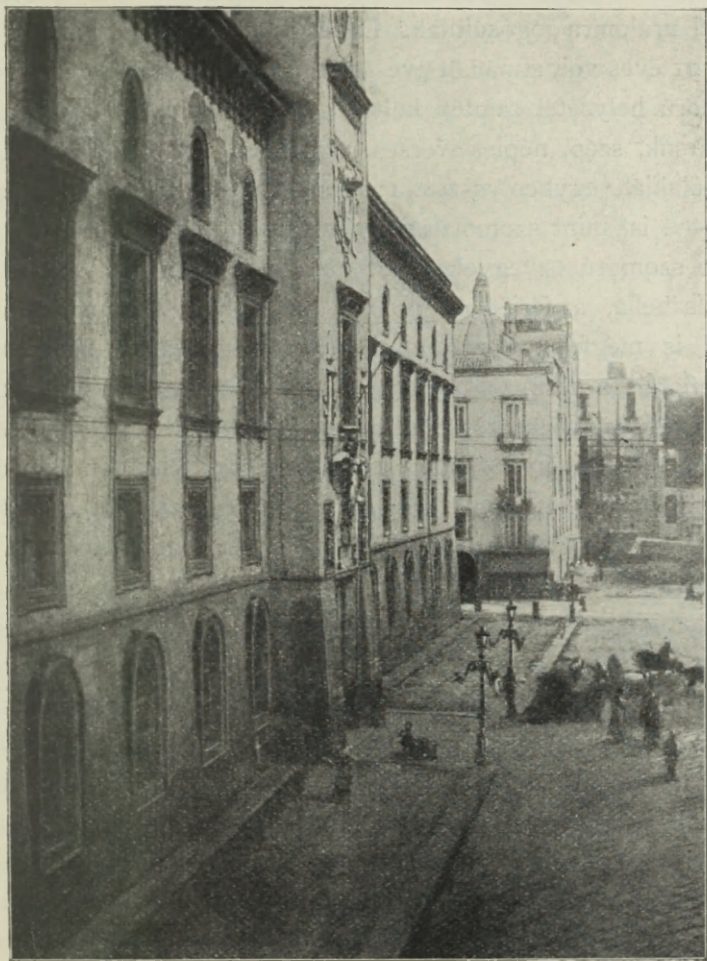
² *F. Nimziant* cikke: «*Castel Capuano*»

a Napoli Nobilissima II. évfoly. 113. lapján; *Ben. Croce* a most id. helyen.

³ *Summonte* id. m. III. köt., 6. könyv, 503. l. *Reumont*, *Die Carafa*, II. 33. l. *Gius. Ceci*: *Nuovi Documenti su Giul. da Majano* etc. *Arch. Stor. Nap.* xxix. 784. s köv. l.

⁴ Lásd *Ben. Croce* id. művét: *Isabella del Balzo*, in un inedito poema sincrono.

szokásnak megfelelően, mely az életkörülményekre vonatkozó jelző használatát a név előtt gyakorivá tette.¹ Mindkettő a

170. A CASTELLO CAPUANO NÁPOLYBAN.
(G. L. M. fényképfőlvétele után rajzolta Richter Aurél.)

Giovanna nevet viselte; az egyik Beatrix mostohaanyja volt, bár nála alig idősebb, Aragoniai János leánya s az akkor ural-

¹ Ben. Croce: *La Corte delle tristi Regine a Napoli*. (Arch. Stor. Nap. ix.) 354. l.

kodó spanyol király nővére, ki rossz szemmel nézte Federigonak trónra emelkedését, mert férje unokájának, Fernandónak korai kimúlta után annak özvegyét, az ő leányát tartotta a Nápoly fölötti uralomra jogosútnak.¹ Ez az ifjabb Giovanna akkor még csak 21 éves volt s már öt éve özvegy; mindkettejük regényesen szomorú helyzetét szintén költőileg énekelte meg egy spanyol kortársuk, szép, népies verses regényben, mely azonban kettejük alakját egybeolvasztotta; ebben a költeményben Beatrix királyné is, mint szomorúságuk osztályosa, említve van.²

A szomorú özvegyek e körének egyik ékessége volt Aragoniai Isabella, a férjét és uralmát veszített s a francziák által fiától is megfosztott milanoi hercegné, a Beatrix unokahúga; még fiatal és szép, tele szellemmel és költői hajlamokkal, kinek ifjabb leánya, Bona később lengyel királynévá lett; az ő lelkületét a «Cortegiano» írója a szenvedések tüzeiben kipróbált aranynek mondja, egyes krónikások azonban alakját leányáéval együtt később szívesen tették sikamlós szerelmi történetek központjává.³

A Beatrix érkezése utáni első időben a nápolyi udvar és ő maga is a háború közeledő veszélye ellenére látszólag gondtalanul élvezték az együttlét, a családi élet s az őket még környező fény és hatalom örömeit. Beatrix vidám hangulatú leveleket irt néhány magyarországi hívének s ferrarai rokonainak, amazokat pártfogásába véve a nápolyi királynál, emezeket az udvari eseményekről értesítve.⁴ Május 25-ikén Isabella királyné fiút szült, ennek keresztelése nagy fénnel ment végbe június 6-ikán a Castello Nuovóban; ez az utolsó, még a trón bíborában

¹ *Caputo* id. m. 58. l.

² «yo lloré una sua hermana,
que era la reina de Hungaria»

Ben. Croce legutóbb id. művében 356. l.

³ *Castiglione*, *Corteg.* II. 52. l. *Litta* id. m. xv. füz., v. tábla. *Ben. Croce*: *Napoli dal 1508 al 1512.* (Arch. Stor. Nap. XIX) 148. l. Isabella költeményeit *Bellincioni* kiadta Milanóban, 1493-ban;

Vecchioni előszava Passerohoz 110–111. lap.

⁴ Beatrix 1501 május 20-ikáról Nápolyból kelt levele bizonyos Antonio de Savorhoz (a név a papír romlása miatt csak hiányosan olvasható) a *Nemzeti Múzeumban* és június 7-ikéről a Cast. Nuovóból kelt levele Sigism. d' Estéhez a *modenai levéltárban*.

született Aragoniai ivadék a keresztségben Cesare nevet kapott; a keresztanyai tisztre a király nővérét, Beatrixot is fölkerlte, e tisztségben azonban osztoztak vele az özvegy milanoi hercegné és Terranuova hercegnője. Keresztapákként a spanyol és a velencei követ szerepeltek, tehát két oly hatalom képviselői, melyek néhány héttel később már nyílt ellenségekként állottak a nápolyi királlyal szemben.¹

Már májusban egyes lázadók bebörtönözésével kellett Federigonak a kezdődő bomlás ellen küzdenie.² Június végén a francia sereg már nápolyi területen állott s nemsokára kipattant a titok, hogy a nápolyi Aragoniaiak nemcsak hogy nem számíthatnak a francziák ellenében spanyolországi rokonaik támogatására, hanem ellenkezőleg, a francia és spanyol király már régen meg-egyeztek a nápolyi királyság területének kettejük között leendő fölosztása iránt. E fölosztást, mely szerint Nápoly mint szék-város a körülfekvő területtel együtt a francia király birtokába jut, Apulia és Calabria ellenben Siciliához, tehát a spanyol király uralmi területéhez csatoltatnak, a pápa is megerősítette, a minek jeléül Cesare Borgia csatlakozott a betörő francia csapatokhoz, remélve, hogy ha már maga nem lehet Nápoly urává, kedve szerint fog dühönghetni a nápolyi területen. Katholikus Ferdinánd hadvezére, Gonsalvo, ki Calabriát védelem czímén tartotta megszállva, bár tagadásba vonta a létrejött egyezséget, meg sem mozdult, mikor a francziák már Capua felé vonultak.³

A szerencsétlen Federigo ekképen magára hagyatva, mégis megkísérlette daczolni a végzettel; június 29-ikén maga ment Capuába a város kellő megerősítéséről gondoskodni s Fabrizio Colonna vezetésére bízta a védelmet; Nápolyban és Capuában

¹ Beatrixnak fennebb idézett Sigism. d'Estéhez intézett levele még Marchese del Vastohamonét, *Notar Giacomo* pedig (239. l.) Prospero Colonnát nevezi meg keresztapákként; lásd még: *Passero* id. m. 124. l. és *Fuscolillo* id. m. 66. l.

² *Passero, Fuscolillo* . h. *Notar Giacomo* 238. l.

³ *Notar Giacomo* id. m. 239. l. *Mura-tori*, *Annali* XLVII. 13. s. köv. l. *Gregorio-vius*, *Geschichte* etc. VII. 441. s. köv. l.

a bárók, nemesek és városi polgárok összegyűlve a templomban, ünnepélyes esküt tettek az oltári szentségre, hogy királyuk mellett híven ki fognak tartani.¹ De ez a fogadkozás csak leplezése volt a valódi elszántság hiányának. Capua már július közepén alkudozásba bocsátkozott a francia sereg vezetőivel a tisztességes megadás föltételeire nézve s mialatt a tárgyalás folyt, a francziák július 24-ikén árulás következtében váratlanul betörték a városba s azt irgalmatlanul prédájokká tették. Gyilkoltak, erőszakoskodtak és raboltak, nem kímélve öregeket, gyermekeket, nőket; a nekivadúlt idegen harczosok féktelenkedései elől sok nő a halálban keresett menedéket, azok közül, kik a Cesare Borgia hatalmába kerültek, ez a negyven legszebbet magának választotta ki, — hogy neki se legyen kevesebb, mint a török szultánnak, — a többit pedig katonáinak szolgáltatatta ki. Fabrizio Colonna s a város és a helyőrség többi főbbjei fogságba kerültek s csak terhes váltságdíj fejében nyerték vissza szabadságukat. A lemészároltak számát az egykori krónikások több ezerre teszik.²

Capua rettentő sorsa eldöntötte az egész királyságét; a rémület hatása alatt Nápolyban többé senki sem gondolt ellentállásra. Már a következő napon megkezdődött a városi lakók menekülése Ischia szigetére, Sorrentoba s máshová. Ischiára menekült július 26-ikán Beatrix is, Isabella milanói hercegnő társaságában három gályán s nemsokára követte őket oda az egész udvar, a nemesség egy részével is, csak a két Giovanna királyné, az ellenséggel szövetséget kötött spanyol király nővére s ennek leánya, vonultak Palermoba, tehát spanyol uralmi területre.³

Federigo egy, a bárókkal tartott utolsó értekezlet után, beléegyezett, hogy a megadás iránt tárgyalások indíttassanak meg d'Aubignyval, a francia sereg fővezérével; azután érzékeny búcsút vevén híveitől, kiket maga oldozott fel hűségi esküjök

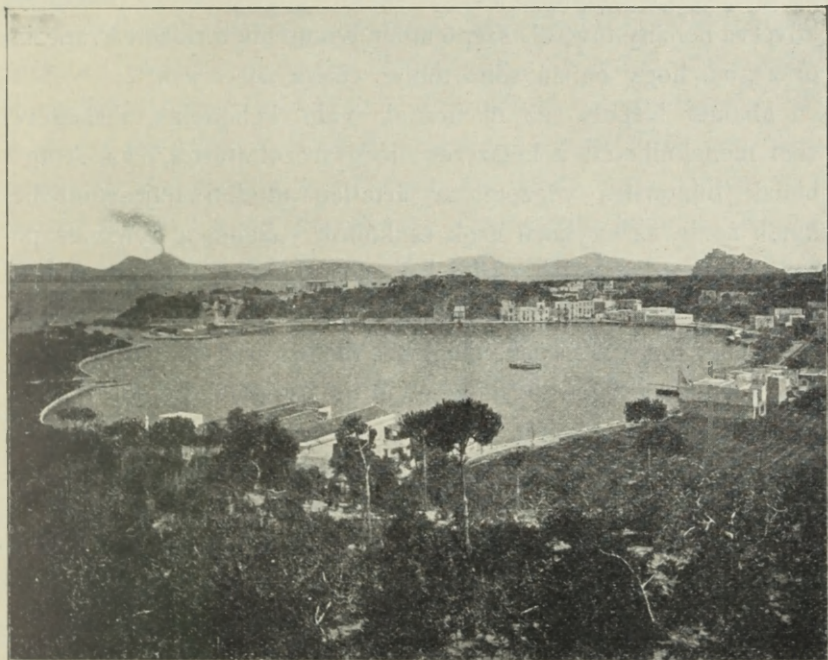
¹ *Notar Giacomo*, 240. l. *Fuscolillo* id. h. *Passero* 125. l.

monte id. m. III. köt. VI. 535. s köv. l. *Muratori*: *Annali* id. köt. 15. s köv. l.

² *Notar Giacomo* id. m. 241. l. *Sum-*

3 *Notar Giacomo* id. s köv. l.

alól, szintén Ischia szigetére hajózott, melynek várára nézve hat havi birtokjogot kötött ki magának, szabad elvonulás s ingóságainak megtarthatása mellett; az összes többi várakról lemondott, csak a hozzá híven ragaszkodó Tarantoban hagyta meg legidősebb fiát, a trónörököszt s a Colonnákat megfelelő őrséggel. A vele szemben árulóvá lett spanyol királylyal minden

171. ISCHIA KIKÖTŐJE.

érintkezést megtagadva, a francia királyhoz fordult, megható levelet írván neki, melyben hivatkozott régi barátságukra, sorsuk hasonlóságára, mely mindkettejüket váratlanul juttatta trónra s utalván arra, hogy Lajos királynak a gondviselés nagy és szép birodalmat adott, kérte, hagyja meg Nápolyt neki, bármily terhes adófizetés kötelezettsége mellett.¹

¹ Passero, Fuscolillo és Notar Giacomo az id. helyeken. *Sigism. d. Conti* id. m.

II. 245. s köv. I. Muratori: *Ann. id. köt.* 17. s köv. I. Reumont: *Die Carafa* I. 34. I.

De a francia király elhatározta, hogy az Aragoniaiak uralmának Nápolyban véget vet; régi személyes barátságukra való tekintettel azonban fölszólította Federigot, jöjjön Franciaországba, hol bizonyos tartományok fejedelmévé hajlandó őt, saját hűbereseként, biztosított évdíj mellett megtenni. A szegény nápolyi királynak sorsa alig hagyott választást: el kellett fogadnia az ajánlatot s fájdalmas búcsút vevén családjától és hazájától, követve néhány hívétől, szeptember 6-ikán elvitorlázott Franciaországba, hogy onnan soha többé vissza ne térjen.¹

Mialatt Nápoly az új urának való behódolás sietségével sem menekülhetett a kétszeres megsarczoltatástól,² az Aragoniaiak bünterhes végzete az ártatlan utódon teljesedett be, kinek sorsa az egykorú írók és költők tollából a gyász és panasz megható hangjait csalta ki; azok egyike, Sannazaro, híven elkísérte régi urát a számkivetésbe is.³

Ischia, mely nemcsak ideiglenes menedékhelyül, hanem mintegy harmadfél éven át lakóhelyül is szolgált ezentúl Beatrix királynénak s a nápolyi udvar többi menekültjeinek, a nápolyi öblöt környező szigetek legnagyobbika s a természettől is legjobban megáldott. A mythos ezt a szigetet is bevonta abba a varázskörbe, melylyel a földnek ezt a csodás szépségű vidékét övezte. Ide helyezte a Lotos-evőket, kikkel Odysseusnak volt találkozása, sőt már az ősidőkben szerepet juttatott neki: Typhoeos titán, Jupitertől legyőzve, e sziget sziklás hegyében lelte börtönét, de vonaglása olykor rezgésbe hozza a földet; s csakugyan egész a legújabb időig Ischiát ismételve földrengések pusztították el. Az «Epomeo» hatalmas hegycsúcsa bizonyára vulkán volt régebben és egy kerek kráter helyét jelzi a sziget nevét viselő városka kikötője is. Vulkáni eredetre vallanak a hegy üregei, a hővíz-források, a tüzes bor s a buja növényzet is; a hajdan Aenariának, majd Zerbinek nevezett Ischia termé-

¹ *Sigism. d. Conti* és *Notar Giacomo* id. h.

² *Muratori*: Ann. id. h.

³ Lásd *Chariteo* műveit *Percopo* id. kiadásában; *Trist. Caracciolo*: De Variet. fortunae (Murat. Script.) 73. l.

szeti szépségei, üde levegője, virágillattal, madárdallal csábító ligetei már a régieket is vonzották s azokat a Beatrix kora költői is szívesen magasztalták.¹

A sziget egykor valószínűleg összeköttetésben volt a szomszédos kis Procidával, ez pedig a szárazföldnek az Odysseus trombitásáról Capo Misenónak elnevezett hegyfokával; talán vulkáni kitörések süllyesztették el a lánczolat egy részét s alkottak a szárazföld nyúlványából szigeteket, s az Ischia keleti csücsán szemben Procidával, egy nyíllövésnyire a szigettől a tengerből kiemelkedő szirt talán ennek a lánczolatnak a maradványa. Ezt a szirtet ma köhíd köti össze magával a szigettel, de régebben nem volt állandó átjárás itt, csak koronkint lenge fahídat építettek, melyet azután, ha ellenség fenyegetett, könnyen lebonthattak; ezen a magányos szirten épült ugyanis az Aragoniaiak joggal bevehetetlennek tartott vára,² mely ma is látható: a legmerészebb és a legregényesebb fekvésű tengeri vár, olyan a minőnek Uhland, a költő képzelhette azt, melyet balladájában megénekelt.

A várat hordozó szirt a hídon kívül minden oldalról megközelíthetetlen és úttalan; a hídfele egy sziklakapú nyílik, ezen át egy, a szirtbe vájt, kígyózó alagút-ösvény visz föl a várba; ezen az úton öszvér hátán vihették föl, vagy emelőgépekkel vonhatták a magasba az építőanyagot is, melyből a vár alakult. A ki itt lakik, az magát valósággal elszakadtnak érezheti

¹ G. B. Carrafa: *Historie d. R. d. Napoli* 205., 256. l. *Summonte* id. m. III. 456. l. *Enea Irpino di Parma* a XVI. század elején (lásd *Ben. Croce: Un Canzoniere d'Amore per Costanza d' Avalos*, Napoli 1903., 7–8. l.) Ischiát így írja le:

«Spiran' l'amate e liete aure seconde
Per questi aprichi colli e verdi rive:
Qui del bel suon de le fresche acque vive
S' accorda il murmurar de le sals' onde;
Qui con soavi note alte e gioconde
Cantan' gli augelli alle belle ombre estive;
Qui tra bei lauri, faggi e sacre olive
Odess' il tremolar de le lor fronde.

Qui fassi l' aer lucido e sereno,
Accesso d'un immenso e chiaro zelo,
Ch' è d'una calda e nova virtù pieno,
Benchè birjuk Ischia szigetének b. *Lajos Jánostól* «Vándor szünőrái» czím alatt (II. Nápolyi levelek) 1839-ben Pesten névtelenül kiadott útleírásaiban.

A magyar irodalomban beható ismertetését birjuk Ischia szigetének b. *Lajos Jánostól* «Vándor szünőrái» czím alatt (II. Nápolyi levelek) 1839-ben Pesten névtelenül kiadott útleírásaiban.

² A. Di Costanzo *Storia Napoletana*, Aquila, 1582, 329. l. G. B. Carrafa id. h. *Viaggio Pittorico nel Regno delle due Sicilie*

a földtől, a tenger és szél zúgásán kívül más hang nem hatol hozzá.

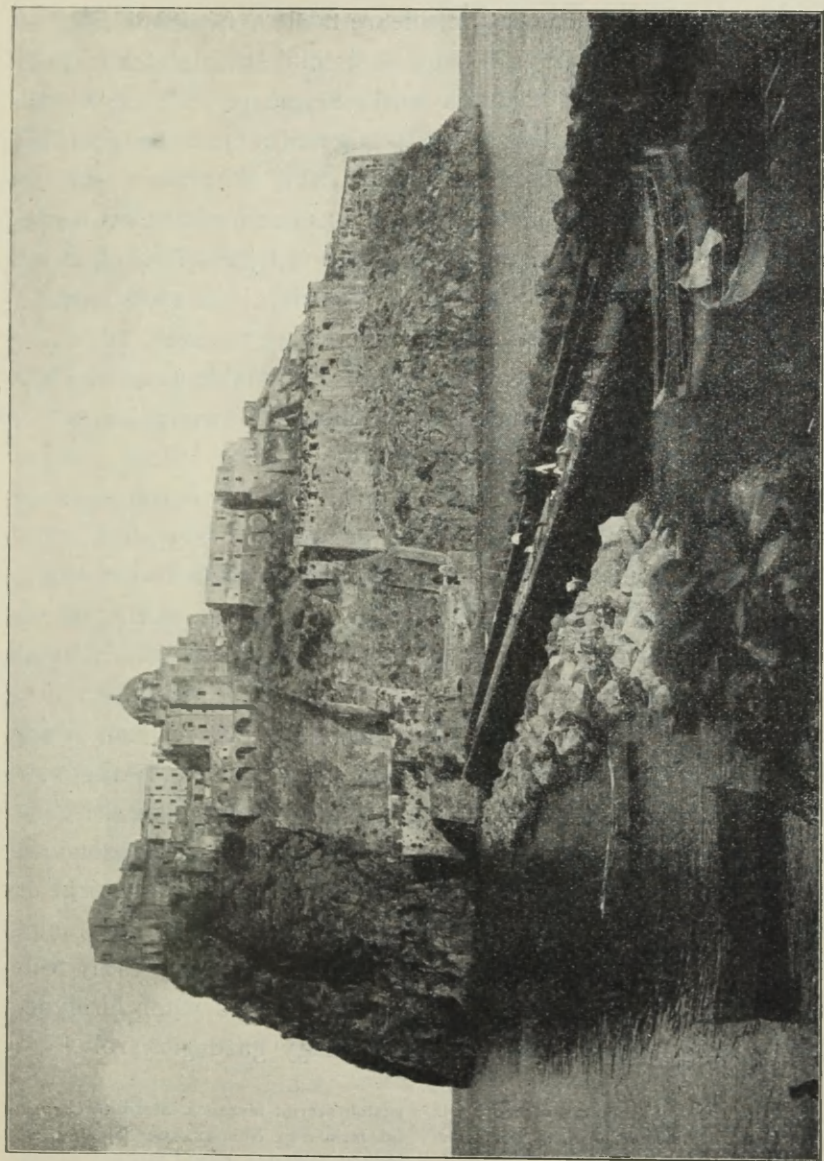
Ebben a várban lakott Beatrix, szomorú menekülése osztályosaival. Derült napokon láthatta innen a Vesuviót s alatta azt a várost, mely szülte, dajkálta, azt a paradicsomi tartományt, mely addig az ő büszke nemzetségét uralta, s mely most lomhán hódolt azoknak, kik őt és családját elűzték apáik trónjáról, befészkeltek magukat az ő fényes palotáikba, hatalmas váraikba.

Ischiában Beatrix együtt találta magát sógornőjével, Isabella királynéval, és a másik Isabellával, a milanói herczeg özvegyével; most már mind egyenlőknek érezhették magukat: trónjuktól száműzve voltak mindhárman, özvegyekül is voltak tekinthetők mind, mert Isabella királynétől elszakították férjét, hogy egy távol országban adjanak neki oly menedéket, mely inkább fényes rabsághoz volt hasonlítható. A két Isabellának helyzete annyiban még mindig jobb volt a Beatrixinál, hogy gyermekeik voltak, kiknek egy része mellettök időzött, a távollevők után pedig legalább sóhajaikat küldhették; a királynénak három kis fia volt vele a szigeten, a herczegnőnek két leánya, de ezek egyike, az idősebb, Ippolita kevésbé később ott Ischiában meghalt.¹

Azok a hű és elszánt lovagok, kik az új hatalomnak való meghódolás helyett a száműzetést választották, jobbára a trónvesztett király kíséretéhez csatlakoztak s vele Franciaországba költöztek; de Ischia várában maradt, mint annak parancsnoka, Innico d' Avalos és ennek hőslelkű nővére, Costanza d' Avalos, Federigo del Balzo özvegye s Francavilla herczegnője, s mellettök nevelkedtek fiatal unokaöccseik: Francesco Ferrante, Pescara marcheséje, a későbbi ünnepezt hős, a pavai csata győztese és Alfonso, utóbb Milano kormányzója. Mint gyermek ott volt a Pescarával már akkor eljegyzett Vittoria Colonna is, a késő renaissance legérdekesebb nőalakja s a Michel-Angelo egyetlen

(kiad. Cucinella és Bianchi a XIX. század elején) 117. l.

¹ *Notar Giacomo* id. m. 233. l. *Cosenza* id. m. 108. l.

172. ISCHIA VÁRA.

női ideálja, ki egykor özvegységének szomorú éveit szintén e szigeten volt töltendő.¹ Costanza d' Avalos művelt szelleme s az irodalom iránti hajlama rokonlelkekre talált a fejedelmi hölgyekben s így könnyen érthető, hogy az ischiai száműzöttek csöndes udvarában koronkint a költők lantja is megpendült. A parmai Enea Irpino ebben az időben járt a szigeten s ottani benyomásait is megörökítette valószínűleg Costanza d' Avaloshoz intézett szerelmi sonetteiben,² melyek még a troubadour-költészet szellemében, inkább hódolat, mint szenvedély kifejezéseül szolgálnak. Néhányan e dalok egyikét-másikat Beatrixra vonatkoztatják; a kapcsolat egyénisége és életeseményei s e sonettek között ki nem mutatható, de kétségtelen, hogy a parmai költő ischiai időzése mint a többi fejedelmi hölgyeknek, úgy Beatrixnak is szóraztatására szolgált.

Félreismerhetetlen azonban a vonatkozás egy másik egykorú s még jelesebb költő néhány verse és a Beatrix személye s életének e szaka között. A már említett Benedetto Garethet értjük, a Chariteo néven ismert spanyol eredetű olasz poétát, ki az utolsó aragoniai királyok idejében magas államhivatalokat is viselt, bukásuk után egy időre Rómába vonult vissza, de már 1503-ban ismét megfordult Nápolyban s talán Ischián is, az Innico d' Avalos halála idejében.³ Ez, «Endimione», «Aragonia» és «Metamorphosi» című költői műveiben — valószínűleg az ischiai számkivetés idejében⁴ — keseregve énekelte meg az Aragoniaiak sorsát is, az elűzött, a világban bűdosó királyt, királynékat és fejedelmi sarjakat, s két helyen emlékezett meg Beatrixról, mint Egeriáról, «két ország díszeről, királynak leányáról, király testvéréről és nejéről, a magyarok győzhetetlen és bátor királynéjáról,» az «Aragoniaiak dicsőségének nagy gazdagítójáról».⁵

¹ Ben. Croce: Canzoniere d' amore 3. l. H. Thode: Michelangelo u. d. Ende der Renaissance II. 362, 371. l.

² Lásd B. Croce most id. ismertetését.

³ E. Percopo, II Chariteo 19, 37, 39. l.

⁴ U. ott 59, 160. l. Az itt olvasható

adatok szerint tévesnek látszik G. Cosenza (id. m. a Nap. Nob. IX. 109. lapján 4. sz. jegyzet) föltevése, hogy Chariteo a szóbanforgó canzonékban Beatrix halálát siratja.

⁵ A szóbanforgó helyek a következők: Endimione, Canzone IV. 121–125. vers, a

Mialatt az elhagyatott királynék száműzetésére a költészet igyekezett a regényesség fényét deríteni, közelükben Nápolyban Louis d' Armagnac, Nemours herczeg, mint francia alkirály új kormányzatot rendezett be és vértételekkel rémítette el a régi nápolyi uralom utolsó híveit, Calabriában és Apuliában pedig Gonsalvo de Cordova spanyol fővezér mint másik helytartó elfoglalta az utolsó ellenálló várat is, Tarantot s foglyúl ejtette Fernando calabriai herceget, a Federigo király és Isabella királyné elsőszülött fiát. Ischia várának lakói láthatták elvonulni a francia hajórajt, mely Genuából jött, hogy a Nápoly körül horgonyozóval egyesüljön.¹

Beatrix levelezése a ferraraiakkal a nápolyi katasztrófát követőleg egy ideig szünetelni látszott, de arról bizonyosan volt módja értesülni, hogy VI. Sándornak sikerült végre Ercole herczeg s családja hosszú ellenállását megtörni és hogy Alfonso trónörökös és Lucrezia Borgia között a házasság december 29-ikén Rómában megkötöttén, a fiatal herczegasszony tüneményes nászünnepek s farsangi fölvonuláshoz hasonló nászmenet után, melyet utóbb az urbinói udvarnál színpadon utánoztak, 1502 február 2-ikán bevonult Ferrarába, a hol megjelenése és lénye mindenkit elbájolt, s Ariosto és a többi ferrarai dalnokok költői magasztalásainak tárgya lett.²

A Ferrarából a menyasszonyért Rómába jött, ötszáz lovast számláló küldöttség vezetője és szónoka Hipolit bíbornok volt, ki a nászajándékok átadását annyi kellemmel teljesítette, hogy a pápa is megdicsérte érte;³ a nászmenethez azonban nem

Percopo-féle kiadás (*Le Rime di Ben. Gareth* etc.) 272. lapján :

«Non è Canzon, chi più cola et honore

Questo natal, che l' Aragonia Egeria,

De l' una et l' altra Hesperia

Honor; soro di Re, figlia e consorte;

De gli Hungari Regina, invitta e forte...»

továbbá a «Metamorphosi» II. Cantico-ja 49–51. verse (u. ott 39. l.):

«Ov' è Beatrice, ov' è il grande incremento

Del valor d' Aragon? di Re sorella,

Figlia e consorte, et de lor gloria aumento...»

¹ *Notar Giacomo* id. m. 244–245. l. *Fuscolillo* id. m. 69. l. *Sig. d. Conti* id. m. II. 298. l.

² *Gregorovius*, *Lucr. Borgia* 171–248. l. *Ariosto*, *Orl. Furioso* XIII. ének, 69–71. versszak. Az urbinói színpadi utánzatra nézve l. *Crowe u. Cavalcaselle*, *Raphael, sein Leben u. Werke* Leipzig 1883. I. 159. l.

³ *Gregorovius* id. m. 221. l.

csatlakozott Hipolit, hanem Rómában maradt s itt vehette Beatrixnak január 14-ikéről Ischiáról hozzá intézett levelét,¹ mely az első, melyben már ő is fölveszi a névalírási jelző spanyolos szokását s inntentül többnyire mint «infelicissima Regina» jegyzi alá leveleit. Több joggal mint ő, valóban alig használhatta volna valaki e jelzőt.²

E levélben Beatrix sajnálatát fejezi ki, hogy az akkori körülmények között Hipolitot meg nem látogathatja, biztosítja őt változhatatlan anyai szeretetéről, melylyel nemcsak vagyonát, hanem életét és vérét áldozná föl érte, nem várva

173. LUCREZIA BORGIA ÉRENKÉPE.

semmi egyéb viszontszolgálatot, mint a vérbeli köteléknek is megfelelő szeretetet. Ajánlja magát neki, kéri, el ne felejtse és kéri arra is, ajánlja őt alázatosan a szent Atyának, a pápának.

Hogy az őt erkölcsileg és vagyoni-
lag megsemmisítő pápai ítélet után Beatrix ily alázatosan hajlott meg ismét a Szentszék előtt, annak nem nehéz magyarázatát megtalálni. Büszkeségét

és daczát a sors és különösen a legutóbbi események teljesen megtörhették; vallásossága sem engedhette meg az őt bármily méltatlanul sujtó apostoli szék elleni lázadozást; s azután tudnia kellett, hogy két dologban még esetleg számíthat a pápa elnézésére és jóakarására: a perköltség kifizetése és hozományának visszaszerzése ügyében.

A perköltségekre nézve valószínű, hogy azokat Beatrix — kivéve az esetleg őt közvetetlenül terhelőket, — sem addig, sem azután ki nem fizette; adat sincs rá s nehéz is elképzelni, hogy a közbejött körülmények között milyen eljárást indíthattak volna

¹ *Modenai levéltár.*

² Lucrezia Borgia nápolyi Alfonso halála után s anyja, Vanozza Catanei is

használták koronként e jelzőt. (*Gregorovius, Lucr. Borg. 159, 357. l.*)

ellene? A hozományra vonatkozó követelése elől a magyar király és a rendek annál könnyebben térhettek ki, mert ő az országban maradni hajlandó nem volt; hogy azonban ő e követelést fönntartotta s annak érvényesítését a római curiától várta, azt különösen későbbi törekvése kétségtelenné teszi. És voltaképpen ez a követelése nem is volt olyan képtelen és jogosulatlan, mint a minőnek a magyar rendek azt tekinteni látszottak. Tudvalevő például, hogy bár Zsigmond király nejét, Cilley Borbálát botrányosan erkölcsstelen élete miatt fogságba volt kénytelen vettetni, mégis Albert király halála után I. Ulászlót választási oklevélben kötelezték a rendek, hogy Zsigmond özvegyét ugyan az országba be ne bocsássa, de az országon kívül tisztességes ellátásáról gondoskodjék.¹ Mikor Mátyás Podjebrád Katalinnal házasságot kötött, az ország rendei megfogadták, hogy ha a király nejénél előbb halna meg, özvegyét király néhoz illően fogják ellátni.² A Mátyás halála után, mint láttuk, általánosan elterjedt a hír a királynak még életében kifejezett ama kívánságáról, hogy feleségének hozományát fizessék vissza s őt azután Isten hírével menni hagyják; és azóta is legközelebbi körében, Olaszországban hallhatta Beatrix, hogy például Isabella özvegy milanói hercegnőre az iránta éppen nem jóindulatú új herceg, Lodovico Sforza, hozománya megtérítéseképen Bari hercegségét, melyet azelőtt maga birt, átruháztatta; Isabella a hercegséget átvette, kormányozta is és annak birtokában utóbb a spanyol uralom is megerősítette őt.³ A legsajátságosabb azonban, hogy adataink vannak, melyek szerint Ulászló maga elismerni

174. I. ALFONSO FERRARAI HERCEG ÉREMKEPE A MODENAI MÚZEUMBAN.

¹ *Kachelmann* id. köt. 40. l.

² *Kaprinai* id. h.

³ *Litta* id. m. 15. füz. v. táb. *Gregorius*, *Lucr. Borg.* 341–342. l. lásd még

Lod. Pepe művének (*Storia della successione degli Sforzeschi etc.*) ismertetését az *Arch. Stor. Nap.* xxvi. évf. 103. s. köv. l.

látszott, még Beatrix távozása után is, ennek hozományára való igényét, a mennyiben 1501-ben a felső bányavidéken mind nagyobb vagyonra és hatalomra szert tevő Thurzó Jánostól, a bányavárosok egyidejű elzálogosítása mellett 200.000 arany forintot vett föl oly czímen, hogy ez a Beatrix követelésének kielégítésére szükséges.¹ Hogy Ulászló pénzt akarván szerezni, a királynénak is lekötelezett Thurzóval szemben ezt az ürügyet használta, az valószínű, de miután egész sora az egykorú hiteles írásbeli adatoknak igazolja, hogy Beatrix mind haláláig hozományából semmit sem kapott vissza, azt kell hinnünk, hogy Ulászló e pénzt egészen más célokra fordította.

Habár Hipolit készségében alig kételkedhetünk s ő ebben az időben — saját embereinek véleménye szerint — a pápa különös kegyét bírta,² s Beatrix kivüle rokonának, Luigi d' Aragona bíbornoknak pártfogására is számíthatott;³ a VI. Sándor életében semmi nyomát sem látjuk annak, hogy a Szentszék az ő ügyét fölkarolta volna; s ép oly eredménytelenek voltak azok a lépések, melyeket egyes magyarországi hívei, kiknek állítólag sikerült Bakóczot megnyerniök, Ulászlónál tenni megkísérlettek.⁴

Pedig törekvését, a fölhozható jogi szempontokon kívül kétségkívül anyagi körülményei is igazolták. Az Aragoniai ház bukásával az ő helyzete, ki valószínűleg semmi vagy csak nagyon csekély vagyont hozhatott magával Magyarországból, kétségbeejtővé válhatott, annál inkább, mert Federigo magatartása az ő

¹ Lásd erre nézve *Wenzel* id. művét (II. Ulászló házaselete, Száz. 1877.) a 819—820. lapokon, továbbá *Péchy Antal* id. művét (Alsó-Magyarországi bányamiv. tört.) I. 86. lapon, és *Kachelnann* id. m. III. 124. lapját.

² Bartolommeo de Verona levélfogalmazványa Ferrarából 1502 márczius 21-ikéről, a *modenai levéltárban* (T. Lardi levele mellett Disp. d. Orat. Ak. tört. biz. más.)

³ Enricónak, marchese di Geracenak,

Ferrante természetes fiának a fia, 1497-ben lett bíbornok, 1519-ben Rómában halt meg. (Lásd *Scipione Volpicella: Viaggio del Cardinal d' Aragona*, Arch. Stor. Nap. I. 106. l.)

⁴ Frater Dominicus, Beatrix káplánjának levelei Esztergomból Hipolithoz 1502 április 20-ikáról és június 5-ikéről a *modenai levéltárban*. (Nagy Iván-féle másolatgyűjt. a Nemz. Múzeumban.)

udvarához tartozók részéről körülbelül kizárt minden közeledést a spanyol udvarhoz s Beatrix személyesen még kevésbé számíthatott Nápoly francia urainak jóindulatára. Úgy látszik azonban, hogy a spanyol király kéretlenül is kész volt rokoni hajlamba fogadni az Ischiára menekült fejedelmi hölgyeket; csak így magyarázhatjuk a Hipolit római környezetéből Ferrarába 1502 tavaszán küldött jelentést, mely szerint a spanyol helytartó, Gonsalvo, Apuliában biztosított bizonyos javadalmakat úgy Beatrix, mint milanói Isabella, s a foglyul ejtett calabriai herceg, Don Ferrante részére.¹

Ha e közlés birt is alappal, Beatrix új helyzetében bizonyosan nem nélkülözhetette a Hipolit hathatós támogatását, melyre a múltban valóban rászolgált, s melyet ez nyújtani is képes volt. Hogy nagynénjét Ischia szigetén — mint némelyek föltételezik,² — vagy akár később Nápolyban is fölkereste volna, annak az egykorú levelezésekben nyoma nincs; gondoskodását azonban anyagi tekintetben is kiterjesztette reá. Hipolit ebben az időben élvezte az egi püspökségnek 16.000 dukátra s a milanói érsekségnek 14.000 aranyra tehető jövedelmeit,³ a mi tekintélyes összeg volt akkoriban, ha figyelembe vesszük, hogy ugyanazon időben például Carafa nápolyi bibornok 10.000, Giuliano della Rovere bibornok, a későbbi pápa, 20.000, a gazdag Ascanio Sforza pedig 30.000 arany jövedelem után volt a törökök elleni hadviselés költségeire adóval megróva.⁴ A már régebben neki szánt, de a pápa ellenkező intézkedésével tőle elvont ferrarai püspökség csak 1503-ban nyílt meg Hipolit számára,⁵ ellenben már 1502 júliusában neki adományozta a pápa a megüresedett capuai érsekséget, a mely egy római palota birtokával is volt összekötve;⁶ ennek az érsekségnek a jövedelmeit engedte át Hipolit,

¹ Beltramo Costabili jelentése Rómából május 2-ikán, a *modenai levéltárban*. (Cart. Amb.)

² *Cosenza* id. m. (Nap. Nobil. ix.) 108—109. l.

³ *b. Nyáry A.* id. m. Száz. 1870. 369. és 664. l.

⁴ *Pastor* id. m. III. 439—440. l.

⁵ *Gams* id. m. 691. l. *Litta* id. m. 39. füz. 12. táb.

⁶ *Burchard*, *Diarium* III. 213. l. *Muratori*, *Antich. Est.* 274. l.

hálája jeléül, Beatrixnak, a mi valószínűleg elég lehetett tisztes-séges megélésére, de «fejedelmi fényűzéshez módot», mint a bíbornok dicsőítői mondják, aligha nyújtott neki.¹

A hírek közül, melyek a királyné ischiai magányába elhadtak, talán egy sem foglalkoztatta őt oly élénken, mint az Ulászló 1502 nyarán megkötött házasságának híre. Velenczében már az év elején tudták, hogy a király folytonos tárgyalásokban van a francia udvarral;² e tárgyalások homályából nem-sokára kibontakozott a választott ara személye is: Anne de Foix, János candalei gróf leánya és XII. Lajos unokahúga, kit történetíróink mint «művelt szellemű és szilárd jellemű fejedelmi hölgyet» jellemeznek,³ s ki érkezésekor, olasz földön is jó benyomást tett komoly értelmességével.⁴ Velenczében már június elején megtörténtek az intézkedések a Franciaország felől a köztársaság területére érkezendő nászmenet illő fogadtatására, miközben mindig az szolgált zsinórmértékül, hogy az ünneplésnek semmiben sem szabad az egykor Beatrix tiszteletére rendezett mögött elmaradnia.⁵ Az ünneplési kedv úgy látszik nagy volt, mert a velencei tanácsnak rendeletet kellett kibocsátania a nők fényűzésének korlátozása érdekében;⁶ a miben azonban a tanács túl is ment a Mátyás és Beatrix egybekelése alkalmával tanúsított előzékenységén, az ama készsége volt, a melylyel Ulászlónak lakodalmára való tekintettel 25.000 aranyat bocsátott rendelkezésére.⁷ A királynéjuk fogadtatására Velenczébe jött magyarok is fényes ellátásban részesültek.⁸

¹ *Muratori*, Ant. Est. id. h. *Alexandri Guarini funebr. Oratio in Hippolitum Estensem*. iv. Idus Septb. 1520. 3. l.

² Joannes Baduarius jelentése 1502 január 16-ikáról Esztergomból. (*Velencei áll. levéltár* Capi Cons. X. Lett. Ambasc. B. 30.)

³ *Fraknoi*, Hunyadiak és Jagellók, 372. l.

⁴ Bartol. d. Cartari jelentése Velenczéből Ferrarába augusztus 8-ikáról. (*Modenai levéltár*, Canc. Duc. Disp. d. Venezia.)

⁵ 1502 június 2-iki tanácshatározat a *velencei áll. levéltárban*. (Delib. secr. d. Sen. Rub. 39. pag. 11. t. Ak. tört. biz. más.)

⁶ Június 12-iki tanácshatározat *u. ott*.

⁷ Június 7-iki tanácshatározat *u. ott*.

⁸ Ferrarai követjelentés július 22-ikéről (*modenai levéltár*): két magyar egy reggelire megivott egy kis átalag (un barile, cioè una quarta e mezza) malvasiai bort.

Már Velenczéhez való közelsége miatt, de meg Hipolit magyar püspökségére való tekintettel is, Ferrara el nem kerülhette az új magyar királyné üdvözlését, bármily keserű érzelmeket kelthetett is ez Beatrixban. Alfonso trónörökös és öccse Sigismondo már francia földön találkozáván a királynéval, ez mindkettőt arczon csókolta s meghívásukat, hogy Ferrarának vegye útját, megköszönte, kijelentvén egyúttal, hogy azt igénybe nem veheti;¹ a ferrarai herczeg vendégszeretetét azonban Velenczében élvezte, a hol az ő házába szállott,² s Hipolit kénytelen volt utóbb nászajándékkal kedveskedni neki.³ Candalei Annának augusztus közepén végbement velencei fogadtatását maga az őt üdvözlő hivatalos szónok, Angelo Chabriel írta le a kortársak s az utókor számára,⁴ míg Velenczéből hajón Zenggbe és onnan Székesfehérvárra való utazásának, s az itt és Budán szeptember végén és október elején lefolyt koronázási és nászünnepeknek leírását a francia királyné fegyverhírnöke hagyta ránk.⁵

Abban az időben egyébiránt az Ischiához legközelebb lefolyt események is kezdtek a menekültekre nézve fölötté érdeklökké és fontosakká válni. A viszonyokba beavatott szemlélőnek egy perczig sem lehetett kételye az iránt, hogy a francziák és a spanyolok megosztott uralma a nápolyi királyság fölött egyenetlenségeket fog fölidézni s ezért nem lesz tartós. A kik kifelé az ámitást egyetértőleg tudták gyakorolni, azok mindenestre képesek voltak egymás ámitására is, s a csalárdság bűnében fogantatott megegyezés magában hordozta a saját fölbomlásának csiráját. Ehhez járult az a, már egyszer tapasztalattal igazolt körülmény, hogy a könnyűvérű, heves és mozgékony francziák

¹ Ferrara franciaországi követének jelentése június 4-ikéről a *modenai levéltárban*.

² Velencei követjelentés augusztus 1-ről *u. ott*.

³ B. Nyáry A. id. m. Száz. 1870. 357. l.

⁴ *Libellus hospitalis munificentiae Venetorum in excipienda Anna Regina Hungariae, per Angelum Chabrielem compositus*; Velenczében 1502-ben kiadva.

⁵ *Magy. Tört. Tár* xxiii. 97. l. magyar fordítása: *Szamota, Régi Utazások*, 131. l.

nem voltak alkalmasak a nápolyi nép fékentartására; természetök, hibáik emezekéhez sokkal hasonlóbbak voltak, semhogy tiszteletet és félelmet tudtak volna bennök kelteni; azonkívül nagyon is messze estek az otthoni támogatástól, míg a spanyoloknak erőt kölcsönzött Sicilia közelsége.¹

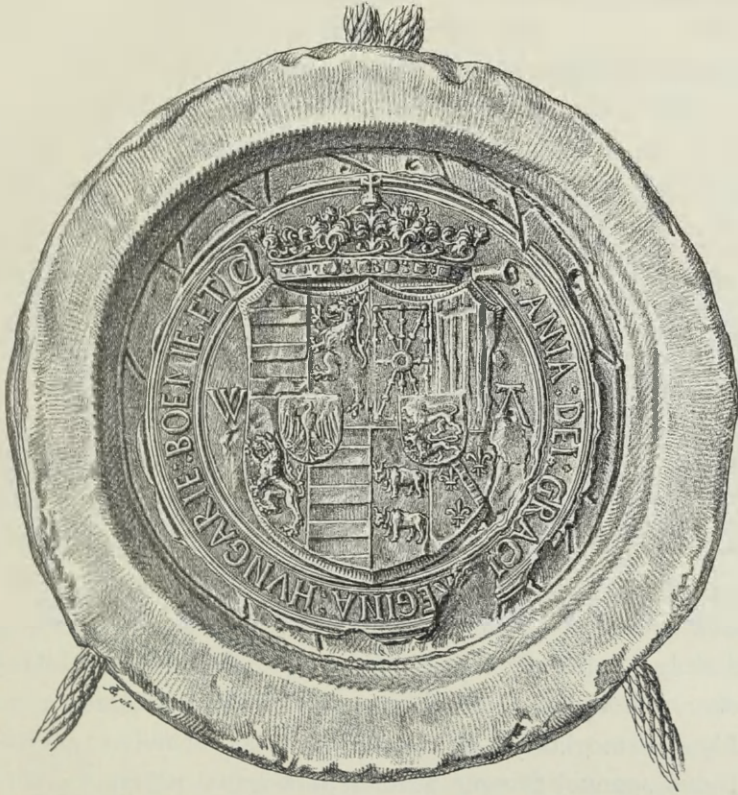
175. A VELENCEI PIAZZETTA XVI. SZÁZADI KÉPE.

A két hatalom közötti egyezség sok vitás kérdést hagyott fenn, mely tért nyitott a viszálynak: némely tartomány hovatartozása is kétes volt, az apuliai vámok bevételeit is mindkét fél magának követelte; így már 1502 tavaszán egyezkedési tárgyalások váltak szükségessé Gonsalvo spanyol és Nemours francia helytartó között, melyek azonban semmi eredményre sem vezettek. Nyáron már kitört a nyílt harcz, melyet a fran-

¹ Reumont, Die Carafa etc. I. 38., 44. l.

cziaák csak új segéderők bevárása érdekében szakítottak meg fegyverszünettel.¹

Az ischiai vár lakói aligha nézték egyező érzelmekkel a kikitörő küzdelmet; Isabella királyné férjével tartott, kinek nehez-

176. ANNA KIRÁLYNÉ PECSÉTJE.

telése inkább a spanyolok, mint a francziák ellen fordúlt s ki ez utóbbiak fanyar vendégszeretetét vette igénybe. Mikor 1502 nyarán Ischia szigetén a döghalál jelei mutatkoztak, a királyné gyermekeivel együtt bevonult Nápolyba, hol a francia alkirály a Castello dell' Ovóban adott neki lakást s honnan kevés-

¹ *Sigism. d. Conti* id. m. II. 300. s köv. I. *Muratori*, *Annali* XLVII. 23–24. I. *Reumont* id. köt. 44–45. I.

később, hitvese utáni vágyát követve, családjával maga is Franciaországba költözött.¹

A visszamaradt Beatrix és unokahuga, az özvegy milanói hercegnő semmi tekintetben sem érezték magukat Franciaországnak lekötölvén, sőt rokonszenvők határozottan spanyolországi rokonaik felé hajlott, a kiktől könnyebben várhatták érdekeik védelmét is, sőt kiknek valószínűleg már akkor is jótéteményét élvezték. Biztosan föltételezhető ennél fogva, hogy Ischia vára Isabella királyné távoztának perczétől a spanyol hatalom szövetségesévé lett, a mint hogy később a küzdelem terén is annak bizonyult.

Ily körülmények között elképzelhető, mily meleg rokonszenvél kísérték az ischiaiak azt a lovagias küzdelmet is, mely az egész országra kiterjedő súrlódásokból eredőleg a spanyolokkal tartó olaszok s a francziák között 1503 elején Barletta körül tört ki s a «Disfida di Barletta», a barlettai kihívás neve alatt ismeretes. A kétes birtokterületek miatti csatározásoknak a lovagi bajvívás terére vitele előbb a spanyolok és francziák mérkőzését idézte elő; egy eközben foglyúl ejtett Delamotte nevű francziának Barlettában a spanyol Henrico di Mendoza házánál az olaszok lovagi és katonai tulajdonairól tett becsmérő megjegyzése szolgált okúl arra, hogy a spanyol táborban levő olaszok nevében a hősl elkü Ettore Fieramosca kihívást intézzen a francziákhoz s megküldje a tizenhárom olasz bajvívó névsorát. Gonsalvo spanyol fővezér buzdító pártfogása mellett 1503 február 13-ikán ünnepélyesen kivonultak az olasz bajnokok az Andria és Corato közötti síkra, melyen a tizenhármass bajvívás végbement. Az olaszok joggal maguknak tulajdonították a győzelmet, összes egykorú krónikaik nagy eseményként jegyezték fel a küzdelem lefolyását s századokkal később emléket is állítottak az utódok annak megörökítésére. Mint az idegen betörések által mélyen megalázott olasz nemzeti szellem hősi fölbuzdulása,

¹ *Notar Giacomo* id. m. 247. l. *Fuscolillo* id. m. 69—70. l. *Passero* id. m. 129. l.

a barlettai viadal tagadhatatlanul nagy erkölcsi hatást gyakorolt, s abban az időben már meglehetősen korszerűtlen lovagi formáiban is élénk kifejezése volt annak az ellenszenvnek, melyet a francziák hivalkodó föllépése az olaszszágnál fölkeltett s a mely leg-erősebb szövetségese lett a spanyol hatalomnak a maga terjeszkedésében.¹

Kevéssel később Gonsalvo győzelmes seregével már Nápoly előtt állott s az ország székvárosára is rátenni készült a kezét. Nem is talált ellenállásra; a francia helyőrség a várakba menekült s a város kész örömmel megadta magát. Ez május 15-ikén történt; egy nappal előbb megjelent a spanyol fővezér előtt Innico d' Avalos, Ischia kormányzója s e vár kulcsait is kiszolgáltatta a győztesnek.²

Ez azonban még nem jelentette Ischiára nézve a nyugalmat és békét. Gonsalvo a nyár folyamában kiszorítván Nápoly összes váraiból a francziákat, ezek Gaeta erős tengerparti várában húzták meg magukat s az ostrom alóli fölmentésökre tekintélyes francia hajóraj jött le Genuából. Az ischiai vár lakóinak úgyszólván szemei előtt folyt a küzdelem s Costanza d' Avalos a vár ágyúival kitűnő szolgálatot tett a spanyoloknak, támogatva az ő hajóikat s elűzve a francziákat.³

177. GONSALVO DE CORDOVA EREMKEPE.

E harcok zaja közepett oly esemény történt Rómában, melynek hatását Olaszország viszonyaira az első perczben kiszámítani sem lehetett, de a melynek hírét Beatrix mindenesetre a meg-

¹ *Notar Giacomo* id. m. 248. s köv. l. *Passero* id. m. 131. s köv. l. *Sig. d. Conti* id. m. 11. 307. s köv. l. *Fuscolillo* id. m. 70. s köv. l. *Summonte* id. m. 111. 542. s köv. l. *Filippo Abignente* id. m. 34–84. l.

² *Notar Giacomo* id. m. 252. s köv. l. *Passero* id. m. 138. l. *Muratori*, *Annali* id. köt. 40–41. l.

³ *Fuscolillo* id. m. 73. l. *Notar Giacomo* id. m. 258–259., 264. l. *Ben. Croce*, *Canzon. d. amore* 3. l.

könnyebbülés érzésével fogadhatta. Augusztus 12-ikén VI. Sándor pápa és fia, Cesare egyidejűleg, hirtelen és súlyosan megbetegedtek. A herczeg fiatal, erős természete kiállotta az életveszélyes bajt, a pápa azonban áldozatává lett. A kortársak közül sokan eltévedt méregitalnak tulajdonították az esetet, mely valószínűleg a római nyár miasmaiból eredett s különösen Nápolyban Isten ítéletét látták a pápa hirtelen halálában.¹

A fordulat váratlansága oly zavart s tájékozatlanságot szült, hogy a hamar összehívott conclave, — melyen, útközben történt baleset miatt, Hipolitnak sem volt módja részt vehetni,² — csak egy színtelen, átmeneti uralom létesítésében tudott megegyezni, a mennyiben Francesco Piccolomini sienai bíornokot ültette III. Pius név alatt a pápai székbe. Beatrix kétségkívül örült e választásnak, mert a Piccolominiaknál II. Pius óta hagyomány volt a nápolyiak iránti barátság s az új pápáról tudva volt, hogy mint bíornok a consistoriumban ellene szegült a házassági ügyben Beatrixot sujtó ítélet meghozatalának. Azonban Pius épen csak annak köszönhette megválasztatását, hogy öreg volt és halálosan beteg; a megkoronáztatását követő tizedik napon, október 18-ikán meghalt s így rövid uralma valóban csak a helyzet tisztázására szolgált. Ennek a célnak azonban tökéletesen megfelelt, mert mikor október végén a rendkívül népes conclave — Hipolit részvételével is³ — összeült, Giuliano della Rovere bíornok, ki egykor VIII. Incze alatt mindenható volt s kit azután VI. Sándor kiűldözött az országból, annyira ura lett a helyzetnek, hogy megválasztatása pápává november 1-én majdnem ellenmondás nélkül ment végbe.⁴ A név, melyet fölvelt a II. Julius neve mindenkép korszakot

¹ *Notar Giacomo* (261. l.) elmondván a pápa halálát s eltévedt méregitalnak tulajdonítván azt, hozzáteszi latinul: «et hoc iudicium dei est». Arra nézve, hogy a pápa halálát maláriás láz okozta, lásd *Muratori*, *Annali* id. köt. 30—31. l. és *Gregorovius*, *Geschichte* etc. VII. 482. s köv. l.

² *Ciacconius* szerint (id. m. III. 176. l.) Hipolit útközben lóról leesvén, karját törte s e miatt kénytelen volt Firenzében vesztegelni.

³ *Sig. d. Conti* id. m. II. 294. s köv. l. *Burchard* *Diarium* (Thuasne) III. 291. s köv. l.

⁴ *Pastor* id. m. III. 522. l.

jelez, de kitörölhetetlen betűkkel van különösen a művészetek történetébe beírva.

Azalatt a spanyol fővezérnek a Garigliano folyó melletti győzelme végkép megtörte a francziák hatalmát Délolaszországban. Gaeta megadta magát s Gonsalvo — ki szigorúan megtiltotta katonáinak a város kifosztását — nagy diadali pompával vonult be Nápolyba. A spanyol király uralma az egész ország fölött ezentúl kétségtelen volt, bár a francziák csak az 1505-iki békekötésben ismerték el. Nápolyi kevés híveik foglyokká vagy földönfutókká lettek; ily sors érte Beatrix gyermekkori jegyesét, Sessa és Rossano egykori herczegének fiát, Giambatista Marzanót is, ki a francziáknak köszönhetvén szabadságát, kötelességének ismerte mellettök híven kitartani.¹

A spanyol uralom meggyökerezése Nápolyban nagy fordulatot jelentett az Aragoniaiak bukása következtében Ischiába és Siciliába menekült fejedelmi hölgyek sorsában is. Az az itt-ott rebesgetett eszme, hogy Federigót ültessék vissza Nápoly trónjára,² csak egyesek jámbor óhajta maradt, de Gonsalvo mint spanyol helytartó — kétségkívül királyának utasítását követve — föladatának tekintette a trónvesztett uralkodóháznak spanyol fennhatóság alatt maradt tagjait tovább is fejedelmi személyeket megillető tiszteletben és ellátásban részesíteni. A Castello Capuanót, melyben Nápoly elfoglalása után ideiglenesen székel, már 1504 elején elhagyta s azt ajánlotta föl az özvegy királynék és herczegné lakóhelyéül, ő maga pedig a Castello Nuovóba költözött át. Elsőnek Isabella özvegy milánói herczegné jelent meg a városban, kit azonban Bari herczegségének birtoka és kormányzata gyakran elszólitott Nápolyból. Már januárban várták Beatrixot is, ki előbb valószínűleg csak rövidebb tartózkodásra jött a Castello Capuanóba, mert a bőjt idején Ischiából látjuk őt Pozzuoliba fürdőzni menni.³

¹ *Mar. Sanuto* v. 784. l. *Passero* id. m. 143. l. és *Sigism. d. Conti* id. m. 11. 323. l. *Muratori*, *Annali* id. köt. 42—46. l.

² *Mar. Sanuto* v. 909. l. *Muratori*, *Annali* id. köt. 47. l.

³ *Mar. Sanuto* v. 785., 909., 951. l. *Notar Giacomo* 269. l.

Végre itt székelt a két Giovanna: I. Ferrante és Ferrandino özvegyei, kiket, mint királyának nővérét s unokahugát, kétségkívül a legnagyobb hódolattal tüntetett ki Gonsalvo s valószínűleg bőkezűen gondoskodott udvartartásukról is.¹

A Castello Capuanóban tehát ebben az időben három férjét és trónját veszített királyné tartott udvart; regényes jelenség, mely költők képzeletét is foglalkoztatta, a kik szomorú dalokban ünnepelték a «szomorú királynék udvarát»: «la Corte delle tristi Regine».²

III.

PÁPAI trónon az 1503. év őszén végbement második változás, vagyis II. Juliusnak pápává választása, alkalmas volt Beatrixban szenvedett sérelmeinek orvoslására s özvegyi igényeinek érvényesítésére nézve új reményeket kelteni.

Az új pápáról általánosan tudva volt, hogy halálos ellensége a Borgiáknak s mindjárt első kormányzati tényeiben szinte tüntetően igyekezett a VI. Sándor politikájával, kormányzata szellemével ellentétbe helyezkedni, sőt elődje intézkedéseit, a hol csak tehette, meg is változtatni. Viszonya az Aragoniaiakhoz az idő folyamában változott; VIII. Incze idejében ellenségek volt, de VI. Sándor alatt barátjok, szövetségesök és védőjük lett s így Beatrix joggal várhatta, hogy az e pápa ítéletével rajta ejtett sérelem orvoslására is, — a mennyiben az még egyáltalán lehetséges volt, — megnyerhető lesz. Ehhez járult, hogy a Hipolit befolyására nézve is csak előnyös lehetett a Borgiáknak a szinterről való letünése; mert, habár Lucrezia házassága által Hipolit sógorává lett a pápai udvarnál akkor

¹ *La verità svelata a Principi*, comp. dal Gio. Ant. de Aleso, 1713. (Náp. Nemz. Könyvtár) 6. s köv. l.

² *Ben. Croce* id. m. az Arch. Stor. Nap. ix. 354. s köv. l.

mindenható Cesarénak, ezzel a Sándor uralkodásának utolsó évében, — állítólag szerelmi versengés miatt, — oly ellenséges viszonyba került, hogy e miatt Rómából távoznia kellett.¹

Ezt a kedvező fordulatot fölhasználva, Beatrix Prospero Colonna közbenjárásával levelet küldött a Luigi d' Aragona és Oliviero Carafa által az ő érdekében már kedvezően hangolt pápának, ki ennek következtében 1504 június 24-ikéről keltezve levelet intézett Ulászlóhoz,² melyben utalással a királyné sanyarú helyzetére, mely «királyi háza csúfjára úgyszólván koldulásra kényszerítené», ha rokonai a spanyol király és királyné segítségére nem lennének, kéri és inti a magyar királyt, hogy az özvegynek hozományát s minden őt megillető javát és járandóságát,³ melyektől — mint ő állítja, — megfosztatott, térítse vissza, nehogy tovább is jogos panaszra legyen ok. Ugyanily értelmű levelet írt a pápa ugyanakkor Bakócz érseknek s több főúrnak, s e lépése megtevéséről levélben értesítette Beatrixot is, biztatván őt s iránta való jóindulatát és készségét hangsúlyozván.³

178. II. JULIUS PÁPA ÉRENKÉPE PÁPÁSÁGA ELSŐ IDEJÉBŐL, CAMELIOTÓL.

Ulászló, úgy látszik, eleinte nem sokat törődött a Szentszék intelmével. Baja, gondja volt elég; házasságából már 1503 nyarán született egy gyermek, de az leány volt s így a trónöröklés még mindig bizonytalanságban forgott; 1504 januáriusában pedig a még csak 48 éves királyt szélhűdés érte, mely rövid időre beszélési képességétől is megfosztotta. E bajából azonban nem-sokára fölépült.⁴

1505 nyarán valószínűleg egyidejűleg válaszoltak a pápai levelekre Ulászló és Bakócz, mert a viszonzulás is egy időből való.⁵

¹ Burchard, Diar. III. 237. l.

² «suorum dotium, iuriumque dotialium ac bonorum et status eiusmodi restitutione...» Lásd az egész levelet Theinernél (Vet. Monumenta II. 557. l.)

³ U. ott 557—558. l.

⁴ Schönherr id. m. 299., 302. l.

⁵ Augusztus 22-ikéről a Bakóczhoz, 23-ikáról a királyhoz intézett; mindkettő Theinernél 565—566. l.

II. Julius soraiból olvassuk, hogy a primás mély sajnálkozását fejezte ki a királyné szomorú sorsa fölött, de úgy ő, mint a király arra utaltak, hogy ez az ügy tulajdonképen a Rendek elé tartozik, miért is nem fogják elmulasztani ez iránt a legközelebbi országgyűlésnek megfelelő előterjesztést tenni. A pápa most már nyomatékosabban ajánlotta a jogos kérelem teljesítését, mert — úgymond — nem emberséges dolog és veszedelmes példaadás, fejedelmi hölgyeket szükségbe taszítani; egyenesen megbízta Bakóczot, hogy az ő nevében tegyen a Rendeknek javaslatot, s ha netán a hozomány visszatérítése most nehézségekbe ütköznék, gondoskodjanak legalább arról, hogy a királyné ideiglenesen is előbbi állásának megfelelő jövedelemben részesüljön.

Hogy Beatrix -- mint a pápa, levelében mondta, — rokonai kegyelemkenyerén élt, az kétségtelen; azonban függő helyzetében sem hagyott föl soha annyira kedvelt pártfogói szerepével. Ebből az időből meglevő, Hipolithoz, ennek atyjához s titkárához intézett levelei egytől-egyig védenczek ajánlására vonatkoznak. Egyszer Gasparo Russot ajánlja, ki egykor az Aragoniai János szolgálatában állott s most a Hipolitéba óhajtana lépni;¹ más-szor bizonyos Cifuentes nevű egyént pártol, ki a pápai udvarnál keres alkalmazást;² azután a capuai érsekségnél — melynek haszonélvezője volt, — megüresedett kanonoki stallum betöltése iránt érdeklődik: három jelöltje is van, — nyilván egy és ugyan-azon állásra; az egyik Hieronymus de Fornariis, kinek atyját kitűnő orvosi szolgálatáért szereti,³ a másik Cosimo de Parma, kit az Aragoniaiak nagy híve, Ettore Fieramosca ajánl,⁴ a harmadik pedig Marco Antonio de' Alovisiis, ki a casertai grófné pártfogását bírja.⁵ Egy más alkalommal néhány, kalózoztól

¹ 1502 október 10-ikéről Hipolithoz és 1503 május 6-ikáról Tom. Fuscóhoz int. lev. a *modenai levéltárban*.

² 1503 november 8-ikáról Hipolithoz int. lev. *u. ott*.

³ 1504-ben közelebbi kelet nélkül, de

már Nápolyból Hipolithoz intézett levél a *modenai levéltárban*.

⁴ 1504 május 17-ikéről *u. ahhoz* intézett levél *u. ott*.

⁵ 1204. május 21-ikéről *u. ahhoz* intézett levél *u. ott*.

és később a Federigo király halála után visszatért hazájába az ünnepelt költő, Jacopo Sannazaro is, kinek epigrammái legizőbb kifejezései voltak a Borgiák elleni gyűlöletnek s ki a régieket utánzó hexameterekben énekelte meg Krisztus születését, és tizenkét kötetes «Arkádiá»-jában élesztette föl a római pásztor-költészet formáit, a nápolyi élet lágy, behízelt gyönyöreivel töltve meg azokat.¹

Beatrix alighogy ismét szabadon mozoghatott kedves Nápolyában, még az 1504. év tavaszán, Pozzuoliban telepedett le egy időre, a hol társaságában volt Isabella milanói hercegné is s a hol kitűnően érezte magát. Az alkirály, Gonsalvo s az ország bárói ki-kijártak hozzá s királynéhez illően tisztelték őt.²

Ebben az időben ért Nápolyban siralmas véget fényes pályája egy férfiúnak, kinek tettei Beatrixot is gyakran rettegni kényszerítették: Cesare Borgiának. Az új pápai uralom alatt Rómában nem érezvén magát többé biztonságban, a herceg a spanyolok karjaiba vetette magát, talán az ő segítségökkel remélvén még romagnai birtokai visszaszerzését. Gonsalvo menedéklevelével ellátva Nápolyba jött, hol a helytartó nemcsak illő tisztelettel, hanem kitüntető melegséggel is fogadta s néhány napig a legjobb reményekkel kecsegtette; május 27-ikén váratlanul elfogatott Cesare s miután egy ideig Ischia várában volt elzárva, Spanyolországba szállították s ott a király parancsára, de valószínűleg a pápa kíváratára, börtönbe helyezték. Ingóságaira a ferrarai herceg akarta rátenni kezét, de azokat II. Julius lefoglaltatta. Cesare Borgia két évvel később kiszabadult börtönéből s Navarra szolgálatában katonaként akarta magát ismét felküzdeni; de egy várostrom alkalmával elesett, még csak 31 éves korában. Így a sors, kárpótlásul bukásáért, legalább tisztos halált adott neki, a csatamezőn.³

¹ Symonds id. m. II. (The revival of learning.) 466—471. l.

² Mar. Sanuto v. 951., 1015. l.

³ Notar Giacomo id. m. 271—272.,

298—299 l. Muratori, Annali, id. köt.

44—45. l. Gregorovius, Lucr. Borgia, 305.

s köv. l. Pastor id. m. III. 545. s köv. l.

Az 1504. év végén s a következőnek elején sok gyász érte ismét Beatrixot és környezetét. Egyetlen, még élő testvére, Federigo, a száműzött király, már augusztus hóban súlyosan megbetegedett s október 9-ikén meghalt a franciaországi Tours-ban, 52 éves korában. November 18-ikán érkezett halálának híre Nápolyba, hol Beatrix az udvarbeliekkel együtt mély

180. POZZUOLI.

gyászba öltözve fogadta a spanyol alkirály, a főurak és nemes hölgyek részvéltátogatásait.¹ Az elhunynak özvegye, ki őt Franciaországba követte, később visszatért olasz földre, de mert a Nápoly fölött uralkodó spanyol király megmaradt gyermekeinek kiszolgáltatását követelte, hogy trónkövetelésök ellen biztosítsa magát, Isabella nem ment többé hazájába, hanem

¹ *Notar Giacomo* id. m. 273. l. *Passero* (id. m. 144. l.) november 9-ikére teszi Federigo halálát.

rokonainál, Ferrarában húzta meg magát gyermekeivel, szerényen, szinte szűkölködve élt ott, meg nem vetve az egykor, jobb módjában maga iránt hálára kötelezett nápolyi olivetán barátok segélyét sem.¹

Ünnepélyesebben mint egykori királyát, gyászolta Nápoly új ura nejének, Isabella spanyol királynénak kevéssel később bekövetkezett halálát. A gyászszertartásban Fernando d' Aragona, az egykori trónörökös is részt vett, de nincs nyoma, hogy annál az özvegy királynék megjelentek volna.² Talán hullatott egy könnyet Beatrix egykori nagy férje természetes fiának, Corvin Jánosnak halálhíre fölött is, melyről abban az időben értesülhetett. A fiatal herczeg alig haladta túl harminczadik évét s csalódásokban gazdag életének talán utolsó fájdalma az volt, hogy még a nádori méltóságot, — melyre az egykori trónkövetelő törekedett, — sem sikerült Perényi Imre ellenében elnyernie.³

Őszintén fájlalhatta Beatrix sógorának, Ercole ferrarai herczegnek 1505 január 25-ikén történt elhúnytát.⁴ A herczeg magas korban volt már, 73-ik évét túlhaladta s így megbetegedése már az előző év őszén komoly aggodalmakat keltett; akkor azonban látszólag fölgyógyult s Beatrix örvendező levélben köszönte meg e hírt és testvéri szeretetének adva kifejezést, minél sűrűbb értesítést kért a föllábadtnak egészsége felől.⁵ Nemsokára szomorúságra vált öröme; Ercole 33 évi uralkodása alatt, ha talán nem is szerezte meg népének rajongó szeretetét, mindenesetre sok elismerést és tiszteletet vívott ki magának s joggal állott a korabeli Olaszország egyik legokosabb fejedelmének hírében. Beatrix iránt mindig jóindulattal és gyöngédséggel viseltetett, akkor is, mikor már tőle családja érdekében mitsem várhatott.

¹ *Reumont*, Die Carafa, I. 35. l.

² *Notar Giacomo* id. m. 275. l. *Summonte* id. m. iv. 3. l.

³ *Schönherr* id. m. 302. s köv. l.

⁴ *Muratorì*, *Antich. Estensi*, 277. s köv. l.

⁵ 1504 október 10-ikéről Ercoléhoz int. levél a *modenai levéltárban*.

Utódja, I. Alfonso épen Francia- és Olaszországban járt, tanulmányokat teendő fejedelmi hivatása szempontjából, mikor atyja súlyos megbetegedésének híret vette; 29 éves ifjú volt akkoriban, de komoly szellemű s gyakorlati érzékű; jó katona, a ki pompára, külsőségekre nem sokat adott, ellenben kitűnni igyekezett erődítvényeinek s ágyúinak jóságával; ez utóbbiak öntésére maga nagy gondot fordított s a tudományok, költészet és művészetek ápolását inkább feleségére, a Ferrarában régi rossz híret feledtető Lucrezia Borgiára bízta.¹ Beatrix személyesen csak fölületesen ismerhette őt, nejét pedig épenséggel nem, hanem azért összeköttetése az Estékkal a Hipolit révén tovább is élénk és bensőségteljes maradt.

Egykori nagyravágyó törekvéseinek és diplomáciai szereplésének egy másik erős támaszát is kidőlni láthatta az özvegy királyné, kevéssel sógorának kimúlta után: 1505 májusában meghalt Rómában Ascanio Sforza bíbornok,² miután — ép úgy mint Beatrix — megérte nemcsak a maga hatalmának letűnését, hanem családjának teljes bukását is és nem sejtette, hogy a jövő a Sforzák uralmának megújódását hordozza méhében. Emlékét a művészet egy ritka remeke örököltette meg: az Andrea Sansovino vésője alól kikerült szép síremlék a római S. Maria del Popolo-templomban.

Az Esték háza, nélkülözvén az öreg Ercole tekintélyét, Alfonso rideg és a kegyetlenségre hajlandó természete miatt is csakhamar véres belső viszályok tanyája lett, melyek nem csekély izgalmat okozhattak Beatrixnak, habár azok híre, a Hipolit szócsövein keresztül, kétségkívül egészen elferdítve ért füleihez.

Ama hölgyek között, kiket Lucrezia Borgia hozott magával Rómából Ferrarába, volt egy rokona, Angela Borgia, egyidőben Francesco Maria della Rovere jegyese, kinek szépsége egykép elbájolta Hipolit bíbornokot és Don Giuliót, Ercolénak egy sze-

¹ *Muratori*, Annali XLVI. 120. l., XLVII. 51. l. *Litta* id. m. 39. füz. XIII. táb. *Gregorovius*, Lucr. Borgia 309. l.

² *Notar Giacomo* id. m. 278. l. *Litta* id. m. 15. füz. v. táb.

relmi viszonyából már nős korában született törvénytelen fiát. Madonna Angela egy napon azzal ingerelte föl a neki udvarló Hipolitot, hogy előtte a Giulio szemeinek szépségét dicsérte. Kevéssel ezután, 1505 november 3-ikán, a Hipolit emberei az erdőben rálesvén a vadászó Giulióra, nekiestek, hogy szemeit kiszúrják; az egyiktől meg is fosztották, a másikat sikerült az orvosi segélynek megmentenie. A bibornok elrejtőzve maga is jelen volt a merényletnél, de utólag szolgálai magánbosszújaként tüntette azt föl, sőt látszólag a tettesek kézrekerítésén fáradozott, holott maga segítette elő menekülésöket. A pápa előtt, úgy látszik, sikerült magát tisztáznia, udvari költője, Ariosto is váltig igyekezett a tényt szépíteni a közvélemény előtt, a dolog azonban a ferrarai udvarnál oly izgalmat keltett, hogy Alfonso kénytelen volt a megsebesített Giulio panaszára öcscsét Hipolitot legalább rövid időre száműzni a székvárosból.

Ez az enyhe ítélet azonban nem elégítette ki a sérültet és barátait, kiknek dühe most már nemcsak Hipolit, hanem Alfonso ellen is irányult; terveiket elősegítette az új herczeg népszerűtlensége s az, hogy a bőkezű, fényűző és életkedvelő Hipolitnak nagyszámú barátai, emennek száműzetése miatt, szintén neheztek Alfonsóra. Összeesküvés támadt, melybe sikerült a herczeg nagyravágyó öcscsét, Fernandót is bevonni, ki bátyja eltávolításával maga remélt trónra juthatni. Giulio bosszúvágya azonban az összeesküvést mindkét testvér ellen irányozta: Hipolitnak mérget szántak, Alfonsót pedig egy álarczosbálon készültek meggyilkolni. Ezt az összeesküvést 1506 nyarán Hipolit, jól szervezett hívei segítségével fölfedezte s bátyja, a herczeg tudomására juttatta. Sikerült majdnem az összes részeseket elfogni s mikor Fernando, bátyja elé hurczoltatván, töredelmesen bevallotta tettét, ez dühében pálczájával kiverte egyik szemét. Valamennyien börtönbe kerültek s csakhamar ki volt mondva mindnyájokra a halálos ítélet. Az összeesküvés három előkelő részesét a piaczon lenyakasták, Don Fernando és Don Giulio számára a vérpad a Castello udvarán volt fölállítva, hol az ítélet végre-

hajtásának a herczeg jelenlétében kellett volna végbemennie; mikor már megvillant a hóhérbárd, intett Alfonso s az elítélteket félholtan a rémülettől elvezették, hogy börtönbe csukják, melyet bátyjok élete fogytaig egyik sem hagyott el.¹

Lehet, hogy a testvérei nyomorúlt életének megadott kegyelemben Hipolitnak is része volt; erre következtethetünk Beatrix egy leveléből, melyet kevéssel a rémes ferrarai napok után, szeptember 18-ikán intézett unokaöccséhez, a mely azonban arról is tanuskodik, mennyire egyoldalúan ítélte meg ő a történeteket.² Levelének e tárgyra vonatkozó része egyszerű elítélése Don Fernandónak s magasztalása a Hipolit jóságának, bölcs mérsékletének, családja tagjai iránt nemcsak testvéries, hanem atyáskodó eljárásának, melynek, szerinte, a közveszély elhárítása, a nyugalom, béke és testvéri egyetértés helyreállítása köszönhető, s melylyel a levélírónak és minden barátjának még fokozott szeretetét vívta ki.

Hipolit ebben az időben sűrű összeköttetésben állott Magyarországgal; maga ugyan feléje nem nézett egri püspökségének, de ottani jószágkormányzója, Taddeo Lardi gyakran küldött neki jelentéseket, melyek a gazdasági ügyeken kívül az ország viszonyaira, az udvarnál s az országgyűlésen történt dolgokra is kiterjeszkedtek³ s a Beatrix jövő-menő küldöttjei is rendszeren megfordultak nála, levelet vivén Magyarországba, vagy hozván onnan s mellesleg a királynénak is híreket szerezvén bálványozott öccse hogylétéről.⁴

Beatrix nem érve be a pápa s Hipolit közbenjárásával, maga is minden követ megmozgatott, hogy hozományának végkép megfeneklett ügyét újra mozgásba hozza. Leveleket írt Bakócz primásnak, megbízásokat adott egy magyar földön időző orvo-

¹ *Muratori*, Antich. Estensi 280. s köv.

1. *Gregorovius*, Lucr. Borgia 316. s köv.

1. *Radó A.* Bevezetése Ariosto «Őrjöngő Loránt»-jához 47. l.

² *Modenai levéltár.*

³ 1505 márczius 31-ikéről, június 8-ikáról, július 18-ikáról k. jelentések a *modenai levéltárban*.

⁴ Beatrix levelei Hipolithoz 1504 október 10-ikéről, 1505 május 6-ikáról és 29-iké-

sának,¹ és Ágoston szerzetesbarátnak; Polla Farkasnak, az ausztriai hercegség kormányzójának közbenjárását kérte ki ügye érdekében Miksa császárnál, kedves barátjának szólítva s hálájáról biztosítva őt.² Majd Hipolitot kéri, hogy egy megbízható emberét küldje el Bakóczhoz, kihez az ő Bécsbe menő küldöttje fog csatlakozni,³ hálálkodik neki a pápánál való közbenjárásáért s kéri, buzdítja, hogy csak ne hagyja ellanyhulni a római pártfogást s maradjon érintkezésben az Aragoniai bíbornokkal is, kivel szintén levelezésben áll.⁴ A pápa csakugyan ismét közbelépett ebben az időben a királyné érdekében. 1506 április 17-ikén újabb levelet intézett Ulászlóhoz, melyben elmondja, hogy részvételt van az oly magas polcra lehanyatlott, szerencsétlen királyné iránt, ki nem szűnik meg őt leveleivel és a bíbornokok útján ostromolni, miért is kérő, de egyúttal atyáskodó hangon inti Ulászlót, hogy immár ne mulasztja el az özvegynek megadni azt, a mi őt megilleti: lelkiismeretét meg fogja könnyebbíteni ezzel s neki, a Szentatyának kedves dolgot cselekszik, ha ki nem teszi annak a kényszerűségnek, hogy végre is bíróként járjon el ebben az ügyben. Azonban Ulászló úgy az enyhe fenyegetéssel, mint a kevésbé később Bakócz útján megújított intelemmel szemben érzéketlen maradt.⁵

A Hipolit saját nápolyi és capuai emberei is közvetítik ezalatt az üzeneteket a királyné s a bíbornok között s leveleik néha élénkebb színeket vegyítenek az özvegy helyzetének képebe, mint ennek saját nyilatkozatai. Valerio Pelicano ferrarai ügyvivő 1506 október utolsó napjairól jelenti, hogy kézcsookra megjelent a királynénál, s hogy ez, Hipolitról beszélve, könnyekre fakadt

ről, 1506 május 15-ikéről, szeptember 18-ikáról és novemberből (közelebbi kelet nélkül) *u. ott.*

¹ Beatrix 1505 május 29-iki és szeptember 18-iki id. levelei; Magyarországra küldött levelekről van szó Beatrixnak Tom. Fuscóhoz 1506. november 29-ikéről int. levelében is. (*Modenai levéltár.*)

² Beatrixnak 1505 szeptember 3-ikáról kelt levele a *gr. Czernin család neuhausi*

levéltárában; fölkutatta és lemásolta dr. Veress Endre.

³ Beatrix 1506 szeptember 18-iki id. levele.

⁴ Beatrix 1506 novemberi (köz. kelet nélk.) id. levele.

⁵ Úgy az Ulászlóhoz, mint a Bakóczhoz (május 18-ikáról) int. lev. *Theinernél* 570–571. l.

a megindulástól. Élete nem lehetett valami fényes, mert a levélíró arról is említést tesz, hogy tőle telhetőleg segíyezze a királynét, gabonát és pénzt visz neki koronkint Capuából, de mindezt fölemésztik adakozásai és alamizsnaosztásai. Szóba kerülván Hipolitnak tervezett Magyarországba menetele, Beatrix azonnal kijelentette, hogy vele kíván menni, úgy hogy Messer Pelicano el volt ragadtatva a nagyszony jóságától és szeretetreméltóságától, ép úgy mint szellemétől és ékeszölásától.¹ S valóban van valami megható abban, hogy ez a sorstól oly mélyen megalázott nő vágyat érzett viszontlátni azt az országot, mely egykor dicsőségének, hatalmának, boldogságának színtere volt s a mely azután oly kiméletlenül kiüldözte őt magából. Beatrix e szándékát úgy nyilvánította, mint Hipolit iránti készsége jelét; ámde legalább is kétes, vajjon öcscsének az eljátszott rokonszenvek visszaszerzésében hasznára vált volna-e az ő kísérete? Talán számított Beatrix az idő, a feledés enyhítő erejére? talán

181. BAKÓCZ BIBORNOKI PECSÉTJE.

¹ Valerius Pelicanus levelei Hipolithoz Nápolyból 1506 október 24-ikéről és 31-ikéről, úgyszintén Capuából december 20-iká-

ról. (*Modenai levéltár*, Cart. d. Ambasc. Estensi in Napoli.)

eszébe jutott, hogy hisz Ulászlónak már nincs oka ellenséget látnia benne; ő már megkapta azt, a mit várt, a fiúörököszt és elvesztette azt, a kinek örökösét köszönhetette, nejét. Azon év júliusának másodikán ugyanis Anna királyné fiút szült, ki a keresztségben Lajos nevet kapott; e szülés azonban az anyának életébe került; a királyné ugyanazon hó 26-ikán befejezte rövid életét, a miről a nápolyi krónikák is tudomást vettek.¹

Akkoriban egyébiránt Nápoly nagy eseménynek nézett elébe: új ura, Katholikus Ferdinand spanyol király jött meglátogatni ezt az országot, mely a megelőző év őszén Franciaországgal kötött békeegyezmény szerint² immár az ő elvitázhatatlan uralma alatt állott, s miután — hamar vigasztalódva első neje elvesztésén, — Ferdinand kevéssel előbb újra nősült,³ a látogatás egyúttal az új királyné, Germaine de Foix francia hercegnő ünneplésévé is volt alakulandó.

A királyi pár jövetelének híre már augusztusban elterjedt Nápolyban s a helytartó Gonsalvo néhány kegyelmi ténnyel igyekezett a közörömet fokozni; több politikai foglyot szabadon bocsátottak, ezek között volt Beatrix gyermekkori jegyese is, Giambattista Marzano, ki Rossano bevételekor került spanyol fogságba.⁴ Ötven gályával szeptember 4-ikén indult el Ferdinand és neje Barcellonából Nápolyba s ezt az eseményt Beatrix is főlemlítendőnek tartotta Hipolithoz intézett levelében.⁵ Október 18-ikán Gaetába érkezett a királyi hajóraj, a hol már ünneplés fogadtatásban s ajándékokban részesült a fejedelmi pár, s ez ismétlődött Pozzuoliban és tetőpontját érte el, midőn, a Castello dell' Ovóban való megállapodás után november 1-én, fényes bevonulását tartotta Nápolyba.⁶ Beatrix, ki több hölgy kísé-

¹ *Notar Giacomo* id. m. 287. l. *Pray* (Ann. rv. 332. l.) azt a gyanút említi föl, hogy Beatrix az özvegygé lett Ulászlóval kötendő újabb házasságra áhitozott.

² 1505 október 16-ikán; l. *Muratori*, *Annali* XLVII. 52. l.

³ 1506 márczius 16-ikán; l. *Notar Giacomo* id. m. 283. l. és *Muratori* id. h.

⁴ *Notar Giacomo* id. m. 288. l. *Passero* id. m. 143. l.

⁵ Szeptember 18-ikáról kelt, már id. levél.

⁶ *Notar Giacomo* 289. s köv. l. *Fuscolillo* id. m. 76—77. l. *Passero* id. m. 146. l.

182. KATHOLIKUS FERDINAND, SPANYOL KIRÁLY.

retében már Pozzuoliba elment a jövevények üdvözlésére,¹ maga írta le unokaöccsének a nápolyi fogadtatás pompáját.²

E szerint a királyi pár díszes gályákon jött a «Tojásvár»-ból Nápoly mólójához, szünetlen ünnepi agyüdörej között. A hid, melyre léptek, a diadalkapú, mely alatt el kellett haladniok, mind drága szövetekkel s arannyal volt pazarul ékesítve. A király mindjárt a partra léptekor megerősítette Nápoly kiváltságait és jóváhagyta a bebörtönözött bárók szabadon bocsátását. Azután lóra ültek s a főnemesektől hordott baldachin alatt vonult a királyi pár a főtemplomba, az ünnepélyes egyházi szertartás után pedig az egyes kerületek főpiacaira, miközben pénzt szórtak a nép közé s mindenütt táncz és vígság uralkodott. Beatrixszal együtt úgy látszik a bukott Aragoniaiak leglelkesebb hívei is kibékültek már ekkor a spanyol uralommal, mert Fabrizio Colonna Ferdinand címerét vitte elől a bevonulásnál s utóbb Luigi d' Aragona bibornok is a spanyol király mellé állott.³ Beatrix az idősb Giovanna királynéval a bevonulás után maga kísérte a spanyol királynét a saját ősei várába a Castello Nuovóba, a hol a királyi pár ottléte alatt székelt.⁴

De a spanyol Felsőgek is elhalmozták Beatrixot figyelmök jeleivel; egyszer a királyné látogatta meg,⁵ majd a király időzött nála négy óra hosszant s maga kijelentette, hogy nem tudott betelni a Beatrix vonzó társalgásának gyönyörével.⁶ A nyájas és bizalmas viszony ápolása az özvegy királyné részéről természetesen nem volt egészen önzetlen; Ferdinandot erélyes közbelépésre igyekezett rávenni a maga ügye érdekében; ígéretet is vett tőle, hogy legközelebb megbízottat küld a pápához, úgyszintén

¹ Pelicano id. október 24-iki jelentése.

² November 8-ikáról kelt levele a *modenai levéltárban*.

³ *Pastor* id. m. III. 580. l.

⁴ Beatrix most idézett levele szerint; a levél e része romlás miatt nem egészen olvasható, de a «recepimo» és «condus-semo» szavak kétségtelenné teszik, hogy

a levélíró maga is a kísérők között volt.

⁵ Ludovicus Sacratius jelentése december 9-ikéről. (*Modenai levéltár*, Cart. d. Ambasc. in Napoli.)

⁶ Valerius Pelicanus jelentése Capuából december 20-ikáról; a *modenai levéltárban* (id. osztály).

a francia királyhoz, sőt Magyarországba is.¹ Beatrix mindig hírül adta a történeteket és hallottakat Hipolitnak,² kinek emberei szintén kihallgatásra jártak a spanyol királyhoz s eljárásukról jelentéseket tettek uroknak. A már említett Pelicanon kívül, ki nemcsak ügyvivő, hanem úgy látszik a capuai érseki javak kormányzója is volt, Francesco Pianoso, továbbá Lodovico Sacrato gróf s egy Mario nevű lovászmester szerepelnek mint közbenjárók és jelentést tevők.³ Az özvegy királyné hozományának ügyén kívül a ferrarai megbizottak Castellamare város birtoklásának kérdésében is mint kérelmezők és szorgalmazók léptek föl Ferdinand királynál és nejénél s erre nézve is biztatást kaptak tőlük. Valószínűleg ez is a Beatrix ellátásával függött össze s ellentétben állott a capuaiak érdekével, mert Messer Pelicano tréfásan azt írja a bíbornoknak, hogy ha ebben az ügyben sikere lesz, és majd e miatt Capuában megkövezik, eszközölje ki ura, hogy mint vértanút szentté avassák!⁴

A spanyol királyi pár nápolyi tartózkodásának ünnepi zaja közepett két szomorú esemény okozott fájdalmat és izgalmat Beatrixnak és a hozzá tartozóknak. Az egyik a fiatal, szép Sancia hercegnőnek, Gioffré Borgia, Squillace herceg nejének korai kimúlta volt;⁵ a másik egy baleset, mely nem az élöket érte, de mégis megrendítően példázta a nápolyi Aragoniaiakat még sirjokban is üldöző balvégezetet. 1506 karácsonya táján a San-Domenico-Maggiore templomban tűz ütött ki, mely a főoltáron s a templomszentélyben oly erővel pusztított, hogy az Aragoniai házbeli királyoknak a szentélyfalak fölkéiben elhelyezett koporsóit

¹ Lud. Sacratius december 12-iki és Val. Pelicanus december 20-iki jelentései a *modenai levéltárban*.

² November 22-ikéről és 29-ikéről, december 15-ikéről és 25-ikéről kelt levelei Hipolithoz *u. ott*.

³ Deczember 9., 10. és 12-ikéről kelt négyrendbeli jelentés a *modenai levéltár* id. osztályában.

⁴ Deczember 10-iki id. levele.

⁵ *Gregorovius*: Lucr. Borgia 341. l. *Marino Sanuto* (vi. 106. l.) tévesen mondja, hogy Sancia (kit vi. Sándor leányának mond, holott menyje volt) 1504 deczember 3-ikán halt meg.

is megtámadta; nevezetesen I. Alfonso, I. és II. Ferrante királyok koporsói részben elhamvadtak. Az eset hírére odasiettek Beatrix, Giovanna anyakirályné s Isabella milanói hercegné s hangos jajveszékelésre fakadtak, mely mintegy «utolsó vészkiáltása volt az Aragoniaiak letűnt uralkodó házának».¹

Valószínűleg a tűzvész után szállították át a meghalt királyok maradványait más helyre; az I. Alfonso hamvai később a pobledói kolostorba kerültek őseihez Cataloniába, a többiek ma is a San-Domenico templomban őriztetnek, a sekrestye körül-futó karzatán, kopott bársonnyal bevont, részben összetöredezett fakoporsókban, fára festett képek, jelvények szegényes díszétől környezve, kíváncsi kezek kotorászásának kitéve, síralmas képét nyujtva a földi hatalom és dicsőség hiábavalóságának.²

Miután az 1507. év elején Katholikus Ferdinand a bárók gyülekezetében újból megerősítette Nápoly kiváltságait s azután az országnagyok hódolatát fogadta,³ június elején, mindenesetre rövidebb tartózkodás után mint a minőre a nápolyi királyság viszonyainak megismerése szempontjából szükség lett volna,⁴ ismét nagy pompakifejtéssel elhagyta az országot,⁵ s hajóútját arra használta föl, hogy Savonában az épen Genuában időzött francia királylyal, XII. Lajossal találkozzék és értekezzen.⁶ Nem csekély feltűnést keltett, hogy Ferdinand, miután helytartóját, Gonsalvo de Cordovát, kinek Nápoly meghódítását és megbékeltetését köszönhette, egész ottléte alatt kegye s megelégedése jeleivel halmozta el, távoztakor őt a nápolyiak általános sajnálatára magával vitte s helyére alkirályul egy fiatal rokonát, Giovanni d' Aragonát, Ripacorsa grófját rendelte.⁷ Kétséget nem szenved, hogy a király féltékenynyé lett a Gonsalvo dicső-

¹ *Passero* (id. m. 147. l.) december 21-ikére, *Fuscolillo* (id. m. 77. l.) 26-ikára, *Notar Giacomo* (id. m. 295–296. l.) 28-ikára teszi ezt az esetet; lásd még *Cosenza* id. művét a Nap. Nob. ix. 109. lapján.

² *Reumont*: Die Carafa v. M. i. 36–37. l.

³ *Notar Giacomo* 297. l. *Summonte* iv. 5. l.

⁴ *T. Carracciolo*: De Variet. fort. 120. l.

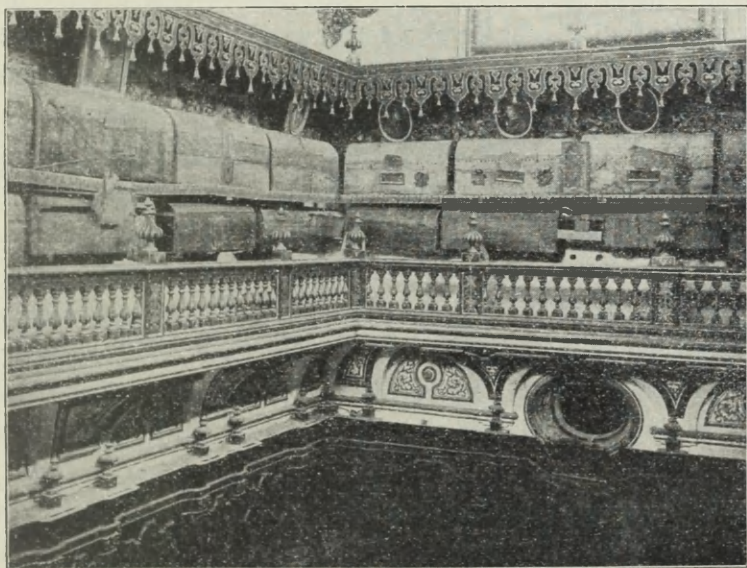
⁵ *Passero* 148. l., *Notar Giacomo* 302. l., *Summonte* iv. 9. l.

⁶ *Sigism. d. Conti* id. m. 11. 379. s. köv. l., *Notar Giacomo* 304. l.

⁷ *Passero* id. h., *Summonte* id. h.

ségére és hatalmára, s hiúságának föláldozta háláját, a mi még Macchiavelliben is megütközést keltett.¹

A király távozása s a helytartó személyének változása semmi kihatással sem volt a három özvegy királyné helyzetére Nápolyban; őket az egykorú kútforrások azontúl is úgy emlegetik, mint az uralkodóház képviselőit, úgyszólván repraesentativ hely-

183. AZ ARAGONIAI HÁZBELI KIRÁLYOK KOPORSÓI A NÁPOLYI SAN DOMENICO MAGGIORE-TEMPLOM SEKRESTYÉJÉBEN.

tartóit, nem téve különbséget a spanyol királyi családból származó két Giovanna, s Beatrix, a magyar királyné között.² Érmekben is ekkor örökítette meg egy kiváló római művész, Christophoro Romano úgy Beatrixnak, mint unokahugának, Isabellának, az özvegy milanói hercegnének arczvonásait, mindkettőt özvegyi mivoltának a fejdíszben való jelzésével.

A spanyol király látogatásától Beatrix meg nem szűnt a

¹ Machiavelli: *Discorsi sopra Tito Livio*. Lib. I. Cap. XXIX., Muratori, Annali id. köt. 55. s. köv. I.

² Marino Sanuto VII. 112., 132., 490. l., Passero id. h.

legjobbat remélni hozománya ügyének sikerére nézve. Egyes ferrarai híradások ugyan szűkkeblűséggel vádolják Ferdinandot éppen a magyar királynéval szemben, kitől állítólag még azt is megtagadta, hogy a Duchesca-palotába költözhessek át, míg saját nővérét, az özvegy nápolyi királynét javadalmakkal halmozta el.¹ Beatrix saját levelei, melyeket az 1507. év folyamában sűrűbben mint valaha küld Hipolitnak, mindvégig telve vannak a király iránti elismeréssel s tett intézkedései sikerébe vetett erős hittel. Megtudjuk ezekből, hogy Katholikus Ferdinand melegen pártolólág irt a királyné ügyében a pápának, s követét, Francesco Royst is megbízta a közbenjárással.² Val-de-Christo perjelét is a pápához küldte a király, ezt azonban Beatrix Magyarországra kívánta meneszteni a Szent-György napja körül tartandó országgyűlés alkalmából, a mikor majd az ő ügye is szóba kerül.³ Csak a pápa késedelmeskedése nyugtalanítja mindig az özvegyet,⁴ a miért szüntelenül könyörög Hipolitnak is, hogy támogassa őt, hiszen «mindkettejök becsületéről és javáról» van szó⁵ s újra meg újra biztosítja őt anyai szeretetéről és halájáról.⁶ Hipolit bátyját, a herceget is bevonni igyekszik az akcióba, sőt a hercegnét, Lucreziát is, s ezért mindenféleképpen kedveskedik nekik; egyszer gyümölcsfákat küld, majd ládákban illatos vizeket, s szorgoskodik és tudakozódik, hogy azokat velencei megbízottja rendeltetésök helyére juttassa.⁷ Nyáron Hipolit betegeskedvén, szeretetteljes aggodalommal kér hírt róla s örül egészsége helyreállításán.⁸

Akközben Magyarországból is biztató híreket kap; úgy hogy július 29-iki levelében «erősen bízik benne», hogy Hipolit s

¹ Ludovicus Fabrianus jelentése Hipolithoz Nápolyból, 1507 június 17-ikéről. (*Modenai levéltár*, id. osztály.)

² Beatrix levele Hipolithoz 1507 januárius 20-ikáról, a *modenai levéltárban*.

³ U. annak lev. u. ahhoz u. a. év és hó 31-ikéről u. ott.

⁴ U. annak lev. u. ahhoz februárius 19-ikéről u. ott.

⁵ U. annak lev. u. ahhoz januárius

9-ikéről, augusztus 29-ikéről és november 21-ikéről u. ott.

⁶ Beatrix lev. Hipolithoz június 6-ikáról és október 3-ikáról u. ott.

⁷ U. annak lev. u. ahhoz januárius 20-ikáról, februárius 19-ikéről, június 6-ikáról, július 29-ikéről, augusztus 29-ikéről és 30-ikáról, s november 21-ikéről u. ott.

⁸ U. annak lev. u. ahhoz augusztus

többi barátai segítségével «igazságos ügye» győzelemre fog jutni. Értesülése szerint a pápa személyesen maga elébe idézte a magyar királyt s futára útján a magyar Rendekeztet is; Bakócz primás pedig kijelentette, hogy Ulászló kész engedelmeskedni a Szentszékeknek s el fogja küldeni megbízottait, sőt azok állítólag már útban is voltak, midőn a király őket, a kitörő török háború ürügye alatt, visszahívta.¹ A királyné titkos küldöttje, egykori szabómesterének, Simonénak fia azt jelentette neki, hogy Magyarországon fölötte kedvező hangulat uralkodik vele szemben; e hírt megerősítették mások is, különösen kiemelve, mily készséggel és hajlandósággal vannak iránta Zápolyai István özvegye és fia János. Magyarországi barátai sajnálkozásukat fejezték ki, hogy a szentgyörgynapi országgyűlésre megbízottat nem küldött; ott állítólag sok beszéd folyt az ő hozománya ügyéről.² Mindezek élesztik reményét, de fölkeltik azt az aggodalmát is, hogy rágalmozói majd meghiusítani igyekeznek mindent, hogy huzavonákkal és zaklatásokkal költségeket fognak neki okozni az ő amúgy is szűkölködő helyzetében.³ Öreg szolgája, Moncayo Rómában időz s szorgalmazza az ügy előrevitelét;⁴ már ügyvédje van a Curia mellett, «perről» beszél, melynek pontozatai már meg vannak állapítva, ismerni véli a bíbornokokat, kik vele tartanak s tudni véli, hogy a spanyol király teljesen azonosítja magát ügyével.⁵

Ismerve a további fejleményeket, lehetetlen kételkednünk benne, hogy e biztatások kevés alappal bírtak; fölhasználva a Beatrix hiszékenységet és szenvedélyes hajlamát a pereskedésre, egyes albarátai vagy hogy megnyugtassák, vagy hogy kizsákmányolják, kecsegtető légvárakat festettek eléje. Egyetlen kimutatható eredménye a Beatrix ez időbeli igyekezetének egy, már 1508 márczius 27-ikéről keltezett pápai breve,⁶ mely válaszképen

9-ikéről, 30-ikáról, szeptember 20-ikáról és október 3-ikáról *u. ott.*

¹ *Pray* id. m. rv. 332. l.

² Ennek országgyűléseink történeti kútjában nyomát nem tudtam találni.

³ 1507 augusztus 29-iki már id. levél a *modenai levéltárban.*

⁴ Beatrix levele Hipolithoz október 3-ikáról *u. ott.*

⁵ U. annak lev. u. ahhoz u. a. év november 13-ikáról, 21-ikéről és december 30-ikáról *u. ott.*

⁶ *Theiner*nél, II. 576. l.

Ulászló levelére egyebek között a Beatrix követelésének kielégítését is erélyesen, sőt szemrehányólag szívére köti a királynak, már nem csak bíbornokok, hanem «királyok» közbenjárására hivatkozik s arra utal, hogy a Szentszék immár tovább nem halogathatja az ügy bírói fölvételét. Azonban e fölszólalás is ép oly hatástalan maradt, mint az előbbieik.

Ezalatt, részint hogy Hipolitnak szolgáljon vele, részint hogy a capuaiakat, kikkel sok dolga volt, jó kedvben tartsa s közbenjárási hajlamát is kielégítse, Beatrix minduntalan tudósításokkal, kérelmekkel és tanácsokkal fordult öcscséhez az érseki javadalom ügyében. Hipolit határtalan léhaságát bizonyítja az is, hogy — bár ezzel egyúttal jötevőjének, nagynénjének szerezte volna a legnagyobb örömet, — az egész hosszú időn át, a míg nénje Nápolyban s ő a szomszédos érsekség birtokában volt, egyetlen egyszer sem ment le személyesen Capuába; a helyett inkább új javadalmakban keresett új pénzforrásokat tékozló hajlama számára s rátette kezét a modenai püspökségre is.¹ Capuában nőttön nőtt az elégedetlenség az ő gondatlansága s úgy látszik fukarsága miatt is. A város választottjai 1507 tavaszán Beatrixhoz fordultak s közbenjárását kérték az érsekség jobb kormányzata érdekében, a mit a királyné, öcscsének, becsületére való hivatkozással kötött szívére;² de bár utóbb sürgette is az intézkedést s Hipolitot ígéretére emlékeztette,³ ez úgy látszik semmit sem tett, úgy hogy ősszel már — a megelőző magyarországi eset mintájára, — az érsekség fölcserélése került szóba.⁴ 1508 januárius havában a capuaiak valóságos ultimátum alakjában terjesztették elő Beatrix útján követeléseiket, melyek egy püspöki joghatósággal bíró helynök alkalmazására, a castellamarei pör kiegyenlítésére, bizonyos megüresedett javadalmak adományozására s a székesegyház helyreállítására vonatkoz-

¹ *Muratorì, Antichità Est.* 282. l.

² 1507. márczius 18-ikéről kelt levele Hipolithoz a *modenai levéltárban*.

³ U. a. év június 12-ikéről és 28-ikáról kelt levelei *u. ott*.

⁴ Beatrixnak november 21-ikéről k. id. levele *u. ott*.

tak, s melyeket maga a királyné jogosultaknak volt kénytelen elismerni.¹

Azonban Hipolit ekkoriban inkább katonai, mint egyház-fejedelmi érdemekre törekedett; azzal a könnyedséggel, a melylyel az Esték magukat a rokon tekinteteken mindig túltették, valahányszor személyes érdekeik úgy hozták magukkal, fegyveres erővel akadályozta meg Bolognában rokonainak a Bentivogliknak visszatérését, kiket a pápa uralmuktól megfosztott. Különben a fiatal bíbornok abban az időben távollevő bátyja, Alfonso herczeg helyett Ferrara kormányát is vitte.²

Az egykorú krónikák az 1507—1508. éveknek majdnem minden szakában megállapítják az özvegy királynéknak, — köztük rendesen Beatrixnak is — jelenlétét Nápolyban vagy a legközelebbi környéken.³ Beatrix levelezése unokaöccsével az 1508. évben sem lankad; minden kínálkozó alkalmat fölhasznál, s a kiket a bíbornok pártfogásába ajánl, azok által legalább hírt is küld magáról.⁴ Melegen érdeklődik az egész herczegi család iránt; ez év április 4-ikén ajándékozta meg Lucrezia Borgia az első fiúgyermekkel férjét,⁵ a királyné június 24-ikéről kelt levelében már az újszülöttnek hogylétéről is tudakozódik.⁶ Nem kevesebb melegség nyilatkozik meg levelében sógornője, a Federigo király özvegyével szemben, ki akkor telepedett le menekülőként, gyermekeivel Ferrarában, s kit mint igazi társát a balsorsban, a Hipolit rokon szeretetébe ajánl.⁷

E leveleiből is kitűnik, hogy Beatrix, ki a megelőző év őszén töltötte be ötvenedik életévét, nápolyi tartózkodásának ez egész ideje alatt, s még 1508 nyarának elején is, kifogástalan egészségnek örvendett; ismételve adja ezt hírül Hipolitnak, hálál-

¹ U. annak 1508 januárius 20-ikáról k. levele *u. ott.*

² *Muratori*, Antich. Est. 283. l. *Litta* id. m. 39. füz. xii. táb.

³ *Notar Giacomo* 296, 303, 306. l. *Passero* 148, 151. l. *Marino Samuto* vii. 112, 132, 271, 490. l.

⁴ 1508 június 21-ikéről és 24-ikéről kelt levelek *u. ott.*

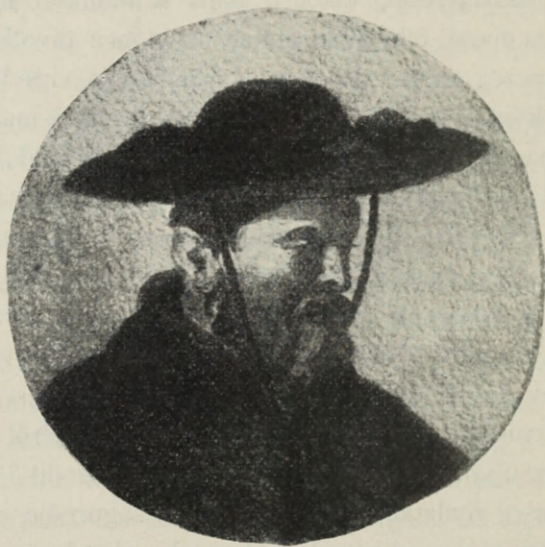
⁵ *Litta* id. h. *Gregorovius*, Lucr. Borgia 333. l.

⁶ Id. levél *u. ott.*

⁷ U. a. év május 22-ikéről k. levél a *modenai levéltárban.*

kodva érte az égne, s öcscsének is hasonlót kívánva.¹ Nyilvánvaló, hogy csúzos és egyéb bántalmaitól, melyek magyar és osztrák földön oly gyakran elővettek, szülőföldjének enyhébb éghajlata alatt megóva maradt, s az évenként tavasszal a többi királynék társaságában eltöltött fürdőzés Pozzuoliban valószínűleg inkább divat és szokás volt, mint gyógyulás követelménye.

Az 1508. év augusztusának 31-ikéről Vincenzo Pistacchio

184. ESTEI HIPOLIT BÍDORNOK.

(Vízfestmény a modenai áll. levéltár egy xvi. századbéli kézirati codexében.)

bitettói püspök,² kit Hipolit, engedve végre a capuaiak unszolásának, érseki helynökéül küldött oda, azt írja Nápolyból Capuába Valerio Pelicanónak, hogy küldjön hamar pénzt, mert a magyar királyné négy nap óta lázbeteg s a legnagyobb szükségben sínlődik.³ Két nappal később ugyanaz azt írja, hogy a királyné

¹ Az 1508 évben is a márczius 18-iki és június 24-iki levélben; ez utóbbi Beatrix utolsó ismert levele. (Mindkettő a *modenai levéltárban*.)

² *Gams* id. m. 859. l.

³ *Modenai levéltár*. (Lett. d. Vescovi Esteri, Italia, Busta 3. Bitetto.) Itt és a következő levelekben is a betegség mint «terzana et febre continua» van megjelölve, az idb. Giovanna királyné levelében pedig

állapota okot ad az élete iránti aggodalomra, a miért a püspök imádkozik egészségeért, de egyúttal figyelmezteti Valeriót a bekövetkezőkre.¹ Ez szükségesnek látja már másnap jelentést tenni a dologról Hipolitnak,² s ebben a levelében főlemlíti azt is, hogy a Beatrix megbetegedését az idősb Giovanna királyné megelőző betegsége alatt kiállott izgalmak és fáradoalmak okozták. Az özvegy nápolyi királyné ezen, majdnem egyidejű betegségének tényét egy egykorú velencei híradás is megerősíti.³ Valerio Pelicano jelentésének elküldése után maga is Nápolyba sietett, a hol a magyar királyné folyton súlyosbodó állapotára való tekintettel nyilvános templomi könyörgéseket és körmeneteket rendeztek a beteg fölgyógyulásáért.⁴

1508 szeptember 13-ikáról a következő följegyzést olvassuk Notar Giacomo egykorú nápolyi krónikájában:⁵

«Szeptember hó 13-ik napján, szerdán, 13 órakor⁶ Isten végzése szerint elköltözött ebből az életből Madamma Beatrice de Aragonia, Magyarország királynéja, a Castello Capuanában, a hol több napon át ápolta őt a két királyné-asszony, az anya és leánya.⁷ Felöltöztették őt fehér selyemruhába, koronával a fején, az országalmával kezében és brokát paláستtal a hátán; így őrizte őt a fiatalabb királyasszony estig, a mikor is szokás szerint kivették belső részeit. És 14-ikén, csütörtökön koporsóba tették s ravatalra állították a Sancto Pietro martiro monostorában, a hol tíz confraternitas tagjai és a Sancto Martinobeliek kivételével valamennyi szerzetes, úgyszintén háromszáz feketébe öltözött gyászoló vették körül sok száz fáklával.⁸ Itt a koporsón

(szeptember 16-ikáról, *modenai levéltár*, Lett. d. Princ. Esteri, Nap.) így: «una febre continua con doe terzane, molto maligne».

¹ *Modenai levéltár*, Vescovi Esteri stb.

² 1508 szeptember 3-ikáról k. levél a *modenai levéltárban*. (Cart. d. Amb.)

³ *Marino Sanuto*, VII. 633. l.

⁴ A bitettói püspök jelentése szeptember 9-ikéről. (*Modenai levéltár* id. oszt.)

⁵ 310–311. l. *Passero* közlése Beatrix haláláról id. m. 154–155. lapján.

⁶ *Passero*-nál is így, a mi reggeli 8 órának felel meg. A bitettói püspök jelentése (szeptember 15-ikéről, *modenai levéltár*) azt mondja: «ad circa due hore de jorno», tehát reggel 9 óra táján.

⁷ Az idősb és ifjabb Giovanna.

⁸ *Notar Giacomo* szerint: «in omne scanno xxii. et xxv. intorze», *Passero* a menetnél 1500, a templomban «több mint 4000» fáklát említ, de viszont itt csak 200 gyászruhásról van szó.

nyugodott a korona és a jogar, és az ország almája s elvégeztetvén a gyászszertartás, eltemették a királynét fenn, anyja oldalára.¹ Temetésének költségét a királyi udvar viselte. Végrendeletet tett Francesco Russo jegyző előtt s örököseiül Federigo király gyermekeit rendelte, és tizenötezer aranyat hagyott a római Szent-Péter-templom építésére s egyebekre is. Sok könnyhullatással temették el, mert Nápolyban hatszáz személynek adott élelmet, nem is számítva a kolostoroknak nyújtott alamizsnát, a miért jó emlékezetben maradt.» Szután hozzáteszi latinul: «Cujus anima cum sanctis Angelis requiescat in pace, Amen.»

Tehát vége volt a küzdelemnek és a szenvedésnek, vége a hasztalan visszavágyódásnak és a még hasztalanabb panasznak; vége mindennek — és a letűnt dicsőség s hatalom, az elszenvedett bukás, üldözés és nélkülözés egymást űző képei után a kortársak lelke nem őrzött meg semmi mást, mint szelíd emléket annak a törhetetlen adakozó kedvnek, mely az elhagyatottnak nyomorú fénynyel leplezett szegénységében megmaradt kevesét is megosztani igyekezett a még szegényebbekkel.

A Notar Giacomo följegyzését egészben megerősítik s még néhány jellemző vonással egészítik ki más egykorú krónikák s a Beatrix betegségéről, haláláról és végintézkedéseiről a kimúltát követő napokban Ferrarába küldött jelentések. Ezekből kitűnik, hogy Beatrix betegsége alatt gondos és buzgó ápolásban részesült és az orvosi tudomány minden eszközét kimerítette baja leküzdésére; a királyné sokat szenvedett, keresztényi megadással s válságos állapota teljes tudatában, igaz hitbuzgósággal vette föl halála előtt a vallás összes kegyszereit.²

Az egyidejű följegyzések mind hangsúlyozzák a gyász és részvét általánosságát és bensőségét, mely a királyné ismert jószívűségében és jótékonyságában lelte forrását s különösen a

¹ «In alto allo costato della madre»; Passero azt is hozzáteszi: «vicino l'altare grande», a mi a mostani helynek felelne meg.

² A bitettoi püspök jelentése szeptember 15-ikéről, úgyszintén a Giovanna királyné szeptember 16-iki id. levele a modenai levéltárban.

két özvegy nápolyi királynénak, — az elhunyt mostohaanyjának és mostohatestvérének — hangos zokogásban kitört fájdalmát.¹ A gyászpompa leírását is kiegészítik egyes adalékok, melyekből kitűnik, hogy a temetés napján Beatrixot előbb a Castello Capuano udvarán helyezték díszes ravatalra s onnan kísérte nagy tömeg a Péter vértanú templomába; a koporsóját lefödő drága palást szegélyének bojtjait a gyászmenet alatt Nápoly legelőkelőbb férfiai hordták; meg is vannak nevezve az illetők, úgymint: Giovanni Castriota, Ferrandina hercege, San Severina és Mondragone grófjai, mindketten a Carafa nemzetségből, továbbá Martorano grófja, Giovan-Battista Spinello, Cariat grófja és marchese di Laina.²

De valamennyi egykorú följegyzés között a legnemesebb bensőséggel emlékszik meg a Beatrix haláláról az özvegy anyakirálynénak két nappal a temetés után Hipolithoz intézett levele,³ melyben ezeket olvassuk:

«Az ő halála kegyetlen fájdalommal gyötri szívünket, mert oly leányt veszítettünk benne, ki minden jó és valóban királynéi tulajdonnal gazdagon volt megáldva s kihez a legnagyobb szeretet köteléke fűzött bennünket. Fájdalmunk elviselhetetlen volna, ha annak meggondolása nem enyhítené, hogy mindnyájan azért születünk, hogy pályánk befutása után nyugalomra térjünk, hogy mindez Istennek szent és igazságos rendelkezése, mely előtt meg kell hajolnunk s hogy a Megboldogult maga adott nekünk erre életével és halálával példát, mint jó katolikus keresztény szilárdsággal és bölcseséggel viselvén balsorsát. Illőnek véltük, — úgymond tovább — Főmagasságodnak ezekről hírt adni, hogy fájdalom elviselését a mi vigasztalásunk is könnyítse, mert tudván, hogy engedelmes öcscse és fia a Meg-

¹ *U. ott*, továbbá *Passeronál* az id. h.: «... fo fatto per la Regina Infanta un gran lamento, che pareva che l' aria volesse ruinare...» és *Marino Sanutonál* (vii. 640. l.): «la regina madregna, la volse accompagnar a l' obito suo». *Passero* (id.

h.) azt mondja az elhunyról: «finche visse, fo molto lemosiniera, et de bona vita, et splendida, et magnanima».

² *Passero* id. h., *Cosenza* id. m. (Nap. Nobil. ix.) 109. l.

³ Előbb idézve; a *modenai levéltárban*.

boldogúlnak s úgy szerette őt, mintha szülőanyaja lett volna, tudjuk veszteségét és szomorúságát is méltányolni.»

Részvevő és vigasztaló sorokkal fordult Hipolithoz a Federigo király özvegye, Isabella del Balzo is, ki akkor Reggio d' Emiliában élvezte a ferraraiak pártfogását.¹

Azonban Hipolitnak és az ő embereinek magatartása épen nem teszi azt a benyomást, mintha e halálesettel szemben ő lett volna az, ki leginkább tarthat igényt a részvételre és vigasztalásra. Bátyja, Alfonso, az uralkodó herczeg, abban az időben Rómában tartózkodván, el volt határozva nagynénje látogatására leutazni Nápolyba, sőt már el is indult, midőn ennek halála hírért vette. Egy velencei híradással szemben, mely szerint útban visszatért volna Rómába,² egész kétségtelen, hogy körülbelül egy héttel a Beatrix halála után Capuában és Nápolyban járt, állítólag áruhában, nyilván azért, hogy a királyné sírjánál ájtatoskodjék.³ Ellenben ép oly kétségtelen, hogy Hipolit nem is gondolt a lemenetelre s jellemző, hogy nápolyi és capuai emberei — kik bizonynyal legjobban ismerték gondolkozását — jelentéseikben, alighogy a királyné lehúnyta szemeit, az anyagi kérdésekre helyezik a fősúlyt. Az egyik még a halál napján jelenti, hogy van végrendelet, de még ki nem hirdették s hogy az elhúnytnál voltak a castellamarei számadások is, melyeket szekrényében őrzött.⁴ Egy másik a következő napon arról ír, hogy a capuai székeskáptalan kanonokjai indokoltnak tartják az elhúnyt királyné lelki üdveért ott is gyászistentiszteletet tartani, egyben azonban megnyugtathatni véli a bibornokot, hogy a költség nem lesz nagy, legfőlebb húsz arany.⁵ A végrendeletet a bitettói püspök is szükségesnek véli jelentésében főlemlíteni, megjegyezvén, hogy mihelyt fölbontják, részletes

¹ Töredékes levél Reggioból, szeptember 26-ikáról u. ott.

² *Marino Sanuto*, VII. 639. l.

³ *Passero*, 155. l. Valerio Pelicano jelentése Capuából október 1-ről a *modenai levéltárban*.

⁴ Valerio Pelicano jelentése szeptember 13-ikáról a *modenai levéltárban*.

⁵ Ludovicus Gorgerius jelentése Hipolithoz Capuából szeptember 14-ikéről u. ott.

hírt fog adni tartalmáról.¹ Egy héttel később jön aztán ez a részletes jelentés,² telve keserű panaszszal az elhunyt királyné szűkkeblősége miatt, melynek tulajdonítható, hogy hátramaradt

18). ALFONSO HERCZEG (KÉSŐBBI) KÉPE, DOSSI FESTMÉNYE UTÁN.

udvari személyzete, különösen az öreg és beteg Moncajo és Sanctoro most majd kezökbe vehetik a koldusbotot.

A mi a Beatrix már említett végrendeletét illeti, melynek

¹ Szeptember 15-iki jelentés *u. ott.*

² Szeptember 22-ikéről *u. ott.*

eredetije, fájdalom, föl nem található¹ s melynek tartalmáról és ünnepélyes formájáról² csak az egykorú krónikák és ferrarai jelentések nyomán bírunk tudomással, annak rendelkezései értelmetleneknek tűnnek föl, ha a királynének utolsó éveiben is nagyon sanyarú anyagi helyzetét ismerjük. Körülbelül kétségtelennek tekinthetjük, hogy egyetemes örököseiül a Federico fiát, Ferrantét s ennek testvéreit rendelte, halála napján kiadott fiókvégrendeletében azonban ötvenezer aranyat hagyott Giovanna anyakirálynének és ugyanannyit az ifjabb Giovanna királynének, tizenötezer aranyat pedig a Szent Péter-bazilikának két évvel előbb megkezdett újraépítésére. Más hagyományokat is emlitenek sommásan a kútforrások s az egyik szerint Luigi d' Aragona bíbornoknak is jutott volna 40.000 arany,³ míg az Esték történetírója tudni véli, hogy a legnagyobb összeg várományosául Hipolit volt megnevezve.⁴

A rejtély kulcsát csak forrásainknak a végrendeleti hagyományok némelyikére tett ama megjegyzése adja kezünkbe, mely szerint Beatrix ezt vagy azt az összeget a neki Magyarország részéről visszatérítendő s a pápa ítélőszéke előtt perelt hozományából rendelte kifizettetni.⁵ Tehát a boldogtalan királyné makacs perlekedő hajlamát és igaznak tartott ügye diadalába vetett fanatikus hitét még halálos ágyán sem tagadva meg, azt, a mit maga már életében el nem érhetett, azoknak szánta, a kiket szeretett, a kik azonban, — mint Muratori megjegyzi, — «abból ugyan aligha kaptak csak egy garast is».⁶

Ez magyarázza meg a Szent Péter-bazilika építésére szánt

¹ A nápolyi Archivio Notarile ebből, sőt régiebb időből is számos jegyzőnek följegyzését — végrendeleteket is — őriz; Francesco Russo-nak, kit Notar Giacomo, mint a Beatrix végrendeletének íróját nevez meg, megmaradt iratai között a királyné testamentoma a legszorgosabb kutatás daczára nem volt föltalálható.

² «testamento chiuso, sigillato et soprascripto da multi prelati et gentil

homini», mondja a bitettoi püspök id. szeptember 15-iki jelentése.

³ *Marino Sanuto*, id. h.

⁴ *Muratori*: Antich. Estensi 274—275. l.

⁵ Lásd a bitettoi püspök legutóbb id. levelét (*modenai levéltár*), úgyszintén: *Marino Sanuto* VII. 640. l. és *Muratori*: Antich. Estensi id. helyét.

⁶ *Id. helyen*.

tekintélyes összegű hagyományt is. Beatrixnak bizonyára vallássossága is, s az a királynéi tekintély, melyet a nagylelkűség tényeiben szeretett leginkább kitüntetni, sugalhatták e rendelkezés eszméjét, de hogy a mellett ügyes számítás rejlett benne, az kétségtelen. Tudjuk, mily lázas lelkesedéssel csüngött akkor II. Julius pápa a Szent Péter-templom újraépítésének merész tervén, mennyi nehézség közt, mennyi ellenmondással szemben indította meg annak megvalósítását, mily buzgalommal keresett új meg új pénzforrásokat annak siettetésére. Az e célra szánt hagyomány a pápát és templomát érdektársaivá tette azoknak, kik a hozomány visszaszerzésétől hasznót vártak, s így a kegyes célra tett rendelkezés a többi várományosok ügyén is lendíteni volt hivatva. Ebben a számításában Beatrix nem is egészen csalódott; a pápa kevéssel a végrendelet kihirdetése után csakugyan egy újabb levelet intézett Ulászlóhoz, melyben őt ismét fölszólította, hogy rendezze — most már az örökösök javára, — a Beatrix hozományának még mindig elintézetlen ügyét, sőt éles szemrehányást is tett neki, a miért követeit ebben az ügyben még mindig el nem küldte hozzá.¹ Mind hasztalan! A pápa nagyon távol volt, a király és az ország insége ellenben nagyon közel, s azt az áldozatot, a melyet a magyarok Beatrixnak életében meghozni nem akartak, az ő végakarataira való tekintet még kevésbbé látszott igazolni előttük. A Beatrix hozománypöre — mint Pray helyesen mondja² — az ő halálával véget ért, és nincs semmi nyoma annak sem, hogy a Szent Péter-templom javára hagyományozott összegből valami befolyt volna.³

Általán alig hihető, hogy az özvegy királynénak oly sok viszontagság után aránylag korán bekövetkezett halála Magyarországon megilletődést és részvétet, vagy legalább engesztelődést idézett volna elő. Istvánffy némi kételkedéssel közli, hogy a különben is ez időben már búskomorságra hajlandó Ulászló

¹ Pray iv. 332–333. l., Theiner id. m.

ii. 579. l.

² Id. helyen.

³ Pastor, id. m. III. 717. l.

a halálhír vétele után magányos tünődésnek adta magát, szakállát megnövesztette, gyászruhát viselt s minden kormányzati tevékenységtől tartózkodott, úgy hogy csak bizalmas embereinek rábeszélése tudta őt később ismét fölrázni fásultságából.¹ Az eseményekhez közelebb álló magyar és osztrák történetírók még a Beatrix elhalálozásának helyéről sem szereztek pontos tudomást, hanem mind úgy tüntetik föl végéveit, mintha ő bánatában Ischia szigetére vonult s ott halt volna meg.²

Olasz földön kevéssel az ő halála után egy valóban előkelő szellem emlékezett meg rokonszenvesen a magyar királynéről. Baldassare Castiglione, a Ráfael barátja, az olasz renaissance udvari műveltségének mondhatni kodifikátora, azokban a vonzó beszélgetésekben, melyeket az urbinoi herczeg Múza-udvarából följegyzett, megemlékezvén korának kiváló nőalakjairól is, említi a «Nápolyban nem rég meghalt magyar királynét is», kinek jelességét semmivel sem tudja jobban méltatni, mint azzal, hogy őt «legyőzhetetlen, dicső férjéhez, Corvin Mátyáshoz» hasonlítja.³

Az olaszországi humanisták retorikája a Beatrix alakját még halála után is elárasztotta dicsőítésének dagályával. A ferrarai Celio Calcagnini, a jeles költő és tudós, kit már előbb említettünk, valószínűleg a Hipolit megbízásából, vagy hogy neki kedveskedjék, a Ferrarában Beatrix emlékére rendezett gyászünnepélyen beszédet mondott róla, melynek eszmemenete a következő.⁴

«Ha a test és a lélek egyenlő erejűek volnának, nem kellene most gyászolnunk... Beatrixnak, Pannónia királynéjának nagysága minden korban páratlanul áll, mert ő a jó és rossz sorsot egykép viselve, lelkével az emberi viszontagságok fölé emelkedett. Ily kitűnő királyné halálának híre méltán sujtotta le mind a jókat s valamennyi közt leginkább az én uramat és főpapo-

¹ *Id. m.* 56. l.

² *Istvánffy id. m.* 45. l. *Fugger id. m.* 1032. l. *Timon id. m.* 208. l. *Pray id. m.* 14. 333. l. *Bél id. m.* 1. 3., 236. l. *Franc. Carol. Palma: Notitia Rerum Hungari-*

carum, Tyrnaviae 1770. Pars II. 327. lap.

³ *Il Cortegiano*. II. 52. l.

⁴ A már id. 1544-iki baseli kiadás 503. s köv. l.

mat, ki alig tudott fájdalma és könnyei hatalmával megküzdeni...» Nagy és kiváló díszei a királyi hatalomnak lettek a megdicsőültnek osztályrészeivé: fenséges nemzetségből való származás, messzeterjedő birodalom fölötti uralkodás, mindent felölelő isteni ereje az elmének... Dicső ősök nyomán, dicső atya és testvérek közt nevelkedve, királyi hivatásra méltó hitvesként került hatalmas férje mellé; ennek, barbárok közt fölnevelt lelkét végtelen bölcsességgel lágyította meg, kegyelemre, nyájasságra, bőkezűsége hajlandóvá tette. «Valóban ritka példája az emberi boldogságnak: Beatrix, királynak leánya, királynak hitvese, királyok testvére, királyokat szülni lett volna hivatva, ha — léteznek a halandóknál teljes és zavartalan boldogság. Ezért bölcsen cselekedett a királyné, hogy leszámolva e sorssal, magához vette unokaöccsét s azt nagy gonddal fölnevelte, már mint gyermeket az ország első egyházi javadalmába helyezvén őt.» Beatrix női és uralkodónői erényeinek és érdemeinek fellengős magasztalása után a szónok áttér a királyné életében Mátyás halálával beállott nagy fordulatra, mikor fölháborodva a sors gonoszságán, elhagyta Pannóniát s bátyja országába tért vissza. «A könnyeknek, a fájdalomnak senki sem parancsolhatott: a dicső várak, paloták, városok falai mintha vele akartak volna menni, hogy látásának tovább örvendhessenek...» Csak ő őrizte meg lelke szilárdságát egész élete végéig, és megmutatta, hogy királyi lelket megtámadni lehet, de legyőzni nem! «Ünnepeljük hát gyászát, méltóbb nőét nem fogjuk soha ünnepelni... Ha gyászoló hívei óhajtását kérdezzük, úgy érezzük, hogy Beatrix keveset élt; ha viselt dolgai nagyságát tekintjük, úgy véljük: eleget élt; ha a sors méltatlanságait mérlegeljük, miket elviselt: azt hisszük, túlsoká élt; ha tettei emlékére számítunk, bízhatunk benne, hogy mindig fog élni! Ez a meggondolás vigasztaljon s ne sirassuk azt, ki a földi dolgok forgandóságából jobb életbe költözött. Ott boldogabban nyugszik most, a hol nincs sorsváltozás, nincs szomorúság és félelem, a hol állandó a béke és örökös a boldogság!»

Azok közül, a kik a Beatrix életében nevezetes szerepet vittek, ketten vele majdnem egyidejűleg fejezték be földi pályafutásukat. Az egyik Lodovico Sforza, ki 1508 május 17-ikén halt meg nyomorúltan, a francziák foglyaként Loches várában, átkos emléket hagyva maga után, mely azonban nem vált akadályává annak, hogy fia személyében a Sforzák milánói uralma 13 évvel később visszaállíttassék.¹ A másik a Beatrix gyermekkori jegyese, Gian-Battista Marzano, ki ugyanazon évben halt meg Rómában, szintén inségbe jutva, gyermektelenül, a Giordano Orsini kegyelemkenyerén tengődve addig.²

Rövid idővel élte túl Beatrixot Bianca Maria Sforza, a Corvin János egykori jegyese, ki, mint Miksa németrómai császár neje, 1510-ben halt meg.³ Sógornéja, a Beatrix unokahuga, Isabella özvegy milánói hercegné 1524-ig élt Nápolyban s megérte, hogy leánya, Bona, kit Beatrix mint fölserdült hajadont ismert, Zsigmond lengyel király nejévé lett; ennek sorsa azonban hasonlóvá lett a Beatrixéhoz: mint özvegy visszatért olasz hazájába s Bariban halt meg előhaladott korban,⁴ de leánya, Isabella, Zápolyai János nejévé, tehát magyar királynévá lőn.

A két Giovanna királyné, anya és leánya majdnem egyidőben végezték életüket; az idősebb 1517-ben húnyt el, az ifjabb egy évvel később, miután 1510-ben nagybátyja, a spanyol király határozatából másodszor ment férjhez s neje lett Carlo savoyai hercegnek.⁵ A Beatrix sógornője, Federigo király özvegye, Isabella del Balzo, soká élt mint menekült Ferrarában; csak 1533-ban halt meg, a mikor leányai — kiket Beatrix szintén örökösei közé sorolt — Spanyolországba költöztek; bátyjok, Ferrante sorsáról mit sem tudunk, csak a Beatrix végrendelete tanúsítja, hogy túlélte őt.⁶

¹ *Notar Giacomo* 308. l., *Muratori*: *Antich. Est.* 267. l., *Litta* id. m. 15. füz., v. tábla.

² *Fil. Campanile*, id. m. 285. l.

³ *Litta* id. h.

⁴ *U. ott.*

⁵ *Summonte* id. m. iv. 15., 18. l., *Caputo* id. m. 58. l.

⁶ *Caputo* id. m. 63–64. l.

A Beatrix hön szeretett nővérének, Eleonorának gyermekei közül legtovább élt a börtönbevetett Fernando; 1540-ig tengette nyomorult rabéletét, sem bátyjától, sem annak utódjától nem kapva kegyelmet.¹ Soká élt Isabella is, a mantuai örgrófné, az

186. ISABELLA GONZAGA-ESTE KÉPE. (Lionardo da Vinci rajza.)

olasz renaissance legszellemesebb női meczénásának hírét hagyva hátra.² Alfonso herczeg 1534-ig élt s uralkodott, túlélve nejét, a szép Lucreziát, sokat hadakozva előbb a pápa mellett, majd a pápa ellen, ki tartományai egy részétől is megfosztotta, úgy hogy

¹ *Litta* id. m. 39. füz., XII. tábla; *Gregorovius*: *Lucr. Borgia* 322. l.

² *Litta* u. ott.

csak a II. Julius halála után sikerült uralmát ismét megerősítenie s utódai számára is biztosítani.¹ Sigismondo mindvégig visszavonultságban maradt s aránylag fiatalon tűnt le az élet színpadjáról.²

De öt túlélő hozzátartozói közül bizonyosan egyiknek a sorsa sem feküdt Beatrixnak annyira a szíven, mint a Hipolité, ha tőle végéveiben kevés hálát és gyöngédséget tapasztalt is. Ennek a papi öltönyt viselt nagyravágyó és szenvedélyes fiatal világfnak az egyénisége és életfolyása azért is kell hogy mindvégig érdekelje azt, ki a Beatrix életével foglalkozik, mert benne tagadhatatlanul a királyné neveltjét kell látnunk, kinek a haladó korral mind visszataszítóbban előtérbe lépő hibái, ha nagyrészt későbbi életviszonyainak és környezetének tulajdoníthatók is, legalább is arról tanuskodnak, hogy ingatag volt az alap, melyet jellemének képződése Beatrix oldala mellett töltött gyermek- és serdülő-évei alatt kapott.

Hipolit különösen későbbi pályáján okos politikusnak, ügyes hadvezérnek s a tudományok barátjának bizonyult; igaz, hogy az érzéki élvezeteket még jobban szerette mint a szellemieket s hogy a mily tékozló tudott lenni a maga élvezetei érdekében, ép oly fukarnak bizonyult gyakran ott, a hol mások szolgálatainak jutalmazásáról, vagy a közérdekről volt szó. Hátrahagyott ingóságainak leltára mesés fényűzésről s teljesen világias életről tanuskodik s könyvei között sok a lóidomításra vonatkozó. Baldassare Castiglione a legnagyobb magasztalással szól természeti adományairól s különösen föllépését, modorát, beszédjét szinte ellenállhatatlanul vonzónak és megnyerőnek mondja.³ Még tündöklőbb képet fest róla udvari költője, Ariosto, ki őt élete legnagyobb művének ajánlásával szinte halhatatlanná tette,⁴ de azért kevés elismerést s még kevesebb anyagi jutalmat aratott szolgálatában, sőt nyílt haragját vonta magára, mikor Magyarországba elkísérni nem akarta.⁵

¹ *U. ott* XIII. tábla.

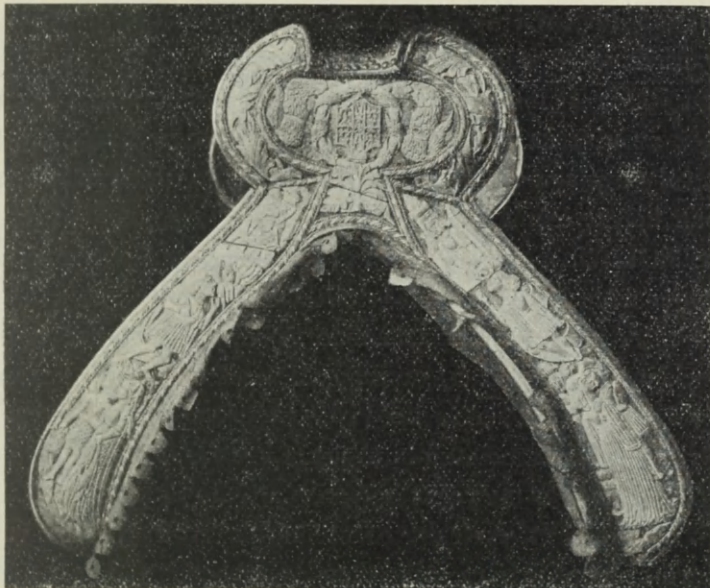
² *U. ott* XII. tábla.

³ *Cortegiano* I. 25. l.

⁴ Orlando Furioso I. ének, 3–4. strophá; III. ének, 50., 57. strophá.

⁵ Erre vonatkozik Ariostonak már

Hipolitot indulatos és erőszakos természete nehányszor össze-
ütközésbe hozta az ép oly szenvedélyes s ellenmondást nem
tűrő Juliussal; de ügyesen kitért mindig a hatalmasabbnak sujtó
keze elől s egyaránt óvakodott a pápa ellen egyházi téren
támadt pártütésben részt venni s az e pártütést támogató francia
király haragját magára vonni. Ilyen módon meg tudta óvni

187. ESTEI HIPOLIT DISZNYERGE A MODENAI MÚZEUMBAN.

javadalmait s tekintélyét, sőt a velenceiek elleni hadjárat sikeres
vezetésével nem csekély katonai érdemeket is szerzett s hadi-
tengerészeti fegyvertényeit irodalmilag is megörökítette. A tábor-
ban triumfátor módjára szerette magát ünnepeltetni, Ferrara
lakossága azonban — melyet bátyja távollétében gyakran neki
kellett kormányoznia, — épenséggel nem szerette.¹

többször id. Satyrája; lásd *Deák Farkas* :
id. m. a Századok 1873. évf. 593. s
köv. l.

¹ *C. Calcagnini* gyászbeszédje (Opera
508—511. l.), *Litta* id. m. 39. füzet, XII.
tábla, *Deák Farkas* és *Radó A.* id. m.

Magyarországi püspökségét mindvégig elhanyagolta, ott vajmi ritkán tartózkodott s javai kormányzatát az országgyűlés ismételt tilalma ellenére olaszokra bízta.¹ Az eddigi kutatás még meg nem állapíthatta, hogy hányszor és mikor járt a fiatal bíbornok Magyarországon? Némely történetíró tudni véli, hogy egy németországi látogatása alkalmával, valamint akkor, mikor Bona Sforzát férjhezmenetelekor Lengyelországba kísérte, — tehát még II. Ulászló idejében — Magyarországon is megfordult s itt a király szívélyes fogadtatásban részesítette.² Kétségtelen Magyarhonban járása 1517-ben, vagyis már II. Lajos alatt, a mikor éppen ez az utazása okozta Ariostoval való összezőrdülését. Egy adóslevél tanúsága szerint halála évében, 1520 tavaszán is Esztergomban kellett lennie;³ mert eltekintve a leégett egri templom helyreállításától, melyet különös érdekéként emelnek ki magasztalói,⁴ pénzkölcsönök és vadászatok egyedüli nyomai az ő itt-jártának. A magyar történelemben ismeretlenek azok a nagy érdemei, melyeket a bácsi országgyűlés villongásainak lecsendesítésével, a nádorválasztás körüli ellentétek elsimitásával s Belgrád védelmében szerzett a király és a haza érdekében, II. Lajos uralkodása alatt, s melyeket ugyanaz a Celio Calcagnini, kitől a Beatrixra mondott emlékbeszédet bírjuk, s ki állítólag vele Magyarországon is járt, oly ékes színekkel fest, Hipolit fölött Ferrarában, 1520 szeptemberében tartott gyászbeszédében.⁵

Mert az Esték e bíboros sarja, fiatal életének mértéktelen élvezete közepett, sőt valószínűleg éppen ennek a mértéktelenségnek következtében, már 41 éves korában, 1520 szeptember 3-dikán elhunyt Ferrarában s ugyanott temették is el, a főtemplomban.⁶ Mint mondják, vallásosan halt meg s vagyonát végrendeletileg

1 *B. Nyáry A.* id. m. a Századok 1870. 360. l.

2 *Ciacconius* id. m. III. 176—177. l.

3 Az esztergomi főkáptalan levéltárában levő okmány, melyben Hipolit 1520 márczius 3-ikán Esztergomban elismeri 2087 forintnak Bakócz Tamás érsektől való kölcsönvételét.

4 *Alexandri Guarini* funebris Oratio in Hippolitum Estensem, Ferrariae (1520.) 12. l.

5 Id. kiad. 511. l. *Deák F.* id. m. Száz. 1873. 595. l.

6 *Ciacconius* id. h. *Litta* id. h. *P. Villari*, *Macchiavelli* etc. I. köt. I. könyv. 9. fej.

bátyjára, Alfonsora hagyta, kit nagyon szeretett; törvénytelen ágyból azonban gyermekei is maradtak, egy fiú, Ippolito és egy leány, Elisabetta.¹

A Hipolit halála után Beatrixot Ferrarában is valószínűleg ép oly hamar átadták a feledésnek, mint Magyarországon; nem úgy Nápolyban, a hol hogy jóval később is kegyeletesen megemlékeztek róla, azt ma is látható síremléke bizonyítja.

188. A PIETRO MARTIRE-TEMPLOM NÁPOLYBAN.
(G. L. M. fényképfőlvétele után.)

Immár négyszáz éve nyugosznak a boldogtalan magyar királyné hamvai abban a Vértanú-Szt-Péterről nevezett szerény kis templomban, — Nápoly egyik legrégebbi templomában, — mely egyfelől a kikötő, másfelől a most különösen zajos és élénk Corso Umberto között úgy elrejtőzik, hogy Nápoly látogatói rendszeren észre sem veszik; a rézsút a Corso Umbertora néző, mostani vonalaiban már barokkba hajló egyszerű homlokzat

¹ *Guarimus* id. m. 14. l. *Litta* id. h.

elé a legújabb kor az érdeemes olasz államférfiú, Ruggiero Bonghi szobrát állította.

Valószínűleg ugyanazon a tájon, melyen V. István magyar király leánya, Mária nápolyi királyné a királyi vár közelében, szintén Szent-Péterről nevezett templom¹ mellett egy nőkolostort alapított, melynek főnökévé saját nővérét, Erzsébetet tette, s melynek csöndes révében végezte ő maga is ép úgy, mint Kún László szerencsétlen özvegye, életét,² alapította a XIII. század végén II. Anjou Károly a dominikánusok prédikátorrendjének egy monostorát, melyet ama, szintén dominikánus s az eretnekek töre alatt 1252-ben Milano közelében vértanú-halált szenvedett Péter barát emlékének szentelt, kit IV. Incze pápa kevéssel halála után a szentek sorába iktatott.³

Ez a templom már I. Alfonso kedvezésében is részesült, ki ide temettette a Nápoly megvívása közben elesett testvérét, Pietrot; de legnagyobb jótevője lett az Alfonso menyje, a Beatrix édes anyja, ki meg nem szűnt szépíteni és gazdagítani a templomot és konventet, s a ki — kívánsága szerint, — itt is kapott nyugvóhelyet.

Ha Isabella királynét nem is, Beatrixot valószínűleg már eredetileg is a templom szentélyének falába temették, a hol most mindkettejük sírja látható; az anyakirályné hamvai, mint tudjuk, csak utóbb, a XVI. század közepén kerültek egy sírba a Pietroéval s a szentély egész elrendezése és díszje még későbbi keletű. A királynéknak egymással szemben a fal félmagasságában elhelyezett egészen egyenlő egyszerű síremlékei is kétségkívül legalább a XVI. század végén, vagy a XVII. század első éveiben kapták mostani alakjukat.⁴

Giacinto Diana nagy, olajfestésű szentképének, mely Aquinoi Szent Tamás tanítását dicsőíti, barokkstilű kerete a maga szer-

¹ Ecclesia Sancti Petri ad Castellum.

² *Fraknoi.*: Mária, V. István leánya s. b. Bpesti Szemle 1906. 336, 349. s köv. l.

³ *Summote* id. m. II. 320. l. *Filan-*

gieri, Monumenti, III. (Estratti di Schede etc.) 595. l. és v. Indice. 623. l.

⁴ *Caputo* id. m. 36. l. *Cosenza* id. m. Nap. Nob. IX. 62, 93, 109. l.

telen és nehézkes faragványaival egészen elnyomja a falba illesztett egyszerű kis márvány sarkophagot, mely mindkét oldalán az Aragoniaiak czímerével díszítve, egy a papi székek támlájának felső széléig leérő feliratos táblának ad helyet. Ebbe a márványtáblába a következő fölírás van vésve:

«BEATRIX ARAGONEA PANNONIAE REGINA
FERDINANDI PRIMI NEAP. REGIS FILIA
DE SACRO HOC COLLEGIO OPT. MERITA
HIC SITA EST.

HAEC RELIGIONE ET MUNIFICENTIA SE IPSAM VICIT.»¹

A kolostor levéltára, sajnos, semmi támpontot sem nyújt sem a síremlék, sem a fölírás keletkezésére, sem a királynénak a rendház körül szerzett érdemeire nézve,² még azt sem tudhatjuk, vajjon a tábla egykorú-e az emlék mostani elrendezésével, vagy korábbi eredetű?

Mindenesetre föltételezhetjük, hogy a fölírás olyanoktól ered, a kik még illetékesek voltak Beatrix kortársainak véleményét az ő utolsó életéveiről kifejezni és a kiknek érdekében nem állhatott a halott emlékének hízelegni. A mi benne az elhunyt királyné vallásosságáról és bőkezűségéről mondva van, azt az ismert tények megerősítik s így nincs okunk bizalmatlansággal fogadni az «önmagát legyőző» lelki erejéről szóló dicséretet sem.

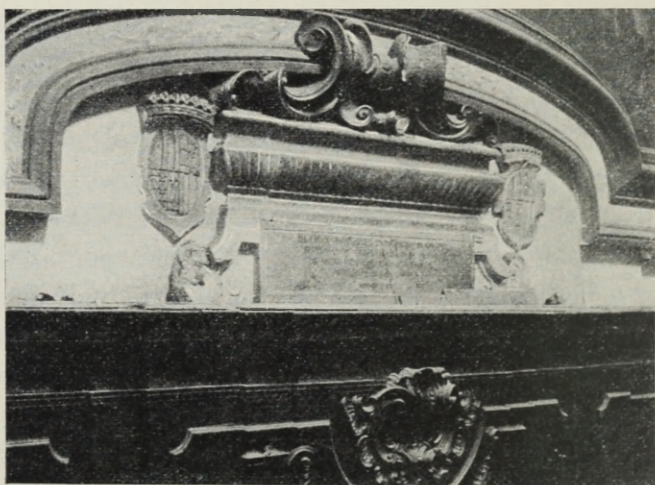
Ha ez úgy értendő, mint a szenvedélyek és vágyak leküzdésének, a lemondás megnyugvásának bizonyossága, akkor azzal mindenesetre szembe kell állítanunk azt a Beatrix saját leveleiből kivilágló tényt, hogy ő utolsó törekvéséről, mely igaz, hogy már csak vagyona jogosnak vélt visszaszerzésére irányult, mindvégig le nem mondott, sőt azt örököül ráhagyta még hozzátartozóira is. De ha ezt a köbe véssett tanuságtételt csak olykép

¹ Magyarul: Itt nyugszik Aragoniai Beatrix, Magyarország királynéja, I. Ferdinánd nápolyi király leánya, ki e szent kollégium körül kiválóan érdemesült. Ő

vallásosságával és jötevő bőkezűségével önmagát legyőzte.

² *Cosenza* id. h.

értelmezzük, hogy a kortársak vagy utódok emlékében Beatrix alakja úgy maradt meg, mint egy nőé, a ki életének nagy hajótöréséből meg tudott menteni annyi lélekerőt és annyi életbölcséséget, hogy zúgolódás nélkül, sőt mindvégig törhetetlen reménynyel, derűlten viselje sorsát s megnyugvást és örömet találjon a vallásban és a jótékonyságban: ennyit a végeveiről birt egykorú följegyzésekkel is könnyű összhangzásba hoznunk. És ez is alkalmas arra, hogy lelkülete iránt több rokonszenvet keltsen, mint a mennyit életének küzdelmesebb korszakában kiérdemelt, s hogy enyhítse az utókornak élete s egyénisége fölötti ítéletét.

189. BEATRIX SÍRJA A NÁPOLYI PIETRO MARTIRE-TEPLOMBAN.
(G. L. M. fényképfőlvétele után.)

TARTALOM.

BEVEZETÉS. (3–10. l.)

I. KÖNYV.

Gyermek- és leányévek. (1457–1475.)

I. (1457–1465.) Aragoniai Beatrix születése, családja, származása; nagyatyja, I. Alfonso jelleme, halála. Atyja, I. Ferrante trónralépése körüli bonyodalmak; III. Calixtus pápa megtagadja az investitúrát, a bárók föllázadnak s Anjou János pártjára állanak. II. Pius pápa és Sforza milanói herceg Ferrante pártját fogja; míg a király hadba indul s Anjou János az országba betör, Beatrix anyja, Isabella királyné védi Nápolyt; e nő jelleme; Ferrante találkozása lázadó sógorával, Sessa és Rossano herceggel; ez törbe akarja ejteni; a király megmenekül. Sarno és San Flaviano mellett Ferrante seregei vereséget szenvednek; ügye veszettnek látszik, de a királyné kitartással segíti s a pápa és Sforza is helyt állanak mellette. A Troia melletti csata biztosítja Ferranténak a koronát, Anjou János visszavonul, a tarantói és sessai herceggel békét köt a király s ez utóbbinak fiával, Gian-Battista Marzanóval eljegyzi a hat éves Beatrixot; a kis hercegnőt Sessába viszik, de Ferrante csakhamar, újabb árulás gyanúja miatt börtönbe veti a sessai herceget fiával együtt s Beatrix jegyeségét föloldja. A királyné — Beatrix anyja — meghal. (13–49. l.)

II. (1465–1473.) Beatrix 8 éves korától anyátlan; atyjának jelleme, testvérei, különösen Alfonso és Eleonora. Alfonso trónörökös házassága Ippolita Sforzával. Francesco Sforza halála; az ifjú Lorenzo de' Medici látogatása Nápolyban. Beatrix nevelése, tanítója, tanulmányai; az Aragoniaiak udvara és Nápoly az ő korában.

Ferrante barátságtalan viszonya II. Pál pápával; ez utóbbit csakhamar IV. Sixtus váltja föl; Negroponténak a törökök hatalmába esése egyezsége és fegyverkezésre készíteti az olaszországi hatalmakat; Ferrante is egyezsége lép az új pápával. (50–76. l.)

III. (1473–1475.) Beatrix nénje, Eleonora, férjhez megy Ercole, ferrarai herceghez; a nápolyi nászünnepélyek, a násznép pazar fogadtatása Rómában. Beatrix 16 éves korában önálló udvartartást kap; férjhezadására nézve is megindulnak a tárgyalások; atyja Filibertót, Savoya herceget szemeli ki jegyesül; XI. Lajos francia király Lorenzo Medici közvetítésével Beatrix kezét a még csak három éves trónörökös, Károly részére kéri meg; Ferrante tagadó választ ad, de a tárgyalásokat meg nem szakítja. Beatrix környezete, költekezése, adósságai; a nápolyi udvar fényűzése, kedvtelése; a vadászatok s a nők részvétele benne, különösen a sólyommal való vadászás. Színi előadások és zene az udvarnál; udvari írók és költők; a nápolyi szépirodalom ledérsége. Diomede Carafa sajtószérű, tiszteletreméltó alakja és szerepe a nápolyi udvarnál. Beatrix leánykori alakja a képzőművészetben; Francesco Laurana képmás-műveinek valószínűleg egy egész sora őt ábrázolja. Egyetlen ismert, leánykori levele; a rávonatkozó botránykrónika kétes hitelessége. Házassági tárgyalások Mátyás magyar király és az Aragoniai uralkodóház között; ezeknek első nyoma 1465-ben; akkor valószínűleg Eleonora forgott szóban; 1468-ban megújul a ki-

sérlet s most Beatrix lép előtérbe. Az első magyar követség 1469-ben jár Nápolyban, de csak 1474-ben jön megállapodás létre; Mátyás Boroszlóban ünnepélyesen köz-

hírré teszi eljegyzését; Beatrix 1475 nyaratól kezdve magyar királynénak nevezi magát. (77—112. l.)

II. KÖNYV.

A nász. (1476.)

I. Mátyás és Beatrix egybekelése a török háború miatt késedelmet szenved. Az olaszok akkori vélekedése a magyarok s különösen Mátyás felől; a magyar király hatalmi és anyagi eszközei, személyének nimbusa. Beatrix hozománya; ennek s a násznak czimén a nápolyi király megadóztatja hűbéreseit. 1476 tavaszán Mátyás összeállítja a Nápolyba menendő küldöttséget; ennek vezetői, tagjai, a kíséret nagy száma, pompája. A küldöttség junius közepén kel útra; vonulása az olasz földön át; szeptember elején érkezik Nápolyba. (116—137. l.)

II. A nászünnepek Nápolyban; a királyi család részvétele, a Beatrix dicsőítésére rendezett színjátékok; a koronázási és házasságkötési szertartás szeptember 15-ikén; ünnepi lovagtorna. Diomede Carafának Beatrix számára írt s jövő életére útmutatásul szolgáló emlékirata. A nászmenet úttervének változása; Beatrix és kísérete szeptember 18-ikán — Róma mellőzésével — Manfredoniába veszik útjokat s ott mulatás után hajókra szállnak. Tengeri útkok viharok miatt kedvezőtlen; végre Chioggia közelében partra szállhatnak. A ferrarai hercegi pár előbb Corboléban, majd Ferrarában fogadja őket; Beatrix tiszteletére fényes ünnepélyeket rendeznek. Az Esteház és a ferrarai udvari élet; Beatrix benső testvéri viszonya Eleonorához.

A királyné öt napi időzés után elhagyja Ferrarát; Velenczében is fényesen fogadják és ünneplik; onnan a nászmenet — a török martalóczokat kerülve — Karinthián át vonul a Dráva felé. Az országhatáron, Pettaunál Mátyás anyja fogadja leendő menyét. (138—165. l.)

III. Beatrix magyar földön; lelkesen fogadják; a fogatok pompája; a földet nagy hó borítja. Mátyás fényes lakodalmat kívánván rendezni, az uralkodókat is meghívta, de egyik sem jött el személyesen. Deczember 10-ikén Székesfehérvár mellett fogadja a király aráját; az üdvözlés és bevonulás; a koronázási ünnepélyek Székesfehérvárott. Beatrix kíséretében van öcsese, Francesco nápolyi herceg is, ki hosszabb ideig Magyarországon marad, s nagyszámú olasz előkelőségek. Deczember 16-ikán a násznép bevonul Budára; itteni fogadtatása, a királyi pár megjelenésének fénye. A szerencsekívánatok fogadása, lakoma és táncz a királyi várban. Az esküvő deczember 22-ikén; Veronai Gábor egri püspök végzi az esketést; az ünnepélyek zaját Pongrácz János vajda hirtelen halála s temetése szakítja meg; a násznép csak 1477 vizeskeresztje táján oszlik szét. Galeazzo Maria milanói herceg meggyilkolásának hire és benyomása. (166—189. l.)

III. KÖNYV.

Az uralkodótárs. (1477—1485.)

I. (1477—1479.) Beatrix új helyzete, szerepe; Mátyás hatalmi állása, addigi sikerei és jövőbeli föladatai. Az új környezet: Mátyás anyja, főpapok, főurak, vezérek és tanácsosok. A nemzeti és birodalmi politika mérközése; Mátyás a

német császár ellen fordul, III. Fridriknek hadat üzen, 1477 nyarán táborba száll, neje Beatrix, és anyja Erzsebet vele mennek; időzés Győrött, Pozsonyban és Bécs környékén. Beatrix élénk összeköttetést tart fenn atyja s nővére, Eleonora

családjával; rokonságuk révén s atyja tanácsára a Mátvás és Fridrik kibékítésére törekszik. Atyja, Ferrante másodszer nősül, elveszi unokanővérét, Aragoniai Giovannát; Mátvás és Beatrix követséget és fényes ajándékokat küldenek a nász alkalmából Nápolyba. Olaszországban viszály támad a pápa és Firenze között; a nápolyi király a pápa, Ferrara Firenze oldalára áll; Mátvás és Beatrix fonák helyzete. A királyi pár meglátogatja a bányavárosokat; Mátvás, hogy Beatrixnak kedvében járjon, a megszökött Beckenschlager helyére neje bátyját, Aragoniai János bíbornokot nevezi ki esztergomi érsekké; ez az országba jön, de a pápa ellenkezése miatt még nem foglalhatja el érsekségét. Mátvás a Jagellókat — Zsigmond lengyel királyt s ennek fiát, Ulászló cseh királyt — a császártól való elpártolásra bírja, velők szövetséget kötendő, nekik 1479 nyarán találkozót ad Olmützben; csak Ulászló jön el s pazar vendéglátásban részesül; Beatrix is kedveskedik a cseh királynak s megajándékozza őt. Ulászló iránti szerelmének híre nem birt alappal; Beatrix a cseh királyt unokahugával, Isabella d' Estével akarta összeházasítani. A kenyérmezei diadal a törökök fölött. A nápolyi király és Firenze között béke jön létre. (193—231. l.)

II. (1480—1485.) Mátvás hirtelen megbetegedése Lövöldön; Aragoniai János visszatér Olaszországba; Mátvás bizalma s barátsága iránta. A törökök betörnek a nápolyi királyságba s elfoglalják Otrantót; Mátvás csapatokat küld apósa segédelmére: a török kiűzetik. Olaszországban új ligák keletkeznek, a pápa Velenczével szövetkezve Ferrara ellen fordul; Ercole és Eleonora igyekeznek Mátvás támogatását megnyerni s őt a Velence elleni ligába való belépésre rávenni; Beatrix levelezése Eleonorával, Mátvás tartózkodó állást foglal el; a nápolyi sereg Róma közelében veszedelmes szenved, Ferrara s Velence békét kötnek. Mig Mátvás folyton hadakozni kénytelen Fridrikkel, Beatrix tárgyalásokat folytat a béke érdekében; a királyi pár Tata vidékén mulat és vadászik; Galeotti és Ranzano Mátvás udvará-

nál. Aragoniai Jánost a pápa végre megerősíti érsekségében; IV. Sixtus meghal, VIII. Incze lesz pápává. Mátvás folytatja hódításait Ausztriában s 1485 nyarán a körülzárolt Bécs megadja magát neki. (231—257. l.)

III. Beatrix állása Mátvás mellett; viszonyuk érzelmi oldala, a királyné ropant befolyása férjére; valósággal uralkodótársi szerepet visz, különösen diplomáciai téren. Anyagi ellátásának kérdése; mi történt hozományával? birtokai s jövedelmei, különösen a bányavárosok s a kamarai jövedelmek; kormányzati hatásköre a «királynéi városok» fölött; rendetlen gazdálkodása. Befolyása a kormányzatra, az udvarra s az Olaszországgal való összeköttetésekre. A magyar-olasz viszonyok és vonatkozások Mátvás előtt és alatt; az összeköttetéseket nem Beatrix teremtette, de azok élénkítésére sokat tett. A korabeli olasz írók és tudósok véleménye Beatrixról s az általuk neki ajánlott könyvek. (257—286. l.)

IV. Beatrix szerepe a Mátvás korabeli művészet s különösen a magyar-olasz művészeti vonatkozások terén. Mátvás budai palotája; az ó-budai királynéi vár; Visegrád; pozsonyi, tatai, komáromi építkezések; Mátvás templomépítései. Giovanni Dalmata valószínű szerepe, Benedetto da Majano s a többi megnevezhető, itt működött olasz művészek. Verrocchio domborművei Mátvás és Beatrix számára; a bécsi relief-képmások. A Beatrix éremképe Christoforo Romano műve. A Corvin-codexek miniatúr-festései Attavantától s más olasz festőktől; Beatrix képmásai ezeken. Az iparművészet Mátvás és Beatrix korában; a hazai készítmények értéke, különösen az ötvösségben; külföldi behozatal s különösen olasz munkák a királyi palotákban. A Corvin-kálvária, a miniatúr-háziooltár, a trónkárpit. Színészek és zenészek; Beatrix zenekedvelése; magyar és külföldi zene; a király és királyné udvari ének- és zenekara; a megnevezhető külföldi zeneművészek, Beatrix levelezése azok érdekében. (287—317. l.)

IV. KÖNYV.

Lappangó ellentétek. (1485—1490.)

I. (1485—1486.) Mátyás és Beatrix bevonulása Bécsbe; az akkori Bécs, Mátyás ottani építkezései, Beatrix gyakori és hosszas tartózkodása ott. Házasságuk kilencz évig terméketlen maradván, Mátyás a törvényes trónörökös iránti reményét elveszti s törvénytelen fiát, Corvin Jánost helyezi az előtérbe; ennek származása, Mátyás anyja s maga Mátyás birtokokkal halmozza el Jánost s fejedelmi házassággal akarja állását emelni; Beatrix féltékenyen, sőt gyűlölködve nézi emelkedését; unokahúgát ajánlja jegyesül Corvinnak, Mátyás azonban nejjének tudta nélkül Bianca Maria Sforzát igyekszik fia jegyeséül megnyerni. Váradi Péter kalocsai érsek föltűnő kegyvesztését és bebörtönözését a közvélemény Beatrixnak tulajdonítja; a királyné és Corvin János körül pártok kezdenek alakulni. Aragoniai János váratlan halála következtében az esztergomi érseki szék megüresedvén, Beatrix kieszközli, hogy Mátyás azt unokaöccsének, a még csak hét éves Estei Hipolitnak adományozza, miről a királyné siet nővérét értesíteni. (321—344. l.)

II. (1486—1487.) Levélváltások és követjelentések a magyar királyi s a ferrarai hercegi pár között a Hipolit érseksége ügyében. Ascanio Sforza bibornok, ki maga vágyott az esztergomi érsekségre, Rómában megakadályozza a pápai megerősítést; Veronai Gábor, kit hasonló gyanú ér, Rómában meghal. Mátyás és Beatrix határozottan lépnek föl s a megerősítést kieszközlik; Hipolit jövetele ennek ellenére mindegyre késik; a ferrarai követ tisztelgése Beatrixnál és Mátyásnál, kik ez időben többnyire útban vannak. Nápolyban a bárók ismét összeesküsznek Ferrante ellen; Beatrix magáévá teszi atyja ügyét, Mátyás segédcapatokat küld le; a lázadás elnyomatik, a király ellenfelein ígérete megsegésével kegyetlen boszút vesz. Mátyás és Beatrix törekvései Bajazed török szultán párttűt testvérenek, Dsemnek magukhoz vonására. Mátyás Iglauban találkozik Ulászló cseh királlyal s viszonyukat szoro-

sabbra fűzik. Antonio Bonfini mint a Beatrix fölolvasója és történetíró Mátyás udvarához jön. Német-Ujhely ostroma s bevétele; előkészületek Hipolit jövetelére; a kis érsek megérkezése s meleg fogadtatása a királyi pár által (344—375. l.)

III. A Hipolit eljövételével tetőpontjára hág az olaszság szerepe és befolyása Magyarországon s különösen a királyi udvarnál. Beatrix és hívei idegenek maradnak a magyarok szemében; csekély engedmények a magyarság javára. Az udvari élet is idegenszerűvé alakul, a szokások, a viselet megváltoznak; az olaszok gazdasági, egyházi, politikai téren mindinkább tért foglalnak. Beatrix udvarának alakjai, kegyenczei, titkárai; a követek mint hírhordók és cselszövők, a fejedelmi futárok, gyóntató atyák és orvosok. A ferrarai jövevények elszaporodása, Hipolit környezete. A magyarság és olaszság világnézetének, természetének különbözése; az olaszok csodálata Mátyás iránt is másnemű mint a magyaroké; miben voltak fölényben az olaszok, miben a magyarok? Az országban fokozódik a gyűlölet az olaszok ellen s mindannak, a mi gyűlöletes, kútforrását és kifejezőjét Beatrixban látják. Temesvári Pelbárt, mint az egyszerű magyar erkölcs képviselője; az elégedetlenség sokszor már Mátyás ellen is fordul; a Beatrix elleni gyűlölet kitörését csak a királyné hatalma tartja vissza. (375—421. l.)

IV. (1487—1490.) Corvin János és Bianca Maria között a házasság 1487 novemberében képvisleti úton megkötöttetik; Beatrix meg nem szűnik áskálódni az egybekeelés ellen. Mátyás és Beatrix Hipolitnál Esztergomban; a kis érseket a király is megkedveli; Beatrix a Hipolit bátyját, Estei Fernandót is férje udvarához kívánja vonni. Újabb házasságok a nápolyi uralkodóházban: Federigo herceg újra megnősül s Alfonso trónörökös leánya Isabella, a fiatal milanói herceghez, Gian Galeazzo-hoz megy férjhez, ettől azonban nagybátyja, Lodovico Sforza minden hatalmat elragad. Az anconai lázadás a pápa haragját vonja

Mátyásra; Beatrix engesztelő közbenjárása. Mátyás beléfarad a háborúkba, Miksa római király közbelépésével ennek atyjával, Friderik császárral fegyverszünetet köt. A béketárgyalások során házassági terv merül föl Miksa leánya s Corvin János között, miért Mátyás halasztja a milánói házasságot, a mi a Sforzáknban gyanút kelt. Beatrix műlóan, Mátyás most már állandóan betegeskedik s ezért a trónutódlást biztosítani igyekszik törvénytelen fia számára; ezzel Beatrix szembeszáll s koholt közjogi elmé-

letek alapján igyekszik Mátyás halála esetére a trónt magának megszerezni; a nápolyi király követet küld érdekében vejehez. Mátyás keserű panasza fakad neje ellen sógora, Alfonso herczeg előtt s igyekszik a nápolyi udvart a királyné kívánságának kivihetlenségéről meggyőzni. 1490 elején Mátyás egész udvarával Bécsbe utazik s az ausztriai várak birtokát biztosítja Jánosnak; virágvasárnapján hirtelen szélhűdés éri s két nappal később meghal. (422–456. l.)

V. KÖNYV.

Küzelmek és ármányok. (1490–1497.)

I. (1490.) A Mátyás váratlan halálától teremtett helyzet bonyodalmai és veszélyei; a helyzet észete s a közreműlet; az orgyilkosság gyanúja aaptalan. Beatrix egy pillanatra a helyzet urává lesz; a főurak az ő s a Corvin János vezetése alatti kormánytanács kezeibe teszik le a legfőbb hatalmat; a királyválasztó országgyűlést Beatrix hívja össze. Mátyás ravatala fölött megindul a versengés. Beatrix rejtélyes magaviselete gyanút kelt a Corvin érdekét pártoló milánóiaknál. Mátyás holttestét Budára, onnan Székesfehérvárra viszik. Beatrix és Corvin Budán székelnek; a helyzet Ulászlónak látszik kedvezni, az ő megválasztását pártoló püspökök Beatrixban reményt keltene az új királylyal kötendő házasságra. A királyválasztó országgyűlés összejön; sikertelen kísérlet János Albert lengyel herczeg kikiáltására; az Ulászló pártja Corvint visszaléptetni igyekszik, ez Budát megszállva hagyván, a koronával a délvidékre vonul, de serege a Csontmezőn megveretvén, megszűnik mint trónjelölt szerepelni. A főurak most már, élükön Nagylucei Orbán egri püspökkel, a kormányzati jogokat egészen magához ragadó királynéval egyezségre lépnek az Ulászló megválasztása érdekében oly módon, hogy neki följánlják az Ulászló kezét, maguk között azonban elhatározzák, hogy e házasságot soha létrejónni nem engedik. Ulászlót a választógyűlés kikiáltja királylyá, küldöttség megy érte, mely Farkashidán közli vele a válasz-

tási föltételeket. Ulászló megkoronáztatik s mindjárt titkos tárgyalásokat indít a gazdag Bianca Maria Sforzával kötendő házasság iránt, noha már formai házasság köti Brandenburi Borbálához. A főurak gyűlekezete előtt kijelenti, hogy kényszerűségből, házasságot köt Beatrixszal, de e házasságot soha érvényesnek elismernem fogja; azután Beatrixhoz megy, hol Bakócz Tamás győri püspök, megelőző nyilatkozataik alapján a királyt és királynét házastársaknak nyilvánítja, mire Ulászló nyomban távozik. (459–502. l.)

II. (1490–1493.) A színlelt házasságkötésből megoldhatatlan bonyodalnak támadnak; titkos tárgyalás Milanóval Bianca Sforza eljegyzése iránt; Beatrixot tovább hitegeti Ulászló, mert az őt pénzzel segílyezi s azzal fenyegeti, hogy várait megnyitja Miksának. Beatrix Esztergomban, Hipolitnál székel és sürgeti az egybekelest; atyja, a nápolyi király közhírré teszi, hogy a házasság végrehajtatott; ezt Ulászló tagadja s az országgyűlés által akarja eltílatni magát a Beatrixszal való egybekelestől. Az 1492 tavaszán tartott országgyűlés alkalmával a királyné is Budára jön; a kalocsai érsek mellette nyilatkozik, a Rendek hallani sem akarnak a házasságról, határozat nem hozatik. Beatrix dühösen visszavonul Esztergomba s atyja útján a pápát igyekszik ügyének megnyerni; Ulászló is követet küld Rómába, a nápolyi király pedig Ulászlóhoz, ki kitérő választ ad. Időközben VIII. Ince

pápa meghal s VI. Sándort választják pápává. Ez eleinte ellenséges viszonyban van Ferrantéval s a milánóiak befolyása alá kerül, a mi Ulászlónak kedvez ; a helyzet változik ; a pápa kibékül, sőt családi összeköttetésbe lép Nápolylyal, a Sforzák elejtik Ulászlót mint kérőt, Bianca Maria a Miksa császár nejevé lesz s Milano Beatrix oldalára lép. VI. Sándor brevét bocsát ki Ulászlóhoz s a Beatrix érdekében követet is küld hozzá. Beatrix elszigetelve s gyűlöltlen él Esztergomban ; anyagi zavarokba merül s a bányavárosok kormányzatában érdekltségének jeleit adja. A 14 éves Hipolit bibornokká lesz ; Beatrix öröme e fölött ; nővére, a Hipolit anyja, nyomban ezután meghal. (503—542. l.)

III. (1493—1497.) A Beatrixot érő csapások : nővére, Eleonora halála ; atyja, Ferrante halála ; VIII. Károly francia király Olaszországba tör s Nápolyt elfoglalja ; II. Alfonso már előbb lemondván,

az új király, Ferrandino elmenekül. A francziák nem tudják Nápolyt megtartani, Ferrandino visszatér, de csakhamar meghal ; Federigo lesz nápolyi király. Orsini teanói püspök, mint pápai legátus, Beatrix érdekében Magyarországra jön, Ulászlót a házasság elismerésére inti, de eredménytelenül. Rómában a királyné befolyása még mindig diadalmas ; ellenben Magyarországon a Beatrix helyzete mindinkább tartathatatlanná lesz ; pénzügyi műveletei a bányavárosokkal. Hipolitot atyja Olaszországba hívja, előbb rövidebb időre, majd állandó tartózkodásra odamegy ; ezalatt az országban mozgalom indul érseksége elvonására ; az egri püspökséggel akarják kielégíteni, hogy az esztergomi érsekség Bakócznak jusson ; Beatrix küzdelme e terv ellen, melyet a ferraraiak is pártolnak. A pápa jóváhagyja a cserét s Hipolit Olaszországban marad ; Esztergom Bakócz birtokába jut. (543—581. l.)

VI. KÖNYV.

A hajótörött. (1497—1508.)

I. (1497—1501.) Újabb halálesetek és házasság Beatrix rokonságában ; bátyja, Federigo király fölkarolja ügyét Rómában ; panasza Hipolit közönye miatt. Ulászló erőlyesen követeli Rómában házasságának föloldását ; tárgyalások a pápai curiánál. VI. Sándor politikájának fordulata ; közeledik a francia királyhoz és Velenczéhez s szakít Nápolylyal ; Ulászló Velenczével szövöttezik, s ennek befolyása támogatja ügyét Rómában. 1501 április 3-ikán a pápa a consistoriumban semmisnek nyilvánítja a házasságot s Beatrixot teljesen pervesztessé teszi ; a nápolyiak hasztalan fölszólalása az ítélet ellen. Cesare Borgia megöli sógorát, a nápolyi herceget. Beatrix hozományát visszanyerni igyekszik ; a király tartóztatja, ő azonban elhagyja az országot. Porto Gruaróban idözik ; Hipolit eléje megy ; Ferrarában ünnepélyesen fogadják ; Olaszország fenyegető viszonyai ; Beatrix tengeren Nápolyba utazik. (585—611. l.)

II. (1501—1504.) Beatrix Nápolyba érkezik ; ünnepélyesen fogadják ; a Castello

Capuanóban lakik ; ott levő rokonai. Az újabban ismét betört francia sereg közeledik Nápolyhoz ; a spanyol és francia király egyetértése nyilvánvalóvá lesz. Capua bevetele és kifosztása eldönti a királyság sorsát ; Federigo király trónját veszelve Ischia szigetére, majd Franciaországba költözik ; Beatrix, sógornéja Isabella királyné és unokahúga, az özvegy milánói hercegné Ischia várába vonulnak ; a francziák és a spanyolok osztoznak Nápoly birtokán. A királyné ischiai élete, ottani környezetök ; Beatrix levelezése Hipolittal ; hozománya visszaszerzésére nincs kilátása ; Hipolit a capuai érsekség jövedelmének átengedésével segíti. Ulászló nőül veszi Candalei Annát. A francziák és spanyolok között egyenetlenség tör ki ; Isabella királyné elhagyja Ischiát s férje után Franciaországba megy ; az ischiaiak a spanyolokkal tartanak ; Gonsalvo de Cordova kiüzi a francziákat Nápolyból. VI. Sándor hirtelen halála ; átmeneti pápául III. Piust, ennek csakhamar bekövetkező kimúlta után II. Juliust

választják pápává. Beatrix és Isabella hercegné beköltöznek Nápolyba, odajönnek Beatrix mostohaanyja s mostohanővére is; a »szomorú királynék udvara« a spanyol uralom pártfogása alatt. (611–636. l.)

III. (1504–1508.) II. Julius fölkarolja Beatrix ügyét, hozományának visszaadása iránt ír Ulászlónak és Bakócznak; a királyné levelezése Hipolittal; nápolyi élete és környezete. Cesare Borgia bukása. Ercole ferrarai herceg meghal, utódja, fia Alfonso lesz, ki Lucrezia Borgiát vette nőül; viszály az Esték között; összeesküvés Alfonso és Hipolit ellen; Fernando és Giulio bebörtönzése. Beatrix igyekezete hozománya visszaszerzésére; Hipolitot Magyarországra akarja kísérni. Katholikus Ferdinánd, mint Nápoly ura meglátogatja e királyságát; ünnepélyek ez alkalomból; a király látogatást tesz Beatrixnál, megígéri ügye fölkarolását. Tűzvész a San Domenico

templomban, az Aragoniai királyok sírhelyén. A spanyol király eltávozik s magával viszi Gonsalvót. Beatrix fokozott erélyvel működik hozománya ügyében; biztató híreket kap, a pápa is újra közbelép; a királyné a pápai curiánál pert indít; a Hipolit capuai ügyei is foglalkoztatják. 1508 augusztus végén súlyosan megbetegedik Beatrix; szeptember 13-ikán meghal a Castello Capuanóban; a gyászszertartás, a részvét; Giovanna anyakirályné levele; Alfonso ferrarai herceg titokban Nápolyba jön; Hipolit közönye. Beatrix végrendelkezése; visszaszerzendő hozománya terhére tett hagyományai; a pápa még egy kísérletet tesz a hozomány kiadására. Celio Calcinini gyászbeszédje Beatrix fölött. Beatrix hátramaradt hozzátartozóinak, különösen Hipolitnak sorsa. Beatrix sirja és sírfelirata. (636–676. l.)

KÉPEK JEGYZÉKE.

ÖNÁLLÓ KÉPEK :

	Lap
I. Beatrix mellszobra a bécsi udvari múzeumban	1
II. Isabella nápolyi királyné leányaival	20
III. Nápoly a Beatrix korában	72
IV. Beatrix leánykori mellszobra a párisi Dreyfus-gyűjteményben	104
V. Beatrix állítólagos mellszobra a párisi Louvrebán Fr. Lauranától	104
VI. Beatrix állítólagos mellszobra a palermói múzeumban Fr. Lauranától	104
VII. Beatrix leánykori mellszobra Fr. Lauranától a berlini »Kaiser Friedrich-Museum«-ban	174
VIII. Beatrix mellszobra Fr. Lauranától a firenzei Bardini-féle műkereskedésben	174
IX. Beatrix márványlárvái : 1. A chambery-i múzeumban. 2. Az aix-i múzeumban. 3. A berlini »Kaiser Friedrich-Museum«-ban	174
X. Beatrix dombormű-képmása a bécsi udvari múzeumban	264
XI. Mátyás dombormű-képmása a bécsi udvari múzeumban	264
XII. Beatrix fiatalkori képmása a berlini múzeumban Verrochiótól	304
XIII. A Regiomontanus-codex egy lapja	308
XIV. Beatrix királyné levelének hasonmása	34
XV. Lodovico Sforza és Beatrice d' Este gyermekeikkel fogadalmi képen	512
XVI. A Castello Ferrarában	608

A SZÖVEGBE NYOMOTT KÉPEK :

	Lap		Lap
1. Phil. Bergomensis «De claris mulieribus» cz. művének egy lapja...	1	24. Sigismondo d'Este. Sperandio érme után	81
2. Mátyás és Beatrix tudósaik körében. Ferenczy István dombormű-vázlata	3	25. IV. Sixtus éremképe. Guazzalotti műve	83
3. Beatrix miniatur-képe a brüsseli Corvin-Missalében	10	26. XI. Lajos francia király éremképe. Fr. Lauranától	85
4. I. Alfonso diadalmenete. Dombormű a nápolyi Castello Nuovo diadalkapuján	13	27. A nápolyi Castello Nuovo nagytermének ajtóoromzata. Domenico Gajini műve	87
5. I. vagy «Bölcs» Alfonso király mellszobra Dom. Montemignanótól	17	28. Lakoma olasz királyi házban a xvi. század elején	89
6. I. Alfonso harczoai között. Márvány dombormű a nápolyi Castello Nuovo diadalkapuján	19	29. Diomede Carafa emlékérmé (I.) a bresciai múzeumban	98
7. III. Calixtus pápa éremképe. Guazzalotti műve	22	30. Diomede Carafa emlékérmé (II.) a bresciai múzeumban	99
8. II. Pius pápa. Mellszobor F. Lauranától	25	31. Aragoniai czimer. (A M. Nemzeti Múzeumból)	111
9. Anjou János éremképe	27	32. Előkelő nápolyiak vadászcsölymaikkal... ..	112
10. Francesco Sforza, Milano hercege. Sperandio érme után	29	33. Nápoly	115
11. A nápolyi Castello Nuovo érczkapujának domborművei	33	34. Mária királyné siremléke a Donna Regina-templomban Nápolyban ...	119
12. Bartolommeo Roverella bibornok siremléke a római San Clemente-templomban	39	35. Mátyás király fiatalkori eszményesített dombormű-képmása a milánói Castello Sforzesco múzeumában...	123
13. A hercegi vár romjai Sessában	41	36. Filipecz János váradai püspök névaláírása	125
14. Aversa vára	48	37. Filipecz János váradai püspök pecsétje	127
15. I. Ferrante fiatalkori mellszobra Fr. Laurana műve	53	38. Dengelegi Pongrácz János pecsétje ...	130
16. Okmányhasonmás Ferrante király és Ant. Petrucci titkár névaláírásával	55	39. Frangepán Bernardin pecsétje ...	131
17. I. Ferrante nápolyi király arany pénzei... ..	57	40. A Szentgyörgyi grófok pecsétje... ..	132
18. Altonso calabriai herceg arczképe a Cappella Sixtinának a «kulcsátadás»-t ábrázoló képén. Peruginótól vagy Luca Signorellitől	59	41. A nápolyi Castello Nuovo diadalkapuja	135
19. Guido Mazzoni «Lamentatio»-csoportja a nápolyi Montoliveto-templomban	61	42. A nápolyi Castello Nuovo Szent Borbáláról nevezett templomának kapuja... ..	137
20. Lorenzo de' Medici fiatalkori mellszobra... ..	67	43. Oliviero Carafa bibornok siremlékszobra a nápolyi Duomo kriptájában ...	141
21. A Castello Nuovo Nápolyban... ..	71	44. Lovagtorna a xv. században	145
22. II. Mahomet szultán éremképe. De Constanzo műve	75	45. Beatrix lakodalma alkalmára vert ezüstgaras I	148
23. Aragoniai Eleonóra, ferrarai hercegné	79	46. Beatrix lakodalma alkalmára vert ezüstgaras II... ..	149
		47. A Diomede Carafa-codex czimlapja	151
		48. Manfredonia vára	155
		49. Udvari élet Ferrarában a xv. században	157
		50. Velence a xvi. században	160

Lap	Lap
51. Andrea Vendramin doge síremléke a velencei Giovanni e Paolo-templomban 163	90. Beatrix miniaturképe a brüsseli kir. könyvtár Corvin-Missalejében 305
52. Utazás a xv. században 164	91. Beatrix miniaturképe a wolfenbütteli Marsilius Ficinus-féle codexben 305
53. Pettau a Dráva mellett 165	92. Beatrix miniaturképe a wolfenbütteli Priscianus-codexben 307
54. Székesfehérvár a xvi. század végén 168	93. A Hieronymus-codex Beatrix-miniaturképe 307
55. Antonello di Ajello barii érsek címere 178	94. A vaticani Corvin-Breviarium képe 315
56. Buda a Mátyás idejében 182	95. Beatrix éremképe... .. 317
57. Galeazzo Maria Sforza, milánói herceg 188	96. Mátyás és Beatrix címerei. (Richter A. rajza.) 321
58. Mátyás és Beatrix címereivel ékesített egykorú fayence-tál... .. 189	97. Bécs 1483-ban 326
59. Oltárpredella Mátyás és Beatrix címereivel 193	98. Bianca Maria Sforza 333
60. Mátyás éremképe 195	99. Váradi Péter kalocsai érsek címere... .. 336
61. Hunyadi Szilágyi Erzsébet 197	100. Ascanio Sforza bibornok síremléke 339
62. Ujlaki Miklós, boszniai király síremlék-képmása 199	101. Ercole herceg és Eleonora hercegné éremképe a modenai múzeumban 341
63. Báthori István pecsétje 203	102. Estei Hipolit éremképe 343
64. Győr a xvi. században... .. 206	103. Beatrix királyné levelének hasonmása 347
65. Pozsony. (Háry Gyula rajza) 209	104. Veronai Gábor bibornok címere 349
66. Kassa látképe 215	105. Alfonso d' Este gyermekkori éremképe a modenai múzeumban ... 351
67. Olmütz 221	106. Pécs 355
68. II. Ulászló cseh, később magyar király éremképe 225	107. Diomede Carafa síremléke a nápolyi San-Domenico Maggiore-templomban 363
69. Az olmützi városház 229	108. Laa vára Alsó-Ausztriában 365
70. Aragoniai János bibornok címere 233	109. Zengg régi képe 371
71. I. Ferrante mellszobra... .. 235	110. A német-újhelyi várkastély és várkapu 373
72. Otranto fõlszabadításának emlékére vert érem 239	111. A Frangepánok várkastélyaZenggen 377
73. III. Fridrik német császár... .. 243	112. Zápolyai István síremléke a szepeshelyi székesegyházban 381
74. A zágrábi püspöki várkastély ... 246	113. Marzio Galeotti emlékérmé 387
75. A pozsonyi vár déli kapuja 249	114. Bernardo Monelli síremléke ... 391
76. Tata a xvi. században... .. 251	115. Beatrix képe a Didimus-codex címlapján 395
77. A tatái régi várkastély 253	116. Mátyás képe egykorú római falfestményen 403
78. Mátyás király bevonulása Bécsbe 255	117. Beatrix királyné imakönyvének kezdõlapja 407
79. Mátyás nagy címere, benne az aragoniai címerrel 261	118. Beatrix imakönyvének képes lapja 411
80. Beatrix királyné pecsétje... .. 263	119. Temesvári Pelbárt Pomeriumának címkepe 417
81. Ó-Buda xiv. századból való pecsétje 273	120. Corvin János 425
82. Kõrmöczbánya 277	121. Bianca Maria Sforza 427
83. Selmeczbánya. (xvii. századbeli fametszet után) 281	
84. Selmeczbánya 283	
85. A Mátyás-korabeli Budavár képzetileg rekonstruálva... .. 289	
86. Buda Münster krónikájában 293	
87. A visegrádi «Vizi vár» maradványai 295	
88. Visegrád 297	
89. Komárom a xvi. század végén ... 301	

	Lap		Lap
122. Aragoniai Isabella	431	158. Ercole d' Este ferrarai herczeg	571
123. Dsem arczképe	433	159. Ariosto arczképe	575
124. Baden, Bécs mellett	437	160. Estei Hipolit bibornok névalírása	577
125. A Ransanus-codex czimképe ...	441	161. Visegrád egykorú képzeleti képe	581
126. Alfonso calabriai herczeg érem- képe	445	162. Beatrix miniatürképe a bécsi ud- vari könyvtár Agathias-codexében	585
127. VIII. Ince pápa siremléke	449	163. Lodovico Sforza és neje Beatrice d' Este sírszobrai	589
128. A bécsi Burg régi képe	456	164. XII. Lajos francia király érme	591
129. Buda várának egykorú képzeleti képe	459	165. Federigo nápolyi király éremképe	595
130. Miksa római király, utóbb német császár	465	166. A velencei tanács	597
131—2. Nagylucei Dóczi Orbán egri püspök pecsétje és névalírása	467	167. Agostino Barbadicovelencei doge éremképe	599
133. Corvin János pecsétje	473	168. Cesare Borgia	603
134. Corvin János névalírása	475	169. Federigo nápolyi király névalá- írása és pecsétje	609
135. A Rákos mezeje	479	170. A Castello Capuano Nápolyban. G. L. M. fényképfelvétele után rajzolta Richter A.	613
136. A pesti Nagyboldogasszony-temp- loma. (Most belvárosi templom.)	481	171. Ischia kikötője	617
137. II. Ulászló. (Egykorú festmény után.)	485	172. Ischia vára	621
138. II. Ulászló névalírása	487	173. Lucrezia Borgia éremképe	624
139. II. Ulászló pecsétje	491	174. I. Alfonso ferrarai herczeg érem- képe a modenai múzeumban ...	625
140. Nagylucei Dóczi Orbán püspök czimerköve	495	175. A velencei Piazzetta xvi. sz. képe	630
141. Bakócz Tamás	501	176. Anna királyné pecsétje	631
142. Esztergom	503	177. Gonsalvo de Cordova éremképe	633
143. Giacomo Trotti Milanóban működő ferrarai követ éremképe	507	178. II. Julius pápa éremképe, pápasága első idejéből	637
144. Az esztergomi vár déli foka. (Háry Gy. rajza)	509	179. Jacopo Sannazaro éremképe ...	639
145. Gian Galeazzo Sforza milanoi herczeg	511	180. Pozzuoli	641
146. Esztergom	517	181. Bakócz bibornoki pecsétje	647
147. VI. Sándor pápa	525	182. Katholikus Ferdinánd spanyol király	649
148. Róma középkori képe	529	183. Az Aragoniai házbeli királyok koporsói a nápolyi San Domenico Maggiore-templom sekrestyéjében	653
149. Az esztergomi Szt István-kápolna	535	184. Estei Hipolit bibornok	659
150. Báthori István névalírása	536	185. Alfonso herczeg (későbbi) képe Dossi festménye után	663
151. Filippo da Bergamo Beatrixnak ajánlott műve czimlapja	538	186. Estei Hipolit disznyerge	669
152. Estei Hipolit bibornok czimere	544	187. Isabella Gonzaga-Este képe ...	671
153. VIII. Károly francia király (Ni- colo da Firenze érme után.) ...	548	188. A Pietro Martire-templom homlok- zata	673
154. Genua Schedel krónikájában ...	550	189. Beatrix sírja a nápolyi Pietro Martire-templomban. (G. L. M. fényképfelvétele után.)	676
155. A Castello dell' Ovo Nápolyban	553		
156. A kassai dom a restaurálás előtt	559		
157. Frangepán Beatrix	564		

GENEALOGIAI TÁBLÁK.

1. Az Aragoniaiak leszármazási táblája	24
2. A Sforzák leszármazási táblája	64
3. Az Esték leszármazási táblája	80

MEGJEGYZÉSEK A KÉPEKRŐL.

ÖNÁLLÓ MELLÉKLETEK.

I. *Beatrix színes márvány mellszobra a bécsi udv. múzeumban.* (Czímkép.) W. Rolfs «Franz Laurana, Berlin. (Richard Bongs-Kunstverlag) 1907.» cz. műve szerint Laurana műve s Beatrixot ábrázolja. A háromszinnyomat lemezeit Löwy J. műintézete készítette s az Athenaeum nyomása.

II. *Isabella nápolyi királyné leányaival ajátatoskodik* (20. l.). Egykorú predellakép a nápolyi Pietro-Martire-templomban; eredeti fénykép után Richter Aurél rajza.

III. *Nápoly Beatrix korában* (72. l.). Eredetije a firenzei «Palazzo Strozzi»-ban őriztetik, onnan közölte a «Napoli Nobilissima» cz. folyóirat: «Vedua della città di Napoli nel 1479: col trionfo navale per l' arrivo di Lorenzo de' Medici» czímmel. *Ben. Croce* szíves engedélyével erről készült reproductionk Divald K. műintézetében.

IV. *Beatrix leánykori mellszobra a párisi Dreyfus-gyűjteményben* (104. l.). Fr. Laurana műve. A M. Nemzeti Múzeum fényképe után.

V. *Beatrix állítólagos mellszobra a párisi Louvrebán* (104. l.),

VI. *Beatrix állítólagos mellszobra a palermói múzeumban* (104. l.), mind a kettő Fr. Laurana műve s Rolfs idézett művéből vettük át.

VII. *Beatrix leánykori mellszobra Fr. Lauranától a berlini «Kaiser Friedrich-Museum»-ban* (174. l.). W. Rolfs «Fr. Laurana» cz. művének 44. táblájáról készült, a szerző szíves engedélyéből.

VIII. *Beatrix mellszobra a firenzei Bardini-féle műkereskedésben* (174. l.). Ugyanonnan van véve.

IX. *Beatrix állítólagos márványlárvái: 1. a chambery-i múzeumban, 2. az aix-i múzeumban, 3. a berlini «Kaiser Friedrich-Museum»-ban.* Mind a három Fr. Laurana műve. W. Rolfs idézett művéből. (174. l.)

X. *Beatrix* (264. l.) és

XI. *Mátyás* (264. l.) *dombormű-képmásai a bécsi udvari múzeumban* őriztetnek. Fénykép után.

XII. *Beatrix fatalkori dombormű képmása a berlini múzeumban Verrocchiótól* (304. l.) eredeti fénykép után készült.

XIII. *A Regiomontanus-codex egy lapja* (308. l.). Az eredeti Corvin-codex a bécsi udvari múzeum tulajdona. A háromszinnyomat lemezeit Löwy J. műintézete készítette.

XIV. *Beatrix királyné levelének hasonmása* (348. l.) eredeti fényképfelvétel után készült. Az oklevél eredetije a modenai levéltárban.

XV. *Lodovico Sforza és Beatrice d' Este gyermekeikkel fogadalmi képen* (512. l.) Bern. de' Conti oltárképe a milánói Brera-képtárban. Eredeti fénykép után.

XVI. *A Castello Ferrarában* (608. l.). Eredeti fénykép után.

SZÖVEGBE NYOMOTT KÉPEK.

1. *A címnap kerete.* (1. l.) Philippus Bergomensis «De claris mulieribus» cz. művének akadémiai példányából vétetett.

2. *Mátyás és Beatrix tudásaik körében.* (3. l.) Ferenczy István dombormű-vázlata. Meller Simon «Ferenczy István» cz. művében a 296—7. lapon közölt képekből.

3. *Beatrix miniatur-képe a brüsseli Corvin-Missaléban* (10. l.) a M. Nemz. Múzeum fényképe után. Már előbb reprodukálva az Arch. Értesítő 1889. 11. lapján Csonstosi: «Mátyás és Beatrix arczképei» cz. értekezésében.

4. *I. Alfonso diadalmenete*, (13. l.) Dombormű a nápolyi Castello Nuovo diadalkapuján. Eredeti fénykép után.

5. *I. vagy «Bölcs» Alfonso király mellszobra*. (16. l.) Dom. di Montemignano műve a bécsi udvari múzeumban. W. Rolfs id. művéből.

6. *I. Alfonso harczosai között*. (19. l.) Márvány dombormű a nápolyi Castello Nuovo diadalkapuján. Fénykép után.

7. *III. Calixtus pápa éremképe*. (22. l.) Guazzalotti műve. A. Heyss «Les Médailleurs de la Renaissance» cz. művének VIII. kötetéből (Les Florentines) vettük. Korábbi reproductiói Friedländer után. Fraknoi: Mátyás 67. l. Olv. * CALISTVS * PAPA TERTIUS.

8. *II. Pius pápa mellszobra*. (25. l.) Laurana műve. W. Rolfs id. munkájából. (76. képlap.)

9. *Anjou János éremképe*. (27. l.) Rolfs id. műve 23. l. Kőrirta: IOANNES DVX CALABER ET LOTHORINGVS SICVLI REGIS PRIMOGENITVS.

10. *Francesco Sforza, Milano hercege éremképe*. (29. l.) A. Heyss: «Les medailleurs de la Renaissance» cz. művének Sperandio-kötetéből. Ugyanennek más reproductiója Friedländer után Fraknoi: Mátyás 156. l. Olv. * FRANCISCVS · SFORTIA · VICE-COMES · DVX · MEDIOLANI · QVARTVS.

11. *A nápolyi Castello Nuovo ércskapujának domborművei*. (33. l.) Eredeti fénykép után.

12. *Bartolommeo Roverella bibornok siremléke a római San Clemente-templomban*. (39. l.) Eredeti fénykép után.

13. *A hercegi vár romjai Sessában*. (41. l.) Újabb felvétel után.

14. *Aversa vára*. (48. l.) Egy asztalra festett Szent Sebestyént ábrázoló régi kép után (melyen háttérül szolgált) először közölte Pór A. «Nagy Lajos» cz. művében 104. l. mellett.

15. *I. Ferrante fiataalkori mellszobra*. (53. l.) Francesco Laurana műve. W. Rolfs id. művéből 71. tábla.

16. *Okmányhasonmás Ferrante király és Ant. Petrucci titkár névalírásával*. (55. l.) Eredeti fénykép után; az eredeti okmány a nápolyi áll. nagy levéltárban.

17. *I. Ferrante nápolyi király arany pénzei*. (57. l.) «Monnaies en or, Vienne» (Trattner) 1759. 113. lapjáról. Olv. 1. RECORDAT : (io) MISERICOR : (diae) SVE. 2. FERDINANDVS · D · (ei) G · (ratia) R (ex) SI(ciliae). 3—4. Ugyanaz.

18. *Alfonso calabriai herceg arczképe a Cappella Sistinának a «kulcsátadás»-t ábrázoló képén* (59. l.) Perugino vagy Luca Signorelli műve. Eredeti fénykép után.

19. *Guido Mazzoni «Lamentatio»-csoportja a nápolyi Montoliveto-templomban*. (61. l.) Eredeti fénykép után.

20. *Lorenzo de' Medici fiataalkori mellszobra* (67. l.) Verrocchio műhelyéből került ki. Müller-Walde: «Leonardo da Vinci» cz. műve 20. lapjáról.

21. *A Castello Nuovo Nápolyban* (71. l.) fénykép után.

22. *II. Mohamed szultán éremképe*. (79. l.) De Constanzo műve. «Aloiss Heyss: Les médailleurs de la Renaissance» cz. művéből.

23. *Aragoniai Eleonora, ferrarai hercegné*. (79. l.) A modenai levéltárban őrzött xvi. századi kézirati codex vízfestménye után.

24. *Sigismondo d' Este éremképe* (81. l.) Sperandio műve, A. Heyss id. művéből. Kőrirta * ILLVSTRISIMVS · SIGISMVNDVS · ESTENSIS.

25. *IV. Sixtus éremképe* (83. l.) Guazzalotti műve Heyss id. művében VIII. köt. Más reproductiója Szilágyi: Magyar nemz. tört. iv. 284. l. kőrirta SIXTUS · III · PON · (tifex) · MAX · (imus) SACRI CVLT[or].

26. *XI. Lajos francia király éremképe* (85. l.) Francesco Laurana műve, W. Rolfs id. művéből. Kőrirt. DIVVS LODOVICVS REX FRANCORVM.

27. *A nápolyi Castello Nuovo nagytermének ajtóoromzata.* (87. l.) Domenico Gajini műve. W. Rolfs többször id. művéből.

28. *Lakoma olasz királyi házban a XVI. század elején.* (89. l.) Az 1500. táján Firenzében megjelent «Novella piacevole»-ból, Müntz «Histoire de l'art pendant la Ren.» II. 197. l. után.

29–30. *Diomede Carafa emlékérmé* (I. II.) a bresciai múzeumban. (98, 99. l.) Gipszlenyomat és fénykép után.

31. *Aragoniai czimer.* (III. l.) A M. Nemz. Múzeum régiségtárában. Eredeti fénykép után.

32. *Előkelő nápolyiak vadászcsólymaikkal.* (112. l.) Siremléken levő dombormű; eredeti fénykép után.

33. *Nápoly.* (115. l.) A nápolyi öböl távlati képe eredeti fénykép után.

34. *Mária királyné siremléke a Donna Regina-templomban Nápolyban* (119. l.) eredeti fénykép után.

35. *Mátyás király fiatalkori eszményesített dombormű-képmása a milánói Castello Sforzesco múzeumban* (123. l.; eredeti fénykép után.

36. *Filipecz János váradi püspök névaláírását* (125. l.) a M. Nemz. Múzeum levéltárának Bécsben 1488. május 5-ikén kelt okleveléről adjuk. Olv. Joh(an)nes ep(iscop)us eccl(es)iae Waradien(sis) etc. can(cellari)us.

37. *Filipecz János váradi püspök pecsétje* (127. l.) az Orsz. Levéltárban őrzött 1488. januárius 19-ikén kelt okleveléről. Jelzete: Dipl. 33.138.

38. *Dengelegi Pongrácz János pecsétje* (130. l.) az Orsz. levéltár 17035. jelzetű okleveléről. Kőirata: S. IOH(AN)IS · PONGRACZ · DE · DENGEL · WOYVODE.

39. *Frangepün Bernardin pecsétje.* (131. l.) Dörre Tivadar rajza az Orsz. Levéltárban lévő eredetiről. (L. Szilágyi: M. nemz. tört. IV. k. 359. l.)

40. *A Szentgyörgyi grófok pecsétje* (132. l.) az Orsz. levéltár 24551. sz. okleveléről való. Kőirata: S. SIGISMVNDI · COMITIS · A · SANCTO GEORGIO · ET · BOZIN.

41. *A nápolyi Castello Nuovo diadalkapuja.* (135. l.) Eredeti fénykép után.

42. *A nápolyi Castello Nuovo Szent Borbáláról nevezett templomának kapuja.* (137. l.) Eredeti fénykép után.

43. *Oliviero Carafa bibornok siremlék-szobra a nápolyi Duomo kriptájában.* (141. l.) Eredeti fénykép után.

44. *Lovagtorna a XV. században* (145. l.) René király «Livre de tournois»-ja nyomán a «Napoli Nobilissima» folyóiratban közölt metszet után.

45–46. *Beatrix lakodalmára vert ezüstgaras.* (I. II.) (148–9. l.) A bécsi udvari múzeum példányáról vett fénykép után.

47. *A Diomede Carafa-codex czímlapja.* (151. l.) Eredeti fénykép után. Más reprodukciója Szilágyi: Magy. nemz. tört. IV. k. 326. l.

48. *Manfredonia vára.* (155. l.) Újabb felvétel után.

49. *Udvari élet Ferrarában a XV. században.* (157. l.) Franc. Cossa falfestménye a ferrarai Palazzo Schifanojában. Eredeti fénykép után. Megjelent Szerző «Itália» cz. művében is.

50. *Velence a XV. században* (160. l.) Jacopo de Barbari 1500 körül készült fametszetének részlete.

51. *Andrea Vendramin doge siremléke a velencei Giovanni e Paolo-templomban.* (163. l.) Eredeti fénykép után. Megjelent Szerző «Itália» cz. művében is.

52. *Utazás a XV. században.* (164. l.) Egykorú fresco utáni rajz a «Napoli Nobilissima» v. köt. 50. lapján.

53. *Pettau a Dráva mellett.* (165. l.) Fénykép után.

54. *Székesfehérvár a XVI. század végén.* (168. l.) A Tört. Képcsarnok egykorú rézmetszete után.

55. *Antonello di Ajello bari érsek czímere* (178. l.) Richter Aurél másolata.

56. *Buda a Mátyás idejében.* (183. l.) A Schedel-féle krónika képe után.
57. *Galeazzo Maria Sforza milánói herceg.* (188 l.) Bernardino Luini falfestménye a milánói Castello Sforzesco-ban. Eredeti fénykép után.
58. *Mátyás és Beatrix czimereivel ékesített egykorú fayence-tál.* (189. l.) A londoni Kensington-múzeumban. A M. Nemz. Múzeum fényképe után.
59. *Oltárpredella Mátyás és Beatrix czimereivel.* (193. l.) A lőcsei Szent Jakab-templom «Vir dolorum» oltárának predellája. Divald Kornél: «Szepesvármegye művészeti emlékei. (II. Festészet és szobrászat)» cz. műve 62. lapjáról.
60. *Mátyás éremképe.* (195. l. Nagyítva.) A M. Nemz. Múzeumban.
61. *Hunyadi Szilágyi Erzsébet.* (197. l.) Gr. Teleki József «A Hunyadiak kora» cz. műve XII. kötete elején közölt aczélmetszet után.
62. *Ujlaki Miklós, boszniai király síremlék-képmása.* (199. l.) Az Ujlaki ferenczrendiek templomában levő vörösmárvány síremléknek az Arch. Értesítőben megjelent reprodukciója után Cserna Károly rajzolta. L. Szilágyi: M. Nemz. Tört. IV. 195. l.
63. *Báthori István pecsétje.* (203. l.) Az Orsz. levéltár Dipl. 19.104. sz. 1486. januárius 16-ikán kelt oklevélről.
64. *Győr a XVI. században.* (206. l.) Hufnagl György rézkarcza a Tört. Képcsarnok metszetgyűjteményében.
65. *Pozsony.* (210. l.) Háry Gyula rajza.
66. *Kassa látképe.* (215. l.) Cserna Károly rajza.
67. *Olmütz.* (221. l.) Dörre Tivadar eredeti felvétele.
68. *II. Ulászló cseh, később magyar király éremképe.* (225. l.) A M. Nemz. Múzeum régiségtárának eredeti példányáról Cserna Károly rajzolta. Kőirata: * WLADISLAVS · D(ei) · G(ratia) · R · (ex) · VNGARIE · ET · BOHEM(ie).
69. *Az olmützi városház.* (229. l.) Dörre Tivadar rajza.
70. *Aragoniai János bibornok czimere.* (233. l.) Ciacconius «Historia Rom. Pontificum» cz. művéből.
71. *I. Ferrante mellszobra.* (235. l.) Guido Mazzoni műve a nápolyi Nemzeti Múzeumban. Eredeti fénykép után. Müntz után már korábban közölte Schönherr Gyula: Corvin János 88. l.
72. *Otranto felszabadításának emlékére vert érem.* (239. l.) Friedländer: «Die italienischen Schaumünzen des xv. Jahrhunderts» cz. művéből. Felirata: SIXTE POTES PARCERE · SVBIECTIS · ET · DEBELLARE · SVPERBOS · CONSTANTIA · MCCCCLXXXI.
73. *III. Fridrik német császár.* (243. l.) Gr. Teleki J. «A Hunyadiak kora» cz. műve V. köt. 333. lapja mellett közölt aczélmetszet után.
74. *A zágrábi püspöki várkastély.* (246. l.) Fénykép után.
75. *A pozsonyi vár déli kapuja.* (249. l.) Dörre Tivadar rajza a Tört. Képcsarnok gyűjteményében.
76. *Tata a XVI. században.* (251. l.) Az Orsz. képtárban levő egykorú metszet után.
77. *A tatái régi várkastély.* (253. l.) «Magyarország vármegyei és városai» cz. vállalat Komárom vármegyei kötetében levő kép után.
78. *Mátyás király bevonulása Bécsbe.* (255. l.) A bécsi udvari könyvtár Philostratus műveit magában foglaló Corvin-codex czímlapjának miniatüreje.
79. *Mátyás nagy czimere, benne az aragoniai címerrel.* (261. l.) Turóczi krónikájának augsburgi kiadásából. A M. Nemz. Múzeum hártypéldányáról.
80. *Beatrix királyné pecsétje.* (263. l.) Az Orsz. levéltár eredeti okleveléről. Richter Aurél rajza.
81. *Ó-Buda XIV. századból (1387.) való pecsétje* (273. l.) a M. Nemz. Múzeum levéltárának gipszlenyomatáról készült. Kőirata: * SIGILLVM · CIVITATIS · VETERI · BVDENSIS.
82. *Körmöcsbánya.* (277. l.) Eredeti fénykép után.

83. *Selmeczbánya*. (281. l.) XVII. századbeli fametszet után.
84. *Selmeczbánya*. (283. l.) Eredeti fénykép után.
85. *A Mátyás-korabeli Budavár képzeletileg rekonstruálva*. (289. l.) Györgyi Géza képe Hauszmann Alajos «A budai királyi vár» cz. művében.
86. *Buda Mátyás korában, nyugatról nézve*. (293. l.) Münster Sebestyén «Cosmographia Universalis» cz. krónikájában megjelent fametszet után.
87. *A visegrádi «Vizi vár» maradványai*. (295. l.) Fénykép után.
88. *Visegrád*. (297. l.) Székely Árpád eredeti rajza.
89. *Komárom a XVI. század végén*. (301. l.) Ortellius «Chronológiá»-jának rézmetszete a Történelmi Képcsarnok metszetgyűjteményében.
90. *Beatrix miniaturképe a brüsseli királyi könyvtár Corvin-Missalejában*. (305. l.),
91. *Beatrix miniaturképe a wolfenbütteli Marsilius-Ficinus-féle codexben*. (305. l.),
92. *Beatrix miniaturképe a wolfenbütteli Priscianus-codexben*. (307. l.),
93. *A M. Nemz. Múzeumi Hieronymus-codex Beatrix miniaturképe*. (307. l.) Mind a négy kép a M. Nemz. Múzeum könyvtárának fényképei után.
94. *A vaticáni Corvin-Breviárium képe*. (Szent Pál predikál, előtte a térdeplő Mátyással és Beatrix-szal). (315. l.) Az 1871-ben kiadott «Diszlapok a vaticáni Corvin-codexekből» cz. kiadvány fényképéről.
95. *Beatrix éremképe*. (317. l.) A M. Nemz. Múzeum fényképe után. Kőirata: DIVA BEATRIX HVNGARIAE REGINA.
96. *Mátyás és Beatrix csimerei*. (321. l.) Richter Aurél rajza.
97. *Bécs 1483-ban*. (326. l.) A klosterneuburgi prépostság kincstárában őrzött festményről. Weisz: «Geschichte Wiens» cz. művében közölte. A Fraknoi: «Mátyás király» cz. műve 284. lapján közölt kép után kisebbítve.
98. *Bianca Maria Sforza*. (333. l.) Bernardino Luini falfestménye a milánói Castello Sforzesco-ban. Eredeti fénykép után.
99. *Váradi Péter kalocsai érsek csimere*. (336. l.) Cserna Károly rajza a M. Nemz. Múzeumi könyvtár Incun. c. a. 707. sz. miscönyvéből.
100. *Ascanio Sforza bibornok síremléke*. (339. l.) Andrea Sansovino műve a római S. Maria del Popolo-templomban. Eredeti fénykép után.
101. *Ercole herceg és Eleonora hercegné éremképe a modenai múzeumban*. (341. l.) Orlandini fényképe után.
102. *Estei Hipolit éremképe*. (343. l.) A M. Nemz. Múzeum gipszlenyomata után készült. Kőirata: HIPPOLYTUS ESTENSIS.
103. *Beatrix királyné levelének hasonmása*. (347. l.) A modenai állami levéltárban levő eredeti után Orlandini fényképe. A szöveg olvasása: Illustrissima madamma mia perche le sue virtu primo et po lo amore | conosco me porta el reverendo patre fra lodovico da verona el quale | e stato commissario da queste bande me ha donato animo pilglie fi | danza in la sua persona et cussi ho facto confidandole alcune cose abia a | referire ad Vostra Signoria da mia parte alo quale madamma mia ne | prego donare quella fede donaste Vostra Signoria a me propria et non debiria | dormire perche la cosa importa piu forse non crede o non estima | Vostra Signoria ala quale continuo me raccomandando de mia mano... | a di 21 de optafro | de Vostra Signoria | obediente figlia la Regina | de hungaria.
104. *Veronai Gábor bibornok csimere*. (349. l.) Ciacconius: «Historia Rom. Pontificum» cz. művéből.
105. *Alfonso d' Este gyermekkori éremképe a modenai múzeumban*. (351. l.) Orlandini és fiai modenai fényképe után.
106. *Pécs*. (355. l.) Baranski Emil László eredeti rajza.
107. *Diomedé Carafa síremléke a nápolyi San-Domenico Maggiore-templomban*. (363. l.) Sommer fényképe után.
108. *Laa vára, Alsó-Austriában*. (365. l.) Handmann Adolf rajza.

109. *Zengg régi képe.* (371. l.) Valvasor: «Ehre des Herzogthums Crain (Laybach 1689.)» cz. művéből.

110. *A német-újhelyi várkastély és várkapú.* (373. l.) Dörre Tivadar eredeti rajza.

111. *A Frangepánok várkastélya Zengben.* (377. l.) Székely Árpád rajza.

112. *Zápolyai István siremléke a szépeshelyi székesegyházban.* (381. l.) Fénykép után.

113. *Marzio Galeotti emlékérmé.* (387. l.) A bécsi udv. műtörténeti múzeum eredeti példányáról. Köirata: A) GALEOTTVS · MARTIVS POETA · CLAR(u)S · MATHE·MATICVS · ET · ORATOR B) SVPERATA | TELLVS SIDERA DONAT || NASCENTES · MORIMVR · FINISQ(ue) · AB · ORIGINE · PENDET.

114. *Bernardo Monelli siremléke* a Nemz. Múzeumban. (391. l.) Eredeti fénykép után.

115. *Beatrix képe a Didimus-codex címlapján.* (395. l.) A vaticáni könyvtár Corvin-codexeiről 1871-ben «Diszlapok» cím alatt kiadott kötet fényképe után.

116. *Mátyás képe egykorú római falfestményen.* (403. l.) Felirata jobbról: RELICTO COELO MATTHIA INVICTE | SED IPSA RELIGIO IN TERRIS VSQVE | TVENDA TENET HANC VICTOR DEFENDE DIV COELV(m)Q(ve) MERERI | MORTAL . . QVA PIETATE | LOCI. Balról: TARTARA TE CVPIVNT, SED TE | SIBI VENDI·CAT AETHER · DI . . | ADEO VIRTVS REX BONE CARA TVA | EST, DVM NEQ(ve) TE SPERANT IN EA | REGNA, NEQ(ve) ASTRA EXPOSCVNT | INPERIO, TERTIVS INTER VTRVNQ(ve) | REGE. Müntz reproductiója után.

117–118. *Beatrix királyné inakönyvének kezdőlapja* (407. l.) és *egy képes lapja.* (411. l.) Eredetije a mólki apátság könyvtárában. A M. Nemzeti Múzeumi könyvtár fényképei után.

119. *Temesvári Pelbárt «Pomerium»-ának címképe.* (417. l.) Az 1500 körüli kiadás címlapjáról. Olv.: Pomerium de Sanctis. | fratris Pelbarti ordinis | Sancti Francisci.

120. *Corvin János képét* (425. l.) a lepglavai egykori kolostor XVIII. századi falfestményéről Cserna Károly rajzolta.

121. *Bianca Maria Sforza arczképét* (427. l.) Ambrogio de Predis festette. A Jahrbücher der königl. preussischen Kunstsammlungen x. kötetének reproductiója után.

122. *Aragoniai Isabella.* (431. l.) Beltraffio rajza a milánói Ambrosianában. Fénykép után.

123. *Dsem arczképe.* (433. l.) Delaborde: «Expedition du roi Charles VIII en Italie» cz. művéből.

124. *Baden Bécs mellett.* (437. l.) Eredeti fénykép után.

125. *A Ransanus-codex címképe.* (442. l.) A M. Nemz. Múzeum könyvtárában őrzött eredeti után.

126. *Alfonso calabriai herczeg éremképe.* (445. l.) Friedländer: «Die italienischen Schaumünzen des xv. Jahrhunderts» cz. munkájából. Köirata: ALFONSVS FERDI·(nandus) DVX CALABRIE.

127. *VIII. Incze pápa siremléke.* (450. l.) Antonio és Pietro Pollajuolo műve a római Szent Péter-bazilikában. Fénykép után.

128. *A bécsi Burg régi képe.* (456. l.) K. Weiss: «Geschichte der Stadt Wien (Wien 1872)» cz. műve 262. lapjáról.

129. *Mátyás várának egykorú képzeleti képe* (459. l.) a velencei Corvin-codexből. Fénykép után.

130. *Miksa római király, utóbb német császár.* (465. l.) Dürer Albert festménye után Löwy fényképe.

131–132. *Nagy lucsei Dóczi Orbán egri püspök pecsétje és nevaláírása.* (467. l.) Az előbbi az Orsz. levéltárban őrzött (Dipl. 19.375. sz.) 1488. október 28-ikán kelt oklevéléről; az utóbbi (olv. Vrban(us) Ep(iscopus) p(rop)(ri)a man(u) a Kállay-családnak a M. Nemz. Múzeum levéltárában letéteményezett 1485. május 7-ikén kelt oklevéléről.

133. *Corvin János pecsétjét* (473. l.) Fahnrbauer J. G. rajzolta a bécsi állami levéltár

1491. márczius 7-ikén kelt okleveléről. Kőirata: IONANNES · (igy) CORVINVS · NATVS · S(erenissimi) · D · MAT(hiae) RE(gis) · HV(n)GAR(iae) · BOHEM(iae).

134. *Corvin János névaláírása.* (475. l.) Az Országos levéltár Dipl. 19.644. számú, 1490. május 5-ikén kelt okleveléről. Olv.: Johannes Corvinus dux manu p(ro)p(ri)a.

135. *Rákos mezeje.* (479. l.) Dörre Tivadar eredeti rajza.

136. *A pesti Nagyboldogasszony-temploma (most belvárosi templom).* (481. l.) Dörre Tivadar eredeti rajza.

137. *II. Ulászló.* (485. l.) Dietrichstein Zsigmond és Rottal Borbála lakodalmát ábrázoló 1515-iki olajfestménynek a gráci tört. múzeumban őrzött egykorú másolatáról.

138. *II. Ulászló névaláírása.* (487. l.) Az Orsz. levéltárban őrzött 1490. július 30-ikán kelt farkashidai oklevelen. Olv.: Wladislaus Rex manu p(ro)p(ri)a.

139. *II. Ulászló pecsétje.* (491. l.) Fahrnbauer J. G. rajza a bécsi állami levéltár eredeti példányáról. Kőirata: * S(igillum) * SERE(nissimi) * PRIN(cipis) * D(omini) * WLADISLAI * D(ei) G(ratia) * REGIS * HUNGARIE * BOHEMIE * DALMACIE * CROACIE * ETC(etera) *

140. *Nagylucsei Orbán püspök czimerköve* (495. l.) a M. Nemz. Múzeum régiség-tárában.

141. *Bakócz Tamás nagy éremképe.* (501. l.) A M. Nemz. Múzeumban őrzött eredetiről.

142. *Esztergom.* (503. l.) Bél Mátyás: «Notitia regni Hungariae» cz. művéből.

143. *Giacomo Trotti, Milanóban működő ferrarai követ éremképét* (507. l.) Heyss id. műve után először Schönher Gy. közölte «Corvin J.» cz. munkája 44. lapján.

144. *Az esztergomi vár déli foka.* (509. l.) Hány Gyula rajza a Tört. Képesarnok gyűjteményében.

145. *Gian Galeazzo Sforza milánói herczeg.* (511. l.) Bern. Luini falfestménye a milánói Castello Sforzesco-ban. Eredeti fénykép után.

146. *Esztergom.* (517. l.) Dörre Tivadar eredeti rajza.

147. *VI. Sándor pápa berlini márvány mellszobra.* (525. l.) E. Müntz: Histoire de l'art pendant la Renaissance. II. köt. 239. l.

148. *Róma középkori képe.* (529. l.) Részlet a Schedel Világkrónikájában közölt képből.

149. *Az esztergomi SzentIstván-kápolna.* (535. l.) Dörre Tivadar rajza.

150. *Báthori István névaláírása* (536. l.) az Orsz. levéltárban őrzött leveléről. Olv. Stephanus | de bathor manu p(ro)p(ri)a.

151. *Filippo da Bergamo Beatricznak ajánlott műve czimlapja* (538. l.) a M. Tud. Akadémiai könyvtár példányáról.

152. *Estei Hipolit bibornok czimere* (544. l.) Ciacconius: «Historia Rom. Pontificum» cz. művéből.

153. *VIII. Károly francia király* (548. l.) Nicolo da Firenze érme után. Heyss «Les medailleurs de la Renaissance» cz. műve v. kötetéből. Kőirata: KAROLVS OCTAVVS FRANCORVM · IERVSALEN · ET CICILIE · REX ·

154. *Genova* (550. l.) Schedel Világkrónikájából.

155. *A Castello dell' Ovo.* (533. l.) Fénykép után, először szerző «Italia» cz. művében jelent meg.

156. *A kassai dom a restaurálás előtt.* (559. l.) Richter Aurél rajza.

157. *Frangepán Beatrix* (564. l.) Egykorú kép után, melynek hollétét nem tudjuk, Mogoróssy János közölte «Történelmi adatok Szerémi György emlékiratából» cz. művében.

158. *Ercole d' Este ferrarai herczeg* (571. l.) Dosso Dossi festménye a modenai múzeumban. Fénykép után.

159. *Ariosto arcsképe.* (575. l.) Giacomo Palma il Vecchio festménye a londoni National Galleryben; az újabb műtörténészek nem ismerik el Ariosto kétségtelen képmásának.

160. *Estei Hipolit bibornok névaláírása.* (577. l.) Olv. Hippolytus Card(inalis) E(piscopu)s Agrie(n)sis | manu p(ro)p(ri)a.

161. *Visegrád egykorú képzeleti képe.* (518. l.) A velencei Corvin-codexből. Eredeti fénykép után.

162. *Beatrix miniatürképe a bécsi udv. könyvtár Agathias-codexében.* (585. l.) A M. Nemz. Múzeum fényképe után.

163. *Lodovico Sforza és neje Beatrice d' Este sírszobrai.* (589. l.) Andrea Solari műve a paviai Certosában. Eredeti fénykép után.

164. *XII. Lajos francia király érme.* (591. l.) Friedländer: *Die Italienischen Schaumünzen des xv. Jahrhunderts* cz. művéből. Kőrirta: * FELICE · LVDOVICO · REGNA(m)TE · DVODECIMO · CESARE · ALTERO · GAVDET · OMNIS NACIO ·

165. *Federigo nápolyi király éremképe.* (595. l.) Ismeretlen olasz művésztől. Müntz: *Histoire de l'art pend. la Ren.* II. 253. l. Kőrirta: FEDERICVS FERDIN(andi) REGIS FI(lius).

166. *A velencei tanács.* (597. l.) G. Franco: *«Habiti d' huomini Venetiani»* cz. művéből.

167. *Agostino Barbadoico velencei doge éremképe.* (599. l.) A Heyss id. művéből Schönherr Gy. közölte először Corvin J. életrajzában. (90. l.) Kőrirta: · AVGV-STINVS · BARBADICVS · VENETORVM · DVX ·

168. *Cesare Borgia* (603. l.) Ismeretlen festő műve a firenzei Uffiziban. Fénykép után.

169. *Federigo nápolyi király névalírása és pecsétje* (609. l.) egy 1482-ben kelt oklevéléről, fénykép után. Olv. Federic[us]. A pecsét kőrirta: DON · FEDERICVS DVX ARAGONIÆ.

170. *A Castello Capuano Nápolyban.* (613. l.) G. L. M. fényképfelvétele után rajzolta Richter Aurél.

171. *Ischia kikötője.* (617. l.) Eredeti fénykép után.

172. *Ischia vára.* (621. l.) Eredeti fénykép után.

173. *Lucrezia Borgia éremképe.* (623. l.) Müntz: *Histoire de l'art pend. la Ren.* II. köt. 273. l. Kőrirta: LVCRETIA · BORGIA · ESTEN(sis) FERRARIAE MVT(inae) REGI(i) DD. (domina.)

174. *I. Alfonso ferrarai herceg éremképe.* (625. l.) A modenai múzeumban levő eredetiről Orlandini fényképe után. Kőrirta: ALFON(sus) ESTEN(sis) FERR(ariae) PRIN(ceps).

175. *A velencei piazzetta XVI. századi képe.* (630. l.) Philippus Bergomensis *«Supplementum suppl. chronicarum. Venetiis 1513.»* cz. munkájából.

176. *Anna királyné pecsétje.* (631. l.) A bécsi udv. levéltárban őrzött eredetiről rajzolta Fahmbauer J. G. Kőrirta: ANNA : DEI : GRACIA : REGINA : HUNGARIE : BOEMIE : ETC(etera). A paizs jobboldalán W(ladislau), baloldalán A(nna).

177. *Gonsalvo da Cordova éremképe.* (633. l.) Ismeretlen olasz művésztől; Müntz id. műve II. k. 255. lapjáról.

178. *II. Julius pápa éremképe pápasága első idejéből.* (637. l.) Camelio műve. U. o. 245. l. Kőrirta: IVLIVS · LIGVR · PAPA · SECVNDVS · MCCCCVI ·

179. *Jacopo Sannazaro éremképe.* (639. l.) U. o. 55. l. Kőrirta: ACTIVS SYNCERVS.

180. *Pozzuoli.* (641. l.) Fénykép után.

181. *Bakócz bíbornoki pecsétje.* (647. l.) A Magy. Nemz. Múzeum régiségtárának példányáról rajzolta Dörre Tivadar. Kőirat: (Sigillum) THO(me) · BAKOZ · CAR(dinalis) STRIGON(iensis) · ET · PAT(riarche) CON(stantinopolis) · LEGATI · HUNGARIE ·

182. *Katholikus Ferdinand, spanyol király.* (649. l.) Delaborde, *Expedition du Roi Charles VIII* stb. cz. művéből.

183. *Az Aragoniai házbeli királyok koporsói a nápolyi San Domenico Maggiore-templom sekrestyéjében.* (653. l.) Eredeti fénykép után.

184. *Estei Hipolit bíbornok.* (659. l.) Vízfestmény a modenai állami levéltár egy xvi. századbeli kézirati codexében. Fénykép után.

185. *Alfonso herceg (későbbi) képe.* (663. l.) Dossi festménye után.

186. *Isabella Gonzaga-Este képe.* (669. l.) Leonardo da Vinci rajza. Megjelent szerző «Italia» cz. művében.

187. *Estei Hipolit disznyerge.* (671. l.) Orlandini eredeti fényképe után. A modenai Museo Estense-ben őrzött ezen műtárgyra dr. Veress Endre hívta fel figyelmünket.

188. *A Pietro Martire-templom homlokzata.* (673. l.) G. L. M. fényképfelvétele után.

189. *Beatrix sírja a nápolyi Pietro Martire-templomban.* (676. l.) G. L. M. fényképfelvétele után.

A fejezetek kezdőbetűi Corvin-codexekből eredeti fényképfelvétel után készültek, kivéve a 231. lapon levőt, mely az esztergomi főkapitányi könyvtár egy ósnyomtatványából, és az 503. lapon levőt, mely Schwandtner «Scriptores»-ének folio-kiadásából van véve. A képek *duzzai*, a hol más műintézet nincs megjelölve, *id. Weinwurm Antal* műintézetében készültek.

TARTALOM

BERZEVICZY ALBERT: BEATRIX KIRÁLYNÉ.

BEVEZETÉS.....	Lap 3—10
I. KÖNYV. GYERMEK- ÉS LEANYÉVEK. (1457—1475)	13—112
II. KÖNYV. A NÁSZ. (1476.)	116—189
III. KÖNYV. AZ URALKODÓTARS. (1477—1485.)	193—317
IV. KÖNYV. LAPPANGÓ ELLENTÉTEK. (1485—1490.).....	321—456
V. KÖNYV. KÜZDELMEK ÉS ÁRMÁNYOK. (1490—1497.).....	459—581
VI. KÖNYV. A HAJOTÖRÖTT. (1497—1508.).....	585—676

KÉPEK

Önálló mellékletek:

I. Beatrix mellszobra a bécsi udvari múzeumban	Lap 1
II. Isabella nápolyi királyné leányaival	20
III. Nápoly a Beatrix korában	72
IV. Beatrix leánykori mellszobra a párisi Dreyfus-gyűjteményben	104
V. Beatrix állítólagos mellszobra a párisi Louvrebán Fr. Lauranától	104
VI. Beatrix állítólagos mellszobra a palermói múzeumban Fr. Lauranától... ..	104
VII. Beatrix leánykori mellszobra Fr. Lauranától a berlini «Kaiser Friedrich-Museum»-ban	174
VIII. Beatrix mellszobra Fr. Lauranától a firenzei Bardini-fele műkereskedésben	174
IX. Beatrix márványlárvái: 1. A chambery-i múzeumban. 2. Az aix-i múzeumban. 3. A berlini «Kaiser Friedrich-Museum»-ban	174
X. Beatrix dombormű-képmása a bécsi udvari múzeumban	264
XI. Mátyás dombormű-képmása a bécsi udvari múzeumban	264
XII. Beatrix fiatalkori képmása a berlini múzeumban Verrochiótól	304
XIII. A Regiomontanus-codex egy lapja	308
XIV. Beatrix királyné levelének hasonmása	348
XV. Lodovico Sforza és Beatrice d' Este gyermekeikkel fogadalmi képen... ..	512
XVI. A Castello Ferrarában	608

Szövegbe nyomott képek:

Lap	Lap
1. Phil. Bergomensis «De claris mulieribus» cz. művének egy lapja... ..	1
2. Mátyás és Beatrix tudósai körében. Ferenczy István dombormű-vázlata	3
3. Beatrix miniatűr-képe a brüsseli Corvin-Missaléban	10
4. I. Alfonso diadalmenete. Dombormű a nápolyi Castello Nuovo diadalkapuján	13
5. I. vagy «Bölcs» Alfonso király mellszobra Dom. Montemignanótól	17
6. I. Alfonso harczosai között. Márvány dombormű a nápolyi Castello Nuovo diadalkapuján	19
7. III. Calixtus pápa éremképe. Guazzalotti műve	22
8. II. Fius pápa. Mellszobor F. Lauranától	25
9. Anjou János éremképe	27
10. Francesco Sforza, Milano hercege. Sperandio érme után	29
11. A nápolyi Castello Nuovo ércz-kapujának domborművei	33
12. Bartolommeo Roverella bibornok siremléke a római San Clemente-templomban	39
13. A hercegi vár romjai Sessában	41
14. Aversa vára	48
15. I. Ferrante fiatalkori mellszobra Fr. Laurana műve	53
16. Okmányhasonmás Ferrante király és Ant. Petrucci titkár névalírásával	55
17. I. Ferrante nápolyi király arany pénzei... ..	57
18. Alfonso calabriai herceg arc képe a Cappella Sixtinának a «kulcs-átadás»-t ábrázoló képén. Peruginótól vagy Luca Signorellitől	59
19. Guido Mazzoni «Lamentatio»-csoportja a nápolyi Montoliveto-templomban	61
20. Lorenzo de' Medici fiatalkori mellszobra... ..	67
21. A Castello Nuovo Nápolyban... ..	71

	Lap		Lap
22. II. Mahomet szultán éremképe. De Constanzo műve	75	62. Ujlaki Miklós, boszniai király sir-emlék-képmása	199
23. Aragoniai Eleonóra, ferrarai hercegné	79	63. Báthori István pecsétje	203
24. Sigismondo d'Este, Sperandio érme után	81	64. Győr a xvi. században	206
25. IV. Sixtus éremképe. Guazzalotti műve	83	65. Pozsony. (Háry Gyula rajza)	209
26. XI. Lajos francia király éremképe. Fr. Lauranától	85	66. Kassa látkepe	215
27. A nápolyi Castello Nuovo nagytermének ajtóoromzata. Domenico Gajini műve	87	67. Olmütz	221
28. Lakoma olasz királyi házban a xvi. század elején	89	68. II. Ulászló cseh, később magyar király éremképe	225
29. Diomede Carafa emlékérmé (I.) a bresciai múzeumban	98	69. Az olmtízi városház	229
30. Diomede Carafa emlékérmé (II.) a bresciai múzeumban	99	70. Aragoniai János bibornok címere	233
31. Aragoniai czimer. (A M. Nemzeti Múzeumból)	111	71. I. Ferrante mellszobra	235
32. Előkelő nápolyiak vadászszölymaikkal	112	72. Otranto felszabadításának emlékére vert érem	239
33. Nápoly	115	73. III. Fridrik német császár	243
34. Mária királyné síremléke a Donna Regina-templomban Nápolyban	119	74. A zagrabi püspöki várkastély	246
35. Mátyás király fiatalkori eszményesített dombormű-képmása a milánói Castello Sforzesco múzeumban	123	75. A pozsonyi vár déli kapuja	249
36. Filipecz János váradi püspök név-aláírása	125	76. Tata a xvi. században	251
37. Filipecz János váradi püspök pecsétje	127	77. A tatai régi várkastély	253
38. Dengelegi Pongrácz János pecsétje	130	78. Mátyás király bevonulása Bécsbe	255
39. Frangepán Bernardin pecsétje	131	79. Mátyás nagy címere, benne az aragoniai címerrel	261
40. A Szentgyörgyi grófok pecsétje	132	80. Beatrix királyné pecsétje	263
41. A nápolyi Castello Nuovo diadal-kapuja	135	81. O-Buda xrv. századból való pecsétje	273
42. A nápolyi Castello Nuovo Szent Borbáláról nevezett templomának kapuja	137	82. Kőrmöczbánya	277
43. Oliviero Carafa bibornok síremlékszobra a nápolyi Duomo kriptájában	141	83. Selmeczbánya. (xvii. századbeli fametszet után)	281
44. Lovagtorna a xv. században	145	84. Selmeczbánya	283
45. Beatrix lakodalma alkalmára vert ezüstgaras I.	148	85. A Mátyás-korabeli Budavár képzetileg rekonstruálva	289
46. Beatrix lakodalma alkalmára vert ezüstgaras II.	149	86. Buda Münster krónikájában	293
47. A Diomede Carafa-codex cím-lapja	151	87. A visegrádi «Vizi vár» maradványai	295
48. Manfredonia vára	155	88. Visegrád	297
49. Udvari élet Ferrarában a xv. században	157	89. Komárom a xvi. század végén	301
50. Velencze a xvi. században	160	90. Beatrix miniatürképe a brüsseli kir. könyvtár Corvin-Missaléjában	305
51. Andrea Vendramin doge síremléke a velencei Giovanni e Paolo-templomban	163	91. Beatrix miniatürképe a wolffenbütteli Marsilius Ficinus-féle co-dexben	305
52. Utazás a xv. században	164	92. Beatrix miniatürképe a wolffenbütteli Priscianus-codexben	307
53. Pettau a Dráva mellett	165	93. A Hieronymus-codex Beatrix-miniatürképe	307
54. Székesfehérvár a xvi. század végén	168	94. A vatikáni Corvin-Breviarium képe	315
55. Antoniello di Ajello barii érsek címere	178	95. Beatrix éremképe	317
56. Buda a Mátyás idejében	182	96. Mátyás és Beatrix címerei. (Rich-ter A. rajza.)	321
57. Galeazzo Maria Sforza, milánói herceg	188	97. Bécs 1483-ban	326
58. Mátyás és Beatrix címereivel ékesített egykorú fayence-tál	189	98. Bianca Maria Sforza	333
59. Oltárpredella Mátyás és Beatrix címereivel	193	99. Váradi Péter kalocsai érsek cí-mere	336
60. Mátyás éremképe	195	100. Ascanio Sforza bibornok síremléke	339
61. Hunyadi Szilágyi Erzsébet	197	101. Ercole herceg és Eleonora hercegné éremképe a modenai múzeumban	341
		102. Estei Hipolit éremképe	343
		103. Beatrix királyné levelének hason-mása	347
		104. Veronai Gábor bibornok címere	349
		105. Altonso d'Este gyermekkori éremképe a modenai múzeumban	351
		106. Pécs	355
		107. Diomede Carafa síremléke a ná-polyi San-Domenico Maggiore-templomban	363
		108. Laa vára Alsó-Ausztriában	365
		109. Zengg régi képe	371
		110. A német-újhelyi várkastély és várkapu	373

	Lap
111. A Frangepánok várkastélya Zenggenben	377
112. Zápolyai István síremléke a szépes-helyi székesegyházban	381
113. Marzio Galeotti emlékérmé	387
114. Bernardo Monelli síremléke	391
115. Beatrix képe a Didimus-codex czimlapján	395
116. Mátyás képe egykorú római fal-festményen	403
117. Beatrix királyné imakönyvének kezdőlapja	407
118. Beatrix imakönyvének képes lapja	411
119. Temesvári Pelbárt Pomeriumának czimképe	417
120. Corvin János	425
121. Bianca Maria Sforza	427
122. Aragoniai Isabella	431
123. Dsem arczképe	433
124. Baden, Bécs mellett	437
125. A Ransanus-codex czimképe	441
126. Alfonso calabriai herczeg éremképe	445
127. VIII. Incze pápa síremléke	449
128. A bécsi Burg régi képe	456
129. Buda várának egykorú képzeleti képe	459
130. Miksa római király, utóbb német császár	465
131—2. Nagylucsei Dóczi Orbán egri püspök pecsétje és névalírása	467
133. Corvin János pecsétje	473
134. Corvin János névalírása	475
135. A Rákos mezeje	479
136. A pesti Nagyboldogasszony-temploma. (Most belvárosi templom.)	481
137. II. Ulászló. (Egykorú festmény után.)	485
138. II. Ulászló névalírása	487
139. II. Ulászló pecsétje	491
140. Nagylucsei Dóczi Orbán püspök czimerköve	495
141. Bakócz Tamás	501
142. Esztergom	503
143. Giacomo Trotti Milanóban működő ferrarai követ éremképe	507
144. Az esztergomi vár déli foka. (Háry Gy. rajza)	509
145. Gian Galeazzo Sforza milánói herczeg	511
146. Esztergom	517
147. VI. Sándor pápa	525
148. Róma középkori képe	529
149. Az esztergomi Szt István-kápolna	535
150. Báthori István névalírása	536

151. Filippo da Bergamo Beatrixnak ajánlott műve czimlapja	538
152. Estei Hipolit bibornok czimere	544
153. VIII. Károly francia király (Nicolo da Firenze érme után.)	548
154. Genua Schedel krónikájában	550
155. A Castello dell' Ovo Napolyban	553
156. A kassai dom a restaurálás előtt	559
157. Frangepán Beatrix	564
158. Ercole d' Este ferrarai herczeg	571
159. Ariosto arczképe	575
160. Estei Hipolit bibornok névalírása	577
161. Visegrád egykorú képzeleti képe	581
162. Beatrix miniatürképe a bécsi udvari könyvtár Agathias-codexében	585
163. Lodovico Sforza és neje Beatrice d' Este sírszobrai	589
164. XII. Lajos francia király érme	591
165. Federigo nápolyi király éremképe	595
166. A velencei tanács	597
167. Agostino Barbadicovelencei doge éremképe	599
168. Cesare Borgia	603
169. Federigo nápolyi király névalírása és pecsétje	609
170. A Castello Capuano Napolyban. G. L. M. fényképfelvétele után rajzolta Richter A.	613
171. Ischia kikötője	617
172. Ischia vára	621
173. Lucrezia Borgia éremképe	624
174. I. Alfonso ferrarai herczeg éremképe a modenai múzeumban	625
175. A velencei Piazzetta xvi. sz. képe	630
176. Anna királyné pecsétje	631
177. Gonsalvo de Cordova éremképe	633
178. II. Julius pápa éremképe, pápasága első idejéből	637
179. Jacopo Sannazaro éremképe	639
180. Pozzuoli	641
181. Bakócz bibornoki pecsétje	647
182. Katholikus Ferdinánd spanyol király	649
183. Az Aragoniai házbeli királyok koporsói a nápolyi San Domenico Maggiore-templom sekrestyéjében	653
184. Estei Hipolit bibornok	659
185. Alfonso herczeg (későbbi) képe Dossi festménye után	663
186. Estei Hipolit disznýerge	669
187. Isabella Gonzaga-Este képe	671
188. A Pietro Martire-templom homlokzata	673
189. Beatrix sírja a nápolyi Pietro Martire-templomban. (G. L. M. fényképfelvétele után.)	676

GENEALOGIAI TÁBLÁK.

1. Az Aragoniaiak leszármazási táblája	24
2. A Sforzák leszármazási táblája	64
3. Az Esték leszármazási táblája	80

A MAGYAR TÖRTÉNETI ÉLETRAJZOK

1909. évi folyama:

DR. MÁRKI SÁNDOR

II. RÁKÓCZI FERENCZ

MÁSODIK KÖTET.

BEATRIX MELLSZOBRA A BÉCSI UDVARI MÚZEUMBAN.

(F. Laurana műve.)

